

HİTİT ÜNİVERSİTESİ İSKİLİP MESLEK YÜKSEKOKULU

“ Her Yönüyle İskilip: DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI”

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

9-11 EKİM 2014

<http://www.iskilipsempozyumu.hitit.edu.tr>

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
İSKİLİP MESLEK YÜKSEKOKULU

**"Her Yönüyle İskilip:
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI"**
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

HİTİT ÜNİVERSİTESİ İSKİLİP MESLEK YÜKSEKOKULU

Bu kitabı esas olan:
"Her Yönüyle İskilip: DÜNÜ, BUGÜNÜ,
YARINI" Sempozyumu
9-11 Ekim 2014/İskilip/ÇORUM

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Şuayip GÜRİSOY
(İskilip Kaymakamı)
Recep ÇATMA
(İskilip Belediye Başkanı)
Doç. Dr. Muammer CENGİL
(H.Ü. İskilip Meslek Yüksekokulu Müdürü)

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Prof. Dr. Osman EĞRİ
Prof. Dr. Mehmet Engin DENİZ
Prof. Dr. Mehmet DEMİRÜREK
Prof. Dr. İrfan ÇAĞLAR
Prof. Dr. Yaşar Erkan ERİSOY
Prof. Dr. Mustafa DURMUŞ
Prof. Dr. Mustafa AŞKAR
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
Doç. Dr. Mehmet Ömer BOSTANCI
Doç. Dr. Meral DEMİRÜREK
Doç. Dr. Muammer CENGİL
Doç. Dr. Ömer ÇAKIR
Doç. Dr. İsmail DEMİREZEN
Doç. Dr. Mustafa ERTÜRK
Doç. Dr. Nesime CEYHAN AKÇA
Yrd. Doç. Dr. Esra KESKİN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tolga ÇIRAK
Yrd. Doç. Dr. Yakup COŞTU
Yrd. Doç. Dr. Mümine ÇAKIR
Yrd. Doç. Dr. Ferit KÖSTEKÇİ
Öğr. Gör. Zekeriya LEK
Öğr. Gör. Hüseyin ÇİZMECİ
Öğr. Gör. Hakan KÖR
Öğr. Gör. Hakan TURAN

SEKRETERYA

Öğr. Gör. Serkan TULUK
Öğr. Gör. Neslihan YILMAZ
Öğr. Gör. Erol ÇALMAZ

GRAFİK TASARIM

Öğr. Gör. Ekrem DERMAN

BASKI: 2016

Sempozyum Hakkında Genel Bilgi

Hitit Üniversitesi ile İskilip Kaymakamlığı ve İskilip Belediye Başkanlığı tarafından ortaklaşa düzenlenecek olan "Her Yönüyle İskilip: Dünü, Bugünü, Yarını" Sempozyumu 9-11 Ekim 2014 tarihleri arasında İskilip ilçemizde gerçekleştirilecektir. Sempozyumda sunulan bildirimler, basım için gerekli düzeltme ve düzenlemelerin yazarlarınca yapılmasını ardından, bildiri kitabında yayımlanacaktır.

Sempozyumun Amacı

İskilip ilçesinin tarih akışı içerisinde kültürünü incelediğimizde Etiler, Galatlar, Paflagonyalılar, Roma ve Bizanslıların bu bölgede yaşadığı tarihi eser kalıntılarından anlaşılmaktadır. Türklerin bu bölgeye hakim olmaları üzerine eski ve yeni kültürler gerek tarihi yapılarda gerekse halkın örf, anane ve yaşantılarında kaynaşmış ve günümüze kadar gelmiştir. İskilip kalesi kaya mezarları ile höyüklerde yapılan incelemelerdeki izler eski Roma ve Bizans hayatını yansıtmaktadır. İskilip ilçesi Selçuklular ve Osmanlılar devrinde ilim yuvası olarak Anadolu'da tanınmıştır. Kamusu Alem ve Tac-üt Tevarih'in birleştikleri İskilip hakkındaki tanımlamada İskilip bir ziyaretgah yeridir diye uzun uzun tasvirler yapıp ilim ve irfanın burada yükseldiğinden bahsedilmektedir. Evliya Çelebi 17. yüzyıl ortalarında İskilip'e uğramış olup İskilip'in 150 akçelik Şerif kaza olduğunu, şehir teşkilatında Sipahi Kethüda yeri, yeniçeri serdari, şehir subaşısı ve şehir kethüdası bulunduğunu ifade etmiştir. İskilip'in tarihi, sosyal yapısı, din, dil ve kültürü, mimari zenginlikleri, folklorik özellikleri, el sanatları, gelenek ve görenekleri, yetiştirdiği ünlü şahsiyetleri gibi konular başta olmak üzere İskilip ile ilgili hemen her konuda bilimsel çalışmaların sunulacağı etkinlik sonrasında elde edilen sonuçların kapsamlı ve nitelikli bir eserde toplanarak kamuoyuna duyulması bu sempozyumun en önemli amacıdır

SEMPOZYUMUN KONU VE TEMALARI

1- İSKİLİP'İN SOSYAL, İKTİSADİ VE SİYASİ TARİHİ

- Tarih Öncesi Dönemlerde İskilip
- Anadolu'nun Fethi ve Selçuklu Döneminde İskilip
- Osmanlı Döneminde İskilip
- Milli Mücadele Döneminde İskilip
- Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Kadar İskilip

2- İSKİLİP'İN ARKEOLOJİSİ, SANAT TARİHİ, MİMARİSİ ve KURUMLARI

- İskilip ve Çevresindeki Arkeolojik Bulgular ve Özellikleri
- İskilip'te Yapı ve Malzemelerde Süsleme ve Sanat Özellikleri
- İskilip'te Türk-İslam Sanatı ve Örnekleri
- İskilip'in Tarihi Dokusu ve Oluşumu
- Tarih İçinde Yerleşim Alanı Olarak İskilip
- Tarihi ve Mimarî Yapılar ve Kurumlar
- İskilip'te Vakıflar, Vakıf Kurucuları ve Eserleri
- İskilip'te Konut Mimarisi ve İskilip Evlerinin Özellikleri
- Tarihi-Mimarî Eserlerin Restorasyonu veya Rekonstrüksiyonu
- Tarihi-Mimarî Eserlerin Günümüzde Değerlendirilmesi, Kullanımı ve Turizme Kazandırılması

3. İSKİLİP'TE TURİZM

- İskilip'te Gastronomi Turizmi
- İnanç Turizmi Açısından İskilip
- Doğa Turizmi Açısından İskilip
- Turizm İmkanları Açısından İskilip

4. İSKİLİP KÜLTÜRÜ ve FOLKLORÜ

- İskilip Yöresi Halk Ağzı, Şivesi ve Dil Özellikleri
- Aşıklar Geleneği, Ozanlar ve Eserleri
- İskilip'te Halk Bilimi-Halk Kültürü (Gündelik Hayat, Mutfak ve Beslenme Kültürü, Giyim-Kuşam Kültürü, Halk Sağlığı ve Halk Tıbbı, Halk Geleneği ve Uygulamaları, Evlenme Gelenekleri, Asker/Hac Uğurlama Gelenekleri, Halk Oyunları, Çocuk Oyunları vs.)
- Yerel-Geleneksel Gıda Ürünleri ve Üretimi
- Yaşayan/Eski Geleneksel Meslekler ve Temsilcileri
- Geleneksel El Sanatları ve Üretimi
- İskilip'te Esnaflık ve Zanaat Kültürü
- Geleneksel Çalgılar ve Müzik Aletleri
- İskilip Yöresi Türkileri ve Ezgileri

5. İSKİLİP'TE TARIM

- İskilip'te Yetişen Endemik Bitkiler
- İskilip'te Ceviz
- İskilip'te Elma
- İskilip'te Üzüm
- İskilip'te Çilek

6. İSKİLİP'TE DİNİ ve İLMİ HAYAT

- İskilip'te Medrese Geleneği
- İskilip'te İnanç Grupları
- İskilip'te Tasavvuf Büyükleri
- İskilip'li Din Alimleri
- İskilip'te Dini ve Sosyal Hayat

7. İSKİLİP'Lİ / İSKİLİP'TE YAŞAMIŞ ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER ve ESERLERİ

- İskilip'li / İskilip'te Yaşamış Önemli Kişiler, Aileler, Sülaleler
- İskilip'le ve İskilip'li Şahsiyetlerle İlgili Yazılı-Basılı ve Görsel Eserlerin Tanıtımı (Divanlar, Cönkler, Menakıbnameler, Hatıratlar, Tarihsel Kaynaklar, Belgesel ve Filmler)

İÇİNDEKİLER

Sempozyum Konu ve Temaları	V
İÇİNDEKİLER	VI
AÇILIŞ KONUŞMALARI	VIII
Prof. Dr. Mustafa AŞKAR İskilipli Mustafa Avşar (Tavukçu Hoca)'nın Hayatı ve Faaliyetleri	10
Öğr. Gör. Cemal EKİN 2014 Yılı Restorasyonu Işığında İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi'nde Plan Gelişimi	20
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN Osmanlı'da Din Toplum ve Siyaset: Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Sufi Şeyhler Hakkındaki İdam Fetvalarının Sosyo-kültürel ve Siyasal Arka Planı	33
Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI-Yrd. Doç. Dr. Salih BARDAKCI-Bayram GÖKBULUT Filiz BARDAKCI-GÖKBULUT Turizm İçin Nelerimiz Var? İskilip Turizminde Öne Çıkarılması Gerekenler	50
Doç. Dr. Habib AKDOĞAN Turizm Potansiyelimizi Ne Kadar Değerlendirebiliyoruz	69
Ali ÖZÜDOĞRU Çorum'da Turizmin Dünyü Bugünü ve İskilip	78
Doç. Dr. Meral DEMİRYÜREK Çorum'un Damadı Adnan Binyazar ve Ağıdı	94
Öğr. Gör. Neslihan YILMAZ TOPRAK Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Resimlerinde İskilip	106
Öğr. Gör. Canan UĞURDAĞ Sanatçı ve Mekan İlişkisi Bağlamında Bedri Rahmi Eyüboğlu ve İskilip Üzerine Bir Değerlendirme	116
Öğr. Gör. Tuba GÜLEN-Öğr. Gör. Hacer ÖLÇER İskilipli İki Çorum Milletvekili: Mehmet Münir Çağıl, İsmail Kemal Alpsar ve Onların TBMM II. Dönem Faaliyetleri	126
Yrd. Doç. Dr. Ece YAZLA Tarihte Akıl Hastalıklarının Tedavi Yöntemleri: İskilip Örneği	143
Dr. Mustafa AZAK İskilip'te Obezite İle İlişkili Hastalıklar	149
Dr. Selçuk ÖNCE İskilip'te Aile Hekimliği Uygulamaları	156
Osman ÇAKIR İskilip'te Meyveciliğin Geçmişi	164
Ahmet KÜYÜK Şifa Kaynağı Meyvelerimiz	169
Prof. Dr. Seçil ŞATIR - Öğr. Gör. Serkan TULUK Zanaat Üretiminde Çağdaş Değeri Açısından İskilip	175
Yrd. Doç. Dr. Tahsin KULA İmam Hatip Lisesi ve Kur'an Kursu Öğrencilerinin Yetişmesinde İskilip Geleneklerinin Önemi (Evlerde ve Camilerde Teravih Namazı Kıldırılması ve Hatim Okunması)	189
Prof. Dr. Nuran KAYABAŞI - Öğr. Gör. Hilal BOZKURT Çorum İli İskilip İlçesinde Yapılan Ağaç İşleri	196
Mustafa KARAKAYA İskilip Çocuk Oyunları	210
Özlem AYDOĞDU ATASOY İskilip Mutfak Kültüründe Keşkek: Dünyü, Bugünü, Yarını	222
Aslı ARSLAN İskilip Geleneklerinde Doğum ve Düğün Merasimleri	238

Prof. Dr. Mehmet ÇANLI Osmanlı Vilayet Salnamelerinde İskilip Kazası (1870-1907)	249
Yrd. Doç. Dr. Rafet Metin XVI. Yüzyılda İskilip'te Nüfus ve Yerleşme	262
Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU İskilip'li Atıf Hoca (1876-1926m.)	275
Ethem ERKOÇ İskilip'li Atıf Hoca'nın İthâmı ve İdamı	287
Oğuzhan KANTAR Halveti Uşşâki Geleneğinin Son Temsilcilerinden İskilipli Üç Mürşid-i Kâmil: İbrahim İpek Efendi, Hacı Esad Celali Efendi ve Hacı Hayrullah Ümmihan Efendi	296
Ali KILCI Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devrinde İskilip Mahalleleri ve Bu Mahallelerdeki Vakıf Yapıları	302
Serap SERT Bir Anadolu Kenti İskilip'in Tarih ve Coğrafyasına Bakış	325
Kamil ÇOŞTU 1923-1950 Yılları Arası Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv Belgelerinde İskilip	337
Yrd. Doç. Dr. Recep YURT İdari Yapı ve Sanayi Faaliyetlerinin İskilip ve Çorum Merkez İlçe Nüfuslarına Etkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi (1831-2013 Yılları)	349
Bayram GÖKBULUT Avrupa Birliği Eğitim ve Hibe Programları İskilip Uygulamaları	367
Yrd. Doç. Dr. Salih BARDAKCI-Filiz BARDAKCI-GÖKBULUT-Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI- Bayram GÖKBULUT "İskilipli Olmak": İskilip Kent Kültürü Üzerine Olgubilimsel Bir İnceleme	387
Yrd. Doç. Dr. Nurhan KOÇAN Geleneksel Dokusuyla İskilip Kenti Üzerine Bir Değerlendirme	406
Yrd. Doç. Mustafa BAKAN - Yrd. Doç. Özlem SİR GAVAZ İlkçağdan Günümüze Bir Cazibe Merkezi: İskilip	420
Öğr. Gör. Emel ALTUNAN ÖZKURT İskilip'in Tarihi Evleri	434
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK Resmî-i Kayseri Seyahatnâmesinde Çorum ve Civarı İle İlgili Bilgiler	447
Doç. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ - Öğr. Gör. Begül ÖZKOCA İskilip Halk Eğitim Merkezinde Açılan El Sanatları Kursları Üzerine Bir Değerlendirme	452
Bayram GÖKBULUT Öğretmenlerin Meslekî Gelişim İhtiyaçları İle Özgüvenleri Arasındaki İlişki: İskilip Örneği	466
SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI	476

Hitit Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Reha Metin Alkan

Sayın bakanım, sayın kaymakamım, sayın belediye başkanım, çok değerli meslektaşlarım, çok değerli misafirlerimiz hepimiz İskilip'in dünü, bugünü ve yarının tartışılacağı sempozyuma hoş geldiniz. Gerçekten de bu fikrin babası sağ olsun kaymakamımızdır. Bir ziyaretimizde kaymakamımızın böyle bir etkinliğin keyifli olacağını bize söylediğinde, biz de neden olmasın diye yola girdik ve çok kısa bir süre içerisinde bir yılı bulmadan böylesine güzel bir sempozyumu gerçekleştirdik. Ben bu noktada kendilerine teşekkür ediyorum. Daha sonraki süreçte de başta belediye başkanımız Recep Çatma olmak üzere İskilip Meslek Yüksekokulu müdürü Doç. Dr. Muammer Cengil ve arkadaşları bu etkinliği en güzel şekilde soktular. İskilip ile ilgili pek çok bilgileri Belediye başkanımız ve Kaymakamımız ifade ettiler. Bu konularla ilgili iki gün boyunca da pek çok çalışma yapılacak. Açıkçası ben dışardan gelen misafirleri de dikkate alarak üniversitemizle ilgili birkaç farklı şeyi sizinle paylaşacağım.

Bildiğiniz gibi üniversitelerden beklenen en önemli vazifeler en başta eğitim faaliyetleridir. Konusuyla ilgili uzmanları yetiştirmek, meslek sahibi insanları yetiştirmektir. Dünya literatüründe ilk kurulan Bolonya üniversitesinden bu güne üniversitelerin ana amacı insan yetiştirmektir. Daha sonrasında özellikle 21. yüzyılda bilgiyi ve bilimi üretmek ve bunu yaymak şeklinde de ikincil ve üçüncül bir misyon da üniversitelere eklenmiş durumda. Ancak şu anki bilgi çağında, teknolojinin baş döndüren bir hızla ilerlediği şu çağda çok değil sadece 20 ya da 20 yıl önce kurulan bir Apple firmasının sadece marka değerinin 200 milyar dolara ulaşmasıyla artık yön değiştirmiş durumdadır. Pek çoğumuzun cebinde taşımış olduğu bir akıllı telefonun tonu 10 milyon dolar civarındadır. Yani bunları artık üniversitelerin çok ciddi bir şekilde dikkate alması gerekir. Katma değeri yüksek, marka değeri yüksek ürünler üretilmek zorundadır. Burada kendimde dahil pek çok akademisyen olduğu için söylüyorum. Toplumun marka değerini arttıracak ürünler çıkarmak üniversitelerin baş görevlerinden birisi haline geldi. Üniversitelerden istenen üniversitelerin elinin topluma değmesidir. Üniversitenin varlığının toplum hayatında doğrudan doğruya katma değeri yüksek ürünler de dahil olmak üzere artık hissedilmesi isteniyor. Eskiden Meslek Yüksekokulları buldukları şehre sayısal nüfus oluşturmak için kuruluyordu. Artık günümüzde şehre nüfustan çok katma değer ve dinamizm sağlayacak bir üniversiteler oluşturmak zorundayız. Geçtiğimiz günlerde tirajının 300 ve ya 400 olduğunu tahmin ettiğim bir gazetede dünyanın ilk 10 üniversitesi açıklandı diye yarım sayfalık haber vardı. Harvard, (M.İ.T) Massachusetts Institute of technology ve Stanford diye yazmıştır. Artık insanlar küreselleşen dünyada sadece 10-20 dolar civarında bir para vererek abone olduğunun internette Türkiye'nin her yerinde artık bilgiye ulaşıyorsunuz. Artık kapıları kapalı, yüksek duvarlara sahip üniversite kavramı ortadan kalktı. Siyah pencere arabalarda kendisi konuşulamayan, dokunulamayan, dokunduğun zaman da bir dünya fırça yediğiniz rektör tipi kendini halkın içerisinde olan insana bırakmak zorundadır. Bu devir artık değişti arkadaşlar. Başta akademisyenler olmak üzere hepimizin bu değişen devirden alacağı pek çok şey var. Artık insanlar hocam biz sizi çok seviyoruz ama siz bize ne yapıyorsunuz sorusunu sormaya başladılar. Yarış çok ciddi, dünya çok çetin.

Dünya üzerinde bırakın bir ülke gezmeyi artık bir gün içerisinde birkaç tane ülke gezebilir duruma geldik. Kabul etsek de; etmesek de dünya globalleşti. Bizlerden istenen artık bu şehre, bu ülkeye ve hatta insanlığa bir katkı sağlamaktır.

Son dönemlerde yaklaşık 90'lı yıllardan itibaren 25 yıllık bir akademik hayatım var. Son 10-15 yıllık dönemde TÜBİTAK başta olmak üzere üniversitelere çok ciddi kaynaklar aktarılmaktadır. Sayın kaymakamımız ve belediye başkanımız bahsetmedi ama İskilip'e geçen hafta ek bina yapılması ile ilgili çalışma başlatıldı. 5 milyon lira maliyeti olacak bir bina. Bundan birkaç hafta öncesinde temelini attığımız, üzere ihalesini yaptığımız kuzey kampüsümüz 120 milyon bedelindedir. Toplamda 200 milyon liralık ihalelerimiz vardır. Bu paralar sonuçta bize hükümetimizden geliyor. Bu destekler TÜBİTAK başta olmak üzere, kalkınma ajansları, Avrupa Birliği gibi pek çok kaynak bizlere proje havuzu sağlamış durumdadır. Eskiden kapılarda dikilip, başörtülü öğrenciyi ayıklayıp ikna odalarına sokan rektör tipi artık işini gücünü bırakıp ilmini yapan, topluma örnek olan rektör anlayışına bıraktı. İnsanlar 1980 yılında bilimsel gelişmesini tamamlamışken, biz dünya liginde hala patinaj yapıyoruz.

Akademisyen olarak toplumuz bizden ne istiyor biz bunun neresindeyiz sorusunu kendimize sormamız gerekiyor. Günlük kaç saat çalışıyoruz sorusunu kendimize sormamız gerekiyor.

Bu arada altmışa yakın bildiri sahibi arkadaşımız var. Ben onlara gerçekten şükranlarımı sunuyorum. Yakından ve uzaktan pek çok katılımcımız var. Başta sayın bakanımız olmak üzere pek çok değerli misafirimiz, akademisyen arkadaşımız aramızda. Ben kendilerine şükranlarımı sunuyorum. Böylesine güzel bir etkinliği sizlerle daha da güzel hale getireceğimiz için gerçekten kendimi çok mutlu hissediyorum. Ancak üniversitemiz ile ilgili de bazı kısa bilgileri paylaştıktan sonra sözlerime son vereceğim.

Şuan itibari ile Hitit Üniversitesi 15 bine yakın öğrenciye ulaşmış durumdadır. Göreve başladığım 2011 yılını ben milat olarak alıyorum. Göreve aldığımızda 8 bin öğrencisi olan Hitit Üniversitesi, şuan 15 bin öğrencisi vardır. Geldiğimizde yaklaşık 100 civarında lisansüstü öğrencisi varken; şuan 1200 lisansüstü ve doktora öğrencimiz vardır. Lisansüstü öğrenci sayısı bence bir üniversiteyi yüksek liseden ayıran en önemli kriterdir. Geçtiğimiz günlerde ilimizden ayrılan valimiz Sabri Başköy bizim doktora öğrencimizdir. Aynı şekilde pek çok kaymakamımız, belediye başkanımız halen daha yüksek lisans ve doktora öğrencisi olarak eğitimlerine devam ediyor. 7 tane fakültemiz var. 2 tanesi merkezimizde olmak üzere 5 tane ilçemizde meslek yüksekokulumuz var. Meslek Yüksekokullarımız sadece öğrenci olsun diye değil, istihdam odaklı bölümler halinde açılmaktadır. Örneğin ilçemizde açtığımız en son programlardan bir tanesi Kuyumculuk ve Takı Tasarımıdır. Hem gelişmiş bir el sanatları kültürü olan İskilip'e uygun bir bölüm olmakla birlikte; Türkiye'deki 4. Büyük altın rafinerisinin sahibi olan Ahmet Ahlatçı bölüm öğrencilerine iş garantisi vermiştir. Öğrenciler

İskilip'e geldikleri günden itibaren iki hafta içerisinde burada çalışmaya başlamıştır. Aynı şekilde hocasını dahi bulamazsınız denilen Yer Hizmetleri bölümünü de iki yıllık çabalarımız sonucu açtık, hocalarını bulduk. Şuan bölüm %100 dolu Yer Hizmetleri programımız var. Yani artık farklı olmak derdindeyiz. Bundan on yıl sonrada iş sahasının yetiştiği programları açmaya gayret ediyoruz. 1976 yılında kurulan Meslek Yüksekokulu ile gelecek yıl kampüsü olmadan 40. yılını kutlayacak üniversite olacak idi. 3 yıl önce yapılan çalışmalarla şuan 3 bin dönümlük araziye ulaşmak üzereyiz. Şuan bin dönümlük alan tamamlandı. İhalelerimiz devam ediyor. Netice olarak üniversitemiz altyapısını, üst yapısını tamamlamış olan, artık kampüs sorunu ile değil açık kalp ameliyatlarıyla sadece Çorum'daki değil çevre illerden de hasta kabulüne başlamış olan, 50'ye yakın hekimi ile iki yıl sonra tıp eğitimi vermeyi hedefleyen, bir üniversite haline geldi. Elbette bu noktaya gelmemiz tek başımıza bir gayretin sonucu değil. Bu bir ekip anlayışının sonucudur. Şuan aramızda olmayan pek çok akademisyen arkadaşımız ve aramızda olmayan pek çok akademik, idari personeli ile yaptığımız yoğun çalışmalar, ilimizin bize inanması ve gerçekten onlarla kurduğumuz sinerjinin sonunda buralar gelindi.

Çorum halkı eğitime gerçekten önem veriyor. Bunun sonuçlarını da aldık ve almaya devam edeceğiz. En son aldığımız bilgilerle ek yerleştirme ile %98,6 doluluk oranına ulaştık. Üniversiteler öğrenci bulamazken bizler öğrenci bulma konusunda hiçbir sorun yaşamıyoruz. Bu ilimizin yaşana bilirliliğinin bir ölçüsüdür. Bu ilimizin öğrenciye verdiği imkânların bir ölçüsüdür. Bu insan odaklı üniversite anlayışımızın bir ürünüdür.

Bu sene itibari ile yurtdışından gelen 300 civarında öğrenci hedefliyoruz. Artık Çorum sokaklarında Sudan'dan, Nepal'den dünyanın farklı yerlerinden öğrenciler gezmektedir. Dünyanın her tarafından 4 farklı kıtadan 36 ülkeden anlaşmamız var. 2010 yılında 8 olan anlaşma sayısı şuan 116'ya ulaşmış durumdadır.

Çok başarılı bir sempozyum geçmesini diliyorum. Başta emeği geçen Muammer hoca olmak üzere, sayın kaymakamım ve sayın belediye başkanına tekrar emeklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

İskilip Meslek Yüksekokulu Müdürü
Doc. Dr. Muammer Cengil

Sayın bakanım, sayın rektörüm, sayın kaymakamım, sayın belediye başkanım, bildirileriyle sempozyuma katılan çok değerli hocalarım ve araştırmacı arkadaşlar, İskilip'ten ve Çorum'dan sempozyumumuza teşrif eden çok değerli misafirler, kıymetli öğrenciler ve basınımızın kıymetli mensupları hepinize tekrardan hoş geldiniz diyorum. Kısaca İskilip Meslek Yüksekokulu'muz hakkında bilgi verdikten sonra sempozyumun gelişim evreleri hakkında bilgi vererek sözlerimi bitireceğim. Yüksekokulumuz 2011 yılında kurulmuştur. Şuan 5 program ile eğitim-öğretime devam etmektedir. Bunlar Geleneksel El Sanatları, Kuyumculuk ve Takı Tasarımı, Mimari Restorasyon, Grafik Tasarımı, İç Mekan Tasarımıdır. Bir programımız daha üniversitemizin yönetim kurulundan geçti. Yüksek Öğretim Kurumu tarafından onaylandığı zaman üniversitemiz kadrosuna katılacaktır. Sempozyumumuzun ortaya çıkışında öncelikle kaymakamımız sayın Şuayip Gürsoy'a çok teşekkür etmek istiyorum. Kendisi İskilip'e ilk geldiğinde, hayırlı olsun ziyaretinde bulunduğumuzda daha önceki görev yerlerinde de akademik çalışmalara önem vermiştir. Bu yüzden İskilip çok şanslıdır. Kaymakamımızın ilk gündeme konu bir sempozyum yapılmasıydı. Sayın rektörümüz de göreve başladığı ilk günden itibaren bu tür etkinlik yapılmasını teşvik ediyordu. Dolayısıyla ikisi bir araya gelince bizim için bir kıvılcım oldu. Yine belediye başkanımız Recep Çatma göreve yeni başlamış olmasına rağmen sıcağı sıcağına böyle bir teklife çok olumlu yaklaştı. Böylece üniversitenin, belediyenin ve kaymakamlığın ortak çalışması ile bu sempozyum vücut buldu. Bunun da öncesinde Yüksekokulumuzun kurulmasında çok büyük emeği olan bir önceki belediye başkanımız Numan Sezer'i ve bir önceki kaymakamımız Mehmet Yılmaz'ı de buradan anmadan geçemeyeceğim. Ayrıca yüksekokulumuzun açılmasında ismini zikretmediğimiz kişilere de buradan teşekkürlerimi bildirmek istiyorum.

İSKİLİP KAYMAKAMI ŞUAYİP GÜRSOY

İlçemiz açısından önemli gördüğümüz böylesi bir sempozyuma ev sahipliği yapmanın ve bunca kıymetli bilim insanını ilçemizde ağırlamanın heyecanını, mutluluğunu ve huzurunu paylaşarak başlamak istiyorum. Anadolu'nun özeti diyebileceğimiz doğal güzellikleriyle, zengin kültürel varlıklarıyla, kendine has meyveleriyle, el sanatlarındaki ustalarıyla, tarihe altın harflerle yazılmış âlimleriyle temayüz etmiş güzel ilçemiz İskilip'e hepiniz hoş geldiniz.

Adını eski Yunan'da sağlık tanrısına dayandıran kaynaklar olmakla birlikte; rivayetlerin ötesinde Hititler, Paflagonlar, Galatlar, Romalılar, Danışmentler, Anadolu Selçukluları ve nihayetinde Osmanlılara ait izlerin ipuçları halen mevcuttur. Kronolojiye uygun sıraladığımızda İskilip kalesi, kral mezarları, Roma mil taşları, Evlik ulu camii, Şeyh Yavsi camii, Kekeç tuzlası, arastalar, hamamlar, Ebusuud Efendi hatırası laleler, çeşmeler, kütüphane, Atıf hoca külliyesi, el sanatları kültürü, Bedri Rahmi Eyüboğlu müzesi tek solukta gezilecek, zamanının ruhunu hissettirecek etkide ve ihtişamdadır. Hele ki Osmanlı dönemi canlı canlı yaşanmaktadır. Öyle ki Osmanlı tarihinde padişahları bir kenara bırakıp üç önemli şahsiyet sayalım dense, ikisi İskilip izi taşımaktadır. Bunlar; Ak Şemseddin hazretleri, Ebusuud hazretleridir. Ak Şemseddin hazretlerinin yaptırdığı camii hala Evlik köyünde ibadete açık haldedir. Ebusuud Efendi'nin babası ve annesinin kabirleri ise Şeyh Yavsi külliyesinde yer almaktadır.

Bir kısmı restore edilmiş konakların, ahşap evlerin arasında, yaşayan kapıların önünde kendinizi tarihte yolculuk yapıyormuş hissiyatında bulabilirsiniz. Sadece tarihi değerleri değil, doğasının cömertliği de büyüler insanı İskilip'te. Kızılırmak gastronomi yolunun en müstesna durakları İskilip sınırları içerisinde. Yaylaları, çam ormanları, su kaynakları yürüyüş sporu için eşsiz kaynaklardır. El sanatları ve insanların zanaata yatkınlığı bir başka değerlidir İskilip'te. Arastalarında gezerken el emeğine, göz nuruna şahitlik edersiniz her bir alışınızda. Belki de en güzel tanımı Evliya Çelebi yapmıştır seyahatnamesinde İskilip'e dair. “Bilim ve ilim beldesidir İskilip” diyerek. Bu ve buna benzer birçok özelliklerdir bizim için ya da Türkiye için İskilip'i değerli kılan. İşte bu sebeptendir ki bu bölgenin sahip olduğu potansiyelin hakkını vererek değerlendirme, tanıtma, sahip çıkma bizlerin en önemli ve öncelikli görevidir. Bu potansiyelin daha iyi tanıtılması ve değerlendirilmesi, aynı zamanda da yapılan bilimsel araştırmaların kayda geçirilerek tarihe not düşülmesi açısından düzenlenen bu sempozyumun önemi çok büyüktür.

Değerli katılımcılar, burada ortaya koyacağımız fikirler sayesinde biz idarecilerin, yerel yöneticilerin, sivil toplum örgütlerimizin ve halkın bölgemizin sahip olduğu kültürel değerleri korumak, gelecek nesillere aktarabilmek konusundaki azmi artacaktır. Bu koruma kültürü çerçevesinde kültürel varlıkların hak ettiği şekilde kıymetlerinin bilinmesi sağlanacaktır. Bu açıdan da bu sempozyumun çok önemli bir işlevi de yerine getireceğine inanıyorum.

Valiliğimiz, Kaymakamlığımız, Belediyemiz, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğümüzün yürütmüş olduğu çalışmalar bu sempozyum sayesinde daha da anlam kazanacak ve bu sempozyum bizim çalışmalarımıza yön verecektir. Ümit ediyorum ki bu sempozyum bir çok konuda dönüm noktası olur ve bundan sonra da bu bölge ile ilgili yapılacak tüm çalışmalar için de bir güç kaynağı teşkil eder. Bu vesile ile sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen herkese; Hitit üniversitemize, rektörümüze, belediye başkanımıza, kaymakamlığıma, hocalarımıza teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum. Sempozyumun güzel sonuçlar doğurması temennisiyle ilçemize tekrar hoş geldiniz diyorum ve saygılar sunuyorum.

İSKİLİP BELEDİYE BAŞKANI RECEP ÇATMA

Bir beldenin, bir ülkenin yarını için planlar kurmak, projeler üretmek; özellikle insanlar adına yapılabilecek en hayırlı işlerden biridir. Çalışmaların en zevkli ve mutluluk verici olanı, insana çalışma azmi ve heyecanı verecek olan bu tür bilimsel çalışmalardır. Plansız projesiz yapılan her çalışmanın ömrünün kısa olacağını bilinci ile “her yönüyle dünü, bugünü, yarını” konulu üç gün sürecek olan sempozyumumuza hoş geldiniz. Bugünün dünden, yarının bugünden daha güzel, daha verimli, toplumun daha mutlu olması için çalışmayı bir görev bilmekteyiz.

Bildiğiniz gibi bu toplantımızı gerçekleştirirken İskilip için de kentin geleceğini, insanların yaşam kalitesini artıracak uzun vadeli alt yapı çalışmalarımız devam etmektedir. Bu çalışmalarımız sonraki üst yapıda İskilip’e turist çekecek, tanıtım etkinlikleri fiziki çalışmaların alt yapısını oluşturması çabalarımız devam etmektedir. Bu toplantımız sonucunda bizlere rehber olacak değerli görüşler çıkacağına inancımız tamdır.

Değerli konuklar, İskilip bulunduğu coğrafi yapısı nedeniyle dış etkenlerden en az etkilenen, bu sayede geleneksel kültürü koruyabilen çok nadir birleşim öğelerinden birisidir. Geleneksel kültürü, sosyal yapısı geçmişten günümüze uzanan; çarşı, mahalle, arasta, sokak gibi ayakta kalan yerleriyle her zaman çekim merkezi olmuştur. Tüm bu fiziki özelliklerin yanında bilindiği gibi Evliya Çelebi İskilip’imizi ilim merkezi olarak tanımlamıştır. Yaşadığı döneme damgasını vurmuş din ve devlet adamı Ebusuud Efendi, İstanbul’un fethinin manevi mimarı Ak Şemseddin Efendi, sayısız ilim adamı yetiştiren Şeyh Yavsi Hazretleri, Şeyhülislam Sunullah Efendi, dünyanın ilk astronomi bilgini Ali Kuşçu, İskilip’imizin ülke ve islam dünyasında tanınmasına vesile olan büyük din ve ilim adamı İskilipli Atıf Hoca bu topraklarda yetişmiş, önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bizler de bu değerli şahsiyetlere torunları olarak onlara layık hizmet çaba sarf etmekteyiz.

Bugün İskilipli akademisyenlerin ve İskilip’i onurlandıran misafir akademisyenlerin katılımı ile bu tarihi özelliğe sahip sempozyumun İskilip’te yapılıyor olması, önemli bir ayrıcalık olmakla beraber; bizler için de onur vericidir. Bizler bunu İskilip ve İskilip halklarıyla içtenlikle önemsiyoruz. Siz değerli hocalarımızı ileriki yıllarda da aramızda görmekten mutluluk duyacağımızı ifade etmek istiyorum. Yeni projelerle de İskilip adına yapacağımız çalışmaların sağlayacağı katkıların zengin tarihimize geçeceğinden emin olduğumuzu bilmenizi isterim.

Şekillendirilemeyen ve uygulaması olmayan düşüncelerin insanımıza hiçbir faydası olmayacaktır. Hayatı olumlu yönde etkileyen umut veren geliştiren, güzelleştiren düşünce ürünü uygulamalardır. Geçmişimizi değerli akademisyenlerimizin alın teri ile keşfedeceğiz. Bugün yapacağımızı tespit edeceğiz ve yarına dokunacağız. Gelecek kuşakların bizleri dua ile anması için yapılan bu çalışmalar üzerinde emeği geçen başta sayın kaymakamımız olmak üzere üniversitemiz ve tüm emeği geçenlere teşekkür ediyorum. Selam, saygı ve şükranlarımı sunuyorum

İSKİLİPLİ MUSTAFA AVŞAR (TAVUKÇU HOCA)’NIN HAYATI VE FAALİYETLERİ¹

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

Bir milletin geleceğinden emin olabilmesi, ilmî ve fikri yönden gelişmesi, geçmişteki kültür mirasını çok iyi bilmesine ve benimsemesine bağlıdır. Bu kültür mirasının temel taşları da yetiştirdiği büyük şahsiyetlerdir. Biz, bu tarihe mal olmuş büyük insanları takdir etmeyip, yeni kuşaklara aktarmadığımız takdirde, onlar kendilerine başka kültürlerin ürünü olan şahsiyetleri örnek alacak, dolayısıyla bir tür kültürel yozlaşma ortaya çıkacaktır. Bu sebeple İslâm âlemi, yetiştirdiği bu Allah dostu insanları iyi tanımak ve onların kristalleşmiş fikir ve davranışlarını örnek almak durumundadır.

Unutulmamalıdır ki, büyük insanlar çevresindeki manevî atmosferi aydınlatan billurlaşmış avizeler gibidirler. Onların manevî gücünün ışıkları, sonradan gelen nesilleri aydınlatmağa devam eder. Mensubu oldukları milletleri sonsuzlaştıran bu şahsiyetler, yalnızca kendi asırlarındaki insanları değil, sonradan gelecek olan kuşakları da etkileyerek, yüceltirler. Onların yüksek fikirleri, yaptıkları işler ve ilmî çalışmalar insanlığa ve ümmete bırakılan mirasların en şerefli ve en ihtişamlısıdır. Onlar geçmişle bugünü birbirine bağlamakta, geleceğin daha iyi olmasına yardım etmektedirler. Bazen bir Mutasavvıfın veya ilim adamının bir tek fikri bile insanlığın hafızasında yüzyıllarca kalır ve sonunda da o milletin günlük hayatlarına girer. Çağlar boyu yaşayacak olan bu şahsiyetler ve fikirler, hatiften gelen bir ses gibi yüzyıllarca devam ederler.

İşte zaman üstü seslerden biri de, yaptığı hizmetler ve yetiştirdiği öğrencilerle Anadolu insanının gönlünde taht kurmuş, öğrencilere babalık yapmış, fakirlere yardım etmiş, gönül hastalarına manevî reçeteler yazmış günümüz muallimlerinden Mustafa Avşar, halkın diliyle Tavukçu Hoca Efendi’dir. Bizde bu tebliğimizde detaylı olarak onun hayatını ve tasavvufî hayatını ele alacağız.

A-LAKABI

Bilindiği gibi Mustafa Avşar Hoca Efendi, İskilip’te daha çok Tavukçu Hoca diye anılır. Hoca’nın bu isimle anılmasının sebebi de dedesinin başından geçen şu olaydan dolayıdır: Eskiden at üzerinde cirit oynanırmış. Dedesi cirit oynarken atı, yeni civcivlemiş bir tavuğa basıp,

---

¹ Bu metin 9-11 Ekim 2014 tarihleri arasında İskilip’te gerçekleştirilen, Her Yönüyle İskilip: Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu’nda tebliğ olarak sunulmuştur.

öldürmüş. Tavuğun sahibi kadın da: “Tavukçu, tavuğumu öldürdün, civcivlerimi yetim bıraktın” diye bağıınca Hoca Efendi’nin dedesinin lakabı “Tavukçu” kalmış. Hoca Efendi de kim olduğu sorulunca, Beyoğlan’dan Tavukçu’nun torunu diye anılmış. Daha sonra dedesi vefat edince, Hoca Efendi bu lakapla anılmaya başlanmış ve günümüze kadar da böyle bilinmiştir.

B-ÇOCUKLUĞU

İskilipli Tavukçu Hoca adıyla maruf Mustafa Avşar Hoca Efendi, 1339/1929 yılında Çorum’un İskilip ilçesi Beyoğlan köyünde doğmuştur. Babası, kendisi küçük yaşta vefat ettiği için dedesinin yanında büyümüştür. İlkokula gitmeyen Tavukçu Hoca, askere gidene kadar köyünde kalmış ve çobanlık yapmıştır. Hoca Efendi daha sonraki yıllarda çobanlık yaptığı yılları sık sık anardı. Hoca Efendi, askerlik çağı geldiği zaman da, askere gitmiştir.

C-ASKERLİK HAYATI

Hoca Efendi, askerliğini dört yıl Erzurum’da yapmıştır. Hoca’nın askerlik yaparken başından geçen bazı sıkıntılar şöyle aktarılır: “Bir kış gecesinde, hava soğuk olduğundan dolayı nöbet değişimini sık yapıyorlarmış. Fakat Hoca nöbetteyken değiştirmeyi unutmuşlar. Bu yüzden Hoca Efendi’nin ayağında potinler donmuş ve zor çıkarmışlar. Bu nöbetten sonra Hoca hastalanmış ve 90 gün Erzurum Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesi’nde yatmış. Daha sonra Hoca’yı üç ay hava değişimine göndermişler. Hava değişimine gelirken, Çankırı’ya kadar trenle gelmiş. Çankırı’daki şube başkanı, İskilipli biri olup-olmadığını araştırmış ve bir İskilipli bulmuşlar. Hoca Efendi de bu İskilipli’nin hayvanıyla İskilip’e gelmiş.

D-TAHSİL HAYATI

Tavukçu Hoca, çocukken köyünde imkanı olmadığı için İlkokula gitmemiş, daha sonra dışarıdan bitirmiştir. Hoca Efendi’nin ilkokulu dışarıdan bitirmesiyle ilgili sık sık anlattığı bir anısı şöyle aktarılır: “1960’da Diyanet Teşkilâtı kanunu çıkınca din görevlilerinden diploma istenir. Tavukçu Hoca ve arkadaşları defalarca ilkokulu dışardan bitirme sınavına girdikleri halde bir türlü başarılı olamazlar. En son toplu olarak dönemin Valisine müracaat ederler. Vali Bey de hocaları ayakta karşılar ve “Hocalar bir derdiniz var galiba” der. Grubun sözcüsü konumunda olan Tavukçu Hoca: “Vali Bey, malumunuz bir Diyanet Teşkilatı Kanunu çıktı. İlkokul diploması olmayınca kadro alamıyoruz. Onun için bize yardımcı olabilir misiniz” der. Vali de: “İlkokulu niçin okumadınız?” der. Onlar da bizim

köyümüzde ilkokul yoktu” diye cevap verirler. Vali Bey: “Olsaydı okur muydunuz?” deyince: “ elbette okurduk” derler. Vali Bey de onları bir ilkokul müdürüne yönlendirir ve diploma sahibi olurlar.

E-HOCALARI

Mustafa Avşar Hoca Efendi, asker’den dönene kadar hiç okuma yazma bilmiyordu. Asker’den dönünce okumaya karar verdi. İskilip’in Karaveren beldesine (şimdiki Çorum’un Oğuzlar ilçesi) gelip, kendi bölgesinden köylerden arkadaşlarıyla birlikte İsmail Maden Hoca’dan okumaya başlamıştır. İsmail Maden Hoca’dan bir yıl kadar Kur’ân tedrisi yapmışlardır. İsmail Maden Hoca terzi olduğu için talebelerini dükkanda okuturmuş.

Tavukçu Hoca, hocalarına karşı gayet hürmetkâr idi. Bununla ilgili olarak, her zaman şu sözü dile getirirdi: “Hocalarımın kedisi bile görsem, ona hürmet eder saygı gösteririm.” Ayrıca Hoca Efendi, okul arkadaşlarına karşı çok candan ve yakın davranırdı. İsmail Maden Hoca da okuduğu sınıflarda başından geçen şu komik olay, onun okumaya ne kadar değer verdiğini de göstermesi açısından mühimdir²: “Hoca askerden gelir gelmez siyah sakal bırakıyor. Olayı aktaran Hasan Maden Hoca: “O zaman biz daha çocuktuk” diyor. “Aklımıza bir muziplik geldi. Hoca Efendi geceleri, elektrik olmadığı için yorganı başına çekip, idare lambasıyla ders çalışırdı. İdare yanarken ben de çıra uzattım. Çıra parlar parlamaz Hocanın sakalı yandı. Hoca bana çok kızdı ve seni babana şikayet edeceğim dedi. Hasan Maden Hoca da babasından çok korktuğu için, Hocam ne olur beni babama şikayet etme” diye yalvarır. Sabah olunca beraber İsmail Maden Hoca’nın dükkânına giderler. İsmail Hoca: “Mustafa sakalını ne yaptın” deyince, “Hocam Mehmet Salik’e tıraş olurken birazcık fazla kesmiş, onun için böyle kısaldı” diyor Hoca Efendi. Böylece arkadaşını ele vermemiş oluyor.

Hoca Efendi, askerde iken Türkçe’yi okumayı yazmayı öğrenmiş, askerden dönünce de, Kur’ân okumaya başladığı için arkadaşlarına göre biraz geriden geliyormuş. Hocası: “Mustafa! Ya güzelce okumayı öğrensin, gayret edeceksin ya da köyüne geri döneceksin” deyince, Hoca buna çok üzülmüş. Bundan sonra yanına seksen adet fasulye tanesi almış ve her gece herkes yattıktan sonra, seksen defa dersini okumadan yatmamış. Hoca Efendi bunu zaman zaman anlatırdı. Kendi çalışırken gösterdiği özeni, talebelerinden de isterdi.

F-EVLİLİĞİ ve ÇOCUKLARI

---

² Bu hatırayı Hoca Efendi’nin cenazesinde İsmail Maden Hocanın mahdumu Hasan Maden Hoca, Ulu Camii’nin odasında anlatmıştır.

Hoca Efendi, iki defa evlenmiştir. Birinci evliliğini köyde bir hanımla yapmıştır. Bu evliliğinden iki kızı vardır. Hanımının Hocayla İskilip’e gelmek istememesi ve namaz konusunda gevşek olması gibi sebeplerden o hanımını boşamıştır.

İkinci evliliğini Ayşe Avşar Hanımefendi ile yapmıştır. Hoca Efendi’nin eşi hâlen hayattadır. Bu evliliğinden ise üç kız bir erkek çocuğu vardır. En büyük çocuğu Nuriye Avşar: İlk okuttuğu hafızlardan Bekir Burhan ile evlidir. Bekir Burhan İskilip’in çeşitli camilerinde imamlık yaptıktan sonra Köprübaşı Camii’nden emekli olmuştur.

Oğlu Ahmet Avşar: Konya Yüksek İslâm Enstitüsü mezunudur. Haseki Eğitim Merkezinde Aşere Takrîb Bölümünü bitirmiştir. Şu an İstanbul Fatih Müftülüğü İsmailağa Kur’ân Kursunda öğreticiliğe devam etmektedir.

İkinci kızı Fatma Avşar: Yine Hoca Efendi’nin talebelerinden Satılmış Karaca Hoca ile evlidir. Satılmış Hoca, hafızlığını İskilip’te bitirmiştir. Çorum’da Hıdırlık Kur’ân Kursunda dört yıl öğretmenlik yapmıştır. On iki yıl Ankara Altındağ Müftülüğü Dışkapı Merkez Kur’ân Kursu ve Hasköy Yıldıztepe Kur’ân Kursunda öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra altı yıl Almanya’da kalmış, yurt dışından gelince Hoca Efendi’nin rahatsızlığından dolayı İskilip Ulu Camii’nde göreve başlamıştır. Hâlen görevine devam etmektedir.

Küçük kızı Emine Avşar: Damadı İsmail Baldan hafızdır. Ankara’da Sincan İmam-Hatip Lisesinde Meslek Dersleri öğretmenliği yapmıştır. Hâlen Sincan İlköğretimde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği yapmaktadır.

G-HASTALIKLARI

Tavukçu Hoca Efendi’nin öteden beri hastalıkları vardı. Özellikle ömrünün son birkaç yılını hastalıklarla geçirmiştir. 1984 yılında şeker hastalığı ortaya çıkmış. Ayrıca kalp yetmezliği de vardı. Astım hastalığını ise askerdeyken Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesinde aldığını söylerdi. Aktarıldığına göre son yıllarda yılın hemen hemen yarısını hastanelerde geçirirmiş. Ayrıca Romatizması da vardı. Hoca Efendi bu kadar rahatsızlıklarına rağmen ilim öğrenmek ve öğretmekten geri kalmamıştır.

H-VEFATI

Mustafa Avşar Hoca Efendi, 18 Nisan 2005 Pazartesi günü vefat etmiştir. 13 Nisan Çarşamba günü İskilip Devlet Hastanesine yatmış ve Cuma günü durumu ağırlaşmıştır. Cumartesi günü durumu tamamen

değişince, doktorlar Çorum’a göndermişler ve aynı gün Çorum Özel Hastanesi’ne yatmıştır. Çocukları, torunları hepsi başına toplanmışlar, dualar okumuşlardır. Pazartesi günü ikindi ile akşam arasında vefat etmiştir.

19 Nisan 2005 Salı günü İskilip Hacıkarani Mezarlığına defnedilmiştir. Cenaze töreni özellikle şehir dışından gelenlerle çok kalabalık idi. Hoca Efendi’nin cenazesine sevenleri, talebeleri ve İskilip halkı katılmıştı.

İ-FAALİYETLERİ

1-İmam Olması ve Talebe Okutması

Tavukçu Hoca, bir yıl İsmail Maden Hoca’da okuduktan sonra Çetmi Köyüne imam olmuş ve aynı zamanda talebe okutmaya başlamıştır. Burada bir yıl imamlık yapıp, talebe okuttuktan sonra Paşmakçı Köyü’ne imam olmuştur. Fakat yine talebe okutmayı bırakmamış, hatta daha da burada talebesi daha da çoğalmıştır. Hoca’nın talebelerinden Ulu Camii emekli müezzini Mustafa Bodur Hoca, Hoca’nın o ilk talebelerinden olduğunu ve o zamanlar talebe sayısının yüz’ün üzerinde olduğunu bildirir. Tavukçu Hoca daha sonra Karmış Köyü’ne gitmiş, orada da bir yıl imamlık yapmıştır. Hoca Efendi, burada da hizmet verdikten sonra İskilip’in Ulaştepe Mahallesi Yukarı Taslı Camii’ne müezzin olmuş, orada da talebe okutmaya devam etmiştir. Tavukçu Hoca müezzinlik yaparken, Camii’nin imamı Şaban Panal Hafız’dır. Şaban Panal Hafız otuz altı yıl hatimle teravih kıldırılmış, Hoca Efendi de on iki yıl onunla beraber kılmıştır. Hoca Efendi: “O mukabele okur ben dinlerdim, aynı zamanda talebeleri okutmaya devam ederdik” diye bahsederdi.

Hoca Efendi, eksiklerini tamamlamak için kimden ders alayım diye hocasına müracaat etmiş, o da Mekkeli Ömer Sakalsız Hoca’yı söylemiş. Ömer Sakalsız Hoca, İstanbul’da yetişmiş, Eyüp Sultan’da İdris Hafız’dan ders almış, ünlü kıraat hocasıdır. İskilip’e gelince medrese usulü talebe okutmuş, Tavukçu Hoca da ondan dokuz ay kıraat ilmi okumuştur. Hoca Efendi, hiçbir zaman ilim öğrenmekten ve öğretmekten geri durmamış, bu yönüyle hep örnek bir kişilik olmuştur.

Yukarı Taslı Camii’nden sonra Yesra Mescidi’nde talebe okutmaya devam etmiştir. Sonra İskilip Ulu Camii’nde müezzin olarak başlamış, beş yıl müezzinlik yapmış ve talebe okutmaya devam etmiştir. Bu arada Şeyh Yavsî Camii’nin kenarındaki ufak bir medresede talebe okutmaya başlamıştır. Zamanla talebesi çoğalmış, hafızlık yaptırmaya başlamış, aynı zamanda yüzüne de okutmuştur. Şeyh Yavsî Camii’nde çalışmakla birlikte,

Kibritçi Camii’nde müezzin olmuştur. Bu görevleri sırasında fahrî Kur’ân Kursu öğreticiliğine de sürekli bir şekilde devam etmiştir.

1973 yılında Çakmak Dede Mescidi’ni düzeltmiş, orayı harabe halinden kurtarmış ve medrese haline getirip, talebelerini okutmaya orada devam etmiştir. Talebe çok fazla olduğu için öğleye kadar hafızlar ve yüzünden okuyanları, öğleden sonra ise kız çocuklarını okutmaya devam etmiştir. Çakmak Dede Medresesinde 1980 İhtilaline kadar devam etmiştir. 1980 ihtilalinde dernek kapatılmış ve Hoca Efendi bu dönemlerde sıkıntıya girmiştir. Bir ara evinin altında okutmaya devam etmiş daha sonra İsmail Gültekin başkanlığında yeni bir dernek kurmuşlardır. Üç dairelik apartman kiralamışlar, çocuklar orada yatıp kalkmış ve evinin altında da okutmuştur. Sonra Özel İdare binasında bir kat kiralayıp, okutmuştur. Bu arada dernekler devam ederken vakıf kurmaya karar vermiştir. Bazı çabalar sonucunda Ebussuud Kültür ve Dayanışma Vakfı (İSEKDAV)’nı 1990 yılında kurmuş ve talebe okutmaya bu vakıf altında devam etmiştir. Vakfın şu an iki binası vardır. Biri kiraya verilmiş olup, diğer de münhal vaziyettedir.

Hoca Efendi, talebe okutmaya güçlükler içinde devam etmiştir. Şu an sayısını bilemediğimiz kadar hafız ve yüzünden okuyan öğrencisi vardır. Hoca Efendi, rivayet edildiğine göre ders konusunda gayet titiz bir insandı ve güzel okuturdu. Zaman zaman da öğrencilerine daha iyi öğrenmeleri için şiddet uyguladığına şahit oluyoruz.

2-İskilip Ebussud Kültür ve Dayanışma Vakfı (İSEKDAV)

Vakfın kurulmasına 1985 yılı Kurban Bayramında kara verilmiş ve hazırlıkları 1986’da tamamlanmıştır. Aynı Haziran ayında müracaat yapılmış ve mahkeme bir devam etmiştir. Mahkeme, 1 milyon 100 bin lira bu kadar teferruatlı bir vakfa az gelir diye, vakıf kurmaya izin vermeyip, başvuruyu reddetmiş. İkinci defa mahkemeye vakıf kurma müsaadesi için başvurulmuştur. Bu sırada İskilip’ten bir ekip Vakıflar Genel Müdürlüğüne gidip aleyhlerinde çalışıp, karalamışlardır. Bu olay üzerine Hoca Efendi bizzat Ankara’ya giderek engelleme yapanları öğrenmiştir. Bu kişiler toplanıp, Tavukçu Hoca Ebussuud Vakfını kurmadan önce biz kuralım diye faaliyete geçmişler. Fakat daha sonra 1 milyon 100 bin lirayı bir araya getirip aralarında anlaşamadıkları için müracaat dilekçeleri öylece kalmıştır. Tavukçu Hoca da vakıf için öz malı olan arsasını (1989 gayrimenkul fiyatlarıyla 45 milyon lira) gayrimenkul mal olarak teberru etmiştir. Böylece vakıf kurulmuş ve hâlen hizmet etmektedir.

Hoca Efendi, bir röportajında vakfın gayesini şu şekilde anlatıyor: “Allah’ın kitabı Kur’ân-ı Kerîm, biliyorsunuz, bugüne kadar tevatüren

nakledilmiştir. Bunu ise hafızlar sağlamaktadır. Çalışmalarım bidayetinden nihayetine kadar, memleketimizde hafızlık mefhumunun kaybolmaması içindir. İlk gün nasıl başladıysam, şimdi sorduğum İSEKDAV'ın gayesinde kimsesiz ve fakir öğrencilere maddî ve manevî yardımda bulunmak, onları yarınlarımızı emanet edebileceğimiz şekilde yetiştirmektir. Başka bir gayemiz, şahsî menfaat düşüncemiz yoktur, elhamdülillah. Memleketimizde ve Türkiye'nin her yerine Kur'ân-ı Kerim elden ele dolaşsın, dilden dile okunsun istiyoruz. Allah'ta peygamber de bunu emretmektedir. Kur'ân ve İslâm düşmanları ise ta Peygamberimiz zamanında ne ise şimdi de odur. Sadece isimler ve lakaplar değişik. O gün Ebu Cehiller, Ebu Lehepler vardı, bugün müslüman adını taşıyıp ta Kur'ân ve İslâm düşmanlığı yapanlar var. Ancak şunu biliniz ki, düşmanlar bizim için sadece hız vesilesi olurlar³.”

İSEKDAV bir hayır kuruluşudur. En büyük gelir kaynağı ve güvencesi ise hayır sahibi, hamiyetperver insanlardır. Kurulduğu günden bugüne İskilipli zenginler ve daha birçok insan vakfa yardımda bulunmaktadır.

A-HOCAEFENDİ'NİN SOSYAL HAYATI

1-Hediyeleşmesi

Mustafa Avşar Hoca Efendi, hediyeleşme konusunda titizdi ve hediyeleşmeyi severdi. Özellikle de dostlarına mektup yazmayı, onlarla mektuplaşmayı çok severdi.

2-Ziyaretleri

Hoca Efendi, genellikle ziyare yapmayı seven, çeşitli yerlere ziyarete giden bir insandı. Özellikle akrabalarını ziyaret etmeyi ihmal etmeyen, akrabalarını seven ve onlara karşı vefakar bir insandı. Arefe günü ve bayramlarda köyünde annesinin, babasının, dedesinin kabirlerini ziyaret etmeyi hiç ihmal etmezdi.

Bir defasına Ankara'daki öğrencilerini ziyaret etmiş, tekrar Amasya'daki öğrencilerini ziyarete gelirken Çorum-Merzifon arasında bir trafik kazası da geçirmiştir. Merzifon Devlet Hastanesi'nde ayakta tedavi gördükten sonra taburcu edilmiştir. Fakat bu duruma rağmen niyetini tamamlamak için, Amasya'ya gidip ziyaretini tamamlamıştır.

3-Misafirleri Ağırması

Misafirlere çok ikramda bulunmayı severdi. Hoca Efendi, gerçekten çok misafirperver, güler yüzlü bir insandı.

---

³ www.iskilipinsesi.arşiv.yil:4, sayı:59,10.08.1990.

4-Fakirlere Karşı Tavrı

Hoca Efendi, fakirlere karşı çok iyi davranan bir kişiydi. Yanına herhangi bir fakir geldiği zaman, kendi maaşından sadaka vermeyi, memleketindeki fakir fukarayı gözetmeyi ihmal etmez ve buna özellikle dikkat ederdi.

5-Zenginlerle Münasebetleri

Hoca Efendi'nin zenginlerle, onlardan fakirlere ve talebelerine yardım topladığı için münasebetleri vardı. Kurduğu vakıf, bir hayır vakfıdır ve yardımsever zenginler ve işadamları sayesinde bazı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bununla ilgili olarak damadı Satılmış Karaca Hoca şu anısını anlatır. Baba dostu ve Ankara'da Anadolu Mobilya'nın sahipleri işadamı aslen İskilipli Hacı Ömer ve Hasan Diler'in yanına Satılmış Hoca Ankara'da görev yaparken Hoca Efendi'yle birlikte gitmişler. Hacı Ömer Diler, devamlı olarak talebelerin ekmeğini almış. Bu ziyaret sırasında Ömer Diler: “Hoca Efendi, artık bana ağır geliyor, talebe de çok fazla, ekmeği almayı bırakacağım.” deyince Hoca Efendi bunun üzerine: “Öyleyse Hacı Ömer, ben de talebe okutmayı bırakacağım” diye karşılık vermiş. Hacı Ömer de: “Neden bırakacaksın talebe okutmayı?” diye sormuş. Hoca Efendi ise: “Yarın kıyamet gününde Rabbimin huzuruna vardığım zaman, Ey kulum Mustafa sen talebe okutmayı niçin bıraktın dediği zaman ben de derim ki, Ya Rabbi Hacı Ömer Diler talebelerin ekmeğini alıyordu o ekmeği kesti ben de talebe okutmayı kestim derim ben bu yükten kurtulurum ama sen nasıl kurtulursun?” deyince, rahmetli Hacı Ömer Diler ağlamaya başlamış ve Hoca'yı da ağlatmış. Daha sonra Hacı Ömer Diler şunu ifade etmiş: “Hocam sen bu talebe okutma işine devam et, ben ölünceye kadar bu talebelerin ekmeğini almaya devam edeceğim.” Hacı Ömer Diler sözünde durup, ölünceye kadar talebelerin ekmeğini almaya devam etmiş.

6-Temizliğe Verdiği Önem

Hoca Efendi, temizlik konusunda çok titizdi. Gerek evinde gerek medresesinde bu hususa çok dikkat ederdi. Temiz giyinirdi ve İskilip'te dikkat çekici bir giyimi vardı. Başından sarığını hiç eksik etmezdi ve cübbe giyinirdi. Genelde beyaz rengi tercih ederdi.

B-DİNÎ HAYATI

1-Kur'ân Okuması

Hoca Efendi, Kur'ân'ı güzel okur ve güzel okuturdu. Tecvid'e ve mehâric-i hurûf'a çok dikkat ederdi. Bu konuya verdiği önemi

talebelerinden anlıyoruz. Genellikle bölgesinde yetiştirdiği talebeler herhangi bir yerde imamlık, müezzinlik, Kur’ân Kursu öğretmenliği, vaizlik için imtihanlara girdiği zaman, imtihan heyeti kimden okudunuz diye sorup, Tavukçu Hoca’nın adını duyduklarında zaten belli derlermiş.

2-Sünnete Bağlılığı

Mustafa Avşar Hoca Efendi, sünnet-i seniyye’ye özellikle dikkat ederdi. Hz. Peygamber (s.a.v)’in sünnetini yaşamaya gayret eder, en ince noktasına kadar yerine getirirdi. Hz. Peygamber’in sünneti olduğuna inandığından dolayı askerden geldikten sonra sakalını hiç kesmemiştir.

3-Abdest ve Namaz

Hoca Efendi, Kur’ân-ı Kerîm’e, sünnete önem verdiği kadar namaz konusunda da çok titiz davranırdı. Damadı Satılmış Hoca, Hoca Efendi’yle bir yere gittikleri zaman ya da bir yolculuk yaptıklarında onun her zaman: “Oğlum! Evvela namazımızı kılalım, ondan sonraki işlerimiz asân olur” dediğini, namaz konusuna özellikle dikkat ettiğini ve en çok namaza önem verdiğini anlatıyor

4-Sadaka Dağıtması

Hoca Efendi, kendi maaşından sadaka dağıtmayı, fakirlere yardımda bulunmayı hiç ihmal etmezdi. Dünya malına düşkün değildi. Zaten hanımına sadece bir ev ve İskilip’te bir de bağ bırakmış. Başka mülklerini, tarlasını satıp, vakfın binalarının yapılmasına harcamış, bağını satıp vakfın yapılmasındaki borçlara harcamış.

5-Hac Ziyaretleri

Hoca Efendi, iki defa hacca gitmiştir. Birincisinde yalnız, ikincisinde ise hanımıyla beraber gitmiştir.

6-Âlimlere Verdiği Değer

Bediuzzaman Saîd Nursî’yi, Elmalılı Hamdi Yazır’ı, Ömer Nasuhî Bilmen Hocayı severdi. Özellikle Ömer Nasuhî Bilmen Hoca’nın ilmihâlini talebelere ve özellikle kız öğrencilere okuturdu ve buna çok dikkat ederdi. Yetiştirdiği imam öğrencilerine, özellikle Ömer Nasuhî Hoca’nın ilmihâlini iyi bilerseniz, iyi bir imam olursunuz tavsiyelerinde bulunurdu.

7-İmam-Hatipler Hakkındaki Görüşleri

İmam-Hatipleri çok severdi. Okuttuğu öğrencileri hep İmam-Hatip’e yönlendirirdi. İskilip’e İmam-Hatip Lisesi’nin açılmasında emeği büyüktür. İskilip İmam-Hatip Lisesi’nin kurucusudur. İmam-Hatip’in yeri

vakfa aitmiş. Yerin alınması için Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğüne Ramazan ayı olmasına rağmen defalarca gidip gelmiştir.

C-TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ

Hoca Efendi, tasavvufa gönül vermiş bir insandır. Hoca Efendi, Tosya'nın Çevlük köyünde yaşamış Merhum Mehmet Efendi'ye intisaplı idi. Zaman zaman şeyhinden de bahsedirdi. Şeyh Efendi son derece şeriata bağlı bir insanmış.

SONUÇ

1929 İskilip doğumlu Mustafa Avşar Hoca, askerden dönünce ilim hayatına başlar. İlkokulu okumamasına rağmen bu boşluğu, arkadaşları arasındaki farkı gayretli çalışmalarıyla kısa zamanda kapatır. Eğitimine devam ederken, imam oluyor ve talebe yetiştirmeye başlıyor. Bir çok farklı yerde imam olarak görev yapıyor, gittiği yerlerde talebe okutmaya devam ediyor. 1073 yılında Çakmak Dede mescidini düzeltip medrese haline çeviriyor fakat 1980 ihtilâlinde sonra kapatılıyor. 1990 yılında İskilip Ebussuud Kültür ve Dayanışma Vakfı'nı kuruyor ve eğitim vermeye bu vakıf altında devam ediyor. İSEKDAV bir hayır kuruluşudur, amacı da kimsesiz ve fakir öğrencilere maddî-manevî destekte bulunmaktır ve hâlen hizmet vermektedir.

İki defa evlenmiş olan Mustafa Avşar Hoca dört kız bir erkek evlat sahibidir. Hayatının son dönemine doğru birçok hastalık geçirmiş olsa da ilim öğrenmekten ve öğretmekten vaz geçmemiştir. Hoca Efendi, 18 Nisan 2005 Pazartesi günü vefat etmiştir. 19 Nisan Salı günü ise İskilip'te Hacıkarani Mezarlığına defnedilmiştir. Vefatı tüm sevenleri ve İskilip halkı için hüzünlü olmuştur.

İslâm ahlâkını kişiliğine sindiren Mustafa Avşar Hoca özellikle hediyeleşme, ziyaret, davete icabet, misafirleri ağırlama, fakir ve zenginlere muamelesi, temizlik gibi konularda çok hassas davranırdı. Her zaman Kur'ân ve sünnete bağlı olan Hoca Efendi özellikle namaza çok ehemniyet verirdi. Onun için önemli olan tek şey dîn-i mübîn-i İslâm'a hizmetti. İmam-Hatipleri çok severdi ve öğrencilerini İmam-Hatip'e gönderirdi. Mustafa Avşar Hoca yetiştirdiği talebelerle amel defterini açık bırakmış ve verdiği hizmetlerle adı kıyamete kadar yaşamaya devam edecektir, inşaallah.

2014 Yılı Restorasyonu Işığında İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi’nde Plan Gelişimi

Öğr. Gör. Cemal EKİN¹

Özet

Vakfiye kayıtlarından tek mekanlı olduğunu öğrendiğimiz, ancak günümüzdeki haliyle T Planlı Cami Tipolojisi’nin Ters T Plan diyebileceğimiz farklı bir grubuna giren yapının orijinal planının ne olduğu bu güne değin yapılan araştırmalarda tartışma konusu olmuştur. İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi’nin Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nün 2014 yılında restorasyon kapsamına alınması ile yürütülen çalışmalarda sıra raspa yapılmış, yapının plan gelişiminin ortaya çıkmasında önemli veriler sağlayan bu çalışmasıyla plan aşamaları netleşmiş, plan tartışmalarına son verebilme olanağı doğmuştur. Çalışmamızda yapının restorasyonunun ortaya çıkardığı veriler ışığında plan kökeni ve geçirilen aşamalar sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Restorasyon, cami, Yavsi

---

¹ Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksekokulu Mimari Restorasyon Programı

Summary

The structure’s original plan, which we learned that it was the single space in the foundation registration-however it stands in a different group of Reverse T Plan in T-planned mosque typology-has been a subject of research and debate. In

2014, İskilip Sheikh Muhittin Yavsi Mosque was included in restoration scope by Tokat Regional Directorate of Foundation and then with the help of the study on plaster scraper the plan stages became clear and an opportunity to end the plan discussion arose. In our study, the root of the plan and the stages that we have been through will be presented in the light of the data revealed with the restoration of the structure.

Key Words: Restoration, mosque, Yavsi

Giriş

Ünlü astronom ve matematikçi Ali Kuşçu'nun yeğeni ve damadı olan, yapıya adı verilen Şeyh Muhittin Yavsi, II.Bayezit ile olan yakınlığı nedeniyle Hünkar Şeyhi olarak olarak anılır.

Asıl adı Muhyal-din Muhammed el-İskilibi el-İmadi olan Şeyh Muhittin Yavsi, Kanuni Sultan Süleyman (22 yıl) ve II.Selim (6 yıl) dönemlerinde Şeyhülislamlık (1545-1573) yapan Ebussuud Efendi'nin (d.1490 - öl.1574) babasıdır. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Şeyh Muhittin Yavsi'nin, ölümünden (öl.1514) sonra Ebussuud Efendi tarafından kabrinin bitişiğine yaptırılan ve 1514-1569 arasına tarihlendirebileceğimiz İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi, Ebussuud Efendi'ye ait 1569 tarihli vakfiyeye göre köprü, bedesten, mektep ve handan oluşan külliyeinin bir parçasıdır. Günümüzde bu külliyeinden geriye ne yazık ki türbe ve cami dışında mektep binası kalabilmiştir² (Çizim 1, Fotoğraf 1).

Yapı günümüzde “*T Plan*”³ tipinin (zaviye) “*Ters T Planlı*” versiyonuna sahiptir (Çizim 2). En erken örneğini 1325 tarihli İznik Orhan Camisi'nde, gelişmiş örneğini Bursa Orhan Camisi'nde (Çizim 3) gördüğümüz *T Plan* (zaviye), İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi'nde doğu-batı eksenini üzerinde iki sıra halinde yapılmış kubbelerle *Ters T Plan*'da uygulanmıştır. Aşağıda ayrıntılarla değinileceği gibi yapı kare mekandan dikkörtgen plana, son olarak da *Ters T Plan*'a evrilmiştir. Günümüzdeki

---

2- Caminin güneydoğusundaki yapının beden duvarları malzeme-teknik kullanımı açısından yapının türbe ve doğu mekanı ile bütünlük göstermektedir. Okul olduğunu bu nedenle de düşündüğümüz güneydeki yapıyla ilgili farklı değerlendirmeler için bakınız; Kılıcı (1983), İlter (1992), Tuluk (200).

³ Günümüzdeki haliyle İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi'nin planı Zaviyeli, *T Planlı*, Bursa Tipi, Kanatlı, Fütüvvet gibi adlarla anılan Çok İşlevli yapılar grubuna girer ve Erken Osmanlı mimarlığının ortaya çıkardığı önemli bir yapı tipini oluşturur. Selçuklular'ın kubbeli medreselerine dayanan (Aslanapa,2004;15) bu plandaki yapılar bir ana cami mekanına eklenmiş yan mekanlardan oluşmaktadır. Çok işlevli camilerde plan, kuzey-güney doğrultusundaki dikkörtgen orta mekanın iki yanında yer alan mekanlarla oluşturulmuştur. Yapıldıkları dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak zaviye işlevi gören bu yan mekanlar Ahi örgütleri ile bağlantılı olarak toplumsal bir örgütlenme merkezi olmuş, dini bir yapı olmanın dışında da kullanılmışlardır (İlter,1992;73-74). Bu yapılarda ibadete ayrılan asıl ana mekandan başka ana mekanın doğu ve batı yönlerine eklenmiş bir anlamda mekandan kısmen soyutlanmış bu birimler tabhane işlevi yüklenmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında aslında tek bir kütle içinde çözümlenmiş minyatür külliyeileri andırırlar. Osmanlı kuruluş dönemiyle birlikte Bursa'da başlayan bu yapı gurubunun Osmanlı toplumsal yaşamının başlarından 16.yy.'ın ortalarına kadar her boyutuna egemen olan Ahiliğe ilişkin faaliyetlerin odağı olduklarını görmekteyiz. Yapıldığı dönemde İskilip'in, ticari hayatın canlılığının göstergesi sayılan kurumları yaratarak fütüvvet-ahilik-debbağlık ve zaviye ekseninde kurulan bir yaşamın soluk alışına tanıklık ettiği bilinmektedir.

haliyle yapı, İskilip’in tarihi olarak en eski, plan tipi ve malzeme-teknik kullanımı bakımından ise tek örneğini oluşturmaktadır. *T Plan Tipi*’nde yapılmış bölge örnekleri incelendiğinde Amasya Yörgüç Paşa Camisi (1430), Osmançık Koca Mustafa Paşa Camisi (1430), Tokat Hatuniye Camisi (1485) ve Amasya II.Bayezit Camisi (1486) gibi erken bölge örneklerinin İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi’ne plan tipinde öncülük etme olasılığı güçlenmektedir.

Vakfiye kayıtlarından tek mekanlı olduğunu öğrendiğimiz yapının günümüzdeki *Ters T Plan*’a nasıl evrildiği bu güne değin yapılan araştırmalarda tartışma konusu olmuştur⁴. Şeyh Muhittin Yavsi’ye ait (II.Bayezit tarafından şeyh için tesis edilen) 1483 (H.888) tarihli vakfiyede “...mezbur zaviyede ikamet eden müridlere..” vurgusundan İskilip’te daha önce bir zaviyenin olduğu anlaşılmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü(V.G.M.) 747/321/229). Ancak günümüzde bu yapıyla ilgili olarak herhangi bir ize rastlanmamıştır. Acaba şimdiki yapıyla aynı yerde miydi? 1569 (H.977) tarihli Ebussuud Efendi’ye ait yukarıda adı geçen vakfiyede yapının: “*Meydan mahallesinde merhum pederinin kabrine muttasıl olarak*”, “...ibadet edenlere vakfettiği kubbesi Yüksek ve revakı çevrili...” (V.G.M.571/266/94) olarak tanımlanması yapının tek üniteli ve kubbeli bir yapı olduğunu düşündürmektedir.

Yapının strüktür (kubbeye geçiş tekniklerindeki farklılıklar, yarım kemer uygulaması ve Erken Osmanlı Dönemi Çok İşlevli yapılarından sadece Şeyh Muhittin Yavsi Camisi’nin ana mekanında rastlanan sütun kullanımı, malzeme-teknik (kaba yonu taş, almaşık teknik) ve mimari plastik açıdan (tromplardaki istiridye kabuğu (dilimli tromp) formundaki düzenlemede dilim sayılarının farklılıkları gibi tespit ettiğimiz bütünsellikten uzak, işlevsel kullanımında ise alışılmışın dışında kalan planlaması (ana giriş mekanındaki eksen sorunları, sahında iki mihrap bulunması (Çizim 2) gibi bulgular yapının zamanla tek mekandan ihtiyaca binaen genişletildiğini kanıtlamaktadır. Fakat bu genişlemenin hangi mekana eklemelerle başladığı kesin olarak çözülmemiş bir konuydu.

İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi’nin Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nün 2014 Yılı Restorasyon kapsamına alınması bu sorunun çözümünde önemli bir fırsat yaratmıştır (Fotoğraf 2). Yürütülen çalışmalar tarafımızdan takip edilmiş, bu çalışma kapsamında yapının tamamında sıva raspaasının yapılması yapının plan aşamalarını malzeme ve teknik açıdan takip etme olanağı yaratmıştır. Yapıdaki plan gelişiminin ortaya çıkmasında

⁴ Bakınız, TULLUK (2003) cilt:LXVII, SAYI:249; 447- 456. EKİN (2012)

önemli veriler sağlayan raspa çalışmasıyla plan tipi ve geçirdiği aşamalar netleşmiş ve bu tartışmaların bitirilmesi olanağı doğmuştur.

Yapıya ait vakfiye bilgilerinin de desteklediği gibi başlangıçta Şeyh Muhittin Yavsi'nin türbesi yapılmış, türbenin kuzey duvarı ile ortak olmak üzere kuzeyde kubbeli kare mekandan oluşan tek üniteli ve revaklı bir yapı inşa edilmiştir. Türbenin kuzey duvarının eksenine mihrabın yerleştirilmesi de tek üniteli mekan fikrinin önemli bir kanıtıdır (Çizim 3, fotoğraf 3). Aynı dönemde yapıldığını düşündüğümüz ve yapının kuzeydoğusunda yer alan minareye çıkışı sağlayan ancak günümüzde kapalı durumdaki kapı, tek mekanlı dönemde doğu duvarının kuzey köşesinde yer alıyordu (Çizim 3, fotoğraf 4). Son cemaat yeri, ilk yapıldığı evrede bölge yapılarında ve tek mekanlı Erken Osmanlı yapılarında rastladığımız örneklerde görüldüğü gibi, ortadaki diğerlerinden daha küçük üç kubbeli olmalıdır. Ortada iki sütunun taşıdığı kubbeli revakların doğu ve batısı örülü, yapının girişi sütun ve revak dizilişiyile uyumlu olarak kuzeyden eksendeki kapıyla sağlanıyordu (Çizim 3). Günümüze gelen son cemaat yerindeki üç sütundan kuzeydoğudaki, sonraki dönemlerde genişletilen son cemaat yerinin kuzeydoğusundan açılan ana giriş kapısıyla birlikte yerleştirilmiş olmalıdır (Fotoğraf 5).

Sonraki dönemlerde tek üniteli yapının batı duvarı, kemer üzengi taşının oturduğu kuzey ve güneydeki kısımlar hariç kemer açıklığı kadar kaldırılmış, bu mekanın batısına yaklaşık aynı ölçülerde ikinci bir kare mekan eklenerek yapı batı yönde genişletilmiştir (Çizim 4, fotoğraf 6,7)⁵. Anılan kemerin kuzeyde ve güneyde üzengi taşının oturduğu duvardan günümüze güney çıkıntısı gelebilmiştir (Fotoğraf 6-9). Bu genişlemeyle uyumlu olmak üzere son cemaat yeri ise her iki mekan ölçüsünde batıya ve kuzeye doğru genişletilmiştir (Çizim 4, fotoğraf 10, 11). Bu tespiti yapımı zemin döşemelerindeki yükselti ve malzeme farklarından izlemek mümkündür (Fotoğraf 12). Aynı dönemde tek üniteli mekandan kalma son cemaat yerindeki mihrabiye'nin doğusuna ikinci bir mihrabiye eklenerek simetri oluşturulmuştur (Çizim 4, fotoğraf 13). Bu dönemde tek üniteli mekanın kuzeydoğu köşesinden minareye çıkışı sağlayan kapı ve genişletilen son cemaat yerinin kuzeybatı köşesinde başlangıçta yer alan mihrabiye örülerek bu mihrabiye'nin batısından minareye çıkış sağlayan bir kapı açılmıştır (Çizim 3-4, fotoğraf 14,15).

Her iki mekanın dönem farkını, yapıların malzeme farkları ve yapım tekniklerinde de tespit etmek mümkündür (Fotoğraflar 16, 17). Ayrıca duvar

---

⁵ Doğu(ilk) mekan 669x659 cm. iken batı (ikinci) mekan 672x664 cm. ölçülerindedir.

kalınlıkları⁶ ve yapım malzemeleri de her iki mekanda da farklılık göstermektedir.⁷

Çok geç olmayan tarihlerde her iki mekandan daha küçük ölçülerde olan ve doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen mekanın eksenine, kare planlı ve kubbeli olmak üzere türbenin doğu duvarına bitişik bugünkü güney mekanın eklenmesi ile günümüzdeki Ters T Plan tipine ulaşılmıştır. Bu uygulamada dikdörtgen mekanın güney duvarları eksenden itibaren yeni mekanın ölçüleri oranında kaldırılmış, kemer yükleri yerleştirilen devşirme sütuna aktarılmıştır. Güneydeki yeni mekanın kuzey kemer baskısı ise yarım bir kemerle bu sütuna aktarılmıştır. Böylece pek rastlanmayan bir uygulamayla üç mekanın merkezinde yer alan sütun uygulaması ile farklı bir ‘Ters T’ plan ortaya çıkmıştır (Çizim 3-5, fotoğraf 18,19). Bu mekanın yeni işlevine uygun olarak güney duvarının eksenine bir mihrap nişinin eklenmesi ile ilk mekanın güney duvarında bugünde mevcut olan mihrapla birlikte ana mekan iki mihraplı hale gelmiştir (Çizim 3,5, fotoğraf 3). Güneydeki son mekan; ölçüleri⁸, malzemesi⁹, tekniği¹⁰, kubbeye geçiş ögesinin farklılığı¹¹ duvar kalınlıkları, pencere form ve ölçüleri¹² ile kuzeydeki her iki mekandan da farklılık göstermektedir.

⁶ . Kapı ile içten dışa daralan pencere açıklıklarından alınan ölçülere göre daha önce yapılmış doğu mekan ile sonraki dönemde yapılan batı mekanın türbe ile ortak olan güney duvarı dışındaki duvar kalınlıklarda uyum (100 cm. Örgüde bu uyum olağan olmalıdır.) gözlenirken pencerelerde farklılıklar (Doğu mekanda içten dışa daralan pencereler 110-100 cm. iken batı mekan pencereleri hem kendi içinde uyumsuz hem de doğu mekan pencere ölçüleri ile uyumsuzluk göstermektedir. Bu mekanın kuzey duvar pencereleri 98-90 cm. iken batı duvar pencerelerinden kuzeydeki 107-98 cm. iken güneydeki 102-97cm.’dir.) bulunmaktadır. Güney duvar eksenindeki tek pencere ise 126-104 cm. ölçülerindedir.

⁷ Güney mekanın çatısı çift sıra kirpi saçak iken diğer mekanlarda tek sıralıdır. Güney mekanın duvarları düzenli olmasa da çatı seviyesine kadar yükselen üç sıra düzensiz sayıda kaba yonu taş ile örülmüşken diğer mekanlarda daha karmaşık ve düzensiz almaşık teknikler kullanılmıştır.

⁸ Dipnot 4-5’te verilen kuzey mekan ölçülerinden farklı olarak güney mekan 43.7x49.9 cm. ölçülerindedir.

⁹ Bakınız dipnot 6.

¹⁰ Bakınız dipnot 6.

¹¹ Kuzey mekanlarda kubbeye trompla geçilirken güney mekanda tromp kullanılmıştır.

¹² . Türbe ile ortak batı duvarı 87 cm. kalınlığında iken mihrabın yerleştirildiği güney duvar 103 cm. kalınlığında iken doğu duvar eklendiği kuzey mekan duvarlarıyla uyumlu olmak üzere 10011cm.’dir. Bu mekanda yer alan üç yöndeki dört pencereden türbe duvarı ile bitişik doğudaki tek pencere ile güneyde mihrabın iki yanındaki birer pencere 80x80 cm. ölçülerinde ve düz iken batı duvarının eksenindeki tek pencere diğerlerinden farklı olarak içten dışa daralan formda ve yapıdaki tüm pencerelerden farklı olarak 120x110 cm.2lik ölçüleriyle en büyüğüdür.

Sonuç

Öyle anlaşılıyor ki çok işlev kazandırma kaygısının yapıya adı verilen Şeyh Muhittin Yavsi'nin Bayramiye tarikatına bağlı babası Mustafa al-İmadi'nin ölümünden sonra tekkeye şeyh olmasından şeyhlik geleneğinin sürdürüldüğünü ve zaviye ihtiyacının başlangıçta tek mekanlı bir yapıda karşılandığını zaman içinde artan mekan ihtiyacına göre yapının önce doğu yönde ve son cemaat mekanında genişletildiğini, geç olmayan bir dönemde her iki mekanın eksenine yerleştirilen kare mekanla T Plan Tipi'nin farklı bir tipine - Ters T Planlı –evrildiğini söyleyebiliriz.

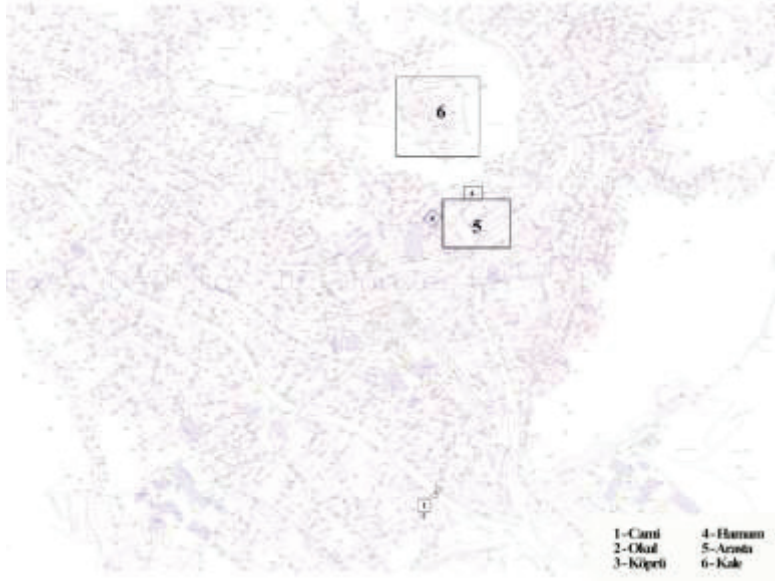
Yapının inşa tarihinin Fütüvvetin, Ahiliğin ve debbağlığın İskilip ve civarında güçlü olduğu bir dönemde, zaviye yapılarına özgü bir yaklaşım olan şehir merkezinden uzakta yapılması geleneğine burada da rastlamaktayız. Yapının İskilip'in ilk yerleşim yeri olarak bilinen İskilip kalesi ve civarının dışında hatta o dönem yerleşimine göre şehir dışında diyebileceğimiz bir yere kurulmuş olması alışıldık biçimde bir gelişme göstererek zaviyenin etrafında zamanla mahallelerin oluşmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak 2014 yılında başlanan restorasyon çalışmalarının sunduğu olanaklardan yararlanarak İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi'nin strüktürel sisteminin eklemelerle genişletildiğini söylemek mümkündür. Günümüzdeki haliyle yapı zaviye işlevine uygun düzenlenerek evrildiği farklı Ters T Plan tipi ile Erken Osmanlı Dönemi Çok İşlevli Cami tipolojisinde özgün bir plan oluşturmaktadır. Ayrıca çok işlevli plan tipinin bilinen aksine 16.yüzyılın başlarında son bulmadığını (Silivri Piri Mehmet Paşa Camisi,1530-31), İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi plan örneğinde gördüğümüz gibi 16.yy. sonlarında da varlığını sürdürdüğünü, büyük olasılıkla da bu tipin son temsilcilerinden olduğunu yineleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- ASLANAPA, O., Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Yayınları, 2004, İstanbul.
- AYDEMİR, A., Ebussud Efendi, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, Ankara.
- DOĞAN, A.I., Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları 1977, İstanbul.
- DÜNDAR, A. Abdal Ata Zaviyesi, Uluslararası Osmanlı’dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, Çorum Belediyesi Yayınları, cilt 2;961-991.
- EKİN, C. Erken Osmanlı Dönemi Çok İşlevli Camileri ve İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi Örneği, Uluslararası Türkiye-Belçika İlişkileri Sempozyumu 3-7 Haziran 2012 Brüksel/BELÇİKA.
- EYİCE, S.,İlk Osmanlı Devrinin Dini İctimai Bir Müessesesi: Zaviyeli Camiler, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası XXIII, 1963, İstanbul.
- İLTER, F., ‘Über einige bedeutende Türkische Bauten in Osmanck und İskilip’, Fifth International Congress of Tükish Art-1975, Akadekiai Kiado, Budapest 1978, s.433-456.
- İLTER, F., Bir Anadolu Kenti İskilip, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004, Ankara.
- KILCI, A., İskilip Şeyh Yavsi Camii Külliyesi, Rölöve ve Restorasyon Dergisi,No:5;47-63, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983, Ankara.
- KURAN,A., İlk Devir Osmanlı Mimarisi’nde Camii, 1964 Ankara.
- OCAK,A.Y.Zaviyeler;Dini,Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme, Vakıflar Dergisi sayı:XII, 1978:248,Ankara.
- TULUK, Ö.İ., İskilip Şeyh Yavsi Camii,Çorum Çevre Dergisi, Sayı:5;64-67, 2001, Çorum.
- TULUK, Ö.İ., İskilip Şeyh Yavsi Camii’nin Orijinal Planı Üzerine Bir Restitüsyon Denemesi, Belleten, Cilt:LXVII, Sayı:249;447-456, 2003, Ankara.

İskilip Şehir Planı

Çizim 1: İskilip Şehir Planında Şeyh Muhittin Yavsi Külliye

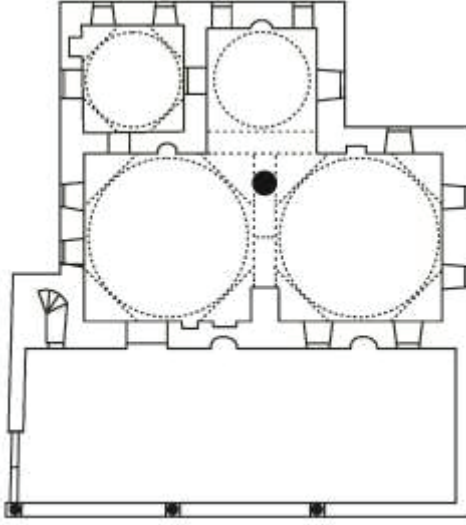

Fotoğraf 1: Cami, bitişiğindeki türbe ve güneydoğudaki mektep

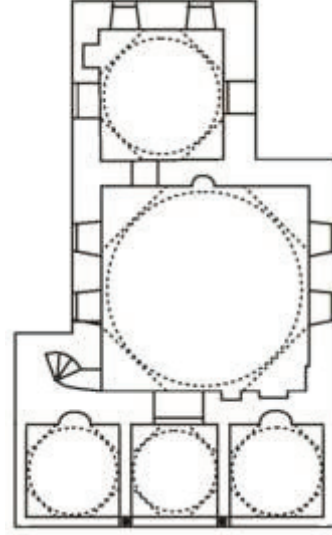
Fotoğraf 2

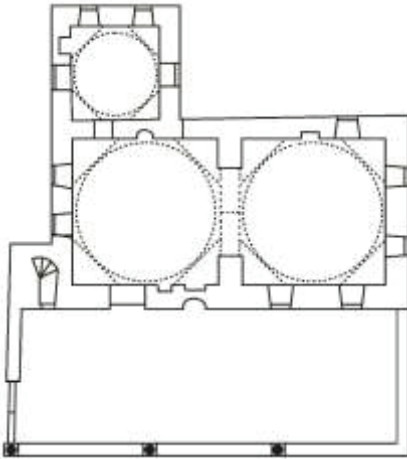
Çizim 2: İskilip Şeyh Muhittin Yavsi Camisi'nin restitüsyonu

Günümüzdeki Ters T Planı (C.EKİN, D.KOŞAN V.G.M.1963'den düzeltilerek)

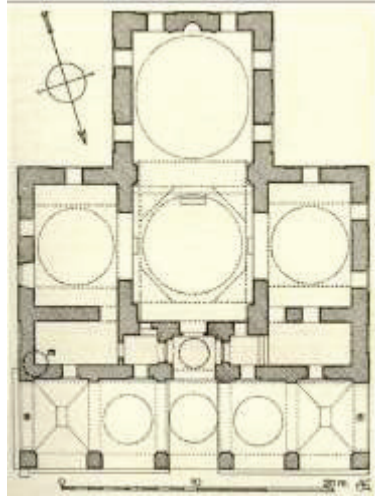

Çizim 3: Tek üniteli mekan

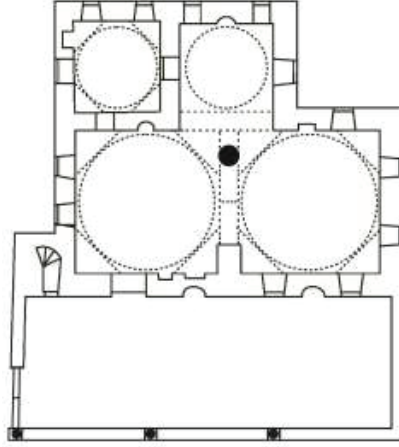
(C.EKİN, D.KOŞAN V.G.M.1963'den düzeltilerek)

Çizim 4: İki üniteli mekan restitüsyonu (C.EKİN-Orhan Camisi T planı
D.KOŞAN V.G.M.1963'den düzeltilerek)

Çizim 5: Bursa

Çizim 5. Üç üniteli mekan restitüsyonu (C.EKİN – D.KOŞAN
V.G.M.1963’den (düzeltilek)

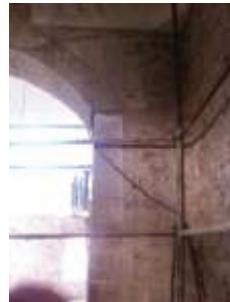
Fotoğraf 3: Tek mekanlı dönemde yapılan mihrap (solda).

Fotoğraf 4:Örülen minareye
çıkış kapısı

Fotoğraf 5:Son cemaat yerinin güney cephesi

Fotoğraf 6,7: Kaldırılan duvardan günümüze
gelen duvar çıkıntısı

Fotoğraf 8: Doğu mekandan batıya bakış

Fotoğraf 9: Batı mekandan doğuya bakış

Fotoğraflar 10,11: Son cemaat yeri doğu duvarı ve doğudan batıya bakış

Fotoğraf 12. Son cemaat yerinin zemin farkı mihrabiyesi

Fotoğraf 13. Son cemaat yerinin doğu mihrabiyesi

Fotoğraflar: 14,15. Son cemaat yeri minareye çıkış kapısı

Fotoğraflar 16,17: Almasıık duvarlarda malzeme ve yapım tekniği uyumsuzluğu

Fotoğraflar 18,19 : Üç mekanın kemer yüklerini taşıyan devşirme sütun

OSMANLI’DA DİN TOPLUM VE SİYASET: ŞEYHÜLİSLAM EBUSSUUD EFENDİ’NİN SUFİ ŞEYHLER HAKKINDAKİ İDAM FETVALARININ SOSYO-KÜLTÜREL VE SİYASAL ARKA PLANI

Mustafa ARSLAN¹

Ebussuud Efendinin bazı sufi şeyhler hakkında verdiği fetvalar çoğu zaman tartışma konusu olmaktadır. Öyle ki konu zaman zaman bilimsel sınırlarını aşma noktasına da gelebilmektedir. Şüphesiz konunun fikhî, kelamî, siyasî, iktisadî, tasavvufî gibi çok farklı yönleri bulunmaktadır. Biz burada konunun normatif yönlerinden ziyade pek değinilmeyen sosyo-kültürel arka planına tebliğ sınırları çerçevesinde odaklanmaya çalışacağız. Bu anlamda tebliğimizin temel konusunu, Ebussuud Efendinin “bazı mutasavvıf-şeyhler hakkında verdiği ölüm fetvaları”nın ne sebeple verdiği, bunun sosyo-kültürel, siyasal nedenleri oluşturmaktadır. Ebussuud Efendinin bazı şeyhlerin aleyhine, özellikle de idamları hakkındaki fetvalarının nedeni sırf dini midir? Sufi şeyhlere karşı bu fetvaları, sırf dinî-fikhî sebeplerle ya da tasavvuf aleyhtarı olduğundan mı vermiştir? Bu ve benzeri sorulara bu tebliğimizde cevap arayacağız. Bu sorular çerçevesinde bizim bu tebliğdeki tezimiz, bu fetvaların bazı şahsi-dini mülâhazalar yanında hatta ondan daha da çok “toplumsal-siyasal nedenlerle” verildiği şeklindedir.

Öncelikle neden böyle bir konuyu seçtiğimizi açıklamak gerekiyor. “Neden bu konu?” Çünkü Ebussuud Efendi birçok açıdan çok “önemli bir şahsiyet” olarak karşımızda durmaktadır. Ebussuud Efendinin bu önemini, *i*) Şahsi özellikleri açısından, *ii*) İslam ve Osmanlı hukuku ve yönetimi açısından ve *iii*) İskilip açısından olmak üzere üçlü bir tasnifte kısaca açıklamak istiyoruz.

1) Ebussuud Efendinin Şahsi Özellikleri Açısından Önemi

Ebussuud Efendi hem pratik bir zekâya hem de birey ve toplum hayatında dinin gerekliliği konusunda kesin bilinç sahibidir. Bir taraftan toplumsal dünyevi sorunların çözümü konusuna duyarlı ve ilgi gösteren rasyonel yaklaşım sahibi bir kişiliğe sahipken; diğer taraftan evliyanın etkinliğine ve Allahın rüyalar yoluyla insanlarla konuştuğuna, rüyanın gündelik hayatta belirleyici olduğuna inanacak kadar da mistik karakterli bir özelliğe sahip görünmektedir (Imber, 2004). Başka bir deyişle Ebussuud Efendi İslam kültürü içindeki zıt iki ana damar olan “rasyonel” ve “mistik” okulların her ikisinden de etkilenen bir kişi olarak karşımızda durmaktadır.

¹ Prof. Dr. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi Anabilim Dalı. mustafa.arslan@inonu.edu.tr

Şu kadar var ki daha çok hukukçu rasyonel yönü ağır basan ama bunun yanında bazı mistik yaklaşımları da düşüncesinde içselleştirmiş olduğu görülmektedir. Ebussuud Efendinin bu son özelliği bizim konumuzla yakından alakalıdır. Ebussuud Efendi şüphesiz bu ikinci özelliğini mistik bir tasavvuf şeyhi olan ve çevresinde karizma ve kerametlerle itibar kazanan babası Şeyh Muhyiddin Yavsi el-İskilibî’den almıştır. Sonuç olarak Ebussuud Efendi mistik yönü zayıf katı rasyonalist bir yaklaşıma sahip değildir. Tersine sufi bir aileden gelen, sufi şeyhlerle yakın ilişkileri olan birisidir ki ileride buna ayrıca değinilecektir.

2) Ebussuud Efendinin İslam / Osmanlı Hukuku ve Yönetimi Açısından Önemi

Şeyhülislam Ebussuud İslam hukuk geleneğinin kavram ve kurallarını yetkin biçimde kullanabilme ve bunları çağının ihtiyaçlarına uygulama kabiliyetine sahipti. Başka bir deyişle, dini-şer’i hükümlerin dünyevi alana ustalıkla biçimde uygulayabiliyordu. Müfti olarak ortaya koyduğu fetvalar şaşırtıcı biçimde oldukça fazladır. Halktan gelen sorulara cevap olarak her hafta binlerce fetva verdi. Halktan gelen soruları alan ve bunları hukuki terimlerle yeniden ifade ederek özet biçimde veya doğrudan cevaplandırmaya hazır hale getiren kâtipler dairesi şeklinde bir sistem tasarladı.

Ebussuud Efendinin İslam ve Osmanlı Hukuku açısından önemini biz “geleneksel fıkıh kuralları içinde kalarak yenilikçi olma ve bunları gündelik pratiğe aktarabilme” şeklinde tanımlayabiliriz. Bu tanımlamamıza hukuk alanında yaptığı üç önemli işle örnek verebiliriz:

a. Ebussuud Efendi Feodal toprak rejimi ve vergi sistemiyle alakalı kanunları şeriatla uyumlu hale getirmiştir. Onun önemini kendisinden sonra da koruyan fetvaları, bu kamu idaresiyle özellikle arazi mülkiyeti ve vergilendirmeye ilgili olanlar olmuştur.

b. Osmanlı padişahına halife yetkisi vererek padişah fermanlarını dini hukuk kapsamına sokmuştur.

c. Para vakıflarını Hanefi fıkıh terimleri ile temellendirip meşrulaştırmıştır.

Osmanlı hukuk ve yönetim tarzına bakıldığında onun Asyatik nitelikleri ön plana çıkar. Önemli Osmanlı uzmanlarından Halil İnalıcık Osmanlı yasama ve yönetim modellerini incelerken bunlardan birisinin Türk ve Kabile modeli olduğunu belirtir. Osmanlı yönetim sisteminde Orta Asya Türk devlet geleneği etkindir. Bağımsız bir devlet gücü ve kamu menfaatine yönelik yeni bir devlet ve hukuk anlayışı söz konusu idi. Orta

Asya, İran, Hindistan ve Anadolu’da Türklerin kurduğu devlet düzeninde, askeri işler, vergi, toprak düzeni, ceza hukukuna yönelik idarecilerin çıkardığı “kanunlar” şeriatın tamamen bağımsız zengin bir devlet hukuku külliyatı oluşturmuştur. Türklerin bu sistemi geliştirmelerinde eski “İran bürokrasisi”nin de etkisi olmuştur. Bu İran bürokrasisinin şekillenmesinde İran’ın şeriat’a karşı eski İran adetlerini ihya etme uğraşı olduğunu da belirtmek gerekir. Bu hukuk ve yönetim modeli Türk devletlerinde “devlet hukuku ile şeriat” arasında çatışma doğurmuştur. Bu çatışmayı özellikle reyâ, asker ve ulema arasında görmek mümkündür. Değilse halkın gündelik hayatında böyle bir durum söz konusu değildir.

Selçuklunun devamı Osmanlı’da devlet işleri (kanunnameler) şer’i hukuk karşısında bağımsız olma anlamında önceki İslam devletlerine göre ileri bir noktada idi. Osmanlı terminolojisinde yönetici tarafından yapılan yasa ve kanunlar “örfi” olarak adlandırılmaktaydı. İslam devletleri Ortadoğu’da gelişip büyüdükçe dünyevi iktidarın (kuvve-i saltana) kamu menfaatini temin için kanun yapma ihtiyacı artıyordu. Bu nedenle olsa gerek ünlü İslam siyaset teorisyeni Maverdi buna hak vermiştir.

Fatih Sultan II.Mehmed ile bu durum daha da ileri bir noktaya gelmiştir. Fatih, padişah otoritesine dayalı hukuk kodları oluşturdu. Tarihsel olarak kaydedilmiş ilk kanunnameyi yayınlayan Fatih II. Mehmet’tir. Bu kanunnamelerin ilk babı gayrı Müslimlerden alınan vergilerle alakalıdır ve Şer’î hukuka hiç referansta bulunulmaz. II. Bayezit ile ileride bu durum “şer’i hukuk alanının güçlendirilmesi” şeklinde geliştirilecektir. Sonuçta Osmanlı devletinde Şer’i hukuk ile ondan bağımsız biçimde gelişen seküler devlet hukuku yan yana biçimde varlığını sürdürmüştür. Dünyevi, emperyal alan: “Kanun”lar ile, Dini ve gündelik alan ise “Şeriat” ile temsil edilmiştir.

Ebussuud Efendinin yaşadığı Kanuni dönemine gelindiğinde durum bu şekilde idi. Kanuni döneminde şer’i hukukun devlet hukuku üzerine denetimini öne çıkarılsa da devlet (örfi) hukuku bağımsızlığını korudu. Başka bir deyişle Kanuni her ne kadar kanun yapıcı olarak meşhur olsa da aslında yasamada bir yenilik getirmemiş, kendinden öncekileri takip etmiştir. İnalcık’a göre “Osmanlı tarihi boyunca evrilen aslında tek bir Osmanlı hukuk kitabı olduğu söylenebilir. Yeni şartlara ve ihtiyaçlara göre belirlenen yeni kanun ve hükümler daha sonra bu kanunnamenin bünyesine eklenmiştir” (Zubaida, 2008). Aynı şekilde Osmanlı hukukunda kadı, şer’i davalar kadar zaman zaman bu dini hukuk dışı kanunlarla alakalı (örfi) davalara bakmakla veya örfi hukuka göre hükmetmekle de zorlanmakta idi. Bu konuda çok ayrıntılı örnek ve açıklamalara gidilebilir. Ancak tebliğ

sınırları dâhilinde söylemek gerekirse, sonuçta Osmanlı hukuk ve yönetimi alanındaki bu ikircikli tutum yani bir taraftan dini-şer’i, diğer taraftan da örfi hukukla hükmetme, hem devlet içinde bir çatışmaya sebep oluyor hem de Osmanlının Sünni dünyadaki hami rolüne (*zıllullâh fi’l arz*) zarar verebiliyordu. Şu kadar var ki, Osmanlı, Anadolu’daki çok çeşitli toplulukların varlığı nedeniyle ne güçlü merkezi yapısından, ne de dini-şer’i yapısından vazgeçemedi.

Burada Kanununun yardımına tabir caizse Ebussuud Efendinin yetiştiğini görüyoruz. Kanuni, hem “güçlü bir devlet ve emperyal bir vizyon hem de dini-şer’i bir meşruiyet” arayışına girdiğinde yardımına Ebussuud Efendi yetişmiştir. Ebussuud Efendi Fetva kurumunu yenilemiş, Şeriatın bağımsız işleyen dünyevi hukukun alanını daraltarak birçok kanunun şer’i-dini esaslar çerçevesinde yeniden verilmesini sağlamıştır. Böylece iki farklı hukuk yapısını uyumlu hale getirmiş, hukuku Sünni-Hanefi hukuk temelinde sistemleştirmiş; Osmanlıda işlerliği olan iki farklı hukuk anlayışını giderecek ve hukuka-kanunlara dini meşruiyet verilmesini sağlayacak çabaların baş aktörü olmuştur. aynı şekilde Ebussuud Efendi, Şeriat ve örfi hukuk yanında; Hanedan ile Devlet kurumları arasındaki dengeyi de çok iyi biçimde kurmuştur.

3) Ebussuud Efendinin İskilip açısından Önemi:

Ebussuud Efendi İskiliplidir. Önceleri ünlü Ali Kuşçu’nun öğrencisi olan daha sonra sufi yola girip şeyh olan ve Sultan Bayezid’in yakını olarak “Sultan Şeyhi” unvanı alan Muhyiddin Yavsi el-İskilibî’nin oğludur. Şeyh Muhyiddin Yavsi el-İskilibî’nin kabri de hali hazırda İskilip’tedir.

Babası Muhyiddin Yavsi el-İskilibî’nin sultanla yakınlığı, itibarı onun için “hem ilim dayanağı hem de hamilik aracı” olmuştur. Babası, hocası ve Sultan Bayezid gibi üç önemli haminin ölümlerinden sonra da kariyeri devam etmiştir. Yazdığı Arapça tefsir, engin teorik fıkıh bilgisi yanında bunları fetvalara, pratiğe aktarma kabiliyeti ve dahası bürokrasi yeteneği onun başarılarının bu desteklerden ibaret olmadığını tam tersine donanımlı ve etkili bir kişiliğe sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Bu nedenle Ebussuud Efendi müderrislik, kazaskerlik ve sonrasında din bürokrasisinin zirvesinde 4 padişah iktidarı boyunca görev yapmayı başarmıştır.

Ebussuud Efendi İskilip dışında payitahta yakın yerlerde görev yapmasına rağmen İskilip’le bağını kesmemiş, İskilip’e vakfiyeler yaptırmıştır. Fetvalarını derleyen ve yazarları İskilipliler arasından

seçmiştir. Fetva kâtipleri Veli Yegân ve fetva derleyicisi Buzenzâde Mehmet İskiliplidir.

Ebussuud Efendi İskilip’in “manevi, kültürel sermayesidir”. İskilip’in yetiştirdiği çok önemli sadece ülke değil dünya çapında önemi bir şahsiyettir. Osmanlının bir cihan devleti olduğu sırada Kanuni’nin yanındaki en yakın kurmaylarından birisi de İskilipli Ebussuud Efendidir. Yukarıda değinildiği gibi Osmanlının bölge ve dünya tarihinde etkin bir konuma geçerken yönetim ve hukuk alanındaki eksikliklerini tamamlamada baş aktör Ebussuud Efendi olmuştur.

Günümüzde toplumlar sadece maddi zenginliklerine değil belki ondan daha çok kültürel zenginliklerine önem vermekte, onları yeni kuşaklarına aktarmakta ve başka toplum ve kültürlerle tanıtmaktadırlar. Ebussuud buna layık bir âlim ve devlet adamı olarak İskilip’in önemli bir evladı ve gurur kaynağıdır.

Ancak Ebussuud Efendi bazı konularda tartışma mevzuu da yapılmaktadır. Hatta öyle ki bu tartışmalar zaman zaman ilmi ve yapıcı eleştiri sınırlarını aşmakta, demagoji ve iftira boyutlarına da varabilmektedir. Şüphesiz her âlim ve yöneticilik yapmış kişi gibi Ebussuud Efendi de eleştirilebilir. Yaptığı hizmetler yanında eleştirilecek yönler de şüphesiz olabilir. Ancak yapılan eleştirilerin tarihsel dönem şartları dikkate alınarak yapılması, dönemin, sosyo-kültürel ve siyasal koşulları dikkate alınarak eleştirilerin yapılması gerekmektedir. Değilse yapılan eleştirilerin basit propaganda malzemesi olmaktan öteye gidemeyeceği çok açıktır. Özellikle günümüzde Şeyhülislam Ebussuud için bazı eleştirilerin yapıldığı bilinmektedir. Ancak özellikle kamuoyunda dile getirilen eleştirilerin çoğunun ilmi olmayıp tarihi koşulları hesaba katmama tarzda olduğu görülmektedir. Şeyhülislam Ebussuud’a yönelik yapılan eleştirilerdeki yanlışları biz, “ideolojik yaklaşım, yalan yanlış bilgilerle konuşma ve tarihsel konulara anakronik bakış” olarak nitelendirebiliriz. Bu yanlış yaklaşımlara ileride değineceğiz. Şimdi konumuza daha doğrusu Merhuma yapılan eleştirilerde bizim odaklanacağımız noktaya gelelim.

Şeyhülislam Ebussuud’un eleştirildiği en önemli nokta şüphesiz verdiği fetvalara ilişkindir ve bunlar arasında da “bazı heterodoks gruplar ve mutasavvıf şeyhler hakkında verdiği ağır hukuki kararlardır”.

Biz burada tabii tebliğ sınırları çerçevesinde Onun “bazı mutasavvıf şeyhler hakkında verdiği idam fetvalarını” ele almaya çalışacağız. Ancak burada yapacağımız açıklamalarımız, heterodoks gruplar hakkında verdiği

fetvalara da aşağı yukarı uygulanabilir. Buna da zaman zaman değinmeye çalışacağız.

Ebussuud Efendi'nin İdam Fetvalarına Katıldığı Tarikat Şeyhleri

Osmanlı devletinde idamla yargılanan şeyhlerin sayısı çok fazla değildir. İdam edilenlerin sadece şeyhler olmadığını da belirtmek gerekir. Bunların isimlerini şöyle sıralayabiliriz: Molla Lütü, Molla Kâbız, Hâkim İshak, Sarı Abdurrahman efendi, Rafizîler vb. İdam edilen şeyhler tarikatlarında lider, öncü kişilikler olarak belirmektedir.

Ebussuud Efendi, üç tarikat şeyhinin yargulanmalarına katılmıştır. Bunlar çevresinde etkin, tabanı olan şahsiyetlerdir. Üç tarikat şeyhinin ikisi Melamiyye-i Bayramiyye'den, biri Gülşeniyye-i Halvetiyye'dendir. *Zendeka ve ilhad* suçlaması ile ve “seyfi şeriat” ile idam edilmişlerdir. Şimdi bunlara kısaca bakalım:

1. *Oğlan Şeyh İsmail Ma'sûki* (ö.945/1538): Bayramiye Melamiye şeyhlerinden Pir Ala'addin Ali el-Aksarayi'nin oğludur. Melami kaynaklarında Çelebi Şeyh olarak da anılır. Osmanlı kaynaklarında Oğlan Şeyh adıyla anılmış, şöhret bulmuştur. Bayramiye Melamiliğinde genç yaşına ve kısa ömrüne rağmen etkili olmuş ve köklü değişiklikler yapabilmiş ender şahsiyetlerdendir. İstanbul'a gelişi ile etkinliğini artırmıştır. Ama bu aynı zamanda onun sonunu da getirmiştir. Panteizme varan mistik, coşkulun manzumeleri, pervasız vaazları ile ünlenmiştir.

İbn Kemal'in başkan olduğu komisyonda Ebussuud da vardır ve Yörükhan (1952) ve Ahmet Yaşar Ocak'ın (1998) bulgularından anlaşılan idamdan kurtarmak için epey gayret sarf etmiştir. Ancak sonra Şeyhin pervasız ifadeleri karşısında ikna olup karara katılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Oğlan Şeyhin de Ebussuud Efendinin babası Şeyh Muhyiddin'in tarikatı olan Bayramiye Melamiye tarikatinden olduğudur. Ocak, Şeyhülislam Ebussuud'un bu nedenle Şeyhi idamdan kurtarmak için çok uğraştığını ifade etmektedir. Düzdağ (1998), Ebussuud'un raks vb. konularda Şeyhin aleyhinde fetvası olabileceğine dair imalarda bulunsa da Erunsal (2004) bu değerlendirmenin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Ebussuud'un raks ve deveran konusunda Oğlan Şeyh aleyhine bir fetvası bulunmamaktadır.

Konu Ehli Sünnet inanışları çerçevesindeki bazı inanç ve ibadet noktalarını red, hulul ve panteizm konularında geçse de, sosyal ahlak kurallarıyla alakalı konular da söz konusudur. Bunun yanı sıra daha da önemlisi dönemin koşullarında bu tarz bir söyleme hüküm verilmemesi

durumunda idari ve toplumsal bazı karışıklıkların çıkması durumu ile de karşılaşılmaması korkusudur.

2. *Şeyh Hamza Bali (ö.969/1561)*: O da Oğlan Şeyh gibi Melamiyye geleneğindedir Boşnaktır. Oğlan Şeyh tarikindedir. Güçlü karizmatik şahsiyeti ve etkinliği vardır ve Melamiyye tarikine Oğlan Şeyhten daha çok damgasını vurduğu nakledilmiştir. Bosna kökenli olup, Merkezi iktidara karşı toplumsal bir hareketin öncüsü konumunda olmuştur. İdamında “Saltanata kasd ve fitne kalkması” terimleri kullanılmıştır.

Ebussuud Efendi önceki örnekteki gibi burada da ihtiyatlı davranmış sadece sicilleri değil, ilgili ulema ve şeyhleri de dinlemiştir. Ebussuud Efendi'nin buradaki fetvası: “İsmail'in katli *zendeka* ve *ilhada* bina olunmuş idi. Şeyh Hamza dahi ol tarikde ise katli meşrudur.” şeklinde olmuştur. Şeyh Hamza'nın idamının, farklı veya şeriata mugayir görüşlerinden ziyade merkezi iktidara karşı toplumsal kalkışmalarla alakalı olduğunu söylemek çok yanlış olmaz.

3. *Şeyh Muhyiddin Karamani (ö.957/1550)*: Gülşeniyye-i Halvetiyye'den "Karamanlı Şeyh" diye bilinirdi. Daha önce soruşturmaya uğrayan ve idamdan zor kurtulan İbrahim-i Gülşeni'nin önde gelen halifelerindedir. Şeyh Muhyiddin, Ebussuud ile beraber müderrislik de yapmıştır. Şer'i konulara muhalefet ve düzeni bozmak suçlamasıyla Zındıklık ithamı ile idam olunmuştur.

Ebussuud Efendinin “idamına fetva verdiği” bu şeyhlerin yanı sıra “aleyhine fetva verdiği” Mutasavvıflar ve Rafizîler de bulunmaktadır.

Ebussuud Efendi'nin İdam Fetvalarına Dönük Yaklaşımların Toplu Değerlendirilmesi

Ebussuud Efendinin verdiği bu idamları yorumlayanlar çeşitlilik arz etmektedir. Öncelikle düşüncüyü yargılamak, despotizm olarak görenler bulunmaktadır. İkinci olarak konuyu, sufi şeyhlerin dini-şer'i bilgilerindeki eksikliğine veya vahdet-i vücud benzeri ince konuları kitleye açıklamakta gevşek davranmakla açıklayanlar da söz konusudur. Burada bizim tezimiz bu iki görüşte kısmi doğrular olduğunu kabul etmekle birlikte genelde eksik oldukları yönündedir. Bizim tezimiz, Bu fetvaların mahiyetini anlamak için bunların yanında hatta bunlardan daha da çok “kültürel-siyasal nedenlere” odaklanmak gerektiği şeklindedir.

Bu değerlendirmelerdeki “*Birinci yaklaşımı*”, “popülist ve bilimsel olmayan yaklaşım” olarak nitelendirebiliriz. Bu yaklaşımı maalesef birçok kitap, gazete, dergi ve internet medyasında görüyoruz. Bu konuda medya ve gazete kitap kupürlerinden çokça örnekler verilebilir. Bu yaklaşımın

görüşlerini, iddialarını şu şekilde sıralayabiliriz: Bu görüşün ilk iddiası Ebussuud Efendi Medrese-tekke çatışmasında Medresenin yanında idi ve sufi düşünceye karşıydı. Ona düşmanca yaklaşıyordu şeklindedir. İlk bakışta tarihi temelleri var gibi görünen bu görüşün biraz üzerinde düşünüldüğü zaman doğru olmadığı kolaylıkla görülecektir. Yukarıda belirtildiği gibi Ebussuud’un mistik-irfani paradigmaya yakın bazı görüşleri olduğunu biliyoruz. Yine babası “*Şeyh Muhyiddin Yaovî el-İskilibî*” bir Bayramiye şeyhi idi. İlk derslerini –Ali Kuşçu’nun yanı sıra- babasından da almıştı. Bayramiye veya başka sufi çevrelerle yakın ilişkileri olması çok normaldi. Yörükhan (1952) Kanuni dönemindeki üç önemli Sünni zümreyi sıralar ve ilk çevrenin Batını, siyasi görüşlerden ziyade dini-şer’i konulara eğilimli ve mistik neş’eye de sahip olduğundan hareketle Ebussuud’un bunların başındaki münevver olduğundan bahseder. Ayrıca sufi ve ulema zümrelerini bir araya getiren onları meclisinde birleştirip cem’ edenin de Ebussuud Efendi olduğunu özellikle zikreder ve bu nedenlerden ötürü Yörükhan Ebussuud’u kaba bir softa olarak göstermek kadar bir yanlış olamayacağını söyler. Ebussuud Efendi Şeyhlerle, Sufi zümrelerle sıkı ilişkide olan, bununla kalmayıp ulema ve sufi zümreleri meclisinde birleştiren bir kişiliktir. Ayrıca gençlik döneminde daha tanınmamışken babasının çevresi vasıtasıyla devlete yakınlaşmış, bu yolla sarayın güvenini kazanmıştır.

Dolayısıyla Ebussuud Efendinin sufi Şeyhler hakkında verdiği fetvaların nedenini yukarıda zikredilen nedenlere bağlayan görüşün argümanları çok doğru gözükmemektedir. Yine bu görüş içinde olanlar Ebussuud Efendinin idam fetvalarını verirken sufiler yanında rafizi düşmanı olduğu, onlara hayat hakkı tanımadığı şeklinde görüşler de ileri sürmektedirler. Bu görüşte olanların bazıları Ebussuud Efendi Rafizi Türkmenlere düşmanlığını “Diyarbakırlı bir kürt” olması gibi çok yanlış bir iddiaya dahi bağlamaktadırlar. (Herhalde adı ‘İmad’ olarak geçen doğum yeri nedeniyle olsa gerektir. Hâlbuki İmad’ın İskilip’in yakın bir beldesi olduğu İslam Ansiklopedisinde de geçmektedir.) Bunun çok açık bir yanlış olduğunu belirtmek bile gereksiz. Ancak hala kimi kitap, dergi ve sitelerde insanlara bilgi (!) olarak sunulmaktadır.

Ebussuud Efendinin idam kararlarının arkasındaki nedenleri açıklamada *İkinci yaklaşımı* “dini-teolojik yaklaşım” olarak isimlendirebiliriz. Bu yaklaşım “muhaliflerin (sufi veya rafizilerin) katledilmeleri ve mallarına el konulmalarını dinin gereği olarak görmektedir. Bu görüştekilere göre, “Ebussuud Efendi sufi şeyhlerin fikir, hal ve yorumlarını dine aykırı saymış, bu şeyhlerin şathiyelerini okumayı idamla eş tutmuştur. Sahte ve sapık tasavvuf ehline sert davranıp idamlarına da fetva vermiştir. Bunların

İslamiyet’i yıkma faaliyetlerinden dolayı idamları söz konusu olmuştur”. Hatta bazı dini çevreler Ebussuud’u savunma adına idamları “saf dini kaygılara” bağlamaktadırlar. Bu dini yaklaşımdakilere göre, “Büyük İslam Âlimi Şeyhülislam Ebussuud Efendi, Sahte ve sapık tasavvuf ehline sert davranıp idamlarına fetva vermiştir. Gerçek Tasavvuf ehlinin içine karışan sapık tarikatçılar ile ‘Tasavvufta yüksek dereceye varanlar için, din teklifleri kalkmıştır. Onlar için helal ile haramın farkı yoktur’ diyenler için sert davranmış ve de bunların, fitne çıkarma, İslamiyet’i yıkma faaliyetlerinden dolayı, idam edilmelerine fetva vermiştir.”

Fetvalara ilk bakışta bu yaklaşım doğru gibi görünse de bu idamların doğrudan nedenini göstermez. Görünüşte belki böyle bir açıklama makul gibi gelebilir ancak fetvalardaki dini-şer’i hassasiyete bakıp, zanlıların tamamen bu açıdan cezalandırıldıklarını söylemek meseleyi “eksik anlamak” anlamına gelir ve meselenin mahiyetini anlamada yetersiz kalmaktadır. Önemli olan meselenin tüm yönleri ile açıklamasını yapabilmek, arka plandaki gerçek nedenlere ulaşabilmektir.

Ebussuud Efendi’nin İdam Fetvalarının Sosyo-kültürel ve Siyasal Arka Planı Ya da Osmanlı’da Din Toplum ve Siyaset

Kanaatimize göre Ebussuud Efendinin bu ve benzeri fetvalarını tüm yönleri ile anlamak için, “Osmanlının toplumsal ve dini yapısını” bilmek, “zındıka ve ilhad” kavramlarının toplumsal içeriğini iyi kavramak gerekir. Ünlü sosyolog Max Weber, “sosyal davranışlar üzerinde etkin olan dünya görüşlerinin, tarihsel taşıyıcıları haline gelen *toplumsal tabaka çıkarları tarafından şekillendirildiğini*” ileri sürer. Dolayısıyla dünya görüşleri, fikirler, inançların ve konumuz özelinde “fetvaların” toplumsal işlevlerini bilmek için onların ait oldukları toplumsal tabaka çıkarları çerçevesinde de oluşabildiklerini, oluşabileceklerini bilmek, hesaba katmak gerekir. Bu anlamda mezkûr fetvaları sosyo-kültürel bağlamda değerlendirecek bir “*Üçüncü yaklaşım*” dan da bahsedebiliriz ki bizim yaklaşımımız da budur.

Bizim ileri süreceğimiz bu *üçüncü yaklaşıma* göre, Ebussuud Efendi sırf bir karşıt görüşlük veya tarafgirlikle idam fetvaları vermemiştir. Burada din, toplum ve iktidar ilişkileri bağlamında oluşan bir “durum”la karşı karşıyayız. Babası bir tasavvuf şeyhi hatta Şeyh Bedrettin’in Varidat’ına şerh yazan birisi olan, babasından ilk dini eğitimini alan, devletteki nüfuzunu babasının çevresine borçlu olan Ebussuud Efendi’nin tasavvuf aleyhtarı bir kişi olması düşünülemez. Ebussuud Efendi ve mutasavvıflar arasındaki ilişkiyi sırf dini olmaktan ziyade sosyo-dini arka plana ve özellikle Osmanlı İmparatorluğunun toplum ve siyaset yapısına bakarak okumak mümkündür. *Bize göre mezkûr ilişki ve fetvalar, sırf dini olmaktan ziyade,*

Osmanlı'nın sosyo-dini, kültürel ve siyasal yapısı ile alakalı bir bağlama oturmaktadır.

Konunun sosyolojik analizine geçmeden Osmanlı toplumunun yapısını kısaca hatırlamak gerekir.

Şeyhülislam Ebussuud'un yaşadığı XV. ve XVI. yüzyıllar Osmanlı'nın en parlak ve etkin çağları idi. Bu dönemde aynı zamanda “Osmanlı resmi ideolojisi” de şekillenmiştir. Selçukludan bu tarafa Anadolu'nun toplumsal yapısı Ortadoğu toplumları gibi çok kültürlü, çok çeşitli bir yapı arz ediyor bu da buranın yönetilmesini güçleştiriyordu. Osmanlı dönemi dini-toplumsal yapısı alınan göçler ve fetihler ile gittikçe daha da “çok çeşitli” bir nitelik arz ediyordu. Bu da bu coğrafyada yönetmeyi güçleştiren nedenlerin başında geliyordu. Bu nedenle yöneticilerin en çok önem verdikleri konu merkezi yapıyı güçlendirmek olmuştur.

Bu konuda ilk dönemlerde Osmanlı Devletinin zorlandığı bilinen bir gerçektir. Fatih ile buna son verilerek “Nizam-ı Âlem” hedefine odaklanan “merkeziyetçi” bir yapı oluşturulmuştur. Kurulan bu merkeziyetçi yapının İslam tarihinin ilk yıllarına ve eski Türk geleneklerine kadar giden tarihi temeli vardır. İslam medeniyetinin özellikle Ortadoğu toplumlarının yönetilmesinde “*Zillullah-ı fil'l ard* ve *Halife-i Sultan*” kavramları bu bağlamda geliştirilmiştir. Maverdi, İbn Teymiye gibi âlimler bu kavramlar çerçevesinde İslam toplumlarının merkeziyetçi yapısını geliştirmeye çalışmışlardır. Tuğrul Bey Büyük Selçuklu toprakları olan Ortadoğu'da yönetimi sağlayabilmek için bu teorilerden yararlanmıştı. Tuğrul Bey ve sonraki Selçuklu sultanları “Allahın yeryüzündeki gölgesi” anlamında “*Zillullah-ı fil'l ard*” unvanını kullanmışlardır. Şüphesiz bunda eski Türk toplumlarındaki “Kağanın Gök Tanrı tarafından seçilmesi” anlayışının da etkisi ve katkısı olmuştur. Sonuçta Osmanlı devleti bütün bu süreçlerden yararlanarak kendi merkeziyetçi yapısını sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bizans'tan devralınan coğrafyada *Pax Romana*'nın yerini *Pax Ottomana* almıştır.

Aynı zamanda bu süreçte Osmanlı resmi İdeolojisi, Osmanlı padişahu hem devletin hem de İslam'ın en üst temsilcisi olmaya başlamıştır. Bu husus konumuz açısından önemlidir. Bu anlayışa göre siz şayet kendinizi İslamın tek temsilcisi olarak görüyorsanız size yapılan muhalefeti de İslama karşı yapılmış gibi görebilirsiniz. Dolayısıyla hukuk alanında da muhalif hareketlere karşı kendinizi savunurken dini hukukun dilini kullanmak istersiniz. Osmanlı yöneticileri de bunu yapmış, yani merkeziyetçi yapının geliştirilmesinde bir taraftan İslam tarihindeki “örf” anlayışını

kanunnamelerle geniş alana yayılmış, diğer taraftan Sünni ve Ehl-i Sünnet anlayışının savunuculuğu ile şer’i hukuka önem verilmiştir. Böylelikle “Örfi ve Şer’i hukuk birliği” de sağlanmış olmaktadır. (Ancak bu birliğin öyle istenildiği gibi kolayca olmadığı, çok çetrefilli noktaları olduğunu söylemek gerekir. Osmanlının en çok zorlandığı bu noktada Kanununun yardımına Ebussuud yetişecektir ki buna ileride değineceğiz.) Sonuçta bu süreçte devletin “yekpare” ve “kutsal” karakteri oluşmuş olmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi burada temel sorun, “bu birliğin, nizamın ihlali, hem “Nizam-ı alem” idealine, hem de “kutsal” idealine karşı olma olarak anlaşılma noktasında çıkıyordu. Bilindiği gibi yönetime karşı muhalefet sadece olumsuz niyetlerle oluşmaz. Bazı sorunların çoğalması, menfaat paylaşımının doğurduğu sorunlar, kendini ifade etme, kimlik vb. konular da muhalefet ikliminin yeşermesine neden olabilir. Dolayısıyla muhalefetin bir temelde bir hak arama olduğunu belirtmek gerekir. Ancak yönetime muhalefeti tamamen kutsal olana muhalefet şeklinde anlamamanın getirdiği sorunlar sadece Osmanlı şer’i yönetimini değil bütün din tandanslı yönetimler için çözüm ihtiyacını gerektirmektedir.

Sonuçta bu anlayış haklı talepleri sorunları olan, merkeze uzak “çevre”nin, alt tabakanın, farklı inanç gruplarının taleplerine kayıtsız ve müsamahasız kalma durumunu doğurmuştur. Devletin “Entegrasyon ihtiyacı” ve baş edilemeyen Muhalefet problemi, “zendeka ve ilhad” mekanizmasıyla “savunma” yöntemi geliştirilmesini doğurmuştur. Bu mekanizma öncelikle,

- a) İstanbul ve önemli taşra merkezlerindeki ulema ve sufi çevrelere,
- b) köylü ve göçebe reayadan oluşan halk kesimine karşı işletilmiştir.

Bu iki muhalefet odağındaki karşı çıkışlar ise, sıkı “merkezleşme politikası”na yönelikti. Toplum ya da toplumun değişimden etkilenen kesimleri, devletin büyüme ve entegrasyon politikasını başka bir deyişle yeni siyasi ve toplumsal değişimi reddediyordu. İşte ulema ve de özellikle çeşitli toplum kesimleri ile daha içli dışlı olan sufilerin başını çektiği “Dini muhalefet”, bu sistemde otomatikman “siyasi” karaktere dönüşüyor ve gittikçe genişliyordu. Medrese çevrelerinde öbeklenen ulema içindeki muhalefet küçük bir tabana sahipken, sufi muhalefetin sosyal tabanı (karizmatik lider ve tarikat bağları ile) daha geniş bir nitelik arz etmekte idi.

İşte Osmanlı devletinde Şeyhülislam Ebussuud’un yaşadığı XVI. yüzyıl bu dini-siyasi muhalefetin doruk noktasında olduğu bir dönemi ifade etmekte idi. Ebussuud devletin entegrasyon-merkezleşme politikası ile muhalefetin yaygınlaştığı bir dönemde devletin resmi görevlisi (*ulema-i*

rûsûm) olarak “din-ü devlet” politikasını sağlamlaştırmada etkin rol üstlenmiştir. Sufi-dini muhalefetin sosyal tabanının genişlediği ve Osmanlı sistemini sarsacağı durumlarda Ebussuud “merkez”in, başka deyişle “resmi din”in temsilcisi rolündedir.

Buraya kadar kullandığımız “merkez, çevre, resmi kültür-din” gibi kavramlar aslında bir kültür içindeki farklılık ve çeşitlilikleri anlatmak için kullanılan sosyolojik ve antropolojik kavramlardır. Bir toplumda var olan farklı kültürel katman ve farklılıkları analiz etmek için bazı modeller geliştirilmiştir. Bunları kısaca “Merkez-çevre” ile “Büyük gelenek (yüksek kültür) ve küçük gelenek (yerel/küçük kültür)” modelleri olarak sıralayabiliriz. Bunlar sosyoloji ve antropolojide kullanılan yaygın kavramsal modellerdir. Bu modellerin her ikisi de, sosyo-kültürel yapının temelinde (*birisi merkezi ve devleti oluşturan yüksek kültür, diğeri de çevreyi, kırsal kesimi temsil eden halk, popüler kültür olmak üzere*) “ikili/dikotomik” bir nitelik taşıdığına vurgu yapmaktadır. Kültürdeki bu ikili yapı doğal olarak dini kültürde de bir ikiliğe tekabül etmektedir (Arslan, 2014; 2013).

Osmanlı toplum yapısını iyi anlamak için ondaki ikili-düalist karakteri anlamak gerekir. Genel olarak bütün toplumlarda farklı tonlarda mevcut olan bu merkez-çevre veya yöneten-halk dikotomisi Osmanlı toplumunda çok net ve belirleyici biçimde mevcuttur (Mardin, 1992; 1993). Osmanlıda Toplumun bu tarz yapılanması, bir tarafta “Merkez (resmi toplum), saray”; diğeri tarafta “Çevre, halk, taşra (reaya)” olmak üzere ikili biçiminde kurumlaşmıştı.

Kültürdeki bu ikili tabakalaşmayı konuyu anlamak açısından tebliğ sınırları çerçevesinde biraz daha detaylandırmak gerekirse şunlar söylenebilir. Her toplumda kültür yekpare bir bütün teşkil etmez. Kültür farklı tabaka ve yapılardan müteşekkil olmak üzere çeşitlilik arz eder. Kültürdeki çeşitliliğin en yalın halini “üst (yüksek) ve alt-popüler kültür” şeklinde adlandırabiliriz. Kültürün ikili ayrımı farklı şekillerde adlandırılır. Bunu şu şekilde ikili bir şema şeklinde gösterebiliriz:

Büyük gelenek	-	Küçük gelenek
Yüksek kültür	-	Alt kültür
Yazılı kültür	-	Sözlü kültür
Merkez	-	Çevre
Resmi	-	Popüler
Havass	-	Avam

Farklı isimlendirmelerle de olsa burada aslında kültürdeki en net farklılaşmanın modelleştirilmesini görmekteyiz. Bu modelde, sosyo-kültürel yapının temelde ikili bir nitelik taşıdığı görülüyor. Şüphesiz bu ikili kültürel yapının birbirleriyle alışverişi ve iletişimi bazen de çatışması da söz konusudur ki bu da uzunca işlenmesi gereken bir diğer konudur.

Kültürdeki bu ayrımın dini kültürde de yansması olmaktadır. Din sosyolojisi ve din antropolojisinde bu konuda çokça bir literatür bulunmaktadır (Arslan, 2004; 2013). Kültürdeki farklı tabakalaşmalar dindarlıkta, Müslümanlıkta da farklılaşmalara, farklı dini tezahürlere sebebiyet vermektedir. Yukarıdaki kültürel tabakalaşmaya paralel olarak “dini kültür”deki tabakalaşma, farklılaşmayı şu şekilde şemalandırabiliriz:

Resmi din (İslam)	-	Folk / popüler din (İslam)
Normatif, kitabi din	-	Kitle, Halk dini
Havasın din anlayışı	-	Avamın din anlayışı
Medrese Müslümanlığı	-	Halk tarikatları

Bu dini kavramsallaştırmalara bakıldığında dini kültürdeki farklılaşmalar kolaylıkla görülmektedir. Kişinin kültürel yapıdaki yeri veya toplumsal konumu, dindarlığı ile alakalı olmaktadır. Basitçe söylemek gerekirse, toplumdaki iki farklı kültür katmanına farklı iki dindarlık tarzı tekabül etmektedir.

Örneğin “resmi, kitabi din”e niteliğini veren şey, sistemleşmiş teolojik doktrinler, dini kurumlar ya da derin bilgili din adamları sınıfı iken; “avamın popüler dindarlığı”, resmi dini kurumun dışında sıradan halk arasında bulunur ve nispeten sistemsiz, daha çok sembolik yaygın inanç ve uygulamalardan oluşur. Dini doktrin ve teolojik sistemleştirmeden yoksundur. O, yüksek tipli, kitabi dinlerden süzülüp gelen kavramlar ve inançlarla birlikte farklı kültür ve inanışların bir çeşit karışımıdır.

Dini kültürdeki çeşitlilik konusunu Max Weber’ı görürüz. Ona göre, “büyük dinlerin bünyesi içerisinde” farklı dindarlık tipleri söz konusu olmaktadır. Bunlar, yüksek dini kültür, bilgi ya da karizmaya sahip kişilerde ifadesini bulan kitabi dindarlık (*virtuosen religiositat*) ile daha çok bu niteliklere sahip olmayan sıradan avamda ifadesini bulan “halk, kitle” (*massen religiositat*) dindarlığıdır (Arslan, 2004). Üst tabakadakilerin din anlayışı ve inançları gündelik yaşayış için ancak bir örnek vazifesi görür; iddiaları üst perdede talep ve iddialardır. Bu teolojik / fıkhi normatif

iddialar halkın yaşantısına ve gördükleri işlevlere göre gündelik hayat içinde popüler şekiller almakta, yeniden bir form ve içerik kazanmaktadır.

Sonuç olarak, Osmanlı toplum yapısı ikili bir yapı arz ediyordu ve bu ikilik “saray ve halk” olarak net biçimde belirgindi. Bu ikili toplum yapısı içinde “Merkezi yani yüksek kültürü”, “saray, ilmiye-medrese, askeriye, kalemiye” sınıfları oluştururken; “Çevre”yi halk kesimi, reaya, taşra oluşturuyordu. Ancak “Çevrenin, reaya”nın dini kültürü yukarıya göre daha bir “çeşitlilik” arz ediyordu ve bu katman üste göre “sayıca daha fazla ve yaygın durumda” idi. Çok farklı dini yorum ve anlayışlar burada arzı endam etmekteydi. Alt katmanlardaki yoğun dini çeşitlilik ile yine bu katmanlardaki siyasi muhalefet durumu zaman zaman çakışma gösterip birbirini besliyordu. Halk katındaki “siyasi dilin” temsilcileri de zaten halk tarikatlarının temsilci liderleri olan tarikat şeyhleri oluyordu.

Osmanlının bu dini, toplumsal ve etnik kompozisyonu yöneticileri açısından bir “sosyal entegrasyon” problemini doğurmuştur. Yayılma sonucunda, çok sayıdaki dini, etnik ve sekte gruplara hükmetmek saray açısından temel sorun olmuştur. Hıristiyan gruplar, İslam içi fraksiyonlar ve Türkmen gruplar çoğu zaman yönetimi zorlamıştır.

Özellikle kırsalda yaşayan, sözlü kültüre ve göçebe tarz yaşantıya sahip Türkmenler, yukarıda şemada gösterildiği gibi, kent Müslümanlığından farklı bir Müslümanlığı “Folk/popüler Müslümanlığı” temsil etmekteydiler. Halk katındaki muhalif siyasi dil ile bulunduğu durumlarda bu tarz din(darlık) Osmanlı siyaseti için apaçık bir tehdit oluşturmakta idi. Toplumdaki muhalif kimliğin dini niteliğe, dini yorumun da muhalif siyasi dile halk katında kolayca büründüğü hatırlanacak olursa, burada konu sadece din olmaktan çıkıp “siyasi hareket” niteliğine kolayca dönüşebiliyordu.

Dolayısıyla bu popüler, kırsal köylü Müslümanlığı, merkezdeki yönetici, hâkim elite uyuşmayan kırsal kesimin önemli bölümü için bir siyasi “odak” olmuştur. Kırsal halk kesiminin sosyolojik tabanını oluşturduğu “popüler/folk Müslümanlık” yeni gelişen devlete entegre olmada isteksiz olan sosyal grupları “toparlayıcı”, örgütleyici bir işlev görmekte idi. Dolayısıyla folk/popüler Müslümanlık, Selçuklulardan başlayarak Anadolu’da, halk katında, reâyâ arasında rahatsız olan, isyan eden yerel gruplar için “ideolojik bir temel” olmuştur.

Folk/popüler Müslümanlığın halk katındaki teşkilatlı kurumlarından birisi de özellikle taşradaki “popüler sufilik” yani “tarikatlar” olmuştur. Halk katında yaygın bir teşkilatlanmaya sahip aynı zamanda

halkın “söylemine, diline ve yaşantısına” aşına bir yorum geliştiren *Popüler Halk tasavvufu*, karizmatik önderleri ve tarikat ağı ile “oldukça geniş bir toplumsal tabanı kucaklayabiliyordu”. Osmanlı toplumunun tabanını oluşturan Türkmenler ve Oğuzlardı. Bunlar ise genelde nitelikli eğitimden yoksun, göçebe ve sözlü kültüre sahip topluluklardı. Dolayısıyla Osmanlı toplumunun kökeni yani toplumsal tabanının büyük oranda “göçebe” olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu kesim içinde de sufi tarikatlar ve onların önderleri olan şeyhler etkin konumda idiler. Dolayısıyla İlmiye sınıfının muhalefetine nazaran Sufi çevresinin muhalefeti oldukça “kitlesel”di. Ancak, şunu da belirtmek gerekir ki, siyasal merkeze karşı çevreyi temsil eden bu sufi muhalif düşünce, görünüşte siyasal değil dinsel bir söyleme sahipti. Mistik, coşkulu ve popülist dinsel söylemi ile “çevre”yi etkisine alabilen Folk Müslümanlık, çevreye yönelik kitlesel etkisi yanında Osmanlı resmi dini düşüncesine de “zıt” öğeler içermekte idi. Ancak Osmanlı resmi devleti, bu dinsel söylemi mahkûm ederken “inanç noktasından hareket ediyor görüntüsü verse” ve “fetvalar da buna dayalı olarak verilse” de, “asıl sebep” yukarıda değinilen egemenliğine karşı oluşan odak tehditle daha çok ilgili idi ve arkada yatan ana sebep aslında “kamu düzeni” idi. Yani sufi tarikat şeyhleri aleyhine verilen fetvalarda mesele “dini” gibi gözükse de temel konu “güvenlik ve kamu düzeni” idi. Şeyhülislam Ebussuud da devletin en üst bürokratı, ulema-i rüsum yani resmi dinin en üst temsilcisi olarak bu mantıkla hareket etmiş, kendi sınıfının, tabakasının tutumunu takınmış, sahip olduğu statünün gereğini yapmış, rolüne uygun işlev görmüştür. Ebussuud Efendi kanaatimizce eleştirilecekse bu açıdan eleştirilmelidir.

Sonuç

Sonuç olarak, Folk İslamın karizmatik şeyhleri aleyhindeki fetvalarda ortaya çıkan durumun arka planında, -sırf dini faktörü örneğin, ekoller arası tartışmaları vb. dışlamaksızın- Osmanlı'nın çok parçalı zor coğrafyasındaki “entegrasyon ve hakimiyet mücadelesinin”, “kamu düzeni endişesinin veya zorlamasının” daha belirgin olduğu kanaatindeyiz. Ebussuud Efendi'nin sufi şeyhler aleyhine idam fetvaları vermesi meselesinin de bu bağlama oturduğu kanaatindeyiz.

Şurası unutulmamalıdır ki, Osmanlı'nın siyasal/toplumsal sisteminde temel dinamizmi sağlayan sosyolojik oluşum, Batıda olduğu gibi din-devlet arasındaki bölünmüşlük ve çatışma değil; resmi, siyasal iktidarın örgütlenmiş olduğu “merkez” ile etrafını çevreleyen periferideki “taşra” arasındaki çatışma ve ilişkilerdir. “Merkez” ile “taşra (çevre)” arasındaki “gerginlik ve çatışmalar” Anadolu'nun özellikle XIX. yüzyıla kadar ki

toplumsal değişiminin yönünü belirlemiştir. Bu çatışmanın en üst noktalarda olduğu XV. ve XVI. yüzyıllarda ise görünüşte dini gibi görülen çatışmaların arka planında mezkur gerilimin yattığını tespit etmek gerekir. Bu sadece toplumsal sorunları daha analitik ve sistemli değerlendirme anlamında değil; aynı zamanda toplumun, sistemin ve tarihin doğurduğu sorunların ceremesini, Ebussuud Efendi örneğinde olduğu gibi, bir şahsın omuzlarına yüklemekten kaçınmayı sağlaması anlamında da önemlidir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Mustafa (2004). *Türk Popüler Dindarlığı*. Dem Yayınları. İstanbul.
- Arslan, Mustafa (2013). *Sosyo-Dini Farklılaşma ve İslam*. Eski Yeni Yayınları. Ankara.
- Erunsal, İsmail (2004). “XV.-XVI. Asır Osmanlı Zındıka ve İlhad Tarihine Bir Katkı” *Osmanlı Araştırmaları*, XXIV, s. 127-157.
- Düzdağ, M. Ertuğrul (1998) *Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, İstanbul.
- Gibb, H. A. R. (1987). “Sufizm”, *Türk Yurdu*, Çev. Ş. Uçar. C. 8, S. 349, s. 8-13.
- Imber, Colin (2004). *Şeriattan Kanuna: Ebussuud ve Osmanlı'da İslam Hukuku*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul.
- Mardin, Şerif (1992). “İyiler ve Kötüler” *Dergah*, (Çev. M. Özel) S. 27, s. 1, 14.
- Mardin, Şerif (1993). *Din ve İdeoloji*, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mayer, H. George (1980). İctimai Tarih Açısından Osmanlı Devletinde Ulema-Meşayih Münasebetleri, *Kubbealtı Mecmuası*, (Çev. H. Zamantılı)
- Ocak, Ahmet Yaşar, (1990) “XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Resmi Dini İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi”, *İslami Araştırmalar*, C. IV/3.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1998) *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler* (15-17. Yüzyıllar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul.
- Ocak, A.Yaşar (1999). “Din ve Düşünce”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, (Ed. E. İhsanoğlu), C. II, s. 112-123, İstanbul.
- Öngören, Reşat (1996). Şeriatının Kestiği Parmak: Kanuni Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri, *İslami Araştırmalar*, C. I, S. 1, 123-140.
- Öngören, Reşat (1998). “Ebüssuûd'un Tasavvufî Yönü”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu*. 23-25 Mayıs 1997 İskilip. Ankara, s. 290-302.

Yörükhan, Y. Z. (1952). “Bir Fetva Münasebetiyle Fetva Müessesesi: Ebussuud Efendi ve Sarı Saltuk, AÜİF Dergisi, S. 2-3, s. 137-160.

Zubaida, Sami (2008). *İslam Dünyasında Hukuk ve İktidar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Turizm İçin Nelerimiz Var? İskilip Turizminde Öne Çıkarılması Gerekenler

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI*
Yrd. Doç. Dr. Salih BARDAKCI**
Bayram GÖKBULUT***
Filiz BARDAKCI-GÖKBULUT****

Özet

Bu çalışmanın amacı; ilçeyi en iyi tanıyan ilçe halkından internet okur-yazarı olanları İskilip’e özgü değerler hakkında düşündürüp, kanaatlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla, hem İskilip’te hem de İskilip dışında yaşayan İskilipliler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmanın keşfedici yönüne bağlı olarak; kısa senaryolarla ilişkilendirilmiş açık uçlu sorulardan oluşturulmuş İnternet tabanlı bir anket formu sosyal medya bağlantıları üzerinden cevaplayıcılara ulaştırılmıştır.

Çalışmanın salt akademik bir çalışma değil turizm konusunda kent yönetimine rehberlik edecek niteliktedir.

***Anahtar sözcükler:** İskilip, turizm potansiyeli, İskilip turizmi.*

---

* Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Denizli. E-posta: abardakci@pau.edu.tr

** Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat.

*** İskilip Endüstri Meslek Lisesi, İskilip.

**** Atatürk İlk ve Orta Okulu, İskilip.

Amaç, Yöntem ve Katkı

İskilip ilçesinde son birkaç yıldır gündemdeki sıcak konulardan birisi de turizmdir. Turizm konusunun gündemdeki sıcaklığını korumasında hiç şüphesiz ulusal medyanın özellikle İskilip dolması ve kent dokusu için gösterdiği ilginin yansıra dış dünya medyasının ilgisi de etkili olmuştur. Kent yönetimlerinin de Safranbolu ve Beypazarı gibi ilçelerin turizmde yakaladığı başarıyı İskilip için de başarmak arzularını da unutmamak gerekir.

Başkent Ankara temel pazar kabul edildiğinde mesafe olarak Beypazarı (103 km; 1 saat 53 dk.) ve Safranbolu (229km. 2 saat 51 dk.) ulaşım açısından daha cazip gözükmektedir (İskilip 204km, 3 saat 34dk). İskilip’te de turizm açısından bir potansiyel bulunduğu medyanın ilçeye olan ilgisinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Safranbolu ve Beypazarı ilçelerinin pazarından daha farklı bir hedef Pazar belirlenerek oluşturulabilecek politikalar sonucunda Ankara’nın turizm pazarı İskilip için önemli bir girdi haline getirilebilir. Zira son 12 yılda turist sayısı Beypazarı’nda 230 kat Safranbolu’da ise 3,5 kat artması Ankara’nın ülkemizin genel ekonomik gelişmesine paralel olarak gezmek için zaman ve para harcama eğiliminde büyük artışa işaret etmektedir. Bu bağlamda kent yönetiminin turizm konusuna ilgisinin yadsınmaması, aksine destek olunması gerektiği açıktır.

Bu çalışmanın amacı; ilçeyi en iyi tanıyan Internet okuryazarı ilçe halkını ilçeye özgü olduğunu düşündükleri değerler hakkında düşündürüp, kanaatlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla hem İskilip’te yaşayan hem de İskilip dışında yaşayan İskilipliler araştırmanın örneğine alınmışlardır. İskilip’te yaşayanların özellikle hâlihazırda var olan güzellikler ve değerler konusunda, ilçe dışında yaşayanların ise var olanlar yanında farklı bölgelerde gördükleri farklılıkları işaret ederek potansiyel turizm alanları konusunda katkı sağlamaları beklenmektedir.

Araştırmanın keşfedici yönüne bağlı olarak, kısa senaryolarla ilişkilendirilmiş açık uçlu sorulardan oluşturulmuş Internet tabanlı anket formu sosyal medya bağlantıları üzerinden cevaplayıcılara ulaştırılmıştır.

Araştırma esasen keşfedici bir niteliktedir. Buna bağlı olarak özellikle “olsaydı” şeklinde oluşturulmuş sorulara ait düşüncelerin ilçedeki yöneticilere ışık tutabileceği düşünülmektedir

Kuramsal Altyapı

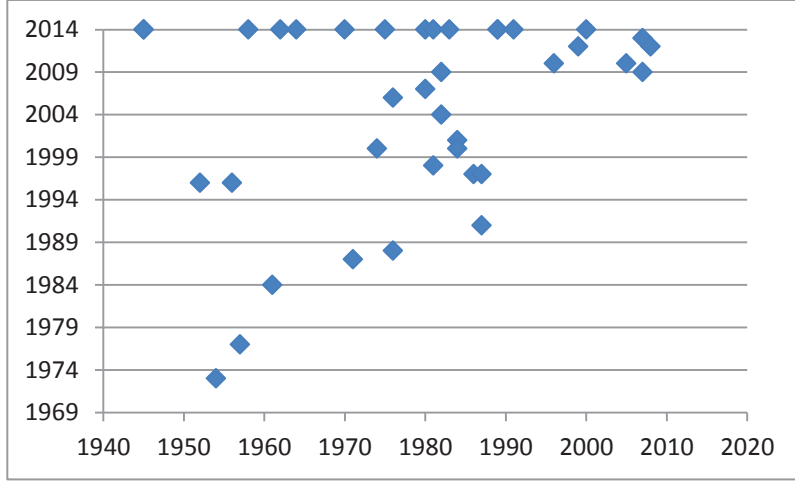
Turizm literatürü turizme konu olabilecek cezbedici unsurları iki temel başlık altında ele almaktadır: doğal unsurlar ve insan yapısı unsurlar. Doğal unsurlar göller, nehirler, dağlar gibi cazibeleri ifade ederken, insan

yapısı unsurlar tarih ve kültür kaynaklı cazibeleri ifade etmektedir (Cooper ve diğ., 2005; 315:320). İnsan yapısı unsurlar bu çalışma kapsamında geleneksel lezzetler, geleneksel el sanatları, tarihi eserler ve geleneksel bir etkinliğe katılım olmak üzere ele alınırken doğal unsurlar ormanlar ve yaylalar şeklinde düşünülmüştür. Elbette doğal unsurlar ile insan yapısı unsurları bir araya getirmek de mümkündür, orman içlerindeki dinlenme tesisleri, sahillerdeki oteller gibi.

Turizm için de diğer mal ve hizmetlerde olduğu gibi iki temel rekabet stratejisi geliştirmek mümkün olacaktır: maliyet liderliği ve farklılaştırma. Maliyet liderliği kısaca rakiplerden daha düşük maliyetlerle üretim yapıp nispeten daha düşük fiyat sunmaya işaret ederken, farklılaştırma rakiplerden daha farklı ürünler ortaya koymayı işaret etmektedir. Bu kısa açıklama doğrultusunda İskilip için farklılaştırma stratejisinin, maliyet liderliği yerine kullanılması gerektiği söylenebilir. Yani hedef alınan pazara başka yerlerde bulamayacakları bir şeyler sunmak bu anlamda önemli olacaktır. örneğin eğer hedef Pazar Ankara’da yaşayanlar olarsa, Ankara’ya İskilip mesafesinde bulunan bölgelerde bulunamayan doğal unsurlar veya insan yapısı unsurların öne çıkarılması gerekecektir. Bu halde Safranbolu eski evleri bir bilinirlik sağlamış iken sadece İskilip evleri ile Ankara’dan turist çekmek çok kolay olamaz. İskilip dolması bu anlamda özel bir üründür, örneğinin bir başka yerde bulunmaması farklılaştırma için son derece önemlidir.

Araştırma Bulguları

Araştırmaya 13’ü İskilip’te yaşayan ve 27’si İskilip dışında yaşayan toplam 40 kişi katılmıştır. Katılımcı sayısı hedeflenin oldukça altında olduğu için bulguların genellenmesi mümkün olmamaktadır. Katılımcıların hangi dönemlerde İskilip’te yaşadığını gösteren şekil 1’den anlaşıldığına göre; yoğun olarak 1960-1990 yılları arasındaki İskilip’in hatırlanıyor olduğu anlaşılmaktadır, bir başka ifade ile özellikle geleneksel lezzetler, geleneksel el sanatları ve etkinliğe katılıma ilişkin konularda bu dönemin etkisinin daha fazla ortaya çıkmış olma olasılığı oldukça yüksektir.

Şekil 1. Katılımcıların İskilip'te yaşadıkları dönem.

Tablo 1: Katılımcıların eğitim durumu.

	İskilip'te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Yüksek lisans	1	0	1
Lisans	2	8	10
Önlisans	3	5	8
Lise	1	14	15
Ortaokul	3	0	3
İlkokul	2	0	2
Belirtmeyen	1	0	1

Nisan-Mayıs aylarında İskilip'te sizi ziyaret edecek bir aileye anı olarak neler satın almalarını önerirsiniz? şeklinde kurgulanan sorumuza verilen cevapların dağılımı Tablo 2'de görülmektedir. Hâlihazırda satılan ürünler arasında İskilip'i en çok neyin çağrıştırdığı veya İskilip ile en fazla özdeşleşmiş ürünlerin hangileri olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlayan soruda, bildiğimiz kadarıyla başka bir yerde örneği olmayan “Tokmaklı Kağrı” en özgün ürün olarak karşımıza çıkmıştır. Tokmaklı kağrı dışındaki ürünler İskilip dışında da yaygın olarak bulunabildiği için belki de kağrı kadar yaygın düşünülmemiştir. Tablo 2'den anlaşıldığına göre cevaplayıcılar yöreye özgü anı olarak ahşap eşya ve gıda dışında kayda değer bir unsura işaret etmemişlerdir. Bu kapsamda başka yerlerde çok fazla

olmayan sadece yöreye özgün hatıra eşyaların üretim ve satışına ilişkin stratejiler geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Tablo 2: Misafirlerinize anı olarak neler satın almasını önerirsiniz?

	İskilip’te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Tokmaklı kağıdı (oyuncak)	10	11	21
Beşik (oyuncak)	6	8	14
Sepet	6	7	13
Ahşap el oymacılığı	3	5	8
Lenger	4	4	8
Bakır dekoratif eşya/mutfak eşyası	1	5	6
Ağaç mutfak eşyası	2	3	5
Hasır sandalye	4	1	5
Leblebi	0	3	3
Çömlek	2	0	2
Kapı maketi	1	1	2
Oklava	2	0	2
Ayva	0	1	1
Cember	1	0	1
Ceviz	0	1	1
Cevizli sucuk	0	1	1
El baskısı yazma	1	0	1
Elek	1	0	1
Greyder ayakkabı	0	1	1
Tarhana	0	1	1
Küçük boy sepet	1	0	1
Sarımsak havanı	1	0	1
Mayalı tahtası	1	0	1
İskilip baskılı t-shirt	0	1	1
Kağıdı maketi	1	0	1
Keskek / bulgur	0	1	1
Koy fasulyesi	0	1	1
Pirinç	0	1	1
Taze bulgur	0	1	1
Toplam	48	58	106

İskilip’e özgün olan ancak halihazırda satılmadığı bilinen veya düşünülen hangi ürünlerin olabileceği konusunda ipuçları sağlayabilmek

için yöneltilen “*Anı olarak şu anda satılmayan başka neler satılmalıydı?*” şeklindeki sorumuz ortaya bir takım orijinal fikirler çıkarmıştır. Sadece frekansa bakıldığında İskilip kalesi rölyefi, maket İskilip evi ve İskilip’le ilgili güzelliklerle bezenmiş süs eşyaları en fazla akla gelen fikir olmuştur. Ancak burada sadece frekanslarla ilgilenmeyip fikirleri tek başına değerlendirmek gerekir, bu fikirler farklı katılımcılara yeniden değerlendirilmelidir. Bu anlamda el işi çeyiz malzemeleri, el işlemeli yöresel kıyafetler, İskilip fotoğraflarıyla süslenmiş albüm¹ fikri bize göre üzerinde düşünülmesi gereken fikirlerdir.

Tablo 3: Anı olarak şu an satılmayan başka neler satılmalıydı?

	İskilip’te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
İskilip kalesi maketi/rölyefi	4	6	10
İskilip evleri maketi	5	1	6
Magnet /iskilip logolu süs eşyaları	2	3	5
El işi çeyiz malzemeleri	1	4	5
Kaya mezarı maketi/rölyefi	4	0	4
Yöresel kıyafetler (üç etek)	3	1	4
Bakır ev süs eşyaları	1	2	3
Minyatür ayakkabı/İskilip kalesi vb şeklinde anahtarlık	2	1	3
Yivlik kayası maketi/rölyefi	1	2	3
Cevizli sucuk	0	2	2
İskilip manzara resimleri	1	1	2
El baskısı yazma	2	0	2
Ağaç oyma testi	0	1	1
Ağaç oyuncaklar	0	1	1
Cember	0	1	1
Köter	0	1	1
Minyatür dolma kazanı	0	1	1
Minyatür semer	0	2	2
Çıkrık	1	0	1
Çömlek	0	1	1
Bakır semaver..	0	1	1
Kupa	1	0	1
Pestil	0	1	1

¹ İskilip kaymakamlığı kültür yayınları arasında basılan “Resim kent İskilip” ve “2012-2013 belgesel fotoğraf atölyesi” isimli eserler bu bağlamda önemlidir.

Sukabağından abajur/saklama kabı	1	1	2
El yapımı boynuz tarak	0	1	1
Tarhana,	0	1	1
içi dolma dolu lenger minyatürü	1	0	1
Yufka ekmeği	0	1	1
Keçe minyatürleri.	0	1	1
Kabaralı kundura	1	0	1
Kalem	1	0	1
Kavut	0	1	1
Ambalajlanmış turşu	1	0	1
İskilip tisortleri	0	1	1
İskilip fotoğraflarıyla süslenmiş albüm	0	1	1
İskilip ve tarihini detaylı anlatan kitap veya dergiler	0	1	1
Toplam	33	42	75

Misafirlerinizin evde kullanmaları veya tüketmeleri için neler satın almalarınızı önerirdiniz? Sorusu soru bir şekilde satıldığı bilinen ürünlerden hangilerinin özgün olduğunun düşünüldüğünü ortaya çıkarması hedeflenmiştir. Görüldüğü gibi listenin yaklaşık %96’sı gıdaya odaklanmış durumdadır. Burada tarhana, turşu ve erişte öne çıkan ürünler olmuştur. Buna bağlı olarak katılımcıların bazılarının farklı sorularda işaret ettiği ev yapımı gıda satışını daha bilinir şekilde belki bu tür gıda dükkânları veya oluşturulacak bir kooperatif mağazası üzerinden gerçekleştirmek üzere planlar yapılması gerektiği açıktır.

Tablo 4: Evde kullanmak üzere satın alınabilecekler.

	İskilip’te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Tarhana	7	7	14
Turşu	5	7	12
Erişte /manti	4	7	1
Kuşburnu marmelat	2	6	8
Ceviz	3	4	7

Leblebi	3	4	7
Su kabağı	0	5	5
Bamya	1	3	4
Salça	0	4	4
Keşkeklik buğday	1	2	3
Tereyağı	1	2	3
Yabanıl mantar	1	2	3
Ahşap mutfak gereçleri	0	3	3
Kızılıcak /kurusu/marmelat	1	2	3
Taze fasulye	0	3	3
Tahin helvası	1	1	2
Pirinç	1	1	2
Ayva /reçeli	1	1	2
Çilek,	2	0	2
Dolma pirinci,	0	2	2
Elma / hoşafı	1	1	2
Pekmez	0	2	2
Armut hoşafı	1	0	1
Ayakkabı	0	1	1
Baklava	0	1	1
Cevizli sucuk	0	1	1
Bakır aksesuarlar	0	1	1
İskilip üzümü	1	0	1
Kavut	0	1	1
Ev konservesi	0	1	1
Sirke,	1	0	1
Kadayıf	1	0	1
Köy peynirleri	0	1	1
Salatalık	0	1	1
Yerli kiraz,	0	1	1
Yoğurt	0	1	1
Pekmezli tarhana	0	1	1
Toplam	39	80	119

Misafirlerinize satın almalarını önermek üzere evde kullanmaları veya tüketmeleri için şu an satılmayan başka neler satılmalıydı sorusuna verilen cevaplar da gıda odaklıdır (Tablo 5). Ancak Tablo 4 ile ilişkilendirildiğinde ilk göze çarpan halihazırda satılan ürünlerin satıldığından haberi olmayan varlığıdır. Bu anlamda ev yapımı gıda ürünlerinin çarşıya-pazara çıkması, satışın yapıldığından ilçe halkının haberdar edilmesi önemli görülmektedir. Tablo 5de öneriler frekanslarından bağımsız olarak ele alınmalıdır. Bu anlamda çeyizlik el işleri satışının hatta belki de internet üzerinden gerçekleştirilmesinin sağlanması ev hanımları/kızları için önemli fırsatlar ortaya çıkarabilir. Aynı şekilde çok emin olmamakla birlikte bildiğimiz kadarıyla Antepusülü baklava pişirme esnasında yağ ile kızartılmaktadır. Ancak İskilip baklavası kızartma yöntemi ile pişmemektedir. Kızarmış yağın yol açabileceği sağlık sorunları İskilip baklavasında ortaya çıkmayacaktır. Bu yönüyle farklı olan baklava değerlendirilmeye değer bir üründür. Aynı şekilde mayalı olarak bilinen ekmeğin türü kentlerde farklı isimler altında yavaş yavaş ambalajlı olarak satılmaya başlanmıştır, girişimcilerimizin konuya eğilmelerinde fayda olabilir hele de saç üzerinde pişmiş mayalı oldukça farklı bir ürün olabilir. Sirke, köter, pestil ve cevizli sucuk gibi üzümüne dayalı ürünlerin üretilebileceği imalathanelerin İskilip ve civarında üzüm yetiştiriciliğini teşvik etmek gibi bir rol üstleneceğinin de altını çizmek gerekir.

Tablo 5: Şu an satılmayan başka neler satılmalıydı?

	İskilip'teyaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Kurulmuş turşu	4	1	5
Tarhana	2	3	5
Çördük	1	4	5
Cevizli sucuk	1	3	4
Pekmez	0	4	4
Salamura yaprak	1	2	3
Kuşburnu Marmelat	1	2	3
Yufka ekmeği	1	2	3
Erişte /manti	1	2	3
İvaz	0	2	2
Kavut	0	2	2
Pestil	1	1	2
Ahşap mutfak gereçleri	0	2	2
Ev yapımı reçel	1	1	2

İskilip temalı plastik veya cam şişeler. Vazo veya avizeler.	1	1	2
Çeyizlik el işleri	1	0	1
Ev baklavası	1	0	1
Sirke	1	0	1
Ahlat	0	1	1
Alıç	0	1	1
Köter	1	0	1
Kömbe	1	0	1
Köy peyniri	1	0	1
Dondurulmuş dolma	1	0	1
Dondurulmuş yırtma	1	0	1
Mayalı	0	1	1
Mutfak bıçağı	1	0	1
Kızılıcak kurusu	0	1	1
Keser	1	0	1
İskilip üzümü	1	0	1
Bal süt ürünleri	0	1	1
Düğün helvası,	0	1	1
Pekmezli tarhana	0	1	1
Toplam	26	39	65

Mutfak zenginliğini ortaya çıkarmak üzere sorulan *İskilip'te kaldıkları sürece misafirlerinize hangi yemekleri ikram ederdiniz?* Sorusunun cevaplarına göre; yöreye özgü İskilip dolması, keşkek yırtma ve su kabağı yemekleri ilk akla gelen yöresel lezzetler olmuştur. Belki de Listede var olan bazı yemekler sadece İskilip'te olmadığından çok akla gelmemiş olabilecekleri gibi bir kısmı unutulmaya yüz tutmuş da olabilir. Tuzlu sütlaç özel günlere ait bir şaka olmak dışında ilk kez duyduğum bir türdür. Unutulmaya yüz tutmuş yemeklere ilişkin detaylı envanter çalışmaları, bunların yaşatılmasına en azanından kaybolmamasına dair en azından bunların yapılışına ilişkin videoların elde edilmesi gerektiğini söylemek gerekir.

Tablo 6: Misafirlerinize hangi yemekleri ikram ederdiniz?

	İskilip'te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Dolma	11	20	31
Keşkek	4	11	15
Yırtma	6	6	12
Su kabağı	5	5	10
Tarhana çorbası,	2	7	9
Yaprak sarması	2	5	7
Tepsi kebabı	2	4	6
Bamya	2	2	4
Kıymalı pide	1	3	4
Un helvası,	2	2	4
Baklava	2	1	3
Ekşili	1	2	3
Erişte	1	2	3
Turşu	2	1	3
Cevizli çörek.	0	2	2
Mantı	1	1	2
Mayalı.	0	2	2
Şehriye çorbası	0	2	2
Madımak	1	1	2
Cevizli sucuk	0	1	1
Sirke salatası,	0	1	1
Köter	0	1	1
Bulgur pilavı	0	1	1
Bulamaç	0	1	1
Çılbır	0	1	1
Fırın çöreği	1	0	1
Kaydırak çöreği	1	0	1
Köfte	0	1	1
Köy tereyağı	0	1	1
Kuskus	1	0	1
Ölü somunu	0	1	1
Güveç	0	1	1
Su böreği	1	0	1
Tas kebabı	0	1	1
Tenekede tavuk	0	1	1
Tuzda tavuk	1	0	1

Tuzlu sütlaç	0	1	1
Yahni	1	0	1
Yufka ekmek	0	1	1
Toplam	51	93	144

İskilip'te kaldıkları sürece misafirlerinize hangi yemekleri ikram etmek isterdiniz? Şeklindeki soru ile unutulmaya yüz tutmuş yemeklere ilişkin bir envanter çalışmasının belki de başlangıcı olabilecek bir liste ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Eşgili, erik çili yemeği, yeşil domates yemeği, mısır pıtırıtı ve Ayvalı yahni bu anlamda bizimde küçüklüğümüzde az da olsa varolan yemek çeşitlerimizdir. Ancak günümüzde özellikle bayanların iş yaşamına daha fazla dâhil olması, apartman yaşamına geçiş, bağ-bahçelere karşı artan ilgisizlik ve ev tipi derin dondurucuların yaygınlaşmasına bağlı olarak bu türler bir nostalji olarak kalmıştır. Bu sorunun cevaplarının, amacımıza uygun şekilde kapsamlı bir liste ortaya çıkaramadığını ifade etmemiz gerekir.

Tablo 7: İskilip'te kaldıkları sürece misafirlerinize hangi yemekleri ikram etmek isterdiniz?

	İskilip'te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Gökbörülce kavurması	1	2	3
Kuzu kebabı /tandır	3	0	3
Baklava	1	1	2
Balık	2	0	2
Dolma,	0	2	2
Keşkek	1	1	2
Tepsi kebabı	0	2	2
Ayvalı yahni	0	1	1
Bazlama	1	0	1
Bulgur pilavı	0	1	1
Cevizli çörek	1	0	1
Erişte	1	0	1
Erik çili yemeği	0	1	1
Ekşili yahni	0	1	1
Gök topalak yemeği	0	1	1
Güveç,	0	1	1
Közde patates	0	1	1
Madımak	0	1	1
Yabanıl mantar çeşitleri	1	0	1

Mayalı	0	1	1
Mısır pıtpıtı	0	1	1
Kıymalı pide	0	1	1
Soğukluk	0	1	1
Su böreği,	0	1	1
Su kabağı	0	1	1
Un helvası	0	1	1
Yaprak sarması	1	0	1
Yufka ekmeği	1	0	1
Toplam	14	23	37

Misafirleri gezdirmek üzere ilk akla gelen, şehrin her tarafından görülebildiği için farkındalığı en yüksek olan unsur İskilip kalesi ve yegâne mesire alanı Elmabeli olmuştur (Tablo 8). Anadolu’da çoğu yerleşim biriminde bu unsurların eşdeğeri olduğundan yabancılar için ne kadar çekici olacağı bir soru işaretidir. Ancak İskilip’le daha fazla özdeşleştirilebilecek unsurlar hem tanıtım hem de cazibe merkezi haline getirmek üzere yatırım yapılmadığı için yok olmaya yüz tutmuş veya yok olmuştur. Semerciler, bakırcılar ve ayakkabıcılar arastalarının ticari hareket açısından durumu ortadadır. Tamamen korunabilmiş İskilip evleri ile dolu bir sokak sanırız kalmamıştır. Arastaların işlerlik kazanması kültür turizmini geliştirmek adına önemli görülmektedir. Malzeme ve işçilik kalitesinden ödün verilmeden gerçekleştirilecek üretim yapılması halinde ürün satışının yapılabileceğini düşünmekteyiz. Zira bu tür özel ürünlere karşı ilginin olduğuna dair güçlü kanıtları bulmak hiç de zor değildir. Ayrıca dünyanın gelişmiş ülkelerinde eşek kullanılmamakla birlikte at kullanımı devam etmektedir. Semerciler arastasında belki eşek semeri değil ama at eyeri üretilip bunlar dış dünyaya satmak bile mümkün olabilir. Hatta bir su değirmeni işler hale getirilip kepekli un satışının yapılması bile bu anlamda ilginç olabilir. Mesire alanları da aşağıdaki önerilerde de var olduğu gibi bazı yatırımlarla farklı aktiviteler için hazırlanabilir.

Tablo 8: Misafirlerinize nereleri gezdirirdiniz?

	İskilip’te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Kale	7	20	27
Elmabeli	5	10	15
Obruk baraj gölü/ırmak kenarı	4	5	9
Şehir içi camileri	2	7	9

Kaya mezarları	3	4	7
Yalak yaylası	5	2	7
Ayakkabıcılar arastası	3	3	6
Bakırcılar arastası	3	3	6
Semerciler arastası	3	3	6
Şehir içi mahalleler	3	3	6
Seyirtepe	3	2	5
Atıf hoca külliyesi	1	3	4
Yivlik kayası	2	2	4
Orman köyleri	3	1	4
Bedri rahmi Eyüboğlu müze evi	1	2	3
İskilip evleri	3	0	3
Akşemseddin türbesi	1	1	2
Beşoluk	0	2	2
Çağıl /suyu	0	2	2
Çukuran yaylası	0	2	2
Kütüphane	1	1	2
İskilip park	1	1	2
Kavsan ayakkabı fabrikası	1	1	2
İskilip çeşmeleri	0	1	1
İskilip hamamı,	0	1	1
Kırk kızların yattığı yerler	0	1	1
Gastronomi yolu	1	0	1
Aşağı şeyhler köyündeki türbe	0	1	1
Canik şekerleme	0	1	1
Yaylacık seki	0	1	1
Yazıran tepesi	1	0	1
Toplam	57	86	143

Elde edilecek fikirlerin tartışılabilmesi amacıyla “*misafirlerinizi gezdirebilmek içinşu an olmayan başka neler yapılabilir?*” sorumuza gelen yanıtların fayda maliyet analizinin yapılması gerekir. Bizim ilginç bulduklarımız; meydan inşası, kent arşivi ve Deri hamamı restorasyonudur. Bir kısmı üzerinde halihazırda projeler olduğunu yerel basından biliyoruz. (Etnografya Müzesi, yenileme çalışmaları, pansiyon/lokanta gibi). Ormanlık alan içinde kamp alanları (bu çadır alanı veya bungalov tipi evler olabilir),

yürüyüş ve bisiklet yolları oluşturulması ilginç fikirler arasında görülebilir (Tablo 9).

Tablo 9: Şu an olmayan başka neler yapılabilir?

	İskilip'te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Elmabeli'ne bungalov evler otel spor tesisi	5	9	4
Müze	5	6	1
Baraj kenarı çay bahçeleri	4	6	0
restoran balık tutma plaj su sporları			
Kaleye çay bahçesi lokanta	3	5	8
Eski evler restore edilerek, yöresel ürünlerin satıldığı dükkanlar lokanta	0	3	3
Şehir içinde otel	1	2	3
Kaleye asansör./teleferik	2	1	3
Dağ koyu taraflarında	1	1	2
yürüyüş parkuru bisiklet yolu			
Yivlik kayası piknik/kamp alanı	1	1	2
Su değirmenleri	2	0	2
Spor salonu.	1	1	2
Lunapark / hayvanat bahçesi	0	2	2
Hediyelik eşya satan dükkanlar	0	1	1
Hükümet konağı yıkılıp yerine meydan yapılabilir.	1	0	1
Deri hamamı restorasyonu	1	0	1
Kent arşivi	0	1	1
Yöresel ürünlerle köy kahvaltısı/yemek	0	1	1
Kale içi mezarların arkeolojik çalışmaları	1	0	1
Kapatılan şehir kulübü yeniden açılmalı	0	1	1
Koç kayası şelale üstü çay bahçesi	0	1	1
Toplam	29	48	77

Deneyim turizmi giderek yaygınlaşan ancak hala müşteri sayısı geleneksel turizmden daha az olan bir alandır. Hem geleneklerin yaşatılması hem de farklılık isteyenlere alternatif sunmak üzere yine sadece İskilip’e özgü olan örneğin başından sonuna kadar tamamen geleneksel düğün organizasyonları² Tablo 10’daki deneyimlerin birçoğunu kapsayabilmesi açısından tur organizatörlerinin ilgisini çekebilir.

Tablo 10: Misafirlerinize hangi deneyimleri yaşattırdınız?

	İskilip’te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Düğüne götürmek	7	16	23
Hamama götürmek	2	6	8
Kiraz toplamak	2	4	6
Bağ/bozumuna gitmek (üzüm çiğne, pekmez kaynatma)	3	1	4
Balık tutmak	0	3	3
Pikniğe gitmek	2	1	3
Gastronomi yolunda yürüyüş	1	2	3
Şeyh yavsi/ulucami ziyaret	2	0	2
Ova tarafı köy yaşamı	1	1	2
Gelin hamamına götürmek,	0	1	1
Fırından keşkek almak	0	1	1
Parkta dondurma yemek	0	1	1
Ceviz toplamak.	0	1	1
Mantar toplamak	1	0	1
Çilek toplamak	1	0	1
Dibekte bulgur dövmek	1	0	1
Evlik gezisi	1	0	1
Domuz avına katılmak	0	1	1
Harman yerine götürmek	0	1	1
Toplam	24	40	64

Halihazırda olmayan ama misafirlere yaşatılabilecek deneyimler sorulduğunda en çok akla gelen orman alanından yararlanmak olmuştur.

²Bizim hatırlayabildiğimiz kadarıyla şu an olmayanlar; Cuma gecesi kız evine “kınomaya” gidilirdi, kortejin en önünde çocuklar meşale taşırdı. En önde davul ve çocuklar, arkalarında hanımlar ve kızlar ve en arkada erkekler yürüyerek çukur salona varılırdı. Pazar günü Damat hamamı yapılırdı. Pazar gecesi oğlan camiden eve ilahi ile gelirdi.

Topaç çevirme, uçurtma gibi etkinliklerle içi doldurulmuş bir etkinlik yine ilginç olabilir.

Tablo 11: Misafirlerinize başka hangi deneyimleri yaşatmak isterdiniz?

	İskilip’te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Orman içinde yürüyüş/bisiklet/atv/at-eşek	6	6	12
Kale, erenler ve yivlik arasında teleferik	3	4	7
Geleneksel el zanaatları ustalarına yardım etmek (keçeci, Dolmacı, sepetçi, el baskısı yazma)	3	2	5
Baraj gölü üzerinde su sporları	2	1	3
Kış sporları, yamaç paraşütü	1	1	2
Topaç çevirme vs. etkinlikleri uçurtma günleri düzenlemek	2	0	2
Kalenin restorasyonu çevre düzenlemesi	2	0	2
Mesire alanlarında et mangal yapan, yöresel yemekler ikram eden, işletmeler	0	1	1
Rehber ve araçla İskilip’i gezmek	0	1	1
Park eski haline kavuşturulmalı(tavus kuşu, ördek, angut bulunurdu)	0	1	1
Toplam	19	17	36

Sonuç

İskilip ilçesinde Turizme konu olabilecek doğal güzellikler ve insan yapısı unsurları ortaya çıkarmayı öncelikli hedefi, bu konudaki hemşerilerimizin düşüncelerini ikincil hedefi belirleyen çalışmamıza katılımın düşük olması nedeniyle sonuçları genellemek mümkün olmamakla birlikte nitel yönü daha ağır basan bu çalışmanın konu

hakkındaki temel düşünceyi ortaya koyduğu söylenebilir. Bulguları özet haline getirdiğimizde cevaplayıcıların tamamı için (Frekans $\geq$ 10) Tablo 12 elde edilmiştir. Bu tablo 40 kadar İskiliplinin gözünde ilçede turizm açısından var olanlar ile üzerinde düşünülmesi gereken unsurları göstermektedir. Bu unsurlar değerlendirilirken; turistlerin İskilip’e gelmesi için başka bir yerde bulunmayan unsurların öne çıkarılması ve bu unsurların niteliklerinin en üst düzeyde tutulmasının sürdürülebilir olmak için zorunlu olduğu hatırdta tutulmalıdır.

Tablo 12. İlçe turizmde var olan ve üzerinde düşünülmesi gereken unsurlar

	İskilip’te yaşayan	İskilip dışında yaşayan	Toplam
Kale	19	32	51
Elmabeli, Orman alanları/ gastronomi yolu	18	20	38
Ahşap oyuncak	16	20	36
Dolma	12	22	34
Tarhana	11	19	30
Düğün	7	16	23
Keskek	6	16	22
Turşu	11	9	20
Erişte	7	11	18
Su kabağı	6	12	18
Arasta	9	9	18
Sepet	7	7	14
Yırtma	7	6	13
Leblebi	5	7	12
İskilip evleri	8	4	12
Hamam	3	8	11
Kuşburnu	3	8	11
Camiler	4	7	11
Kaya mezarı	7	4	11
Bakır	2	9	11
Ahşap mutfak eşyası	2	8	10

Kaynakça

Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği (AFSAD). *2012-2013 Belgesel Fotoğraf Atölyesi*. İskilip Kaymakamlığı Kültür Yayınları. İskilip, 2013.

Cooper,C., ve diğerleri. *Tourism: Principle and Practice*, Prentice Hall & Financial Times, (4.baskı). London, NewYork, 2005.

İskilip Kaymakamlığı. *Resim Kent İskilip*. İskilip Kaymakamlığı Kültür Yayınları. İskilip, 2009.

TURİZM POTANSİYELİMİZİ NE KADAR DEĞERLENİREBİLİYORUZ

Doç. Dr. Habib AKDOĞAN¹

1.GİRİŞ

Turizmi geleneksel tanımdan çıkartarak çağa uygun bir şekilde tanımlamak istersek; gittikçe artan hava değişimi, dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen büyüleyici güzellikleri tanıma isteğine, doğanın insanları mutlu ettiği inancına dayanan ve özellikle ticaretle sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının konforlu ve hızlı olmasının bir sonucu olarak toplumların birbirlerine daha çok yaklaşmasına olanak veren modern çağa özgü bir olay olarak tanımlayabiliriz². Bir başka anlatımla turizm, bir ülkeden ya da bölgeden yabancıların gelmesi ve geçici bir süre konaklamasıyla ortaya çıkan hareketin ekonomik yönünü ilgilendiren eylemlerin tümü olarak tanımlanabilir.

Turizm etkinliklerinin ev sahibi ülke için bir fantezi olmayıp ekonomik faydaya dönüşmesi beklenir. Hizmet ihracı yaratması nedeniyle ülkeye döviz girdisi sağlamanın yanında, yeni istihdam alanları yaratması, ülkenin iç ve dış borç ödemeleri için kaynak oluşturması, bölgeler arası dengeli kalkınmaya katkı sağlaması gibi önemli fonksiyonları vardır. Turizmle ilgili olarak bacasız sanayi olduğu gibi genel bir söylem vardır. Ancak geldiğimiz noktada hala bunları tekrarlıyorsak, turizm konusunda çok da bir yol aldığımız söylenemez.

Yönetim bilimciler yaptıkları sınıflamalarla insanları X, Y, ve Z kuşaklarına ayırmaktadırlar. Bu konuda farklı kriterler olmakla birlikte genel kabul gören sınıflamaya göre X kuşağı; 1965 -1976 yılları arasında doğan kuşaktır. Bu kuşak çalışan, para kazanan ve eğitime, dinlenmeye

önem veren kuşaktır. Y kuşağı ise 1977 -1994 yılları arasında doğan kuşak olup özellikleri, bilgiye hemen ulaşmaları, teknolojiyi çok iyi kullanmaları ve yalnızlıktır. Bu kuşağın bir diğer özelliği de, kendilerine çok fazla güvenmeleridir. Z kuşağı ise 1994 – 2003 yılları arasında doğan kuşak olarak tanımlanmaktadır.³

¹ Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe Finansman ABD Başkanı.

² KOZAK, 2000, www.frmtr.com/.../1029178-turizmin-tanimi-onemi-ve-turkiye-de-gelisimi.html.

³ <http://www.dunya.com/kusaklar-x-y-z-diye-ayristi-pazarlamacilarin-kafasi-karisti-151507h.htm>

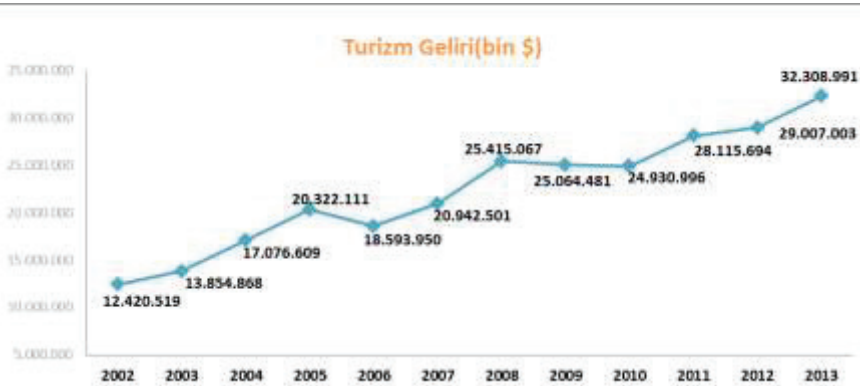

Turizm tanıtımlarında yer alan doğa, güneş, deniz, kum, ören yerlerinin ziyareti, tarih, X kuşağı insanları için geçerli olsa da Y ve Z kuşağı için aynı anlamı taşıdığı söylemek pek olası değildir. Kuşakların özellikleri dikkate alınacak olursa bu kuşaklar için alternatif turizm olanaklarının yaratılması gerekmektedir. Çünkü kuşak değişimi ile birlikte beğenileri de değişmiştir. Artık dünya değişiyor, insanların düşünce sistemi, algıları, beğenileri, talepleri ve bunun sonucunda da turizm anlayışı değişmiştir. Bugün dünden nasıl farklı yaşıyorsa, yarın da bugünden farklı yaşanacaktır. Turizm etkinliklerinde geçmişe takılıp kalınmamalı insan gereksinimlerine karşılık verilmelidir. Buradan da anlaşılacağı gibi her kuşağa hitap edecek potansiyelimiz vardır. Bu fırsatların da yatırımlara dönüştürülmesi gerektiğini düşünüyorum.

2. İSTATİKLERLE TURİZM

Bazan çok uzun uzun anlatmaktansa nicel verilere bakmak en kısa olanıdır. Bu konuyla ilgili olarak istatistiklere bir bakmak gerekir. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre ülkemize gelen turist sayısına baktığımızda 2013 yılında 39 milyon, yine aynı yılın turizm gelirleri yaklaşık 32 milyar dolar, turizm giderleri ise 5 milyar dolar civarındadır. Net turizm gelirlerimizin 27 milyar dolar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yurt dışından gelen turistler kişi başına yaklaşık 824 dolar harcama yapmışlardır.

1-Yıllara Göre Turizm Gelirleri Grafiği

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı,2014

Bu istatistiklerden bir yere varmak istiyorum. Yaklaşık 50 yıldır turizmin bacasız sanayi olduğunun hep konuşuluyor olmasına karşın, turizm gelirleri GSMH'nın yaklaşık % 3'üne denk gelmektedir.⁴

Bu durum bize turizm politikalarımızın gözden geçirilmesinin zamanının geldiğini göstermektedir. Bugüne kadar turizm tanıtımlarımızda potansiyelimizi doğa, güneş, ören yerlerinin ziyareti vb. temeline oturtmuş bulunmaktayız. Ancak, aşağıda vereceğim istatistikler bizim bu konuda yanıldığımızı göstermektedir.

Bugün baktığımızda turizm türlerini; akarsu turizmi, av turizmi, dağcılık turizmi, golf turizmi, hava sporları turizmi, inanç turizmi, İpekyolu turizmi, kış sporları turizmi, kongre turizmi, kuş gözlemciliği turizmi, mağara turizmi, sağlık ve termal turizmi, su altı dalış turizmi, yat turizmi, yayla turizmi gibi en az on beş farklı aktivite başlığı altında sayabiliriz. Bu sınıflamadan ülkemizin hemen hemen her bölgesinin özelliklerine göre hitap eden bir şeyler bulmak mümkündür.

Bunlardan sadece sağlık amaçlı termal turizmi örnek olarak ele alacak olursak; Anadolu'da kaplıcaların sağlık ve tedavi amaçlı kullanılması, geçmiş binyıllara uzanan ve halen devam eden bir gelenektir. Aslında bu gelenek hemen tüm uygarlıklarda var olmuştur. Dünyada çeşitli ülkeler, termal turizmin insan sağlığında önemli bir yerinin olduğunun bilincinden hareketle termal turizm konusuna önem vermektedir. Termal turizm amaçlı olarak Almanya ve Macaristan'a yılda 10 milyon, Rusya'ya 8 milyon , Fransa'ya yaklaşık 1 milyon, İsviçre'ye 800 bin kişi gitmektedir. Almanya'da önemli sektör haline gelmiştir. 263 adet resmi belgeli termal merkez bulunan Almanya'da tesislerin toplam yatak kapasitesi 750.000'dir. Almanya'nın Stuttgart kentinde bulunan Das Leuze Kaplıca ve Rekreasyon Tesislerini yaz aylarında günde 8000 kişi ziyaret etmektedir. Bu rakam, yıllık ortalama 3000 kişi/gün olmaktadır. Hekim teşhisi ve raporu olması şartıyla, kaplıca tedavilerinin hem özel, hem de kamu sağlık sigorta şirketleri tarafından tam veya kısmen karşılandığı ülkelerden biridir. Türkiye jeotermal kaynaklar açısından dünya çapında önemli bir potansiyele sahip olup, Avrupa'da ise kaynak potansiyeli açısından birinci, kaplıca uygulamaları konusunda ise üçüncü sırada bulunmaktadır⁵. Ülkemiz, yüksek mineralizasyon içeriği sayesinde etkin tedavi edici özelliklere sahip termal su potansiyelinin, zengin kültürel, doğal değerleri ve iklimsel özellikleri ile birleşmesi sonucunda benzersiz bir sağlık turizmi ortamı sunmaktadır. Ancak buna karşın ülkemizde 46 ilde 190 civarında kaplıca tesisi bulunmaktadır.

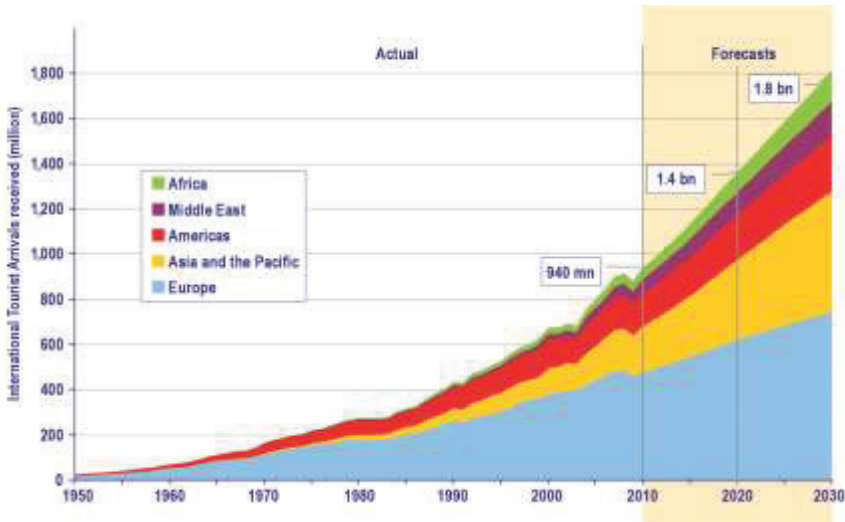
⁴ <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html>

⁵ <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html>

Gelişmiş ülkelerde sağlık giderlerinin fazla olması nedeniyle hastaların tedavi hizmetlerini azaltmaya yönelik olarak sağlık hizmetlerini daha düşük maliyetli ülkelere temin etme eğilimi artmıştır. İsveç, Norveç ve Danimarka’dan sonra Almanya ve Hollanda’daki bazı özel sigorta şirketlerinin de termal tedavileri için Türkiye’ye göndereceği hastalarının masraflarını karşılama kararı almaları ülkemiz termal turizmi açısından önemli bir pazar payı oluşturmaktadır.

Dünya genelinde 2013 yılında uluslararası turist sayısı 1.087 milyona ulaşmıştır. Uluslararası turistlerin sayısı, 1950 yılına 25 milyon, 1980 yılında 278 milyon, 1995 yılında 528 milyon, 2013 yılında ise 1.087 milyon seviyesindedir.⁶Dünyadaki turist sayısı ve turizm gelirlerinin 1950 yılından günümüze ve gelecekle ilgili beklentileri aşağıdaki tablo daha net anlatmaktadır.

UNWTO Tourism Towards 2030: Actual trend and forecast 1950-2030

Kaynak: UNWTO-2014

Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO- United Nation World Tourism Organization) dünyada en çok turist çeken ülkeler sıralama raporlarına baktığımızda; 2012 yılı ilk on sırası; Fransa 83 milyon, ABD 67 milyon, İspanya 57,7 milyon Çin 57, 5 milyon, İtalya 46,4 milyon, Türkiye 35

⁶ <http://turizmuncel.com/haber/dunya-turizm-orgutu-acikladi-2013te-1-milyar-87-milyon-turist-gezdi-h17748.html>

milyon, Almanya 30,4 milyon, Birleşik Krallık 29,3 milyon, Rusya 25,7 milyon, Malezya 25 milyon şeklinde gerçekleşmiştir⁷.

Bu verilere göre ilk sırada yer alan Fransa yukarıda saydığım turizm türlerinin kaçına sahiptir? Hatta bizim ön plana çıkartmak için büyük çabalar gösterdiğimiz ören yerleri Fransa’da, Amerika’da ve diğer sıralamaya giren ülkelerde ne kadar vardır?. Bizde hemen her yer açık hava müzesi gibidir. Eğer X kuşağının kafasındaki gibi turist anlayışı hala geçerli olsaydı bizim ilk sırada olmamız gerekmez miydi?. Yine dünyada en çok ziyaret edilen 50 yer sıralamasına baktığımızda ilk beşinin ABD’de olduğunu görmekteyiz. Bunlar; Times Meydanı, New York, yıllık ziyaretçi sayısı 39,2 milyon, Central Park, New York 38 milyon, Union Station, Washington 37 milyon, Las Vegas Şeridi, Las Vegas 29,4 milyon, Niagara Şelaleleri, New York – ADB ve Ontario- Kanada 22,5 milyon kişi ziyaret etmiştir. Bizde ise İstanbul Kapalıçarşı 15 milyon ziyaretçi ile 10. sırada yer almıştır⁸.

Yine BM Dünya Turizm Örgütü’nün (DTÖ) verilerine göre 2013 yılında turizm harcaması yaklaşık % 5 artarak 1 trilyon 377 milyar dolara ulaşmıştır. Buradan en yüksek payı toplam gelirin % 42’sini alarak 489 milyar dolarla Avrupa başta gelmektedir. Bunu Asya ve Pasifik ülkeleri % 31 pay ve 358,1 milyar dolarla ikinci sırada, 3. Sırada % 19.8 pay ve 229,8 milyar dolarla Amerika, 4 sırada % 4.1 pay ve 47.3 milyar dolarla Ortadoğu, % 3 pay ve 34.2 milyar dolarla Afrika izlemiştir.⁹

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, seyahat edenlerin sayısı dünya genelinde 2014’te yüzde 4,7 artışla 1 milyar 138 milyon kişiye ulaşmıştır. 2015 yılında ise turist sayısında yüzde 3-4 artış öngörülmektedir.

Bu istatistiklerden yola çıkarak Türkiye’nin durumuna baktığımızda bir trend yakalanmış olmasına rağmen bulundurduğu potansiyeller açısından hak ettiği payı henüz almadığını söyleyebiliriz. Son 2012-2013 seyri aşağıdaki tabloda verildiği gibidir. Türkiye en çok turist çeken ülkeler arasında 6. sıradayken, turizm gelirleri sıralamasında ise ilk 10’a girememiştir. Yeterince döviz girdisi sağlayamamıştır.

⁷ UNWTO Tourism Highlights, 2013 Edition

⁸ <http://www.sabah.com.tr/fotohaber/turizm/dunya>

⁹ <http://www.dunya.com/dunya-turizm-harcamasi-14-trilyon-dolar-228576h.htm>

Uluslararası Turist Hareketliliği

Sıralama				
	Milyon		Değişim (%)	
	2012	2013	12/11	13/12
1 Fransa	83.0	...	1.8	...
2 ABD	56.7	69.8	6.3	4.7
3 İspanya	57.5	60.7	2.3	5.6
4 Çin	57.7	55.7	0.3	-3.5
5 İtalya	46.4	47.7	0.5	2.9
6 Türkiye	35.7	37.8	3.0	5.9
7 Almanya	30.4	31.5	7.3	3.7
8 Birleşik Krallık	29.3	31.2	-0.1	6.4
9 Rusya	25.7	28.4	13.5	10.2
10 Tayland	22.4	26.5	16.2	18.8

Kaynak: UNWTO-2014

Uluslararası Turizm Gelirleri

Sıralama	ABD/ \$				Yerel Para Birimleri	
	Milyar		Değişim (%)		Değişim (%)	
	2012	2013*	12/11	13*/12	12/11	13*/12
1. ABD	126.2	139.6	9.2	10.6	9.2	10.6
2. İspanya	56.3	60.4	-6.3	7.4	1.5	3.9
3. Fransa	53.6	56.1	-2.2	4.8	6.0	1.3
4. Çin	50.0	51.7	3.2	3.3	0.8	1.4
5. Macao (Çin)	43.7	51.6	13.7	18.1	13.2	18.1
6. İtalya	41.2	43.9	-4.2	6.6	3.8	3.1
7. Tayland	33.8	42.1	24.4	24.4	26.7	23.1

8. Almanya	38.1	41.2	-1.9	8.1	6.3	4.5
9. Birleşik Krallık	36.2	40.6	3.3	12.1	4.8	13.2
10. Hong Kong	33.1	38.9	16.2	17.7	15.8	17.7

Kaynak: UNWTO-2014

Turist algısı ile turizm türleri artık değişmiştir. Sadece potansiyelin varlığı değil değişen kuşakların beğenilerinin ve anlayışlarının dikkate alınmasının zamanı gelmiştir diye düşünüyorum. 2011 yılında bulunduğum Almanya'nın Köln şehrinde Roma-Germen Müzesinde sergilenen Babil'in Asma Bahçeleri'nin minyatürünü gördüğümde çok büyülenmiştim. Ludwig Müzesi'nde resimlerin, heykellerin, çeşitli plastik sanatların, sanatsal reproduksiyonların sergilendiğini ve orayı gezmek için iki saat sıra beklediğimi hatırlıyorum. Yine; Koku Müzesi, Çikolata müzesi, Spor Müzesi, Tramvay Müzesi, Meyve Müzesi gibi alternatif müzelerin oluşturulduğunu imrenerek gezmiştim. Dünyanın başka ülkelerinden benzer şekilde verilebilecek onlarca örnek vardır. Buradan turizm potansiyelimizi belli başlıklar altına hapsedmeden yeni açılımlar yapabileceğimiz konusuna dikkat çekmek istiyorum.

3.ÇORUM'UN TURİZMDEKİ YERİ

Kültür ekonomisi ve endüstrisi gelişmiş batılı ülkelerde çok önemli görülen ve en hızlı büyüyen bir sektördür. Türkiye'de 1980'lerde dış turizme sunulan deniz-kum-güneş üçlüsüne, 2000'li yıllarda kültür turizmi eklenmiş ve giderek daha fazla önem kazanmıştır. Turizm gelirlerinden daha fazla pay almak isteyen iç bölgeler için değerli bir araç olmuştur. Türkiye sahip olduğu zengin arkeolojik miras alanları ve müzeleri ile kültür turizmi için ihtiyaç duyulan potansiyele fazlasıyla sahiptir¹⁰

Yukarıda kısaca yaptığım genel değerlendirmelerden sonra özelde Çorum'a değinecek olursak yine yukarıda saydığım turizm türlerinden en az yarısına sahip olduğumuzu düşünmekteyim.

¹⁰ ENGİN, Atilla, Arkeolojik Kentler ve Kültür Turizm, Hititlerin Başkentinde Kentsel Bellek ve Turizm Sempozyumu, s.35

Dünyanın ilk yazılı anayasasının, kadına tanınan eşitliğin, kısas yerine tazminat anlayışına dayalı gelişkin bir hukuk sisteminin, teknolojisiyle, kültürüyle, hayranlık uyandıran Hititler ve 28 Kasım 1986 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası listesine giren Hititler’in başkenti olan Hattuşa temel potansiyelimiz olmakla birlikte, farklı turizm destinasyon alanları yaratmak da olasıdır¹¹. Alacahöyük, Hattuşa potansiyeline, Ortaköy’de bulunan Şapinuva’yı, İncesu Kanyonu’nu, Osmancıkta bulunan Koyunbaba Köprüsü’nü ve Türbesi’ni, Kargı’da bulunan yayla turizmini, Mecitözü’nde bulunan tarihi Beke Kaplıcaları’nu, su sporlarının yapılabileceği Obruk Barajını, İskilip’te bulunan Bedri Rahmi Eyüboğlu Müzesi’ni, yöresel yemeklerini, Gölünyazı Kuş Cenneti’ni, Saat Kulesi’ni, Çorum Kalesi’ni, Hitit Yolu’nu, Kızılırmak Havzası Gastronomi Yolu’nu ve de Hitit eserlerinin sergilendiği Çorum müzesini değerlendirerek, beğenileri, anlayışları değişmiş bulunan farklı turistlere yönelik turizm türleri ve alanlarının yaratılması gerekir.

Diğer yandan Çorum ve ilçelerinde restore edilmeyi bekleyen çok sayıda tarihi ev ya da konak bulunmaktadır. Bu evler ya da konakların bir kısmı butik otellere dönüştürülebilecekken, birkaç tanesi ise müze yapılabilir. Bu saydığım turizm alanlarına yatırım yapabilmek için çeşitli teşvikler ve desteklerden yararlanmak olasıdır. Bu konuda KOSGEB Kapsamında Sağlanan Destek ve Hizmetler, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kapsamında Uygulanan Teşvik ve Destekler, 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu İle Sağlanan Destekler, 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanununda Yer Alan Muafiyetler, Yabancı Sermaye Yatırımlarının Teşviki, EXIMBANK Tarafından Sağlanan Olanaklar, Yurt Dışı Turizm Fuarlarına Katılım Desteği, Teknik Yardım Desteği, Kültür Yatırımları Desteği gibi çeşitli destek ve teşviklerden yararlanma olanakları bulunmaktadır.

Ülkemizin turizm potansiyeli düşünüldüğünde, dünyada şanslı konumda olduğumuzu söyleyebiliriz. Ancak içinde bulunduğumuz durum açısından bakıldığında istenilen seviyede olduğumuz söylenemez. Rekabet üstünlüğünü düşük fiyat politikaları ile sağlamaya çalışarak turizmden yeterince gelir elde edemeyiz. Bu durumdan kurtulmak turizmde çeşitlendirme yoluna gidilerek ve kalite artışı ile sağlanabilir.

Tabii ki alan yaratmak yetmiyor. Bu alanların iyi tanıtılması ve pazarlanması gerekiyor. Turizm potansiyelimizi gelire dönüştüremediğimiz sürece potansiyelimizin varlığının ve büyüklüğünün bir önemi yoktur. Tüm

---

¹¹ BRANDAU, Birgit ve SCHICKERT, Harmut, Hititler, Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu, (Çev.Nazife Mertoğlu),3. Baskı, Arkadaş Yayınevi, S.1

bunları yaparken turistleri kendi görüş ve kalıplarımıza hapsetmeden, mümkün olduğunca harcama yaptıracak şekilde davranmamız gerektiğinin de altını çizmek istiyorum. Diğer yandan işletmeler karlarını maksimize etmeye çalışırken, çevreyi korumaya özen gösteren bir turizm politikası izlemeleri, sürdürülebilirlik ve toplumsal sorumluluk açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

BRANDAU, Birgit ve SCHICKERT, Harmut, Hititler, Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu, (Çev.Nazife Mertoğlu),3. Baskı, Arkadaş Yayınevi

ENGİN, Atilla, Arkeolojik Kentler ve Kültür Turizm, Hititlerin Başkentinde Kentsel Bellek ve Turizm Sempozyumu,19 Nisan 2014, Çorum

KOZAK , 2000, www.frmtr.com/.../1029178-turizmin-tanimi-onemi-ve-turkiye-de-gelisimi. html

UNWTO Tourism Highlights, 2013 Edition

<http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html>

(<http://www.sabah.com.tr/fotohaber/turizm/dunya>).

<http://turizmguncel.com/haber/dunya-turizm-orgutu-acikladi-2013te-1-milyar-87-milyon-turist-gezdi-h17748.html>

<http://www.dunya.com/dunya-turizm-harcamasi-14-trilyon-dolar-228576h.htm>

<http://www.dunya.com/kusaklar-x-y-z-diye-ayristi-pazarlamacilarin-kafasi-karisti-151507h.htm>

ÇORUM’DA TURİZMİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE İSKİLİP İLÇESİNİN TURİZM POTANSİYELİ

Ali Özüdođru¹

Giriş

Anadolu tarihinin büyük medeniyetlerinden biri olan Hitit medeniyeti başta olmak üzere birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Çorum’un buram buram tarih kokan İskilip ilçesinde düzenlenen bu sempozyumda “Çorum’da Turizmin Dünü Bugünü ve İskilip İlçesinin Turizm Potansiyeli” konulu sunumuma başlarken sizlere selam ve saygılarımı sunuyorum.

Genel Olarak Çorum İlinin Turizm Potansiyeli

Çorum, turizmin hammaddesi diyebileceğimiz tarihi hazinelerin en değerlilerinden birine sahiptir. Turist dünyada eşi olmayan tarihi yerleri görmek ister. 1960’lı yıllarda Boğazkale’yi ziyaret ederek Hitit medeniyetinin kalıntlarına şahitlik eden Japon imparatorunun kardeşi Prens Mikase “Ömrüm boyunca görmek istediğim yerdirdi.” demekle tarihi eser ve kültürel varlıkların önemini belirtmiştir.

Prens Mikase’nin bu sözünden hareketle Çorum’un büyük bir turizm potansiyelini sınırları içinde barındırdığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Hititler’in Başkenti Hattuşa, Dünyada çok önemli bir yere sahip olan Hititler ve Hattuşa’yı ülkemizin ve ilimizin tanıtımında çok iyi değerlendirmek gerekir.

Önceleri ülkemizde bulunan medeniyetlere ait kalıntılarda bilimsel çalışmalar için kazı yapılıyor, o dönemlerde yaşayan insanlar ve yaşam kültürleri öğreniliyordu. Bu değerler turizm amaçlı kullanılmıyor, yurt dışından da buraları gezmeye gelenler dışında buralara ilgi duyanlar pek olmuyordu. Ülkemiz kültürel ve ekonomik olarak geliştikçe kültür ve turizme daha fazla kaynak ve zaman ayrılmaya başlandı. Ülkemiz yöneticilerinin turizme bakış açısı değişti. Turizmin ülke ekonomileri için çok önemli bir sektör olduğundan hareketle ülkemizdeki turizm değerlerinin tespiti, alt yapılarındaki eksikliklerin giderilip tanıtımlarının yapılmasıyla turizmden ekonomik girdi sağlanmaya başlanması sonucu Kültür ve Turizm Bakanlığımız ülke genelinde, turizm değerlerine sahip bölgelerin yerel yöneticileri ise kendi bölgeleri ile ilgili çalışmalar yapmaya başladılar.

---

¹ Çorum İli, İl Kültür ve Turizm Müdürü.

Bu kapsamda, turizmde Çorum’un marka değeri şüphesiz Hititlerdir. İlimizin turizmden en iyi şekilde faydalanması için Hititlerin Başkenti Hattuşa başta olmak üzere Hititlerin diğer yerleşim yerleri olan Alacahöyük, Şapinuva ile diğer tarihi ve doğal alanların; Çorum, Alacahöyük ve Boğazkale Müzelerinin turizm açısından alt yapı eksikliklerinin giderilmesi, tanıtımlarının yapılması hususlarında önemli çalışmalar yapılmış, yapılmaya da devam edilmektedir.

Mevcut kültürel varlıklarımızın turizmde değerlendirilebilmesi için önemli iyileştirmeler yapılmıştır. Buralara ziyarete gelenlerin rahat gezmeleri ve ilimizdeki diğer alternatif turizm alanlarının da turizmde kazandırılması için yapılan çalışmaları özet halinde sunmak istiyorum.

Resim:1 Aslanlı Kapı

Hitit Başkenti Hattuşa Ören yerini ziyaretçilerin daha rahat gezmelerini sağlamak için, gezi yoluna parke taşı döşenmiş, bilgilendirme amaçlı tanıtım ve yönlendirme levhaları yerleştirilmiştir. Ayrıca ziyaretçiler için kafeterya, dinlenme salonu, WC, otopark gibi alanlar yapılmış; Ören yerinin 6 km uzunluğundaki bölümü güvenliğin sağlanması amacıyla modern görünümlü panel çitlerle çevrilmiş, ören yeri giriş kapısı ve çevresi yeniden düzenlenmiştir. Ören yerinin korunması ve turistlerin rahatsız edilmesinin önlenmesi için güvenlik kamerası ve aydınlatma sistemi kurulmuştur. Ören yeri kazılarında açığa çıkan eserlerin (Sfenks, Aslanlı Kapı vb.) restorasyonu yapılmıştır.

Hattuşa'nın en büyük ve en etkileyici kutsal mekânı Yazılıkaya Açık hava Tapınağı'ndaki tarihi motif ile tanrı, tanrıça, hayvan ve hayal ürünü yaratık kabartmalarının ziyaretçi ve dış etkenlerden korunması için kaya bloklarında açılan boşluklar doldurulmuş, çevre tel örgüleri yenilenmiş, güvenlik kamerası konulmuştur. Ayrıca çelik korkuluklar yaptırılmış, tapınak girişi yolu dönemine uygun şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Boğazkale ilçe merkezinde bulunan Boğazköy Müzesi genişletilerek, teşhir ve tanzimi yenilenmiş, engellilerin de müzeden faydalanabilmesi için engelli asansörü yaptırılmıştır. Bakanlığımızın girişimleri ile 94 yıl sonra Almanya Berlin Pergamon Müzesi'nden iadesi sağlanan Boğazköy Sfenksi de 2011 yılında getirilerek Boğazköy Müzesi'nde sergilenmeye başlanmış olup bu sfenksin gelmesi ziyaretçi sayısının artmasında da önemli katkı sağlamıştır.

Bir başka Hitit Kenti ise, önemli bir kült merkezi olan Alacahöyük'tür. 4 uygarlık çağının açığa çıkartıldığı Alacahöyük Ören yerinde bulunan kral ve kraliçelere ait mezarların korunmasına ve ziyaretçilerin daha rahat gezmelerine imkân sağlamak için gezi yolu, ören yeri çevre düzenlemesi, ören yerinin çevresine de tel örgüler yapılmış; mezarlar aslına uygun olarak canlandırılmıştır. Yine çok eski olan Alacahöyük Müzesi teşhir ve tanzimi yenilenecek buraya da aydınlatma ve güvenlik kameraları yapılmış, çevre düzenlemesi de tamamlanan müze yeni hali ile ziyaretçilerini ağırlamaktadır.

Ortaköy İlçemizdeki Hititlerin ticaret merkezi Şapinuva Ören Yeri'nde devam eden kazı çalışmalarında bugüne kadar A binası ismi verilen anıtsal idari yapı ve B Binası olarak adlandırılan ticari yapı açığa çıkartılmış, bu alanların ziyaretçiler tarafından gezilebilmesi için gezi yolları yapılmış, tanıtım levhaları yerleştirilmiş ve çevresi panel tel örgüler ile güvenlik altına alınmıştır.

İlimizdeki nadir yapılardan olan Eski Meslek Yüksekokulu restore edilerek “Yeni Çorum Müzesi” olarak açılmış ve ülkemizin en önemli müzelerinden biri haline gelmiştir. Çorum Müzesi'nde iki ana, iki ara kat olmak üzere 4 katta arkeolojik eserler sergilenmekte, binaya giriş katı da Etnografya Salonu olarak düzenlenmiş; müzeyi gezecek ziyaretçiler için sesli rehberlik sistemi kurulmuştur, Alacahöyük'teki kraliçe mezarı canlandırılmış, sanal Hattuşa gezisi ve diğer görsel malzemeler ile müze, ziyaretçilerini adeta büyükler hale getirilmiştir.

Ayrıca Müze bünyesinde Yatılı Çocuk Eğitim Atölyesi ve Hatice Gonnet Bağana Bilgi Merkezi kurulmuştur. Çorum Müzesi, yapılan eğitimler ve uygulanan yeni sergileme sistemleri ile diğer müzelere örnek teşkil etmekte olup OKA destekli “Herkes Müzeye Projesi” ile Türkiye’de ilk olarak çocukların konaklamasına imkân sağlanmış; burada performans sanatları, drama gösterileri, görsel-işitsel interaktif etkinlikler, hareketli-durgun- imajlarla görsellik geliştirilerek, tarihi ve kültürel bilgiyi artırıcı eğitimler verilmektedir.

Osmanlı’nın batılılaşma sürecini temsil eden tarihi saat kuleleri de şehirlerin simgesi haline gelmiş turizm ve tanıtım adına önemli işlevler görmektedir. 1894 yılında Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa tarafından yaptırılan ve Çorum şehir merkezinde bulunan 27.5 m yüksekliğindeki Çorum Saat Kulesi, günümüze kadar olduğu gibi bundan sonra da işlevini uzun yıllar sürdürmesi adına Çorum Belediyesi tarafından; 1891 yılında Kaymakam Edip Bey tarafından yaptırılan Sungurlu Saat Kulesi ise Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan sağlanan ödenekle Sungurlu Belediyesince restore edilmiş olup ilimizin ve ilçemizin tanıtımına katkı sağlamaktadır.

Çorum’da yerel mimari özellikleri taşıyan ve Korunması Gerekli Kültür Varlığı olarak tescilli 83 adet sivil mimarlık örneği bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Veli Paşa Hanı, Veli Paşa Konağı ve Kâtipler Konağı’dır. Veli Paşa Konağı Çorum Belediyesi tarafından satın alınarak restore edilip tefrişatı yapılarak hem korunmuş hem de turizme kazandırılmıştır. Veli Paşa Hanı da Çorum’un en görkemli yapılarından olup Çorum turizmine çok büyük katkı sağlayacak pozisyonundadır. Şu anda market olarak hizmet veren hanın, Çorum Belediyesi tarafından kiralanarak restore edilmesi ve Çorum turizmine hizmet vermesi için çalışmalar sürdürülmektedir.

Mimari özellikleri ve kent dokusundaki özel yeri ile Çorum’un restore edilerek yaşatılan tarihi değerlerinden bir diğeri Kâtipler Konağı da Çorum turizmine önemli katkılar vermektedir. 1975 yılına kadar ev olarak kullanılan konak, 1995 yılında restore edilmiş, yöresel yemeklerin de sunulduğu özel lokanta olarak hizmet vermeye başlamıştır. Halen bu hizmeti sürdüren tesise Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca Turizm İşletme Belgesi verilmiştir.

Ali Paşa Hamamı ya da “Yeni Hamam”, Çorum’un en büyük tarihi hamamı olma özelliğine sahiptir. Osmanlı hamam mimarisinin klasik çizgileriyle inşa edilmiş Çorum’un anıtsal yapılarından olan durumundaki hamam, tarihi dokusuna zarar verilmeden modern eklentiler ile 2005 yılında

aslına uygun olarak restore edilmiş, önemli bir kültür değerinin uzun yıllar ayakta kalması sağlanmıştır.

Osmanlı mimarisinde çifte hamam düzeninde yaptırılan Tacettin Paşa Hamamı ya da daha yaygın bilinen ismiyle “Paşa Hamamı” da restore edilerek işlevini devam ettirmesi sağlanmıştır.

Selçuklu mimari özelliğini taşıyan Çorum Kalesi Çorum Belediyesince Kültür Turizm Merkezi olarak planlanmış, kamulaştırma işlemleri tamamlanmış, rekreasyon projesi ile yeni bir görünüme kavuşturularak turizme kazandırılması planlanmaktadır.

Osmancık ilçemizdeki Selçuklu Dönemine tarihlenen Osmancık Kandiber Kalesi’nin Röleve, Restitüsyon, Restorasyon projeleri yapılmış birkaç etap olarak planlanan restorasyon çalışmalarının ilk etabı ihale edilmiştir.

İskilip ilçemizde, MÖ 700 yılına tarihlenen İskilip Kalesi surları restore edilerek kalenin turizme kazandırılması için, Röleve ve Restitüsyon projesi Kültür ve Turizm Bakanlığımızın desteğiyle İl Özel İdaresi tarafından yaptırılmış olup İskilip Belediye Başkanlığı kale içindeki bazı evleri kamulaştırmış, restorasyon için ihale hazırlıkları devam etmektedir.

İl Özel İdaresi tarafından İlimizin en önemli doğal güzelliklerinden olan Ortaköy İncesu Kanyonu için OKA destekli İncesu Kanyonu Turizmini Geliştirme Projesi hazırlanmış; bu kapsamda, İncesu Kanyonu girişine ziyaretçiler için oturma alanları, otopark, WC, kafeterya ve giriş yolu yapılmıştır. İncesu Kanyonu’nda ülkemizin en uzun yürüyüş platformu yapılarak ziyaretçilerin kanyon içerisinde rahat gezinti yapmaları sağlanmıştır.

Resim 2: İncesu Kanyonu

İlimizde kültür turizm değerlerinin tanıtım çalışmalarına ağırlık verilmiş, büyük illerde billboardlara reklam verilmiş, yurt içi ve yurtdışı fuarlara katılmış, 500.000'in üzerinde tanıtıcı broşür bastırılarak dağıtımı yapılmış ve hazırlanan tanıtım filmleri amacına uygun olarak kullanılmıştır.

“Hititler Üniversitede”, “Hitit Oyun Bahçesi” gibi değişik tanıtım projeleri ile büyük şehirlerde tanıtım çalışmaları yapılmış, seyahat acentesi yetkilileri ilimize davet edilerek bilgilendirme gezileri düzenlenmiş olup, paralel olarak farklı tanıtım çalışmaları da yürütülmüştür.

İlimizde kültür turizminin yanında, yayla turizmi, av turizmi, doğa yürüyüşü, yamaç paraşütü ve bisiklet turları yapılması için uygun ortamlar bulunmaktadır ve bunların bazılarında gezi güzergahları düzenlenmiştir. Kargı-Abdullah Yaylası, Eğinönü Yaylası, Osmancık-Başpınar Karaca Yaylası, Bayat-Kunduzlu ve Kuşçaçimeni Yaylaları, İskilip Yaylaları gibi doğal güzellikler ve Obruk Barajı da yerli ve yabancı turiste hizmet verebilecek konumdadır. Çorum yaylaları atlı doğa turizmi, trekking sporları ve karavan turizmi için de oldukça elverişlidir.

Çorum'da, son yıllarda “Av Turizmine” talep artmıştır. Çorum merkez ile Sungurlu ve Osmancık ilçelerine turlar halinde avlanmaya gelen yerli ve yabancı gruplar görülmektedir. Bu hareketliliğin takibi yapılmakta, “Av Turizminin” İlimizde organize bir duruma getirilebilmesi için Milli Parklar Avcılık ve Yaban Hayatı Şube Müdürlüğü'nce yeni avlaklar tespit edilmektedir. Şu anda ilimizde 8'i devlet, 2'si genel avlak olmak üzere 10

avlağın tescili yapılmış olup 4 adet avlağın da tescil çalışmaları devam etmektedir. Talebe göre bu avlakların sayısı artırılarak, ilimiz av turizminde ülkemizin en önemli merkezlerinden biri haline gelecek pozisyonudadır.

2011 yılı içerisinde Valiliğimiz himayesinde, ikinci bir eko-turizm çalışması olarak yapılan Kızılırmak Havzası, Gastronomi ve Yürüyüş Rotaları belirleme ve işaretleme çalışmaları tamamlanmış, 2012 yılı içerisinde açılışı gerçekleştirilmiştir. 190 kilometre boyunca işaretlenen bu rotalar, ilimizde doğaya dayalı alternatif turizm çeşitliliğinin gelişimine önemli katkı vermektedir. "Gastronomi Turları" ile yürüyüş, bisiklet, manzaralı araç yolu, kültür ve jip safari rotalarıyla alternatif programların uygulanmasına imkân sağlanması amaçlanmıştır.

Resim 3: İskilip Yürüyüş Yolu

“Hitit Yolu Yürüyüş ve Bisiklet Parkurları” ile “Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu” çalışmalarına ilişkin Türkçe, İngilizce ve Almanca rehber kitaplar yayımlanmış olup rotalarla ilgili bilgilere ve parkurların GPS koordinatlarına kolay ulaşılabilmesi için web siteleri de oluşturulmuştur.

2003 yılında İlimizdeki müze ve ören yerlerini 50.268 kişi gezmiş, bu sayı 2013 yılında 134.850 olmuştur. Yine 2003 yılında İlimizde; 5’i merkezde, 1’i Sungurlu ilçemizde ve 1’i Boğazkale ilçemizde olmak üzere 582 yatak kapasiteli toplam 7 adet Turizm İşletme Belgeli; 6’sı ilçelerde olmak üzere 8 adet Bakanlığımızca ankete tabi tutulan Belediye Belgeli konaklama tesisi bulunmaktaydı. Bugüne geldiğimizde ise İlimizde 1 beş yıldızlı, 2 üç yıldızlı,

3 iki yıldızlı ve bir de 1 yıldızlı olmak üzere toplam 7 Turizm İşletmesi Belgeli, Bakanlığımızca Ankete Tabi Tutulan Belediye Belgeli de 28 olmak üzere toplam 35 konaklama tesisine kavuşulmuş olup bunların toplam yatak kapasitesi 2.480’dir.

İlimizdeki standardı yüksek oteller sayesinde Çorum’un Başkent Ankara’ya yakın olmasının avantajıyla kongre turizmi de öne çıkmaya başlamış, özellikle resmi kurumların birçok programı İlimizde yapılmaya başlanmıştır. Bu da ilimiz turizmine önemli katkılar sağlamaktadır.

İlimize turizm amaçlı gelen gruplar daha çok Ankara ve Kapadokya güzergâhını kullanmakta, Hattuşa’yı gezerek ilimizden ayrılmaktalar. İlimizde, Çorum Müzesi, Alacahöyük, Şapinuva, İncesu Kanyonu, İskilip ve Osmancık çok önemli olmasına rağmen fazla ziyaretçi alamamaktadır. Alternatif turizm alanlarını da tanıtmamız ve daha fazla turist ağırlayabilmemiz adına il merkezindeki kültürel değerlerimizin turizme kazandırılması gerekmektedir. Bu konuda Çorum Belediyemiz, önemli çalışmalar planlamaktadır. Bu kapsamda; Çorum Kalesi’nin restore edilerek çevresi ile birlikte turizme açılması, Veli Paşa Hanı ve Güpür Hamamı’nın restore edilerek turizme kazandırılması, Kırsal Yaşam Müzesi’nin faaliyete geçirilmesi öncelikli çalışmalar olarak gözükmektedir.

Müdürlüğümüz bünyesinde turizm danışma ofisi mevcut olup şehir merkezinde ise turizm danışma ofisi bulunmamaktadır. Şehir merkezinde turizm danışma bürosu açılması için birkaç kez proje hazırlanmış ancak yer sorunu nedeniyle projeler gerçekleştirilememiştir. Son olarak İnönü Caddesi üzerinde Orman İşletme Müdürlüğü ve Anitta Otel arasında bulunan ve Belediyemiz tarafından yeniden tanzim edilen Hitit Park yanında uygun bir alanda turizm danışma ofisi açılması için mutabakata varılmış, yapım aşamasına gelinmiştir.

İlimizin her bölgesini gezecek turistler için il merkezi hareket noktası alınarak Alacahöyük, Boğazkale, Şapinuva, İncesu Kanyonu, İskilip ve Osmancık’a turlar düzenlenmeli ve ilimizde en az 3 gün kalmaları sağlanmalıdır.

Alacahöyük, Boğazkale ören yerleri ile müzelerimizden sonra yakın dönem kültürel değerleri en iyi muhafaza eden ve turizme kazandırma potansiyeli bulunan İskilip İlçemiz olup ilçede bununla ilgili gerekli çalışma ve hareket başlamıştır.

Resim 4: İskilip Kalesi

İskilip İlçesinin Turizm Potansiyeli

İskilip İlçesinin geçmişi, kale ve kaya mezarları gibi mevcut tarihi kalıntılar göz önüne alınarak M.Ö. 700'e Paflagonya Devletine dayandırılmakta ancak bölgede yerleşimin Hititlerin Anadolu'ya gelmesine (M.Ö. 2000) dek uzandığı tahmin edilmektedir.

Resim 5: İskilip Kalesinden Genel Görünüş

Osmanlılardan önce bölgenin coğrafi yapısı, feodal idarelerin sık sık el değiştirmesi kültürel gelişmeyi önlemiş halkı içine kapanık hale

getirmiştir. Türk kavimlerinin Orta Asya'dan kopup gelen göçleri ile çeşitli kültürler bu bölgede etkilerini göstermiştir. Osmanlı-Türk kültürü ilçede medrese, kütüphane ve sanat dallarının gelişmesinde baş etken olmuştur. İskilip İlçesinin kültür yapısındaki temel taşlar olan Osmanlı medreselerinden âlim, bilim adamı, devlet adamları yetişmiştir. Türklerin bu bölgeye hâkim olmaları üzerine eski ve yeni kültürler gerek tarihi yapılarda gerekse halkın örf, anane ve yaşantılarında kaynaşmış ve günümüze kadar gelmiştir.

İskilip Kalesi'nin eteklerinde yer alan Roma Dönemi'ne ait İskilip Kaya Mezarları; M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenmekte olup döneminin özelliklerini taşıyan mezarlar ilçedeki ahşap evlerle bütünleşmiş durumdadır. Mezar odaları içinde iki adet ölü sekisi bulunan Kaya Mezarları İskilip'e gelenlerin ilk ziyaret yerlerinden biridir.

İlçe merkezinde yerden 100 m yükseklikte doğal kaya üzerine inşa edilmiş Osmanlı Dönemine tarihlendirilen İskilip Kalesi ilçenin simgesi olmuştur. Kale içinde hâlâ hayatını devam ettirenler bulunduğu için yaşayan kale olarak da nitelendirilmektedir. M.Ö. 700'e tarihlenen kale 1075'te Anadolu Selçukluları tarafından fethedilmiş ve Türk hâkimiyetine geçmiştir. İskilip Belediyesi'nce kültür ve turizm alanı olarak değerlendirilmesi planlanan kalenin içindeki evlerin bir kısmı kamulaştırılmış, kalenin Röleve ve Restorasyon projeleri yaptırılmış, restore edilerek turizm amaçlı değerlendirilmek üzere çalışmalara devam edilmektedir.

İskilip'in önemli askeri yapılarından olan ve Korunması Gerekli Kültür Varlığı olarak tescilli Geç Osmanlı Dönemi mimari özelliğini taşıyan ve Kaymakamlık tarafından restore edilerek Kültür Merkezi olarak açılması planlanan Redif Kışlası da İskilip için önemli bir kültür ve turizm alanı olacaktır.

İskilip İlçemizde inanç turizmi de ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, Çorum Ulu Camii örnek alınarak yapılan ve Geç Osmanlı Dönemine tarihlendirilen kufi yazılarla süslü İskilip Ulu Camii şehir merkezinde gezenlere manevi bir huzur vermektedir. Yine ilçenin en eski camisi Şeyh Muhyiddin Yavs-i Camii Şeyhülislam Ebuss'ud Efendi tarafından, babası Şeyh Yavs-i adına 16. yüzyılın ortalarında yaptırılmıştır. Köprü, bedesten, mektep ve handan oluşan külliyeinin bir parçası olan camiinin güneydoğusunda Şeyh Yavs-i'nin türbesi bulunmaktadır. Cami, Vakıflar Bölge Müdürlüğüne restore edildiğinde ve çevre düzenlemesi yapıldığında güzel bir görünüm kazanacaktır.

1876-1926 yılları arasında yaşamış olan, Ankara İstiklal Mahkemesi kararı ile 1926'da idam edilen İskilipli Din Âlimi Atif Hoca'nın, 82 yıl aradan sonra defnedildiği Çorum'un İskilip ilçesinde anısına 2012 yılında bir anıt mezar ve külliye inşa edilmiştir. Atif Hoca'nın anıt mezarının İskilip'e yapılması ile burayı ziyaret için ilçeye gelenler önemli bir hareketlilik sağlamış, böylece inanç turizminin önemi de yerel halk tarafından gözlemlenmeye başlanmıştır.

İskilip'e 33 km uzaklıkta bulunan Evlik Köyü, İstanbul'un fethinin manevi mimarı Şeyhülislam Akşemseddin'in oğlu Nur'ul Hüda ve ailesinin türbeleri ile yine Akşemseddin'in yaptırdığı tahta geçme cami ve caminin kitabesinin bulunduğu köydür. 600 yıldır ayakta olan camide ibadet devam etmekte, şifalı su ve kabirler ziyaret edilebilmekte olup burasının da çevre düzenlemesi yapılarak ziyaretçilere daha rahat gezme imkânı sağlanmıştır.

Geçmişten günümüze kültürünü ve mirasını yaşayarak koruyan Anadolu'nun nadir yerleşim yerlerinden İskilip ilçemizde günlük yaşamda kullanılan ve geçim kaynağı olan el sanatları önemli bir yer tutuyor. Son 50 yıla kadar geniş bir coğrafyada başta Debbağlık (Tabaklık) ayakkabı ve mest başta olmak üzere İskilipli zanaatkârların ürettikleri ürünler satılır, 23 sanat dalında üretim yapılırken son yıllarda gelir getirici olarak sadece ahşap ürünleri yapılmaktadır. Birçok el sanatının bulunduğu ilçede bu işler için semerciler, ayakkabıcılar, demirciler, leblebiciler ve mutaf arastası gibi çarşılar inşa edilmiştir.

İskilip'te Geleneksel El Sanatları ve kültürün yaşatılmasının en önemli yolu turizmin canlandırılmasıdır. Bu kapsamda; İskilip'teki tarihi dokunun korunması amacıyla, Belediye Başkanlığı'nca tarihi sokakların ve çarşıların restore edilmesi için başlatılan çalışmalar sonucunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Çorum Valiliği, İl Özel İdaresi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca sağlanan ödeneklerle tarihi çeşmeler restore edilmiş, sokak sağlıklaştırmaları yapılmış olup ikinci etabına da devam edilmesi planlanmaktadır.

Tarihi dokusu ve doğal güzellikleriyle birlikte İskilip'i İskilip yapan burada doğup yetişmiş veya yaşamış ilim ve sanat adamlarıdır. Bu kişilerden Resim Sanatçısı Bedri Rahmi EYÜBOĞLU ikinci yurt gezileri kapsamında İskilip'e gelmiş ve 15 gün kalmıştır. Burada kaldığı sürece İskilip'ten çok etkilenmiş “Burayı sanat beldesi haline getirmemiz lazım.” demiştir. Bedri Rahmi EYÜBOĞLU'nun İskilip için söylediği bu sözden hareketle, kaymakamlık tarafından kütüphane hizmet binasının alt katı Bedri Rahmi Eyüboğlu Sürekli Sergi Salonu olarak düzenlenmiş ve ressamın

eserleri ziyaretçilere sunulmuş olup İskilip’e gelenler mutlaka burayı da görmektedirler.

İskilip Sokakları

İskilip tarihi yönünün yanında çeşitlilik gösteren bitki örtüsüne sahip doğasıyla da ilgi odağıdır. Doğa ve gastronomiyi buluşturan Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu, 52 km mesafeli yürüyüş yollarının tamamı ya da 4-5 km’lik kısa rotaları ile eski göç yolları, köknar ormanları, kaynak suları ve yaylaları kapsayan bir güzergâh olarak tespit edilip işaretlenmiş olup bu yürüyüş güzergâhı da İskilip turizmine önemli katkılar sağlamaya başlamıştır. Değişik zamanlarda il içinden ve dışından buraya yürüyüş için gelinmekte, burada çeşitli aktiviteler yapılmaktadır.

İlimizin en özgün yemeği olan, ülkemizin de özgün yemekleri arasında önde gelen “İskilip Dolması” tören yemeği olarak nitelendirilmekte; düğün, sünnet, mevlit gibi özel günlerde yapıp, sunulmaktadır. Çok zahmetli ve 24 saati bulan pişirme süreciyle İskilip dolması bir ritüel, pişirilme esnasında kullanılan yöntemle de dünyadaki ilk düdüklü tencere örneği olarak gösterilir. Geleneksel ve özgün bir sunum

“lenger sıyırma” adıyla mideyi ve gözleri doyurmaktadır. Güzel tanıtılıp özgünlüğünü koruyarak sunulmasına devam edilmesi durumunda İskilip Dolması, İskilip’e önemli ölçüde turist çeker diye düşünüyoruz.

İskilip’in sahip olduğu bu değerleriyle; turizmden daha çok faydalanılabilmesi amacıyla değişik çalışmalar da yapılmaktadır. Kaymakamlığın yaptığı kültürel ve sanatsal çalışmalar, Belediye Başkanlığının yaptığı restorasyon, çevre düzenlemesi ve şehir müzesi açma çalışmaları İskilip’in kısa sürede turizmde önemli mesafeler alacağını göstermektedir. Çünkü İlimizde alternatif bir turizm alanı olarak ortaya çıkan İskilip’te, hem kültürel hem de turizm anlamında hareketlilik başlamış olup İskilip’e gelen ziyaretçilere yardımcı olunmak üzere de İskilip girişinde bulunan bir İskilip Evi restore edilerek özgün bir şekilde tanzim edilmiş, buranın Kaymakamlık Turizm Danışma Ofisi olarak hizmet vermesi planlanmıştır.

Sonuç

Halkımız günümüzde turizmin bölgede olumlu etkiler yaratacağına inanmakta ve buna bağlı olarak da turistlere karşı iyi niyet ve iyi ilişkiler kuracaklarını belirtmektedir. Çünkü turizmin iş olanakları yaratma ve ekonomik gelişme üzerindeki olumlu etkisi dikkate alındığında, İlimiz için yaşamsal bir önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

Turizm ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel faktörleri etkilemesi açısından çok yönlü ve turist ile ev sahibi arasında bir etkileşim yaratması açısından ise dinamik bir süreçtir. Bu sürecin sağlıklı ve verimli geçmesi için fiziki çevrenin ve yöre insanının sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan turizme hazırlanması ve katılması önemli bir konudur.

Yerel halkı turizm gelişim sürecine dâhil etmek, halkın bu konudaki görüş ve önerilerini almak ve gelecekteki turizm gelişmesini teşvik yönünde karşılıklı fikir alışverişi yapmak yerel halkın karar merkezlerini etkileyebilmesi ve kendilerini turizmin bir parçası olarak hissetmeleri açısından oldukça önemlidir.

Bu anlamda yerelin bilinçlenmesi ve süreci sahiplenmesine abüyük katkısı olacağını düşündüğümüz bu sempozyum gibi etkinliklerin çok yararlı tartışma platformları olduğu düşünmekteyim. Ayrıca bu tür etkinlikler de devamlılık arz etmelidir. Sempozyumun İskilip ilçesinin turizm potansiyelinin kullanıp geliştirilmesine vesile olması ve İskilip İlçesinin ekonomisine olumlu katkısı olması temennisiyle emeği geçen tüm paydaşlara teşekkür ediyor ve başarılı bir sempozyum diliyorum.

Kaynakça

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, XI Bölge Müdürlüğü, Çorum Şube Müdürlüğü (2012), *Çorum İli Doğa Turizmi Master Planı (2012-2022)*, Çorum.

Çorum İl Yıllığı(2003)

Çorum Tarihi(1987)

Çorum Kültür Envanteri(2008)

Çorum Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Rapor ve Dokümanları.

Ethem Erkoç: İskipli Atıf Hoca “Hayatı Düşünceleri ve İdamı”,Çorum Belediyesi Kültür Yayını, 2014

Ali izzet efendi: Çorum Evliyalari “Tezkire-İ Makamat” Ankara,2007

OKA (2012), Bölgesel İnovasyon Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023).

Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum(2009)

Mustafa Süel: Bir Hitit Başkenti Ortaköy Şapinuva ,Ankara,2008

ÇORUM’UN DAMADI: ADNAN BİNYAZAR VE AĞIDI

Meral Demiryürek¹

Özet

Çağdaş Türk edebiyatının seçkin yazarlarından Adnan Binyazar 1934 Diyarbakır doğumludur. İlköğrenimine ancak 14 yaşında başlayabilen yazar, daha sonra eğitimini tamamlayarak öğretmen okulları ve üniversiteler başta olmak üzere Türkiye’nin çeşitli kurumlarında görev yaptı. Almanya, Hollanda, İsveç ve İsviçre’de eğitim ve öğretmen yetiştirme programlarıyla ilgili projelerde görev aldı. Türk folklorundan yararlanarak yazdığı eserlerinde Türk edebî geleneğinin izleri görülür. Kitaplarından bazıları: Masalını Yitiren Dev, Halk Anlatıları, Şairin Kedisi, Duyguların Anakarası, Edebiyatın Dar Yolu...

Adnan Binyazar’ın öğretmenlik göreviyle bulunduğu yerlerden biri Çorum’dur. Öğretmen Okulu’nda eğitim gören kız ve erkek öğrencilere ders veren Binyazar, öğrencilerinden Filiz’e âşık olur. Çorum’un yerlilerinden öğretmen Sabri Laçın’ın kızı olan Filiz okulunu bitirince evlenirler. Bir süre Çorum’da yaşayan yeni evli çift daha sonra oradan ayrılırlar. Adnan Binyazar, büyük bir aşkla bağlı olduğu eşini talihsiz bir biçimde kanserden kaybeder. Yazar, Çorum’u hep fonda tutarak hayatından başka ayrıntılarla birlikte Filiz Hanım’a sevgisini *Ölümün Gölgesi Yok* adlı romanında dile getirir. Onunla ilk karşılaşmasından itibaren bütün yaşadıklarını romanına konu eder.

Adnan Binyazar’ın eşini kaybetmesini ve acısını öğrenen Fazıl Hüsnü Dağlarca, onun acısına bir ağıt yakar. *Eş Ağdı / Gömüt Taşında Söylemeler* adını taşıyan şiir Filiz Hanım için yazılan bir diğer edebî eserdir.

Bu bildiride Çorum’da başlayan bir aşk hikâyesinin ardından gelen mutlu bir evlilik ve sonrasında eşlerden birinin yitimiyle yaşanan trajik ölüm acısının edebî zemine taşınarak romana ve şiire nasıl dönüştüğü insan-hayat-eser bağlamında dikkatlere sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çorum, Adnan Binyazar, Filiz Binyazar, Ölümün Gölgesi Yok, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Eş Ağdı / Gömüt Taşında Söylemeler.

¹Doç.Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çorum / Türkiye. meraldemiryurek@hitit.edu.tr

THE GROOM OF ÇORUM: ADNAN BİNYAZAR AND HIS REQUIEM

Abstract

Adnan Binyazar is one of the distinguished writers in the contemporary Turkish literature. He was born in Diyarbakır, in 1934. He could start to study when he was 14th years old because of the family problems, but he achieved to take a well education and worked in Germany in order to prepare school textbooks.

After Adnan Binyazar finished his study, he was appointed to Çorum as a teacher. He fall in love his student, Filiz. Some problems occurred in the school and Çorum’s people didn’t approve this love, but the family of Filiz, especially her father Sabri Laçın supported them. When Filiz finished her education, they married in 1961. Adnan and Filiz Binyazar lived in Çorum and Ankara. After they went to Germany, Filiz went down with cancer. Although she was cured she died in 1990.

While Adnan Binyazar was doing different jobs, he wrote some essays, stories and they were published in Varlık, literary review. He continues to write today. Some of his works are: *Masalını Yitiren Dev*, *Şairin Kedisi*, *Duyguların Anakarası* etc. He wrote a novel entitled *Ölümün Gölgesi Yok* related to his wife, telling everything from his coming to Çorum to dying Filiz. The novel won Orhan Kemal Novel Reward in 2005 and Ebubekir Hazım Tepeyran Novel Reward in 2011. In addition to this, it was translated in Egypt language. Moreover, when Fazıl Hüsnü Dağlarca learned the story of Adnan and Filiz, he wrote a poem entitled *Eş Ağıldı / Gömüt Taşında Söylemeler* the memory of his friend’s wife.

It is understood that one of the sources of literature is humanitarian feelings and these feelings cause to be created literary works. Therefore, the aim of this study is to determine relationship between life and literature. Besides Adnan Binyazar and his novel will be evaluated with regard fiction and truth.

Key Words: Ölümün Gölgesi Yok, Filiz Binyazar, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Eş Ağıldı / Gömüt Taşında Söylemeler.

1.Giriş

Günümüzde yaşantı veya otobiyografik roman başlıkları altında yayımlanan çok sayıda roman vardır. Bu eserlere sadece yazarını anlatıyor, diye ilgi göstermek elbette yanıltıcı ve noksan bir tutum olacaktır. Bir edebî metni okurken üslubundan hareketle yazarın karakterine dair izler bulmak mümkün olmakla birlikte, sırf bu sebeple bir romanın ya da hikâyenin okunması doğru ve yeterli bir okuma biçimi değildir. Öte yandan edebiyat ve hakikat bağlamında düşünüldüğünde bir edebî metindeki olay, kişi, yer ve zaman gibi ayrıntıların gerçeğe yakınlığının dikkati ve ilgiyi arttırıcı etkisinin bulunduğu da göz ardı edilemez. Eğer gerçeklik duygusu, üslûp başta olmak üzere edebî bir metnin estetiğe dayalı bütün diğer unsurlarıyla birleşiyor ve esere zenginlik katıyorsa bu durum hem yazarın edebî kişiliğini hem de eserin edebî kıymetini arttırarak klasik olmaya aday yazarlar ve eserler haline gelmelerini sağlayabilir.

Bu bildiriye, Adnan Binyazar'ın edebî kişiliği ve bu yapıyı şekillendiren hayatı ile eserleri arasındaki bağ üzerinde durularak sanatçı-eser ilişkisinin anlatımcılık kuramı çerçevesindeki somut bir örneği ortaya konulacaktır. Örnek metin olarak yazarın ikinci romanı *Ölümün Gölgesi Yok* (2004) seçilmiştir. İlaveten konunun açıklanmasında diğer romanı *Masalını Yitiren Dev* (2000) ve hikâyelerinden de yararlanılacaktır.

2.Adnan Binyazar kimdir?

Hakkında yayımlanan biyografik bilgilere göre 7 Mart 1934 tarihinde Diyarbakır'da doğan Adnan Binyazar'ın asıl adı Merdan'dır.² Babası Cüneyt Bey tarafından Eğinli, annesi Pakize Hanım tarafından Ağınlı olup aile bütünüyle Elazığlıdır. Çocukluğu Diyarbakır, Elazığ ve İstanbul'da geçen yazar, anne ve babasının anlaşamamaları ve ayrılmaları nedeniyle bölünmüş bir ailenin çocuğu olarak türlü sıkıntılarla dolu bir çocukluk geçirir. Daha yedi yaşındayken beş yaşındaki kardeşi Cengiz ile babasının yanına İstanbul'a giden yazar, babasının sorumsuzluğu ve kendilerini üvey anneleriyle bırakıp gitmesi üzerine, II. Dünya Savaşı'nın yoksunluklarının hayat şartlarını iyice zorlaştırdığı bir dönemde kardeşiyle birlikte sokakta kalır. İzbe yerlerde geceleyip hamallık yaparak yaşam mücadelesi veren iki kardeşin yolu gün gelir ayrılır. Cengiz, Darülaceze'de kalırken Adnan bir aşçının yanında karın tokluğuna çalışır. Ustasının sürekli dayak ve işkencelerine maruz kalan Adnan, dayısı sayesinde okumayı erken yaşta öğrendiği için çalıştığı yerde kalmayı başarır, çünkü ustasına göre bir üstünlüğü vardır: okuma bilmektedir ve nefret ede ede ona gazete okur.

---

² Adnan Binyazar'ın 1.9.2014 tarihinde gönderdiği e-posta.

Kocamustafapaşa’daki bir sokakta türlü sıkıntı ve işkenceler içinde altı yıl boyunca varoluş mücadelesi veren yazar, mahalledeki bir satıcı kızın ödünç verdiği kitaplar sayesinde düzenli olarak kitap okuma şansını yakalar. İstanbul’a gelişinden yedi yıl sonra kaçarak Ağın’a dönen Adnan Binyazar, annesinin yeniden evlendiği gerçeğiyle karşılaşır. Üvey babasının sevecen tavırlarıyla bir yuvaya kavuşur. Ancak onun ölümüyle yine babasının yanına sığınmak zorunda kalır. Bir çocuk için hiç de uygun olmayan koşullarda yaşar. Adnan Binyazar, babasının vurdumduymazlığı ve düzensiz hayatı yüzünden okul hayatına ancak 1948 yılında, 14 yaşındayken başlayabilir. Okuma yazmayı önceden bildiği için sınıfları atlayarak birkaç yılda mezun olur. Bu yüzden kendisine ilk kez okumayı öğreten dayısı Hasan Ögünç’ü her zaman büyük bir minnet duygusuyla anar. Diyarbakır’ın Eğil ilçesinde okurken öğretmeni Hıdır Ergenekon’un babasına “Ne yap ne et bu çocuğu okut”³ demesi ve öğrencisine köy enstitüsünde yatılı okuyabileceği yönünde telkinde bulunması üzerine Adnan Binyazar, babasından gizli olarak köy enstitüsü sınavlarına girer ve kazanır. Bütün amacı iyi bir eğitim imkânı elde ederek babasının sunduğu “lağım kokan sokaklardan”, “içki masalarından”, “yapay dostluk gösterilerinden”, kabalık ve küfürlerden kurtulmaktır.⁴ Adnan Binyazar, Eylül 1950’de Diyarbakır / Ergani’ye beş kilometre mesafedeki Dicle Köy Enstitüsü’ne kaydolarak öğretmenlik eğitimi almaya başlar. Enstitü eğitiminden sonra Ankara’da Gazi Eğitim Enstitüsü’nde edebiyat eğitimi alır. İlköğretmen okulundan üniversiteye kadar değişik kademelerdeki eğitim kurumlarında Türkçe ve edebiyat öğretmeni olarak çalışır. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu’nda belirli bir süre çalıştıktan sonra Berlin Eğitim Senatosu tarafından Berlin’e davet edilir ve uzun yıllar ders kitabı yazma projelerinde çalışır.

1960 yılından itibaren çoğunlukla *Varlık* dergisinde olmak üzere hikâye, deneme, araştırma ve inceleme türlerinde yazıları yayımlanır. Hikâye yazmaya yaklaşık otuz yıl ara verir ve 2000 yılında *Masalımı Yitiren Dev* adlı anı- romanıyla tekrar kurgusal metinlere ağırlık verir. 2000-2014 yılları arasında iki roman (*Masalımı Yitiren Dev*, *Ölümün Gölgesi Yok*) ve dört hikâye kitabı (*Şairin Kedisi*, *Şah Mehmet*, *Bozkır Aydınlığında Aşk*, *Kızıl Saçlı Kontes*) yayımlanır. Adnan Binyazar, roman ve hikâye yazmaya oldukça geç bir yaşta 66 yaşında geri döner ve eserlerinde çoğunlukla öz yaşam öyküsünden yararlanır. Özellikle romanları onun çocukluğu, gençliği, eğitimi, aile hayatı ve evliliği hakkında güçlü biyografik veriler sunmaktadır. Bununla birlikte yazar, ısrarla yazdıklarının anı değil, roman

³ Adnan Binyazar, *Masalımı Yitiren Dev*, Can Yay., İstanbul 2013, s. 325.

⁴ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 336.

olduğu fikrini savunmakta ve “Her yazar, yazabileceği alana yönelmeli kalemini. Benim kalelim, dönüp dolaşıp ‘özyaşam’a yöneliyor”⁵ diyerek üslûbunu açıklamaktadır.

Adnan Binyazar, *Masalını Yitiren Dev*’de kendini hatırlayabildiği en erken çocukluğundan 1950 yılı Eylülünde Diyarbakır / Ergani Dicle Köy Enstitüsü’ne girişine kadarki dönemi anlatırken *Ölümün Gölgesi Yok* romanında öğretmenlikteki ilk görev yeri Çorum’a gelişinden başlayarak eşi Filiz’le karşılaşmasını, evliliklerini ve Filiz Hanım’ın kansere yakalanarak vefatına kadar geçen süreyi anlatır. Bu bildiride ayrıntılarıyla *Ölümün Gölgesi Yok* üzerinde durulacaktır.

3.Ölümün Gölgesi Yok

Adnan Binyazar’ın ikinci romanı *Ölümün Gölgesi Yok*, ilk kez 2004 yılında yayımlanır ve 2005 yılında Orhan Kemal Roman Armağanı, 2011 yılında ise Ebubekir Hazım Tepeyran Roman Ödülü ile mükâfatlandırılır. Mısır Arapçasına çevrilen *Ölümün Gölgesi Yok* eş için yazılmış olmasıyla dünya edebiyatında özel bir yere sahiptir. Yazarın ifadesine ve Hilmi Yavuz’un tespitine göre, dünya edebiyatında sevgili için yazılmış çok sayıda roman, hikâye veya şiir örneği vardır, ancak eş için yazılmış eser pek yoktur. Bilinmeyen başka örnekler de bulunması ihtimalini göz önünde tutarak, *Ölümün Gölgesi Yok*’un eş üzerine yazılmış nadir romanlardan / eserlerden biri olduğu tespitiyle kifayet etmek mecburiyeti vardır.

Ölümün Gölgesi Yok on bir bölümden oluşur ve her bölümün başına yazar; William Shakespeare, Binbir Gece Masalları, Boris Pasternak, Yvan Goll gibi şair, yazar ve eserlerden alıntılar eklemiştir. Birinci ve sonuncu bölümde W. Shakespeare’e yer verilmiştir. Birinci alıntı *Macbeth*’tendir:

“Hayat dediğin ne ki; yürüyen bir gölge, bir zavallı kukla sahnede.
Bir saat boy gösterecek, boyun kırıp gidecek!”⁶

Romanın on birinci ve sonuncu bölümdeki W. Shakespeare alıntısı ise *Romeo ve Juliet*’ten olup şöyledir:

“Bugün doğmamışlar o gün diyecekler ki,
Bak şurda yatan kadına,
İşte onun güzelliği konuştu dilsizi”⁷

⁵ Erdem Öztop, “Adnan Binyazar: Bir Sevgi Yaratıcısı Değilseniz Aşk Yoktur”, *Hürriyet Gösteri*, 2004, S. 261, s. 7.

⁶ Adnan Binyazar, *Ölümün Gölgesi Yok*, Can Yay., İstanbul 2012, s. 13.

⁷ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 311.

Öğretmenlik mesleğine ilk kez Çorum’da başlayan Adnan Binyazar, Çorum Öğretmen Okulu’na edebiyat öğretmeni olarak atanır. Okulda kendisine verilen odada kalan yazar, öğretmenliğe başladığı gün karşılaştığı öğrencisi Filiz Laçın’e âşık olur. 1958-1959 eğitim ve öğretim yılı boyunca Filiz’e duyduğu sevgi artarak devam eder, öyle ki öğrencilerden öğretmenlere kadar okuldaki birçok kişi bu ilgiyi fark eder. Yaz tatili döneminde İstanbul’a giden Adnan Binyazar’a okul müdürü Hüseyin Tuncer bir mektup yazıp tayinini başka bir yere aldırarak dedikoduları sonlandırması telkininde bulunur. Adnan Binyazar tayinini istemek yerine durumunu Filiz’in babası Sabri Laçın’in arkadaşı Dursun Acet’e yazarak Filiz ile evlenme isteğinden söz eder. Çorum’un çok sevilen öğretmenlerinden olan Sabri Laçın’in olumlu yaklaşımı üzerine Adnan Binyazar ve Filiz’in evlenmesine bir engel kalmaz. Yalnız Filiz’in okulunu bitirmesi için bir yıl beklenir. Bu dönemde Adnan Binyazar, nişanlısının derslerine girmez, okulda mümkün olduğunca mesafeli durur. 27 Mayıs 1960 ihtilalinin olduğu sıralarda artık nikâh hazırlıkları başlamıştır. Filiz’in mezuniyetinden sonra evlenen çift, bir süre Çorum’da oturur, daha sonra Adnan Binyazar askerlik görevi için Kahramanmaraş’a gider, Filiz de tayinini oraya aldırır. Askerlik dönüşü aile Ankara’ya yerleşir. 1981 yılında Berlin Eğitim Senatosunun davetlisi olarak ders kitapları yazma projesi için Almanya’ya gider ve sonra eşini de yanına alır. Filiz Hanım orada rahatsızlanır, uzun tedavilere rağmen hastalığın vücudunun çeşitli yerlerine yayılması nedeniyle 5 Ekim 1990 tarihinde Almanya’da vefat eder. Cenazesi Çorum’a getirilerek Ulu Mezarlık’taki aile kabristanına defnedilir. Evlilikleri sırasında çocukları olmaz. Adnan Binyazar, Alman hükûmetine bir vasiyet vererek dünyanın neresinde vefat ederse etsin, na’sının Çorum’a getirilerek eşinin yanına defnedilmesini ister. Ayrıca 1990 yılında eşinin vefatı üzerine yazar, Ankara’daki evlerinde bulunan yaklaşık 10.000 adet kitabı Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi’ne bağışlar. Bugün karı- kocanın fotoğraflarının bulunduğu kütüphanedeki okuma salonu Filiz Binyazar’ın adını taşımaktadır.⁸

Bugün Filiz Binyazar’ın ailesinden ağabeyi Atilla Laçın ve küçük kardeşi Soner Laçın hayattadır. Adnan Binyazar her yıl düzenli olarak Çorum’a gelmekte eşinin mezarı başta olmak üzere, yaşadığı dönemde kendisinde derin izler bırakmış yerleri ve kişileri ziyaret etmektedir. Çorum’un kendisini bulmasında, bilinçlenmesinde çok önemli bir yeri bulunduğunu ifade eden yazar, kaleme aldığı birçok eserinde doğrudan

⁸ Çorum’da yaşayan Atilla Laçın ve eşi Gülten Hanım ile bu çalışma için görüşmeler yapılmış, birçok bilgiye ve belgeye sayelerinde ulaşmamız mümkün olmuştur. Kendilerine çok teşekkür ederim. M.D.

veya dolaylı olarak Çorum’dan bahsetmektedir. Nitekim *Ölümün Gölgesi Yok* edebî kıymet açısından önem taşıyan bir eş ağıdı olmasının yanı sıra Çorum’un 1960’lı yıllardaki sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına dair detaylı bilgilere ışık tutması açısından da ilgi çekicidir. Romanda geçen Tıkı, Gazeteci Mustafa, Sallal Ali ve Kaleli Ana gibi şehre renkli kişilikleriyle çok şey katmış ve hâlâ hafızalarda yaşayan gerçek kişiler; “lokul yutturmak”, “ıslak tuman”, “ağzı olan konuşuyor” gibi deyimler; kadınların sözcükleri bastıra bastıra konuşması ve kaç göç bilmemeleri, yabancıya iyi davranmaları ama onunla yüz göz olmamaları, aile geleneğinin yasaların üzerinde olması, sevgilerinin / okşamalarının parmaklarının ucunda değil de gözlerinde olması gibi geleneksel davranış biçimleri Çorum’un zengin sosyo- kültürel dokusuna dair değerli gözlemlerdir. Adnan Binyazar ile yaptığımız yazışmalar esnasında kendisine Çorum’un ne anlam ifade ettiğini⁹ sorduğumuzda kısa ama bir o kadar etkileyici bir cevap vermiştir: “Sevgimin Anayurdu”¹⁰

Ölümün Gölgesi Yok’ta yer alan Çorum’a dair ayrıntılardan bazıları şöyle örneklenebilir:

“Çorum’a geldiğim günün akşamı, eski okul yapısının bekâr öğretmenlere ayrılan üst katındaki odasına yerleşmeden, uydurma bir lokantada karnımı doyurmuş, gece karanlığında kente ilişkin hiçbir ayrıntıyı görmeden okula dönmüştüm... beni dostça karşılayan müdür, okulda geceleri tek başına kalmanın sıkıcılığını biliyor olmalıydı ki, akşamları, makam odasında oturabileceğimi, orada bulunan pikaplı radyoyu dinleyebileceğimi söylemişti. İçinde 33’lük –uzunçalar- pikabıyla kocaman bir salon radyosuydu bu. Böyle olağanüstü bir radyo, düş dünyamın sınırlarının çok ötelindeydi. Beni Çorum’a ilk bağlayan, bu temiz sesli radyo olmuştu.”¹¹

“Dinlediğim Dokuzuncu Senfoni de olsa, Ankara’dan Çorum’a eski bir otobüsle yedi sekiz saatte gelmiş olmanın yorgunluğuyla kirpiklerime uykunun ağırlığı binmişti.”¹²

“Güneş, çıplak dağların arasından yükseliyordu. Dağ eteklerine gün vurmuş, ovanın pusu sıyrılmaya başlamıştı. Sabahın saydam ışığı, kavak

⁹Adnan Binyazar’a İskilip’e dair izlenimleri de tarafımızdan sorulmuş olup gönderdiği cevap tam olarak şöyledir: “İskilipli bir öğrencim vardı. Metin. Ne yazık ki soyadını unuttum. Kişilikli bir çocuktuk. Bağlarına götürmüştü beni. Belleğime nasıl yerleşmişse, İskilip’in üzümünün tadını hâlâ damağımda duyarım. İskilip’i bir de, hem öğrencim hem yıllar boyu arkadaşım olan Ümit Uzel’in oradaki öğretmenlik anılarından tanıyorum.” 1.9.2014 tarihli e-posta.

¹⁰ Adnan Binyazar’ın 1.9.2014 tarihinde gönderdiği e-posta.

¹¹ Adnan Binyazar, *Ölümün Gölgesi Yok*, Can Yay., İstanbul 2012, s. 43-44.

¹² Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 45.

yapraklarında ipiliyordu. Ses, Çorum’un tozlu yollarından geliyordu. Sonunda, tozların arasından; pehlivan yapılı köylülerin, “Haaa! Hooo!” diye bağırarak camışların önünde, yanında yöresinde gidip geldiklerini uzaktan seçebildim.

Gördüklerimle yetinmiyor, sabah görüntüsüne imgelemimde yarattığım başka bir doğayı katıyordum: “Hitit Güneşi”nin altın kolları bozkırın koyu mor pusunu deliyor; ekin tarlalarının, suyu cılız akan derelerin, yol kıyılarına kümelenmiş ağaçların, koyunlarına kaval üfleyen çobanların üstüne düşüyordu. Kağınların önündekiler, bildiğimiz kara camış değil, sanki yüzleri ay parçası Hitit tanrıları idi.”¹³

“Kişiliği cıvıklardan, sözü sulandıranlardan, içtenliği sindiremeyenlerden, iki yüzlülerden tiksiniş onlardan uzak durmayı büyük ölçüde Dursun Bey’den öğrenmiştim. Çorum’da yılışık kişilere “ıslak tuman” dediğini onun ağzından duymuştum. O zamanların Çorum’unda da “ıslak tuman”dan geçilmiyordu. Dursun Bey, içinde yetiştiği halkın geleneksel değerlerine düşünsel bağlamda önem veriyordu. Yaşam felsefesinin kaynağı, insanımızın bu görünmez erdemleriydi.”¹⁴

“Çorum’un tozsuz topraksız bir günüydü. Güneş, tertemiz bir bahar göğünde parlıyordu. O akşamüzeri rüzgâr da çıkmadı.”¹⁵

“Çorum’da az rastlanan günlük güneşlik bir öğle arası. Benim içimse tam tersi, karanlığın karanlığı. Uzaklardan üzüm şırası kokuları geliyordu. İçimden bir ses de, “Çık git,” dedi. Kitabı kapattım, kendimi sokağa attım. Sanki ayaklarım beni kendiliğinden onun geçeceği caddeye götürmüştü. Onu evine götürdüğüm aralıktan geçerek parka yürüdüm. Lisenin önünden Saat Kulesi’ne inen sağ tarafı villalı yolda yalnız başıma yürümeyi çok severdim. Yürürken soluğu gürleştiren serin bir yel eserdi karşıdan. Saat Kulesi’ni dolanıp geri döndüm. Eski halkevinin yanından yukarıya doğru yürüyordum ki, Filiz’le karşılaşmayayım mı!..”¹⁶

“Nikâh dönüşü, merdiven tahtaları fırçalanmış çift kapılı evden içeriye adımımı atınca Çorum’un hayatına da girmiş oluyordum. Benim için yeni bir dönem başlıyordu. Günler geçtikçe, iki yıldır ekmeğini yiyip suyunu içtiğim Çorum’u insanıyla tanıyamadığımı anlıyordum. Kadın, erkek, yeni karşılaştığım her kişi bana ilginç görünüyordu. Hele Çorum kadınlarının sözcükleri bastıra bastıra konuşmalarını şiir gibi dinliyordum.

¹³ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 46.

¹⁴ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 112.

¹⁵ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁶ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 117.

Kaç göç bilmiyorlardı. Oldukları gibiydiler. Dolaylı, dolaysız sorularla beni tanımaya çalışıyorlardı. Kısa yanıtlarımdan hoşlanıyorlardı. Ben de onlara hayranlık duyuyordum. Çorumlu yabancıya yakın davranıyordu ama onunla yüz göz olmuyordu. Çorum’da aile geleneği yasaların üstündeydi... Çocuklar yaşlarına göre olgundular. Onlardan bir iş yapmaları istendiğinde, hemen yerlerinden fırlıyor, söyleneni ekspres hızıyla yerine getiriyorlardı. Çocuğa duyulan sevgi, yapay söz ya da davranışlarla değil, bakışla, onun yaptıkları değerlendirilerek gösteriliyordu. Çocuklarını abartılı sevgilerle şımartanlara rastlamıyordum. Okşamaları parmaklarında değildi, gözlerindedi.”¹⁷

“Çorum’un kadınları ak yüzlü, şimşir bedenlidirler. “Evin direği” onlardır. Kadının gözü erkeğinin üzerinden bir saniye eksik olmaz; erkek de bir işe başlarken önce onun gözünün içine bakar. Çorum, duygu tarihime, aile dayanışmasının simgesi olarak geçmiştir. Erkekleri orta boylu olup bedence dolgundurlar. Şımarık görünmemek için suratını asana rastlanırsa da, genellikle hep güleç yüzlüdürler. Şakalaşmaktan hoşlanırlar. Üç-beş metrekairelik çalışma yerini tiyatroya çeviren dükkâncılar görürsünüz. Erkeklerin yüzü de kadınlarıninki gibi ak paktır. Öylesine ak paktır ki, başka yerlerin buğday benizlileri onların yanında “kara” kalır. Çorumluların “Çöplük” adını verdikleri sebze pazarında manavlık yapan bir Kara Lütfü vardı. Benden birkaç kat “ak” olan Kara Lütfü’nün yanında bana nasıl bir ad yakıştırılacağını merak eder dururdum.”¹⁸

“O zamanlar, sarılıktaki doktora gitmek kimsenin aklından geçmezdi. Çorum’da “Kaleli Ana”, sarılığın ocağıymış. O kesti mi, hastalık şıppadak geçermiş. “Kaleli Ana”, Çorum’un, adını eski bir kaleden alan Kale Mahallesi’nde, iki küçük odadan oluşan evinde oturuyordu... Kaleli Ana, seksenine yaklaşmış, suna boylu bir Anadolu yaşlısıydı. Hatırımızı sordu, bize içecekler sundu. “Bismillah!” deyip alımda, iki kaşımın arasında bir yeri jilet kesti. Kanı görünce “Senin kanın bile sararmış, ay yavrım, geçmişler olsun!” dedi. Anadolu kadını gizli konuşur da gizlilik nedir bilmez; kayınvalideme döndü, sözde yavaş konuştu; oysa ne söylediye duydum: “Bunun ganı bek sulu, Raifem, bilmiyom ya, inşallah olur,” diye bizi uğurladı.”¹⁹

“Kadınlar evlerin gizli filozoflarıdır. Filiz’in, yıllar sonra taklidini yaparak canlandırdığı bu filozoflardan (!) biri, benim duymamı istememiş, “Bunun çaresi var ya, bilmem sen yapabilsen mi?” demişti ona. Çareyi

¹⁷ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 139-140.

¹⁸ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 141.

¹⁹ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 210.

söylerken Filiz’in güzel gözlerinde umut ışıkları kim bilir nasıl parlamıştı! “Gardeşim, gusura galma emme, gocana kendi bilmeden eşşain südüğünü içirecan...” Eşeğin sidiğini nasıl içireceğini de anlatmış: “Südüğü gayfeye gat; heç bilmez! İçip bitirince içtiğinin eşşek südüğü olduğunu söyle. Tiksinip bulanacak gibi olunca o tiksintiyle sarılık yapan yollar açılacak...”²⁰

“Bozkır gibi içinden donanımlı Çorum insanı, çocuk yaşta da olsa duygusunu tez açığa vurmaz, bir şeyler sezmek için onun bakışlarında anlam aramalısınız.”²¹

“Kentin garibanı Tıkı’nın sesi geliyordu uzaklardan. Yazları sokaklarda dolaşır, kışları hapishanede geçirirdi. Çorum’un kendi halinde kabadayı, “Tıkı” idi. Önüne gelenden para istemez, verileni de geri çevirmezdi. Birine kızıp ona güç yetiremeyince kendine ederd edeceğini... Yaz kış açık göğsünü jiletler, mintanın önünü göbeğine kadar açıp kuruyan kandan simsiyah olmuş göğsündeki yara oluklarını göstererek kentin uzun caddesinde kahramanlık turu atardı.”²²

Adnan Binyazar *Ölümün Gölgesi Yok* romanında sadece yaşadıklarını ve eşinin ölüme gidişini bireysel bir biçimde anlatmaz. Eğer sadece bu kadarını anlatmakla yetinmiş olsaydı, Türk edebiyatında saygın yerleri bulunan Orhan Kemal ve Ebubekir Hazım Tepeyran ödülleri kazanması mümkün değildi. Yazar, seçtiği üslûp ve roman yapısı sayesinde gerçeğin sınırlarından çıkarak kurgunun büyülü ve kalıcı dünyasına geçmeyi başarmıştır. Nitekim Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın aynı konuyu bir şiir halinde işlemesi de bir başka edebî ürünü hayatın içinden çekip alarak kalıcı kılması anlamına gelmektedir.

4.Eş Ağdı / Gömüt Taşında Söylemeler

Adnan Binyazar, eşi Filiz’i kaybetmenin yarattığı acıyı, hüznü ve yalnızlığı sadece *Ölümün Gölgesi Yok*’ta anlatmakla yetinmez hikâyelerinde de yeri geldikçe ondan bahseder, eşini her vesileyle hatırlar. Yazar, 5 Ekim 1990 tarihinde henüz 49 yaşındayken vefat eden Filiz Binyazar’ın kaybının yarattığı acı henüz çok taze iken bütün yaşadıklarını ve hissettiklerini şair Fazıl Hüsnü Dağlarca’ya anlatır. Dağlarca, bu sonu trajik biten aşk öyküsünden çok etkilenir ve kısa bir süre içinde “Eş Ağdı / Gömüt Taşında Söylemeler” adıyla bir ağıt / şiir yazar. Temmuz 1991 tarihli şiiri Adnan Binyazar, *Masalını Yitiren Dev*’in başına alır.²³ Şiirin tamamı şöyledir:

²⁰ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 211.

²¹ Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 300.

²² Adnan Binyazar, *a.g.e.*, s. 316.

²³ Adnan Binyazar, *Masalını Yitiren Dev*, Can Yay., İstanbul 2013, s. 18-19.

“O Çorum’da doğmuş Hititli bir kız
Ben Hititli bir genç
Sevgimizi kıskanan ölüm
Bütün ölümlerden iğrenç

Gömüldü ya Çorum toprakları hep açar
Nice çiçekleriyle onu
Ben gece gündüz sevgisini açarım
Yadsırım ölüm denen sonu

Hitit karanlıklarında
Sesin gecemizi aydınlık ederdi
Sanki güzelliğin:
“Sen beni benden çok yaşayacaksın” derdi.

Karımı çok sevdim ben binlerce yıl
Seviyorum da
İşte gece bir gündüz bir çiçek
Hitit yeli evliliğimizi büyütür Çorum’da.

Ne yazar deme karısı ölmüş de
Acısından dev olmuştur işte:
Gök ağzında leblebi
Bakışları Hitit elleri Çorum
Yazar yüreğine Adnan- Binyazar”

Filiz Binyazar’ın anısına yazılan bu şiir, merhumeyi Çorum ve Hitit uygarlığı atmosferinde bu iki önemli tarihî, coğrafi ve kültürel unsurla örererek bütüncül bir yapı içinde anlatmasıyla dikkat çekicidir. Filiz Hanım doğduğu ve büyüdüğü topraklara cansız bedeniyle dönerken onun yüreklerde yarattığı kavurucu acı edebî metinlere, sanata dönüşmüştür. Böylece Filiz Binyazar’ın sayesinde yaşadığı ve manen yaşamakta olduğu Çorum ve çevresi de ölümsüzleşmiştir. Sanatın gücü kişi, yer ve zamanı belli bir form içinde dondurmuş ve kalıcı kılmıştır. *Ölümün Gölgesi Yok ve Eş Ağdı / Gömüt Taşında Söylemeler* sayesinde Filiz Binyazar da Çorum da edebiyatın ölümsüzlüğü içindeki yerlerini almışlardır.

5. Sonuç

Adnan Binyazar, öz yaşam öyküsünden beslenen bir yazar olarak kaleme aldığı iki romanında da hayatından kesitlere yer vermiştir.

Çorum’da öğretmenlik mesleğine başlayışı, âşık olarak evlenmesi ve eşini acılı bir sürecin sonunda kanserden kaybetmesini *Ölümün Gölgesi Yok* romanında edebî zemine taşımıştır. Çorum’un damadı olarak kabul edebileceğimiz yazar, eşi Filiz Hanım ile Çorum’da karşılaşmış ve evlenmiştir. Öğretmenlik yaptığı okulda öğrencisine âşık olması başlangıçta tepki çekse de karakteri, aşkının sahilliği ve evlenme isteği Filiz Hanım’ın ailesi tarafından onaylanunca her şey yoluna girmiştir. Ancak sevgi ve hayat dolu, naif bir insan olan Filiz Binyazar’ın genç yaşta vefatı Adnan Binyazar’ı büyük ve kavurucu acılar içinde bırakmıştır. Onun, 1960’lı yıllardan beri edebiyatla hem okur hem yazar olarak ilgili bulunması hissettiklerini edebî zemine dökmesini sağlamıştır. Böylece duygu sömürsü yapmadan edebî ve estetik ölçütleri göz ardı etmeden büyük bir denge içinde romanına vücut vermiştir. *Ölümün Gölgesi Yok*, çağdaş Türk edebiyatının seçkin bir eseri olarak yerini almış, kazandığı iki ödülle de orijinalitesi ve edebî kıymeti tescillenmiştir.

Filiz Binyazar’ın talihsiz ölümü ve Adnan Binyazar’ın ona duyduğu aşk Çorum ve Hitit uygarlığı ile bütünleşerek *Ölümün Gölgesi Yok* ve *Eş Ağzı / Gömüt Taşında Söylemeler* gibi iki değerli eserle Türk edebiyatındaki kalıcı yerlerini almışlardır.

Kaynaklar

- BİNYAZAR, A. (2003) “Kitaba Giden Yol”, *Varlık* dergisi, S. 1150, s. 21-24.
- _____ (2006) “Sormaca”, *Çağdaş Türk Dili* (Yaşam- Yapıt İlişkisi- II / Özel Sayı), S. 222, s. 290-293.
- _____ (2009) *Şairin Kedisi*, İstanbul: Can Yayınları.
- _____ (2012) *Ölümün Gölgesi Yok*, İstanbul: Can Yayınları.
- _____ (2013) *Masalını Yitiren Dev*, İstanbul: Can Yayınları.
- GÜREL, N. (2004) “Adnan Binyazar ile Söyleşi”, *Varlık* dergisi (Kitap eki), S. 140, s. 1-4.
- _____ (2005) “Şairin Kedisi Anı Olarak da...”, *Varlık* dergisi (Kitap eki), s. 8-9.
- MORAN, B. (2007) *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZTOP, E. (2004) “Adnan Binyazar: Bir Sevgi Yaratıcısı Değilseniz Aşk Yoktur”, *Hürriyet Gösteri*, S. 261, s. 5- 10.

BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU’NUN RESİMLERİNDE ÇORUM (İskilip)

Neslihan YILMAZ TOPRAK¹

ÖZET

Türk Sanatında geçmişten günümüze birçok sanatçı yer almıştır. Sanat tarihimizde büyük yer edinmiş sanatçılarımızdan biri olan Bedri Rahmi Eyüboğlu D grubu sanatçılarımız arasında yer alır. Batı sanatıyla yöresel sanatımızı sentezleyerek eserler veren sanatçımız Yazma, gravür, seramik, heykel, vitray, mozaik, hat, serigrafi, litografi gibi birçok formda çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu sanat eserlerinin yanında çok iyi bir şairdir. Bütün eserlerinde Anadolu’yu, Anadolu insanını kendine feyz almıştır. Anadolu’da kullanılan motifler eserlerinin baş yapıtı olmuştur. Eserlerinde Türk sanatının kalbi olan Türk motiflerini modernize ederek çalışır. Gittiği yurt gezilerinden biri olan Çorum ‘u da resmederek birçok eserler vermiştir. Çorum’da kaldığı sürece birçok ilçesini gezerek resmeden sanatçı mektuplarında İskilip hayranlığına dile getirir. Çorum eserlerinde Anadolu kültürü ön plana çıkmıştır. Ayrıca İskilip için “Ressamlar için bu kasabadan daha zengin bir yer olamaz” diyordu. Hitit uygarlığına başkentlik yapmış şehir tarihi ve kültürüyle Eyüboğlu’nuda etkileyerek yöresel motiflerle süslü ürünler ortaya koymuştur. Bu araştırmada Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun eserlerine temel olan Anadolu kültürünün ve Çorum resimlerinin sanat hayatının dönüm noktasını, kanıt olarak sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelime: Çorum, İskilip, Bedri Rahmi Eyüboğlu, yöresel motifler.

---

¹ Öğr. Gör.Neslihan YILMAZ TOPRAK Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksekokulu

ABSTRACT

Many artists have appeared in Turkish Art from past to present Bedri Rahmi Eyüboğlu who takes part in group D artists, is one of the most precious artists of Turkish Art our artist who produces Works by synthesizing western art and traditional art, has proficiency in many different fields like writing, grovure, ceramic, sculpture, stainedglass, mosaic, calligraphy, serigraphy, lithography. Beside these Works, he is successful poet. Eyüboğlu takes as an example Anatolia and Anatolian society for his all Works. Motifs which were used in Anatolia are masterpieces of his products. He produces by modernizing Turkish motifs which are center of Turkish Art. He has many products depicted Çorum which is one of his domestic journey. He tells about love of İskilip in his letters during his time in Çorum, he travelled around different towns and put them in paintings. He states for İskilip that “There is no productive place except fort his town for painters.”The city which was the capital of Hittite influences Eyüboğlu by means of its history and culture and he gave products decorated with new local motifs. The aim of this research is to present as a proof that Anatolian culture and Çorum pictures which are the bass of Bedri Rahmi Eyüboğlu’s works are the turning point of his artistic life.

Key Words: Çorum, İskilip, Bedri Rahmi Eyüboğlu, traditional motifs

GİRİŞ

1.ÇORUM (İSKİLİP)

Çorum, Anadolu'nun iç kesimlerini Karadeniz kıyılarına bağlayan yollar üzerinde bulunan, Paleolitik dönemden başlayarak yerleşime sahne olan, tarihin ilk organize devleti Hititlerin başkenti Hattuşaş'a ev sahipliği

yapmış, Roma, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yerleşim alanı olma özelliğini devam ettirmiş bir Anadolu kentidir.²

Çorum'a 56 km. olan İskilip ilçesi, İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinin birleştiği sınırlarda geçiş bölgesi durumundadır. İ.Ö. 5000-4000 yıllarına inen geçmişi içinde Boğazköy ve Alacahöyük gibi eski yerleşimleri de barındıran İskilip, önemli tarih ve kültür birikimine sahiptir.³

2. BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU

1911 yılında Görele ilçesinde dünyaya geldi. Babasının görevi nedeniyle birçok ili dolaşmıştır. Babasının milletvekilliği sebebiyle memleketi Trabzon'a geri döner. Trabzon Lisesinde Zeki Kocamemi' nin öğrencisi olur. Resim serüveni burada başlamaktadır. 1929'da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne girmiştir. Burada Nazmi Ziya ve İbrahim Çallı'nın öğrencisi olmuştur. 1931 yılında eğitimini bitirmeden, ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu'nun yanına Paris'e gitti. Tam bir Anadolucu diyebileceğimiz Bedri Rahmi Eyüboğlu, hocalığı, araştırmacı, kişiliği, şairliği, yazarlığı, ressamlığı Türk sanatında iz bırakan en önemli isimlerden biri olmuştur.

Sanatı, öğrencisi olduğu Andre Lhote'den etkilenmiş fakat kendine has kişiliği ile çizgisini oluşturmuştur. Yöresel olanı, folklorik öğeleri resminin baş rolü yapmıştır. Halı, kilim, çini, hat, minyatür neye bakarsa baksın biçim, çizgi ve renk onun ilgilendiği öğeleri oluşturmuştur. Sanatçı yapmış olduğu duvar düzenlemeleri, mozaikler, seramik ve beton rölyef panolar ve daha bir çok benzeri uygulamayı yapar ve bunlar batılı değil yerli yaşadığı ülkeye özgü eserlere dönüşür.

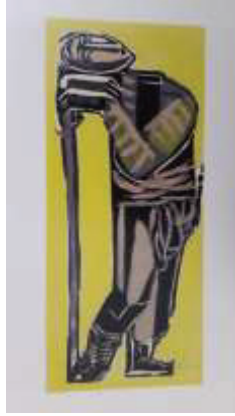
Akademideki öğrencilik yıllarında kendine yakın bulduğu Van Gogh'dan etkilenir daha sonra ise Raoul Dufy ve Henri Matisse'e ilgi duydu. Türkiye'ye döndükten sonra bir dönem “D Grubu” sergilerine katılan Eyüboğlu 1940'larda renkçi bir anlayışta manzara ve portreleri yaptı ve aynı

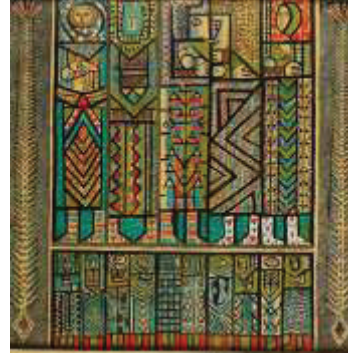
² (Günay 2007:88)

³ (İlter 1992:2)

dönemde yurt gezileri sırasında keşfettiği Geleneksel Halk Sanatlarına ilgi duyarak onları incelemeye başladı.

Resim: 1

Resim:2

Yurt gezilerinin etkisiyle yaptığı Anadolu görünümlü ve Anadolu'ya özgü konuları işleyen resimlerinden sonra yöneldiği alan duvar resimleridir. Anadolu'nun yöresel ve tarihsel el sanatlarına el atmış, halı, kilim, heybe, cicim ve yün çoraplardaki nakış motifleri resme sokmaya çalışmıştır. (Resim 1-2) Halk el işlemeciliği tükenmez bir kaynak oluşturan çok yönlü birikimden hareket etmek Bedri Rahmi'nin sanatı için sonraki kuşakları da derinden etkileyen bir ilke olmuştur. 1942 yılında Çorum'a gitmesi Bedri Rahmi'nin sanatsal yaşamının temelini oluşturmuştur. Çorum'da durdukça derinleşen, gözlemleri zamanla yoğunlaşan bir Bedri Rahmi kişiliği oluşmuştur.

Yanyana düz ve özentisizce sürülmüş canlı renk lekeleri üstünde ince, kıvrak çizgiler halinde nesnenin sınır çizgilerini, ayrıntılarını serpiştirmesi Bedri Rahmi'nin benimsediği, ömrü boyunca yaralandığı bir tarzdır.⁴

Bu gezilerin en güzel tarafı, kendilerini memleket içerisinde lüzumsuz bir lüks eşyası gibi görmeye başlayan ressamlarımız Bir işe yaramak fırsatını vermiş olmasıdır diyor Bedri Rahmi.⁵

⁴ (Erol, Turan, Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği, Cem Yayın evi, İstanbul 1984, s.78)

⁵ Vedat Nedim Tör, “Yıllar Böyle Geçti” 1976, s.185'den B.R. Eyüboğlu, Hep Bu Toprakdan dergisi, Nisan 1944)

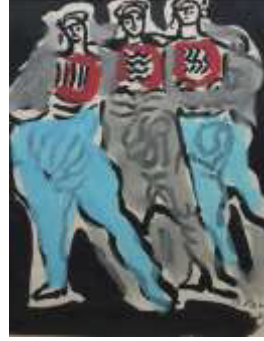

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Bir Ramazan Bayramı arifesinde Beki kaplıcalarına yıkanıp arınmaya gelen binlerce köylünün oyunlarını izlemek onu coşturmuştur. Kaplıcanın yanbaşındaki tepelerden birisinde civar köylülerin rengarenk demetler halinde, halka halka halay çekerek hamama doğru yaklaştıklarını seyrettim. Kadınlı erkekli geliyorlardı. Aralarında çocukları da vardı. Kaplıcaya gündelik iş elbiseleriyle girdiler, yıandıktan sonra rengarenk bayramlıklarını giydiler, sıralarını beklerken, türlü çeşitli oyunlar çıkardılar, bütün bunlar kendiliğinden ve harikulade intizam içinde olup bitti. Ben de kırmızı dağların arasında kaybolan Beki kaplıcalarında, hayatımın en güzel bayramını yaşadım.(Resim 3-4-5)⁶

Bedri Rahmi Çorum’dan yüklü döndü. Çorum’un ak alçı sıvalı, kiremitli evleri, telli kavakları ve asıl önemli olan, Çorum köylüsü, daha doğrusu Anadolu insanı resimlerine bu gezide girdi. Çorum gözlemleri, yıllar yılı ölünceye kadar ardını bırakmadı, onu izledi. (Resim 6-7-8-9-10-11)⁷

Resim 6

Resim 7

Resim 8

⁶ y.a.g.k

⁷ (Erol, Turan, Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği, Cem Yayınevi, İstanbul 1984, s.78)

Resim 9

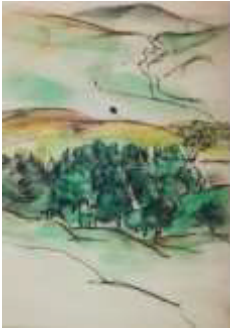
Resim 10

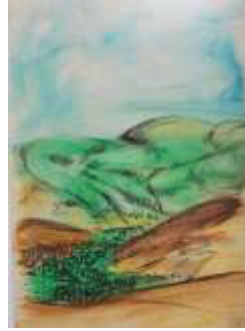
Resim 11

Çorum ve kasabalarında 3 ay dolaşan Bedri Rahmi özellikler İskilip'e hayran olmuştur. Ressamlar için bu kasabadan daha zengin bir yer olamaz diyordu. Oysa Çorum'a giderken ona İskilip'in yalnız turşularını övmüşlerdi.

Dağların umumi rengi: kirli, bir o kadar tozlu ve tahta rengi. Bu silik renkler arasında pembe koyuluk itibariyle aynı derecede fakat renkli dağlar var. Bu renkli kısım umumi renksizlik içerisinde müthiş bir kıymet alıyor. Fakat bu renk kudretli ilk bakışta gözleri kamaştıran saydam değil. Çünkü gayet hafif koyuluklarla birbirinden ayrılıyorlar. Renkli kısımlar arası bir göl yeşili. Yeşilliğin koyuluk derecesi göl renginin aynısı, aynı koyulukta bir göl mavisi, hafif mora çalıyor sonra sıcak bir dağ parçasının 4/1 kadar yer alıyor. 4/3 kirli ana renk. Ondan sonra hafif sıcak, sonra göl yeşili ve göl mavisi. (Resim 12-13-14)⁸

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Bedri Rahmi Eyüboğlu İskilip'e geldiği zaman ilk izlenimi “Burası çok ilginç yer! İnsanı büyüleyen, hoşuna giden ve korkutan bir dağa. Dağlar her yanımızda dağlar.(Resim 15) Dün karanlık bastırmıştı. Çevremizi pek göremeden geldik. Bu sabah da, az biraz da yağmur yağdı. Çorum'da 1 aydan fazla kaldığıma pişman oldum. Doğrudan doğruya İskilip'e gelmek

⁸ Eyüboğlu B. Rahmi, Çorum Defterlerinden, 1942-1945

varmış. Burası ressamlar için yaratılmış bir ülke, daha doğrusu, sadece ressamlar için bir köşeye saklanmış bir çevre” der. Eşine İskilip’i şöyle tarif eder. “Kendi başına akça pakça bir köyün tam ortasında duran bir dağ silsilesinde gözünün önüne getirmeye çalış. (Resim 16) İskilip’in çevresi de Çorum’ununki kadar geniş ve karşılaştırma kabul etmeyecek kadar fazla konu zenginliği olduğunu söyler. Cezanne’ ın yaptığı gibi oradan bir “Aix” çıkartmaması gerek yada Van Gogh’un yaptığı gibi İskilip’i bir ressamlar beldesi haline getirmemiz gerek demiştir.⁹

Resim 15

Resim 16

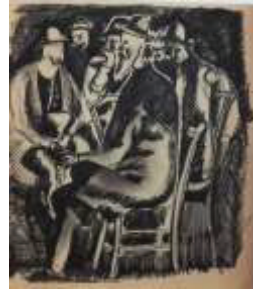

Resim 17

İskilip’te fazla kalmamıştır yağmurdan ve vakit yetersizliğinden fazla çalışma yapamamıştır. Kendisi de İskilip için uzun etüt isteyen bir yer konular çok dolgun ve genellikle panoramik diye bahseder. İskilip’te 1 hafta kalır Anadolu anılarını toplasak bile tasarlayamayacağımız bir memleket diye bahseder. Dağlarına hayran kalır “tam arayıpta bulamadığım dağlar, dağlar şehrin içinde, ortasında, nasıl anlatayım tramway caddesinden geçer gibi. Çöp arabaları yahut mahalle bekçileri gibi şehrin senlisi benlisi olmuşlar. Adam başı yeni bir görüntü, adam başı yeni ışığa kavuşan sırtlar, kayalar, tabak gibi bir dağ parçası birkaç dakika sonra korkunç bir çukurun içinde kaybolmaya başlıyor. Ötede karanlık leke içerisinde dağlar fişkıryor.(Resim 17)¹⁰

Resim 18

Resim 19

⁹ Eyüboğlu B. Rahmi, Çorum Defterlerinden, 1942-1945

¹⁰ Eyüboğlu B. Rahmi, Çorum Defterlerinden, 1942-1945

Çorum’ da yaşadığı bütün anıları tekrar eserlerinde yaşamıştır. Halayın kadınlı erkekli oynanan ve güzel bir türkü ile zenginleştirilen oyunu çok sevmiştir. Hayatının bundan sonraki döneminde sanatçı sürekli olarak bu konuları hatırlayarak resmetmiştir. Birçok eserinde bu konuyu tekrar tekrar işlemiştir. Bu resimler aslında Bedri Rahmi’nin Çorum’dan etkilenmesinin ve Anadolu kültürünün eserlerinin merkezinde olduğunun kanıtı niteliğindedir.(Resim 20-21-22-23-24-25)

Resim 20

Resim 21

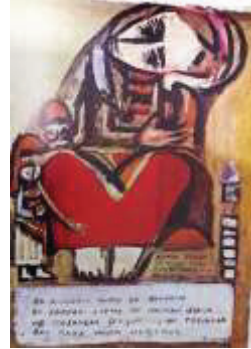
Resim 22

Resim 23

Resim 24

Resim 25

SONUÇ

Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nun resimleri tahlil edilince iki temele ulaşmak mümkün. Biri şair duyarlılığının kendine özgü yaratılışıyla kişisel kalan yönü öbürü, sanat felsefesi ve hayat görüşüne eklenen teknik olgunluğuyla yerli köklere inebilen ve o yüzden dünyaya hitab edebilen bir

sanatçıdır. Kendisine Anadolu’yu doğuyu konu olarak almıştır. Resimlerinde kadını, Anadolu adet, gelenek ve göreneklerini, motifleri, yiyeceklerini, doğasını her anlamıyla Anadolu onun vazgeçilmesi olmuştur. Özellikler yurt gezilerinde Çorum’da yaşadığı, gördüğü her anı onun hayatının sonuna kadar konu olmuştur.

Çorum, Bedri Rahmi için aslında bundan sonraki sanat hayatının, sanat konularının, tekniğinin temellerini oluşturmuştur. Anadolu’ya duyduğu hayranlıkta bunda etkili olmuştur. Aslında temel olarak Çorum’da gördüğü Anadolu kültüründen etkilenerek Batı’da gördüğü tekniklerle sentez kurarak eserlerini ortaya koymuştur.

Bedri Rahmi halk sanatını sağlam bir kaynak olarak görmeye başlamıştır. Halk sanatından yola çıkarak yeni anlatım biçimleri aramıştır. Minyatürlerden de esinlenmiştir. Anadolu kilimlerinin geometrik, soyut biçimleri, çini, cicim, heybe, yazma ve çorapların bezeme düzeni ve renk uyumlarını kaynak olarak kullanmış, motifin ağırlık kazandıgı süslemeci bir tutumla resimler yapmıştır.¹¹

Bedri Rahminin dönüm noktası ve hayatı boyunca sanatını şekillendirecek olan Anadolu başladığı yer ve esas alınan yer Çorum gezisidir. Anadolu motiflerinin, şekillerin yanı sıra Anadolu halkına duyduğu hayranlık onun eserlerinin konu ve kompozisyon olarak farklılığını göstermektedir. Tabi bununda esası yurt gezilerinin etkileridir.

Yaşamı boyunca Anadolu kaynaklı halk sanatı örneklerine eğilen Bedri Rahmi, Batı resminin teknik olanaklarını kullanarak Anadolu duyarlılığını yansıtmak istemiştir.

Bedri Rahmi resimlerinde sadece Anadolu kültürünü ve geleneksel motifleri kullanmamış aslında Anadolu’yla çağdaş Türk resim sanatına köprü kurmuştur. Çağdaş Türk resim sanatının batı tekniğiyle geleneksel motiflerle, geleneksel sanatlarla ve konu olarak Anadolu halkı, Anadolu kültürünün bütünleşmesini sağlamıştır. Çağdaş resim sanatına farklı bir duruş getiren Bedri Rahmi Anadolu kültürünü işlerken Anadolu kültürünün temeli ve rengi olan Anadolu kadınına birçok resminde yer vermiştir.

Yurt gezilerinde Anadolu’nun güzelliklerinden ve samimiyetinden etkilenen sanatçı, Çağdaş Türk resim sanatına bu etkiyi getirerek sanat hayatı boyunca uyguladığı bütün tekniklerde bu samimiyeti yansıtmıştır.

---

¹¹ (Başbuğ, Turan Çağdaş Türk Sanatında At Tasvirleri, İdil Dergisi, 2012, Cilt 1, Sayı 5 s.292)

Sonuçta Bedri Rahmi kullandığı bütün tekniklerde gönlünün hep yurt gezilerindeki Anadolu kültüründe olduğunu asıl Çağdaş Türk sanatının zenginliğin Anadolu ve batıya özenmemek olduğunun en büyük kanıtı Bedri Rahminin eserleridir. Bedri Rahmi eserlerinde Anadolu'nun her türlü muhteşem zenginliklerini resmetmiştir.

KAYNAKÇA

Erol, Turan, Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği, Cem Yayınevi, İstanbul 1984, s.78

Eyüboğlu B. Rahmi, Resme Başlarken, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977

Eyüboğlu B. Rahmi, Çorum Defterlerinden, 1942-1945

İlter Fügen, Bir Anadolu Kenti İskilip, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1992.

Günay Semra, Gelişmekte olan Çorum Turizmi: Büyük Potansiyel, Yetersiz Tanınmışlık ve Umut Veren Turist Tatmini, Ege Coğrafya Dergisi, İzmir, 2007

Şerifoğlu F. Ömer, Bedri Rahmi Eyüboğlu Yaşasın Renk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008

Şerifoğlu F. Ömer, Bedri Rahmi Eyüboğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2011

Tör, Vedat Nedim, Yıllar Böyle Geçti, Milliyet Yayını, İstanbul, 1976

Turani Adnan, Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı, T. İş Bankası Yayını, Ankara, 1977

SANATÇI VE MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BEDRİ RAHMI EYÜBOĞLU VE İSKİLİP ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Canan UĞURDAĞ¹

Özet

İçinde yaşanan mekânlar; yani şehirler, kasabalar, köyler ve bunların içerisindeki mimarî yapılar, çağlar boyunca sanatçıların ilham kaynağı olmuştur. Sanatkâr, çevresinde gördüğünü veya çevrenin kendisine hissettirdiğini, estetik bir algıyla yeniden kurmuş ve bunu sanatına da yansıtmıştır. Bu yansıtma, sanatın “güzel söz söyleme” ile ilgili olan kısmına dâhil edilen edebiyatta da kendisine yer bulmuştur. Şairler ve yazarlar, buldukları mekânlardan duygusal olarak etkilenmişlerse bunu edebî eserlere veya doğrudan bir edebî eser olarak görülmesi bile -ortaya koydukları sanat ürünlerine yön verdiğini anladığımız- yazdıkları notlara aksettirmişlerdir. Böylelikle sanatkârların yapıtlarında yaşanan ve etkilenilen mekânın izlerini sürmek mümkün olmuştur. Bu çalışmada hem Türk edebiyatına hem de Türk resmine önemli katkıları olan Bedri Rahmi Eyüboğlu ve İskilip ilişkisi sanatçının mektuplarından yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bedri Rahmi Eyüboğlu İskilip’te kısa bir süre kalmış olmasına rağmen, İskilip’in doğasından oldukça etkilenmiş ve bunu mektuplarında dillendirmiş, resimlerinde de görselliğe dönüştürmüştür. Çalışmada öncelikle mekân ve sanatçı ilişkisi üzerine genel bir değerlendirmede bulunulmuş, sonrasında ise Bedri Rahmi Eyüboğlu, sanatı ve İskilip hakkında bilgi verilmiştir. İkinci kısımda ise Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun mektuplarından yansıyan İskilip okuyucuya tanıtılmıştır. Mekânın sanatkârdaki etkilerini özellikle onun mektuplarından anlamak mümkündür. Bu çalışmanın amacı sanatkâra yön veren mekân noktasında İskilip’in bir sanatkârda akseden izlerini veriler ışığında sunmaktır.

---

¹Öğretim Görevlisi, Hitit Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca, içinde yaşanan mekânlar sanatçıların en önemli ilham kaynaklarından biridir. Mekân sözcüğü en genel anlamıyla bulunulan yer, ev anlamlarına gelmektedir. “Mekân”, sanatçının lügatinde ise kimi zaman sadece bir “yer” kimi zamansa -belki mecazlı bir söyleyişle- sanatçının kendisiyle hemhâl olduğu, kaynaştığı, ondan ziyadesiyle etkilendiği bir nevi “ev”i olmuştur.

Sanatın “güzel söz söyleme” ile ilgili olan kısmına dâhil edilen edebiyatta ise işin içine sözcükler gitmektedir. Şair ve yazarlar buldukları mekânlardan duygusal olarak etkilenmişlerse bunu edebî eserlere veya doğrudan bir edebî eser olarak görülmesi bile -ortaya koydukları sanat ürünlerine yön verdiğini anladığımız- yazdıkları notlara aksettirmişlerdir. Böylelikle sanatkarların yapıtlarında, yaşanan ve etkilenilen mekânın izlerini sürmek mümkün olmuştur. Bazı yazarlar ise yaşadıkları mekândan etkilenmiş olma hâlini bir kurgu dünyasına yerleştirmiş, böylelikle insan-mekân bütünleşmesi edebî metne girmiştir. Bu da edebiyat tarihi boyunca en çok realist/ gerçekçi çizgide diyebileceğimiz yazarlarda rastlanmaktadır. Roman veya hikâye kahramanlarının yaşadıkları sosyal çevre ve mekânlar gerçeğe en uygun şekilde tasvir edilmiş, böylelikle insan-mekân bütünleşmesinin varlığı okuyucuya yansıtılmıştır. Örnek verecek olursak; Türk edebiyatında Halit Ziya Uşaklıgil’in romanlarında, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Refik Halit Karay’ın eserlerinde bu bütünleşmeyi görmek mümkündür.

“Mekânla bireyin ilişkisi, yaşanan coğrafya ile örtük bir düzlemde ilerler. Böylece mekânlar, insan hayatının/ kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkar.”² İşte bu ayrılmaz bütünlük içinde sanat eserlerine yansıyan mekânın izlerini sürmek de mümkün olmaktadır.

1. Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Sanatı ve İskilip Üzerine

Bu incelemeye kaynaklık eden ressam ve şair Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun asıl adı Ali Bedrettin’dir. Kendisi; yazar, çevirmen ve eleştirmen Sabahattin Eyüboğlu’nun kardeşi, ressam Eren Eyüboğlu’nun eşidir. Trabzon Lisesi’nden öğretmeninin ilgisiyle resme yönelir ve Güzel Sanatlar Akademisi’ne girer. Daha sonra iki yıl Fransa ve İngiltere’de kalır. 1933 yılı sonrası Türkiye’ye döner. Dönemin öncü sanat hareketi olan ‘D Grubu’nun sergisine katılır. Yurt gezileri esnasında önce Edirne’ye sonrasında da ise Çorum’a gider. Muhit, Yeni Adam dergilerinde ve Tan

² Nermin Yazıcı, *Halikarnas Balıkcısı’nın Eserlerinde Tabiat*, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002, s.269.

gazetesinde ilk yazı ve öyküleriyle yer alır.³ Bedri Rahmi, daha sonra Ses, İnsan, Gün, Büyük Doğu gibi yayın organlarında da yazılar yayımlar.

Yazmak onda bir tutku halini alır. Hatta bu tutkusunu, “Benim ilk göz ağrım da yazı, daha resmin R’sinden haberim yokken birkaç yazım dergilerde, gazetelerde basıldı. Lise sıralarında sıkıntıdan boğulmak üzereyken bana cankurtaran simidi diye resim yerine edebiyatı atsalardı şaşmadan yazıyı seçerdim. Yazmaya çoktan hazırdım.”⁴ şeklinde açıklamıştır.

Bedri Rahmi, şiirsel dil ile resmi bir araya getiren nadir sanatkârlardandır. Hatta onun “şiirlerinde renk ve resim ögesi yoğundur. Bunu sözcüklere indirgemmiştir.”⁵

Şiirle resmi birleştirmesinin yanı sıra Bedri Rahmi’nin eserlerinde yoğun bir Anadolu esintisi de göz çarpar. “Eyüboğlu, Anadolu insanının hayatına ve sanatına dönük gelenek ve inanışları, yerli motifleri kendi yorumuyla şiirleştirir. Bu halk sanatına duyduğu hayranlıktan kaynaklanır.”⁶

“En güzel ve en bahtiyar şiir mümkün olduğu kadar geniş bir insan kalabalığına hitap eden şiirdir.”⁷ diyen Bedri Rahmi Eyüboğlu asıl şairi ise “dilin bütünü imkânlarını, zenginliklerini bilen, bütün yaratıcı sanatkârlar gibi hudutsuz bir sevgi, sonsuz bir hırs ve şehvetle mahmul olan kimse”⁸ olarak tanımlar.

Bedri Rahmi’nin eserlerinin en önemli özelliği ise “işlenen konunun hayattan alınması ve yazarın bakış açısında “hayatın bütünü” bulmamızdır.”⁹

Bedri Rahmi’nin şiir sanatında hangi etkileri taşıdığı sorusuna ise cevap olarak şunlar söylenebilir: “Bedri Rahmi’nin 1930’lu yıllardan başlayarak oluşturduğu şiir atmosferinde Hece’nin beş şairinden, Garip’ten, Nazım Hikmet’ten ve onun çevresinde oluşan “1940 Kuşağı Toplumcu Gerçekçi” şiirinden, İkinci Yeni’den gelen birçok etkiyi barındırdığını

---

³ *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, c. 1, s. 423.

⁴ Bedri Rahmi Eyüboğlu, *İster Yaz İster Yazma*, Cumhuriyet gazetesi, 21 Aralık 1974.

⁵ Ali Mustafa, “*Şiirin Ressamı, Resmin Şairi*” *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı 87, Sema Matbaacılık, İstanbul 1987, s.284.

⁶ Ali Mustafa, “*Şiirin Ressamı, Resmin Şairi*” *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, s.284.

⁷ Bedri Rahmi Eyüboğlu, “*Şiir ve Şaire Dair(I)*”, *Dost Dost*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s. 72.

⁸ Bedri Rahmi Eyüboğlu, “*Şiir ve Şaire Dair(I)*”, *Dost Dost*, s.74.

⁹ Abdullah Çelik, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.15.

söyleyebiliriz. Bunun dışında onun şiirinde Karacaoğlan, Aşık Veysel ekseninde, halk şiirimizin yoğun etkisinin bulunduğunu görmekteyiz.”¹⁰

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun hayatı ve sanat anlayışından kısaca bahsettikten sonra çalışmanın sanatçı- mekân bağlamında ikinci ayağını oluşturan “temel mekân” a yani İskilip’e uzanmak gerekir.

“Çorum’un kazası olan İskilip öncelikle Anadolu tarihi içinde çok eskilere inen bir bölge olma önemini taşır.”¹¹ Yine İskilip, doğası ve kültürü ile ülkemizin en güzel ve en eski topraklarından.

Evliya Çelebi'nin tabiriyle bir ilim beldesi olan İskilip, yemek kültürüyle de meşhurdur. “Şarkılara konu olmuş Karadutu, Çatal karası, Mor elması, Sütlü Elması, İskilip Ayvası, İskilip Turşusu, İskilip Dolması ve el sanatları varlığını sürdürmektedir.”¹²

Bu güzel ilçenin Bedri Rahmi'nin hayatında -az bir süreliğine vakit geçirilmiş bile olsa - önemli bir yeri vardır denilebilir. Çalışmamızın ikinci kısmında ise Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun mektuplarındaki satırlardan örnekler doğrultusunda İskilip ve Bedri Rahmi Eyüboğlu etkileşimi verilmeye çalışılacaktır.

2. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Mektupları'nda İskilip'e Dâir İfadeler

Bedri Rahmi Eyüboğlu yurt gezileri programı çerçevesinde 1942 yılında öncelikle Çorum'a gitmiştir. “Çorum” a gitmesi Bedri Rahmi'nin sanatsal yaşamında silinmez izler bırakmış; Çorum yaşantısı, gözlemleri zamanla yoğunlaşmış, durdukça derinleşmiş ve sanatçının kişiliği, sanatının asıl bildirisi bu yaşantıdan çıkmıştır.”¹³

Bedri Rahmi Eyüboğlu ile eşi Eren Eyüboğlu'nun birbirlerine yazdıkları mektuplardan oluşan “Aşk Mektupları” adlı eserde Bedri Rahmi, Çorum'dan ilk izlenimlerini şöyle anlatır:

¹⁰ R.Melih Erzen, *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s.5.

¹¹ Fügen İltter, *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, (önsöz'den s. IX).

¹² *Resim Kent İskilip*, Çorum Valiliği İskilip Kaymakamlığı Kültür Yayınları 2009, s.4.

¹³ Turan Erol, *Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu- Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği*, Cem Yayınevi, İstanbul 1984, s.77.

“Çorum’dan ilk izlenimler çok güzel. Birçok taraflarını, çocukluk anılarımla tamamladığım ve süslediğim bir şehir. Kendisine özel bir havası var. Yolları evleri insanları hep bildiğim ve sevdiğim Anadolu.”¹⁴

Sanatçının Çorum’dan İstanbul’a gönderdiği 17 Ağustos 1942 tarihli ikinci mektubunda ise Bedri Rahmi, İskilip’i -duyduklarından hareketle- oldukça merak etmiştir:

“İskilip diye bir kasaba varmış.Herkes methediyor.Fakat acaba resim için nasıl?”¹⁵

“İskilip’e mutlaka gidin. Öyle nefis bir turşu vardır ki bayılırsınız diyorlar. Evet, turşuya bayılırım. Ama natürmort yapmak niyetinde değilim!!”¹⁶

Bedri Rahmi; Çorum’dan İstanbul’a gönderdiği 27 Eylül 1942 tarihli kartpostalda ise İskilip’e gideceğinin kesinleştiğini, orayı iyi bulursa orada bir hafta kalacağını, bir bavul bir de boya sepeti götürüleceğini eşine anlatır¹⁷.

Sanatçı, eşi Eren Eyüboğlu’na İskilip’e gidiş yolculuğunun gayet zor geçtiğini, hiç durup dinlenmeden döne döne insanın başını döndüren yollardan geçmenin kendisini yordüğünü ancak güzel bir vazo gibi ortada duran bu kasabanın etrafından dönmenin kendisini mutlu ettiğini anlatır.¹⁸

28 Eylül 1942 tarihli mektubunda ise ,“Bugün İskilip’teyiz. Burası çok ilginç bir yer!! İnsanı büyüleyen, hoşuna giden ve korkutan bir doğa. Dağlar her yanımızda dağlar.”¹⁹ diyerek İskilip’ten ilk izlenimlerini anlatmaya başlar:

“Çorum’da bir ay fazla kaldığıma, bilsen ne kadar pişman oldum. Doğrudan doğruya İskilip’e gelmek varmış. Burası, ressamlar için yaratılmış bir ülke. Daha doğrusu, sadece ressamlar için, bir köşeye saklanmış bir çevre.

Kendi başına akça pakça bir köyün ortasında duran bir dağ silsilesini gözünün önüne getirmeye çalış. İskilip’in çevresi de Çorum’unki

---

¹⁴Mehmet Hamdi Eyüboğlu (Fransızcadan çeviren ve yayına hazırlayan), *Aşk Mektupları (1937-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s.107.

¹⁵Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.107.

¹⁶ Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.113.

¹⁷ Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.143.

¹⁸ Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.144.

¹⁹ Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.144.

kadar geniş ve karşılaştırma kabul etmeyecek kadar fazla bir konu zenginliği var.”²⁰

İskilip’i çok beğendiğini sürekli yineleyen Bedri Rahmi, eşine yazdığı mektupta İskilip’in Van Gogh’un yaptığı gibi bir ressamın beldesi haline getirilmesi gerektiğini söyleyerek, eşi Eren Eyüboğlu’na kendisini mutlaka buralara getireceğini de ifade eder.²¹

İskilip’ten İstanbul’a yazdığı 30 Eylül 1942 tarihli mektubunda ise İskilip’in “resim yapmak için yaratılmış bir yöre”²² olduğunu ifade ederek bulunduğu mekânın kendisinde uyandırdığı hayranlığı da okuyucuya aktarmış olur.

6 Ekim 1942 tarihli mektupta da; “Canuli, dün İskilip’ten döndüm. Bu canım yerden, yağmurdan ve vakit azlığından ötürü kaçtım. Çok uzun etüt isteyen bir yer. Konular çok dolgun ve genellikle çok panoramik.”²³ Cümlelerini sarfeder.

Bedri Rahmi’nin eşi ile yazışmalarının derlendiği *Aşk Mektupları*’nda İskilip ile ilgili düşünceleri bu şekildedir. Sanatçının, ağabeyi Sabahattin Rahmi Eyüboğlu ile mektuplarından oluşan “Kardeş Mektupları”nda da yine İskilip’e dâir satırlar söz konusudur. Bu mektuplardan birinde Bedri Rahmi, İskilip’in kendisinde uyandırdığı duyguları açık bir şekilde ifade eder. Bu satırlarda da İskilip’in resamlara has bakışı nasıl etkilediğine dâir özellikleri bulmak mümkündür:

“İskilip’te bir hafta kaldım. Memlekete girerken aklımı oynatacaktım. Bütün Anadolu anılarını bir araya toplasak bile yine de tasarlayamayacağımız bir memleket. İlk gün Çorum’da çok kaldım. Buraya daha önce niye gelmedim diye içim dağlanarak şehri dolaştım. Bu sarsıntı tam bir hafta sürdü. Önce ayın 15’ine kadar orada kalmaya karar verdim. Ve Eren’e müthiş bir İskilip methiyesi yazarak kararımı bildirdim. Ama şehri dolaştıkça öyle on beş günde kendisini verebilecek bir yerde olamadığımı daha iyi anladım. Ağabey, resim için bundan daha olağanüstü bir yer düşünmezdim”²⁴

Mektubunun ilerleyen satırlarında Bedri Rahmi, hem tasvirlerle başvurur hem de ifadelerini şiir dizeleriyle daha sanatsal kılar:

²⁰ Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.144.

²¹ Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.144.

²² Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.146.

²³ Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Aşk Mektupları*, s.150.

²⁴ Mehmet Hamdi Eyüboğlu (Baskıya Hazırlayan), *Kardeş Mektupları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s.187.

“Tam arayıp da bulamadığım dağlar. Dağlar şehrin içinde, ortasında, nasıl anlatayım tramvay caddesinden geçer gibi. Çöp arabaları yahut mahalle bekçileri gibi şehrin senlisi benlisi olmuşlar. Adam başı yeni bir görüntü, adım başı yeni bir işığa kavuşan sırtlar, kayalar. Tabak gibi bir dağ parçası. Birkaç dakika sonra korkunç bir çukurun içinde kaybolmaya başlıyor. Öteden bir karanlık leke içerisinden dağlar fıskırıyor.

Dağlar şaha kalkıyor, dağlar doğruluyor
Gökler şaha kalkıyor, gökler doğruluyor

Sonra şehir. Dağların yuttuğu şehir. Dere boylarına salkım saçak sıralanan Ortaçağ evleri. Dağ manastırlarından fırlamış siyah elbiseli, ağır başlı, hırçın yüzlü adamlar.

Bunların yanında rengârenk köylü demetleri. Ve damdan düşercesine patavatsız bir yağmur, bir sel, bir âfet, arkasından mor salkımlı bir sürü bulut ve bütün haşmetiyle Ramazan topu. Davul ve zurna.

İskilip’e derhal vurulmamaya imkân yok. Ama bu memlekette öyle şipşak resim yapmaya da olanak yok. Orada en aşağı üç ay kalmak, siyahla ve morla eller ve bedeni ile çevreyi tanımak gerek ve insanları ile bir parça kaynaşmak gerek.”²⁵

Bedri Rahmi, mektubunun İskilip ile ilgili satırlarının son kısmında ise bu yöreden ayrılırken duyduğu özlem ve hüznün ile karışık hislerini şu cümle ile ifade eder: “Kısacası ağabey dün İskilip’ten kaçtım ama nasıl, çok sevdiğim bir kadından kaçır gibi.”²⁶

Bedri Rahmi’nin İskilip ile ilgili görüşlerini yansıttığı mektuplarından sonra bir de edebiyatımızın en bilinen şiiirlerinden olan Karadut’tan da bahsetmek gerekir. Karadut’un ilk dizisinde adı geçen “Çatal kara” da İskilip’te yetişen bir üzüm çeşidi olup edebî eserde mekânın ve mekânla bağlantısı olan çeşitli unsurların etkisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak Turan Erol Bedri Rahmi Eyüboğlu ile ilgili olarak şu hatırayı nakleder: “Bir Avrupa yolculuğu dönüşü yanında getirdiği bir top kağıda el koymak isteyen gümrükçülerden birisi ‘bu güzel kağıtlara o kargacık burgacık resimlerden yaparsan yazık olur; şiiir yaz, hocam bu kağıtların üstüne o güzel şiiirlerini yaz. Bak şiiirlerini anlıyoruz, onlara bir diyeceğimiz yok.’ diyerek “Karadut” şiiirini okumaya başlar: ‘Karadutum, çatal karam, çingenem’

---

²⁵Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Kardeş Mektupları*, s.187-188.

²⁶ Mehmet Hamdi Eyüboğlu, *Kardeş Mektupları*, s.188.

Bedri Rahmi dayanamaz sorar: ‘Söyleyin bakalım nedir ÇATAL KARAM?’ Bu soru karşısında afallayan görevliye: ‘Bu deyimim anlamını Çorum’un İskilip ilçesinde arayın’ dedikten sonra kağıt topunu kucaklayarak gümrükten geçer.”²⁷

Çatal karanın öyküsü ise şöyledir: “Bedri Rahmi günlerden bir gün İskilip Kalesi’nde Çorum yoluna kurmuştu tezgâhını . Yanı başındaki alanda çocuklar çığlık çığlığa oynuyorlardı. Bir aralık başına toplandılar. Her birinden bir ses, bir eleştiri geliyordu. Bedri Rahmi onları başından biraz olsun uzaklaştırmak adına ellerine bir kağıtla kalem verdi. İskilip’te ne kadar meyve varsa adlarını yazmalarını istedi.

Meyve listelerinin en uzununu üzümler hanesi idi. En baştaki üzümü, çatal kara salkımı tarif ettiler. Öyle güzel anlattılar ki, elimle koymuş gibi buldum onu, pazarda. Yer yer mora kaçan kuzguni kara bir salkım. İki avuç doldurur taşar bile. Bir tane daha var, o da simsiyah. Tam beş yol dilinden düşmedi Mernuş’un. Çatal kara, kat kat kara, özlü, tatlı, uçsuz bucaksız kara, pırıl pırıl kara, bilâl kara, bir dilimi zehir zıkkım, bir dilimi candan tatlı kara. Sevda karası.”²⁸

Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun İskilip ile ilgili izlenimlerinden hareketle kaleme aldığı dizeler yine Karadut eserinin içindeki “Devlete Ve Millete Dair” adlı şiirde şöyle karşımıza çıkmaktadır:

“Az gittim uz gittim
Dere tep düz gittim
Gün görmüş ağaçlar,
Borcunu ödemiş tarlalardan geçtim.
Günlerden bir gün İskilip’e vardım.”²⁹

Mektuplardan bize ulaşan bütün bu satırlardan ve dizelerden Bedri Rahmi’nin İskilip ile kurduğu ilişkiyi görmek mümkündür.

SONUÇ YERİNE

Sanatkârlar çağlar boyunca yaşadıkları mekânlardan etkilenmiş ve bunları eserlerine de yansıtmışlardır. Türk resminin olduğu kadar Türk

²⁷ Turan Erol, *Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu- Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği*, Cem Yayınevi, s.81.

²⁸ Turan Erol (Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun 7 Temmuz 1959 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki “Çatal Kara” başlıklı yazısından akt.), *Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu- Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği*, s.81-82.

²⁹ Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiirleri)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.77.

edebiyatının da önemli sanatçılarından olan Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun mekân-insan bütünleşmesi çerçevesinde incelediğimiz İskilip ile ilişkisinde de mekândan sanatçının kalemine akseden izleri takip etmek mümkündür. Sanatçının, **yurt** gezileri kapsamında önce Çorum'a ardından da İskilip'e gittiğini ve İskilip'in doğasından, insanından, meyvelerinden etkilendiği onun mektuplarından anlaşılmaktadır. Bu etkilenme sanatçının sadece resimlerine değil; -az dahi olsa- şiirine de yansımıştır. Bedri Rahmi Eyüboğlu İskilip'te uzun süre kalmamıştır. Ama kalış süresi az olsa o bile onun oradaki çalışmalarının sanat hayatını etkilediğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Çelik, Abdullah; *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Erol, Turan; *Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu-Yetişme Koşulları, Sanatçı Kişiliği*, Cem Yayınevi, İstanbul 1984.

Erzen, R. Melih; *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi; *Dol Karabakır Dol (Bütün Şiileri)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi; *İster Yaz İster Yazma*, Cumhuriyet gazetesi, 21 Aralık 1974.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi; “Şiir ve Şaire Dair(I)”, *Dost Dost*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

Eyüboğlu, Mehmet Hamdi (Fransızcadan çeviren ve yayına hazırlayan); *Aşk Mektupları (1937-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

Eyüboğlu, Mehmet Hamdi (Baskıya Hazırlayan); *Kardeş Mektupları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

İlter, Fügen; *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Mustafa, Ali; “Şiirin Ressamı, Resmin Şairi” *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı 87, Sema Matbaacılık, İstanbul 1987.

Resim Kent İskilip ; Çorum Valiliği İskilip Kaymakamlığı Kültür Yayınları, 2009.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Yazıcı, Nermin; *Halikarnas Balıkcısı'nın Eserlerinde Tabiat*, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002.

ÇORUM’UN İSKİLİPLİ İKİ MİLLETVEKİLİ; MEHMET MÜNİR ÇAĞIL, İSMAİL KEMAL ALPSAR VE TBMM II. DÖNEM FAALİYETLERİ

Öğr. Gör. Tuğba GÜLEN¹

Öğr. Gör. Hacer ÖLÇER²

Özet

Türk Demokrasi Tarihi içerisinde halkın yönetime kısmen ortak olması 19 Mart 1877 yılında, 120 milletvekilinin katılımı ile Osmanlı Mebûsân Meclis’in açılması ile gerçekleşmiştir. Çorum’un devlet yönetimine ortak olması ise yapılan seçimler sonucunda 17 Aralık 1908’de Osmanlı Mebûsân Meclisin çalışmaya başlamasıyla olmuştur.

İşte bu tarihten itibaren İskilip’in iki değeri Çorum ve Türk Demokrasi tarihinde yerini almaya başlamıştır. Bunlardan ilki 1908 Osmanlı Mebûsân Meclisinde Çorum’u temsil eden Mehmet Münir Çağıl ve ikincisi İsmail Kemal Alpars’dır. Çorum için yaptıkları parlamento çalışmalarını TBMM çatısı altında TBMM’nin II. Döneminden itibaren devam ettirmişlerdir.

Bu çalışmamızda bu değerli 2 milletvekilimizin kısa öz geçmişleri ve TBMM II. Dönem Zabıt Ceridelerinde yer alan faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Bu çalışma ile birlikte Mehmet Münir Çağıl ve İsmail Kemal Alpar’ın Osmanlı Devleti’nde kazandıkları parlamenter tecrübenin, TBMM II. Dönemine yansımalarını ve biçimlenen yeni yönetim şeklinin oluşumundaki katkılarını görmekteyiz

Anahtar Kelimeler: Çorum, İskilip, Milletvekili, TBMM II. Dönem

---

¹ Hitit Üniversitesi Meslek Yüksekokulu

² Hitit Üniversitesi Meslek Yüksekokulu

Abstract

Partial participation of public in Turkish Democracy History dates back to March, 19th 1877, opening date of Ottoman First Parliament with the participation of 120 parliamentarians. Participation of Çorum to government took place with the commencement of Ottoman First Parliament in December, 17th 1908 as a result of the elections carried out.

2 values of İskilip started to have part in Çorum and Turkish Democracy History as of this date. First of these is Mr. Mehme Münir Çağıl representing Çorum in Ottoman First Parliament in 1908. Second one is Mr. İsmail Kemal Alparsar. They continued to their parliamentary studies for Çorum the umbrella of TBMM (Grand National Assembly of Turkey) as of II. term of TBMM.

In this study, brief backgrounds and activities appeared in minutes of TBMM II. term of these 2 valuable parliamentarians are accentuated. We observe the reflections of the parliamentary experience that Mr. Mehmet Münir Çağıl and Mr. İsmail Kemal Alpar gained in Ottoman Empire and their contributions on the formation of new regime during TBMM II. term.

Key Words: Çorum, İskilip, Parliamentarian, TBMM II. Term

Giriş

1894 yılında Çorum Sancağı; Ankara Vilâyeti kazası olmaktan ayrılmıştır. İskilip; Sungurlu, Osmancık, Hüseyinabad (Alaca) ve Merkez ilçesi ile birlikte Çorum’un kazası haline gelmiştir.³20 Nisan 1924 tarihinde Çorum vilâyet olması ile birlikte İskilip’in bu idari yapısı günümüze kadar devam etmiştir.⁴İskilip’in ve Çorum’un demokrasi tarihinin kesişmesi de bu süreç içinde gerçekleşmiştir.

Türk Demokrasi Tarihi içerisinde halkın yönetime kısmen ortak olması 19 Mart 1877 tarihinde 120 milletvekilinin katılımı ile Osmanlı Mebûsân Meclis’in açılması ile gerçekleşmiştir. Çorum’un devlet yönetimine ortak olması ise yapılan seçimler sonucunda 17 Aralık 1908’de, Osmanlı Mebussan Meclis’in çalışmaya başlamasıyla olmuştur. Çorum Ankara seçim bölgesi içerisinde temsil edilmiştir.

İşte bu tarihten itibaren İskilip’in iki değeri Çorum ve Türk Demokrasi tarihinde yerini almaya başlamıştır. Bunlardan ilki 1908 Osmanlı Mebûsân Meclisinde Çorum’u temsil eden Mehmet Münir Çağıl ve Ekim 1919’da yapılan seçimlerde Çorum’dan Meclis-i Mebûsân Meclisine üye seçilen İsmail Kemal Alpsar’dır. Çorum için yaptıkları parlamento çalışmalarını TBMM çatısı altında TBMM’nin II. Döneminden itibaren devam ettirmişlerdir.

11 Ağustos 1923’te göreve başlayan TBMM’nin II. Dönemi, 11 Ekim 1927’ye kadar görev yapmıştır. “İnkılâp” meclisi olarak bilinen bu meclis döneminde birçok gelişme yaşanmıştır.1923 seçimleri iki dereceli olarak haziran-temmuz aylarında gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlere siyasi partilerle değil, Müdâfaa-i Hukuk Grubu ile gidilmiştir.⁵ Mustafa Kemal, 1923 seçimlerinde Anadolu ve Rumeli Müdâfa-i Hukuk Grubu adaylarının kazanması adına önemli çalışmalar yapmıştır. Gümüşhane dışında hemen her yerde seçimleri Müdâfa-i Hukuk adayları kazanmışlardır. Seçimleri kazanan tek bağımsız aday Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey olmuştur.⁶ Birinci Meclis üyelerinden 125’i İkinci Meclise de seçilmiştir. Bu 125 kişiden

---

³Bekir Koç, “Ankara Vilayeti Salnamelerine Göre XIX. Yüzyılda Son Çeyreğinde Ankara”, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler* , Cilt: I, Prof. Dr. Yılmaz Kurt(ed.), Master Basım Yayınları, Ankara, 2012, s.558

⁴Çorum İl Yıllığı 1967, s.25

⁵ Dursun Ali Akbulut, “II. Dönem TBMM ve Cumhuriyet’in İlanı”, *Türkler*, Cilt 16, s.620-621

⁶ Mücahit Özçelik, “ I ve II. Dönem TBMM’de Niğde Milletvekilleri ve Faaliyetleri”, *Turkish Studies -International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkicVolume 7/4*, Fall 2012,Ankara ,s.2492

114’ü birinci grup üyesi milletvekillerinden oluşmaktadır.287 milletvekilinden oluşan II. Dönem TBMM’nin 2 Ağustos 1923 günü açılması gerekiyorsa da çoğunluk sağlanmadığı için ilk toplantı 11 Ağustos 1923’te yapılmıştır. Ankara’dan milletvekili seçilen Mustafa Kemal II. TBMM’de de Meclis Başkanı seçmiştir. Bu Meclis, 23 Ağustos 1923’te Lozan Barış Antlaşması onaylanmıştır. İtilâf Devletleri’nden İstanbul’un yönetimi devralınmıştır. 13 Ekim 1923 Ankara başkent yapılmıştır.29 Ekim 1923’de Cumhuriyetin ilanı ve 3 Mart 1924’de Halifeliğin kaldırılması olmak üzere birçok siyasi inkılâp bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Siyasi inkılâpların yanında sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuki inkılâplar gerçekleştiren II. Meclis, 1 Kasım 1927 tarihine kadar çalışmalarını yürütmüştür.

Bu çalışma da öncelikle TBMM II. Dönem Çorum milletvekillerinden Mehmet Münir Çağıl ve İsmail Kemal Alpars’ ın milletvekilinin kısa özgeçmişleri ve onların Zabıt Cerideleri ışığında TBMM II. Dönem faaliyetleri incelenmiştir.

1.Mehmet Münir Çağıl

1873 yılında İskilip’te doğmuştur.⁷ Babası Plevne Savaşına katılan Redif Binbaşı Mehmet Hilmi Efendi, annesi Fatma Zahide Hanım’dır.1908’de Seniha ve 1915’te Nebile Hanımlar ile evlenmiştir. Orhan, Selçuk, Turhan ve Bilge adlı çocukları dünyaya gelmiştir.

İlköğretimini İskilip’te bitirip, 1887’de Rüştüeyi Çankırı’da tamamlamıştır. İskilip ve İstanbul’da bir süre özel ders almıştır.1891 yılında imtihanla Hukûk Mektebine girmiştir. 29 Ağustos 1896 tarihinde pekiyi derecesiyle mezun olmuştur.

2 Temmuz 1898’de 1000 kuruş maaş ile Lüleburgaz Bidâyet Mahkemesi Savcı Yardımcısı olarak yargı hizmetine başlamıştır.⁸ Sırasıyla Kudüs Bidâyet Mahkemesi Savcı Yardımcılığı, Akkâ ve Kudüs Mahkemeleri Ceza Başkanlığı ve Musul Merkez Bidâyet Mahkemesi Savcı Yardımcılığı görevlerine atanmıştır. Diyarbakır ve Kosova Bidâyet Mahkemeleri Ceza Başkanlığına getirilmiştir.

Kosova’da bulunduğu sırada II. Meşrutiyetin ilanı yapılan seçime katılarak Çorum’dan Meclis- Mebûsân Meclisine üye seçilmiştir.⁹ Seçimlerde

⁷Çorum İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi Kayıtları (MERNİS)

⁸Nazif Öztürk, “ Vakıfların Tasfiyesi Açısından M. Münir ÇAĞIL”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskillipli Alimler*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara ,1998,s.110

⁹Kazım Öztürk,*Türk Parlamento Tarihi TBMM-II-DÖNEM 1923-1927*, Cilt III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:3, Ankara, 2005, s.216

104 oy almıştır. Mazbatasının hazırlanış tarihi 5 Mayıs 1908 olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak 17 Aralık 1908’den itibaren Mecliste yerini almıştır. Mebusluk tasdiki 18 Aralık 1908 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu Mecliste Tatil-i İşgal ve Adliye Encümenlerinde çalışmıştır.¹⁰

1912’de 117 oy alarak Çorum’dan ikinci kez mebus seçilmiştir. Yine Adliye Encümenliğinde görev almıştır. Üçüncü Dönem Meclis-i Mebûsân Meclisine 111 oy alarak katılmıştır. 23 Mayıs 1914 tarihli istifa dilekçesi ile Çorum Mebusluğundan istifa etmiştir.¹¹

Bu tarihten sonra Evkâf-ı Hümayûn Nezâretine Müsteşar olmuştur. Bu görevi Ocak 1918 yılına kadar sürdürmüştür.¹²

TBMM II. Dönemine kadar avukatlık görevine devam etmiştir. TBMM II. Döneminde Çorum’dan milletvekili seçilmiştir. IV. Dönem de 4 Mayıs 1931’de Meclise katılmış, dönem boyunca Adalet Komisyonunda çalışmıştır. Üçüncü ve dördüncü toplantı yıllarında bu komisyonun başkanlığını yapmıştır.¹³

Münir Bey, 04 Ocak 1937 tarihinde CHP Genel Sekreterliğe yazdığı yazıda İstanbul Barosu’na kayıtlı olduğunu ancak avukatlık mesleğini icra etmediğini ve ayrıca merkezi İstanbul’da bulunan Türk Kömür Madenleri Anonim Sosyetesini Yönetim Kurulu Üyeliği görevi olduğunu bildirmiştir.¹⁴

İttihâd ve Terakkî Cemiyeti’nin üyesi, Halk Fırkasının kurucu üyesi olan II. Dönemden VIII. Döneme kadar Çorum’dan milletvekili seçilen Mehmet Münir Çağır, 14 Mayıs 1950’ye kadar 27 yıl milletvekilliği yapmıştır.¹⁵

9 Ağustos 1954’te vefat etmiştir ve İstanbul Zincirli Kuyu Mezarlığına gömülmüştür.

---

¹⁰ Sadık Sarısaman, “ Osmanlı Mebûsân Meclisi’nde Çorum Mebusları (1908-1920)”, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu Bildiriler*, Diyanet Vakfı Basımevi, Çorum,2006,s.444

¹¹A.g.m., s.461-468

¹²Selda Kılıç, “Osmanlı Mebûsân Meclisinde Ankara Mebusları ve Faaliyetleri (1908-1918)”, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Edt.: Prof. Dr. Yılmaz Kurt, Cilt I, Ankara, 2012, Master Basım Yayınları, s.467

¹³Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-V-DÖNEM 1931-1935*, Cilt II, , Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:12,Ankara, 2005, s.166

¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No:490 1 0 0 Kutu No:234 Dosya No:923,Sıra No:5 (11 Ocak 1937)

¹⁵Kazım Öztürk, a.g.e., s.217

1.1.Mehmet Münir Çağıl TBMM II. Dönem Faaliyetleri

TBMM'nin II. Dönemi için yapılan seçimlerde Çorum'dan milletvekili seçilen Mehmet Münir Bey'in mazbatasını 12 Ağustos 1923'te onaylanmıştır. Bu Mecliste Umûru Tasarrufiyye, Adliye Memurîn Muhakemât, Kavanini Maliye ve Diyanet ve Evkâf Komisyonları üyeliklerinde ve Adliye Komisyon Sözcülüğünde bulunmuştur.¹⁶

Vakıflarla ilgili çalışmanın bu noktasından “Evkâf Müşteşar-ı Esbakı Münir” ifadesiyle Mehmet Münir Bey, komisyona dahil edilmiştir. Mütehasıs kişilerden teşkil edilen bu komisyon tarafından dört ayrı kanun tasarısı hazırlanmıştır. Hazırlanan bu tasarılar, mütalaalarından yararlanarak yararlanmak üzere davet edilen Çorum Mebusu Münir Bey ve Maliye müfettişlerinden Şükrü Bey'inde hazır bulunduğu icra vekilleri heyetinin 11.12.1340/1924 tarihli toplantısında görüşülmüştür. Müzakere sonunda Evkâf müessesesinin vaziyetini milletin hakiki menafî'ine muvafık bir şekilde tespit etmek üzere hazırlanan dört kıt'a “Levayih-ı Kanuniye”nin yeniden tetkiki ile icab eden ta'dilatın icrası zımında Hariciye vekili Şükrü Kaya, Ziraat vekili Hasan Fehmi, Ticaret Vekili Ali Cenâni, TBMM Reis Vekili İsmet Eker, Çorum Mebusu Münir Bey'lerden mürekkep bir encümen teşkili kararlaştırılmıştır.

Nitekim vakıfların, Başvekalet'e bağlı bir Umum Müdürlük halinde idaresini öngören 429 sayılı kanunun kabulünden 2 yıl 18 gün sonra: “vakıfların tasfiyesine müteallik bir projenin, Dâhiliye, Maliye, Maarif, Ticaret, Sıhhiye ve Mavemat-ı İctimaiye vekaletleri ile Evkâf Müdüriyet-i Umumiye-sinden tayin olunacak birer yüksek memurun iştirakiyle teşkil edilecek bir komisyon tarafından tetkiki ve buna nazaran ihzar edilecek layihanın tetkikatını mutazammın raporu ve esbab-ı mucibeyi muhtevi olmak üzere Başvekalet'e tevdi” edilmesine, İcra Vekilleri Heyeti'nin 21 Mart 1926 gün ve 2427 sayılı kararı ile karar verilmiştir.¹⁷

Mehmet Münir Bey, TBMM II. Döneminde 23 konu hakkında söz aldığı ve 1 kez de Takrir verdiği kaynaklara yansıyan bilgiler arasındadır.

11 Ağustos 1923-28 Şubat 1924 tarihlerini içeren TBMM II. Dönem I. Yasama Yılı içerisinde 9 konu ile ilgili söz almıştır. Mehmet Münir Bey'in bu yasama yılı konuşmaları incelendiğinde; en çok üzerinde durduğu konunun Posta Kanunu ile ilgili olduğu görülmektedir. Posta Kanunu ile ilgili 12 Eylül 1923 ve 17 Eylül 1923 tarihlerinde konuşmaları bulunan Mehmet

¹⁶Fahri Çoker, ag.e.,s166

¹⁷ Türk Kültüründe İz Birakan İskilipli Alimler (Sempozyum: 23-25 Mayıs 1997-İskilip), Türk Diyanet Vakfı Yayınları/264, Ankara, 1998, s.111-112

Münir Bey; posta ücretinin sadece gececi öğrencilerinden ve ailelerinden değil onların kayınvalide ve kayınbabalarından da alınmaması konusunu dillendirmiştir.¹⁸17 Eylül 1913’de yaptığı konuşmaları Adliye Encümeni adına yapan Mehmet Münir Bey burada Posta Kanunu’nun 41., 43., ve 44. Maddeleri ile ilgili gelen soruları cevaplamış. Posta pullarının alımı ve posta kaçakçılığı ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur.¹⁹

15 Aralık 1923 tarihinde 2 kez söz almış bir keresinde kanun tasarısında yapılan isim yanlışlığı üzerinde durmuş diğeri ise “*Affı Umumi kanun Lâhiyası*” ile ilgili olmuştur.²⁰ 20 Aralık 1923 tarihinde gerçekleştirdiği konuşmasın da;“*idare âza-ı müntahabesinin memleket için faydalı olduğuna kâil değilim*” demiştir.²¹

27 Aralık 1923’te gerçekleşen oturumda şirketlerin Türkçe kullanılması konusundaki tartışmada Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey’in sözleri üzerine Mehmet Münir Bey’de söz almış, 1916 yılına ait bu konuyla ilgili bir kanun olduğunu ve onun korunması gerekliliğini söylemiştir.²²

2 Ocak 1924 yılında gerçekleşen oturumda Cuma tatili hakkında görüşme yapılmıştır. Mehmet Münir Bey; “*Derece-i servetlerine göre kaydına lüzum yoktur. Cuma günü dükkânı açar da beş yüz lira sermayem var derse ve hâkimler mutlak derece:’ servet ve sermayeyi nazariitibara alacak olurlarsa az bir ceza ile mahkûm etmeye mecbur olurlar. Halbuki Cuma günü kanunun mevcudiyetine rağmen dükkânını açacak bir adamı ağır bir ceza ile mahkûm etmek lâzımdır.*” demiştir..²³

5 Ocak 1924 tarihinde ise Maliye Encümeni Aşar Nizamnamesi kapsamında hazinenin el koyduğu bazı emlaklar hakkında konuşmuştur.²⁴

17 Ocak 1924 tarihinde yine Adliye Encümeni adına işgal sırasında gerçekleşen altın kaçakçılığı ile ilgili bilgi vermiştir.²⁵

TBMM II. Dönem I. Yasama Yılında kayıtlara geçen son konuşması ise 21 Ocak 1924’te Telgraf ve Telefon Memuru düzenlenmesi ve oluşturulacak olan Hakem Heyeti ile ilgili olmuştur.²⁶

¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 2. Cilt 17. Birleşim,s.56 (12.9.1339)

¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 2. Cilt 20. Birleşim,s.155-156-157-158 (17.9.1339)

²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 4. Cilt 68. Birleşim,s.234-235 (15.12.1339)

²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 4. Cilt 71.Birleşim,s.370 (20.12.1339)

²² TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 4. Cilt 75.Birleşim,s.504 (27.12.1339)

²³ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 4. Cilt 78.Birleşim,s.633-638 (02.01.1340)

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 4. Cilt 79.Birleşim,s.695 (05.01.1340)

²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 5. Cilt 85.Birleşim,s.174 (17.01.1340))

TBMM II. Dönemi II. Yasama yılı iki devrede ele alınır. 01 Mart 1924 -30 Ekim 1924 tarihleri arasındaki birinci devre ve 01 Kasım 1924-22 Nisan 1925 tarihleri arasında ikinci devreyi içine almaktadır. Bu Yasama Yılında Mehmet Münir Bey 1 adet Tahrir (öneri) vermiş ve 14 konu hakkında da konuşmuştur.

12 Mart 1925'te sunduğu tahriri içlerin de Çorum Mebusu İsmail Kemal Alpsar'ın da bulunduğu 15 arkadaşı ile birlikte vefat eden Çorum Milletvekili Ferit Bey'in çocuklarının tahsili için yapılacak yardım ile ilgilidir.²⁷

18 Mart 1924 tarihinde Mehmet Münir Bey Adliye Encümeni adına Köy Kanunu ile ilgili Elaziz Milletvekili Hüseyin Bey'in sorusuna cevap vermiştir.²⁸ 20 Mart 1924 yılında yapılan oturumda Maliye Vekili Abdülhalik Bey ile gerçekleştirdiği konuşmada Anonim Şirket olarak kabul edilen Ziraat Bankası'nın Osmanlı Devleti zamanından kalan borç durumu hakkında bilgi istemiş ve bankanın bazı vergi alımları ve kişisel hesaplar ile ilgili konuların hazırlanan kanuna dahil edilmediğini gözler önüne koymuştur.²⁹

8 Nisan 1924 tarihinde “Mahakim-i şeriyenin ilgasına ve mahakimin teşkilâtına ait ahkam-ı muaddil kanun lâyihası münasebetiyle” söz almıştır.³⁰ 9 Nisan 1924 yılında gerçekleşen oturumda ise Tasfiye Kanunu ile ilgili olarak Adliye Encümenliği adına cevap vermiştir.³¹

10 Nisan 1924 günkü konuşmada ise “Elviye-i selâsede emvali gayri menkenin senedi hakaniye raptına dair kanun.” ile ilgili söz almış ve kanunun 9. maddesinde bazı değişikliğe gidilmesini, dağıtılacak olan arazilerin “meccanen” dağıtılması gerektiğini savunmuştur.³²

Teşri-i Muhâkemat Kanun Lâhiyası hakkında 14 Nisan³³ ,15 Nisan³⁴ ve 21 Nisan 1924 tarihlerinde Adliye Encümeni adına konuşmalar yapan Mehmet Münir Bey; “Eğer biz usulü muhakemenin noksanlarını birer birer tadat edecek olursak bunlar çoktur. 40 - 50 maddeden ibaret ve usulü muhakeme-i hukukiye ile usulümü hakematı cezaiye ve îcrâ ve Sulh Kanunlarına ait olan bir lâyiha ile bu dört mühim kanundaki nevakısın ikmal edilmiş olduğu zannederim hiç

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 5. Cilt 87. Birleşim, s.273-275 (21.01.1340)

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem 15. Cilt 76. Birleşim, s.397-398(12.03. 1341)

²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem 15. Cilt 76. Birleşim s.653 (18.03.1340)

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem7. Cilt 17. Birleşim, s. 823-287 (20.03.1340)

³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem8. Cilt 32. Birleşim, s. 442 (08.04.1340)

³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem8. Cilt 33. Birleşim, s.478-479 (09.04.1340)

³² TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem8. Cilt34. Birleşim, s.532 (10.04.1340)

³³ TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem8. Cilt 37. Birleşim, s.698-699-705-707-709-711-715, (14.04.1340)

³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem8. Cilt 38. Birleşim, s.728-731-732, (15.04.1340)

kimsenin hatırına gelmez. Onun için meseleyi atıye talik etmek ve böyle esaslı bir meseleyi şimdiden halledi vermemek daha doğru olur. Böyle esaslı bir meselenin küllî bir surette tadili veyahut ilgası usulü muhakeme-i hukukiyede ki insicamı, intizamı da ihlâl eder. Tebligatı tahririyenin aleyhinde söyleyen arkadaşlarımız olduğu gibi lehinde olan birçok arkadaşlarımızda vardır. Bunlar da mütalâalarını söyleyebilirler. Encümen, dört takrirden birisini nazar itibare almış, bunu Heyeti Celilenize arz etmiştir. Encümenin nazarı dikkate aldığı takririn gayesi de hükümetin teklif ettiği maddenin aynen kabulü idi. Hükümet, teklif ettiği maddeyi kanuniyede tebligat-ı tahririyeden bahsetmiyor. İlâmlar, malûmu âliniz tarafeynin bilcümle ifadatını muhtevi olarak yazılıyor ve sayfalar teşkil ediyor. Bu madde, ilâmatta ifadatın kasrı ve yalnız esasa hasrı maksadiyle teklif olunmu bir maddedir. Bundan sonra Mahkemei Temyize yalnız temyiz olunan ilâm gitmeyecek.” şeklinde açıklamada bulunmuştur.³⁵

22 Nisan 1924 tarihinde Mehmet Münir Bey Evkâf Müdüriyeti Umûmiye’sinin 1340 senesi bütçesinin kabulü esnasında söz almış ve Çorum Milletvekili İsmet Bey ile birlikte 4. Maddenin şeklinin değiştirilmesini istemiştir³⁶Yine aynı gün Orman Nizamnamesi ile ilgili gerçekleşen oturumda Adliye Encümeni adına; “İşletmede çalışan bir işçinin işletmecinin haberi olamadan ağaç katli yaparsa bundan işletme sahibinin hapis cezası ile mahkûm etmenin makul olmadığını” açıklamıştır.³⁷

3 Aralık 1924’te; “Müskirat nakli maddesinden mahkûm Osman Oğlu Ali Rıza hakkında verilen hükümde hatayı adli vaki olduğundan affı suretiyle telâfisine dair tezkere” münasebetiyle söz alan Münir Bey; uygulanan affın genel bir af olmadığını dillendirmiştir.³⁸ 8 Aralık 1924 tarihinde ise Şûrayı Devlet Teşkilâtı hakkında kanun lâyihasının Adliye Encümenine mi yoksa Maliye Encümenine mi havale edilmesi gerektiği konusunda tartışmalar yaşanmış, Mehmet Münir Bey; bu tasarının kısa sürede sonuçlanması için Adliye Encümenliğine verilmesini savunmuştur. Sonuç olarak Adliye Encümenliğine verilmiştir.³⁹

11 Aralık 1924’te “Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyin; 14 Eylül 1336 tarihli men’i müskirat kanunu mucibince mahkûm olanların 9 Nisan 1340 tarihinde kabul edilen kanun münasebetiyle haklarındaki hükmün infaz olunmasına ve elyevm

³⁵TBMM Zabıt Ceridesi,II.Dönem,8. Cilt 43. Birleşim,s.972

³⁶TBMM Zabıt Ceridesi,II.Dönem,8. Cilt 44. Birleşim, s.1035-1036-1037 (22.04.1340)

³⁷TBMM Zabıt Ceridesi,II.Dönem,8. Cilt 44. Birleşim, s.1104-1105 (22.04.1340)

³⁸TBMM Zabıt Ceridesi,II.Dönem,10. Cilt 15. Birleşim, s. 438 (3.12.1340)

³⁹TBMM Zabıt Ceridesi,II.Dönem,11. Cilt 18. Birleşim, s.30-31-32 (8.12.1340)

mevkuf ve mahsup olanların tahliyesine dair teklifi kanunu” münasebetiyle söz almış ve adı geçen mahkumların cezalarının affını savunmuştur.⁴⁰

1 Mart 1925 yılında ise işlerinde Çorum Milletvekili Dr. Mustafa Elvan Bey’lerinde sorularını Adliye Encümeni adına cevaplamış, ismi yüz ellilikler listesinde geçen kişilerinin eserlerinin de basılamayacağını açıklamıştır.⁴¹ 5 Nisan 1925 tarihinde “*Konya Mebusu Mustafa Feyzi Efendinin; bi’l iştirak tasarruf olunan emvali gayri menkûlenin taksimi hakkındaki 1 Kanunuevvel 1339 tarihli Kanunun sekizinci ve dokuzuncu maddelerinin tadiline dair teklifi kanununu*” hakkında konuşmuştur.⁴²

19 Nisan 1925 tarihinde ise Ceza Kanunu ile ilgili birçok soruyu Adliye Encümeni adına cevaplamıştır.⁴³

Mehmet Münir Bey’in TBMM II. Dönemde ki duruşuna, faaliyetlerine bakıldığında; Osmanlı Mebûsân Meclisinden getirdiği tecrübenin çok fark edildiği tutanaklara yansımıştır. Fikirlerini açıkça dile getiren Mehmet Münir Bey özellikle Osmanlı Döneminden kalan kanunlara ve Cumhuriyet ile birlikte kabul edilen yeni Anayasaya olan hâkimiyeti ile de dikkat çekmiştir.

2.İsmail Kemal Alpsar

1874 te İskilip’te doğmuştur. Babası Alpsarzade Şükrü Efendi, annesi Hafize Hanım’dır.⁴⁴İstanbul Çiçek Pazarı Rüştüyesi ve İstanbul İdâdisi’ nde öğretimini tamamlayıp, Ağustos 1894’te Mülkiyenin yüksek bölümünden diploma almıştır.

Fransızca bilen İsmail Kemal Bey; 20 Kasım 1894 tarihinde Ankara Maiyet Memurluğu ile devlet memurluğuna başlamıştır. Bu görevde iken aynı zamanda Ankara Lisesi’nde Tarih, Kitâbet, Kavadi Türkî dersleri öğretmenliği, Nallıhan Aşar İhale Memurluğu ve Haçın (Saimbeyli) Kazası Kaymakamlığı Vekilliği yapmıştır.

⁴⁰TBMM Zabıt Ceridesi,II.Dönem,11. Cilt 20. Birleşim, s.97-98 (11.12.1340)

⁴¹TBMM Zabıt Ceridesi,II.Dönem,15. Cilt 67. Birleşim, s.64-65-66 (01.03.1341)

⁴²TBMM Zabıt Ceridesi,II.Dönem,17. Cilt 94. Birleşim, s.91-92 (05.04.1341)

⁴³TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem,18. Cilt 106. Birleşim, s.189-190-196-204-206-209-215-216 (19.04.1341)

⁴⁴Çorum İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi Kayıtları (MERNİS)

Nisan 1897’de Mecitözü, Eylül 1901’de Ayvalık, Ekim 1902’de Merzifon ve Temmuz 1905’te Söğüt Kaymakamlarında bulunmuştur. Söğüt Kaymakamı iken Ertuğrul (Bilecik) Mutasarrıflığına vekâlet etmiştir.⁴⁵

Nisan 1907’de Denizli, Ağustos 1909’da Yozgat ve Mayıs 1911’de Kütahya Sancakları Mutasarrıflıkları, 1914’te Bursa Vali Vekilliğine, Eylül 1915’de Maraş, Ekim 1916’da Tokat Sancakları Mutasarrıflıklarına getirmiştir.

Mayıs 1918’de Sivas Valiliğine atanmıştır. Ocak 1919’da Damat Ferit Hükûmetince azledilerek Ermeni Tehciri ile suçlanmıştır. Tutuklanarak İngilizler tarafından Maraş’a gönderilmiştir. Maraş’ta sorgulanmış ve Ağır Ceza Mahkemesince suçsuz bulunmuştur

Ekim 1919’da yapılan seçimlerde 87 oy alarak Çorum’dan Son Osmanlı Meclis-i Mebûsân’a üye seçilmiştir. Mazbatası 23 Aralık tarihini taşımaktadır. Tetkik Encümenliği üyeliği yapmıştır.⁴⁶

16 Mart İstanbul’un işgali ve Meclisin dağıtılması üzerine Aralık 1920’de gizlice Anadolu’ya geçmiştir. Çorum’un İskilip Kazasında Müdâfa-ı Hukûk Cemiyetinin Başkanlığını yapmıştır. Bu görevde iken TBMM II. Dönem seçimlerine katılmıştır.

Mecidi, üçüncü rütbeden Osmanî, Gümüş Donanma ve Kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası sahibi olan İsmail Kemal Alpsar III., IV., V., ve VI. Dönemlerde Çorum milletvekili olarak mecliste yerini almıştır.

İsmail Kemal Alpsar Huriye Hanım ile evli olup, bu evlilikten 2 çocuğu bulunmaktadır.⁴⁷

25 Aralık 1936 tarihli CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği belgede mebusluk dışında her hangi bir iş ile iştiğal olmadığını sadece Çocuk Esirgeme Genel Kurulu Azalığı bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁸

Milletvekili bulunduğu sırada 14 Kasım 1942 tarihinde vefât etmiştir. Ankara Cebeci Askeri Mezarlığa gömülmüştür.⁴⁹

---

⁴⁵ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II-DÖNEM 1923-1927*, Cilt III, Ankara 2005, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:3, s.213

⁴⁶Sadık Sarısan, a.g.m., s.482-483

⁴⁷Ali Çankaya, a.g.e., s.588

⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Arşivi, Fon No:490 1 0 0 Kutu No:234 Dosya No:923,Sıra No:5(12 Kasım 1935)

⁴⁹ Kazım Öztürk, a.g.e., s.214

Ölümü Mecliste Refet Canitez’in başkanlığında toplanılan oturumda duyurulmuş ve hatırası önünde 2 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur.

“Çorum mebusu İsmail Kemal Alpsar’ın vefat etmiş olduğuna dair Başvekâlet tezkeresi Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine Çorum mebusu İsmail Kemal Alpsar’ını14 .XI . 1942 günü Ankara’da vefat ettiği Dâhiliye vekillikinden alınan 16 .XI . 1942 tarihli ve 28982/45 sayılı tezkerede bildirilmiştir. Teessürle arz ederim.”⁵⁰

2.1.İsmail Kemal Alpsar’ın TBMM II. Dönem Faaliyetleri

İsmail Kemal Alpsar; 15 Temmuz 1923’te yapılan seçimlerde 542 oy alarak Çorum’dan milletvekili seçilmiştir.11 Ağustos 1923’te meclise katılmış ve 12 Ağustos 1923’te mazbatası onaylanmıştır.

İsmail Kemal Bey, Dâhiliye, Memurin Muhakemât, Ziraat, Nizamname-i Dahilî ve Posta Telgraf Komisyonu üyeliklerinde bulunmuştur. Meclis adına Adana’nın kurtuluşuna katılan heyette yer almıştır.

TBMM II. Dönem Birinci Yasama Yılı’nda 11 Ağustos 1923 -28 Şubat 1924 tarihleri arasında İsmail Kemal Bey 94 yıllık TBMM tarihinde Zabıt Cerideleri kayıtlarına geçen Çorum Milletvekilleri arasından “Şifai Sual” soran tek milletvekilidir. İsmail Kemal Bey 28 Ocak 1924 tarihinde Maliye Vekâletine yönelttiği soru “Göğeri Aşarı”⁵¹hakkında ne düşünüldüğünü sormuştur.⁵²İsmail Kemal Bey’in bu sorusuna 16 Şubat 1924 tarihinde Maliye Vekili Mustafa Abdulhalik Bey tarafından cevap verilmiştir. Ancak İsmail Kemal Bey Aşar ile ilgili hazırlanan kanun çok da başarılı olmayacağını dillendirmiştir.⁵³

İsmail Kemal Bey, Kapalı oturumda 20 Eylül 1923’te “Mücadele-i Milliye’ye iştirak etmeyen ve hududu millî haricinde kalan erkân ve ümera ve zabitan ve mensubini askeriye hakkında yapılacak muameleye dair layiha-i kanuniye” ile ilgili söz almış kanun 1. Maddesi ve içeriği ile ilgili konuşmuştur.⁵⁴

⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi 1. Dönem, 1.Cilt, 16. Birleşim, s.31

⁵¹Kaynaklarda bazı yerlerde “Göğeri”,bazı yerlerde “Güveri”olarak geçen bu kelime; bahçede yetişen yeşillik, sebze anlamına gelmektedir.

⁵²TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem, 5. Cilt, 91Birleşim, s.406 (28.01.1340)

⁵³TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem6. Cilt, 103. Birleşim, s10-11-12 (16.02.1340).

⁵⁴ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, 2. Cilt, s.235-255 20 Eylül 1923

İsmail Kemal Bey; TBMM II. Dönem Birinci Yasama Yılı içerisinde Genel Kurul’da 4 Teklif sunmuş ve 1 Takrir vermiş, 21 konu ile ilgili söz almıştır.

8 Eylül 1923 tarihinde Lâhiya Encümenine “Göğeri Aşarı” hakkında teklif vermiştir.⁵⁵Hemen ertesi gün 9 Eylül 1923 ‘te tekrardan Lâhiya Encümenine “Göğeri aşarının, göğeri ekilecek tarlaların dönümünden maktuan istifasına dair” teklifte bulunmuştur.⁵⁶Yine Lâhiya Encümenine 17 Ekim 1923⁵⁷ ve 17 Kasım 1924 tarihinde götürdüğü Teklif; Askerlere askerlikte alât ve edevatı cedide-i ziraiye istimalinin öğretilmesi hakkındadır.⁵⁸22 Aralık 1923⁵⁹ ve 19 Şubat 1924 tarihinde Lâhiya Encümenine verdiği teklif; Tedrisatı İptidaiye Kanununun bazı maddelerinin tadiline dairdir.⁶⁰

21 Ocak 1924 tarihinde Başvekâlete sunduğu takrir; Alaca-Çorum - Sungurlu Yolu yapımının 1924 yılı içerisinde yapılmasına dairdir.⁶¹

İsmail Kemal Bey; TBMM ‘in II. Dönem Birinci Yasama Yılı içerisinde söz aldığı 13 farklı konu içerisinde en çok “*Posta Kanunu*” ve “*Telgraf ve Telefon Uygulamaları*” , “*Belediye Vergi Kanunu*” düzenlemeleri ile ilgili konuşmuştur.

İsmail Kemal Bey TBMM’ in II. Dönemi İkinci Yasama Yılı 1 Mart 1924-30 Ekim 1924, 1 Kasım 1924 -22 Nisan 1925 tarihleri arasında; 1 Teklif sunmuş, 2 Takrir vermiş, 16 konuda söz almıştır.

Çorum’un yol yapım çalışmaları ile yakından ilgilenen İsmail Kemal Bey; 29 Aralık 1924 sunduğu Teklifte Çorum-Sungurlu Çerikli yolunun genel yollar içine dahil edilmesini teklif etmiş ve Teklifi Lâhiya Encümenine havale edilmiştir.⁶²

İsmail Kemal Bey’in bu yasama yılı içerisinde verdiği ilk Takriri; 22 Kasım 1924’te Meclis Başkanlığı’na sunduğu ve İsmet Paşa’nın hastalanması üzerine Meclisin geçmiş olsun dileklerini İsmet Paşa’ya iletmesi için bir heyet kurulması ile ilgilidir.⁶³İkincisi ise 19 Nisan 1925 tarihinde “*Memurin Muhakemat Heyeti ve Encümeninin müddeti tatiline ait vaziyetinin tayinine dair*”

---

⁵⁵TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem1. Cilt, 15. Birleşim, s.448 (08.09.1339)

⁵⁶TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem2. Cilt, 17. Birleşim, s.38 (09.09.1339)

⁵⁷TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem2.Cilt, 37. Birleşim, s.708 (17.10.1339)

⁵⁸TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem5. Cilt 85. Birleşim, s.163 (17.11.1340)

⁵⁹TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem, 4.Cilt, 72. Birleşim, s.386 (22.12.1339)

⁶⁰TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem6. Cilt 106. Birleşim, s.121 (19.02.1340)

⁶¹TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem5. Cilt, 87. Birleşim, s.248 (21.01.1340)

⁶²TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem11. Cilt, 28. Birleşim, s.281 (29.12.1340)

⁶³TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem10. Cilt, 10. Birleşim, s.376 (22.11.1340)

Mazbatanın Ceza Kanunu’ndan önce görüşülmesini Meclise sunmuş ve yapılan oylamada Mazbatanın daha önce görüşülmesi kabul edilmiştir.⁶⁴

Konuşma yaptığı 16 konu içerisinde en çok üstünde durduğu “ Köy Kanunu” , “ 1340 Senesi Dâhiliye Vekâleti Bütçesi” ve “ 1340 Senesi Nafiâ Vekâleti Bütçesi” meseleleri olmuştur.

İsmail Kemal Bey; TBMM’nin II. Dönem Üçüncü Yasama Yılı 1 Kasım 1925- 10 Haziran 1926 tarihleri içerisinde 1 Teklif sunmuş, Dâhiliye Vekâletine 1 Sual sormuş ve 8 konu hakkında söz almıştır.

İsmail Kemal Bey; 19 Ocak 1925 tarihinde çıkartılan ve Türkiye’de oturan 18–60 yaş arasındaki erkekler yol vergisine tabi tutan, 23 maddeden oluşan 542 sayılı “Yol Mükellefiyeti” Kanunu’nun 4. ,5. ve 17. Maddesi ile ilgili olarak düzenlemeye gidilmesini istemiştir.⁶⁵ İsmail Kemal Bey’in düzenleme istediği maddeler şunlardır:

“Yükümlülük kişinin bulunduğu il sınırları içinde ve en çok sekiz saat uzaklıktaki yollarda çalışma şeklinde sınırlandırılmıştır (4.Madde).

Ancak yapılmakta olan il yollarına sekiz saatten uzak bulunan köylerde oturanlar il genel meclislerinin kararıyla bucak yollarında da çalıştırılabilecektir (5.Madde).

Yükümlülükten kaçanlar valiliğin izniyle jandarma nezareti altında istihdam edileceklerdir (17.Madde).”⁶⁶

İsmail Kemal Bey özellikle 17. Madde gereği yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin hapsedilmesine karşı çıkmış onun yerine yol yapımında daha fazla çalışılmasının gerekliliğini savunmuştur.⁶⁷

İsmail Kemal Bey, 6 Ocak 1926 tarihinde Memurîn Kanunu ile ilgili olan ve Dâhiliye Vekâletine havale edilen سوالini⁶⁸ ,9 Ocak 1926’da Memurîn Kanunu’nun gelmesi üzerine سوالini geri almıştır.⁶⁹

İsmail Kemal Bey TBMM’nin II. Dönem Dördüncü Yasama Yılı 1 Kasım 1926- 26 Haziran 1927 tarihleri arasında 4 konu ile ilgili söz almıştır. Bu konuşmalarda üzerinde en çok durduğu konu Eczacılar ve Eczane Kanunu Tasarısı olmuştur.

⁶⁴TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem18. Cilt, 106. Birleşim, s.182 (19.04.1341)

⁶⁵TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem21. Cilt, 35. Birleşim, s.3 (02.01.1926)

⁶⁶Nuray Özdemir “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt.XXXII, , Ankara, 2013, s.218-219

⁶⁷TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 22. Cilt, 56. Birleşim, s.209 (15.02.1926)

⁶⁸TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem21.Cilt, 37. Birleşim, s.55 (06.01.1926)

⁶⁹TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem21 Cilt 38. Birleşim, s.80 (09.01.1926)

Bu kanun tasarısının 6. Maddesi; eczacıların elinden eczanelerinin ruhsatlarının geri alınabileceği durumları açıklamaktadır. Tasarının 6. Maddesinin 4. Fırkası; *“Verilen müsaadeden altı ay müddetle mazeretsiz istifade etmeyerek eczaneyi açmaz veya açtıktan sonra mazeretsiz ve müsaadesiz bir ay müddetle kapar veya eczane açmağa ve idare etmeğe salâhiyeti olmayan birisine bırakırsa ruhsatı geri alınır.”* hükmünü taşımaktadır ve İsmail Kemal Bey; bu hükümdeki altı ay müddetin çok uzun olduğunu, bunun üçe indirilmesi gerekli olduğunu yaptığı konuşmalarda savunmuştur.⁷⁰

İsmail Kemal Bey’in TBMM II. Dönem faaliyetlerine bakıldığında da vakıf olduğu konularla ilgili çekinmeden kendi fikirlerini paylaşan, faaliyetlerinde ve söylerimde tutarlı olan bir milletvekili olarak Çorum’u en iyi şekilde temsil ettiği görülmektedir.

SONUÇ

19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken Türk Tarihi için önemli olayların cereyan ettiği dönemde yaşayan bu iki İskilipli değer; Türk Demokrasi Tarihinde Parlamenter rejiminin bu topraklar üzerinde başlamasından itibaren Çorum adına Mecliste yerlerini almışlardır. Osmanlıdan getirdikleri demokrasi ve bürokrasi tecrübesini Cumhuriyet ile perçinleyerek II. Dönemden itibaren TBMM çalışmalarında yer almışlardır.

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Arşivi, Fon No:490 1 0 0 Kutu No:234 Dosya No:923,Sıra No:5(12 Kasım 1935)

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No:490 1 0 0 Kutu No:234 Dosya No:923,Sıra No:5(11 Ocak 1937)

Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi 1. Dönem, 1.Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1961

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 2. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 4. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1968

---

⁷⁰TBMM Zabıt Ceridesi, II.Dönem28 Cilt 27. Birleşim, s.80 (20.01.1927)

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 5. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1968

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 6. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1968

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 7. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1970

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 8. Cilt, , T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1975

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem,10. Cilt T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1975

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem,11. Cilt 18. T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1975

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 15. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1976

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem,17. Cilt T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1976

TBMM Zabıt Ceridesi, I.Dönem,18. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1976

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 21. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1977

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 22. Cilt, T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1977

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem 28 Cilt., T. B. M. Meclisi Matbaası, Ankara,1977

Kitaplar

Çankaya Ali, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt III, Ankara, 1968-1969, Mars Matbaası

Çoker Fahri, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-V-DÖNEM 1931-1935*, Cilt II, , Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:12,Ankara, 2005

Çorum İl Yıllığı 1967

Öztürk Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II-DÖNEM 1923-1927*,Cilt III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:3, Ankara, 2005

Makaleler

Akbulut Dursun Ali, “II. Dönem TBMM ve Cumhuriyet’in İlanı”, *Türkler*, Cilt 16

Kılıç Selda, “Osmanlı Mebûsân Meclisinde Ankara Mebusları ve Faaliyetleri (1908-1918)”, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Cilt I, Prof. Dr. Yılmaz Kurt (ed.), Master Basım Yayınları, Ankara, 2012

Koç Bekir, “Ankara Vilayeti Salnamelerine Göre XIX. Yüzyılında Son Çeyreğinde Ankara”, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler* 25-26 2011, Cilt: I, Prof. Dr. Yılmaz Kurt(ed.), Master Basım Yayınları, Ankara, 2012

Özçelik Mücahit, “ I.ve II. Dönem TBMM’de Niğde Milletvekilleri ve Faaliyetleri”, *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literatureand History of Turkishor Turkic Volume 7/4, Fall 2012 , Ankara*

Özdemir Nuray “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt.XXXII, , Ankara, 2013, s.218-219

Öztürk Nazif, “ Vakıfların Tasfiyesi Açısından M. Münir ÇAĞIL”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara ,1998

Sarısamam Sadık, “ Osmanlı Mebûsân Meclisi’nde Çorum Mebusları (1908-1920)”, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu Bildiriler*, Diyanet Vakfı Basımevi, Çorum,2006

TARİHTE AKIL HASTALIKLARININ TEDAVİSİ

Yrd.Doç.Dr. Ece YAZLA¹

İlk çağlarda hastalıklar doğa üstü güçlere bağlanmaktaydı. Büyücü hekimler ve şamanlar çeşitli törenler, danslar, garip hareketler, çılgınlık nöbetleri, trans durumları ve ruhları saklayan eşyanın yok edilmesi gibi uygulamalarla zararlı ruhları kovarak hastalıkları iyileştirmeye çalışıyorlardı.

Eski çağlarda Hipokrat öncesi dünyada, gizemci-büyüsel düşünce biçimi ve buna dayalı hastalık anlayışı ve sağaltım yöntemleri egemendi. Eski Yunan ve Roma’da ruh hastalarına karşı toplumun tutumları genellikle olumsuz önyargılarla dolu idi. Ruh hastalarından korkulur, nefret edilirdi, genellikle evlerde hapsedilirler, topluma bırakılmazlardı. Hipokrat ve onun takipçileri büyüsel/gizemci düşüncenin egemenliğine orta çağa dek son vermişlerdir. Hipokrat’tan sonra eski Yunan ’ın Eflatun’u, Aristo’su, eski Roma’nın Aescapiades’I, Cicero’su, Celsus’u, Soranus’u, Kapadokya’nın Aretaeus’u ve Bergama’nın Galenos’u ruhsal bozuklukların doğal açıklamalarına katkıda bulunmuşlardır. O çağlarda bugünkü anladığımız biçimdeki psikoterapi, düş yorumlamaları, psikodrama, uğraşı, okuma, çamur banyoları ve çeşitli telkin yöntemlerinin kullanılmış olduğunu biliyoruz. Bunun en etkileyici örneğini Bergama’daki Aesclepion tapınağında bulabiliriz. Bu tapınakta hastaların uyutuldukları, yarı tanrı hekimlerce düşlerinin yorumlandığı, telkinlerin yapıldığı yerler, tiyatro, okuma salonu ve çamur banyoları bugün de görülebilir.

Orta çağ Avrupa’sında tıbbi tedavi uygulayan hekimlerin soyu neredeyse tükenmişti. Ruhsal bozukluklara karşı klisenin ve toplumun tutumları ilkel çağlardaki şamanizmden geriye gitmişti. Ruh hastaları şeytanın yakaladığı bir büyücu sayılarak yakalanır ve diri diri yakılırdı. İlk olarak 17. Yüzyılda ruh hastaları hakkında bir kararın din adamlarınca değil, hekimlerce verilmesi gerektiği kabul edildi.

İslamiyet öncesi Orta Asya Türklerinin hastalık anlayışı ve yöntemleri şamanizme dayanırdı. Hastalıkları ilaçlarla tedavi eden hekim ve cinleri, şeytanları kovarak, telkinler yaparak hastaları iyileştirmeye çalışan “efsuncu”nun meslekler hiyerarşisinde en yukarıda geldikleri belirtilmektedir.

¹ Hitit Üniversitesi , T.C.Sağlık Bakanlığı Çorum Eğitim Ve Araştırma Hastanesi, Dahili Tıp Bilimleri

11. yüzyılda yaşamış ve kendisinden sonra en az bir kaç yüzyıla damgasını vurmuş olan İbni Sina (980-1030) bütün İslam dünyasının en büyük hekimi olarak tanınmıştır. Orta çağ Avrupa’sının karanlık ve acımasız tutumuna karşılık, bütün İslam topluluklarında ve Türklerde ruh hastalarına anlayış, hoşgörü, acıma ve zaman zaman da korku egemen olmuştur.

Bimarhane, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat’ta, “hastane”, “tımarhane, deliler yurdu” olarak tanımlanır. Uzun asırlar boyunca bugünkü hastane terimini karşılayan “bimarhane” kelimesinin zaman içerisinde anlam kayması sonucu “tımarhane” gibi sadece akıl hastalarının bulundurulduğu yer anlamını kazandığı kabul edilmektedir. İlk İslam bimarhanesi Hendek savaşı sırasında seyyar savaş hastanesi olarak kurulmuştur. Savaşta yaralananların müdahalesinin yapıldığı bu bimarhanelerden sonra ilk tam teşekküllü hastane 707 yılında Emevi Halifesi Velid b. Abdulmelik tarafından yaptırılmıştır. Buraya hekimler tayin edilmiş ve maaş bağlatılmış, cüzamlıların ve akıl hastalarının tecrit ve tedavi edildiği odalar yaptırılmıştır. İslam ülkelerinde ilk defa akıl ve beden hastalıklarının tedavisine özgü hastaneler bu dönemde gelişmiştir.

847–861 yılları arasında Halife Mütevekkil Alellah döneminde Bağdat ile Vasıt arasındaki Deyrihizkıl’da akıl hastalarına özgü bimarhanelerin kurulduğundan söz edilir. Burasının sadece akıl hastalarının tedavisine tahsis edilmiş, döneminin en iyi hastanelerinden biri olduğu ve hatta 1400’lü yıllarda İspanya ve İngiltere’de kurulmuş olan psikiyatri hastanelerinden daha modern olduğu belirtilir.

IX. yüzyılda bimarhanelerde diğer hastaların yanı sıra akıl hastalarının da tedavi edildiğini gösteren en güzel örnek olarak 872 yılında Ahmet b. Tolun’un Mısır’da kurduğu kendi adıyla anılan bimarhanesini belirtmek gerekir. Bugün hala ayakta duran bimarhanede, hastaların özel hastane elbiseleriyle yattıkları, hekimler tarafından tedavi edildikleri, ilaç ve yemeklerinin önlerine getirildiği ve teknik imkânlar bir tarafa bırakılırsa, hasta bakım ve hizmetleri yönünden bugünkü modern hastanelerin vasıflarını taşıdığı bilinmektedir.

Selçuklular döneminde genel bimarhanelerden başka sadece akıl hastalarının tedavisiyle uğraşan birimler de kurulmuştur. Bunlardan en önemlileri Afyon dolaylarında Karacaahmet Tekkesi, Burdur yakınlarında Onacak’taki Melek Dede Türbesi’dir. Ayrıca Erzurum civarında şimdiki adı “Deli Baba” olan köyde akıl hastalarının tedavisiyle uğraşan tekkeler olduğu bilinmektedir. İspanya kralının elçisi Klavijo’nun günlüğünde, Semerkant’a

giderken buradan geçtiği, buradaki dervişlerin hastalara telkin ve meşguliyet tedavisi ile şifa dağıttığını yazdığı görülmektedir. Bu geleneğe göre ruh hastaları toplumdan uzaklaştırılmıyor, hapsedilmiyor ve kötü muamele görmüyordu.

Türkler Yunanistan’I aldıklarında, Yunanlıların ölmüş ruh hastalarını yakma geleneğini yasaklamışlardı. Kurulan şifahaneler ve bimarhaneler kentlerin en merkezi yerinde, sosyal, ekonomik, kültürel ve dinsel etkileşimin en yoğun olduğu noktada, cami-medrese-hastane üçlüsü olarak yapılıyordu. İlk olarak Fatih İstanbul’da bir akıl hastanesi açmıştı. Şimdi Edirne ve Manisa’daki o zamandan kalma hastane yapıları ilginç bir anlayış taşımaktadır. Kentin merkezinde cami, medrese ve küçük bir hastane bileşkesi vardır. Bu hastanede ortada daire biçiminde bir avlu ve onu çevreleyen özel odalar bulunmaktadır. Bu mimari yapıya göre hastaların tecrit edilmesi olanaksız gibidir; hastaların birbirleri ile yakın ilişkide bulunmaları; bakıcıların da bu ilişkinin ortasında olması sağlanmaktadır.

Avrupa’da akıl hastalarının yakıldığı bir devirde, ruhsal hastalıkları olan kişilerin müzik ile tedavisi ve akıl hastalarının tecridi dahil gerekli her şey düşünülerek planlanan Edirne’deki II. Bayezid Darüşşifası, gerek ilk defa az personelle yüksek randıman almayı amaçlayan merkezi sistemi ve gerekse o döneme göre çok ileri hatta XVIII-XIX. yüzyıllardaki hastane yapılarına ışık tutacak kadar mükemmel olan havalandırma sistemini getirmesi açısından çığır açmış nadide bir yapıdır. Bina müzikle tedavi için kusursuz bir akustik yapıya sahiptir. 10 kişiden oluşan musiki topluluğunun haftada 3 gün verdiği musiki konserleri yankılanmadan binanın her tarafından rahatlıkla dinlenebilir. Tedavide musikin yanı sıra su sesi ve güzel kokudan da yararlanılmaktaydı. Şadırvandan fışkıran suların çıkardığı ses, tedavinin önemli bir kısmını oluşturmakta, hastayı huzura kavuşturmaktaydı. Bu şifahane tedavisi parasızdı ve haftada 2 gün şehirdeki hastalara parasız ilaç dağıtılırdı. Bir merkez etrafında toplanmış bulunan hasta odaları az personeline hizmet verilmesini sağlardı. Personel tüm odaları kolayca gözleyebilir. Gerektiğinde acil olarak hastaların yardımına koşardı.

1652 yılında Edirne’ye gelen Evliya Çelebi, “Orada bir darüşşifa vardır ki, dil ile tarif edilmez ve kalem ile yazılmaz” diye bahseder II. Bayezid Bimarhanesi’nden. Evliya Çelebi anlatıyor: “Böyle dikkat ve özenle yapılmış şifa yurdunun anlatılan odalarında çeşitli hastalıklara tutulmuş zengin ve fakir, ihtiyar ve genç doludur. Bazı odalarda ilkbaharda delilik

mevsiminde Edirne'nin aşk denizi derinliğine düşmüş sevdalı aşıklar çoğalıp, hekimin emriyle bu tımarhaneye getirilerek altın ve gümüş yaldızlı zincirlerle kerevetlerine takılıp, her biri aslan yatağında yatar gibi kükreyip yatarlar...Kimisi havuz ve şadırvanlara bakıp kalender hülyası kabilinden sözler eder, nicesi dahi o kemerli kubbenin etrafında olan gülistan ve bağ ve bostan içindeki binlerce kuşların cıvıltılarını dinleyip, delilerin perdesiz ve ölçüsüz sesleriyle feryada başlarlar.”

Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemlerinde toplumsal ve ekonomik yaşamın birçok yönünde olduğu gibi sağlık hizmetleri de çok gerilemiş; ruh hastalarını barındıran kurumlar çok olumsuz koşullar altında kalmıştı.

İskilip'in Dereseği Köyüne bağlı bir mahalle olan Evlik'te Akşemseddin'in ahşap camisi günümüze gelene kadar hayli değişikliğe uğramıştır ve esaslı bir onarıma ihtiyacı bulunmaktadır. Caminin güney cephesinde mihrabın yanında dışta geniş tahtalar çakılarak yapılan küçük bir eklenti bulunmaktadır. Caminin içinden geçilen bu mekan halk arasında “deli dolabı” diye bilinir. Bu mekanın akıl hastalarının tedavisi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

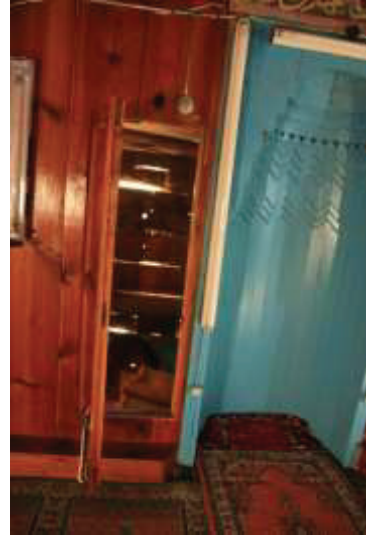
Fatihin hocası ve İstanbul'un manevi fatihi olarak bilinen Akşemseddin, Osmanlı tarihinde müstesna bir yere sahip, devrinin çok yönlü alim ve devlet adamlarından biridir . Akşemseddin'in esas adı Şemseddin Muhammed bin Hamza'dır. Hekimlik ve tasavvufi yönleri de olan Akşemseddin başta İslami ilimler olmak üzere tıp, astronomi, biyoloji ve matematik alanlarında çalışmalar yapmıştır. Türkçe olarak yazdığı Risaletun fi't-Tıbb=Madde-tü'l Hayat adlı eseri ruh ve beden hastalıklarının tedavisinden bahsetmektedir.

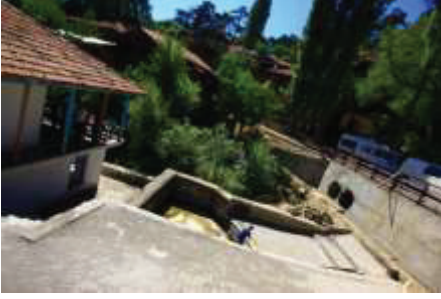
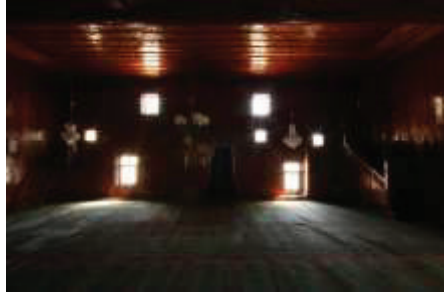
15. yüzyıl ortalarında İskilip'e gelerek ilk olarak yerleşmek için temel attığı, halk arasında “Hocanın Kalesi” diye adlandırılan bölgenin etrafında bol miktarda Sarı Kanteron çiçeği bulunmaktadır. Sarı Kanteron çiçeği çiçek ve tomurcukları veya tüm toprak üstü kısımları çiçeklenme döneminde toplanarak hemen kurutulduktan sonra kullanılan, Avrupa'da uzun süredir ruhsal bozuklukların tedavisinde uygulanan oldukça popüler bir bitki türüdür. Akşemseddin'in de bitkiler üzerinde incelemeler yaptığı hatta bitkilerle konuştuğu söylenmektedir. Bu bölgeyi seçmiş olması akıl hastalıklarının tedavisinde Sarı Kanteron bitkisinden yararlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Daha sonra Akşemseddin’in eşkiya ve yabani hayvanlardan çekinerek bu bölgede inşaata devam etmediği ve şu andaki köyün bulunduğu bölgeye yerleştiği söylenmektedir. Orada tekkesini kurmuş, cami, hangah ve değirmen yaptırmıştır. Köyde Akşemseddin Hazretlerinin 6. Oğlu olan Nurul Huda’nın ismini taşıyan bir çeşme bulunmaktadır ve bu suyu asasıyla kazıp çıkardığı söylenmektedir. Akıl hastalarını bu soğuk suda duş aldırdıktan (Gusl Abdesti) sonra cami içindeki “deli dolabı” olarak adlandırılan yere koydukları ve orada belirli bir süre bekleyen kişinin rahatladığı söylenmektedir.

1963 yılında özel idare bu çeşmeyi yeniden düzenlemiş ve insanların duş alabileceği bir şekle getirmiştir. Günümüzde Nurul Hudanın kabrini ziyaret edip, duş alıp deli dolabında bekleme geleneği halen devam etmektedir.

Şu anda ülkemizde en eskisi Bakırköy olmak üzere bir çok Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi bulunmaktadır. Ancak son yıllarda hastaların depo hastanelerde izole edilmesi yerine, Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri aracılığıyla evlerinde tedavilerinin yapılması ve topluma katılımları hedeflenmektedir.

İSKİLİP’TE OBEZİTE İLE İLGİLİ HASTALIKLAR

Dr. Mustafa AZAK¹

Obezite (şişmanlık) alınan enerjinin harcanan enerjiden fazla olması nedeniyle vücutta fazla miktarda yağ depolanması durumudur. Vücut kitle indeksi (BMI:Body Mass Index) ile değerlendirilir.BMI: vücut ağırlığı (kg) / boyun karesi (m²) formülüyle tespit edilir.

Beden Kitle İndeksi(BKİ) nasıl hesaplanır?

Beden Kitle İndeksi = Vücut ağırlığı (kg) / (Boy² (m)²)

Örnek: Vücut ağırlığı 60 kg, boyu 1.67 m olan bir kişinin BKİ

Beden Kitle İndeksi = 60 /1.67 x1.67 = 21’dir.

BKİ değerine göre sağlık sorunları riskini şu şekilde değerlendirebiliriz...

BKİ	Sağlık Sorunları Riski
20-25.9 Sağlıklı	Çok düşük risk
25-29.9 Pre-Obez	Düşük risk
30-34.9 1. Derece Obez	Orta risk
35-39.9 2. Derece Obez	Yüksek risk
40 Üzeri Morbid Obez	Çok Yüksek Risk

Yaşlıların “Eskiden bu kadar çok hastalık yoktu şimdi daha çok hastalık var” söylemine bir çoğumuz şahit olmuşuzdur. Bilimsel veriler incelendiğinde 30-40 yıl öncesine göre toplumda Diyabet, Kalp Hastalığı ve Hiperlipidemi (Kolesterol Yüksekliği) gibi hastalıkların görülme sıklığı artmıştır. Bu artışın nedeni, insanların geçmişteki yaşantıları ile bugün ki yaşantıları arasındaki farklılıkta yatıyor. Son yıllarda ülkemizdeki teknolojik ve sosyo-kültürel alanlardaki değişmelerle birlikte insanlarımızın yaşam biçimleri ve beraberinde beslenme alışkanlıkları değişmiştir. Bunun sonucunda toplumumuzda obezite görülme sıklığı artmıştır.

Türkiye’de Obezite Prevelansında artış

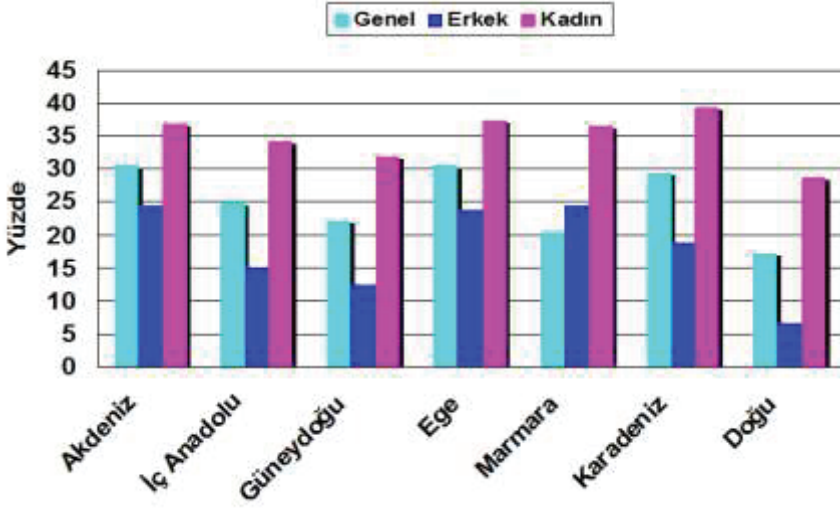
2006 => %25.7

2000 => %21.9

1990 => %18.6

¹ Çorum Tabip Odası Başkanı

Bölgelere göre obezite'nin görülme sıklıkları

OBEZİTE SEBEPLERİ

1-BESLENME ALIŞKANLIKLARI:

Anadolu'ya özgü geleneksel beslenme tarzına, batı toplumlarına uygun besinler ilave edildi. İnsanların öğün sayıları, bir öğünde yedikleri yemek miktarı ve çeşidi arttı. Yemeklerde katı yağların kullanımı arttı. Hormonlu ve doğal yapısı bozulmuş katkı maddeleri içeren hazır gıdaların tüketimi arttı.

Çocuklarımız batı toplumundaki beslenme şekli olan hamburger, kola, cips ve şekerlemeler tarzında abur cubur diye adlandırabileceğimiz sağlıksız gıdaları daha çok tüketmeye başladı. Beslenme alışkanlıklarındaki bu değişiklik doğal olarak İskilip'te yaşayan insanları da etkiliyor.

Ancak İskiliplilerin ek olarak yemek kültüründen ileri gelen ek riskleri de mevcut. İskilip Dolması, İskilip Tepsi Eti, Baklava, Tatlılar Keşkek, mayalı, bazlama-bükme, kıymalı, börek, çörek gibi hamur işlerinden oluşan bol yağlı ve karbonhidrat içeren yiyecekler obezite gelişim riskini daha da artırmaktadır. Özellikle bir günde çok sayıda düğün davetine gitme ve lenger sıyırma adeti sebebiyle aşırı İskilip Dolması tüketilmesi sebebiyle ilçemizde obezite gelişimi riskini artırmış durumdadır.

2-GENETİK YATKINLIK

İskilip gibi küçük toplumlarda akraba evliliklerinin çok olması, bir birinden kız alıp verme neticesinde küçük bir gen havuzu oluşmakta ve bunun neticesinde diğer kalıtsal hastalıklarda olduğu gibi obezite görülme riski de artmaktadır .

3-FİZİKSEL AKTİVİTE AZLIĞI (SEDANTER YAŞAM)

Eski insanlarımız daha çok bedenen tarlada, bağ ve bahçede çalışırken, genelde sabahları ve akşam üzeri yedikleri akşam yemeği ile günümüze göre daha az kalori almakta ve daha çok fiziksel güç harcamaktaydılar. Tükettikleri doğal besinleri, et veya yağ da olsa kolayca sindirebiliyorlardı. Genelde bir yerden bir yere giderken yürüyerek gitmekte, ev işlerinde çalışırken daha çok hareket etmekteydiler. Günümüz insanı bir yere giderken motorlu taşıt kullanıyor, işlerini daha çok makinelerle yapıyor, masa başında, televizyon veya bilgisayar karşısında daha çok vakit geçiriyor. Tüm bu durumlar insanları giderek hareketsiz bir yaşam tarzına itiyor. Hareketsiz yaşam ise kilo alınımını kolaylaştırıyor.

4-DİĞER SEBEPLER

Doğum sonrası hormonal değişikliklere bağlı kilo artışı, sigara bırakma sonrası iştah artışına bağlı kilo artışı, evlilik sonrası yeme alışkanlıklarının değişmesiyle kilo artışı

OBEZİTE SONUCU SIKLIĞI ARTAN HASTALIKLAR

- DİYABET
- KALP VE DAMAR HASTALIKLARI
- HİPERTANSİYON
- DİSLİPİDEMİ (KOLESTEROL YÜKSEKLİĞİ)
- STROKE (FELÇ-İNME)
- SOLUNUM BOZUKLUKLARI
- EKLEM HASTALIKLARI
- HORMON BOZUKLUKLARI (ADET DÜZENSİZLİĞİ, KISIRLIK, KILLANMA)
- BAZI KANSERLER (MEME, RAHİM, YUMURTALIK)
- SAFRA KESESİ HASTALIKLARI
- PSİKOLOJİK HASTALIKLAR

❑ OPERASYON SONRASI ENFEKSİYONLAR

Obezite ve Diyabet İlişkisi

“Vücut Kitle İndeksi (VKİ) 30 kg./m²'nin üzerinde olanlarda Tip 2 diyabet riski 20 kat artıyor. Tip 2 diyabetlilerin de %90'ına obezite tanısı konuluyor. Obezite ve diyabet, hem nedenleri hem de tedavi yöntemleri açısından o kadar iç içe ki, literatürde iki klinik durumu da içeren ‘diabetesity’ terimi kullanılıyor. Obezite, Tip2 diyabet için önemli bir risk faktörü olup, Tip-2 diyabetiklerin %90'ı obez'dir. Tip-2 diyabete daha çok kilolu kişilerde daha sık rastlandığı görülmüştür.

Diyabet gelişme riski BKİ'si 35kg/m² ve üzerinde olanlarda, BKİ'si 23kg/m²'nin altında olanlara göre 80 kat artmaktadır. Obez insanlarda insülin direnci diyabet ile birlikte artmaktadır. Yağ kitlesi arttıkça, insülin direncininde artmasına neden olan hormonlar ve diğer faktörler yağ hücrelerinden salgılanır. Bu faktörler, karaciğer ve kas dokusunda da insülin duyarlılığını azaltır. Obezlerde yağ dokusunun artışıyla birlikte leptin denilen ve yağ dokusunun salınan hormonda da artış olduğu ve insülin direncine benzer şekilde, leptin direnci denilebilecek bir direncin oluştuğu gözlenmiştir. Obezite, ülkemizde ve dünyada diyabetin uzun süreli başarılı tedavisinde engel olmaya devam etmektedir. Kilo kaybeden obezler'de diyabetin de düzeldiği görülmüştür.

Obezite Kardiyovasküler Hastalık İlişkisi

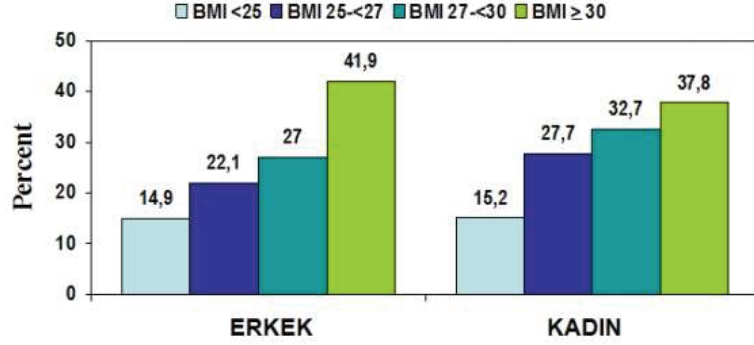
Obezite, kalbin yapısında ve fonksiyonunda çeşitli değişikliklere yol açabilir. Obezite kalp üzerinde yaratmış olduğu yapısal değişiklikler nedeni ile tek başına kardiyovasküler riski artırır. Obezite ve hipertansiyonun birlikte bulunması kalbin yapısı ve fonksiyonu üzerine olan etkinin çok daha şiddetli olmasına yol açar.

Obezite ve Hipertansiyon İlişkisi

Hipertansiyona neden olan en önemli risk faktörlerinden birisi obezitedir. Diğer risk faktörleri alkol, besinlerle alınan sodyum ve hareketsiz yaşam sayılabilir. Obezite ve hipertansiyon arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmalarda BKİ değeri 27 kg/m²'nin üzerinde olan aşırı kilolu bireylerin hipertansiyon risklerinin, aşırı kilolu olmayan bireylerden üç kat daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Beden ağırlığı olması gerekenin %20 üzerinde olanlarda hipertansiyon sıklığı normal ağırlıktakilerin 2 katıdır. Özellikle bel/kalça oranı kan basıncı ile önemli korelasyon göstermektedir.

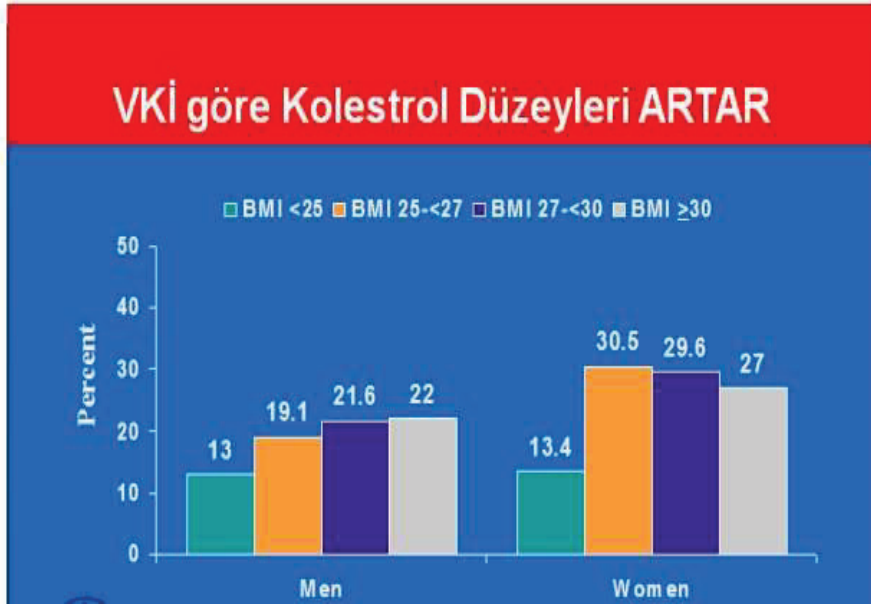

VKİ ne göre Hipertansiyon Sıklığı

Obezite ile Dislipidemi İlişkisi

Obeziteye koroner kalp hastalığı gelişimine zemin hazırlayan çok sayıda dislipidemi tablosu eşlik eder. Bunlar arasında hiperkolesterolemi, açlık ve tokluk trigliserid düzeyleri yüksekliği, HDL kolesterol düzeyi düşüklüğü ve apolipoprotein B düzeyi yüksekliği sayılabilir. *Ağırlıkta meydana gelen her %10'luk artışın kan kolesterol düzeyini 10-15 mg/dL arttırmaktadır.* Obez bireylerin hiperkolesterolemi riskleri normal kişilerle karşılaştırıldığında riskin 20-75 yaş grubunda 1.5 kat, 20-45 yaş grubunda 2 kat daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Obezite ve Eklem Hastalıkları İlişkisi

Obezite kalça ve diz eklemlerinin kireçlenmesinde en önemli risk faktörüdür. Kilo verenlerde bu kireçlenmeye ait bulgularda hafifleme görülebilir. Egzersizler diz ağrılarını azaltabilmektedir. Yapılan çalışmalarda enflamatuvar romatizmal hastalıkların tedavisinin obez olanlarda obez olmayanlara göre daha başarısız olduğu gösterilmiştir.

Obezite ve Kanseri İlişkisi

Obezite ile erkeklerde kolon, rektum, pankreas, mide böbrek, safra kesesi ve prostat kanseri riski artar. Kadınlarda ise mide, kolon, böbrek, safra kesesi kanserlerindeki artışların yanısıra, obez kadınlarda, yağ dokusundan salgılanan östrojen miktarının artmasıyla birlikte meme ve rahim kanseri riskini artırır. Obezlerde salgılanan insülin ve insülin benzeri büyüme faktörü 1 miktarı artar. Bu özellikle tiroit kanseri ve kalın barsak kanseri riskini artırır. Obez kişilerde devamlı bir iltihabi durum mevcuttur. Bu durum kanser oluşumunu kolaylaştırır. Yağ dokusundan salınan sitokinler kanser oluşumunu artırabilir.

Kaynaklar

Obezite ve Kardiyovasküler Hastalıklar/Hipertansiyon Sunumu; Yrd. Doç. Dr. Gülhan Eroğlu Samur Yrd. Doç. Dr. Emine Kal Yıldız, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü, 2012, Ankara

Birinci basamakta Obezite ; Doç. Dr. Züleyha ALPER, UÜTF Aile Hekimliği ABD, 2012, Bursa

Obezi ve Kalp Hastalıkları: Doç. Dr. Enver ATALAR, Hacettepe Ün. Tıp Fak. Kardiyoloji ABD, 2012, Ankara

Ttürkiye Endokrinoloji Metabolizma Derneği, Metabolik Sendrom Taraması Verileri, 2009, Ankara

TC. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Türkiye’ye Özgü Beslenme Rehberi, 2004, Ankara.

İSKİLİP’TE AİLE HEKİMLİĞİ

Dr. Selçuk ÖNCE ¹

AİLE HEKİMLİĞİ UYGULAMASININ AMACI NEDİR?

Aile Hekimliğinin Amaçları Şu Alt Başlıklarda Özetlenebilir

- Erken tanı ve tedaviyi sağlamak
- Sağlık ile ilgili tüm konularda ilk değerlendirmeyi yapmak
- Sorumluluğu altındaki kişilerle sürekli ilişki halinde olarak onları izlemek
- Birinci basamakta verilmesi gereken bireye yönelik koruyucu sağlık hizmetlerini sunmak
- Kronik hastalığı bulunan bireylerin tedavi ve kontrollerini izlemek
- Bireylerin yaşam kalitelerini ve sağlık düzeylerini geliştirmeye çalışarak toplumun gelişmesine katkı sağlamak

Sağlık Ocağı Dönemine Göre En Önemli Farkları

- Temel olarak aile hekimi bireylere hizmet eder, bölge tabanlı hizmet sunmaz.
- Bireyler istedikleri aile hekimlerine kayıtlarını yaptırma hakkına (hekim seçme) sahiptir. *(Hizmet almak istedikleri aile hekimine kayıt formunu doldurmaları gerekmektedir.)*
- Aile hekimliği hizmetinden faydalanım anne rahminde başlar, kişinin ölümüne kadar sürer. Aile hekimi bu süreç içerisinde kişinin sağlığından sorumludur.

Aile Hekiminin En Temel Görevleri (Koruyucu Sağlık Hizmetleri)

- Doğum öncesi takipler (gebelik kontrolleri)
- Doğum sonrası takipler (lohusa dönemi kontrolleri)
- Bebeklik ve çocukluk dönemine ait aşılar ve çocukluk dönemine kadar ki büyümenin izlenmesi
- Evlilik öncesi rutin kontroller
- Kronik ve de enfeksiyon hastalıklarına yönelik takipler
- Yatalak hastaların evde sağlık hizmetleriyle koordineli şekilde kontroller

İSKİLİP’TE AİLE HEKİMLİĞİ

İskilip Merkezde 3 adet Aile Sağlığı Merkezi, İskilip’e bağlı köylerde ise 5 Adet Aile Sağlığı Merkezi mevcuttur.

¹ Aile Hekimi, Çorum Tabip Odası Aile Hekimleri Kolu

Merkez Yerleşkeli Olanlar

- Erenler Aile Sağlığı Merkezi
- 100. Yıl Aile Sağlığı Merkezi
- Mutlu Aile Sağlığı Merkezi
- **Köy Yerleşkeli Olanlar**
- Kılıçdere Aile Sağlığı Merkezi
- Kayaagzı Aile Sağlığı Merkezi
- Kurusaray Aile Sağlığı Merkezi
- Yavu Aile Sağlığı Merkezi
- Kuzuluk Aile Sağlığı Merkezi

İSKİLİP’TE GÖREV YAPAN AİLE HEKİMLERİ

Erenler Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. İlker ÇETİN
- Dr. Mesut ÇINAR
- Dr. Nazmiye ÇALIŞKAN
- Dr. Çiğdem GÜNER

100. Yıl Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Evrim AKTAŞ
- Dr. Engin DEĞİRMENCİOĞLU

Mutlu Aile Sağlığı Merkezi (boş)

Kılıçdere Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Selçuk ÖNCE

Yavu Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Selim ŞİMŞEK

Kayaagzı Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Halit YALÇIN

Kurusaray Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Atilla BALIM

Kuzuluk Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Bektaş BAKIRCI

Faal halde bulunan 7 aile sağlığı merkezi vardır. Mevcut olarak toplam 11 aile hekimi İskilip ve köylerinde görev yapmaktadır. Toplam 35346 kişi aile hekimliği hizmetlerinden yararlanmaktadır.

HİZMET ALAN NÜFUS - MERKEZ

Erenler Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. İlker ÇETİN (3542 kişi)
- Dr. Mesut ÇINAR (3689 Kişi)
- Dr. Nazmiye ÇALIŞKAN (3224 kişi)
- Dr. Çiğdem GÜNER (3344 kişi)

100. Yıl Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Evrim AKTAŞ (4000+ kişi)
- Dr. Engin DEĞİRMENCİOĞLU (3730 kişi)

Mutlu Aile Sağlığı Merkezi (boş) (2400 kişi)

Ortalama 3500 kişiye bir aile hekimi düşmektedir.

HİZMET ALAN NÜFUS - KÖYLER

Kılıçdere Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Selçuk ÖNCE (2528 kişi)

Yavu Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Selim ŞİMŞEK (2018 kişi)

Kayaagzı Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Halit YALÇIN (2450 kişi)

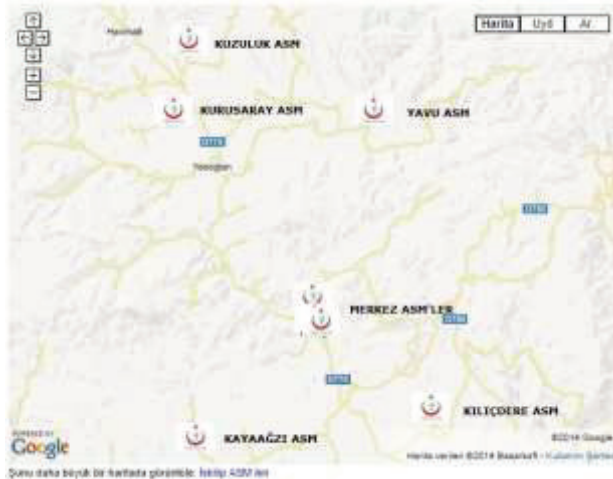
Kurusaray Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Atilla BALIM (2303 kişi)

Kuzuluk Aile Sağlığı Merkezi

- Dr. Bektaş BAKIRCI (2018 kişi)

Ortalama 2100 kişiye bir aile hekimi düşmektedir.

AİLE HEKİMLİĞİ UYGULAMASININ KAZANIMLARI

1. basamak sağlık hizmetleri ücretsiz hale geldi.

Doktora ve sağlık personeline ulaşım kolaylaştı.

Bağışıklama hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla enfeksiyon hastalıkları ve bunlara bağlı ölümler azaldı.

Bebek ölüm ve Anne ölüm oranları oldukça düştü. Avrupa standartları seviyesine ulaşma noktasına geldi.

Ülke ekonomisine katkı sağladı. Sağlık harcamalarından her yıl milyonlarca dolar tasarruf sağlandı.

Sağlık Ocakları, Aile Sağlığı Merkezlerine dönüştürülerek daha iyi şartlara kavuştu. Tüm bunların sonucunda hem hekimlerin hem de vatandaşın memnuniyeti arttı.

ESKİLERDEN ÖRNEKLER (Kılıçdere ASM)

YENİ HALİ

ESKİLERDEN ÖRNEKLER

YENİ HALİ

İSKİLİP YÖRESİ MEYVELERİ

Osman ÇAKIR¹

A:İSKİLİP MEYVECİLİĞİNİN GECMİŞİ

1: İskilip merkez ve köylerinde üretilen ceviz elma ,ayva ,armut ve üvez, meşhur kara üzümümüzden elde edilen yaprak sirke ve pekmezin ihtiyaç fazlası komşu vilayetlere pazarlanırdı. Cumhuriyetin ilk yıllarında arabası ile İskilip ve köylerini dolaşan izmir mebusu RAHMİ KÖKEN raporundu şunları yazar (İskilip’in Ankara Çankırı şosesiyle yine Çankırı’dan gelen şimendiferin(tren)bir istasyonu olan germençe ye yani şimdiki adıyla sülüklü istasyonuna ulaşmasının önemine işaret eder. Bu sayede İskilip meyvaları ve diğer üretimi kısa yoldan Ankara’ya sevk olunabilecek. İskilip ovası sulandığı takdirde pirinç, pamuk ve sail mahsulatın hükümet merkezine gönderilmesi kolaylaşacaktır. Kanaatim odur ki İskilip ve Osmancıkta gördüğüm aşılı meyvelerin sulanmasıyla buralarında bir Amasya, bir Malatya gibi elma ve kayısı diyarı olacağı kanaatindeyim ziraatın bağcılık şubesi İskilip’te epeyce gelişmiştir)

2: 1942 yılının ekim ayında İskilip’e resim yapmak için gelen meşhur ressam ve şair BEDRİ RAHMİ EYÜPOĞLU hatıratlarında İskilip’in meyvelerinden sitayişle bahseder meşhur karadut şiirini İskilip’te yazar. Çatalkara üzümüyle karabaldır elmasını Türkiye’ye tanıtır.18 elma 16 armut 10 üzüm 10 adette eriğimizin kendi el yazısı ile kaleme alır.

3: Ziraat yüksek mühendisi CENANİ GÜRBÜZ 1955-1975 yılları arasında Türkiye’de 20 vilayette yöresel elmaları incelemiş, İskilip yöresine ait 6 çeşit elmaya (afuun, garip, müslüme, mor, İskilip cayve tencere)(elma ziraatı ve Türkiye elma çeşitleri kitabında yer vermiştir)

4: Tekirdağ bağcılık araştırma istasyonu müdürlüğü Türkiye’deki üzüm çeşitleriyle ilgili olarak yaptığı 40 yıl süren çalışmasında (Türkiye asma genetik kaynakları kataloğu)atlı kitabında 2 adet İskilip üzümne (sungurlu ve çorum 1)yer vermiştir)

5: İskilip’te 2 gün kalan gazeteci yazar NEVVAL SEVİNDİ (yeşil İskilip doğal güzelliklere sahip bir Osmanlı yerleşimi okumuşu çok ,yetiştirdiği insanları ne bağrında tutabiliyor? Nede onlar geri dönüp bir şeyler üretiyor? Düğün yemeği olan dolma kadar sirkesi turşusu yırtması tarhanasıda ünlü. Türkiye’nin en kaliteli cevizi İskilip’te yetişiyor. Asmaları ile ünlü İskilip çok güzel yaprak dolması yapıyor bu zengin hazineyi

¹ Osman Çakır

görüçüye çıkarmak gerekir. Orta doğunun her yerinde İskilip in ürünleri alıcı bulur.

6: Şu andaki tema vakfı başkanı Prof.Dr. LÜTFİ BAŞ 2007 yılında ceviz diyarı olarak bildiği İskilip e ziyaretimize geldi İskilip in doğal güzelliği ve meyve çeşitleri yönünden Türkiye'nin ender yerlerinden biri olduğunu söyledi.

7: Vehbi KOÇ koç firmasında şoförü olarak çalışan İskilipli Mehmet İNİCİ'ye İskilip in neyi meşhur diye sorar. Oda turşunu der. Vehbi KOÇ hayır! İskilip in cevizi meşhur der.

8: Türkiye'den İsrail'e göç etmiş bir Yahudi tüccar İstanbul'daki arkadaşını arayarak İskilipli Ahmet KULALI ile temasa geçmesini ve kendisine 15 ton iç ceviz göndermesini söyler. Merhum Ahmet KULALI bu isteği yerine getirir ve bu ticaretten bir daire parası kazandığını söylemiştir.

B:İSKİLİP TARIMINI ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME DERNEĞİNİN(İSTARGE)İSKİLİP YÖRESİ MEYVALARI İLE İLGİLİ OLARAK YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

1: 2002 yılında kurulan derneğimizin tüzününün 17.maddesi şöyledir:

Yöresel meyvelerimizin (elma, armut, ceviz, ayva, kızılıçık, karadut, üzüm vb.)gen kaynaklarının araştırılarak uygun anaç ve çöğürlere aşılansak yerel meyve kültürleri gen bağ ve bahçelerinin kurulması tescili, patentini alınması ekonomik değere sahip olduğu tespit edilen meyvalarımızın fidanlarını üreterek örnek meyve bahçelerinin kurulması sertifikalı fidanların üretilmesi sağlanacaktır der.

Derneğimiz kurulur kurulmaz (İskilip ceviz popülasyonu içerisinde üstün özellikli ceviz tiplerinin seleksiyon yolu ile ıslahı) isimli yüksel lisans tezi çalışmasını Prof. Dr. YAŞAR AKÇA danışmalığında başlatmış, aynı yılın ekim ayında binlerce ceviz içerisinde seçilen 80 ceviz üreticisi altın ödüllü ceviz yarışmasına katılmış bu cevizlerden 10 adeti seçilerek ödüllendirilmiştir. Cevizle ilgili yüksel lisans tezi 2004 yılında tamamlanmıştır. Bu çalışmalarımızda tecrübe ile ilmi bilgiyi birleştirdik.

2: Ankara üniversitesi ziraat fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. SABİT AĞAOĞLU İskilip e gelerek 2 gün süre ile İskilip bağlarını gezdi. İskilip karası olarak bilinen üzümümüzü 3 yıl süre ile fakültede inceledi bu incelemeler İtalya'da Tebliğ olarak sunuldu. Bu üzümümüzün genetiğine hiçbir yerde rastlanmadığı tespit edildi.

Tekirdağ bağcılık araştırma istasyonu müdürü Dr. YILMAZ BOZ 3 ayrı zamanda İskilip e gelerek bağlarımızda inceleme yaptı. İskilip

üzümlerini uygun anaçlara aşılatarak aşıllı asmaları İskilip e yolladı bunlarla örnek bağlar kurulacaktı maalesef yapamadık. Kara üzümümüzün sirkesini Tekirdağ'a götürdü tahlillerini yaptırdı akabinde bizden 100 ton sirke istedi maalesef veremedik.

3: 7-8 Eylül 2004 tarihlerinde Prof. Dr. YAŞAR AKÇA Alara Tarım Aş. genel müdürü Dr. ÇİHANGİR KORKMAZ, hasat dergisi editörü SEYFETTİN BATAL İskilip e gelerek meyvecilik konusunda çiftçilerimizi bilgilendirdiler. Alara tarım kazanlı mevkiinde 200 dönümlük araziye alım garantili kiraz bahçesi kurmak istedi maalesef bu teşebbüste gerçekleştirilemedi. Hasat dergisi editörü SEYFETTİN BATAL aylık tarım dergisi olan hasat'ın ekim 2004 tarihli sayısında 'İskiliplilerin herkese örnek olacak projesi, bir avuç gönül adamı başlıklı yazısı ile görüşlerini belirtmiştir,

4: 2005 yılında ordu üniversitesinde PROF DR TURAN KARADENİZ hocamız İskilip e geldi. Cevizle ilgili olarak yaptığımız çalışmaları devam ettirdi, bunu yanında elma armut kızılıklık ve karadut ile ilgili çalışmalara da başladık.

01.06.2006-31.05.2007 tarihleri arasında 12 öğretim üyesi tarafından (tarımda iyi uygulamalar, modern kapama meyve bahçesi tahsis çiftçi, eğitimi projesi)kapsamında 33 kursiyer 301 saat pratik ve teorik uygulama sonucu sertifika almıştır,

Proje kapsamında örnek elma, ceviz, kiraz, vişne, üzüm bağı, ahududu, böğürtlen ve çilek bahçeleri tahsis edildi. Çilek üretimi sayın kaymakamımız MEHMET YILMAZ Bey gayretleriyle ve sayın kaymakamımız ŞUAİP GÜRSOY un destekleriyle 100 dönümü aşmış olup civar vilayetlerde yoğun talep görmektedir.

5: 2007 yılında Prof. Dr. TURAN KARADENİZ danışmalığında elmada 2 kızılıklıkta da 1 adet olmaz üzere 3 adet yüksek lisans tezleri çalışmaları başlatılmış ve tamamlanmıştır.

Misket elmasında yapılan çalışmalar sonucunda her yıl ürün veren 20 kadar misket elması tespit edilmiş bunların tetkikleri Antalya tarımsal araştırma istasyonunda 3 yıl süre ile yaptırılmış 1 misketimizin endemik olduğu belirlenmiştir.

Amasya'da misket elmasının üretimi 1990 yılından itibaren terk edilmiş sebebi ise her yıl ürün vermediği. Amasya valisi HÜSEYİN PORAY beyin öncülüğünde TÜBİTAK ve Karadeniz tarımsal araştırma istasyonu tarafından her yıl ürün veren Amasya ve civarında misketler 7 yıl süre ile

araştırılmış bir yerde tespit edilen misket elması ıslah edilerek 2011 yılında fidan üretimine ve yeniden bahçe tesisine başlanmıştır.

6: 2009 yılında TRT'nin yayçep programına derneğimiz davet edildi. Derneği temsilen OSMAN ÇAKIR 40 dakikalık canlı yayına katılmış olup proje uygulaması ve dernek faaliyetleri ile ilgili olarak bilgi sunmuştur.

7: 2011 yılında Avrupa birliği lider programı ile ilgili olarak İskilip pilot bölge seçildi Fransa ve tarım bakanlığından tarımla ilgili uzmanlar İskilip e gelerek İskilip in kalkınması için neler yapılabileceğini tespitte 4 sefer geldiler meyvecilikle ilgili olarak ceviz ve armut üretiminin desteklenmesini uygun gördüler.

8: 22 Kasım 2013 tarihinde Prof. Dr. SEYİT MEHMET ŞEN, Prof. Dr. TURAN KARADENİZ, Prof. Dr. YAKUP ÖZKAN, Prof. Dr. ÜMİT SERDAR hocalarımızın katılımı ile İskilip meyvecilik paneli düzenlendi.

9: Prof. Dr. TURAN KARADENİZ akademik ziraat dergisinin 2.sayısında İskilip armutları ile ilgili İngilizce makale yayınladı.

10: 12 yıllık çalışma sonunda İskilip ve yöresine ait 46 adet elma 52 adet armut 18 adet üzüm ,on binlerce cevizin incelenmesi sonucu 10 adette üstün vasıflı ceviz tespit ettik . bu meyvalarımızdan 10 adet cevizi 10 adet elmayı 6 adet armudu 5 adet üzümü 2 adet karadutu 2 adette kızılıcıği tescile hazırladık tescil edeceğimiz meyvelere uygun anaçlara aşlanarak koruma altına aldık.

Ayrıca dünyada ve Türkiye de yetiştirilen Pazar değeri olan meyveleri de İskilip te yetiştirerek kendi meyvelerimizle karşılaştırılmasını yaptık.

Kaymakamımız Sayın Mehmet YILMAZ (İskilip yöresel meyveleri),Belediye Başkanımız Sayın Numan SEZER'de(İskilip ceviz ve fındık anıt ağaçları)kitaplarını bastırdılar. Kendilerine teşekkür ederiz.

11. 2013 yılının mart ayında İskilip'imize gelen hitit üniversitesi rektörü sayın Prof. Dr. REHA METİN ALKAN beyle bir toplantıda meyvecilikle ilgili yaptığımız çalışmalar dile getirildi. Sayın rektörümüz çalışmalarımızla yakinen ilgilendi. Yüksekokul müdürümüz Doç. Dr. MUAMMER CENGİL beylerin gayretleri ile (hitit üniversitesi gıda güvenliği, tarımsal uygulama ve araştırma merkezi)kuruldu.

C:İSKİLİP MEYVECİLİĞİNİN DIŞ PAZARLARA ACILABİLMESİ İÇİN ÖNERİLER

1: Arazi toplulaştırılması yapılmalı

2: Arazilerin sulama sorununun çözülmesi

3: Bölgelere uygun ürün çeşitlerinin tespiti(her yerde her meyve olmaz)

4: Üreticilerin eğitilmesi modern üretim merkezlerine gezilerin düzenlenmesi

5: Üretici birliklerinin kurulması

6: ARGE çalışmalarının devamının sağlanması

7: Mülki idare, belediye, tarımla ilgili olan kamu ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği yapmaları

8: Meyvelerin bir an önce tescil işlemlerinin tamamlanması ve sertifikalı fidan üretimine geçilmesi.

9: Ceviz üretimimizi artırmak için ürün vermeyen ceviz ağaçları muhakkak aşılmalı. Biz dernek olarak 2014 yılında sayın kaymakamımız ŞUAİY GÜRSOY beyin desteği ile bu işi başlattık. Kendisine teşekkür ederiz

Sözlerimi bir kanaat önderini şu veciz sözleri ile bağlayayım.

Talebelere nasihatler: oğlum çalışkan ol, üretici ol zira peygamberimiz (çalışmak ibadettir)buyuruyor. Evladım alın teri olmadan hiçbir şeyin kıymeti bilinmez. Tarlanı ek, mahsulünü al komşuna ver, ağaç dik ağaç dikmek sadaka-i cariyenin en eftalidir . Ben her yıl bir meyve veren ağaç dikerim.

Dut ağacı 400 yıl ceviz ağacı 700 yıl kestane ağacı 900 yıl çınar ağacı 1500 yıl yaşar.

Bu çalışmalarda emeği gecen İSTARAGE elemanlarına ve bize gönül veren tüm İskiliplilere candan teşekkürlerimi sunarız.

ŞİFA KAYNAĞI MEYVELERİMİZ

Ahmet KÜYÜK

İskilip merkezinden geçen iki çay yatağının şehrin alt kısmında Kazanlı mevkiinden Meydan çay yatağının yukarı kısmında Onaçığız muntkası ile, Akçay dere yatağının Derekarkın ve İkipınar köyü alt kısmına kadar olan dar vadide yöremizde yetişen meyve çeşitlerinin neredeyse %70’ini barındırır.

Şehir merkezinde büyük çoğunluğu esnaflık ve ticaretle uğraşan halkın hobi bahçesi gibi, kendi ihtiyacı için yetiştirdiği bu kaliteli meyveler; lezzeti, aroması ve uzun süren saklanabilme özelliği ile meşhur olmuşlardır. Kendine has tatları ve yöre ağzıyla söylenen isimleri ile anılmışlardır.

Garip, Tencere, Müslüme, Kadeyis, Yapraklı, Ağafuğun, Sandık, Mor, Müsket, Dokuzbabalı, Karabaldır, Tergöynek, Sinop... elmaları.

Bey, Göksulu, Zerzemül, Kadınbudu, Kızılca, Çiyit, Mahman, Güvercin Topuğu, Ballica... armutları.

Bardak, Göksulu, Garameskene, Ağmeskene, Banma, Üryani, İstanbul.. erik çeşitleri sadece birkaç tanesi...

Bu küçük bahçelerin zamanla miras yoluyla daha küçük parçalara bölünmesi, büyük şehre göç ve düzgün sulama ark ve kanallarının olmaması nedeniyle bahçeler harap oldu, ağaçlar kurumaya çeşitler kaybolmaya başladı.

İşte bu arada, kurucuları arasında bulunduğum İSTARGE-İskilip Tarımını Araştırma ve Geliştirme derneği Sayın Osman ÇAKIR hocamın başkanlığında ve onun bitmek bilmeyen enerji ve gayretleri ile birşeyler başarmaya başladı.

- Kaybolmakta olan çeşitlerle ilgili gen bahçeleri oluşturulmaya çalışıldı.
- İskilip’in köyler dahil tüm meyve çeşitleri taranmaya (buna ceviz, kiraz, kıvılcık, üzüm, fındık, ayva dahil edilerek) çalışıldı.
- 10 yıldan fazla zamandır üniversiteler ve ziraatçilerle danışmalı işbirliği içerisinde bu günlere gelindi.

Benim sizlere ve sizin vasıtnızla daha geniş bir kitleye duyurmak istediğim konu, İskilip’te yetişen elmalar içerisinde şifa için kullanılan çeşitlerimizden bazıları.

Mor elma: Antidiyabetik özelliği olduğu ve şeker hastalarının rahatlıkla tüketebildiği bir çeşittir. Ayrıca hastalığa iyi geldiği, iyileştirici özelliği olduğu denenmiştir. Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nde yapılan ilk incelemesinde anti-diabetik olduğu bilimsel olarak tespit edildi. Araştırmaların devam ettirilmesi için bütçesinin karşılanması gerekmektedir. Bol verimli bir çeşittir.

Kara Müslüme elması: Her yıl bol ürün veren bir çeşittir. Raf ömrü uzun olup 9-10 ay bekletilebilir. Migren için ezilip alna konularak ağrıları hafifletmekte kullanılmaktadır. Ezilerek yanıklarda, yanığın üzerine konulduğunda iz bırakmadan yarayı iyileştirebildiği bilinmektedir. Kemik kırıklarında yiyerek tüketildiğinde kırığın iyileşmesine faydası olmaktadır. Bazı ortopedi uzmanları kırıklarda bu elmanın yenilmesini tavsiye etmektedir.

Kaba Müslüme Elması: Çok güzel kokulu ve lezzetli bir çeşittir. Kabuğu yakılarak tütsü ve buhur yerine kullanılmakta, kurutulmuş halde çamaşır aralarına konulmaktadır.

Garip Elması: Mideye dokunmadığı, hazımsızlığa iyi geldiği, bağırsakları çalıştırdığı denenmiş ve bu amaçla kullanılmıştır. Hasat mevsiminde daldan koparıldığında yenilebilen ve raf ömrü çok uzun olan bir çeşittir.

Bu elmalarımız dünya literatürüne girebilecek ve pazarlarda rekabet edebilecek yapıya sahiptir.

Armut çeşitlerimizden Ahlat halk arasında “Kimye (kimya)” olarak bilinir. Çiçeği nisan yağmurlarını topladığı için şifalı olduğuna inanılır. Hoşaf yapılı, kurutulup değirmende öğütülerek “Kavut” haline getirilir. Kavut sütlü kahve renginde un halindedir. Su ile karılarak ekmek katığı olarak kullanıldığı gibi; un halinde tüketildiğine ishalin en bilinen ilacıdır. İlaç kullanamayanlar, hamile ve hastalar için tavsiye edilir.

Bey Armudu: Yaz, güz ve kış beyi olmak üzere üç ayrı tipi vardır. Kabızlık tedaisinde ve bağırsak düzenleyici olarak faydası görülür. Fazla su istemediği için dikim alanı geniştir. Raf ömrü çok uzun bir çeşittir.

Kadın Budu Armudu: Ağustos-Eylül aylarına tüketilen tadı, kokusu, şekli ve adı ile müsemma bir çeşittir.

Başta da söylediğim gibi, İskilip’te en büyük sıkıntı sulama suyu ve kanalların olmaması. Bu sorunun çözülerek eskiden olduğu gibi bu çeşitlerin herkesin bahçesinde gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir.

Kişisel girişimler maliyetli olduğu gibi, ikinci nesilde kesintiye uğramaktadır. Bu konuya dikkaitinizi çekmek isterken; konuşmamın son kısmında sözlü kültürümüze yerleşmiş sebze ve meyvelerimizden birkaçını sizlere hatırlamak isterim:

Bilindiği gibi, Anadolu insanı tarih boyunca tarımla iç içe olmuş. Ekmiş, biçmiş, olmadıysa ekmeğini taştan çıkarmış kimseye boyun eğmemiş...

Ektiği bereketli olduysa türküler yakmış halaylar çekmiş, oynamış; yıl kötü gittiyse ağıtlar yakmış ama yılmamış. Bizim insanımız ektiği, diktiği, biçtiği ile içiçe olmuş. Kendinden bir şeyler vermiş, kendinden birşeyleri onlarda bulmuş.

Yunus topladığı aluçlarla Taptuk’un kapısına varmış.

İnsanımız güzel görmüş; elma yanaklım, kiraz dudaklım, badem gözlüm, zeytin gözlüm, gözleri erik gibi, üzüm gibi iri gözlü, üzüm gibi siyah saçlı demiş. Kafasında saçı olmayana kabak gibi, boyu uzun olana kavak gibi deyişmiş.

Bağa gel bostana gel diye türküler söylemiş; ninniler söylemiş bebeklerine ağaçtan yapılmış beşikler içerisinde: Bebeğin beşiği çamdan, yuvarlandı düştü damdan, beybabası gelir Şamdan, Nenni bebek nenni....

Söğüt gölgesinde büyümüş diye yiğide demiş, ama söğütten odun olmaz diye de eklemiş. Ardıçtıdır kuyuların kovası, suya koyvermiyor kızın gavur anası...

Ardıç kazığı suyun içinde 1000 yıl çürümezmiş...

Sevli, boylum demiş uzunca güzele, inca kibar olanına fidan gibi demiş.

Sevgilisine zeytin gözlüm sana meylim nedendir diye sormuş, kızılıklar oldu mu, selelere doldu mu diye merak ve hasret belirtmiş.

Armudun altı kuyu, uyu sevdiğim uyu; ne çabuk sarhoş oldun içtiğin züm suyu...

Hopbala yarım yaz geldi çarşıya kiraz geldi.

Dalları bastı kiraz, gel bana biraz biraz...

Şeftali ağaçları, türlü çiçek başları.

Kuşburnuyu budarlar fışkın süresin deyi...

Erik de dalı gevrek olur eğmeye gelmez...

Elmayı top top yapalım, kızlara bahşiş atalım...

Kayısı türküsü pek duymadım ama zerdalinin var;

Evlerinin önü zerdali dalı, pencereden gördüm kınalı eli...

Hastane önünde incir ağacı..

Armudu dalında pazar eyledim, kaşına gözüne nazar eyledim...
Seksen şeftaliye pazar eyledim, yanılıpta yüz almışım bilemedim karam...

Portakal dilim,dilim. Gel otur benim gülüm...

Kırmızı gül demet demet...

Meşeler güvermiş varsın güversin, söyleyin huysuza durmasın
gelsin...

Ekin ekim çöllere de yoldurmadım ellere...

Burçak tarlasında gelin olması ne zorumuş.

Pancar bezik değil mi, ciğer ezik değil mi?

İğdeler göğerti mi, dallarını eğdi mi?

Bahçelerde kereviz biz kereviz yemeyiz, hani yersek ne olur onu da
bilmeyiz.

Asmalarda üzüm, yosmalarda gözüm.

Karadut parmak gibi, kız yüzün kaymak gibi.

Karadutum, çataalkaram, çingenem... Nartanem, nurtanem birtanem
demiş Bedri Rahmi İskilip'te... İskilip'in karadutu ve çataalkara üzümü için...

Aman karpuz kestim yiyen yok, aman halin nedir diyen yok..

Aman karpuz kestim kırmızı, şu gelen kimin kızı?

Elma, armut, kel mahmut diye tekerleme olmuş.

Mercimeği fırına vermişler denilmiş taze yavuklulara.

Adamın güvenilmezine de mercimek gibi karnı-sırtı belirsiz
demişler.

Arpanın, buğdayın, darının, çavdarın, yulafın, çeltiğin, nohutun,
mercimeğin türküleri yakılmış, manileri söylenmiş.

Mısırın türküsünü benden dinleyeceksin. Mısırı kuruttun mi, ambarda duruttun mi, nenen çaruk giyerdi bunları unuttun mi deyince de eski çamlar bardak oldu deyivermişler.

Ahlattan kavut yapılıp yenmiş, suskun duran birisine ağzına kavut mu aldın be, ya da dut yemiş bülbül gibi ne susuyorsun diye sorulmuş.

Atasözleri olmuş; Sarımsağı gelin etmişler, damada soğan erkeği demişler. İncir çekirdeğini doldurmayan şeyler yüzünden kırılmışız birbirimize. Evimizin içine girmiş; nohut oda bakla sofa demişiz. Çam sakızını çoban armağanı vermiş; yarım elma ile gönül almışız.

Hamile kadın ayva yerse çocuğu gamzeli olurmuş; narı dökmeden yerse akıllı olurmuş. Böyle biline...

İshal olana üvez, yaş-kuru farketmez.

Adamı kavuna benzetmişler, koklayıp iyisini seçmek için!

Fasülyenin, domatesin, biberin türküleri söylenmiş. Rahmetli Barış Manço'nun domates biber patlıcan'ı var ya...

Fındığa söylenmiş deyişler. Fındık kıran. Fındık gibi tostoparлак.

Ama bir güzel görünce fıstık gibi. İyi giyinmiş biriine iki dirhem bir çekirdek demiş...

Nane limon nezleye gribe, süt ile incir zehire şifa olmuş.

Adamın geçimsizine bazen nane, bazen sinameki, bazen de hıyar herif deyivermişler.

Kötü söz söyleyenin ağzına biber sürmüşler.

Elma, armut, kayısı, şeftali, fındık, fıstık derken İskilip'te ekonomik olarak konuşulması gereken bir meyve de ceviz. Cevizden gağaldak yapıp oynamışız, oynatmışız çocuklarımıza. Cevizden ne oyunlar çıkarmışız;

Çeyizimize sandık, askerimize traş kutusu, evimize sehpa, komodin, sandalye, masa... Yaprağıyla kına yakıp saç boyamış, meyvesini kavurup gözümüze sürme çekmişiz. Meyvesini tek tek toplamaya üşenmişiz. Yermisin, yemez misin vermişiz dayağı sağlam sopayla iyice dövmüşüz. Bütün bunlara karşılık o ne yapmış biliyor musunuz? Yediği onca dayağa rağmen meyve vermiş, bir de fotoğrafçılığa soyunup resim çekmiş bizlere... Ona da türküler söylemişiz:

Cevizin yaprağı dal arasında, güzeli severler bağ arasında. Üş-beş güzel bir araya gelmişler benim sevdiceğim yok arasında...

Ceviz oynamaya geldim odana, odana da yavrum odana.
Nişanlnda bu mu derler adama. Dayanamam senin kara sevdana.
Ammmaaann.

Aman aman olmuyor eş eşini bulmuyor, karayağız genç oğlan niye
gönlün olmuyor.

Hepinize dinlediğiniz için teşekkür ederim.

ZANAAT ÜRETİMİNİN ÇAĞDAŞ DEĞERİ AÇISINDAN İSKİLİP

Seçil Şatır¹
Serkan Tuluk²

ÖZET

İskilip, güncel anlamda, zanaat ustalarının henüz bütünüyle yok olmadığı, Fakat, giderek azaldığı, bir ilçedir. İlçenin gerek konumu, gerek tarihi özelliği, gerek insanları ve gerekse bu özelliklere bağlı olarak, özünü korumuş, yitirmemek için direnmiş olan çok yönlü yapısı, zanaat üretimi kavramına dengeli bir şekilde yansımıştır. Zanaat üretimi, İskilip’te çok çeşitlilik göstermektedir. İnsanların günlük kullanım ihtiyaçlarından önemli bir tanesi olan ayakkabı ve ayakkabıcılık zanaati, İskilip’te başka hiçbir yerde bulunmayan bir gelişim göstermiştir. Zanaatten, büyük ve daha sonra yığın serilere uzanan bir üretim sürecinin serüveni, İskilip’te gerçekten hatırı sayılır bir ayakkabıcılık zanaatini ve daha sonra fabrikalaşmasını gözler önüne serer. Ahşap oymacılığı, sedef kakmacılığı, sepetçilik, semercilik, kalaycılık, bakırcılık vb. daha pek çok zanaat ve zanaat ustası bazılarının yok olma derecesinde azalmış olmalarına rağmen özelliklerini sürdürmektedirler. Bu ustaların ve zanaatlerin sürdürülebilirlikleri konusunda düşünmek, tartışmak ve gerekli olabilecek önlemlerin alınmasını sağlamak adına, girişimde bulunacak yerel yönetimlerle işbirliği içinde çalışmak bildiri sahiplerinin amacı olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İskilip’te zanaat, zanaat ustaları, gelişim düşüncesi.

¹ Öğretim Üyesi, Hitit Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü

² Öğretim Görevlisi, Hitit Üniversitesi, İskilip MYO, El Sanatları Bölümü, Kuyumculuk ve Taki tasarım Programı

GİRİŞ

Bu bildiriye konu olan araştırmanın temeli, Anadolu’da henüz tükenmemiş bulunan, fakat eğer araştırılmaz ve geliştirmek için önlemler alınmaz ise tükenebilecek, toplumsal bir değer olan zanaat alanlarını ve ustalarını yeniden keşfetmek ve geliştirmeye hazırlayacak alt yapısını tanımlamak üzere tartışma ortamı yaratmaktır.

1. Amaç ve Yöntem

Çorum’un İskilip İlçesi, dağlık bir bölgede yer almış olmasına bağlı olarak, özellikle belli bir dönemde, merkez ile bağı, diğer ilçelere göre daha farklı ve kendi ihtiyaçlarını kendi bünyelerinden karşılamaya daha yatkın nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda, toplumun, insanların günlük acil ihtiyaçlarının karşılanması, ilçenin kendi bünyesinde çok yönlü olarak gelişmiş izlenimini vermektedir. Arazinin hırçın yapısı ile baştımeye çalışan İskilip halkı, ihtiyaçlarını ilçenin sınırları içinde gidermeye çalışacak zanaat üretimini on yıllar, hatta yüz yıllar içinde geliştirmiş gibi görünmektedir. İşte tam bu noktada İskilip’te gelişmiş bulunan zanaatleri ve zanaat erbabını tanımak, Türklerin köklü üretim kültürlerini bu bölgeye özelleşmiş yapıları ile İskilip’e özgü araştırmak, unutulmasına engel olmak adına nasıl geliştirilebileceğini tartışmaya açmak amaç edinilmiştir.

Bildiriye konu olan araştırmanın yöntemi, çok sayıda zanaat ustaları ile birebir görüşme, duruma göre ustaların çalışmalarını, çalışma ortamlarını geleceğe yönelik düşüncelerini anlama ve gözleme ve ayrıca birkaç zanaat ustası ile deneysel zanaat üretimi gerçekleştirme tarzında gelişmiştir.

2. ZANAAT KAVRAMI

Çok geniş kapsamlı bir kavram olan zanaat, profesyonel bir çalışma alanıdır. Basit araç-gereç ve el işçiliği ile üretim yapan bu çalışma alanı içeriğini önemli ölçüde üretim için kullanılan malzemeler ve daha da önemlisi, ustanın yaratıcı özelliğine bağlı olarak üretebileceği yeni fikirleri, ürettiği eşyaya ya da nesneye aktarabilmesindeki hüner farklılaştırır.

2.1 Zanaatin Tanımı ve Kavramı

Zanaat kavramı, İngilizce’de “craft”ın dışında daha geniş bir anlam ile, “workmanship”, “trade”, Almanca’da “Handwerk”, Fransızca’da “artisanat” karşılıklarındadır. Bir bakıma oldukça geniş kavramı ile el ile yapılan her türden işleri tanımlarken, emeği ve ileri düzeyde beceriyi çağırıştırır. Bu genel anlama ‘el sanatları da dahil gibi görünmektedir. Bu bağlamda sanat ve zanaati birbirinden ayırtmak önem taşır.

Bir zanaat ve sanat araştırmacısı olan Adamson (2007:39), “El Sanatı/Zanaat Aracılığı ile Düşünme” (Thinking Through Craft) adlı eserinde “...tam anlamıyla tamamlayıcı bir zanaatin, modern, özerk bir sanata aykırı düştüğünü söyler. Bu bağlamda, modern sanat, temelden çok kuvvetli bir malzeme özgüllüğünün karşı duruşuna sahiptir...‘Zanaat her zaman belirli bir malzemenin özellikleri ile karşılaşma gerektirir’ demek daha doğru olurdu...Bu özelliği ile tamamen görsel etki elde etmek için yapılırdüşüncesindedir. Diğer taraftan, Adamson’un düşüncesi el sanatları ile zanaat arasındaki fark konusunu da akla getirmektedir. Zanaat, endüstrinin gelişmediği zamanlarda insanların ihtiyaçlarına cevap verecek araç-gereç- eşya, nesne vb. dolaysız ihtiyaç ürünlerinin üretilmesini sağlayan bir el üretim alanı iken, el sanatlarını, yine el üretimi olduğu halde, ihtiyaçları dolaysız ele almak yerine, süsleme ve sanat unsurlarını öne çıkaran, kişinin ve çevresinin estetik unsurlarla ilişkilendirilmesini sağlayan bir alan olarak düşünmek daha doğrudur. Zanaat ve el sanatı arasında, cam, seramik, kıymetli maden, kıymetli taş vb. daha özel malzemelerin işleniş zorluğuna göre, hem el sanatını ve hem de zanaati birlikte kucaklayabilirler.

Rees (2005: 130)’in Industrial Design içinde düşünmek ve yapmak kavramlarını ele alırken, söyledikleri de zanaat için dikkate değer, yaşama anlam veren objeler için “yapma-etme” eylemlerinin nüveleridir düşüncesindedir:

“Tasarım bir argüman ve bu yüzden bir zanaattir. Aslında bir olgu olarak zanaat ekonomisine marjinal statüsü verilmesi, neredeyse tamamen retorik ve sembolik bir güçtür. Tasarım tarafından sunulan argümanları göz ardı etmek kolaydır, çünkü onlar, üretimin ana akımını ve baskın modunu temsil ederler. Sadece, (moda, fiyat ya da çeşitlilik) sınırlarında, bir tasarım deneyimi olmasını göz ardı etmek imkansız hale gelir. Diğer taraftan, tüm zanaat karşı bir kültür olarak ve bu nedenle, üretim ya da zanaat nesnesinin alımı karşıt biçim olarak temsil edilir. Bir zanaat nesnesinin seçimi her zaman bilinçlidir.”

Press (2005: 250,251) ise, dijital çağda, zanaatin uygulaması için, angaje olmuş, araştırmacı, şeffaf, çok disiplinli yeni bir model önerirken, özellikle bu önerisinin son maddesinde, yenilikçi bir uygulamayı tanımlamaktadır: Yenilikçi--uygulayıcı araçların yeteneğini gösteren zanaatler, aktarılabilir ve başka bir yerde uygulanabilir yenilikçi ve yaratıcı çözümler geliştirebilmek içindir. Diğer bir deyişle, Press’e göre,

zanaat, değişmeyen bir bilgi olarak kendi gücünü ve değerini göstermektedir.

Risatti,(2007:14) zanaat kavramında, ister “-’portre ressamlığı’ ya da isterse ‘mobilya yapımı’ olsun, gerçekten sanatsal fantazi içindeki yaratıcı çalışma ortaya konuyorsa, burada, kafa ve yapılan iş arasındaki ayırımı yapmanın iyi bir yol olmadığını söylemektedir. Bu bağlamda Risatti, yapılan işlerin birçoğunu ayırım yapmadan sayarak zanaati yaptığı işe göre tanımlamaktadır:

“Burada, zanaat kelimesine gönderme yapan, kullanım kapsamında, vazo, saksı, sandalye, masa, sandık vb. nesnelere kapsayan, aynı zamanda bu nesnelerin oluşturulması ile ilgili uygulayıcılar arasında...seramik sanatçısını, cam üfleyicisini, mobilya üreticilerini, metal işçilerini, dokumacıları vb., içeren, meslek anlamına gelir. Bu nesnelerin yapıldığı ve bu yolla, tecrübeli faaliyetleri söz konusu olan kavram ‘usta’dır.”

Zanaatkarlığın örgütlenmesindeki sıkıntılara değinen Sennett(2009:73-75) ise, becerinin geliştirilmesi sürecini ele almaktadır: “Beceri, eğitilmiş bir pratiktir; modern teknoloji kendisini kullananları tekrara dayanan, somut ve elle yapılan bir eğitimden yoksun bıraktığında kötü şekilde kullanılmış demektir. Kafa ve el birbirinden ayrıldığında, bunun sonucu zihinsel bir tahribattır.”

Sennett’in araştırmalarında ayrıca, elin göz ile korelasyonundan da söz edilmekte, yaptığı işi defalarca tekrar eden zanaatkar için ‘tekrar’ bir ‘deneyim’dir, bir ‘ritim’dir; bu olguda, beceri kazanan zanaatkarın ritim duygusu, el ve göze aynı anda aktarıldığında, elin disipline olmasında gözün rolünün öneminden dem vurulmaktadır.

Leitao (2013:107, in:Making Together)’nun araştırmasında, Brezilya’nın güney bölgesinde Caifara kasabasında, zanaat erbabının geçim sağlaması, zanaat kültürünün aktüel kalması için bir ‘zanaat kooperatifi kurulması’, böylece, Caifara zanaatkarlarının kimlik kazanmasının sağlanmak istendiği anlaşılmıştır. Yöre halkının yoksulluğunun, sosyal ve çevresel kaygılardan meydana geldiği; bu bağlamda, teoride, çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilir kalkınmanın, dezavantajlı insanların yeteneklerini geliştirmekle mümkün olabileceği düşünülmektedir. Araştırmacı, başlangıçta soruların iyi formüle edilmediği gerekçesi ile çok çeşitli yöntemler denemiş ve aylarca süren çalışma sonucunda, cevapların yorumlarını elde etmiştir. Leitao (2013)’nun sonuca ulaşmış yorumları, biçim, motif, renk vb. temelde,

zanaatin kültürel kimliğinin sembolik bakış açılarını dikkate almaktadır; aynı zamanda, geleneksel kültürün göstergesi olarak, malzemenin, yeteneklerin, buna bağlı teknik bakış açılarının ve de yörenin yaşam amaçlarının, rituellerinin vb. özelliklerinin de araştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

2.2 İskilip’in kısa Tarihçesi Bağlamında Zanaate Bakış

Tarihi geçmişİ MÖ 5000 Yıllarına kadar uzanan Çorum ve yöresinde, Tunç Çağı’nı, Kalkolitik Çağı, demiri ilk kez ergiten Erken Demir Çağı’nı başlatan Hatti ve Hitit’leri, Frigleri, Hellenistik, Galat, Roma, Bizans, Osmanlı dönemlerinin yaşanmışlığını izlemek olanaklıdır. “İskilip adının ‘Asklepios’, yani sağlık ilahı manasına geldiği, Paflagonya tarihine ait kitaplarda belirtilmektedir. M.S. 2. Yy da İskilip, Bitinya sınırları içinde bulunuyordu. Bizans çağında İskilip’e ‘Neoklauniopolis’ deniliyordu. İskilip 1075 Tarihinde Selçuklu Komutanı Gümüştekin Ahmet Gazi tarafından fethedilmiştir. Yıldırım Bayezit zamanında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Belediye 1872 Yılında kurulmuştur. 1921 Yılına kadar bağımsız bir sancak olan Çorum, Cumhuriyet’in ilanından sonra İl olunca İskilip’de Çorum’a bağlanmıştır”(Çorum İl Yıllığı, 2003:308).

Bu araştırmada, güncel üretimlerde halen özelliklerini sürdüren malzemeler ve zanaat becerilerinin en eski dönemlerin kalıntılarını koruduğu görülmektedir.

Çorum’un üretim tarihinde bir sıçrama yaparak, Ulu Cami’in, Anadolu Selçuklu Sultanı III. Alaaddin Keykubat (ölümü:M.S. 1303) tarafından yaptırılmış; ahşap oyma zanaatı ile yapılmış minberi ise, 1306 tarihinde, Ankara’lı Abdullah oğlu Davut ve Ebu bekir oğlu Muhammed tarafından yapılmıştır. Ahşap oyma sanatının, Anadolu’da ve de Çorum’da ne denli eski ve geleneksel olduğu, halen, ahşap oymacılıkta çalışan ve üreten zanaatkarların varlığından anlaşılmaktadır.

Deri ve deri ile ayakkabı üretiminin tarihi ise bütün Anadolu’ya yaygındır. Çünkü, ayakkabı insanların en temel ihtiyaçları arasındadır ve çünkü, insanlar en yakın üretim yerlerinden ihtiyaçlarını karşıladıklarından Çorum ve özellikle İskilip bu konuda zanaat erbabı yetiştirmiştir; güncelde kitle üretimlerine varan büyük bir fabrikanın kurulmasına, yörenin insanlarını istihdam etmesine, çok sayıda yerli ve uluslararası düzeyde satış yapmasına yol açmıştır.

2.3 İskilip’te Zanaat Çeşitliliği ve Gelişme Eğilimi

Anadolu’da geleneksel el sanatları ve zanaatları kaybolmaya yüz tutmuş gibi görünse de aslında bu değerleri yaşatmak için ısrarla çaba harcayan, sabırla çalışmayı sürdüren ve üreten ustalar hala azımsanmayacak ölçüde mevcuttur. Bu saygı değer ustalar, endüstrinin seri üretimlerine karşı direndiler. Mesleklerine yürekten inanıyorlardı; yaptıkları işe tutkuları büyüktü; ürettikleri nesnelere el emeği, göz nuru eşyalardı ve gerçekten kaliteli üretimlerdi.

Süsleme unsuru daha gelişmiş özellikli el sanatları (hat sanatı, tezhip, minyatür, ebru, batık, telkâri, kıymetli ve yarı kıymetli maden ve taş sanatı vb.)’ndan bağımsız, ama aynı zamanda belli ölçüde varlığı izlenmiş olan ahşap oymacılık ve sedef kakmacılığı yanısıra, zanaat kavramı, İskilip’e yönelik olarak değerlendirildiğinde, dolaysız ihtiyaç giderici ve gerçekten gündelik önemde ihtiyaçlara cevap veren zanaat üretiminin ağırlıklı geliştiği söylenebilir. Bu bağlamda İskilip’te, aşağıdaki zanaat alanları ya son ustalarının dükkanlarını kapatmak üzere olduğu, ya da az sayıda ustanın çalışmaya zor koşullarda devam ettiği gözlenmiştir. Bu zanaat alanları, semercilik, urgancılık, bakırcılık, kalaycılık, sepetçilik, mes yapımıcılığı/ayakkabıcılık, mobilya yapımıcılığı, ahşap oymacılık, sedef kakmacılık olarak saptanmıştır. Mobilya yapımıcılığının bireysel ustalar nezdinde iyi gelişmediği, buna karşılık İskilip Halk Eğitim Merkezi’nde gelişim gösterdiği izlenmiştir.

Bildirinin asıl konusu, Çorum İli ve İskilip İlçesinde henüz yok olmamış olan “ahşap oymacılık” ve “mes yapımıcılığı” zanaatlarının günümüzdeki durumu, ustaların bir tasarımcı ile ortak çalışmasındaki süreç ve bilgi alış-verişinin kazandırabileceği değerlerin saptanmasıdır.

3. İSKİLİPTE ZANAAT ALANLARI

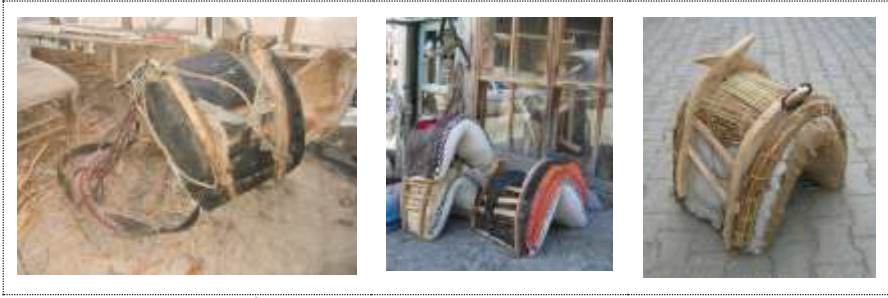
İskilip zanaatlarının bir çoğu yok olduğu halde, adı dillerde dolaşan ve hala kapalı dükkanları yerinde duran zanaatlar aşağıda tanıtılmaktadır.:

3.1 İskilip’te Semercilik

Semer Yapımı Türkiye’nin her yerinde yaygın olan bir zanaat alanıdır. Çünkü göçebe kültürü kökenli Türk kavimleri hayvancılıkla geçiniyorlardı ve buna bağlı olarak göçer özellikleri ile hayvancılık öne çıkıyordu. Gücünden yararlandıkları hayvanlar için önemli ihtiyaç olan semer takımı onların günlük gereksinimleri içinde önemli oluyordu. İskilip’te hala varlığını sürdüren birkaç semerci ustası mevcuttur. Semer

yapımında öncelikle döşek denilen, semerin alt kısmında yer alan içi kamış dolu bölüm hazırlanır. Üzerine hayvan postu ya da dokuma kumaş geçirildikten sonra, Semeri taşıyan ahşap iskelet ile sağlamca birleştirilir. Daha sonra üzerinde oturmayı sağlayıcı giydirme önlemleri alınır. Hayvancılık sürdüğü müddetce semerciler geçerli olacaktır. Fakat, bu zanaatin ölmemesi ve belki de yan alanlar yaratması için ne yapılabilir sorusu tartışmaya açıktır. Yaşlı bir semerci ustanın şikayet ettiği konular olmasına rağmen memnun olmaya çalışıyordu. İskilip’te semerci Ustaları Hüseyin Kaygısız ve Hasan Köle Ustalardır.

Resimler 1,2,3: İskilip’te semerci dükkânları önü ve içerisindeki semerler

3.2 İskilip’te Urgancılık

Hammaddesi kendir olan urgancılıkta kendir işlendikten sonra elde edilmiş olan lifler çıkırıktaki işlenmesi sürdürülür. Kırnap, sicim, halat, yular vb. farklı alan kullanımına yönelik urgan türleri elde edilir. İskilip’te son yıllara kadar varlığını sürdürdüğü halde, geçen yılda tanıştığımız Remzi Babutçu Usta, artık çalışmadığını ve mini boyuttaki işletmesini kapatmak durumunda kaldığını beyan etti. Urgancılık, uzun yıllardan beri endüstri üretimi olarak gelişmiş olduğundan, zanaat üretimini çok zorlamış ve urgancı ustalarının dükkânlarının kapatılmasına yol açmıştır.

3.3 İskilip’te Bakırcılık

Anadolu’nun doğusu ve özellikle Güney Doğu Bölgesi bakırcılığın en çok geliştiği bölgeler olmuştur. İskilip’te de bakırcılığın varlığı iki küçük dükkân aracılığı ile göze çarpmaktadır. Ancak, Çorum merkez de bakır kaplar, semaverler, kazanlar vb. nesnelere üretilmeye devam ettiği halde İskilip’te böyle bir üretim kalmamıştır. Bu iki mini dükkânın, yöre halkının bakır kaplarını tamir etmek, eskiden kalmış bakırları satın almak ve kalaycılık zanaatını sürdürdüğü gözlemlenmiştir. İskilip’te ‘İtimat Bakır Dükkânı’ bunlardan birisidir...Oysa bakır tarihin en eski devirlerinden beri değerli bir madendir; dövme tekniği ile çok ve çeşitli eşyalar üretilebilir.

Aynı zamanda dövme, kazıma vb. tekniklerle üzerlerine bezemeler yapılabilir. Turistik eşyalar üretilebilir. Bakır endüstri üretimlerinde, özellikle elektrik enerjisinin iletimi konusunda değerli bir madendir.

Resimler 4,5: İskilip’te Urgancı Ustası dükkânı önünde ve Bakırcı/kalaycı dükkânı.

3.4 İskilip’te Kalaycılık

Eskiden çelik kaplar ya da malzemelerden mutfak kapları gelişmediği dönemlerde bakır kaplar, tencereler yoğun bir kullanım buluyordu. Çabuk ısınması, ısıyı koruması ve kolay iletmesi verimliydi. Bakırın dolaysız kullanılabilmesi ise kalayın bakır üzerine kaplanmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrılmaz ikili olarak bakır ve kalay günümüzde bile hala belli oranda kullanım bulur. İskilip’te kalaycılık bir iki örnekle hala mevcuttur. Ama eski verimini bulduğu söylenemez. Bakırcılık ve kalaycılığı birlikte sürdürmeyi yeğleyen ustalar vardır.

3.5 İskilip’te Sepetçilik

İskilip’te sepetçiliğin varlığı da şaşıtıcı gibi görünmektedir. Fakat diğer taraftan yörenin dağlık arazisine ulaşan çok uzun bir köprünün geçtiği sulak, gölet alanının varlığı, sazlıkların da bu yörede varlığını ortaya koymaktadır. Sepetçiler yörede ihtiyaç olan ve ekonomik değer sağlayacak küfeler, arı kovanları zemin hasırları vb. eşyalar üretmeyi sürdürmektedirler. İzlediğimiz kadarı ile iki sepetçi mevcuttur. Nisbeten verimli çalıştıkları gözlenmiştir. Sepetçi Ustalarından baba Arif Tepe ve oğul Recep Tepe ile görüşülmüştür. Ayrıca İskilip’te Mevlüt Yıldız Usta’nın üretim yaptığı Temiz İş Sepetçilik te bulunmaktadır.

Resimler 6,7,8: Sepetçi Ustaları baba Arif Tepe ve Oğlu Recep Tepe görev başındalar.

3.6 İskilip'te Ahşap Oymacılığı

Ahşap oymacılığı İskilip'in en dikkate değer iki zanaatinden birisidir. Mes ustalığı ne kadar geçerli ise ahşap oymacılığı da hemen ona yakın bir değer ifade eder. Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinden gelen kültürel bir yapıyı temsil eden, geleneksel Türk evlerinin oymalı kapıları, pencere çerçeveleri, oymalı-süslemeli tavanları vb. fevkalade ahşap işçilikli sanat ve zanaatları İskilip'te de değer bulmuştur. Tarihi geçmişindeki kültürel bağını bu güne taşımıştır. Ancak güncelde büyük ölçekli kapılar, tavan oymaları yerine, sandıklar, lâmbalıklar, resim çerçeveleri, oyuncak beşikler az türde oyuncaklar vb. taşınabilen ya da hediyelik eşyalar grubuna giren nesnelere üretilmektedir. Hediyelik eşyalar, süsleme unsuru arttığında, Maslow'un ihtiyaç pramidinin üst ucuna doğru yükseldiği, estetik özelliklerin öne çıktığı, buna bağlı olarak, üreten ve kullanan bireylerde, bilme-anlama, takdir ve saygı kazanma böylece kendini tamamlama duygularını geliştirir. Ahşap oyma konusunda üretim yapmakta olan Bünyamin Korkmaz Usta, bu zanaate başlangıçta hobi olarak başladığı halde mesleği çok benimsedi ve artık geçimini destekleyici bir sanata dönüştürmeyi başarmaktadır. Ayrıca daha genç, oldukça heyecanlı fakat işini rayına henüz oturtmak için çaba harcayan diğer bir usta Mehmet Ali Yılmaz Usta'dır.

Resimler 9, 10: Ahşap Oymacı Bünyamin Korkmaz Usta'nın üretimleri.

3.7 İskilip'te Sedef Kakmacılığı

Ahşap oymacılığın bulunduğu ve ürettiği yerde çok ender bulunan ve zanaatın ötesinde el sanatı özelliğini elde etmiş olan sedef kakmacılık İskilip'e ayrı bir ün kazandırmış olmalıdır. Bu konuda İskilip'in Soğucak Köyü'nde baba oğul iki sedef kakma ustası bulunmaktadır. Ne yazık ki baba Ali Usta ve oğlu Hasan Eryaz Usta ile görüşme fırsatı bulunamadı. Sedef kakma sanatı, Zanaatin dolaysız ihtiyaçları grubunun dışına taşma eğilimi gösterir; herhangi bir ahşap nesnenin ya da eşyanın üzerinde sedef kakma olmadan da kullanılabilir olması, sedef kakmalı olanlarının sanatkâr emeğinin daha çok olması, üzerine işlenecek sedeflerin ekstra bir maliyet yüklemesi vb. nedenlerle daha pahalı olmasına yol açar ve herkesin almasını zorlaştırır. Her şeye rağmen, Köklü bir kültürün ürünü olduğundan geliştirilmesi gereklidir.

3.8 İskilip'te Mes / Ayakkabı Yapımcılığı

İskilipte mes yapımcılığı çok köklü bir zanaattır. Bugün, İskilip'te üretimini sürdüren 'Greyder Ayakkabı Firması 1940 yılında kendisi de bir mes/ayakkabı ustası olan İsmail Kavlu tarafından öncelikle 'Kavsan' adı ile kurulmuştur. İsmail Kavlu mesleğe bir ayakkabı çırağı olarak başlamış ve yıllar içinde gelişip kalfa ve usta olmuştur. Tarihi bu kadar eskiye varan Kavsan/Greyder Firması "...ürettiği Greyder Marka Ayakkabılarıyla Bir Dünya Markası Olmuştur. Kavsan Ayakkabı Sanayi 250 kişiye iş istihdamı sağlamaktadır. Türk pazarının yanı sıra başta Hollanda olmak üzere Yunanistan, Çekoslovakya, Ukrayna, İtalya, İspanya ve İsrail'e Greyder marka genç ayakkabısı ihraç etmektedir" (www.iskilipliyiz.com). İsmail Kavlu'nun damadı İsmail Ergün de bir süre Greyder Fabrikası'nda çalışmıştır. Güncelde ise fabrikayı yöneten oğlu Mehmet Ergün'dür. Ayrıca Kurucu İsmail Kavlu'nun akrabası Ali Arpacı aynı fabrikada 'Ayakkabı Modelisti' olarak görev yapmaktadır.

Mes-Lastik giymek Türklerde çok eski bir gelenektir. Hayvancılıkla geçinen göçebe Türklerin yine en eski zanaatı olan dericilik, derinin değerlendirildiği ayakkabıcılığı da geliştirmiştir. Bu gelenekler zanaatın köklü gelişimini sağlamış ve çok sayıda usta yetişmiştir. Bunlardan İskilip'teki bir kaçı aşağıda tanıtılmaktadır:

Çok yaşlanmış ve artık emekli olmuş olan Mes Ustası Bekir Akkoca hala çalıştığı günlerin heyecanını yaşamakta ve sanki her an yeniden başlayacakmış gibi heyecan duymaktadır. Güncel çalışmasını ve üretimini sürdüren Mes Ustası Ahmet Köyük ise, yanı sıra mes üretiminden verim alamadığı zamanlarda ahşap nesnelere üretmeyi geliştirmek adına ahşap oyma testiler, oyuncak beşikler vb. üretimleri de yürütmeye çalışan bir İskilip zanaat ustasıdır.

Bir diğer usta Mes Ustası İsmet Karaboya'dır. 49 yıldan beri bu mesleği uygulamaktadır. 3 sene çıraklık, 14 sene kalfalık yaptıktan sonra ustalığa adım atmıştır ve o zamandan beri mesleğini aralıksız sürdürmektedir.

Resimler 11,12,13: Mes/ayakkabı ustaları Bekir Akkoca, Ali Arpacı ve Ahmet Köyük.

3.9 İskilip Halk Eğitim Merkezi

İskilip Halk Eğitim Merkezi başlı başına bir zanaat üretim alanı olarak gelişmiştir. Burada ayakkabıcılık ve özellikle mobilya yapımıcılığı gelişim göstermiş ve Çorum dışından bile siparişler alır duruma gelmiştir.

4. İSKİLİP ZANAAT USTALARI İLE UYGULAMALI ÇALIŞMA DENEYİMİ

İskilip'te yapılmış araştırmalar yalnız kuru birer araştırma olarak bırakılmamıştır.

Kısaca açıklamak gerekirse ahşap oyma Ustası Bünyamin Korkmaz Usta ile bir resim çerçevesi ve mes/ayakkabı ustası İsmet Karaboya Usta ile mes ve terlik yapımı gerçekleştirilmiştir

4.1 Ahşap Oyma Ustası ile Uygulamalı Çalışma Deneyimi

Bünyamin Usta'nın çalışma ortamı ve satılık eşyaların bulunduğu dükkânında var olan

Tüm ahşap oyma nesnelere gözden geçirilmiştir. Bunların içinde bize en uygun gelen ürün resim çerçevesi olmuştur. Fakat bizim uygulatacağımız çerçeve var olan desenlerin ötesinde, özgün olmalı ve Çorum'un geçmişine gönderme yapmalıdır. Bu düşüncelerle Hitit Kültürü'ne kadar uzandık ve bu kültürün ürettikleri temelinde mühürler üzerinde yalın bir desen seçtik. Çerçevemiz yine sade bir biçim olan daire biçimi olmalıydı: Desenimizi daire biçimli çerçeveye adapte ettik. Çerçeve ve deseni Bünyamin usta ile görüştük. Bir zorluk olmadığını ve üretimde bazı kararların alınması gerektiğini bize anlattı.

Öncelikle farklı bir parça üzerinde birkaç deneme yaptı. Bizim seçimimize sundu. Bu doğrultuda tasarımı ahşap çerçeveye uygulayarak oyma işlevini tamamladı.

Resim 14,15: Bünyamin Usta çalışırken ve Usta'nın ürettiği deneysel ahşap oyma resim çerçevemiz.

4.2 Mes/Ayakkabı Yapımcı Ustaları ile Uygulamalı Çalışma Deneyimi

Mes/Ayakkabı yapım ustalarından Ahmet Köyük ve İsmet Karaboya ile çalıştık. Önce Ahmet Köyük ile mes-çorap çalışması gerçekleştirdik. Fakat Usta'nın çok zamanı yoktu ve bizi İsmet Karaboya Usta'ya yönlendirdi.

Daha uzun çalışma süreci İ. Karaboya ile gerçekleştirildi. Kendisinin zamanının uygun olması, çok sabırlı olması ve işini sonuna kadar bitirme gayreti içinde olması bizleri çok memnun etti. Bu Usta ile bir mes, bu mesin üzerine lastik yerine giyilebilecek bir ayakkabı ve ayrıca iki çift terlik yaptırıldı. Birer tasarımcı kimlikleri ile usta ile iletişimimiz son derece kolay oldu. Çünkü usta bizi çok iyi anladı ve ne istediyssek yerine getirmek için gayret sarfetti. Eksik kalan konu, ustanın elinde mevcut olan ayakkabı kalıplarıydı. Kalıplar dar ve uzun ayaklara daha çok uygundu. Fakat usta bu kalıpları kendine göre yöntemler geliştirerek taraklı ayaklara uygun hale getirdi. Ayrıca ustanın elinde son derece kaliteli ve güzel deriler vardı. Kullandığı yapışkanlar taban malzemeleri ve diğer malzemeler oldukça kaliteliydi. Bu nedenle uygulattığımız mes, ayakkabı ve terlikler beklentimizin üzerinde sonuca ulaştı.

Resimler 16,17,18: Mes/Ayakkabı Ustası İsmet Karaboya ve kendisi ile gerçekleştirilmiş mes/lastik yerine ayakkabı.

5. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE TARTIŞMA

İskilip eski ve köklü bir kültüre sahip bir ilçedir. İlçenin kültür zenginliğinde zanaat alanının hala belli ölçüde sürdürülüyor olmasının da payı vardır. Bu bildiriye var olan zanaat alanları kabaca tanıtılmış ve küçük iki deneysel çalışma ile araştırma geliştirilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bilgiler ve deneysel ürünler, kendi kapsamları yanı sıra, ustalarla işbirliğinin gerekleri, çevredeki ihtiyaçlar ve olabirlikler bakış açıları ile yorumlanmıştır. Türkiye gibi nüfusu hızla artan, genç nüfus sayısı

oldukça yüksek olan bir ülkede zanaatın değeri yüksek olmalı ve gençler “Zanaatkar Ustalar” olarak yetiştirilmelidirler. Zanaat üretiminin gelişmesi, aynı zamanda aşırı endüstrileşmeye “dur” ya da “yavaşla” diyebileceği gerekçesi ile çevre kirliliği azalacaktır. Böylece, geleceğe yönelik olarak, üretimin, eskilerden de farklı bir boyutu, şu anda var olan zanaat alanları ile bilinmesinin ötesinde, deneysel bir zenginlik kazanacaktır. Ama asıl olan geleceğe yönelik olarak bu zanaatların ve ustalıklarının nasıl geliştirileceği ve yok olmalarına engel olunacağı konusudur. Konu burada tartışmaya açıktır.

KAYNAKLAR

Adamson, G., 2007, *Thinking Through Craft*, Berg is the imprint of Oxford International Publishers Ltd., London, sah.: 39

Çorum İl Yıllığı 2003, yayın kurulu ve editörler: Vali Erhan Tanju ve diğerleri, Tepofset Ltd. Şti. Tarafından yayınlanmıştır, Çorum, 2003, sah.: 308

Leitao, R., (2013:107), *Craft as a Means of Overcoming Distressful Circumstances: The Case of the Caiçare Craft Cooperative in Guaraqueçaba, Brazil*, *Crafting the Future*, 10th European Academy of Design Conference, printed at Elanders, Gothenburg, sah.: Abstracts book: 107, online paper: in:Making Together

Press, M., 2005, *Handmade Futures: The Emerging Role of Craft Knowledge in Our Digital Culture*, edited: Alfoldy, S., The Press of the Nova Scotia-College of Art and Design, Canada, sah.: 251

Rees, H., 2005, *Patterns of Making: Thinking and Making in Industrial Design*, edited: Alfoldy, S., The Press of the Nova Scotia-College of Art and Design, Canada, sah.: 130

Risatti, H., 2007, *A Theory of Craft – Function and Aesthetic Expression*, The University of North Carolina Press, Chape Hill, sah.: 14

Sennett, R., 2009, *Zanaatkâr (Craftsman)* translated by Melih Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, sah.: 73-75

Web Kaynağı:

www.iskilipliiz.com/firmalar-goster-51-kavsan_greyder.html

İSKİLİPTE 1982-1990 YILLARI ARASINDA DİN EĞİTİMİNİN VERİLİŞ SÜREÇLERİ

Yrd. Doç. Dr. Tahsin KULA¹

Hz Peygamber (s.a.v) « Her insan islam fitratı üzerine doğar. Sonra anne-babası onu kendi inançlarına göre şekillendirir. » buyurmuştur.

Burada tüm insanların yaratılış itibarıyla aynı saflıkta olduğu ve verilecek eğitimin bireyin kişilik ve kimliğinin oluşumunda belirleyici olacağı vurgulanmıştır. Aslında insanlık tarihinin ilk atası Hz. Adem (a.s)’ın bir peygamber olması hem insanların öz itibarıyla hem de aile temilinde aldığı eğitim itibarıyla yaratılış saflığına uygun din eğitimi almış olduğunu söylemek mümkündür. Bu yaratılış fitratına uygun eğitim modeli ve yaşayış biçimi o günden bu güne kadar hem yazılı olarak hem de pratik olarak nesilden nesile aktararak gelmiştir. İnsanlık tarihinin parlak dönemlerine baktığımızda insanların özlerine uygun yaşadıklarında hem eşya ile hem de dünya ve ahiret ile belli ölçüler içerisinde dengeler kurarak yaşadıkları ve bunu örf ve adetler olarak nesillere ulaştırdıkları görülmektedir. Bu örf ve adetlerden medeniyetler oluşmuş ve tarihin unutulmaz sayfaları arasındaki yerine almıştır. Özellikle asr-ı saadet gibi (belki de insanların bir daha bir benzerini oluşturamayacakları) bir dönem de temelleri atılan islam medeniyetinin insanlık tarihine bıraktığı en değerli hediyelerden birisi de din eğitiminin hayatın akışı içinde ihmal edilmeden nasıl verilmesi gerektiğidir. Oku emriyle başlayan bir dinin peygamber (s.a.v)i « beşikten mezara kadar ilim öğreniniz .» « İlim çinde de olsa gidip öğreniniz » derken ilim öğrenmenin önünde hiç bir engelin olamayacağını ifade etmişlerdir. Bu düsturlar islam düşüncesinin medeniyetleşmesinde çok etkili olmuştur. Hatta o düsturların ışığında oluşturulan din öğretimi ve eğitimi asırlar boyu nesilden nesile aktarıla aktarıla gelmiştir.

İşte iskilip de din eğitimi ve öğretimi o aktarımın devamı niteliğinde nesilden nesile özü itibarıyla değişmeden devam edegelmiştir. Değerlendirme de başta İskilip merkez olmak üzere köylerindeki din eğitim ve öğretiminin nasıl verildiğini ve İmam Hatip Liselerinin bu süreçte katkılarının neler olduğunu yaşadıklarımızı dikkate alarak açıklanacaktır.

¹ Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi

1982-1990 YILLARI ARASINDA İSKİLİP’TE DİN EĞİTİMİ NASIL VERİLİYORDU ?

İlk evre : Aile

Ülkemizin bir çok bölgesinde olduğu gibi İskilip’te de din eğitim ve öğretimi önce ailede başlar, özellikle büyükbaba ve büyükanne daha küçükken çocukların (torunların) din eğitimi almalarında birinci dereceden sorumlu (örfi olarak) ve onlar üzerinde etkili kişilerdir. Çocuklara hangi ismin verileceğinden tutunda ileride ne olacağı gibi istikbale yönelik temennileri bile büyükanne ve büyükbaba dillendirirdi. Başta « Allah » lafzı olmak üzere birçok dini kavram çocuk konuşmaya başlarken öğretilirdi. Yine « besmele » olmak üzere birçok dua çocuk henüz konuşmaya başladığı 1 yaşından itibaren ailesi tarafından öğretilir. Özellikle büyükbaba ve büyükanne hem dua öğretir hem de dini örf ve adetleri adeta çocuğun zihnine nakşederdi. Yemek yerken besmele çekmeyi, yemekten sonra « elhamdülillah » diye şükretmeyi, namaz kılarken nelerin yapıldığını veya nelerin yapılmaması gerektiği o dönem aile tarafından öğretilirdi. Hatta özellikle bazı köylerde büyükbabalar torunlarını camiye alırsın diye yanında camiye götürür. Böylece çocuk cami ile tanışır ve ileride Kur’an öğrenmek için geldiğinde hiç zorlanmaz.

İKİNCİ EVRE : AİLE VE MAHALLE CAMİ (AİLE DESTEKLİ EĞİTİM-ÖĞRETİM)

Çocuklar ilk din eğitim ve öğretimini aile aldıktan sonra daha düzenli ve namazlarda okuyacağı duaları doğru ezberlemesi ve temel ilmihal bilgilerini öğrenmeleri için mahalle camisine gönderilirdi.

Dolayısıyla çocuklar dört beş yaşına gelince mahalle cami imamına gönderilir orada ağızdan şifaen dualar ezberlettirilirdi. Hoca duayı önce kendisi okur sonra ödev verirdi. Çocuğun okuma yazması olmadığı için dualar evdekilerin yardımıyla sürekli tekrar tekrar okunarak ezberlenirdi. Çocuklar duaları ezberlerken anne-baba, büyükbaba-büyükanne, abi veya ablanın yardımını alırlardı. Böylece evdekiler de eğitimin içine katılıyordu. Eğer aile bireyleri yanlış biliyorsa çocuğa da yanlış öğreteceklerinden çocuk da onu ertesi günü cami hocasına okuyacağı için yanlış varsa hoca düzeltmesi için tekrar etmesi gerektiğini söyler. Aile tekrar onu düzeltir veya kendilerinin yanlış varsa farkına varırdı. Böylece ev halkıda duaları tekrar ederdi.

Çocuklara sadece dua ezberlettirilmezdi. Ayrıca 32 farz dediğimiz İslamın Şartı 5, İmanın Şartı 6, Abdestin Farzları 4, Namazın İçindeki ve Dışındaki Farzları 12, Güslün Farzı 3, Teyemmümün Farzı 2, olarak

öğretilirdi. Yine peygamber kıssalarından bölümler anlatılırdı. Peygamberlerin isimleri ezberlettirilirdi. Bunun daha ileri aşaması yani çocuk yedi sekiz yaşlarına gelince Kur’an okuması için Kur’an kurslarına gönderilirdi.

ÜÇÜNCÜ EVRE : KUR’AN KURSLARI

Bu evrede Kur’an öğretimi, usulüne uygun ve tecvidli olarak hem normal mahalle Kur’an kurslarında güzdüzlü olarak hem de belli yerlerde uzman kişilerin kontrolünde yatılı Kur’an Kurslarında okutulur.

1-NORMAL KUR’AN KURSLARI

Birinci ve ikinci evreyi bitiren çocukların büyük çoğunluğu Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun olarak okumaları için özellikle yaz tatillerinde Kur’an Kurslarına gönderilirdi. Köylerde yazları iş olduğu için ilkokulda okurken cumartesi, Pazar ve yarıyıl tatillerinde gönderilirdi. Bu dönem de hem Kur’an okumayı öğrenme ve hem de temel dini bilgileri öğrenme temel amaçtı. Ayrıca Kur’an-ı güzel okuyan ve ezberlemeyi iyi yapanlar hafızlık için de seçilirdi. Ama büyük çoğunluğu için bu evre Kur’an öğrenme ve dini bilgi öğrenme açısından son aşamayıydı.

2-YATILI KUR’AN KURSLARI

Yatılı Kur’an Kursları daha çok şehir merkezinde meşhur hocaların (Mustafa Avşar, Sarı İmam, Şakir Hoca), Diyanetin ve cemaatlerin (Süleymancılar.....) kontrolünde şehir dışından gelen amacı ileride din adamı olmak olan öğrencilerin eğitimi için faaliyet gösteren yerlerdi. Ancak hem kapasiteleri sınırlı hem de şartları ağırdı. Çok tercih edilmezdi.

DÖRDÜNCÜ EVRE : İMAM HATİP LİSESİ

Kur’an kurslarında başarılı olan öğrencilerin içerisinde de imam veya müezzin gibi din adamı olmayı düşünenlerin daha çok tercih ettiği okul İmam hatip lisesi idi. İmam-Hatip Lisesi her yönüyle Kur’an Kurslarından farklı kurumdu. Hem öğrenci profili hem eğitim metodları ve hem de verilen dersler itibarıyla oldukça farklı idi.

Aslında çok sayı da Kur’an kurslarında başarılı olan öğrenciler için İmam hatip lisesi bir fırsattı. Ayrıca kırsal kesimden gelen öğrenciler içinde bir fırsattı. Kur’an Kurslarında verilen eğitim orta okulda devam etmeyince öğrencilerin çoğu zamanla eski duyarlılığı kaybediyor hatta bazen anne-babanın istemediği alışkanlıkları bile kazanabiliyordu. Bu durum hem aileye hem de çevreye olumsuz yansıyor. İşte İmam hatip lisesi bu olumsuzlukların yaşanmaması için ailelerin tercih ettikleri bir okuldu.

İSKİLİP GELENEK VE GÖRENEKLERİNİN DİN EĞİTİMİNE KATKILARI

Yukarıda açıklandığı üzere insanların büyük çoğunluğu, küçükken din eğitimini hem ailesinden hem cami imamından hem de Kur’an kurslarından belli bir süre almıştır. Bu eğitim onların ileri yaşantılarında da dindar olmasalar bile dini örf ve adetlere saygılı ve duyarlı olmalarında önemli katkı sağlamıştır. Hatta bazı örf ve adetler farz gibi algılanır ve ona göre insanlar kendilerine çeki düzen verir ve ellerinden geldiğince yerine getirmeye çalışırlar. Örneğin Kurban kesme, Bayram namazı, Ramazanda teravih namazı, evlerde ve camilerde hatim okuma ve okutma,.....

Bu tür gelenekler o kadar baskındır ki aşırı alkol alan (alkolik) kişiler bile oruç tutar ama akşam yine alkolini alır. Normalde namaz kılmaz ama bayram namazına mutlaka gider. Bu gelenek ve göreneklerin Kur’an Kurslarında veya İmam hatip lisesinde okuyan öğrencilere de çok önemli katkısı olmaktadır.

Ramazanda camilerde ve evlerde hatim okunur. Bu gelenek Kur’an Kursu ve İmam hatip lisesinde okuyan öğrenciler için çok faydalıdır. Kur’an Kursu ve imam hatipte okuyan öğrencilerin dini pratiklerini geliştirdikleri ilk alan buralardır. Camide veya evde hatim okuyacak veya teravih namazı kıldırarak öğrenciler kendilerini ona göre hazırlamak zorunda idiler. Çünkü öğrenci halkın önünde her gün bir cüz okuyacağından evde çalışır, halkın önüne çıkacağı için kendine çeki düzen verirdi. Başta giyim kuşamı olmak üzere konuşmalarına bile çeki düzen verirdi. Adeta ileri de olmayı düşündüğü veya istediği din görevlisi görevlerinin bir kısmının provası hükmündedir. Ona özgüven kazandırır. Bildiklerini güzel bir şekilde sunma imkanı sağlayarak onun alana yatkınlığını sağlar. Daha güzel ve makamlı okumasına ve kendini geliştirmesine imkan sunar. Öğrenciler bildiklerini sunma imkanına kavuşur.

Ayrıca okuduğu için dinlemeye veya takip etmeye gelenlerin verdiği fitre, sadaka veya diğer tür yardımlar öğrencileri daha da heveslendirir. Özellikle Kur’an Kursunda okuyan veya İmam hatiplerde okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğu köylerden gelme ve ekonomik durumu düşük aile çocukları oldukları için ramazanda aldıkları para ve yardım hem kendileri hem de aileleri için küçükte olsa bir katkı idi.

Yine evlerde bayanlara teravih namazı kıldırılırdı. Bu da öğrenciler için hem bir tecrübe hem de küçükte olsa bir maddi kazançtı. Evlerde bayanlara teravih namazı kıldırılması ev halkı için de ayrı bir heyecan ve zevkti. Kadınlar gündüz okudukları cüz ve gece kıldıkları teravih namazı ile

ramazanı daha bir duyarlı ve ramazının ruhuna uygun olarak geçirme imkanına kavuşurlar. En azından kendi aralarında boş konuşma veya gıybet etmeye daha az zaman kalıyor ve kendilerini ruhen daha mutlu hissediyorlardı. Daha sakin ve daha müşfik bir kadın ortaya çıkıyordu. Örneğin Yeni mahalle de bir evde teravih namazı kıldırıyordum. Bir akşam iftara davet edildim. Yemek yedikten sonra ev sahibi erkek eşinin ramazanla birlikte çok değiştiğini hatta keşke hergün ramazan olsa diye sersenişte bulunduğunu hatırlıyorum.

Ramazanda akşam iftar davetleri (hem davet eden hem de davet edilen açısından önemi) yapılırdı. Bu özellikle köyden küçük yaşta ailesinden ayrılıp Kur’an Kursuna veya imam hatip lisesine gelen öğrenciler için çok önemli idi. Çünkü öğrenciler bu tür davetlerde toplumda nasıl davranılması gerektiğini, paylaşmanın önemini kavradı. Hatta hatim okuyan veya teravih namazı kıldırana verilen gerek fitre ve gerekse sadakanın gencin gururunu incitmeden gizli verilmesi dini terbiye açısından çok önemliydi.

Yine öğrenciye hoca efendi, hafız efendi diye hitap edilmesi de ayrı bir pozitif hava verirdi. Hatta bazen bu ifadeler bile öğrencinin imamlık mesleğini seçmesine vesile olabiliyordu.

Kur’an Kursunda okuyan öğrenciler zaman zaman okudukları mahalle veya çevresinde Cenaze olduğu zaman başlarındaki hocaların kontrolünde defin işlemlerine götürülürdü. Böylece öğrenci daha küçük yaşta bunları görür ve tecrübe ederdi. O dönemde Kur’an kurslarındaki din eğitimi usta çırak ilişkisi gibi hocaların gözetiminde yapılırdı.

Düğün ve davetler de öğrencilere mevlit okutulması, dua yaptırılması, nikah kıyılırken hocaların yanında olması da öğrencilerin dini pratiklerini geliştirmeleri açısından çok önemliydi.

Bütün bu etkinlikler öğrencilerin dini hassasiyetlerini artırdığı gibi dini değerlere karşı da daha duyarlı kılmaktadır. Bundan dolayıdır ki ramazanda sinema afişlerini yırtmak ayrı bir zevk veriyordu. Yine o dönem sinemayı işleten kişi felç oldu ona kırk gün kırk yasin okumaya biz gittik.

Kur’an kursları ve imam hatip liselerinde dayak vardı. Özellikle Kur’an Kursunda suçsuz yere yediğim dayağı hiç ama hiç unutamadım. Köyden şehre gelmiş ve cebinde parası olan öğrencilerin en büyük arzularından birisi sinemaya gitmekti. Bunun cezası bir ton dayaktı. Hocalara ve öğretmenlere kayıtsız kayıtsız itaat ve saygı olmaz olmaz kuraldı, ihlal eden mutlaka ciddi bir biçimde cezalandırılırdı. Kur’an Kurslarında Falaka meşhurdu.

İSKİLİP GELENEK VE GÖRENEKLERİNİN DİNİ PRATİKLERE KATKISI

-Ramazanda cami ve evlerde kılanan teravîh namazı ve okunan hatiplerin öğrencilerin Kur’anı okumayı geliştirmelerine ve kendilerini yetiştirmelerine katkıları çoktu

-Cenaze, hatim, teravîh, mevlit, öğrencilerin pratiklerini geliştirmelerine katkı sağladı

-Bu tür işleri yapan öğrencilerin ruhsal gelişmelerini katkısı çoktu.

-Ekonomik olarak öğrencinin hem kendisine hem de ailesine katkısı vardı.

-Ailelerin daha duyarlı olmalarına ve aile içi mutluluğun artmasına katkıları tartışılmaz

-Öğrencilere kullanılan pozitif dilin hoca efendi, hafız efendi gibi öğrencilerin ruhsal dünyasına olumlu katkıları çoktu.

-Din Eğitimi teorik ve pratikleri ile öğrenmenin bireyin meslek hayatına katkıları

Bugün gerek kur’an kurslarında gerekse imam hatiplerde hatta ilahiyat fakültelerinde bile verilen din eğitim ve öğretiminin en eksik tarafı bu tür uygulamalardan uzak olmasıdır. Bu gün ilahiyat fakültesini bitiren bir kişi dini pratikleri belki kat kat fazla bilir ama bu tür geleneklerin içerisinde gelmemişse göreve geçince zorlanıyor.

Salt bilgi, isterse dini bilgi olsun öğrenciyi eğitmez sadece ona güç katar, özgüven kazandırır. Hatta bazen kontrolsüz özgüven (tecrübeye dayanmayan özgüven) fayda yerine zarar verir. Öğrencilik yıllarında bu tür etkinliklerin içerisinde olmayan bazı arkadaşların göreve geçince zorlandıkları hatta başka köylere tayin istemek zorunda kaldıklarını biliyoruz.

Köyde cenaze var diye köyü terkeden, göreve başladığı ilk hafta Cuma hutbesinde Mevlüt okumanın dini bir tarafı olmadığı ve mevlit’in bir şiir olduğunu ve kendisinin mevlit okumayacağını hatta cami de okunmasına da müsaade etmeyeceğini söyleyerek halkın tepkisini çeken ve köyden kaçmak zorunda kalan arkadaşların olduğunu biliyoruz.

DİNİ GELENEK VE GÖRENEKLERİN ŞEHRİN MUHAFAZAKAR YAPISININ KORUNMASINA KATKISI

İskilip, tarihi kadim geleneklerinin bir çoğunu canlı tutan ender ilçelerimizden biridir. Çocuk doğduğundan itibaren dini örf ve adetlerin gölgesinde yetişir. Bundan dolayıdır ki halkı muhafazakar ve dini değerlere karşı saygılıdır. Dini örf ve adetlerin canlı olması özellikle İmam hatip lisesi ve Kur’an Kursunda okuyan öğrencilerin yetişmesinde önemli katkılar sunmaktadır. Ayrıca bu Kur’an Kurslarının çok olmasından dolayı da şehir dini ve manevi değerlere karşı duyarlılığını muhafaza etmektedir.

İskilip, Şeyh Yavsu, Ebu Suud, Atıf hoca gibi herkes tarafından bilinen ve herkesin sevgisini kazanmış meşhur hocalar gibi insanını yetiştirmeye gönül vermiş bu uğurda bir ömür tüketmiş hocalarımın duası ve alın teriyle yitişmiş kişilerin yaşadığı bir şehirdir. Her tarafından buram buram tarih kokan, güzellik kokan, gelenek ve görenekleriyle insana insan olarak değer katan, bir şehirdir.

ÇORUM İLİ İSKİLİP İLÇESİNDE YAPILAN AĞAÇ İŞLERİ

Hilal BOZKURT¹

Nuran KAYABAŞI²

ÖZET

El sanatları içinde bulunulan toplumun kültür öğelerini yansıtan en önemli unsurlardan biridir. Aynı zamanda ihtiyaç fazlasının satılmasıyla gelir getiren bir iş kolu halini alarak boş işgücünü değerlendirmiştir. Yöreden yöreye ve kullanılan hammaddeye göre farklılık gösteren el sanatları teknolojinin insan hayatına dahil olmasıyla oldukça gerilemiştir. Halıcılık, kilimcilik, sepetçilik, bitkisel örücülük gibi halk kültürünün çeşitli örneklerine sahip olan ülkemizde, Çorum ili İskilip ilçesi de el sanatları bakımından zengin yörelerden biridir. İskilip ve köylerinde semercilik, bitkisel örücülük, sepetçilik gibi el sanatlarının yanı sıra ağaç işleri de yoğun olarak yapılmaktadır. İskilip’te “Sallilerbaşı” olarak bilinen arastalarda ve özellikle İskilip Halk Eğitim Merkezi ile Soğucak Köyü’ndeki Eryaz Ailesi’nin atölyelerinde ağaç işlerinin yapıldığı bilinmektedir. Ağaç işlerinde hammadde olarak, Ankara, Çorum ve İskilip’ten temin edilen ceviz, kayın, gürgen, kavak, çam ve kestane ağacı kullanılmaktadır. Atölyelerde oklava, yaslağaç, beşik, gındırcak, topaç gibi ürünlerin yanısıra mobilyacılık, sedef kakma ve çeşitli aksesuar (şekerlik, kutu, tavla vb) ile körük, baharatlık gibi ürünler yapılmaktadır. Bu ürünler yurt içinde resmi kurumlara, otellere, bakanlıklara gönderilmekte ya da bireysel sipariş üzerine çalışılmaktadır. Ürünler üzerinde ise birbirinden farklı motif ve desenlere yer verilmektedir.

Bu araştırmada, Çorum ili İskilip İlçesinde yapılan ağaç işleri, kullanılan hammaddeler, araç ve gereçler, ürünlerin üretim aşamaları ve ürün çeşitleri belirlenmiştir. Ayrıca tüm aşamalar fotoğrafları çekilerek belgelendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: El Sanatları, İskilip, Ağaç işleri, oymacılık

---

¹ Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, İskilip Meslek Yüksekokulu, hilal_bozkurt@yahoo.com

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu, kayabasinuran@gmail.com

1. GİRİŞ

El sanatları; bir veya birden fazla sanatkârın bilgi ve becerisine dayanan, çevre şartlarına göre değişim gösteren, güzelin yanı sıra yararlı sunan, insan yaşamını kolaylaştıran, ihtiyaçlarını karşılayan; evde veya atölyelerde, bütün gün veya boş zamanlarda ya da belli dönemlerde üretilen; geleneksel, bölgesel, fonksiyonel, estetik, artistik, sanatsal, dekoratif, dini, sosyal açıdan sembolik karakter taşıyan; el, el aleti veya mekanik araçların yardımıyla yapılan ürünler olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2012).

Kültürel paylaşımı ve aktarımı sağlayan aynı zamanda birbirinden farklı kullanım alanına sahip olan el sanatları, içinde bulunulan topluma ait özellikler de barındırmaktadır. Yöreye özgü hammadde, desen ve motiflere yer verilerek üretilen el sanatı ürünleri, kullanım ve dekoratif amaçlı olarak üretilmektedir.

Ahşabın Anadolu’da çevreden kolayca elde edilebilir olması, hafif, taşınabilir, kolay işlenebilir bir yapıda olması gibi özellikleri bu malzemenin kullanım alanlarını da artırmıştır. Tarih öncesi çağlardan beri ahşap dayanıklılığı, öz ısı ve dokusuyla kullanım sürekliliği gösteren bir malzeme olmuştur. Ağacın oyularak, yontularak, işlenerek süs ve kullanım eşyası biçimi alması ahşap işçiliği oluşturmaktadır. Zanaatçı ve sanatçı ayrımının olmadığı dönemlerde üretilen ahşap işçiliği örnekleri genelde teknik beceri ve bezemelerin öne çıktığı ustadan çırağa aktarılan çalışmalar olmuştur (Anonim, 2014).

Günümüzde belirli yörelerde ve sayıları gittikçe azalan ustalar tarafından yapımına halen devam edilen el sanatlarımız arasında dericilik, halıcılık, kilimcilik sepetçilik ve ahsap oymacılığı göze çarpmaktadır. Çorum ili İskilip ilçesi de bu kültür öğelerinin yaşatılmaya çalışıldığı yörelerimizden biridir. İskilip ilçesinin coğrafi konumundan dolayı bitkisel örücülük ve ahşap işleri bakımından oldukça zengin bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Yörede Sallilerbaşı denilen arastalardaki bireysel atölyelerde, İskilip Halk Eğitim Merkezi’nde ve Soğucak Köyü’nde bulunan Eryaz Antik ve Hediyelik Eşya Atölyesi’nde ahşap işleri yoğun olarak yapılmaktadır. Arastalarda bulunan dükkanlarda bu işle uğraşan ustalar, he, zembil, sele, arı sepeti gibi irili ufaklı sepetlerin yanısıra, hasır tabure, kaşık, oklava, sini ayağı, yaşlağaç gibi kullanım eşyaları ile gındırcak, kağrı ve tokmaklı kağrı gibi çocuk oyuncakları üretmekte ve satmaktadırlar. Ahşap işçiliği anlamında yörede çığır açan İskilip Halk Eğitim Merkezi ve Soğucak

Köyü’ndeki atölyelerde ise daha çok ev ve ofis mobilyaları, sedef kakmacılık yapılarak süslenmiş çeşitli dekoratif ve hediyelik eşyalar üretilmektedir. Bu atölyelerdeki ürünler masif, sunta ya da mdf kullanılarak yapılmaktadır. Üretimde doğal ağaç kullanılarak yapılan ürünler oldukça fazladır. Örs ve Keskin (2008), ağacı uzun ömürlü, her yıl boy ve çap artımı yapan, odunsu dokulara sahip bir bitki ve boyu 5 metreden fazla olarak tanımlamaktadır. Yapılacak ürüne göre ağacın gövde kısmı ya da sürgünleri kullanılmaktadır.

Hammond ve arkadaşları (1969) yapmış oldukları çalışmalarında, ağaç işleri konularının mobilya, binalar, modeller veya aletler, ağaç kaplar, yardımcı parçalar, süs eşyaları ve oyuncaklar olduğunu belirtmektedir. Bunun da İskilip ilçesinde yapılan ahşap işlerini ve çeşitliliğini desteklediği görülmektedir.

İskilip ilçesinde yapılan ağaç işçiliğinde ceviz, kavak, akçaağaç gibi yöreye özgü hammaddeler kullanılarak üretilen ürünler, küçük el aletleri kullanılarak şekillendirilmekte, sedef kakma işlemleri ya da süslemeleri yapıldıktan sonra bitirme işlemleri yapılmaktadır. Ürün kullanıma sunulmadan önce ise vernik atılarak işlem tamamlanmaktadır. Vernik, bileşiminde yer alan ana bağlayıcı verniğe karakteristik özelliği kazandıran bir eleman olarak tanımlanmaktadır. Koruyucu katman ahşap mobilya ve dekorasyon elemanlarını dış etkilere karşı korurken aynı zamanda onun estetik değerini de arttırmaktadır. Verniklenen ağaç malzemenin rengi, lif yapısı (deseni) daha belirgin hale gelmektedir (Sönmez ve Budakçı, 2004).

Bu bildiriye, İskilip ilçesinde yapılan ağaç işleri ile ilgilenen ustalar ve kurumlar, ürün yapımında kullanılan hammaddeler, araç ve gereçler ile ürün çeşitleri araştırılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2. 1. Materyal

Araştırmanın materyalini İskilip ilçesinde ağaç işleri yapımında usta olan kişiler ve ağaç işlerinin yapıldığı kurumlar, bu işle uğraşan kişiler ve yapmış oldukları ürünlerin fotoğrafları oluşturmaktadır.

2. 2. Yöntem

İskilip ilçesinde yapılan ağaç işleri hakkında bilgi toplamak ve fotoğraf çekmek amacıyla İskilip Halk Eğitim Merkezi’ne, İskilip Sallilerbaşındaki arastalara ve Soğucak Köyü’ne gidilmiştir. İlçede ağaç işleri ile uğraşanlarla yapılan görüşmeler esnasında, kullanılan hammadde, araç ve gereçler, ürünlerin yapım tekniği ve aşamaları hakkında bilgi

alınmış ve konunun ayrıntılı bir şekilde açıklanması amacıyla fotoğrafları çekilmiştir.

3. ARAŞTIRMA SONUÇLARI

3.1 İskilip ilçesinde Ağaç İşlerinde Kullanılan Hammaddeler

İskilip ilçesinde ağaç işleri yapımında hammadde olarak yörede çok daha kolay bulunabilir olmasından dolayı özellikle ceviz ağacı kullanılmaktadır. Ayrıca kayın, ıhlamur, gürgen ve çam ağacı da kullanılmaktadır.

Fotoğraf 1. Kullanılan hammadde örnekleri (Bozkurt, 2014)

Ahsap işlerinde kullanılan bir diğer hammadde ise sedef kakmacılık için gerekli olan midye kabuklarıdır. Midyeler, tatlı su midye kabuğundan oluşmaktadır. Ayrıca sadece Kızıldeniz'den çıkarılan renkli midyeler de kullanılmaktadır.

Fotoğraf 2. Kullanılan midyeler (Bozkurt, 2014)

3. 2 İskilip ilçesinde Ağaç İşlerinde Kullanılan Araç ve Gereçler

Iskarpela

Ağaç işleri yapılırken oymacılıkta yararlanılan, ebatları 2 mm’den 30 mm’e kadar değişen oluklu, üçgen, yarım ay, uskumru ve yan bıçak gibi çeşitleri bulunan küçük el aletlerine iskarpela denilmektedir. Oymacılığın yapıldığı farklı yörelerde ise kalem olarak da adlandırılmaktadır.

Fotoğraf 3. Iskarpela (Kalem) (Bozkurt, 2014)

Freze Makinesi ve Avuç Taşlama Aleti

Ağaç işleri yapılırken kenar ve yüzey şekillendirme işlemlerini düzgün bir şekilde yapmaya yarayan makinelere denir. Ahşap oyma işleminde genellikle el freze makinesi tercih edilmektedir.

Fotoğraf 4. Freze makinesi ve avuç taşlama aleti (Bozkurt, 2014)

Zımparalar

Yapılacak olan ürünün yüzeyinin düzgünleştirilmesi ve boyamaya hazırlanması için el zımparaları ya da üçgen zımpara makineleri kullanılmaktadır.

Fotoğraf 5. Zımparalar (Bozkurt, 2014)

Çark Taşı

Ahşap üzerinde çeşitli zımparalama ve midyelerin şekillendirilmesi işlemleri için kullanılan araca çark taşı denir.

Fotoğraf 6. Çark Taşı (Bozkurt, 2014)

Torna Tezgahı

Kullanılacak olan hammaddelerin şekillendirilmesi için ve elektrikle çalışan araca denir. Sandalye ayağı, şamdan gibi yuvarlak hatlı ürünlerin yapımında kullanılmaktadır.

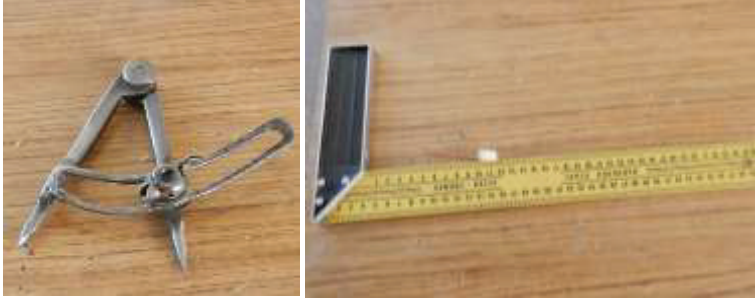

Fotoğraf 7. Torna tezgahı (Bozkurt, 2014)

Pergel ve Cetvel

Yapılacak ürüne göre ahşabın ölçülmesi ve desenin yerleştirilmesi için kullanılan yardımcı araçlardır.

Fotoğraf 8. Pergel ve Cetvel (Bozkurt, 2014)

Kerpeten ve Tırnak Makası

Akşap oymada süsleme amaçlı kullanılan teli kesmek için kullanılan araçlardır.

Fotoğraf 9. Kerpeten ve Tırnak Makası (Bozkurt, 2014)

Çekiç ve Tokmak

Ağaç üzerine çizilmiş deseni oymak için kullanılan ıskarpelaların sırt kısmına vurarak oyma işlemini kolaylaştırmak ve süslemede kullanılan pirinç telleri keski ile açılan yerlere yerleştirmek amacıyla kullanılan araçlara çekiç ve tokmak denir.

Fotoğraf 10. Çekiç ve Tokmak (Bozkurt, 2014)

Çeşitli Kalıplar ve Desenler

Ahşap işleciliği, Anadolu’da Selçuklu döneminde gelişmiş, kendine özgü bir şekil almıştır. Beylikler döneminde daha çok gelişip ilerlemiş, Osmanlı döneminde ise ahşap işçiliğinde sadelik hakim olmuş,

büyük sanat değeri taşıyan özellikle oyma ve kakma eserler gelişmiştir (Anonim, 2014).

İskilip’te yapılan ağaç işlerinde, yapılacak ürünün özelliğine göre ya da kişinin kendi isteğine göre daha önceden el ile çizilerek oluşturulmuş aydinger üzerindeki desenler ile mukavva üzerine şablon olarak çıkartılmış kalıplar kullanılmaktadır. Desen olarak istenilen herşey kullanılabildiği gibi Osmanlı ve Selçuklu dönemine ait desenlere de yer verilmektedir.

Fotoğraf 11. çeşitli kalıplar ve desenler (Bozkurt, 2014)

Kıl Testere

Yapılacak olan ahşap ürün üzerine çizilmiş desenin düzgün bir şekilde oyulması amacıyla kullanılan araca denir.

Fotoğraf 12. Kıl Testere Makinesi (Bozkurt, 2014)

3. 3 İskilip İlçesi’nde Ağaç İşlerinin Yapımı

İskilip Halk Eğitim Merkezinde ustalarla yapılan görüşmeler sonucu ağaç işleri mobilya yapımı, ağaç oymacılığı ve sedef kakma olmak üzere 3 başlık altında toplanmaktadır.

Mobilya Yapımı

İskilip Halk Eğitim Merkezi’nde ve Soğucak Köyü’ndeki ahşap oyma atölyesinde sunta, mdf ve doğal ahşaptan ev, bahçe ve büro mobilyaları ile çeşitli aksesuarlar yapılmaktadır. Bu ürünlerin yapımında

model, desen ve malzeme seçimi sipariş verenin isteğine göre ya da atölyede mevcut olan standartlara göre belirlenmektedir.

Fotoğraf 13. Mobilya örnekleri (Bozkurt, 2014)

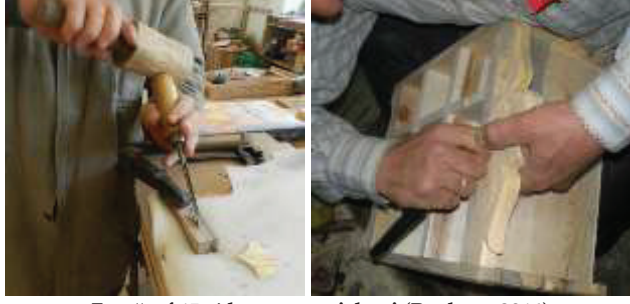
Ağaç Oymacılığı

İskilip Halk Eğitim Merkezi ve Soğucak Köyü’ndeki Eryaz Atölyesinde ahşap oymacılığı oldukça yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Ahşap oymacılığında genellikle ceviz ağacı tercih edilmektedir. Yapılacak olan ürün mobilya biriminde şekillendirildikten sonra, ürün üzerinde kullanılacak olan desen seçilmektedir. Desen, daha önceden hazırlanmış olan şablonlardan ya da ustanın pergel ve cetvel yardımıyla doğaçlama olarak şekillendirmesiyle oluşmaktadır.

Fotoğraf 14. Desen çizimi yapılmış ürünler (Bozkurt, 2014)

Desen çizimi tamamlandıktan sonra ıskarpela ve tokmak yardımıyla kesimi yapılmaktadır. Daha sonra uygun ıskarpela ile oyma işlemine başlanmaktadır. Ahşap oymacılığı yapılırken, ağacın yönüne göre oyma işleminin yapılması gerekmektedir. Ustaların deyimiyle bu işlem ‘ağacın suyuna gitmek’ (ağacın büyüme yönüne göre) olarak ifade edilmektedir.

Fotoğraf 15. Ahşap oyma işlemi (Bozkurt, 2014)

Ahşap oymacılığı, yüzeysel, kabartma ve derin oyma olmak üzere 3 şekilde yapılmaktadır. Yüzeysel oyma işleminde zemin boşaltılmadan, desen oluşturulmaktadır. Kabartmada ise desen yukarıda kalmakta ve desenin etrafı boşaltılmaktadır. Kabartma yapıldıktan sonra desenin etrafında boş kalan yerlerin güzel görünmesi için kumlama işlemi de yapılmaktadır. Derin oymada ise, kabartma gibi yapılmakta ve ayrıca desenin üzerine ek parçalarla (yapıştırarak) sıkma yapılmaktadır. Oyma işlemi tamamlandıktan sonra, gerekli ise zımpara yapılmakta ve cilalama işlemi için vernik atölyesine gönderilmektedir.

Fotoğraf 16. Kabartma ile derin oyma örnekleri, zımparalama (Bozkurt, 2014)

Sedef Kakma

Sedef kakma işleminde, ahşap oymacılığındaki başlangıç işlemlerinin aynısı yapılmaktadır. Mobilya biriminde sekillendirilen ürün, ahşap oyma birimine alındıktan sonra sedef kakma ustası, kullanılacak olan deseni, desen geçirme tekniklerinden birini kullanarak ahşap yüzeye aktarmaktadır. Daha sonra usta, keski ve çekiç yardımıyla tüm desenin hatlarını belirlemektedir. Ardından düz ya da dalgalı yapıda olan pirinc teli çekiç yardımıyla keskiyle açmış olduğu yerlere yerleştirmektedir.

Fotoğraf 17. Piriç telin yerleştirilmesi (Bozkurt, 2014)

Desenin ana hatları pirin tel ile doldurulduktan sonra sedef kakma yapılacak yerlerin içi el ile ya da el frezesi yardımıyla boşaltılmaktadır.

Fotoğraf 18. Sedef kakma işlemi için boşaltılmış desen örnekleri (Bozkurt, 2014)

Sedef kakmada kullanılacak olan midyeler çark taşında desene göre şekillendirildikten sonra midyenin iç kısmı dışa gelecek şekilde ahşap ürün üzerine macun ile yapıştırılmaktadır.

Fotoğraf 19. Midyenin şekillendirilmesi ve yerleştirilmesi (Bozkurt, 2014)

Midye yerleştirildikten sonra tutkal sürülmektedir. Tutkalın ardından zımpara yapılarak kezzap sürülmekte ve fürmüz ile yakılmaktadır. Zeytinyağı sürülerek tekrar zımparalandıktan sonra gomalak cila ile cilalanmaktadır. Eğer arzu edilirse ürünün iç kısmı kumaş ile kaplanmaktadır.

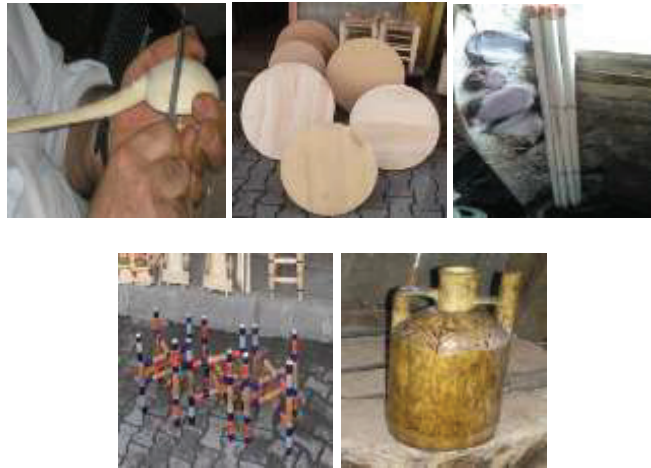

Fotoğraf 20. Cilalama işlemi ve yapımı tamamlanmış ürün (Bozkurt, 2014)

3. 4 İskilip ilçesinde Yapılan Ağaç İşleri Ürünleri

İskilip ilçesinde Sallilerbaşı denilen arastalarda, İskilip Halk Eğitim Merkezi'nde. Çeşitli köylerde ve özellikle Soğucak Köyü'nde ağaç işleri yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Yörenin hammadde açısından zengin olması ve hammadde temin edilebilecek bölgelere yakın olması ağaç işlerinin İskilip'te yapılmasına zemin hazırlamaktadır. İskilip'te evde kullanılmak üzere ya da dekoratif amaçlı kaşık, kepçe, ekme tahtası, sini ayağı, oklava ve çam bardak gibi ürünler yapılmaktadır. Bu ürünlerin yapımında ise hammadde olarak ise fındık, kavak, söğüt, köknar, kayın, çam, akçaağaç, karaağaç ve meşe ağacı kullanılmaktadır. Bu ürünler torna tezgahında ya da elde şekillendirilmektedir.

Fotoğraf 21. Kullanım amaçlı yapılan ürünler (Bozkurt, 2014)

İskilip ilçesinde kullanım amaçlı yapılan ahşap ürünlerin yanısıra arastalarda ve köylerde beşik, tokmaklı kağı, gındırcak (yürüteç), at arabası ve kağı gibi ahşap oyuncaklar da yapılmaktadır. Ayrıca özellikle İskilip Halk Eğitim Merkezi bünyesinde çocuklara zarar vermeyecek özelliklerde olan eğitici oyuncaklar da üretilmektedir.

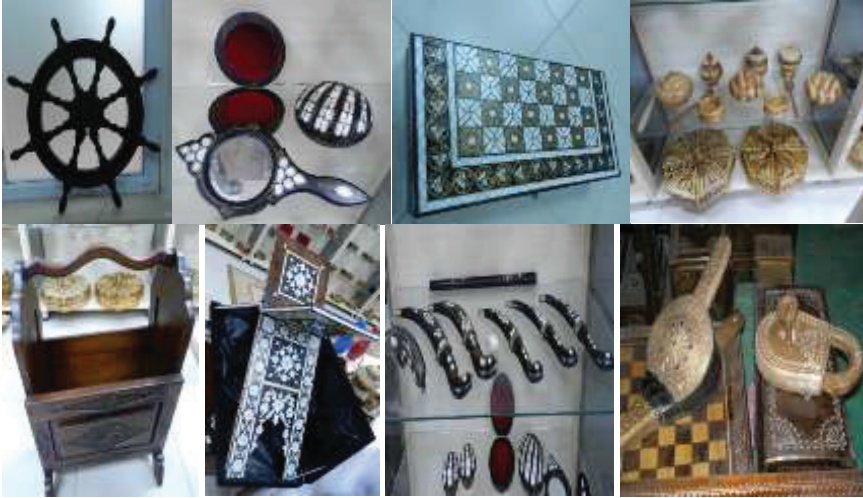
Fotoğraf 22. Üretilen oyuncaklar (Bozkurt, 2014)

İskilip’te yapılan diğer ağaç işi ürünler arasında ise Halk Eğitim Merkezi ve Soğucak Köyü’nde kullanım amaçlı ve siparişe yönelik olarak üretilen ev ve ofis mobilyaları yer almaktadır.

Fotoğraf 23. Üretilen mobilyalar (Bozkurt, 2014)

Ayrıca dümen, baston, matara havan, şekerlik, şamdan, el aynası, baharatlık, tavla, köşeli sandık, çerçeve, tepsi, körük, mücevher sandığı, sekizgen sehba, orta sehba, yazma sandığı, gazetelik, dikiş kutusu, ayna, telefonluk, plaket, sofr a altı, rahle, askı, kağı, sandalye, piknik seti, isimlik, sedef hançer, bıçak, sedef körük, saat gibi ürünler hediyelik ve dekoratif amaçlı olarak üretilmektedir.

Fotoğraf 24. Üretilen hediyelik ve dekoratif ürünlerden örnekler (Bozkurt, 2014)

4. SONUÇ

İskilip yöresel anlamda el sanatları açısından oldukça zengin bir bölge olmakla birlikte, yörede halen el sanatlarıyla uğraşanların varlığına rastlanmaktadır. Arastalarda ve bireysel atölyelerde ya da kurum bazında çeşitli el sanatlarının üretimine devam edilmektedir. Arastalarda, köylerde, özellikle Soğucak Köyü’nde ve İskilip Halk Eğitim Merkezi’nde ağaç işleri yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Ağaç işleri üretimi yörede yaşayan el sanatları ustalarına ve kurum çalışanlarına ekonomik gelir sağlamanın yanısıra yöreye özgü hammaddelerin kullanılmasını sağlamaktadır. Ürünler üzerinde yöreye ait motif özelliklerine de yer verilmesi, yörenin el sanatları açısından tanıtılmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca Halk Eğitim Merkezi’nde açılan ağaç işleri kursları ve ahşap atölyelerinde öğrencilere staj imkanının tanınması, ayrıca yarar sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

Anonim. 2012. *İllere Göre El Sanatlarımız*. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. Sosyal ve Kültürel Eğitimler ve Faaliyetler Grup Başkanlığı. Ankara.

Anonim. 2013. *Yaşayan El Sanatlarımız*. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. Sosyal, Kültürel Eğitimler ve Faaliyetler Daire Başkanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: ISBN 5962. Bilim ve Kültür Eserleri: 1577. Ankara.

Bozkurt, H., 2014. *Öğretim Görevlisi*. Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksekokulu. Çorum.

Hammond vd. 1969. *Ağaç İşleri Teknolojisi*. Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları 20. Ankara Ajans. Ankara.

Örs, Y., Keskin, H., 2008. *Ağaç Malzeme Teknolojisi*. Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti. Ankara.

Sönmez, A., Budakçı, M., 2004. *Ağaç İşlerinde Üstyüzey İşlemleri II*. Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi. Sevgi Ofset. Ankara.

İSKİLİP ÇOCUK OYUNLARI

Mustafa KARAKAYA¹

Özet:

Oyun oynamak, çocukların en doğal hakkıdır. Oyun, çocukluk yıllarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Oyun, çocuğun en çok özgün olduğu alan, hayatının onu bütünleyen ayrılmaz bir parçasıdır.

Çevrenin tanınması, sevilmesi, yarınlara hazırlanmasında en etkin araç oyundur. Çocukların zihni, fiziki, duygusal ve sosyal alanlardaki gelişiminde en başta gelen ortam; oyundur.

Çocuk; paylaşmayı, sırasını beklemeyi, hakkına razı olmayı, başkasını düşünmeyi, korumayı, sorumluluk üstlenmeyi oyunda öğrenir... Oyun oynarken; arkadaşlık bağları, kendine güven duygusu kuvvetlenir, gurup ilişkilerine saygı kavramı ile bedeni ve sosyal becerileri gelişir.

Oyun çocukların ruhsal gıdasıdır. Oyun oynayan çocuk gelişir. Algılama yeteneği artar, tüm zekâsını kullanır. Bedenen güçlü, hamarat ve iyi huylu insan olma ilerler. Oyunu yasaklamak çocuğu aç bırakmaktır.

Çocuk oyunları yolunda bir halk kültürü malzemesi olduğu kadar yaşanan milli kültürün de bir ifadesidir. Hem de çocuklarımız tarafından oynanan, uygulanan, aktarılan kültür ögesi olarak...

Ülkemizin değişik bölgelerinde filme aldığımız “Yöresel Çocuk Oyunları”; TRT televizyonunda 1978 - 1984 yılları arasında hazırlanmış olduğum “GÜLE OYNAYA”, “MERHABA”, “UÇURTMA” gibi dizi programlarında yayınlanmıştır. Yöresel Çocuk Oyunları'nın öncelikli özelliği; yurdumuzun her köşesinde çocuklar tarafından oynanan oyunların, yöresel özelliği-özgünlüğü yitirmesin diye oyunun oynandığı yerinden filme aldığımız görüntülerle verilmesidir. Filme aldığımız oyunlar, genellikle hareketli, fazla araç gereç istemeyen ve özellikle çocukların bilip oynadıkları oyunlar olarak seçilmiştir.

Ülkemizin 7 bölgesinden il, ilçe ve köylerinden çocukların oynadığı değişik oyunlar görüntülenmeye çalışılmıştır. Çekilen oyunlar genellikle 9-13 yaş arasındaki erkek, kız veya kız erkek çocukların ayrı veya karışık olarak birlikte oynadıkları oyunlardır. Bazı oyunların başına 20"- 60"

---

¹ Yapımcı-Yönetmen. TRT. Yayın Denetmeni

(saniye) arasında oyunu filme aldığımız şehir veya köyü tanıtıcı görüntülü bilgiler verilmiştir.

İskilip - Çorum dışında; Ankara, Antalya, Denizli, Erzurum, Muğla, Kahramanmaraş, Kastamonu, Şanlıurfa ve Trabzon illeri, ilçe ve köylerinde çocuk oyunlarını filme aldık ve yayınladık.

İskilip Sempozyumunda çekimini yaptığımız Ayakkabı saklambacı, Birdirbir, Destirikillom, Hot... gibi çocuk oyunlarını anlatmaya çalışacağım.

GİRİŞ

Hepimiz çocukluktan büyüdük, az çok oyunlar oynadık, Bu konuda sizlerin zihninde pek çok hatıranız vardır. Hatıralarınız sizinle kalsın diyelim ve biz çocuk oyunlarına girelim.

ÇOCUK VE OYUN

Çocuk oyunları, çocuk kültürünün en önemli ve en geniş bölümüdür.

Oyun oynamak, çocukların en doğal hakkıdır. Oyun, çocukluk yıllarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Oyun, çocuğun en çok özgün olduğu alan, hayatının onu bütünleyen ayrılmaz bir parçasıdır. Çevrenin tanınması, sevilmesi, yarınlara hazırlanmasında en etkin araç oyundur.

Oyun çocukların ruhsal gıdasıdır. Oyun oynayan çocuğun algılama yeteneği artar, tüm zekâsını kullanır. Çocukların zihni, fiziki, duyu ve sosyal alanlardaki gelişiminde en başta gelen ortam; oyundur. Çocuk; paylaşmayı, sırasını beklemeyi, hakkına razı olmayı, başkasını düşünmeyi, korumayı, sorumluluk üstlenmeyi oyunda öğrenir... Oyun oynarken; arkadaşlık bağları, kendine güven duygusu kuvvetlenir, gurup ilişkilerine saygı kavramı ile bedeni ve sosyal becerileri gelişir, hamarat ve iyi huylu insan olma yolunda ilerler.

Çocuktaki oyun ihtiyacı doğuştan gelmektedir Çocuklarda oyunu yasaklamak çocuğu aç bırakmaktır. Çocuklar bu ihtiyaçlarını yaşlara göre değişen hareketlerle arkadaşlarıyla oynadıkları oyunlarla belirtmektedirler...

Çocuk; oyunda geliştirir yeteneklerini, benliğini, kişiliğin iradesini, iyiyi, doğruyu, duygularını harekete geçirmeyi, vücudunun önemini, oyunda geliştirir her şeyin güzelini...

Çocuklar oyunda geliştirir önder olma niteliklerini, oyunda öğrenir planlamayı, önceden ileriye görmeyi, fikir alışverişini, tartışmayı, başkasını sevmeyi, kardeşçe barış içinde yaşamayı...

Çocuklar oynadıkları oyunların ne kadar faydalı olduğunun farkında olmasalar da, oyun onların gelişmelerinde en önemli etmenlerden biridir.

Hoşça vakit geçirmek ve psiko-sosyal ihtiyaçlarını gidermek için her çocuk kendi yaş gurubu ve beden özelliklerine göre oyunlar oynar.

ÇOCUK DÜNYASI

“Çocuk dünyası” dediğimiz; oyunlarla öğrenme, olgunlaşma çocukluk döneminin en belirgin özelliğidir.

Çocuğun oyun dünyası “sanki’li” bir dünyadır. Kullanılan araç gereçler, giyim-kuşam, değişik kabullere dayanır. Bir sırık, sırasında at, yılan veya insan olarak kabul edilebilir. Canlı veya cansız varlıklar çocuğun dünyasında bir şahsiyet kazanır. Böylece çocuk gerçeği ile gerçek hayat arasında büyük farklar olsa da her şey çocukçadır, onların dünyasında gerçek dünyadan farklı değerlendirmeler onlara göredir. Bu böyle kabul görülebilir.

Çocuk ve çocukluk, başlı başına bir dünyadır. Öyle ki büyüklerin, eğitim öğretim kurumlarımızın, haberleşme araçlarımızın aktaramadığı kültür varlıkları çocuklarımız tarafından nesilden nesile aktarılmaktadır.

Çocuk oyunları bir halk kültürü malzemesi olduğu kadar yaşanan milli kültürün de bir ifadesidir. Hem de çocuklarımız tarafından oynanan, uygulanan, aktarılan kültür ögesi olarak...

OYUNLAR VE DEĞİŞİM

Çocuklarda oyuna başlangıç ve oyunları seçme konusu günden güne değişim göstermekte, daha basit oyunlar seçilmektedir. Sayışmalarda yabancı artist, futbolcu adları bile geçmektedir. Dolayısıyla çocuklar arasında çevre, kültür ve zamana uygun oyun adları ve kuralları ortaya çıkar.

Bölgelere, şehirlere, beldelere ve köylere göre çocuk oyunlarında değişiklikler görülür ancak çocuk, her yerde çocuktur. Bölgelerden köylere kadar çeşitlenen çocuk oyunlarının, toplum yapısı ve kültür değişimleri ile doğrudan ilgisi vardır.

Oyunlar; kaidelerine, kurallarına uyularak oynanınca daha düzenli ve eğlenceli olur. Oyunlarda önceden kurallar belirtilir. Bazı oyunlarda oyunculara ebelik, çobanlık uzun süre yapılıncaya mızıkçılık yapmalarını önlemek için mızıkçılık yok diye belirtilir. Oyunlarda söylenen kelimelerin önemi büyüktür ve bazı oyunlarda ebe tarafından veya oyunun başındaki

oyuncu tarafından söylenen sözün mutlaka uyularak tekrarlanması istenir. Söylenen söz aynı şekilde tekrarlanmazsa oyuncu ceza görebilir. Birdirbir oyunundaki gibi oyuncu eğilir ve üzerinden atlanır. Ebenin “dur” dediği anda durmayan oyuncu yanmış olur, oyundan çıkarılabilir. Kız çocukların oynadığı oyuna erkek çocuk katılmak isterse, oyuna alınmadığı gibi ayıplanır. Oyunlar guruplar halinde oynandığı gibi tek de oynanabilir.

ESKİ OYUNLAR

Eski çocuk oyunları hem daha yetişkin çocukların oynadığı oyunlardır, hem de kuralları daha çok ve cezaları daha ağır oyunlardır... Erkeklerin askere gidinceye kadar, kızların gelin oluncaya kadar oyun oynadıkları konuşma aralarında bahsedilir. Günlerce süren oyunlar olduğu gibi, oyun oynarken ancak ağlayarak çobanlıktan kurtulanlar halâ anlatılır.

Eskiden oynanan oyunların çoğunun unutulduğu belirtilmektedir. Çocuk oyunlarımız da sosyal ve kültürel değişime uğramaktadır. Teknoloji geliştikçe işlerdeki kolaylık oyunlara da geçmektedir. Eski oyunlarda çiçek, dağ adları yerine dedemin şapkası oyununda olduğu gibi buzdolabı, televizyon gibi adlar da verilmektedir. Sayışmalarda yabancı artist, futbolcu adları bile geçmektedir. Bu konuda yazılı kaynakları araştırmalarım sırasında araştırmacıların notlarına sıkça rastladım.

Yaşlılar ve yetişkinler çocukluklarını ve oyun oynadıkları dönemleri anlatırken: “Biz çocukken!” veya “Çocukluğumuzda!” diye söze başlarlar. Bu sırada anlatıcının yüzünde bir tebessüm oluşur. Bu ifade, çocukluk yıllarının üzerinden uzun yıllar geçmiş olsa da o günlerin güzelliklerini sanki yaşıyor olmalarının ifadesidir...

ÇOCUK OYUNLARI YAYINLAMA MACERAMIZ

TRT. Televizyonunda çalışmaya başladığımda, ülkemizden çocukların oyunlarını derlemeye başladım. Bölgelerimizin her yerine ulaşamamakla birlikte o yöreyi temsil edecek olan Anadolu’umuzda oynanan oyunlar hakkında bilgi verecek malzemeyi derlemiş oldum. Bu programların araştırmaları sırasında ülkemizin değişik yörelerine ait 250 ye yakın çocuk oyunu metni yazılarak derlenmiştir.

Ülkemizin değişik bölgelerinde filme aldığımız “Yöresel Çocuk Oyunları”; TRT. televizyonunda 1978 - 1984 yılları arasında hazırlanmış olduğum “GÜLE OYNAYA”, “MERHABA”, “UÇURTMA” gibi dizi programlarında yayınlanmıştır. Yöresel Çocuk Oyunları’nın öncelikli özelliği; yurdumuzun her köşesinde çocuklar tarafından yöresel özelliği-özgünlüğü yitirmesin diye oyunun oynandığı yerinden filme aldığımız

görüntülerle verilmesidir. Böylece çocuklar, Televizyondan da yeni oyunlar öğrenerek oynamışlardır.

Filme aldığımız oyunlar, genellikle hareketli, fazla araç gereç istemeyen ve özellikle çocukların bilip oynadıkları oyunlar olarak seçilmiştir. Bilmedikleri veya büyüklerin anlattığı oyunları çekmedik. Bir ilçede aynı okuldan iki yıl önce oyunu oynatıp yazıya geçirmiştik. Çekime gittiğimizde 5.sınıf öğrencileri mezun olmuştu. O zaman oyun oynayan çocuklardan birisine oyunu çekeceğimiz guruba anlattırdım. Çekim grubumuz oyunu öğrendiklerini söylediler. Kendilerinden 2-3 yaş büyük çocukların oynadığı oyunu anlatım üzerine filme almaya başladık, oyunun bilinen kuralı dışında başka yöne gidince; bütün çocuklar “şimdi ne yapacağız!” dercesine oyunu bırakıp bize baktılar. Biz de çekimi iptal ettik.

Ülkemizin 7 bölgesinden il, ilçe ve köylerinden çocukların oynadığı değişik oyunlar görüntülenmiştir. Çekilen oyunlar genellikle 9-13 yaş arasındaki erkek, kız veya kız erkek çocukların birlikte oynadıkları oyunlardır. Bazı oyunların başına 20"- 60" (saniye) arasında oyunu filme aldığımız şehir, ilçe veya köyü tanıtıcı görüntülü bilgiler verilmiştir.

Dizi çocuk programlarımızın içeriğinde: Yöresel çocuk oyunları, çocuklara yönelik el işleri, çocuk şarkı ve tekerlemeleri, çocuklara hizmet götürülen kurumlar, çocukların bilmeden veya eksik bilerek yaptıkları işlerin ve konuların doğrusunun örneklerle göstererek yapılması konuları yer almaktadır.

Yayınlanan yöresel çocuk oyunlarımız TRT. arşivimize konuldu ama “ülkemizin 70 cente muhtaç olduğu” dönemlerde zamanın yöneticileri tarafından bant satın alma sıkıntısından programlarımızın yayın bantları silinmiştir. Yayın bantları tekrar kullanıldığından yöresel çocuk oyunlarımız silinmiş, emekler yok olup gitmiştir. (1)

İSKİLİP ÇOCUK OYUNLARI

İskilip'te oynanan oyunların pek çoğu Türkiye'nin her yerinde oynanan oyunlara benziyor. Birdirbir, Saklambaç, Seksek, Yağ Satarım Bal Satarım, Çelik Çomak, Beştaş, Dokuztaş, Esir Almaca, İp Atlama, Uçurtma, Topaç.. oyunları gibi.

İskilip'ten filme alıp yayınladığımız oyunlardan örnekler vermeye çalışalım:

AYAKKABI SAKLAMACI

Çorum - İskilip - Karagöz Köyü

9-13 yaş arası, 4-5 erkek çocuk

Malzeme: Oyuncu çocukların ayakkabılarının tekleri.

Oyunun özelliği; oyunda ayakkabısı en sona kalan oyuncunun ayakkabısının saklanması ve seksekle buldurulmasıdır.

Oynanışı: Kaç ayakkabı teki varsa o sayıda birer adım arayla paralel çizgiler çizilir. Ayrıca çizgilerin bitim yerinden sonra 4-5 adım ileriye “SİĞDİRME” çizgisi çizilir. Çocuklardan birisi ayakkabılardan birerini alır. Başının üzerinden arkaya atar. Oyuncu arka arkaya yürüyerek hangisinin ayakkabısına basarsa o ilk ebe olur. Basılan ayakkabılar ayrı konarak sıraları belirlenir. Ayakkabılar bitinceye kadar istenirse yeniden atarak veya arka arkaya giderek kalan ayakkabılara basmaya bitinceye kadar devam edilir.

İlk basılan ayakkabı önde olmak üzere çizgilere sırayla dizilir. İlk basılan ayakkabının sahibi ebe olur ve seksekle ayakkabıların çevresini 3 defa dolandır. Oyuncu çizgi ve ayakkabılara değmezse ayakkabılarının üstünden atlayarak bir defa gidip gelir. Yılan gibi sekerek ayakkabıların etrafını dolandır ve ayakkabılara değmeden köşelerden karşıya geçme hareketi, yani makas sekseği hareketlerini yaparak bitirir. Oyuncu doğru şekilde yapar ve seksekle kendi ayakkabısını ayağıyla vurdurarak “siğdirik” çizgisini geçirince giyer. Ebelikten kurtulmuş olur. Görevini tamamlayarak kenara çekilir. Ayakkabısı yakın olan 2. oyuncu oyuna başlar. Düz seksek, yılan sekseği, makas sekseği ile atlayışla dönüşte ayakkabısını vurdurarak çizgilerden çıkarır ve “siğdirik” çizgisini geçirirse 2. oyuncu da ebe olmaktan kurtulur.

Eğer bu hareketleri yaparken ayağıyla dokunursa, dokunanın ayakkabısı en sona konur.

3. oyuncu iki ayakkabı kaldığından, Tek ayağıyla seksekle sıçrayarak, ayakkabısını vurur, çizgiden geçirince giyer.

Ayakkabısı en sonda olan oyuncu ebedir. Oyuncunun görmesi engellenerek ayakkabısı saklanır. Ebenin görevi saklanan ayakkabısını seksekle dolaşarak bulmaktır. Ayakkabının buldurulması, oyunun cezasıdır. Ebe, ayakkabısını ararken 2. ayağını yere basarsa, yeni baştan gözlerini kapatır, ayakkabısını saklatmayı kabul etmiştir.

Ebe ayakkabısını bulunca oyun biter. Yeni bir ebe bulmak için en başa dönülür.

Oyunun filmi 19.5.1980 tarihinde yayınlanmıştır.

BİRDİRBİR

Çorum – İskilip – Karagöz Köyü

3-7 çocuk, 10-14 yaş arası erkek çocuklar

Malzeme: 1 mendil

Oynanışı: Oyun alanına oyun oynayacak çocuklar toplanır. Aralarından birisi ebe seçilir. Ebe seçimi, ikişer ikişer karşılıklı ayak sayılma ile olur. Ayağına yer kalmayan diğer ikililerden ayrılanla sayışır, en sona kalan eğilir.

Diğer oyuncular belli yöne geçerek sıralanırlar. Birinci oyuncu yani ebe “birdirbir” diyerek eğilen oyuncunun üstünden atlar. Diğerleri ya birdirbir der ya da “Ebenin dediğini” diyerek atlarlar. Ebe ve oyunculardan oyunun oynanışı sırasında ebenin yaptığını yapamayan oyuncu eğilir, yani elleriyle dizinden tutar eğilir. Eğilmekten kurtulan oyuna katılır. Oyun bu şekilde devam eder.

Ebe birinci atlayıştan sonra ilk yerine gelir, atlayan oyuncular ebenin arkasına sıralanırlar. Kaidelere uyularak oyuna devam edilir.

Ebe eğilenin üzerinden atlarken “İKİDİR İKİ” diyerek atlar, tekrar yerine gelir. Diğer oyuncular aynı hareketi ve sözü tekrarlarlarken ebe onları kontrol eder.

“ÜÇTÜR ÜÇ” ‘KOMŞUDA VAR PİLİÇ’

“ÜÇTÜR ÜÇ” ‘KOMŞUDA VAR PİLİÇ’

“DÖRTTÜR DÖRT” ‘HOROZ GİBİ ÖT’

“BİR VURMA” ‘İŞİM MENDİL KOYMACA’ ebe bu sırada atlarken eğilenin sırtına mendilini serer. Diğerleri mendili düşürmeden atlamalarına devam ederler.

“ALTIM ALMA” diyerek atlarken, ebe mendili alır gibi yapar, en son atlayan mendili eğilenin sırtından alır.

“YEDİM YARMA” diyerek atlarken oyuncu ellerini birleştirip her iki elinin yan taraflarıyla bir balta gibi eğilenin sırtına vururlar.

“SEKİZİM SEKSEK” diyerek atlar ve tek ayak üzerine düşer. Sekerek oyunun başladığı yere kadar gelir ve diğer oyuncular da aynı hareketi tekrarlar.

“DOKUZUM DURAK” diyerek ayrı ayrı açılardan atlayarak birbirlerine değmemeğe dikkat ederler. Atladıkları yerlerde kıpırdamadan dururlar.

“ONUM ORAK ÇIFTE VURAK” diyerek atlarken ayaklarının uçlarını birbirine vurur ve diğerleri de aynı hareketleri tekrar ederler. Oyun 12 sayıya kadar oynanır.

Oyun boyunca kaidelere uymak şarttır. Eğer bir aksaklık olmazsa yani herkes oyunun kaidelerine uymuşsa oyun sona kadar ilk eğilenin üzerinden atlanmasıyla devam eder. Eğer kural herhangi bir oyuncu tarafından dikkatsizlik sonucu bozulmuşsa, kuralı bozan kimse eğilenin yerine geçer ve eğilen oyuna dahil olur ve oyuna tekrardan baştan başlanılır.

Bu oyun, atlayış sayıları ve sözleriyle ülkemizin yörelerinde değişik bir şekilde oynayan çocuklar tarafından çok beğeni kazanmış bir oyundur.

Anlatan: Enver Şerbetçi İskilip-1977

Not: 7. Hareket bazı yörelerde “ceviz kırmaca” diye adlandırılır.

BİLİBİLİ LEBLEBİCİ

Çorum –İskilip

5-7 çocuk,9-13 yaş arasında

Malzeme: Bir duvar ve 10 adım ilerisine duvara paralel bir çizgi çizilir.

Oynanış: Oyun oynayacak çocuklar toparlanır, elleriyle alt üst yaparak birlikte “sahi dede ben çıktım” diyerek sayışırlar. En sona kalan ebe olur. Diğer oyuncular çizginin arkasına geçerler, ebe duvara döner, elleriyle duvara vurarak “önden turna, davul zurna, bili bili leblebici” der ve hemen arkasına döner. Arkasındaki oyuncular sayma sırasında ebeye dolayısı ile duvara yaklaşırlar. Ebe, sayma işlemi bitince, arkasına döner. Arkasındaki oyuncuların görevi, hareket ederlerken ebeye yakalanmamaktır. Ebe hareket eden görünce, oyuncunun adıyla yanına çağırır. Oyuncu, ebenin yanına gider ve bekler.

Oyun ebe saymaya, oyuncular yaklaşmaya devam ederek sürer. Oyuncular, ebeye iyice yaklaştıklarında, ebe sayarken birisi ebeye dokunur. Daha önce yakalanan oyuncuyla birlikte bütün oyuncular kaçışırlar. Ebe de arkalarından kovalar, birisine dokunursa, dokunulan oyuncu ebe olur.

Eğer ebe kimseye dokunamazsa, ebeliği devam eder. Oyun sırasında, ebe oyuncuların ikisinin ve tümünün hareket ettiklerini fark ederse, ebe hariç yeni bir ebeyi, elle sayışarak seçerler.

Anlatan: Enver ŞERBETÇİ, İskilip-

1977

ÇÖPLÜ SAKLAMBAÇ

Çorum-İskilip

9-13 yaşlar, 3-6 Çocuk

Malzeme: 10-12 tane 20 cm.lik kısa çöp, bir uzun sopa, bir büyük taş, 3 küçük taş, ayrıca bir ufak taş.

Oynanışı: Büyük taş, oyun alanının orta yerine konur. Değneğin bir ucu yere degecek, diğer ucu da taştan biraz dışarı çıkacak şekilde, büyük taşın üzerine konur. Ayrıca, büyük taşın üstüne küçük taş da konur. Küçük çöpler, değneğin yere değen tarafına üst üste sıralanır. Oyuncular, elle sayışarak ebe seçerler. Ebe, değneğin yanına oturarak, gözleri yumuk şekilde elliye kadar sayar. Sayma sırasında oyuncular saklanır. Sayma işlemi bitince, ebe sağına soluna bakınarak arkadaşlarını arar.

Ebe gördüğü oyuncuyu, ayrı yere konmuş olan taşı, büyük taşa vurarak, bir, iki üç (oyuncunun adı) çık diyerek, oyuncuyu saklandığı yerden çıkarır. Ebe değneğin yanından uzaklaştığı zaman, oyuncuların biri hızla gelir, değneğin ucuna basar, bu hamleyle çöpler etrafa dağılır. Ebe gelip onları toplayıncaya kadar, değneğe basan ve sobelenen saklanır. Eğer ebe oyuncuların hepsini sobelediyse, ebe hariç diğer oyuncular, aralarında ad takışır. Eski ebeye, oyuncuların seçtikleri takma adlar okunur ve ebeden bu adlardan birini seçmesi istenir. Ebenin seçtiği takma adın gerçek sahibi yeni ebe olur. Böylece yeni ebe seçilir. Oyun bu şekilde istenildiği kadar devam ettirilir.

Oyuncular, ebeyi şaşırtmak için bazen, birbirlerinin elbiselerini (genelde ceket) değiştirip giyerler.

Anlatan: Enver ŞERBETÇİ, Yaş: 13, İskilip-1977

Not; Bu oyunun benzeri Ankara Kazan'da Dokuz çomak oyunu olarak oynanmaktadır.

HOT OYUNU

Çorum-İskilip.

9-13 yaşları arası 4-10 kadar çocuk.

Malzeme; HOT adı verilen teneke kutu(küçük bir konserve vb) oyuncu sayısı kadar elle atılabilen taş,,30 cm kadar çaplı daire çizgi,bu çizginin hizasından düz bir çizgi, atış için 4-5 metre ileriye düz paralel çizgi çizilir.

Oynanış: Oyun oynayacak çocuklar ellerine taşlarını alırlar çizilen daire içine teneke kutu konulur. Buradan 4-5 metre ilerideki çizgiye (tenekenin yanından) sırayla taşlarını atarlar. Atış çizgisine en uzak düşen taşın sahibi ebe olur. (Bazı yörelerde taşı çizgiye en uzak oyuncu ebe olur) Çizgide kalan veya en yakın düşen taşın sahibi diğer oyuncuların taşlarına sırayla vurdurur. Her vurduğunda “Nal, mık, çayır, çimen, kırk, kırkbir, kırkiki, kırkçü, kıkdört, kırkbeş, kırkaltı, kırkyedi, kırkseki, kırkdokuz, ” diyerek oyundan çıkar. Tenekeyi vurdurma önceliğini de kazanmış olur. Diğer oyuncular da sırayla taşlara vurdurarak saymayı yaparlar. Taşı vurduramayan oyuncu kenara çekilir, sıra diğer oyuncuya geçer. Oyuncular sırasıyla taşı vurdurarak tekerlemeyi söyleyip çıkarlar. En sona kalan taşı çizgiye uzak düşen oyuncu ebe olmuştü. Bu oyuncu Teneke kutunun (HOT’un) başına geçer, vurdurmayı ilk yapan oyuncudan başlayarak sırayla atış çizgisinden taşlarını hot atarlar. Ebe, Tenekenin çevresine çizilen dairenin içine düşen taşı aldırmmamak için uğraşır, taşların sahipler de ebeyi aldatarak taşlarını almaya çalışırlar.

Oyunculardan birisi atış çizgisinden taşı atarak hotu devirirse ebe hotu dikse dahi, diğer oyuncular yakalanmadan taşlarını alıp kaçarlar. Çizginin dışına çıkamayıp taşı da elinde ise ebe ona dokunur. Ebenin dokunduğu oyuncu yeni ebe olur. Eski ebe taşını eline alp oyuna katılır. Oyun istenildiği kadar sürer.

Anlatan; Enver Şerbetçi 13 yaşında İskilip 1977

DESTİRİKİLLOM

Çorum-İskilip

10-13 yaşlar 5-8 çocuk

Malzeme; Mendil, yazma, eşarp, bezin bir ucu düğümlenir. Yere gömülü ağaç direk, 4-5 metre kadar uzunluğunda urgan parçası.

Oynanış: Tekerlemesi söylenerek, hareketleriyle bir kişi ebe seçilir. Her oyuncu, mendillerini dikili olan ağaç direğin dibine bırakır ve kenara çekilirler. Oyun başlayınca ebe, direğe bağlı olan urganın ucundan tutarak çevrede döner. Diğer oyuncular yakalanmamaya dikkat ederek direğin dibindeki mendillerini almak için koşarlar. Bu sırada mendiline yetişmeden ebe tarafından yakalanan ebe olur. Yakalanmamak şartıyla, bir oyuncu

diğerlerine ait mendilleri de alabilir. Ebe bu sırada onu yakalamaya çalışır. Mendilleri ağacın altından alan çocuk ipin, dolayısıyla ebenin yetişemeyeceği yerde dağıtır. Bunun üzerine oyuncular mendilleriyle ebenin sırtına vururlar. Oyuncular vurmaya devam ederlerken ebe de oyuncuların mendillerini kapmaya çalışır, kapabildiğini ağacın dibine koyar. Ebenin yakaladığı kişi yeni ebe olur. Mendillerin hepsi toplanarak ağacın altına konulmuş olur. Yeni ebe ile oyun devam eder. Ebe, oyuncuları mendillere yaklaştırmak istemez, oyuncular ise mendilleri kapmaya çalışırlar. Oyun bu şekilde devam eder.

Anlatan: İhsan ANAÇ, İskilip-1977

SONUÇ

Bir zamanlar mahalle arkadaşları ile oyun oynayarak büyüyen neslin çocukları şimdi bilgisayar karşısında dünya ölçeğindeki rakipleriyle sanal savaşlar yapıp sözüm ona medeniyetler kuruyorlar. Bizler onları nasıl anlıyoruz acaba. Onların bizlere verdiği mesajları doğru anlamak, okumak, yorumlamak ona göre davranmak çok önemlidir.

Bugün çocuklarımızda görülen ve istenmeyen problemlerin temelinde çocukların bizlere vermeye çalıştıkları mesajları doğru okuyamamaktan kaynaklanan problemler olduğunu görmekteyiz.

Ne demiş Köroğlu; “Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu”. Ben de Bilgisayar çıktı oyun bozuldu diyorum. Kültür değerlerimizden olan ve farkında olmasak da çocuk gelişiminde, eğitiminde çok önemli yeri olan çocuk oyunlarımızı yazalım, anlatalım, oynayalım, çocuklarımıza oynatalım dünyaya kısa bir dur demek olan “Dukka” demiş olalım. Alacağımız enerji ile kültürümüzü, oyunlarımızı daha ileri götürelim, çocuklarımızla nesiller boyu sürsün. Çocuk oyunlarımızın oynanarak yaşatılması siz bugünün büyükleri ve çocuklarına düşmektedir.

Yeni oyunlarla kültürümüzü yaşatarak, sağlıklı, hareketli, temiz ve kalıcı çocuklar, gençler, yetişkinler olmak dileğiyle...

İskilip çocuk oyunlarını filme almamızda büyük desteği olan Metin Alkan beyefendiye, oyunları bize anlatan Enver Şerbetçi'ye ve özellikle teşekkürümüzün büyüğü bu oyunları oynayan ve oynatanlardır.

Haydi çocuklar! Oyun alanlarında güzel oyunları oynayıp, neşelenmeye koşalım!

KAYNAKLAR

(1)Mustafa Karakaya. Denizli’de Çocuk Oyunları. Denizli Belediyesi Kültür Yayınları no; 33. 2013 sy.6-9

Sözlü kaynaklar; Enver Şerbetçi ve İhsan Anaç. İskilip 1977.

İSKİLİP MUTFAK KÜLTÜRÜNDE KEŞKEK; DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

Özlem AYDOĞDU ATASOY¹

GİRİŞ

Türkler için yemek, sadece biyolojik bir ihtiyaç olmayıp aynı zamanda özel bir kültürü de ifade etmektedir. Sebze, meyve, bakliyat, hububat ve baharat açısından büyük bir zenginliğe sahip olan ve içerisinde binbir çeşit yemeği bulunduran bu kültüre genel olarak Türk mutfak kültürü denebilir. Bu kültür içinde yer alan her bir yemek özenle hazırlanır ve aynı özenle aile üyelerine, akrabalara, misafirlere, eşe dosta, vb. ikram edilir. Ancak bazı yemekler hem yapıışları, hem sunumları, hem de sunum zamanları açısından daha fazla önem taşımaktadır.

“Özel gün yemekleri” dediğimiz bu yemekler adından da anlaşılacağı üzere ramazan ve kurban gibi dini bayramlarda, hidrellez ve nevruz gibi mevsimlik bayramlarda, doğum, sünnet, nişan, düğün gibi aşama dönemlerinde, kutlama, karşılama ve uğurlamalarda hazırlanan ve toplu olarak yenilen yemeklerdir.

Coğrafik farklılıklara göre Kışkah, Keşkef, Herise, Hırısı olarak değişik adlar alan ve İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının (SOKÜM) Temsili Listesine 2011 yılında milli unsurumuz olan kaydettirilen keşkek de ülkemizde özel bir gün yemeğidir. Keşkeğin ülkemiz coğrafyasında belli bir yeri olmamakla birlikte ana malzemesinin buğday ve et olduğu kesindir.

Keşkeğin özel gün yemeği olarak yapıldığı yerlerden birisi de, tarihi süreç içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış Çorum iline bağlı İskilip ilçesidir. İskilip’e ait iki özel yemekten biri olan İskilip keşkeği, özellikle ramazan aylarında iftar sofralarının vazgeçilmez yemeklerinden biri olup, çömlek güveçler içinde taş fırınlarda odun ateşi ile uzun süre pişirilir ve iftar saatine hazırlanır.

Bu araştırmada, bir sabır ve emek yemeği olan keşkeğin İskilip mutfak kültüründeki yeri, yapılma zamanları, yapımında kullanılan malzemeler, yapmak için gerekli ekipmanlar ve nasıl yapıldığı detaylı olarak anlatılmıştır. Ayrıca İskilip’te keşkeğin geçmişten günümüze ne gibi değişim ve dönüşümlere uğradığı, günümüzde İskilipliler için ne anlam ifade ettiği kaynak kişilerle görüşülerek tespit edilmiş ve keşkeğin gelecekte İskilip mutfağındaki yeri öngörölmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: SOKÜM, İskilip, Keşkek, İskilip Keşkeği

¹ Araştırmacı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü,

1. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS (SOKÜM) HAKKINDA BİLGİLER

Somut olmayan kültürel bir miras unsurumuz olarak 2011 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine kayıt olan “Tören Keşkeği Geleneği” ile ilgili bilgilere geçmeden önce Somut Olmayan Kültürel Miras ile ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır.

1.1. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Tanımı

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) (Intangible Cultural Heritage), UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır.

Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.

1.2. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Amaçları

SOKÜM’ün amaçları aşağıdaki gibidir:

- Somut olmayan kültürel mirası korumak,
- Somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı konumundaki toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek,
- Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerliliği sağlamak,
- Uluslar arası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamaktır.

1.3. Somut Olmayan Kültürel Miras Alanları

SOKÜM’ün kapsamına içerisine giren alanlar aşağıdaki gibidir:

- Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar

(destanlar, efsaneler, halk hikayeleri, atasözleri, masallar, fıkralar v.b.),

➤ Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu v.b.),

➤ Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, nevruz, v.b. kutlamaları),

➤ Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi v.b.),

➤ El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkari, bakırcılık, halk mimarisi).

1.4. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygulanması

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları el kitapçığına göre, SOKÜM sözleşmesinin uygulanması ulusal ve uluslararası düzey olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

1- Ulusal Düzeyde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması (Envanterler)

a. Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH) Türkiye Ulusal Envanteri

b. SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri

2- Uluslararası Düzeyde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması

a. “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi”

b. Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

c. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Programları, Projeleri ve Etkinlikleri (Fonlar ve En İyi Uygulamalar)

Uluslararası Düzeyde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması kapsamında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi her yıl daha önceden belirlenen bir ülkede yapılacak olan toplantıda

sunulmak üzere, ülkeler tarafından milli unsura ilişkin aday dosyalar hazırlanmaktadır. Daha önceki yıllarda bir yıl içinde birden fazla unsur temsili listeye kayıt ettirilebiliyor iken 2011 yılı itibariyle sadece bir aday dosya sunulmakta ve temsili listeye girebilmektedir. (<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50998/toren-keskegi-gelenegi.html>)

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras 6. Hükümetlerarası Komite Toplantısı, 22-29 Kasım 2011 tarihlerinde Endonezya-Bali’de gerçekleştirilmiş ve toplantıya, toplantı öncesi yayımlanan taslak program çerçevesinde, ülkemizde Somut Olmayan Kültürel Mirasın icracı birimi olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından, 2011 yılı İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’nin görüşüleceği 26-28 Kasım 2011 tarihlerinde katılım sağlanmıştır. 28 Kasım 2011 tarihindeki toplantıda, ülkemizin sunduğu “Tören Keşkeği Geleneği” 2011 yılı İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’ne kaydedilmiştir. (<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50998/toren-keskegi-gelenegi.html>)

2. TÖREN KEŞKEĞİ GELENEĞİ VE KEŞKEK YAPIMI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Keşkek geleneği; düğün törenleri başta olmak üzere, sünnet, bayram, “hayır” ve yağmur duaları gibi törenlerde gerçekleştirilen dayanışmacı bir sosyal pratiktir. Topluluk katılımının yüksek olduğu bu törenlerde, ortak işgücü ve paylaşım dayalı olarak “keşkek” adı verilen bir tören yemeği hazırlanır ve sunulur. Buğday ve etle hazırlanan “keşkek”, geleneğin belirlediği kurallar dâhilinde, kadın ve erkek gruplarının toplu olarak iş paylaşımı ve katılımıyla, büyük kazanlarda ve meydanlarda yakılan ateşlerde pişirilir. Keşkeğin ana maddesini oluşturan buğdayın, pişirilmeden önce kadın ve erkekler tarafından birlikte ve ritmik bir düzen içinde “dövülmesi”, törenin başlıca uygulamaları arasındadır. Töreni düzenleyenler; keşkeğin hazırlık aşamalarında, pişirilmesinde ve törene katılanlara dağıtılmasında önceden belirlenmiş toplumsal rollere sahiptirler. Törene katılan bireyler için “keşkek geleneği” etrafında oluşan törensel ve kültürel yapıların birleştirici, bereket sağlayıcı, karşılıklı bağlılığı güçlendirici anlamları vardır.

Keşkek denildiği zaman ilk akla gelen gelin-damat düğünlerinde yapılan keşkek olsa da keşkek sünnet düğünlerinde, kına gecelerinde, bayramlarda, ramazan aylarında akşamları iftar yemeği olarak, restoranlarda yemek olarak (örnek, İskenderun mutfağı), asker uğurlama veya karşılama sırasında, hıdrellez veya nevrızda yapılan başlıca yemekler arasındadır.

2.1. KEŞKEĞİN COĞRAFYASI

Keşkeğin ülkemiz coğrafyasında belli bir yeri olmamakla birlikte kırsal yerleşmelerde daha çok bilindiği ve yapıldığı söylenebilir. Törene ilişkin kural ve uygulamaların geleneğe uygun ve düzenli olarak işletildiği iller Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bolu, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Isparta, İzmir, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Mersin, Muğla, Muş, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Tunceli, Uşak, Yozgat, Zonguldak olarak sıralanabilir. Ülkemizde bu kadar farklı coğrafyada yapılan keşkeğin, yapıma esaslarında da yöreden yöreye farklılıklar olması son derece doğaldır. İşin güzel tarafı, keşkeğe her yörenin kendi yemeği olarak sahip çıkmasıdır. “Keşkek asıl bizimdir, nerden onların oluyormuş, bizimkinin tadına doyum olmaz” yaklaşımı her yörede kendini göstermektedir.

2.2. KEŞKEĞİN YAPILMA ZAMANLARI

Keşkek, genellikle, özel günlerde yapılır. Bu günlere örnek olarak; "dini bayram ve diğer özel günler (bayram, iftar, sahur, muharrem ayı, kandiller, adak, mevlit, yağmur duası, Zekeriya sofrası), mevsimlik bayram ve özel günler (hıdrellez, nevrüz, kiraz ve yoğurt bayramı, ilin ayın ahır, koç katımı, çiğdem pilavı, bendem, saya, döl, yaz gün dönümü, kış yazısı, kardeller), aşama törenleri (doğum, sünnet, nişan, düğün), kutlama, uğurlama, karşılama törenleri (hacca uğurlama, askere uğurlama, hacı karşılama, arkadaş karşılama (kondu)), arkadaş uğurlama (uçtu)" verilebilir. Keşkeğin ölünün ardından yapıma uygulamasına pek rastlanmamaktadır. (Çelik 2010:127-128)

2.3. KEŞKEĞİN SUNUMU VE YENMESİ

Keşkek, pişirildikten sonra –kıvamına geldikten sonra- büyük bir özenle, “davetli” ve “davetsiz” herkese ikram edilir ve bu yönüyle konukseverliği de sergiler.

Keşkek yemeği, düğünlerde sadece ayran ve salata ile ikram edilebileceği gibi diğer yemeklerin yanında da yer alabilir. Bazı yörelerde keşkek ana yemek olarak ikram edilmekte, bazı yörelerde ise yemeklerden önce başlangıç yemeği olarak ya da yemekler yendikten sonra son yemek olarak da ikram edilebilmektedir.

2.4. KEŞKEKTE KULLANILAN MALZEMELER

Keşkek, ülkemizde farklı il, ilçe ve yörelerde değişik malzemelerle ve değişik şekillerde yapılırsa da ana malzemesinin buğday ve et olduğu kesindir. Etin seçimi de yöreden yöreye farklılık göstermekle birlikte gerdan etinin keşkeği daha lezzetli yaptığı bilinmektedir. Keşkek yapımında ağırlıklı olarak kırmızı et kullanıldığı gibi beyaz et de kullanılabilir.

Keşkek yapımında neden buğday ve et kullanıldığı sorusuna verilecek cevap ise bu iki besinin insan yaşamı için temel besin kaynakları olmasıdır. TRT Belgesel kanalında 29 Mayıs 2013 tarihinde yayınlanan “Olsa da Yesek Keşkek” isimli belgeselde konuşan Diyetisyen Funda ŞENSOY’a göre; keşkekte 5 temel besin maddesi (Tahıl olarak buğday, et ürünü olarak kırmızı et veya tavuk eti, yağ grubundan tereyağ veya zeytinyağı, süt ürünü olarak yine tereyağ ve keşkekle birlikte ikram edilen ayran, keşkek yemeğini tamamlayıcı besinler olan sebze/meyve grubu salata gibi) bulunmaktadır. Bu nedenle keşkek hem çok sağlıklı hem de çok besleyici bir yemektir. Özel gün yemeği olan keşkeğin gelen misafirlere ikram edilmesindeki en büyük neden doyurucu olmasıdır.

Genel kanı itibari ile kırsal kesim olarak bilinen keşkek için köyde köy halkı, keşkeğin yapımı için katkı sunabilecekleri oranda malzeme ve gerekli iş gücünü sağlamakla mükelleftirler. Keşkeğin ana malzemeleri olan buğday ve et aileye özel bir gün olduğunda (sünnet, düğün, mevlit) hane tarafından temin edilmekte, gerekli işgücü ise köy halkının katkıları ile imece usulü sağlanmaktadır. Kutlamalar, şölenler gibi topluluğun ortak törenlerinde, temel malzemeler ve işgücü köylülerden katkı sağlayabilecekleri oranda istenir.

3. İSKİLİP KEŞKEĞİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

Bu bölümde yer alan bilgilerin çoğu Çorum/İskilip’te 13-14 Eylül 2014 tarihleri arasında yapılan alan araştırması sırasında görüşülen kaynak kişilerden ve yapılan gözlemlerden yararlanılarak derlenmiştir. Diğer bilgiler ise yazılı kaynak ve görsel medyadan alınmış, alıntı kaynakları dipnot olarak belirtilmiştir.

İskilip keşkeği, İskilip’e özgü bir keşkek türüdür. (http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0skilip_ke%C5%9Fke%C4%9Fi) İskilip ve çevresinde iftar sofralarının olmazsa olmazlarından. “Çömlek” (yöre halkının deyimiyile “çölmek”) denen toprak kaplarda ve taş fırınlarda odun ateşi ile pişirilir. (<http://www.iskilip.bel.tr/iskilip.asp?ID=16>)

Yemek tarifi sitelerinde artık ayrı bir yeri olan İskilip keşkeği yörede genç-yaşlı herkes tarafından bilinmekte ve sevilmektedir. İlçe halkının

yoğun ilgi gösterdiği keşkek, yöre tabiriyle “keşkek vurma” ramazan ayında her gün yapılan bir yemektir.

Zengin tarihi ve kültürel dokusuyla Anadolu geleneklerini dar sokakları ve tarihi çarşılarında yaşatmaya devam ettiren İskilip’te ramazan aylarında, geçmiş yıllarda uygulanan adetler günümüzde de aynı şekilde yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu gelenekler içerisinde 500 yıllık “fırında keşkek” geleneği de devam ettirilen geleneklerden birisidir. Mahalle aralarında ve evlerin alt katında yer alan fırınlar sabah erken saatlerde yakılır, ev hanımlarının sabahın erken saatlerinde ailedeki kişi sayısına göre hazırlayıp getirdiği farklı boyutlardaki güveçler fırına yerleştirilir. Kapağı kapatıldıktan sonra hava girmemesi için çamurla sıvanan fırınlara yerleştirilen her bir güveçte sahibini niteleyen bir imge (ad-soyad, bir işaret, bir figür, takı-toka, boncuk, kağıt para, demir para, vb.) bulunur. Sabahtan fırınlara konulan keşkek, 8 saat süren lezzet yolculuğunu, ramazan sofralarındaki yerini alarak sona erdirir.

İlçenin yaşayan hafızalarından emekli kütüphane müdürü Metin Kalyoncu, ilçede yaşatılan ramazan geleneğiyle ilgili Anadolu Ajansı (AA) muhabirine yaptığı açıklamada 500 yılı aşkın süredir ilçedeki her evde yapılan keşkeğin geleneksel bir yemek olduğunu ifade ederek şunları söylemiştir: (<http://www.iskilip.org/haberler-bolumu/kultur-sanat-kategorisi/500-yillik-ramazan-lezzeti-iskilip-keskegi-3714.html>)

"Keşkek, evin hanımı tarafından akşamdan tasarlanır. Sabah 6 gibi çömlek içinde fırına verilir. Fırında biriken keşkek çömleklerinin hepsinin içinde ev hanımının lezzet anlayışına göre farklı malzeme vardır. Bütün çömleklerdeki kokular birbirine karışır. Uzun süren pişmenin ardından çok doğal bir yemek ortaya çıkar. Keşkek fırınlarının en az 500-600 yıllık mazisi vardır. Ramazan yemeğidir, sağlıklı ve doyurucudur."

Keşkeğin piştiğinin de geleneksel bir yöntemle halka duyurulduğuna dikkati çeken Kalyoncu, "Keşkeğin piştiği 'nare' çalınarak bildirilir. İftar topundan önce İskilip Kalesi'nden davul ve zurna çalınır. Davulcu tokmağa vurduğu an bilinir ki keşkek hazırdır. Eskiden fırıncılara keşkek ücreti olarak odun verilirdi. Şimdi çömleğin boyutuna göre para veriliyor" dedi.

Yapılan alan araştırmasında, görüşülen kaynak kişilerden İskilip keşkeği ile ilgili alınan bilgiler ise aşağıdaki gibidir:

Aslen İskilipli olan ancak İstanbul’da oturan ve her fırsatta İskilip’e gelen Birsen Çakıcıoğlu (K.K.1), İskilip keşkeğini çok sevdiğini, İskilip’e gelir gelmez keşkek yemek istediğini söyleyerek İskilip keşkeğinin

düdüklüde de olabileceğini, etin durumuna göre keşkeğin 1,5 saatte pişeceğini söyledi. Çakıcıoğlu ayrıca, diğer özel günlerde de keşkek yapıldığını, özellikle misafir geldiğinde keşkek yaptıklarını, keşkek piştikten sonra üzerine tereyağ gezdirilirse keşkeğin daha da lezzetli olacağını sözlerine eklemiştir.

Görüşülen kaynak kişilerden İskilip’in bir köyünde yaşayan Döne Teyze (K.K.2) (soyadını vermek istemedi), köylerinde keşkek fırını olmadığını, keşkeği genelde ramazan ayında yaptıklarını, ramazan ayı dışında da keşkek yaptıklarını, keşkeğin evdeki sobalarda 3 saatte anca piştiğini belirtti. Ayrıca keşkeğin içine, isteğe bağlı olarak nohut ve fasulye koyanların da olduğunu söyledi.

İskilip’in bir köyünde yaşayan Emine Teyze (K.K.3) (soyadını vermek istemedi), de Döne teyze gibi, köylerinde ayrıca bir keşkek fırını olmadığını, herkesin kendi keşkeğini kendi sobasında yaptığını söylemiştir.

“Siz geleceksiniz diye *fırına keşkek vurdum.*” diyen ve kendine ait bir keşkek fırını olan Kerzik Kör (K.K.4), keşkeğin İskilip’te genç yaşlı demeden herkes tarafından bilindiğini ve çok sevildiğini, keşkek ücreti olarak çömleğin büyüklüğüne göre 1-2 lira arasında para aldığını bu yolla keşkeğe attığı odunun parasının ve günlük harçlığının çıktığını, keşkeğin başta Çorum ve Ankara olmak üzere yakın bazı illere de servis yapıldığını söyledi.

Görüşülen kaynak kişilerden birisi olan Rabia Teyze (K.K.5) (soyadını vermek istemedi), kızının Ankara’ya evli olduğunu, kızının İskilip’e her geldiğinde ramazan ayı olsun ya da olmasın kendisinden keşkek istediğini, kızının Ankara’da keşkeği çok özlediğini ve keşkek pişirdiğini ancak kendisinin yaptığı gibi olmadığını söylediğini söylemiştir.

Aslen İskilipli olan ancak Ankara’da yaşayan Cevahir Gökşen (K.K.6), İskilip’e geldikleri zaman akraba veya yakınlarından mutlaka keşkek yapmasını istediklerini söylemiştir.

Kaynak kişilere, “keşkekle ilgili eski ve yeni dönemi karşılaştırınız” dendiğinde “bir değişiklik yok ki” karşılığı alınmıştır. Bu da İskilip’te keşkek geleneğinin, usulüne uygun olarak uzun yıllardır devam ettirildiğini göstermektedir.

Yine kaynak kişilerden alınan bilgilere göre ilçede keşkekle ilgili düzenlenen bir eğlence, gösteri, faaliyet, etkinlik, festival, şölen, kutlama, vb. bulunmamakta ancak kaynak kişiler “Keşkek bir gelenek olarak devam ettirilmeli mi? sorusuna “Kesinlikle ettirilmeli, zaten de ettiriliyor.” cevabını vermişlerdir.

İlginç ve üzerinde durulması önemli gereken bir nokta da İskilip’te görüşülen kişilerin “Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM)” kavramından ve “Tören Keşkeği Geleneği”nin, somut olmayan kültürel bir miras unsurumuz olarak İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının (SOKÜM) Temsili Listesine 2011 yılında kaydedildiğinden haberdar olmadıkları idi.

3.1. İSKİLİP KEŞKEĞİNDE KULLANILAN MALZEMELER

İskilip keşkeğinin yapımında kullanılan malzemeler genel olarak aşağıdaki gibidir: (Bu malzemelerin miktar ve ölçüleri ailedeki kişi sayısına göre yani çömleğin büyüklüğüne göre ve ailenin damak tadına göre değişkenlik gösterir.)

- Kırmızı et (isteğe göre dana-koyun-kuzu veya kıyma) / beyaz et (tavuk eti)
- Keşkeklik buğday / yarma
- Kuru soğan
- Tereyağ / Sıvı yağ / Zeytinyağ / Kuyruk Yağ (isteğe bağlı)
- Domates (isteğe bağlı)
- Taze biber (isteğe bağlı)
- Nohut (isteğe bağlı)
- Salça
- Tuz
- Baharat (karabiber, kırmızı biber, kırmızı pul biber, kimyon vb.) (isteğe bağlı)

Kaynak kişilerden Nuran Kapıcı (K.K.7), keşkek için kırmızı etin lezzet açısından daha iyi olduğunu ayrıca kuyruk yağın da keşkeğe lezzet verdiğini belirtmiştir. Kapıcı, “nare” geleneğinin yani keşkeğin piştiğinin davul ve zurna eşliğinde duyurulduğu geleneğin halen devam ettiğini söylemiştir.

Diğer bir kaynak kişi Özden Çakıcıoğlu (K.K.8) ise keşkek yapımında genel olarak koyun eti kullanıldığını, kendisinin yarı koyun yarı dana eti kullandığını belirtmiştir.

Döne Teyze (K.K.2), keşkekte 2 tür buğday kullanılabileceğini bunlardan birinin sarı diğerin *beyaz* buğday olduğunu söylemiş ve *sarı*

buğdayın keşkek için daha lezzetli olduğunu ancak keşkekte dövülmüş olan beyaz buğdayın kullanıldığını anlatmıştır.

Kaynak kişilerden aslen İskilipli olan ancak Ankara’da yaşayan, çalışmamızı yaptığımız tarihlerde kışlıklarını hazırlamak üzere İskilip’te bulunan Menevşe Aslan (K.K.9), keşkeği çok sevdiklerini, bu nedenle Ankara’da evinde keşkek yaptığını ancak tadının İskilip’teki gibi olmadığını ama yine de keşkeğe olan özlemlerini bir nebze de olsa bu yolla giderdiklerini söylemiştir.

3.2. İSKİLİP KEŞKEĞİNİN YAPILIŞI

Daha önce de belirtildiği üzere keşkeğin içine konulan malzemeler ve miktarları evdeki kişi sayısına ve damak tadına göre değişiklik gösterse de keşkek ilçede genel olarak aşağıdaki şekilde yapılmaktadır:

Çömleğin en altına doğranmış soğan konur. Üzerine kullanılacak olan et çiğ olarak döşenir. Çömleğin içine diğer malzemeler de çiğden konur ve ramazan ayına özel olarak açılan / hazırlanan fırınlara sabah saatlerinde verilir.

Hemen hemen her mahallede olan keşkek fırınının sahipleri fırınlarını sabahın erken saatlerinde yakarlar ve keşkeklerin gelmesini beklerler. Keşkekler geldikten sonra fırın sahibi keşkeklerin suyunu koyar ve fırına sürer. Keşkeklerin gelmesi tamamlandıktan sonra fırının demir kapağı kapatılır ve kapağın dışı, fırın içinin hava almaması için iftar saati gelene kadar bir daha açılmamak üzere çamurla sıvanır. Akşam iftar saatinden önce fırının kapağı açılır ve keşkek sahipleri keşkeklerini alırlar.

Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre önceden keşkeğin piştiği iftar topu atılmadan 1-1,5 saat önce davul ve zurna çalınarak halka duyurulmuş. Buna “nare” adı verilirmiş. Nareyi duyanlar fırınlara gidip keşkeklerini alırlarmış. İlçede günümüzde nare geleneği hemen hemen hiç kalmamış.

Daha önce yöre halkı fırın sahiplerine keşkeği pişirme karşılığı olarak odun verirlermiş. Ancak günümüzde bu gelenekte değişmiş, artık pişirme karşılığı olarak fırınlara odun yerine para veriliyormuş. Paranın miktarı çömleğin büyüklüğüne göre 1 lira ile 3 lira arasında değişiyormuş.

500 yılı aşkın süredir ilçedeki her evde yapılan keşkeğin geleneksel bir yemek olduğunu ifade eden keşkek ustası Ahmet Cinsirit, "Sabah 07.30-08.00 gibi çömlek içinde fırına veriliyor keşkekler. Bütün çömleklerdeki kokular birbirine karışır. Uzun süren pişmenin ardından çok doğal bir yemek ortaya çıkar. Çömleklere isimler veriyoruz bir birine karışmasın diye

daha sonra akşama kadar fırını açmıyoruz. 300 dereceye kadar varıyor fırının sıcaklığı.” dedi. (<http://www.marashaberi.com/guncel/500-yillikkeskek-ramazan-sofralarinin-vazgecilmezi-h5122.html>)

Bir diğer keşkek ustası Hacer Hazna da Ahmet Cinsirit’e benzer şekilde, keşkeğin sabah erken saatlerinde hazırlandığını söyledi. Kendilerinin keşkekleri sulandırarak karıştırdıklarını belirten Hazna, “Malzemesini hazırladıktan sonra saati var geldiğinde fırına koyuyoruz. Taş fırında pişiyor, buharda pişiyor. Sabah 10’da kapatıp akşam 6’da açıyoruz.” ifadelerini kullandı. (<http://www.marashaberi.com/guncel/500-yillik-keskek-ramazan-sofralarinin-vazgecilmezi-h5122.html>)

3.3. KEŞKEK FIRINLARI

İlçede geçtiğimiz yıllarda az sayıda keşkek fırını varken şu anda İskilip’te toplam 14 mahallede 30-40 adet keşkek fırını bulunmaktadır. (Yunus Kırkıcı, K.K.10) Zaman içerisinde sayının artması rekabeti de beraberinde getirmiş, para yerine odun kabul etme ve keşkek fırınları keşkek kendilerine verilsin diye yöre halkına keşkeği evden alıp bırakma, Çorum, Yozgat, Samsun’a ve hatta Ankara’ya keşkek servisi yapmaktadırlar.

İskilip’te keşkek fırınları, ramazan ayının yaklaşmasıyla birlikte bakıma alınır. Fırınlar, sahipleri tarafından onarılır, temizlenir ve Ramazan ayına hazır hale getirilir. İlçede keşkeğin bu kadar ilgi görmesi en çok fırın sahiplerine yarıyor. Yılda bir ay çalışan fırınlar, bu ayı en karlı şekilde kapatmak için hazırlık yapıyorlar. (http://www.iskilip.com/index.asp?id=haber_detay&h_id=867)

İlçede bazı fırınlar eski yapım, bazıları ise yeni yapılmış. Yeni fırınlarda fırın kapağı demirden yapılmış. Bu nedenle, artık, keşkekler fırına konduktan sonra kapağı çamurla sıvanmıyor. Hatta eski fırınların sahipleri bile fırın kapaklarını daha pratik, kullanışlı olması nedeniyle demir kapağa dönüştürmüşlerdir.

İlçede, “Soğancıların Fırını” veya “Soğancı Meryem”in fırını olarak bilinen eski bir keşkek fırınının sahibinin yakını Mustafa Suakıtcı (K.K.11) keşkek fırınının yapımını şu şekilde anlattı: “Fırın yapılırken, fırını sıcak tutması için tabanına kum döşenir. Kumun üzerine cam kırığı ve tuz, onun üzerine ateş tuğlası (kiremit) döşenir. Sonra fırının üstü kapatılır.” Fırının sahibi Nuriye Çaputlu (K.K.12), keşkeklerin fırına 8 gibi verildiğini ve iftar saatinden önce alındığını, “nare” geleneğinin devam ettiğini ve kimilerinin keşkek pişirme bedeli olarak odun, kimilerinin ise para verdiğini söyledi. Fırınının eski bir fırın olduğunu, bu nedenle fırının kapısının olmadığını,

keşkekler geldikten sonra çamur yapılıp, fırının ağzının bu çamurla sıvanıp iftar saatine kadar bir daha açılmamak üzere kapatıldığını ancak son dönemde daha pratik olduğundan fırının ağzına demir kapı taktırdıklarını ifade etmiştir. Nuriye teyze, “Fırında keşkeklerin kokuları birbirine karışmıyor mu?” sorumuza “Karışmaz karışmaz da hem karışsın, daha güzel olur.” cevabını vermiştir.

2 yıl önce bir keşkek fırını yapan Arif Aslan da (K.K.13) fırın yapımını Suakıtıcı’ya benzer şekilde anlatmıştır: “Fırın yapımında kullanılan malzemeler, kum, tuz, çamur, cam kırığı ve kiremit kullanılır. Toprak, tuz, çamur ve samanla karılır. Benim fırının yüksekliği 60 cm. bunun da belli bir ayarı var. Fırın 2 m. olursa 65 cm. yüksekliği olmalı” dedi. Aslan ayrıca, fırını sabah 7’de yaktığını, bu saatten sonra keşkeklerin gelmeye başladığını, 11’de keşkeklerin suyunu ekleyerek fırının demir kapağını kapattığını, ancak arada suyu biten keşkek var mı diye fırını açarak keşkeklerin suyunu kontrol ettiğini, suyu bitenlere su eklediğini, sonra fırını 7’de açarak bekleyen keşkek sahiplerine güveçlerini teslim ettiğini söylemiştir. Aslan, “Aynı anda fırına pek çok güveç konuyor, birbirine karışmıyor mu?” sorumuza “Herkes kendi güvecini bilir çünkü herkes güvecine, güvecini ayırt edeceği bir şey koyar veya takar” cevabını vermiştir. Aslan, keşkek başına 1 lira ile 1,5 lira arasında para aldığını bu parayla çocuklarının eğitim masraflarını karşıladığını sözlerine eklemiştir. Aslan son olarak, sadece ramazan ayında açık olduklarını ve keşkeklerde genelde tavuk eti olduğunu belirtmiştir.

Görüldüğü üzere, fırın yapımında kullanılan malzemelerin hepsi fırın içerisindeki ısının uzun süre bu ısıyı koruması içindir.

İskilip’te keşkek fırınları Ramazan ayına özel açılrsa da diğer günlerde de (yılbaşına kadar) açık fırınlar bulunuyor. Kaynak kişilerden Özden Çakıoğlu (K.K.1), keşkek fırınlarının, ramazan ayında açıldığını ama normal zamanda da açık fırınlar olduğunu söyledi.

3.4. İSKİLİP KEŞKEĞİNİN SUNUMU

Kaynak kişilerin hemen hemen hepsi “İskilip keşkeğinin yanında ne yenir?”, “Keşkek ne ile sunulur?” sorununa yanıt olarak sözleşmiş gibi aynı cevabı vermişlerdir. “Keşkeğin yanına, tarhana veya şehriye çorbası, İskilip dolması, İskilip turşusu, İskilip helvası, yırtma, sirke salatası (bir tür cacık) ve pide iyi gider.”

3.5. İSKİLİP KEŞKEĞİNİN YAPILMA ZAMANLARI

Keşkek, İskilip’te ramazan ayında yapılan özel bir yemektir ve ramazan ayında hemen hemen her akşam yapılır diğer bir deyişle ramazan

akşamları iftar saatinde her iki evden birinde keşkek mutlaka olur. “Her akşam keşkek yemekten bıkmıyor musunuz?” sorumuza kaynak kişi Yunus Kırkıcı (K.K.10) “Hiç keşkekten bıılır mı? Bu bizde alışkanlık, özellikle ramazan ayında keşkek yemeden duramayız, ramazanın geldiği keşkek fırınlarının açılmasından, bittiği ise fırınların kapanmasından belli olur. Diğer zamanlarda da tadını özlediğimiz için ya da misafirimiz geldiğinde keşkek yaparız ancak ramazan ayında keşkek yemenin tadı ayrıdır. Bu bizim geleneğimiz, alışkanlığımız, damak tadımız, ağzımızın tadı. İskilip’te küçük büyük herkes keşkeği bilir. Keşkek çok sevilir.” yanıtını vermiştir.

Kaynak kişiler, keşkeğin, doğum, düğün, cenaze, asker uğurlama gibi özel zamanlarda yapılmadığını belirtmişlerdir.

3.6. İSKİLİP KEŞKEĞİ GELENEĞİNİN DEVAM ETTİRİLMESİ VE KORUNMASI İLE İLGİLİ ÖNERİLER

İskilip Keşkeği geleneğinin korunması ile ilgili öneriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı ile üniversiteler tarafından İskilip keşkeği geleneği araştırılıp, gelenek tüm yönleriyle kayıt altına alınabilir.

- İlgili kurum ve kuruluşlar tarafından konu ile ilgili tanıtıcı yayınlar yapılabilir.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde keşkek ile ilgili sözlü kültür ürünlerinin tespiti yapılabilir.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde, İskilip keşkeğinin piştiğini haber veren “nare” geleneğindeki ezgilerin tespiti yapılabilir.

- İskilip keşkeğinin tanıtımı için televizyon programları veya belgeseller hazırlanabilir.

- İskilip keşkeği geleneği hakkında radyo ve televizyonlarda yayınlar yapılarak konu ile ilgili yerel ve ulusal düzeyde farkındalık artırılabilir.

- Benzer şekilde İskilip keşkeği ile ilgili farkındalığın arttırılması için yerel idareler, sivil toplum kuruluşları, muhtarlıklar, vakıflar, dernekler ve üniversiteler tarafından düzenlenen festival, şenlik gibi etkinliklerde keşkeğin tanıtımı sağlanabilir ve bu gibi etkinliklere ilgili Bakanlık tarafından destek istenebilir.

- Gelenek taşıyıcısı konumundaki keşkek ustalarının ulusal ve uluslararası festivallere davet edilmeleri ve bu yolla desteklenmeleri sağlanabilir.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından alanında yetkin bir keşkek ustasının “Yaşayan İnsan Hazinesi” olarak envantere alınması önerilebilir.

- Belediyeler ile İl Özel İdareleri tarafından İskilip keşkeğinin daha geniş kitlelere duyurulması için, festivaller, şöenler, kutlamalar, yarışmalar, etkinlikler, faaliyetler düzenlenebilir.

- Keşkek yemeğinin ana malzemesi olan buğday ekimi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından teşvik edilmelidir.

SONUÇ

Evlıya Çelebi'nin seyahatnamesinde de adı geçen keşkeğın tek bir tarifi vardır demek yanlış olur. Ülkemizde hatta Türkmenler, Kazaklar, Orta Asya ve Balkanlarda çok geniş bir coğrafyaya yayılan keşkeğın her yörede farklı şekillerde yapılıyor olması son derece doğaldır. Kimi yerde kırmızı etle, kimi yerde tavuk etiyle, kimi yerde soğanlı, salçalı, baharatlı, kimi yerde ise nohutlu olarak yapılır. Kimi yerde içine tereyağ, kimi yerde kuyruk yağ kimi yerde ise zeytinyağı konur. Kimi yerde kıvamı sulu iken kimi yerde kıvamı çok daha yoğundur. İçine konulan malzemeler değışse de keşkeğın ana malzemesinin buğday ve et olduğu ortak görüş olarak kabul görmektedir.

Keşkek yapımının, bir gelenek olarak sürdürüldüğü yerlerden birisi de Çorum'un İskilip ilçesidir. Bir sabır yemeğı olan keşkek, pişirildikten sonra ramazan sofralarındaki yerini alır ve afiyetle yenir.

Geçmiş çok uzun yıllar öncesine dayanan İskilip keşkeğı, ilçede küçük-büyük, genç-yaşlı herkes tarafından bilinmekte ve çok sevilmektedir. Bu da İskilip'te keşkek geleneğinin usulüne uygun olarak devam ettirildiğinin bir göstergesidir. İskilip keşkeğı sorulduğunda ilçedeki herkesin gülyüzle ve samimiyetle keşkek ile ilgili söyleyecek sözleri olması ayrıca sevindiricidir.

Anadolu'nun yüzyıllarca yıl önceden günümüze kadar getirdiğı bir lezzet ve İskilip'te yıllardır aynı şekilde devam ettirilen bir gelenek İskilip keşkeğıne sahip çıkmak ve geleneğı yıllar sonrasına aynı şekilde taşımak sadece İskiliplilerin değıl, hepimizin üzerine düşen milli bir görevdir.

KAYNAK KİŞİLER

<u>Adı Soyadı:</u> <u>Y.Yer:</u>	<u>Yaşı:</u>	<u>İşi:</u>	<u>D.Yeri:</u>
1-Birsen ÇAKICIOĞLU İstanbul	55	Emekli / Muhasebe	İskilip
2-Döne Teyze İskilip	49	Ev hanımı	İskilip
3-Emine Teyze İskilip	70	Ev hanımı	İskilip
4-Kerzik KÖR İskilip	48	Ev hanımı	İskilip
5-Rabia Teyze İskilip	71	Ev hanımı	Çorum
6-Cevahir GÖKŞEN Ankara	65	Emekli	İskilip
7-Nuran KAPICI İskilip	42	Ev Hanımı	İskilip
8-Özden ÇAKICIOĞLU İstanbul	74	Emekli	İskilip
9-Menevşe ASLAN Ankara	39	İşçi	İskilip
10-Yunus KIRKICI İskilip	40	Muhtar / Esnaf	İskilip
11-Mustafa SUAKITICI İskilip	60	Emekli	İskilip
12-Nuriye ÇAPUTLU İskilip	66	Ev hanımı	İskilip
13-Arif ASLAN İskilip	41	İnşaat	İskilip

KAYNAKLAR

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50998/toren-keskegi-gelenegi.html>

(Erişim Tarihi: 05 Eylül 2014)

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, *Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları El Kitabı*, 2011.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması, Temel Bilgiler*, Mart 2011.

SARI, Elif (2011), “Kurşunlu Mutfak Kültüründe Keşkek: Geçmiş, Bugünü ve Yarını”, *Milli Folklor*, Yıl:23, Sayı:90, s.185-194.

TRT Belgesel, “Olsa da Yesek Keşkek Belgeseli”, 29 Mayıs 2013.

Not: Bildiride “Tören Keşkeği Geleneği” ile ilgili bilgilerin çoğu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından UNESCO’ya sunulmak üzere hazırlanan dosyadan alınmıştır.

İSKİLİP GELENEKLERİNDE DOĞUM VE DÜĞÜN MERASİMLERİ

Aslı Arslan¹

Geçmişten gelen kültürel değerlerini koruyarak modern dünyaya ayak uydurmaya çalışan İskilip, ana ulaşım yolunun biraz içerisinde kalan, tarihi güzellikleri, endemik bitkileri, bağları, bahçeleri, akarsularıyla küçük bir Anadolu kenti görünümündedir. Adını Asklepios(sağlık ilahı)’tan alan günümüze kadar farklı şekillerde anılan şehirde geçirdiği tarihsel sürece ait çok sayıda tarihi eserin, efsanelerin varlığı görülmektedir. Kalesi, kaya mezarları, camileri, çeşmeleri, hamamları bunların arasında sayılabilir.

Tarihi sürecinde Evliya Çelebi’nin de ifadesiyle “ İlim yuvası” olarak da bilinmiştir. Çünkü şehir Hititler, Frigler, Medler, Persler, Selekoslar, Galatlar, Bizanslar, Danişmentliler, Selçuklular, Eretna Beyliği ve Osmanlı Devleti’nin siyasi coğrafyasında kalmıştır.² Pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasından dolayı şehirde kültür mozaiği meydana gelmiştir. Oluşan mozaiğin içerisinde Anadolu’nun her köşesinde farklı şekilde rastladığımız doğumdan başlayıp ölüme kadar devam eden, ananelere kültür beşiği İskilip’te de rastlamak mümkündür.

İnsan hayatında doğum, sünnet, okula başlama, askerlik, evlenme, ölüm gibi önemli geçiş noktaları vardır. Özellikle doğum hayatın başlangıcı, neslin devamını sağlandığı için, düğünler toplumumuzda aile kurumunun kutsallığından dolayı her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür.

İskilip’te de doğum öncesi ve doğum sonrasıyla önemli bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı da hamilelik dönemi, doğum vakti, doğum sonrası anne ve bebekle ilgili pek çok adet, inanış ve uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. İskilip’te hamile olan kişiye çeşitli isimler verilir. Gebe, yüklü, hamile, bebekli adı verilir. Hamile kadın hamile olduktan sonra kendine dikkat etmeye başlar. Hamile kadının bazı yiyeceklere karşı aşırı isteği bazılarına da tiksinti duymaya başlar. Buna halk arasında “aşerme” adı verilir. Hamilenin canının çektiği yiyecekler farklılık gösterir. Canının çektiğini mutlaka yemesi gerektiğine inanılır. Eğer yemezse bebeğin organlarından eksik olacağı ya da her gördüğü şeyi beğeneceği yani halk arasındaki deyişiyle sümtük olacağı düşünülür. Bunun yanında annenin de göğsünün şişeceğine inanılır. Çünkü anne göğsü en çok

¹ Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Yüksek Lisans

² Fügen İlter, Yeşil İskilip, Ankara 1970, s.2

sütlüyen şişer. Şişliğin canı çektiği, kokusu gelen yiyeceği yemesiyle inmesinin yanında, ekmeğin içini sirkeye batırarak göğüse sarılması ya da başkasının evinde kokusunu hisseden, canı çektiği yiyeceğin tükenmesi durumunda o evdeki bulaşık yıkanan bez halk deyişi ile sürgüc sarılarak şişliğin inmesi sağlanır. Ayrıca hamilenin canının istediğinin yapılmasıyla sevap kazanılacağı varsayılır. Bu nedenlerden dolayı hamilenin istediği yiyecekler bulunup yedirilmeye çalışılır.

Bebeğin cinsiyeti merak edilen bir durumdur. Bu hususta da çeşitli adetler, faraziyeler karşımıza çıkmaktadır. Hamile kadın güzelleşirse oğlan, çirkinleşirse kız olacağına inanılır. İki minderin altına birine makas diğerine bıçak konulur. Hamile kadının bunlardan haberi olmaz ve birine oturması istenilir. Hamile kadın eğer altında bıçağın olduğu mindere oturursa oğlan, makaslı mindere oturursa kız olacağı düşünülür. Ayrıca 6-7 aylık hamileyken anne göğsünden bir damla sütü bir kabın içerisindeki suya sıkar eğer süt suda top halinde durursa erkek, dağılırsa kız olacağına inanılırken bebeğin anne karnındaki durumuna ve annenin doğum sırasındaki fiziksel görünüşüne göre de farklı varsayımlar karşımıza çıkmaktadır.

Hamile kadının bakmasının iyi ya da kötü olduğu şeyler vardır. Kadın hamileyken kimi severse onun yüzüne bakar. Çocuğun ona benzeyeceğine inanır. Ayıya çocuk tüylü çirkin olur diye, ölüye bebeğin yüzü beyaz soluk olur diye bakılmaz. Balık yemesi bebeğin dudakları balık gibi olur kemiksiz olur kayar, tavşan eti ise bebeğin dudaklarının tavşana benzeyeceği, bal yerse tüylü olacağı, hayvanın baş ve bacağına bacak kemiklerinin yenmesine de kireçlenmelere bağlı sesler çıkacağı düşüncesi ile hamile bayanın yemesi uygun görülmez. Çiçek gül koklanmaz, ciğer ele alınmaz lekeli bulaştırılmamaya çalışılır çünkü bunlar yapılırsa çocuğun vücudunda kırmızı leke olacağı söylenir. Hamile kadın çok ayva yerse çocuğun gamzeli olacağına inanılır. Hamile bayan doğumu kolay geçen başka bir bayanın avucundan su içerse de onun gibi sıkıntı yaşamadan doğumu atlatacağına inanılır. Doğumdan sonra bebeğin içinde büyüdüğü eş(son) gelir. Eş'e büyük önem verilir. O da canlı gibi gömülür. Eş'i bahçeye eğri olarak gömersen bebek çok kusacağı, düz olarak gömersen bebek kusmayacağı söylenir. Bebeğin göbek kordonu ise babanın terliğine konularak kesildiğinde ise bebeğin sakın bir çocuk olacağı düşüncesi yer almaktadır. Günümüzde olduğu gibi önceden de kesilen göbek kordonunun koyulduğu yerin çocuğun kaderini etkileyeceği düşünüldüğünden dolayı bununla ilgili de pek çok ade karşımıza çıkmaktadır. Çocuk iyi uyusun diye beşiğe bağlanır, okumuş birinin evindeki çiçeğe gömüldüğünde çocuğunda okuyacağına, dışarı atıldığında ise yaşantısı boyunca çok gezeceği söylenir.

Bebek doğduktan sonra teri kokmasın diye tuzlu suda yıkanır. Az tuzlu su ise bir gece tuzlu suda bırakıldıktan sonra yıkama işi gerçekleştirilir.

İskilip kültüründe doğum sırasında annenin bakımına özen gösterildiği gibi doğumdan sonra da lohusanın yani annenin beslenmesine dikkat edilir. Sütlü pirinç çorbası, buğday nişastası ve şekerden yapılan yörede pelte olarak adlandırılan yiyecekler yedirilir. Anne çocuğunu emzirmeden önce göğüs karbonatlı ya da temiz su ile silinir. Bebeğini besmele çekerek emzirip dua ile beşiğe yatırılır. Çocuk sarılık olmasın diye yüzü sarı yazma ile örtülür, altın takılır. Bebeğin anneannesi beşik ve hediyelerle çocuğu görmeye gelir. Bu sırada mevlit okutulur. Yemek verilir, helva dağıtılır. Çocuk misafir gelenlerin kucağına verilir ve ‘bebek mi ağır, sen mi?’ diye sorulur. ‘bebek ağır’ cevabı verilir. Üç kez bu tekrarlanır. Böylece bebeğin ağır, oturaklı olacağına inanılır.

Çocuğa verilecek isim de çok önemlidir. Hayatı boyunca isminin anlamıyla yaşayacağı, isminin kaderini çizeceği düşünüldüğü için isme önem verilir. Bebeğe aile büyüklerinden birinin, din büyüklerinden ya da Kuran-ı Kerim’den seçilen bir isim konulur. Çocuğun ismini koyacak kişi önemlidir. İsmi aile büyüğü ya da hoca koyar. İsmi koyacak kişi önce abdest alır, iki rekat şükür namazı kılar. Daha sonra kulağına ezan okur. Bir kulağına sesli diğer kulağına sessiz bir şekilde ismini söyler.

Doğum olduktan sonra ki kırk gün içinde loğusa ve bebek dışarı çıkmaz ve kırklı denir. İlk defa regli olan genç kızın ve cenazeye gidip daha sonra bebeği görmeye gelen kişinin bebeği görmesi durumunda bebeğin hastalanmasına neden olunacağı inancı ile izin verilmez. Buna halk arasında kırk basması denilir. Kırklı bebeğin çamaşırları ikindiden sonra dışarıda bırakılması durumunda ise bebeğin uyku sorunu yaşayacağı, tırnağı kesilmesinin iyi olmayacağı düşünülür.

Bebeğin kırk günü dolduktan sonra bir kaba kırk tas su konulur. Tasın içerisine de altın konulduğu zaman zengin olacağına inanılır. Yıkama sırasında bebeği tutan kişi kafasının tam hizasında tutar. Bunun yapılmaması durumunda bebeği kırk basması yani hastalanması. Bebek ve anne yıkandıktan sonra son su olarak bu dökülür. Kırkı çıkan bebek uzak bir eve gezmeye götürülür. Gittiği yerden bebeğe hediye ve bir parça ekmek verilmesi de İskilip adetlerinin bir parçasıdır. Böylece hırsız olmayacağı düşünülür.

Bebek ilk dişini çıkarttığı zaman diş hediği (buğday) kaynatılıp komşular çağırılır. Kaynatılan hedik çocuğun başından dökülür. Çocuğun etrafına kalem, altın, tarak, makas konulur. Kaynatılan hedik çocuğun

başından aşağı dökülür. Daha sonra çocuğun etrafına konulanlardan hangisini seçerse ona uygun meslek sahibi olacağı düşünülür.

Birbirinden farklı ananelerle büyümeye çalışan çocuk erkek ise sünnet töreni de ayrı bir merasim ile kutlanır. Daha küçük yaşlarda iken erkek çocuk ailesi sünnet düğünü için hazırlıklara başlar. Yün yatak, kadife ve ya ipek yüzlü gömbe işlemeli yün yorgan, kanaviçe, beyaz iş, dantellerle süslenmiş yatak takımı hazırlanır. Yorganı, küstüm yastıkları, çarşafı, etekliği uyum halinde olmasına dikkat edilir. Annenin ve aile bireylerinin çocuğun doğmasıyla beraber hazırlamaya başladıkları el emeği çeyizleri ile sünnet oda süslenir. Sünnet çocuğu ise mahalli kıyafetler giyindirilerek özenle hazırlanır. Sünnet olacak çocuğun boynundan çapraz koltuk altına fişeklik adı verilen altın dizi takılırdı. Eğer maddi durumu almaya el vermezse yakın bir tanıdığından emanet alarak çocuğunu süsler. Ailenin yakın bir akrabası veya aile dostu sünnet çocuğunun kirvesi olur. Sünnet çocuğunun bakımından sorumludur. Sünnet ailesi tarafından kirveye hediye verilir.

Sünnet merasimi yakın akraba eş dostun gelmesi ile sabah namazından sonra evde mevlit okunması ile başlar. Mevlit bitiminde ise gül suyu tatlı olarak lokum ikram edilir ve yemek faslına geçilir. Sünnet yemeğinde de diğer önemli günlerde olduğu gibi şehriye çorbası, bakır lengerde ikram edilen İskilip dolması, üç tas sirke salatası, üç tas ayran , helva ikram edilir. Daha önceki devirlerde ise bu yemek sırasından sonra “Son dolma” adı verilen etsiz dolma ikram edilir. Öncelikle erkeklere yemek servisi yapılırken erkek davetlinin bitmesinin ardından kadınların davet yemeği başlamaktadır. Kadınların yemek merasimi de aynı düzende devam etmektedir. Sünnet evi düğün, telaş, güzellik, sevgi evidir. Sünnette yakınlar para, eşya ve altın gibi uygun hediyeler getirir, iyi dilekte bulunurlar. Yemek ve hediye merasiminin bitimiyle beraber faytonlara bindirilen sünnet çocuğu gezmeye çıkarılır. Tüm şehrin güzelliği belirlenen güzergâhta konvoyla geziminden sonra tekrar sünnet evine dönülür.

Her an karşımıza çıkan adet ve geleneklerle, yöreye özgü oyunlarla çocukluk dönemi yavaş yavaş sona erer. Evlenme çağına gelindiğinde ise oluşan kültür mozağine rengarenk parçalar belirli bir sırayla eklenmeye devam eder. Her adımı ayrı bir seremoni ile devam eder. Yaşanan bu seremoni de geçmişten kalan izlerin çoğunu günümüzde görülmekte ve yaşatılmaya çalışılmaktadır. Evlenme çağına gelindiğinde genç kızlar çeyiz hazırlığı yapmakta iken erkekler ise genellikle baba mesleğini devam ederken bunun yanında kendine özgü mesleklerin erbabı olmaya çalışmaktadırlar. Aileler ise en büyük mürüvvetleri olan evlatlarının mutlu

günlerini görmeyi arzulamaktadırlar. Sadece istek ve dileklerde kalmaz düşünceleri. Erkek çocuğu olan bayanlar eş dostlarından, komşularından duydukları ailelerine yakışır genç kızları evlatları için görmeyi isterler. Genelde ilk defa görülecek yeri hamam olarak tercih ederler. Çünkü kıyafetlerin altında gizlenen kusurları burada görmeyi ummaktadırlar. Burada ilçe tabiri ile genç kızın hamurluk olarak adlandırılan bilekleri, elleri ve çamurluk olarak adlandırılan bacaklarının güzel olmasına dikkat ederler. Şayet genç kızı düğünde görmüş iseler düğün yerinde bayanların oyun oynadığı alanda oyun kaldıracı olarak görevlendirilen kişiye bahşiş verilip beğenilen kızın oyuna kalkması istenir. Beğenilen kızın endamına, dönümüne, oturup, kalkmasına dikkat edilir. Üst üste birkaç defa oyuna kalktı ise kızın isteyeni fazla anlamı çıkarılmaktadır. Genç kız beğenildi ise oradakilere tanıyıp tanımadıkları sorulur. Kimin kızı olduğu evinin adresi öğrenilir. İlçede bu olaya görücü adı verilir.

Adresi öğrenen anne çevresinde sözü dinlenen akraba ya da komşularından birini alarak pazartesi, cuma veya perşembe günlerinden birinde genç kızın evine gider. Genelde bu ziyaret gündüz olur ve haber verilmez. Haber verilmemesinin nedeni ise evin normal halinin dağınık ve düzensiz olup olmamasının merakıdır. Çünkü erkek annesi evini dağınık tutan genç kızı ailesine gelin olarak almayı istemez. Gelen misafirler güler yüzle karşılanır eğer kızı ilk defa görmeye geliyorsa kolonya ve şekerin dışında hiçbir şey ikram edilmez. Gelen misafirler genç kızı görmenin dışında pencerelere, halılara, tuvalete, kapı kollarına ve üstüne, ampullerin üzerinde tozun olup olmaması gibi pek çok ayrıntı ile evin temizliğine, düzenine titizlikle dikkat ederler. Bütün bu gizli denetimden sonra ev sahibinden müsaade istenip gidilir. Aile tarafından genç kız ve ailesi ile ilgili ilk izlenimler paylaşıldıktan sonra olumsuz bir durum yoksa tekrar genç kızın evine ziyarete giderler. Bu defaki gidişte kolonya şekerin yanında çay kahve istenilip istenilmediği de sorulur. İsteğe bağlı ikramda bulunulur. Erkek annesi hal hatır sorarken ailesinden bahseder. Oğlunun işinden konuyu açar ve lafı evliliğe getirir. “Allah’ın emri Peygamberin kavli ile kızınızı istemeye geldik. ” diyerek isteğini tam olarak belli eder. Kızın annesi ise kızını isteyen aileyi beğenip gönlü var ise olayı eşine söylemek için zaman ister ve dünürücü adı verilen bu merasim cevabın verileceği gün belirlenip erkek tarafının uğurlanmasıyla son bulur. Akşam kızın annesi eşine durumu anlatır ve erkek evinin kim olduğu damat adayının kötü alışkanlıklarının olup olmadığı araştırılmaya başlanır. Yapılan araştırmada ataerkil yapıda olan İskilip ailesine yakışır damat olabilir mi? Genç kızı geçindirebilir mi? Kayınvalide, kayınpeder olgun insanlar mı? Gibi sorulara cevap aranır. Eğer olumsuz cevap verilecekse “Allah her iki tarafa da

hayırlısını versin, nasip...” gibi olumlu dileklerde bulunulur. Bir daha ısrarda bulunulmaz. Eğer olumlu kaniya varılmışsa kız annesi dünürçülere belirlenen günde cevabını iletir ve erkekler kız evine davet edilerek tekrar konuşulması için görüşmek istenir. Damat tarafı yakın akrabaları ve hatırlı tanıdıklarını yanına alarak perşembe veya cuma günü asil dünürlüğe gider. Gidilirken erkek evi çerez, kolonya, şeker, çiçekle beraber söz yüzüğü götürür. Konu yeniden açılır Allah’ın emri Peygamberin kavli ile kız erkeğe istenir, anlaşılır. Bu safhada cayma olmaz. Kız tarafının istekleri göze alınır. Oğlan tarafı da durumunu arz eder. İki taraf ortak karar alınır. Gelirken yanlarında hoca da getirilir. İsteme merasimi bittikten sonra hoca dua eder ve söz yüzüğü takılır. Gelen misafirlere erkek evinin getirdiği çerezlerle kız evinin hazırladığı süslü bakır gümlere hazırlanan şerbetler ikram edilir. Şerbeti içilen kıza bir daha görücü gitmez. Misafirlik tamamlanmadan nişan için gün belirlenir. Yaşanılan bu olaya da “ dualanmak ” denilir.

Nişana kadar geçen süre içerisinde kız evine giderken kayınvalidesi ve erkek evinin akrabaları eli boş gitmez, gelinine hediyeler götürür. Eğer nişana kadar bayram yaşanacaksa bayramlarda geline ve damada kayınvalideleri ve kayınpederleri elbiseler ve hediyeler alır. Hediyeler el işi göz nuru bohçalarla götürülür. Ayrıca kurban bayramı yaşanacaksa gelin kıza başında altın takısı olan, gelin gibi süslenmiş kurbanlık koç götürülür. Nişan merasimi ise nişan gününün yaklaşması ile beraber erkek evinin aldığı o gün giyilecek elbiselerin alınması ile başlar. Kız evi damadına yüzük alır. Nişana yakın akrabalar, komşular ve dostlar davet edilir. Tören öğlen namazından sonra başlar ve geleneksel İskilip dolması usulüne göre servis yapılır. Yemeklerin ikram edilmesinden sonra gelin kızın yakın kız arkadaşı veya akrabalarından kız çocuğuna tutturulur. Yüzükleri ise erkek evinden yakın bir akraba takar. Daha önceki tarihlerde ise gelin ve damadın yüzükleri baba evinde olmak üzere ayrı ayrı takılmaktadır. Yüzük tepsisini tutan kıza ise yüzüğü takan akraba bahşiş verir. Evli olmayan kimsenin yan yana olması yadırgandığından nişan merasiminin peşi sıra dini nikâhları da kıyılır.

Nişan merasiminin de tamamlanmasıyla iki ailenin akrabalık ilişkileri iyice gelişmeye başlar. Birbirine ziyaretler peşi sıra devam eder. Kız evi nişan bitiminden çok geçmeden ağız tatlılığı olarak günümüzde Bursa yöresine ait olarak bilinen İskilip yöresine özgü sütlü un helvası yapıp erkek evine götürülür. Un helvasının yanında damada ve ailesine bir takım hediyelerin hazırlandığı bohça da götürülmektedir. Helva tepsisi erkek evinde kalır, bohçalar boşaltılıp giderken geri verilir. Bohçanın içerisine bahşiş konulur. O gün helvayı getirenler ve gelin helvası yemeye gelenler

erkek evi tarafından misafir edilir. Helvanın artanı ise diğer akrabalara komşulara dağıtılır.

Nişanlılık döneminde yapılan ziyaretlerle damat ve gelin birbirini tanırken iki ailede iyice kaynaşmış olur. Düğün günü yaklaştığında ise hazırlıklar iyice hızlanır. Düğünden birkaç hafta önce gelin kıza çeşitli elbiseler ve ihtiyaçları alınır. Buna yöre ağzında “ Eksik görme” denilmektedir. Eksik görmede gelin kızın yanında anne, baba ve kardeşlerine de hediyeler alınır. Alınan hediyelere “Yol” adı verilir. Erkek evinin almış olduğu hediyelere karşılık kız evi de damadın ailesine bir takım hediyeler almaktadır. Erkek evine alınan hediyelere ise “ Dürü” adı verilir. Eksiklerin görülmesi hediye edilecek olan bohçaların tamamlanması ise düğün merasimine bir adım daha yaklaşılmaktadır.

Yurdumuzun pek çok yerinde olduğu gibi İskilip’te de düğünler üç gün olarak kutlanmaktadır. Çok farklı adetlerin bir araya gelmesiyle oluşan kültür mozaiğinde aile bağlarının önemsenmesinden dolayı her aşaması ayrı bir keyif ayrı bir özenle yerine getirilmektedir. Düğün merasimi tam anlamıyla çarşamba günü erkek evinden kız evine giden piriç, et, yağ, şeker, kına, kız evine alınan yol bohçalarıyla götürülür. Götüren kişiye kız evinden bahşiş verilir. Bu malzemeler “ Çeyiz Ekmeği ” adı verilen davetin kız evi tarafından yapılmasına destek sağlamak için gönderilmiştir. Götürülen malzemelerin çok daha fazlası yapılacak olan davette kullanılacaktır. Perşembe günü ise erkek evinin yeni evliler için yaptığı çeyizin gitmesi hazırlıkları ile başlar. Getirilen bir araca çeyizler muntazam şekilde yüklenir. Erkek yaptığı çeyizler arasında yün yatak, kadife veya ipek kumaş işlemeli yorganlar, yastılar başı tutmaktadır. Kız evine çeyiz dualar eşliğinde elden ele indirilir. Bunun amacı ise ayrılma, ölüm gibi olumsuz bir olayda getirenlerin ve eşyaları indirenlerin mutlu olaya şahit olmalarıdır. Çeyizlerin indirilmesinden sonra önceki gün getirilen malzemelerden yapılan yemekler erkek evine ikram edilir. Hoş sohbet içerisinde keyifli vakit geçirmeleri sağlanır. Hizmet ve hürmette kusur edilmemeye dikkat edilir.

İskilip’te düğün bütün şanıyla çok farklı adetlerle yaşanır. Birinci günü olan Cuma günü ise gelin hamamı hazırlıklarıyla başlar. Yapılacak eğlenceye gelin kızın yakın arkadaşları ve genç akrabaları katılır. Gelinin düğün hazırlıkları içerisinde saçına yakılan kına gelin hamamında arkadaşlarıyla beraber yıkanır. Hamama giderken hazırlanan yiyecekler yenilir, eğlence düzenlenir. Yapılan eğlencelerle beraber gelin kız düğüne hazırlanır. Hamamın ücreti düğün sahibine aittir. Gelin hamamına katılanlar hem eğlenip temizlendikten sonra kız evinin hazırladığı davete giderler.

Erkek evinde ise ikinci namazından çıkan büyüklerle birlikte düğünün başladığının sembolik işareti olan erkek evine bayrak asma merasimi başlar. Dualarla bayrak asıldıktan sonra merasime katılanlara çay sofrası düzenlenerek çerez ikram edilir. Akşam olduğunda ise erkek evinden kız evine eğlenceye gidilir. Bu da ayrı bir seremoniyle karşımıza çıkmaktadır. Davulcu önde arkasında düğün sahibinin yakın tanıdığı olan ve düğün yerinin nizamını yapan düğün kâhyası ve erkek evinden giden düğüncüler bulunmaktadır. O gece boyunca kız evinde eğlence düzenlenir.

Cumartesi günü öğlenden önce gelini süslemek için erkek evinden üç kişi gider. İkinci yapılacak olan kına koyma merasimine gelin kız hazırlanır. Geline perçem kesilir. İkinci ezanından sonra erkek evinden gelen yakın akrabalar, genç kızlar davul eşliğinde kız evine gelirler. Gelirken yanlarında sini(tepsi) içerisinde erkek evinden çerez ve bir takım yiyecek götürülür. Erkek evinden gelenlere ikramda bulunurlar. Gelin kız mumlarla arkadaşları arasında gelir. Kına koymanın yapılacağı yerin ortasına iki sandalye konulur. Sandalyenin birine gelin diğerine yakın arkadaşı oturtulup birbirlerine sarılırlar. Üzerlerine al günler görsün diye kırmızı tül örtülür. Gelin kızın karşı sandalyesinde kucakladığı kızın bahtının tez açılacağı inancı vardır. Gelini ağlatmak için

Hani bu kızın anası
Elinde mumlar yanası
Durağı cennet olası düğünün mübarek olsun
Çattılar ocak başını
Ağlatma kız kardaşını
Düğünün mübarek olsun
Atladı çıktı eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Kız ananın yakışığı
Düğünün mübarek olsun
Gıuş gıuş akar çayların başı
Cıvıl cıvıl öter Sina'nın kuşu
Kendi sılasına sığmayan kişi
Eller sılasına sığar mı başı
Evimize koyun gibi doldular

Anamın elinden beni aldılar
Atma anam atma dağın ardına
Yine sen yanarsın benim derdime
Anamın bacası inceden inceden tüter
El kadar bir ekmeği bir hafta yeter
Atma anam atma dağın ardına

Yine sen yanarsın benim derdime... gibi gelin ağlatma ilahileri söylenir. Gelin avucuna kına onun üzerine de altın konulur. Kınanın üzerine mum dikilip müzik eşliğinde oyunlar başlar, eğlence düzenlenir. Geline verilen bu altın akşam damada kına yakılırken kız tarafından verilecektir. Eğlence çok sürmez, davetliler getirdikleri tepsinin içerisinde kız evi tarafından hazırlanan damadın düğün için giyeceği kıyafetleri götürürler.

Bazı kaynaklarda pazar günü gelin gelirken bazı kaynaklarda ise cumartesi günü akşamüzeri, önceden erkek evinin yeni evliler için kız evine getirdiği çeyiz ve düğünden az zaman önce kızın çeyizi dua ile sandığa koyarak hazırladığı çeyiz götürülür. Akraba ve komşular toplanır. Çeyizi sandığa çocuğu ölmemiş biri ya da kocası ölmeyen biri koyar. Daha sonra kızın çeyizi gelin olacağı eve götürülür. Çeyiz sandığına kızın kız kardeşi oturur bahşiş karşılığı kalkar. Kız evinden damadın yakın akrabalarına hazırlanan dürülerde aynı anda götürülür. Bohçaların içerisinde; çamaşır, yazma, elbise ya da kumaş, kanaviçe, havlu, danteller bulunur.

Cumartesi gecesi yapılan eğlenceye ise kına gecesi adı verilir. Bu gece davul- zurna eşliğinde düğün salonuna kız evinde yapılır. Erkek ve bayanlar ayrı ayrı eğlenirler. Gece de bayanlar genelde “üç etek” denilen ipekli dokumadan kumaşı imal edilen özel bir kıyafet giyerler. Kına gecelerinde bazı düğünlerde iki kişinin omuzlarına aldıkları iki sırığa bağlı beşiğin üzeri örtülerek ellerine aldıkları bir sopaya bağlı deve başı ile yapılan deve ve onun yanındaki deveci ile oyunlar başlatılır. Deve bazı davetlilere doğru saldırır. Bir köşeye sıkıştırır. Bu durumda misafir bahşiş vererek kurtulur. Bazen de devecinin kızları vardır. Gelen misafirlerden bazıları devecinin kızlarını kaçıtır ve deveci kızdırılır. Bu gece uzun saatlere kadar eğlenilir. Kelle gibi eğlenceli oyunlar, çiftetelliler oynanır, halaylar çekilir. Gelin ve damada kına yakılır. Ayağa ve ele yakılan kına isteğe göre şekilli (bağlıklı) olur. Kına yakılırken elinde ya da ayağında boşluk bırakılmamaya dikkat edilir. Çünkü eğer boşluk bırakılırsa gelin isterse hakkını helal etmez denilir. Gelinin bir tarafına kız evinden bir tarafına ise erkek evinden kınaacılar kına yakar. Erkeğin sağ eline silah tutan

parmaklarına kına yakılır. Yine kına koymada olduğu gibi ilahiler söylenir. Düğün alayı dağıldıktan sonra damadın arkadaşları erkek evine gider. Damadın arkadaşlarının eğlenmesi asıl bundan sonra başlar. Bağlamalar çalınır, türküler söylenip oyunlar oynanır. Gece yarısına doğru gruplar ayrılır, yarın ki davet için hazırlıklar yapılır. Cumartesi ikindi vakti hazırlanması başlanan ve pişime bırakılan dolma kazanlarının başında ateşinin sönmemesini takip etmek için yakın akrabalar bekler ve davet hazırlıkları için düğün kâhyası telkinlerde bulunur.

Her adımı ayrı bir keyif ve meşakkat olan İskilip düğünlerinde pazar gününe sabah namazından çıkan davetlilerin düğün evine gelip hoca eşliğinde mevlit okumaya başlanır. Mevlidin bitiminde ise dolma kazanları açılmaya başlanır. Dolmacı ilk kazanı düğün sahibinden ya da akrabasından bahşiş almadan açmaz. Dolma suyuyla pişen şehriye çorbalarının sofraya konulması ile davet başlar. Şehriye çorbasını sırasıyla bakır lengerlere konulan İskilip dolası, sirke salatası, ayran takip eder. Dolma lengerindeki dolmanın bitmesiyle lengere bahşişler atılarak tekrar dolma istenir. Bu şekilde beş lengere kadar dolmanın bitirildiği söylenmektedir. Bu da evlenen kişilerin arkadaşları tarafından düğünlere ayrı bir renk katmaktadır. Davette tatlı olarak sütlü un helvası ikram edilmektedir. Yemekten sonra sofranın en yaşlısı dua eder. Özel günlerde genellikle aynı usulle İskilip dolması yöre adetlerine uygun şekilde davet verilir. Erkek yemek daveti ile bayanların yemek daveti ayrı ayrı yapılmaktadır. Çünkü bayanlar o sırada “Gündüz” adı verilen Pazar günü düğün eğlencesindedirler. Bayanlar gelini süslerle ve gelinliğini giyindirip düğünün son eğlencesine hazırlanırlar. Düğün yerine gelindiğinde ise çalgılı oyunlar oynayarak günü tamamlarlar. Kız evi kız evine erkek evi erkek evine gider. Aralarında görevlendirilen bazı kişiler karşı tarafa hayırlı olsun demek için yemek davetine katılırlar. Artık ailedirler bu süreçte bağlar iyice sıklaşmıştır. Bayanların davetinin de bitmesine yakın “ Gelin Alma” süreci için hazırlanırlar. çok önceleri faytonlarla ya da ata bindirilerek getirilen gelinler otomobilin yaşamımıza girmesiyle arabalarla, ticari taksilerle getirilmektedirler. Gelin alayının içerisinde davul zurna muhakkak bulunur. Davul zurnanın yanında “ Tın tın zağanı” adı verilen bir tabak ve kaşık da yakınardan birinin elinde bulunur. Konvoy boyunca Bu tabağa kaşıkla vurarak ses çıkarılır. Doğacak çocuklarının sağır olmayacağına inanılır. Gelin alayı kız evine vardıktan sonra dualarla gelin kız baba evinden çıkarılır. Fakat bu öyle kolay olmaz. Evin kapıları kızın erkek kardeşi tarafından kitlidir. Düğün kahyası ya da babası tarafından bahşiş verilerek açılır. Gelin alayındaki araçlara tülbent bağlanır. Gelinle beraber kız evinden ocağı tütsün diye odun, yanına eş olsun diye baba evinden olsun inek

gönderilir. Ayrıca bi lenger dolma ve helva da gönderilmeden olmaz. Gelin arabasına dualarla biner ver düğün alayı bir coşkuyla davul zurna, tın tın zağanı, ıslıklar, alkışlar eşliğinde erkek evine ilerler. Tın tın zağanını alan kişinin herkesten önce gelmesi gerekmektedir bir nevi müjdecidir, erkek annesine ya da babasına tabağı bahşiş karşılığı geri verilir. Gelin alma konvoyu oğlan evine gelince gelini hemen arabadan indirmezler. Oğlan evinin önünde bütün davetliler toplanıp hoca dua eder. Gelin arabadan iner. Eve girmek üzereyken kayın pederinin elini öper. Kayınpeder gelinin üzerinden para saçar. Bunu takiben bütün davetliler para ve kâğıtlı şeker saçarlar. Gelinin arabadan inmesiyle bir tas şeker şerbeti teper. Bundaki inançta etrafa tatlılık dağıtması içindir. Kayınvalide de su dolu testiye yere vurur ve kırar. Bu ise kayınvalidenin artık su getirme işini yapmayacağı evin kadının artık gelini olduğunun ifadesidir. Gelin eve girmeden önce evin kapısına çivi çakar buradan artık gitmeyeceği anlamına gelir. Bal yedirilir geline tatlı dilli olsun diye. Gelin ve damada iyi dileklerde bulunulur. Gelinin arkasından giden yakınları gelini eve yerleştirdikten sonra evlerine dönerler. Yatsı namazından sonra ise damat ilahiler eşliğinde arkadaşları ve akrabaları tarafından yeni evine bırakılır. Yuvalarının şen olması için iyi dileklerde bulunulur.

İskilip adetleri, gelenekleri bununda bitmez sabahına da ayrı bir düzen içerisinde devam eder. Birlik beraberlik içerisinde bayramlar yaşanır, çocuklar dünyaya gelir, yöreye özgü oyunlarla sokaklarda kardeşçe büyürler, sözünü ettiğimiz gelenekler sırasıyla onların başından da geçer, yakınlarını kaybetmelerinin üzüntüsünü de dost ve akrabalarıyla birlikte apayrı anelerle yaşarlar. Kendine özgü gelenekleri, insanlara karşı davranışları, mutfağı, giyim kuşamı, oyunları ile hayatımızın her alanında en ince ayrıntısına kadar karşımıza çıkmakta, karşılaşılan her gelenek kültür mozaiğine ayrı bir renk katmaktadır.

SONUÇ

Binaenaleyh seyyahların yazılarına, şiirlerine, resimlerine ilham kaynağı olmuş İskilip bu güzelliklerinin hala barındırmaktadır. Birçok yerde kültürel öğelerin yozlaşmaya yüz tuttuğu günümüzde; tarihine, anelerine sahip çıkmaya çalışıp değerlerinin çoğunu kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaştırmıştır.

OSMANLI VİLAYET SALNAMESLERİNDE İSKİLİP KAZASI (1870-1907)

Mehmet ÇANLI¹

Özet

Osmanlı döneminde Çorum Sancağına bağlı olan İskilip, 1867 Vilayet Nizamnamesine göre Kastamonu Vilayeti Tosya Kazasına bağlanmıştır. Sonraki dönemlerde tekrar Çorum'a bağlanmıştır. Bu çalışmada İskilip Kazası'nın 1870-1907 tarihleri arası dönemin idari teşkilatı, sosyal ve kültürel yapısı ve üretim tüketim ilişkileri üzerinde durulacaktır.

---

¹ Prof. Dr. Hitit Üniversitesi Tarih Bölümü mehmetcanli@hitit.edu.tr. Bu bildiri, Mehmet Çanlı

GİRİŞ:

Türkçe’de “yıllık” anlamına gelen Salname,² bir senelik hadiseleri göstermek üzere oluşturulmuş yazılı eserlerdir. Tanzimat’tan sonra Türkçeye girmiş olan bu kelime, anlamı itibarıyla yıllık, belli konulara dayanarak bir senelik zamanı kapsayacak şekilde çıkarılan kitap, dergi olarak tanımlanmaktadır.³ Osmanlı’da batılılaşma çerçevesinde ilk resmi salname, 19. yüzyılın ortalarında Sadrazam Koca Reşit Paşanın teşviki ile tarihçi Hayrullah Efendi, Ahmet Vefik Efendi ve Ahmet Cevdet Paşanın ortak çalışmaları sonucu 1847’de “Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye” adı ile yayınlanmıştır.⁴

Devlet salnamelerinin yararının görülmesi üzerine vilayet salnameleri de çıkarılmaya başlanmıştır. Osmanlı’da ilk vilayet salnamesi, 1866 yılında neşredilen Bosna Vilayeti Salnamesidir. Son vilayet salnamesi ise, 1337-38 (1919-20) Bolu Livası Salnamesidir.

Özellikle 1867’de Vilâyet Nizamnamesinin çıkarılmasından sonra, vilayet salnamelerinde ciddi bir artış görülmüştür. Bununla ilgili sadrazamlığın bir emrinin olduğunu görmekteyiz. Örneğin H. 1321 tarihli Sivas Vilayet salnamesinde ifade edildiğine göre, salnamelerin her yıl düzenli çıkarılması ve her yıl yapılan yeniliklerin aktarılması gerektiği, gerek vali ve gerekse padişah tarafından istenilmektedir.⁵

Osmanlı Devletinin salnameleri yayınlamaya başlamasının birçok sebebi vardır: Öncelikli sebeplerden biri batılılaşma hareketidir. Ankara Vilayet salnamelerinde de ifade edildiğine göre, İngiltere’de, Fransa’da ve Almanya’da salnamelerin yayınlandığı ve bunun birçok yönden faydasının görüldüğünden bahsedilerek, Osmanlı’da da çıkartılmasından söz edilmektedir.

Diğer bir sebep de siyasidir. 1860’lı yıllar, Osmanlı Devletinde merkezileştirme faaliyetlerinin en yoğun yaşandığı dönemdir. 1867’de Vilayetler Kanunu çıkartılarak vilayetler oluşturuldu. Vilayetlerin daha iyi yönetilmesi ve her yönden merkezle ilişkilerinin sağlıklı yürütülmesi için salnamelerin her yıl çıkarılmasına önem verilmiştir. Buna bağlı olarak her vilayet, sorumlu olduğu bölgenin sosyal, ekonomik ve her türlü bilgisini

² Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB Yayınları: 2507, İstanbul, 1993, s.105

³ Hasan Duman; *Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri*, C. I, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000, s.1.

⁴ “Sâlnâme”, *İslam Ansiklopedisi*, C. X, MEB Yay., İstanbul 1980, s.134

⁵ H 1321 Sivas Vilayet Salnamesi, Sivas Vilayeti Matbaasında tab olunmuştur., s. 2, 3

derleyerek merkezi yönetime ve diğer vilayetlere göstermiş, bir bakıma merkeze bağlılık derecesini ve vilayetler arasında rekabetin oluşmasını sağlamıştır. Osmanlı merkezi yönetimi, bununla, kendi idaresi altındaki coğrafyayı tekrar keşfetme imkanını bulmuştur. Diğer yandan merkezi yönetim, ülke kaynaklarını tekrar tespit ettirerek, kalkınma hamlesini yakalamaya çalışmıştır.

Vilayetlerde salnameler, Valinin Mektubi Kalemi ve matbaa müdürleri tarafından hazırlanmıştır. Bağlı sancak ve kazalarda ise mutasarrıf ve kaymakamların görevlendirdiği kişiler tarafından bilgiler toplanmıştır. Bilgilerin toplanması aşamasında genelde başvurulan yöntem, sözlü tarih metodudur. Salnamelerde özellikle sosyal ve ekonomik konularla ilgili verilen bilgiler, resmi bilgilerden çok sözlü bilgilerdir. Bir bakıma salnameler, sözlü tarih geleneği açısından da önem arz etmektedir. Sözlü tarih metodu, önemlidir, ancak diğer kaynaklar desteklenmelidir.

İskilip, 1867 Vilayetler Nizamnamesine göre, nahiye konumundadır. Buna göre Kastamonu Vilayeti, Çankırı Sancağı Tosya Kazasına bağlı nahiye konumundadır. Bundan dolayı da öncelikle İskilip ile bilgileri, Kastamonu Vilayet Salnamelerinden takip ettik. 1894’te Çorum’un sancak ya da liva haline getirilmesiyle İskilip, buraya bağlanmıştır. Ancak başlangıçta Çorum’da liva teşkilatının tam olarak kurulamamasından dolayı, birkaç yıl daha İskilip ile ilgili bilgileri Kastamonu Vilayet Salnamelerinden takip ettik. 1894’ten sonraki bilgiler için Ankara Vilayet Salnamelerinden aldık.

1. İskilip Kazasının Kısa Tarihçesi:

Bizans döneminde “Hacılar Yolu” olarak bilinen ve İzmit’ten Amasya’ya uzanan askeri ve ticari amaçlarla kullanılan yol üzerinde bulunan İskilip Kazası, Beylikler döneminde vilayet konumunda bir yerleşim merkezidir.⁶ Osmanlı döneminde ise Çorum Sancağına bağlı bir kaza konumundadır. 1867 Vilayet Nizamnamesine göre Kastamonu Vilayeti Tosya Kazasına bağlı olarak nahiye konumuna düşürülmüştür. 1869 Kastamonu Vilayet Salnamesinden edindiğimiz bilgilere göre, idari teşkilat ve kurumlar bazında nahiyede, dönemin bütün kazalarında olan kurumların mevcut olduğunu görmekteyiz. Kısacası önceki teşkilat yapısı dağıtılmamıştır. Nitekim 1870 Yılında tekrar üçüncü sınıf bir kaza yapıldığını görmekteyiz.

⁶ Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara, 1983, s. 114

2. İskilip Kazasının Köyleri:

İskilip Kazasının mahalle ve köy isimleri ilk defa 1869 Yılında yayınlanan Kastamonu Vilayet salnamesinde verilmiştir. Daha sonra gerek Kastamonu ve gerekse Ankara Vilayet Salnamelerinde mahalle ve köy isimleri verilmemiştir. Nahiye konumunda iken kırk dokuz mahalle ve köy bulunmaktadır. 1880’lerde Kazaya on dokuz mahalle, yüz yirmi sekiz köy bağlıdır. Daha sonra köy sayısı yüz altmış dört’e çıkmıştır. Çorum Sancağına bağlanmadan önce kazaya yüz on beş köy bağlıdır. 1894 Yılında Çorum’a bağlandıktan sonra köy sayısı yüz yetmiş dört’e çıkmıştır.

1869 Kastamonu Vilayet Salnamesine göre İskilip Kazası mahalle, köy ve aşiretlerin isimleri aşağıdadır:

Meydan, Büyüктаş, Cami’-i cedid, Çavuş Sokağı, Hacı Ağa fevkâni, Ulu Dere, Ali Bey, Sarac İsa, Debbaghâne, Aşağı Oymak, Yukarı Oymak, Çukur Oymak, Hacı Piri, Ekiz oğlu müytâb, Kal’a Boğazı Mahalleleri, Fevkâni Viran, Kaya ağzı pancarlık, Tepe, Bahaeddin, Kunduzlu, Labe, Asarcık, Ovacık, Kuşlu, Akdoğan, Sakiözü, Urubağı, Kayı karabudak, Erek, Karaviran, Yavru, Avhad Yakası, Kuzuluk, Haruta, Van, Elmalı, Kurusaray, Cemur, Karmaş, Kil Kuyu Yaylacık Seki, Göbekli, İshaklı, Eski Ali Bey, Ziveli Aşireti.

3. İskilip Kazasının Kaymakam ve Belediye Başkanları:

Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre İskilip Kazasında kaymakamlık ve belediye başkanlığı yapmış olan idarecilerin isimleri aşağıdadır:

Yıl	Kaymakamlar	Belediye Başkanları
1869	Osman Ağa (Nahiye Müdürü)	Verilmemiş
1870	Ali Rıza Efendi	Ebu Bekir Sıtkı Efendi
1871	“	“
1872	Verilmemiş	Verilmemiş
1873	Ali Galip Efendi	Abdurrahman Ağa
1874	Mehmet Emin Efendi	“
1875	Elhac Mehmet Efendi	Hacı Salih Efendi
1876	Niyazi Efendi	“
1876	“	Hacı Osman Efendi
1877	“	Hacı Şakir Efendi
1878	“	Ömer Bey
1879	Kadri Bey	Mehmet Memiş Ağa
1880	Ahmet Raşit Efendi	Memiş Ağa

1881	“	Hacı Salih Efendi
1888	Mehmet Muhlis Efendi	Osman Efendi
1892	“	Osman Nuri Efendi
1893	Mehmet Asım Efendi	“
1900	Ahmet Tevfik Efendi	Ethem Efendi
1902	“	Raşit Efendi
1907	Ali Hilmi Bey	Ahmet Hamdi Efendi (Vekil)

Başlangıçtan 1892'ye kadar belediye başkanı olarak ismini verdiğimiz kişiler, belediye meclisi başkanıdır. Atama ile başa getirilmektedir. 1892'den itibaren ismini verdiğimiz kişiler belediye başkanıdır. Buna göre İskilip'in ilk belediye başkanı Osman Nuri Efendidir. İskilip'te belediyenin kurulması tahminen 1891 yılındadır.

4. İskilip Kazasının Nüfusu:

İskilip merkez kasabası ve genel kaza nüfus dökümleri aşağıda verilmiştir.

Yıl	İslam	Kıbtî Müslim	Kıbtî gayri Müslim	Rum	Ermeni	Katalik	Protestan	Gayrimüslim	Genel toplam	Yer
869	1921								1921	İskilip Nahiyesi ⁷
870	1921								1921	İskilip Kazası ⁸
871	1921								1921	İskilip Kazası ⁹
872	1921								1921	İskilip Kazası ¹⁰
873	1921								1921	İskilip Kazası
874	4120								4120	İskilip Kazası ¹¹

⁷ H. 1288 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 107

⁸ H. 1287 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 117

⁹ H. 1288 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 147

¹⁰ H. 1289 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 145

875	5 000	5						5 000	İskilip Kazası ¹²
876	5 500	5						5 500	İskilip Kazası ¹³
878	5 500	5						5 500	İskilip Kazası ¹⁴
878	1 000	5						1 00	İskilip Kazası ¹⁵
879	1 000	0						1 005	İskilip Kazası ¹⁶
880	1 000	0						1 008	İskilip Kazası ¹⁷
888 ¹⁸	7 776				3			7 819	İskilip Kazası
892	2 779				(¹⁹)			2 779	İskilip Kazası
893	3 486				0			3 511	İskilip Kazası ²⁰
900	1 075								İskilip mekez
900	5432							5432	İskilip Kazası
902	1 115						6	1 190	İskilip merkez
902								5 579	İskilip Kazası
907	2 914							2 914	İskilip merkez
907	8 788							8 788	İskilip Kazası

¹¹ H. 1290 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 164

¹² H. 1292 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 175

¹³ H. 1293 Kastamonu Vilayet Salnamesi, 2. 148

¹⁴ H. 1295 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 120

¹⁵ H. 1296 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.120

¹⁶ H. 1297 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 105; 4000 İslam Hane, 2 Ermeni hane mevcuttur.

¹⁷ H. 1298 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s . 108

¹⁸ H. 1306 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 337, 339; 7084 Hanedir.

¹⁹ H. 1310 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 425 Ermeni nüfus verilmemiş.

²⁰ H. 1311 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 289

Yukarıdaki listeye göre Kaza’da 1870’lerin başında yirmi iki bin civarında bir nüfus bulunmaktadır. Listede verilen rakamlar başlangıçta erkek nüfusu olarak verilmiştir. 1880’lerin ortalarından itibaren bayanlar da genel nüfusa dahil edilmiştir. 1890’larda ise genel nüfus kırk bin civarında olmuştur. 20. yüzyılın başlarında ise kazanın nüfusu elli bin civarındadır. Gayri Müslim olarak 1880’lerin başında Ermeni nüfus ilk defa görülmektedir. 1890’ların başında ise Rum nüfus gelmiştir. Bunun yanında bölgede Müslüman kıbtı (Çingen) bulunmaktadır.

5. İskilip Kazasının Eğitim Durumu:

Kaza, stratejik konumu ve iklim açısından elverişli bir bölge olduğu için eğitim ve kültürel açıdan da geçmişten beri önemli bir yere sahiptir. Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre İskilip’te 1869’da yedi adet medresenin varlığını görmekteyiz. Medreselerin isimleri ve öğrenci sayıları aşağıda verilmiştir:

Medresenin ismi ²¹	Öğrenci sayısı	Yılı
Hacı Emir Sultan Medresesi	39	1869
Ahmet Ağa Medresesi	37	1869
Köprübaşı Medresesi	10	1869
Debbaghane Medresesi	22	1869
İstanbulluoğlu Medresesi	13	1869
Hocazade Medresesi	17	1869
Kurban Efendi Medresesi	15	1869

Medreselerin yanında İskilip merkez ve köylerinde 1869’da kırk dört adet sıbyan mektebi²² bulunmaktadır. 1882’de ise kazada üç adet kütüphane bulunmaktadır.²³ 1888’de Rüştüye Mektebi, 1890’ların başında ibtidai mekteplerinin açıldığını görmekteyiz.

1894’te Çorum’a bağlandıktan sonra okullaşma oranında bir artış olduğunu görmekteyiz. Buna bağlı olarak da öğrenci sayısında da bir artış söz konusudur. Kazada beş kütüphane, on dört medrese, bir Rüştüye, iki ibtidai ve doksan yedi sıbyan mektebi bulunmaktadır.

²¹ H. 1286 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.74,75

²² Sıbyan mektebi sayısı sonraki yıllarda bazen artmış, bazen da düşmüştür.

²³ H. 1289 Kastamonu Vilayet Salnamesi, s. 129; Serbes Ahmet Ağa Medresesi Kütüphanesi kitap sayısı 120, Hocazade Medresesi Kütüphanesi kitap sayısı 350, Debbaghane Medresesi Kitap sayısı 45. Kütüphane ve Kitap sayısı sonraki yıllarda artmıştır.

6. İskilip Kazasının Askeri Durumu:

1892’de İskilip’te Hassa Ordusu İkinci Kastamonu Fırkasına bağlı olarak Üçüncü İskilip Taburu bulunmaktadır. Bu tabur, dört bölükten oluşmaktadır. Çorum’a bağlandıktan sonra askeri yapıda bir değişiklik yapılmamıştır.

7. İskilip Kazasının Dini ve Kültürel Hayatı:

İskilip Kazasında dini ve kültürel hayat, başlangıçtan beri çok zengindir. Şehir merkezinde cami, mescit, medrese, kütüphane ve tekkeler çoktur. İncelediğimiz dönemde İskilip ve bağlı köylerinde otuz sekiz cami ve mescit, altı tane de zaviye bulunmaktadır. Türbe ve yatır sayısı açısından da hatırı sayılmakla birlikte, Osmanlı Devletinin din politikasının oluşturulmasında büyük emeği olan Şeyhülislam Ebu Suud Efendinin, bu bölgede yaşamış olması, bölgeye büyük bir saygınlık kazandırmıştır.

Kasabanın dışında Ebu Suud Efendinin babası Şeyh Muhiddin-ı Yavsi Efendi, çocukları Şeyh Ebu’n-nasr, Şeyh Ebu’l-feth Efendinin türbeleri bulunmaktadır. Yine dönemin önemli şeylerinden Şeyh Habib, Şeyh Muslihiddin, Elhac Karani, Şeyh Muslihiddin, Şeyh Siraceddin, Şeyh Hacı Ferani, Şeyh Ahmedçe Sultan, Şeyh Ahmed Dede, Şeyh Akşemseddin, Karadonlu Can Baba, Şeyh Hamza, Mümin Dede, Şeyh Ali Dede ve Şeyh İshak Dede’nin yatırları bulunmaktadır.

8. İskilip Kazasının Ekonomik Yapısı

İskilip Kazasının ekonomisi tarım, hayvancılık, tuz madenleri ve ormancılığa dayanmaktadır. Kazanın arazisi geniş ve verimlidir. 1900’lü başlarında ekilebilen arazisi 320 bin dönüm civarındadır. 41 bin dönüm civarında da mezrası bulunmaktadır. Yetiştirilen ürünler, buğday, arpa, melez, karnik, mısır, cehri,²⁴ pamuk, çeltik, kendir, tütün, kitre ve diğer sebzelerdir.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre, başlangıçta kazanın hayvan sayısı hakkında bilgi verilmemiştir, ancak agnam vergisinin fazla olmasından, hayvan sayısının da yüksek olabileceğini tahmin etmekteyiz. 1900’lü yılların başında hayvancılığın geliştiğini görmekteyiz. Hayvancılıkta koyun ve tiftik keçi yetiştiriciliği yoğun olarak yapılmaktadır. Bölgede on sekiz adet debbaghanenin bulunması da bunu ispatlamaktadır.

Bölgenin başka bir geçim kaynağı da tuz işletmeleridir. Bunların bir kısmı kaya tuzu işletmesidir. Diğerleri ise memlehalardır. Memlehal:

---

²⁴ Boya sanayinde kullanılan bir bitki.

Yorga, Kocec, Kecec, Yerli ve Taytak memlehalarıdır. Bu memlehaler beş yüz kadar gölden oluşmaktadır. Yıllık yirmi beş milyondan fazla kıyye üretim yapılmaktadır. Bunların bir kısmının geliri Duyun-ı Umumiye İdaresine bağlıdır. Buralardan çıkan tuz, yakın bölgelere gönderilmektedir.

Ormancılığa baktığımızda bölgede, yüz km genişliğinde bir ormanlık arazi bulunmaktadır. Bunlar da Kise Gölü, Beyoğlan, Köse, Sarıyar, Çatak Öbek, Sülük Gölü, Karatepe, Sakar Öküz, Delik Taş ormanlarıdır. Bu ormanlarda çam, köknar, kavak ve diğer ağaç çeşitleri yetişmektedir. Halk, buradan kereste ve yakacak kesmektedir. Elde edilen ürünler, yakın yerlere ve Çankırı’ya gönderilmektedir. Orman ürünlerinden yıllık ortalama beş yüz bin kuruş civarında vergi alınmaktadır. 1870’lerin başlarından itibaren her yıl orman ve meyve çeşitliliğini arttırmak ve bataklıkların kurutulması amacıyla, resmi görevlilerin teşvikiyle cehri, üzüm ve diğer ağaç çeşitleri diktirilmiştir.

Sanayi üretimine baktığımızda ise, Çorap, Kilim, seccade, yün kuşak, tiftik, yünden mamül aba türü şeyler üretilmektedir. 1890’lardan itibaren kazada dericilik gelişmiştir. Bu dönemde kazada on sekiz adet debbaghane bulunmaktadır. Kazada ticaret çok canlıdır. Önceleri ticarete sermayeyi Menafi-i umumiye Sandığı sağlarken, daha sonra Ziraat Bankası şubesi kurulmuştur. Her yıl 12 Eylül’de başlayan ve sekiz gün devam eden bir panayır kurulmaktadır. Bölgeden yapılan ihracat, Sinop ve İnebolu limanlarına aktarılarak dış piyasalara satılmaktadır.

SONUÇ:

XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti, batılılaşma sürecinde kendi coğrafyasını, kaynaklarını .... tanıma fırsatını bulmuştur. Bu tanıma ve tanıtma sürecinde salnameler ön plana çıkmaktadır. XIX. yüzyılın son çeyreğinde yayınlanması yaygınlaştırılan salnamelerle, ülkenin maddi ve manevi kültürel varlıkları tespit edilerek, kalkınma planlarının yapılması başlatılmıştır.

1870-1907 yılları arası çıkarılan vilayet salnameleri, bir bakıma II. Abdulhamid döneminin bir özeti şeklinde de değerlendirilebilir. Devlet veya vilayet salnamelerinin, Abdulhamid döneminden önce çıkarılmaya başlanmış olması, bir bakıma eski yönetimlerle II. Abdulhamid döneminin karşılaştırılmasına imkan vermiştir.

1867 Vilayet Nizamnamesine göre, İskilip, Kastamonu Vilayeti, Tosya Kazasına bağlı nahiye konumundadır. Daha sonra Çankırı Sancağına bağlı üçüncü sınıf kaza haline getirilmiştir. 1870’li yıllarda bu coğrafyada yaklaşık yirmi beş bin kişi bulunurken, yirminci yüzyılın

başlarında ise kazanın nüfusu elli bin civarındadır. Gayri Müslim nüfus 1880’lerden itibaren kazada görülmeye başlanmıştır. İskilip’te nüfus hareketliliğinin fazla olduğu görülmektedir. Hatta burada muhacirin komisyonunun kurulduğunu ve faaliyet gösterdiğini salnamelerde görmekteyiz. Salnamelerde bölgeye göçün olduğu yönünde bilgiler varken, göçün nerden geldiği ve etnik yapısı konusunda bilgi verilmemektedir. Gelen bu kişiler için bataklıklar kurutularak toprak verildiğini görmekteyiz.

Kazada medrese ve okul çoktur. 1890’lardan sonra bölgede okullaşma ve öğrenci sayısında ciddi bir gelişim görmekteyiz.

Dini hayat, kazada çok canlıdır. Eski şeyhülislamlardan Ebu Suud Efendi’nin babası ve ailesinin mezarlarının İskilip’te bulunması ve buranın eski bir eğitim merkezi olması sebebiyle, bölgenin hem ilmi hem de tasavvufi açıdan bir merkez haline geldiğini görmekteyiz.

Kültürel hayata baktığımızda bölge, farklı tarihlerde idari teşkilatta farklı birimlere bağlı olmasından dolayı kültürel olarak farklı kaynaklardan beslenmiştir. Kazanın yakın döneme kadar Çorum ve diğer ilçelerine karayolu bağlantısı yoktu. Çorum il merkezi ile de iletişimi sağlıklı kurulamamıştı. 1890’lardan itibaren Çorum ile kazalar arasında karayolu çalışmaları başlatılmış olmasına rağmen yakın döneme kadar bitirilememiştir. Bu kopukluk, bir şekilde Çorum bölgesi ortak kültürünün İskilip’te de oluşmasını engellemiştir.

Örneğin İskilip, geçmişte Kastamonu’ya bağlı olduğu için kültürel olarak Kastamonu bölgesi kültüründen beslenmiştir. Günümüzde de bu şekilde devam etmektedir. Bölgede göçlerin fazla olması dolayısıyla, göçmenler de bölgeye farklı bir kültürel zenginlik katmıştır.

Bölge ekonomisi, ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık, ormancılık ve madencilğe dayanmaktadır. Tarım ürünlerine baktığımızda fazla bir çeşitliliğin olmadığını görmekteyiz. Hayvancılık açısından baktığımızda başlangıçta, geleneksel küçükbaş hayvancılık faaliyeti olarak koyun ve kıl keçisi yetiştiriciliği yapılmaktadır. 1890’lardan sonra ise koyun ve kıl keçiciliğinin yerine tiftik keçisi yetiştiriciliği başlamıştır. Buna bağlı olarak da kazada deri sanayi gelişmiştir.

KAYNAKÇA:

Salname:

Ankara Vilayet Salmameleri:

Yılı	Bulunduğu Kütüphane	Sayfa Sayısı
H 1318 (1900)	MİL 1960 SA 123	293
H 1320 (1902)	MİL 1960 SA 123	297+1
H 1325 (1907)	MİL 1960 SA 123	252+16

Kastamonu Vilayet Salmameleri:

Yıl	Bulunduğu Kütüphane	Sayfa Sayısı
H 1286 (1869)	İÜ 058 (563.1) 9435 SA 3	132
H 1287 (1870)	TTK A II-2143	132
H 1288 (1871)	A II- 2144	159
H 1289 (1872)	MİL 1960 SA139	163
H 1290 (1873)	Atatürk Ün.589 Millet Kütüphanesi 452	164
H 1291 (1874)	MİL 1960 SA 139	189
H 1291 (1874)	MK 454	169
H 1293 (1876)	MİL 1960 SA 139	173
H 1294 (1877)	TTK A II- 2142	180
H 1295 (1878)	BK 21/50; MK 456	127
H 1296 (1879)	MİL 1960 SA 139 MK 458	132

H 1297 (1880)	MK 459; BK 21/12	176
H 1298 (1881)	TTK A II-2145	191
H 1299 (1882)	TTK A II-2146	206
H 1306 (1888)	MİL 1960 SA 139	5+560
H 1310 (1892)	TTK A II-2150 MİL 1960 SA 139	1+ 552
H 1311 (1893)	TTK A II-2147 MİL 1960 SA 139	344
H 1312 (1894)	TT A II- 2149 MİL 1960 SA 139	376
H 1314 (1896)	MİL 1960 SA 139 BK 21/19	491+4

Kitap:

ÇADIRCI, Musa. **Tazminat Sürecinde Türkiye Askerlik**, Ankara, 2008

ÇANLI, Mehmet, **Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908)**, Çorum, 2013

DUMAN, Hasan. **Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri**, C. I, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000

KUNT, M. **Sancaktan Eyalete, 1550-16509 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi**, İstanbul, 1978

PAKALIN, Mehmed Zeki. **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. III, İstanbul, 1993

YÜCEL, Yaşar. **Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)**, Ankara, 1983

Makale:

GÖKBİLGİN, M. Tayyip. “15. Ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı VI

“Sâlnâme”, **İslam Ansiklopedisi**, C. X, MEB Yay., İstanbul 1980

Süreyya Faroqi, “Fatih Döneminden Evliya Çelebi Seyahatnamesine Kadar Çorum”, **Çorum Tarihi**, 1990

ŞİMŞİRGİL, Ahmet. “Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyliği”, **Türklük Araştırmaları Dergisi (TAD)**, Sayı 5, (1989)

XVI. YÜZYILDA İSKİLİP’TE NÜFUS VE YERLEŞME

Yrd. Doç. Dr. Rafet METİN¹

Özet

Kızılırmak havzasında yer alan birçok yerleşim birimi gibi, eski bir yerleşme yeri olan İskilib, İzmit'ten Amasya'ya uzanan, daha çok askeri ve ticari amaçlarla kullanılan yol üzerinde bulunmakta idi. Bizans döneminde "Hacılar Yolu" olarak adlandırılan, İskilib, Türk fethinden sonra da önemini korumuştur. Beylikler döneminde "vilayet" olarak anılmaya başlamış, Osmanlı hakimiyeti ile beraber ise Çorum Sancağı'nın kazaları arasında yer almıştır. 1520 tarihinde kaza merkezinde on adet mahallesi ile birlikte Karabörk Divanı, Fevketarık Divanı, Uluköy Divanı, Tattetarık Divanı , Halkasuyu Divanı, Koğa Divanı, Bayat Divanı gibi idari ünitelere sahip olan İskilip'in 1576 tarihinde hem idari yönden hem de nüfus bakımından daha da genişlediği görülmektedir.1576 tarihinde mahalle adedi on bire çıkarken kazaya bağlı başta İskilip Nahiyesi olmak üzere Karabörk Divanı, Uluköy Divanı, Fevketarık Divanı, Tattetarık Divanı, Halkasuyu Divanı, Bayat Divanı ve Koğa Divanı gibi 8 idari ünite yer almaktadır.Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan 1520 tarihli ve 444 numarada kayıtlı Mufassal Tahrir defteri ile Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivinde yer alan 1576 tarihli ve 38 numara da kayıtlı Tahrir defterlerinden istifade etmek suretiyle günümüzde Çorum'un şirin ilçelerinden birisi olan İskilip'in XVI.Yüzyılda nüfus ve yerleşmesine bir nebze de olsa katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İskilib, nüfus, yerleşme, tahrir defterleri

---

¹ Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD.
Rafet_metin71@hotmail.com

Population and Settlement in İskilip in 16. Century

Abstract

İskilip that is a old settlement like a lot of settlement which situated in Kızılırmak Basin. İskilip was in road which run from İzmit to Amasya and this road used for military and commercial aims. İskilip was called as “Hacılar Yolu” in Byzantine period. After the Turkish conquest, İskilip maintained its importance. İskilip had called as province in period of beyliks, then, it was district of Çorum in Ottoman period. In 1520, İskilip has 10 neighborhoods and governmental units like Karabörk Divanı, Fevkettarık Divanı, Uluköy Divanı, Tattettarık Divanı , Halkasuyu Divanı, Koğa Divanı, Bayat Divanı. In 1526, İskilip continued to enlargement aspect of both governmental and population. In 1526, İskilip has 11 neighborhood and 8 govenmental units which bounded to district called as İskilip Nahiyesi, Karabörk Divanı, Uluköy Divanı, Fevkettarık Divanı, Tattettarık Divanı, Halkasuyu Divanı, Bayat Divanı and Koğa Divanı. Benefiting basically from the1576 dated number 38 tahrir register belong to general directorate of land registry and cadastre and 1520 dated number 444 mufassal register belong to the Ottoman archives of the prime ministry, this study attempts to contribute to the İskilip which is cute province of Çorum, aspects of population and settlement.

KeyWords: İskilip, Population, Settlement, Tahrir Registers

GİRİŞ

İsminin Hititlerin başşehri, Hattuşa'nın yaklaşık 20 km. kadar güneyinde bulunan Tavium 2'dan geldiği bilinen Çorum adı, Abbasiler dönemindeki tarihçiler tarafından, Nikiyye (Yenkoniye) olarak belirtilmektedir.³ İkinci derecede ticaret yolları üzerinde bulunan Çorum Yeşilirmak'ın kollarından biri olan Çorum Suyu yakınında kurulmuştur. Bölgede tarımın gelişmesine önemli katkı sağlayan Çorum Suyu, şehrin batısından geçmektedir. Şehrin etrafındaki dağlar bol geçitli ve parçalanmış olduğu için diğer bölgeleri Çorum şehrine bağlayan yollar bu dağların üzerinden geçmektedir. Bu yollar günümüze kadar önemini korumuştur.⁴ Şehrin kısaca tarihi gelişimine bakılacak olursa;

Çorum ve civarı XIV. yüzyılın sonlarında kısmen Kadı Burhaneddin Ahmed'in elinde bulunmaktaydı. Yıldırım Bayezid Osmancık'ı ele geçirdiği zaman, Kadı Burhaneddin burasının kendi hakimiyet sahasına dahil olduğu ve reayasından alınan eşyanın iadesini barış için şart koşmuştur. Olayın nihayetinde cereyan eden Çorumlu Muharebesi'nde Osmanlı öncü kuvvetleri yenilgiye uğratılmıştır (1393). Çelebi Mehmed'in devleti yeniden derleyip toparlamasından sonra Çorum Bölgesi Eyalet-i Rûm'daki yerini almıştır. Rûm Beylerbeyliği merkezinin zaman zaman Amasya ve zaman zaman Tokat olduğu görülmektedir.⁵ 1427'den sonra yöre, merkezi Amasya'da bulunan ve bugünkü Amasya, Tokat, Sivas, Samsun'u kapsayan eski Rum Eyaletinin bir parçası olmuştur.⁶ 1513'ten sonra müstakil bir Liva (Sancak) konumu kazanan Çorum yöresinde, Çorumlu, İskilip, Osmancık, Karahisar-ı Demirli ve Katar gibi belli başlı beş kaza mevcuttu.⁷ Yöre hakkında ilki 1427'den sonra olmak üzere 1455, 1480-85, 1520, 1554, 1574-1576, altı defa tahrir yapıldığı bilinmektedir. Çorum yöresine ait ilk defter 1455-56 tarihli MM 354'tür. İstanbul Başbakanlık Arşivinde bulunan bu defter eksiktir. 1520'lere ait biri mufassal (Td,444), diğeri de mücmel (Td,387) ve Tapu Kadastro Kuyud-ı kadîme arşivinde bulunan (Td, 38) numaralı defterlerdir. Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan H:920/M:1520 yılına ait 444 numaralı tahrir defteri ile Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme arşivinde bulunan H:984/M:1576 tarihine ait 38 numaralı tahrir

² Texier, Ch., *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (Çev. Ali Suat) C.II, Ankara, 2002, s.478.

³ Kamil Şahin, “Çorum Adının Menşei”, *Osmanlı Döneminde Çorum*, Çorum, 2006, s.27.

⁴ Türk Ansiklopedisi “Çorum” C.12.M.E.B. Basımevi, 1964.s.117.

⁵ Üçler Bulduk, “Çorum Sancağının Osmanlı İdarî Teşkilatındaki Yeri -1”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı. 3, .s.130.

⁶ Mehmet Öz, “15 ve 16.Yüzyılda Çorum Sancağı: Nüfus ve İktisadi Hayat”. *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum sempozyumu*.26-27 Temmuz 1991.s.5.

⁷ Öz,agm.s.6.

defterlerinden faydalanılmak suretiyle 1520-1576 yılları arasında İskilip kazasının nüfus ve yerleşme konusuna bir nebze olsa katkı sunulmaya çalışılmıştır.

İSKİLİB KAZASI

İskilib, Kızılırmak havzasında yer alan birçok şehir gibi, eski bir yerleşme bölgesi olan İskilib, Bizans döneminde "Hacılar Yolu" olarak adlandırılan, İzmit'ten Amasya'ya uzanan askeri ve ticari maksatlarla kullanılan yol üzerinde bulunmakta idi.⁸ miştir. Beylikler döneminde "vilayet" olarak anılan İskilib, Osmanlı hakimiyeti ile beraber Çorum Sancağı'nın kazaları arasında yer almıştır. 1520'de "Nefs-i İskilib"⁹ 11 mahalleden oluşmakta idi.

Mahalleler /Defter Td.444/H:927/M:1520	Bekar	Evli	İmam	Hatip	Pir-i fani	Toplam Nefer
Cami	41	68	-	1	-	110
Cami-i Fevkettarîk	39	59	1	-	-	99
Ali Bey	21	35	-	-	-	56
Şeyh Halil	45	39	1	-	-	85
Hacı Pîri	31	34	1	-	-	66
Zaviye-i İsa	9	7	1	-	-	17
Yenice	23	22	1	-	-	46
Meydan	8	7	1	-	-	16
Kasım Fakı	24	33	1	-	1	59
Zaviye-i Şeyh Musa	3	14	-	-	-	17
Cemaat-i Huffaz-ı Cami ⁹	-	17	-	-	-	17
Genel Toplam	244	335	7	1	1	588

Tablo I. H:927/M:1520 Tarihinde İskilib'de Mahalleler ve Nüfus

Tablodan görüleceği üzere beraber yazılan Cami Mahallesi ve Cami-i Fevkettarîk, mahalleleri İskilib'in en kalabalık mahalleleridir. Defterde her iki mahalle ayrı mahalleler olarak kaydedilmiştir. Nüfus bağlamında en az nüfusa sahip olan mahalleler ise Meydan, Zaviye-i İsa, Zaviye-i Şeyh Musa mahalleleridir. Tabloda dikkat çeken bir husus hafızların bir kalemde belirtilmesine rağmen Ali Bey ve Zaviye-i Şeyh Musa mahalleleri hariç diğer mahallelerde imam ve müezzin gibi görevlilerin bulunmasıdır. Başka bir husus ise mahalle isimlerinin oluşumunda daha çok dini simgelerin ön

⁸ Bulduk, agm.s.148.

⁹ Td,444,s.173 "Avarız-ı divaniyeden muaf" ibaresi düşülmüştür.

planda yer almasıdır. Cami, zaviye gibi kurumların yanında kurucularının adı ile anılan mahalleler dikkat çekmektedir. Cami, Cami-i Fevket'tarîk, Zaviye-i İsa, zaviye-i Şeyh Musa, Ali Bey, Kasım Fakı, Şeyh Musa gibi mahalleler bu mahallelere misal olarak verilebilir.¹⁰ Nefs-i İskilib'in 1520 yılındaki nüfus durumuna baktığımızda defterde mahallelerde yaşayan evli kimseler *hane* bekârlar ise *mücerred* olarak belirtilmiştir. Bunların dışında yaptıkları iş ya da fizikî durumları nedeniyle vergiden muaf olan imam, âma, pîr-i fâni gibi kimselerden sadece Kasım Fakı mahallesinde bir adet pîri fani kaydı yapılmıştır.¹¹ Evli, bekâr ve muaf zümrelerin toplam sayıları *neferen* olarak ayrıca verilmiştir. Bu konuda Barkan'ın bir hâne için teklif ettiği 5 çarpanı ile ifade edilen ve toplam nüfusu bulmak için $hane \times 5 + mücerred = toplam nüfus$, olarak ortaya konulan veriler 1520 yılında İskilib Kazası'nın nüfusunu tespit etme bakımından müracaat ettiğimiz kaynak olmuştur.¹² Tablo I'deki veriler dikkate alındığında toplam hanenin 318, mücerred'in ise 244 olduğu görülmektedir. Bu durumda toplam nüfusun muaf zümrelerinde dahil edilmesi ile birlikte 1843 olduğu görülmektedir.

1576'da ise İskilib kaza merkezinde mahalle sayısının aynı olduğu ancak Cami mahallesinin Cami-i Kadıasker olarak değiştirildiği, yeni bir mahalle olarak ta Ebus'sud mahallesinin teşekkül ettiği görülmektedir.¹³ Tablo-II'de yeni kurulan Ebu-s'sûd mahallesi haricindeki mahallelerin tamamına yakınının 1520-1576 arası mevcut olduğu görülmektedir.

Mahalleler /Defter Td.38/H:984/M:1576	Bekar	Evli	Hatip	Muhassıl	Müteveli	Duaguy	Faraş	Toplam Nefer
Cami-i Fevkettarîk	99	144	-	2	1	1	1	248
Ali Bey	24	41	-	-	-	-	-	65
Şeyh Halil	73	54	-	-	-	-	-	127

¹⁰ Td,444, s.168, 169, 170, 171, 172,

¹¹ Td,444,s.172.

¹² Ömer Lütfi Barkan “ Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası TM,X(1951-1953).s.11-12.*

¹³ Td,38,s.151/b-154/a

Cami-i Kadıasker	45	75	1	-	-	-	-	121
Hacı Pîri	42	52	-	-	-	-	-	94
Zaviye-i İsa	26	21	-	-	-	-	-	47
Yenice	15	33	-	-	-	-	-	48
Meydan	8	10	-	-	-	-	-	18
Kasım Fakı	39	33	-	-	-	-	-	72
Zaviye-i Şeyh Musa	21	24	-	-	-	-	-	45
Cemaat-i Huffaz-ı Cami ¹⁴	-	18	-	-	-	-	-	18
Cedid Ebu’s-Su’ud	85	103	-	-	1	-	-	189
Genel Toplam	477	608	1	2	2	1	1	109 2

Tablo I. H:984/M:1576 Tarihinde İskilib’de Mahalleler ve Nüfus

Tablodan görüleceği üzere beraber yazılan Cami –i Kadıasker ve Fevkettarîk, İskilib’in en kalabalık mahalleleridir.1520’de olduğu gibi mahalle isimleri kurucularının adı ile anılmaktadır. Nitekim Kadıasker Cami Mahallesi, Anadolu Kadıaskerliği yapmış olan Mevlana Cafer Çelebi'den adını almaktadır.¹⁵ Kadıasker Mahallesi gibi yeni oluşturulan diğer bir mahallede Şeyhü'l-İslam Ebu's-su'ud Efendi mahallesidir. Osmanlı Devletinin ünlü müftüsü Ebussuûd Efendi (1491-1574), memleketi olan İskilib'e bir cami yaptırmıştır. Adı geçen mahalle, onun hatırasını taşımaktadır¹⁶. 1576 yılında İskilib’in merkez nüfusuna baktığımızda $hane \times 5 + mücerred = toplam nüfus$, formülünden muafarla birlikte yaklaşık 3524 olduğu anlaşılmaktadır.1520 yılında nüfusun 1843 olduğu düşünülecek olursa nüfus artışının 1520-1576 arası %100'e yakın olduğu görülmektedir. Toplam nefer bazında baktığımızda 1520 yılında evli neferin %56.9, bekâr neferin % 41.9 muaf neferin ise %1.5 olduğu anlaşılmaktadır.1576 yılında ise evli neferin%55.6, bekâr neferin % 43.6 muaf zümrenin ise % 0.6 olduğu görülmektedir. Artış oranlarına baktığımızda nüfusun yaklaşık iki kat arttığı

¹⁴ Td,444,s.173 “Avarız-ı divaniyeden muaf” ibaresi düşülmüştür.

¹⁵ Bulduk, agm. 133.

¹⁶ Bulduk, agm,134.

ancak İskilib merkez kazasında evli nüfus ve bekar nüfusun yüzde olarak eşit bir şekilde dağıldığı anlaşılmaktadır.

İSKİLİB KAZASINA TABİ NAHİYELER

1.*Uluköy Divanı*: Uluköy Divanı: İskilib'in hemen kuzeyinde, Ağcasu, Göldağı ve İkipınar Köyleri arasındaki alanı içine almaktadır. İskilib-Tosya Yolu nahiyenin batı sınırını oluşturur.¹⁷ 1520'de nahiyenin merkezi durumundaki Nefs-i Uluköy'ün 29 neferden oluşan bir yerleşim birimi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ Uluköy Divanı anılan dönemde 10 köyden mürekkep, küçük bir nahiye olarak görülmektedir. Uluköy Divanı'nın en fazla nüfusu olan köyü Bağ Özü Karyesidir. 102 vergi nüfusunun kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹ 1576'da adı geçen köyde 165 vergi nüfusu kaydedilmiştir.²⁰ Bu köylerin yanında Kuruçay,²¹ Çanak,²² gibi köyler Ulu köy divanının önemli köylerindedir.

2.*Kara Börk (berk) Divanı*: Günümüzde, İskilib ve Çorum Merkez İlçelerini birbirinden ayıran Kızılırmak'ın kuzeyinde yer almaktadır. Batıda İskilib, doğuda Osmancık Kazası ve kuzeyde de Tahtettarık Divanı ile çevrili bir bölgedir.²³ 1520 yılında Karabörk divanına tabi 20 köy bulunmaktadır. Bu köylerden Çay karyesi 93 nefer ile nahiyenin en kalabalık köyüdür.²⁴ Defterde köy Kucac Divanına tabi olarak gösterilmiştir.²⁵ Bu divan 1272 tarihli Cacabey vakfiyesinde geçen Kacac Özü Divanı olmalıdır.²⁶ Nitekim bu divanın adını taşıyan Kucac Karyesi de Karabörk Nahiyesinin köylerindedir. Bu köyün nefer sayısının 1520 yılı itibarıyla 89 olduğu mufassal defterde kayıtlıdır.²⁷ Bu köylerin yanı sıra Karabörk nahiyesinin Şaphane,²⁸ Karacaşehir,²⁹ Kozlu Viran,³⁰ Öyük,³¹ Kızıl Pelid,³² Çiftlik³³ ve

¹⁷ Bulduk, agm, 154.

¹⁸ Td,444,s.176.Belgede “ Nefs-i Ulu malikâne vakf-ı ebna-i Şadi Bey tımar” olarak geçmekle birlikte 29 nefer kaydı düşülmüştür.

¹⁹ Td,444,s.175.

²⁰ Td, 38 s. 162b-163a.

²¹ Td,444,s.180 1520'de 89 neferin yer aldığı bu köyde 1576'da136 nefer yer almaktadır.(Td, 38, s. 169a).

²² Td,444,s.178 bu köyde 1520'de 84 nefer kayıtlı iken 1576'da 142 nefer kaydedilmiştir.(Td,38s.198b)

²³ Bulduk, agm, 154.

²⁴ TD,444, s.199.

²⁵ Td.444,s.192.

²⁶ Bulduk , agm, s.153

²⁷ Td,444,s.192.

²⁸ Td,444,s.188.Belgede “ iki başdan vakf-ı imaret ve medrese-i Sultan Beyazıd Han bin Mehmed Han tâbe serahu der imamet ve ez avarz-ı divaniye telafih” kaydedilmiş olup toplam 27 neferi vardır.

Demirciyan ³⁴ gibi köyleri de mevcuttur. Karabörk Divanı içerisinde mufassal defterden tespit ettiğimiz kadarıyla Beydili,³⁵ Eyne³⁶ ve Yörügân ³⁷cemaatleri ile ilgili bilgiler mevcuttur.

3.*Fevkettarîk Divanı*: Kanuni devrinde de İskilib'in nahiyeleri arasında geçmekte olan Fevkettarîk¹⁴¹ İskilib'deki bir mahalleye ismini verdiğinden anlaşılacağı üzere, şehre yakın bir bölgede olmalıdır.³⁸ Kelime olarak "yukarı yol" anlamına gelen nahiye, İskilib-Tosya yolunun batı yakası üzerindeki bölgeleri içine almaktadır. Müradifi durumundaki Tahtettarîk Nahiyesi ise bu yolun doğu yakasında, Fevkettarîk ile sınır oluşturmaktadır. XVI. Yüzyılın sonunda kaza yapılan Fevkettarîk, XIX. asra dek bu vasfını korumuştur".³⁹

1520 yılında 7 köyden ibaret olan nahiyenin mufassal deftere Divân-ı Ovacık Tabi-i Fevkettarîk olarak kaydedildiği görülmektedir.⁴⁰ Bugün de çoğu mevcut olan köylerden en büyüğü 151 nefer nüfusu ile Karımıştır.⁴¹ 1576'da Karımış köyünde 813 nefer olduğu mufassal deftere kaydedilmiştir.⁴² 1520'de Sorgun,⁴³ Çomu,⁴⁴ Yağluca,⁴⁵ Yanoğlan,⁴⁶ Sadıklar,⁴⁷ köyleri nahiyenin diğer köyleridir.

²⁹ Td,444,s.189.Mufassal defterde “Nısf-ı Malikâne vakf-ı Medrese-i İskilib nısf-ı aher malikane divanı” şeklinde kaydedilmiş olup toplam 66 nefer kaydedilmiştir.

³⁰ Td,444,s.194.Belgede “Nısf-ı malikâne ve Nısf-ı aheri mülk-i İskiliblü Kasım Çelebi veled-i Ahmed Bey divanı tımar” olarak geçmektedir.Toplam 81 nefer kaydedilmiştir.

³¹ Td,444,s.198.“Karye-i Öyük divanı tımar” olarak kaydedilmiş olup toplam 88 neferi vardır.1576 yılında bu köyde 257 vergi nüfusunun olduğu mufassal deftere kaydedilmiştir.(Td,38,s.194b).

³² Td,444,s.200. Toplam 37 neferin ikamet ettiği köyde 36 neferle Hisarcalı cemaati ve 37 neferle Kızılca Kilise cemaati mufassal defterde ayrıca karye içerisinde kaydedilmiştir.

³³ Td,444,s.197.Köyde 16 nefer kayıtlıdır.

³⁴ Td,444s.191.Mufassal defterde “Karye-i Demirciyan tabi-i Divân-ı Karabörk malikane dört sehm” olarak geçmektedir. Dört sehmden 1.5 sehmi Hacı Yakub, 1.5 sehmi İsa ve Halik bin İbrahim’e geriye kalanın tamamı ise der tevliyet-i fahru’İmeşayih Şeyh Muhyiddin vakf-ı evladına hüccet-i şer’iye defter olundu.

³⁵ Td,444,s.197.Beydili cemaatinin ekinliği olarak geçen mezraada 5 nefer kaydı düşülmüştür.

³⁶ Td,444,s.197.Mufassal defterde Eyne cemaati ile alakalı olarak “ raiyyetleri dağılıb mütemekkin oldukları yerde kayd olunmuşlardır. Ba berât-ı âlişan” kaydı yer almaktadır.

³⁷ Td,444,s.197.Yörügân cemaati için Mufassal defterde “ Cemaat-i Yörügân ez Kastamonu raiyyetleri dağılıb mütemekkin oldukları yerde kayd olundu.Berât-ı Padişahi” ibaresi yer almaktadır.

³⁸ Bulduk, agm, 142.

³⁹ Bulduk, agm, 142.

⁴⁰ Td,444,s.205

⁴¹ Td,444,s.213

⁴² Td,38,s.187/b

4. *Tahtettarik Divanı*: Fevkettarik'in hemen karşısında yer alan nahiyeye, kapladığı olan itibariyle de Fevkettarik'den daha geniş sınırlara sahiptir. Nahiyenin güneyinde Uluköy ve Karabörk, kuzeyinde ise Koğa divanı yer almakta, doğusu ise Osmancık Kazası ile sınır oluşturmaktadır.⁴⁸ 1520 Tarihinde 10 köyden oluşan nahiyede toplam 39 nefer civarında Cemaat-i Dervişândan evlâd-ı Şeyh Semseddin'in olduğu mufassal defterde kaydedilmiştir.⁴⁹ Ova Yakası⁵⁰, Kuz⁵¹, Beyoğlanı⁵², Kutluözü⁵³, gibi nüfus bakımından büyük köylerin yanında Harun, Molla Bayad, Dağ Hisarı, Yaylak Sekisi gibi köylerde mevcuttur. 1576'da 1520'de olduğu gibi nahiyede 10 köy bulunmaktadır. Ova Yakası⁵⁴ ve Sivriseki⁵⁵ köyleri nüfus bakımından en kalabalık köyler olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca Kuz, Beyoğlanı, Kutlu Özü ve İki Kilise Köyleri de 100 neferin üzerinde vergi nüfusu barındırmaktaydı ki, bu köyler halen Çorum il hududu dahilindedir.

5. *Koğa Divanı*: Bu Divan İskilib Kazasının en küçük nahiyesidir. 1520 yılında 4 köyü olan nahiyenin en büyük köyü 64 nefer nüfusu ile Tekür

⁴³ Td,444,s.205. Mufassal Defterde 63 kayıtlı neferi olan köy hakkında “Divanı tmar rub' malikâne vakf-ı ebna-i Hacı İlyas Bey ve rub' mülk-i Kasım veled-i Yakub ve vakf-ı şeriyeye...” tabiri kullanılmıştır.

⁴⁴ Td,444,s.208. Mufassal Defterde 108 neferi olan köy hakkında “nısf malikane mülk-i İskiliblü Mustafa Dede, Kasım, Yusuf, Derviş, Ahmed, Mustafa, eşerler bakileri her yıl eşerler nısf-ı aher mülk-i İskiliblü İsmail” İbaresini yer almaktadır.

⁴⁵ Td,444,s.211. 30 neferi olan köy hakkında “Malikâne mülk-i İskiliblü, Mustafa, Fahreddin, İlyas, Hızır ibaresini yer almaktadır.

⁴⁶ Td,444,s.211. 28 neferi olan köy hakkında Mufassal defterde “nısf malikane mülk-i İskiliblü, Mustafa, Hızır, Derviş Mehmed, Kasım, kaydı yer almaktadır.

⁴⁷ Td,444,s.210.24 neferi olan köy hakkında mufassal defterde “Malikâne-i mülk-i İskiliblü Derviş Ali divân-ı tmar” kaydı yer almaktadır.

⁴⁸ Bulduk, agm, s.151-152.

⁴⁹ Td,444,s.223. Mufassal defterde “Evlâd-ı Şeyh Şemseddin muaf ve müselleme bi mücib-i Hükm-i Sultan Beyazıd-ı Sani tâbe serahü ve Selim Han...” ibaresi düşülmüştür.

⁵⁰ Td,444,s.234. Mufassal defterde Ferşad, mehmed ve Sinan adındaki beylere tmar olarak ayrıldığı ifade edilmektedir. Toplam nefer sayısı 154 olarak belirtilmiştir.

⁵¹ Td,444,s.232. mufassal defterde Abdullah, Mehmed ve Emrullah beylere malikâne olarak kaydedilmiştir. Toplam nefer sayısı 120 olarak belirtilmiştir.

⁵² Td,444,s.239. Köyün toplam vergi nüfusu 51 olarak kaydedilmiştir.

⁵³ Td,444,s.240. Mehmed ve Ahmed adındaki kimselere malikâne olarak kaydedilmiştir. Toplam vergi nüfusu ise 61 olarak belirtilmiştir.

⁵⁴ Td,38, s.171/a mufassal defterde 255 nefer kaydedilmiştir.

⁵⁵ Td,38, s.224/b mufassal defterde 258 nefer kaydedilmiştir

Pınarıdır.⁵⁶ Saraycık, Dere, Çatak nahiyenin diğer köyleridir.1576’da ise Tekür Pınarı köyünün 102 neferin bulunduğu mufassal deftere kaydedilmiştir.⁵⁷ 1520’de olduğu gibi Çatak, Dere ve Saraycık, nahiyeyi oluşturan diğer köylerdir.

6. *Halkasuyu Divanı*: İskilib merkezinin güneyinde, kasabaya oldukça yakın bir bölgedir. Nahiyе ismini, İskilib’in hemen yanından geçen dereден almış olmalıdır. Batı ve güney sınırını Bayat Nahiyесinin oluşturduğu divan kapladığı alan ve köy sayısı itibariyle oldukça küçüktür.⁵⁸ 1520’de Halkasuyu Divanına bağlı yedi köy mevcuttur. Nahiyenin en kalabalık köyü 140 nefer ile Beydili köyüdür.⁵⁹ Bu köyün yanında 130 nefer nüfusu ile Orta Yer köyü yer almaktadır. Bu köyün özeliği nahiyenin alış- veriş merkezi olmasıdır. Mufassal defterde “ *Karye-i Orta Yer tabi-i Halkasuyu mezkûr karyede Sinan Paşa merhum imaret yapub bazar yeri kurmuş hükm-i Sultan Selim Han ile Kargu nam mevzide bazar dururmuş....*”⁶⁰ Kaydı yer almaktadır.100 nefer nüfusu ile Viranseki köyünün⁶¹ yanı sıra Kayı,⁶² Akkise,⁶³ Obruk⁶⁴ Nahiyenin diğer köylerindedir.1576’da 1520 yılında olduğu gibi Halkasuyu Divanına bağlı yedi köy bulunmaktadır. 235 nefer ile nahiyenin en kalabalık köyü Viranseki Karyesidir.⁶⁵ Nahiyenin alış-veriş merkezinin 1520 yılında olduğu gibi Ortayer Köyü olduğu mufassal deftere kaydedilmiştir. Ortayer aynı zamanda nahiyenin nüfus açısından ikinci büyük köyü durumundadır.⁶⁶ Beğdili⁶⁷ ve Obruk⁶⁸ nahiyenin diğer kalabalık köylerindedir.

7. *Bayat Divanı*: İskilib Kazası'nın en büyük nahiyesi durumundadır. Batıda Kengiri (Çankırı), doğuda Fevkettarık, iskilib ve Halka Suyu ile çevrili olan Bayat, güneyde Kızılırmak'a kadar uzanır.⁶⁹ Bu sınırlar hemen hemen günümüzde de muhafaza edilmiştir. Kuzeyde ise bugün İskilib

⁵⁶ Td,444,s.244.Mufassal defterde toplam vergi nüfusu 64 olarak kaydedilmiştir.

⁵⁷ Td,38,s..213/a

⁵⁸ Bulduk, agm,s.155.

⁵⁹ Td,444,s.252.Mufassal defterde köy ile alakalı olarak malikâne vakf-ı divani tumar kaydı düşünülmüştür.

⁶⁰ Td,444,s.250.

⁶¹ Td,444,s.246.Köyün toplam vergi nüfusunun 100 nefer olduğu kaydedilmiştir.

⁶² Td,444,s.249.Toplam 7 nefer kayıtlıdır.

⁶³ Td,444,s.248.Toplam 46 nefer kayıtlıdır.“Mülk-i verese-iAhmed Bey divani tumar” kaydı yer almaktadır.

⁶⁴ Td,444,s.246.57 nefer kayıtlıdır.

⁶⁵ Td,38,s.184/a-184/b

⁶⁶ Td,38,s.187/a.

⁶⁷ Td,38,s.167/b. Mufassal defterde köyün toplam nüfusu 185 nefer olarak belirtilmiştir.

⁶⁸ Td,38,s.217/b köyün toplam nüfusu 110 nefer olarak kaydedilmiştir.

⁶⁹ Bulduk, agm,s.152.

sınırları içerisinde kalan Kuş (Kuşlar) ve Ahlat Köyleri ile Tahtettarık'e de komşu olmuştur.⁷⁰ Dolayısıyla Bayat, diğer nahiyelere göre geniş bir alana yayılmıştır. Ancak Fevkettarık ve Tahtettarık Divanları gibi daha küçük idari birimler 16.yüzyıl sonundan itibaren "kaza" statüsünü kazandıktan halde Bayat, müstakil bir kaza olamamış ve İskilib'in doğal bir parçası olarak kalmıştır.⁷¹ 1520 yılında nahiyeye bağlı 42 köy bulunmaktadır. Bu köyler içerisinde en fazla nüfusa sahip olan Çukur köyünün nüfusu mufassal defterde 152 nefer olarak kaydedilirken⁷² Baş Ovacık köyünün nüfusu 111 nefer olarak belirtilmiştir.⁷³ Saray Katar⁷⁴, Pancarlık,⁷⁵ Akyazı⁷⁶, Ahi Dede⁷⁷, Belviran⁷⁸, Kuşköy⁷⁹, Bahaeddin⁸⁰, köyleri vergi nüfusu bakımından nahiyenin büyük köyleri olarak görülmektedir. 1576'da nahiyeye bağlı 45 köy bulunmaktadır. Bu köyler içerisinde en fazla nüfusa sahip köy Çukur'dur. Bu köyün 247 vergi nüfusu bulunmaktaydı⁸¹. Nahiyenin Saraykatar köyünün vergi nüfusu ise ikiyüz neferi geçmektedir⁸². Anbarcık, ve Pancarlık Köylerinde de vergi nüfusu 100'ü aşmaktaydı.

İskilip Kazasına Tabi Nahiyeler	H:927/M:1520 Köy aded	H:984/M:1576 Köy aded	Nefer Sayısı H:927/M:1520	Nefer Sayısı H:984/M:1576
Nefs-i İskilib (Mah.)	11 (Mahalle)	10 (Mahalle)	588	1092
Fevkettarık	7	7	861	759
Tahtettarık	10	10	843	1339

⁷⁰ Bulduk, agm, s. 152.

⁷¹ Bulduk, agm, s. 152.

⁷² Td, 444, s. 255.

⁷³ Td, 444, s. 258

⁷⁴ Td, 444, s. 272. Mufassal defterde toplam 95 nefer kayıtlıdır.

⁷⁵ Td, 444, s. 260. Mufassal defterde "Mülk-i verese-i Ahmed" kaydı düşülmüştür. Toplam nüfus 66 nefer olarak belirtilmiştir.

⁷⁶ Td, 444, s. 270. Köyün toplam nüfusu 50 nefer olarak belirtilmiştir.

⁷⁷ Td, 444, s. 257. Köyün toplam nefer sayısı 57 olarak kaydedilmiştir.

⁷⁸ Td, 444, s. 261. Köyün toplam nefer sayısı 56 olarak kaydedilmiştir.

⁷⁹ Td, 444, s. 269. Köyün toplam nüfusu 35 olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰ Td, 444, s. 267. Köyün toplam nefer sayısı 39 olarak kaydedilmiştir.

⁸¹ Td, 38, s. 160/b

⁸² Td, 38, s. 204/b

Bayat	45	42	1523	2397
Karaberk (Karabörk)	20	20	832	2004
Uluköy	10	10	579	876
Halkasuyu	7	7	503	826
Koğa	4	4	176	378
Toplam	103	100	5905	9671

Tablo III.H:927/M:1520- H:984/M:1576 Tarihlerinde İskilip Kazası Nüfus Durumu

Nefer olarak değerlendirdiğimiz İskilip kazasının nüfusunda tablodan anlaşılacağı üzere 1520-1576 tarihleri itibariyle nahiyelerde % 100'e yakın bir artış gerçekleşmiştir. Nefs-i İskilip olarak sadece mahallelerde olan nefer sayıları belirtilmiştir. Kırsal alanda ise 1520 yılı baz alındığında İskilib'e bağlı 8 köyün yer aldığı görülmektedir. Elmalı,⁸³ Kıratlı⁸⁴ ve Ağcasu⁸⁵ köyleri vergi nüfusu bakımından büyük köylerlerdir. Bu köylerin toplam nüfusu mufassal defterde 379 nefer olarak görülmektedir.⁸⁶ Bu köylerin toplam nüfusu mufassal defterde 379 nefer olarak görülmektedir.⁸⁷ Kaza merkezindeki nefer sayıları ile birlikte toplam 967 nefer sayısına ulaşılmaktadır. Bir oranlamaya tabi tutacak olursak İskilip'te nüfusun yaklaşık %39'u kırsal alanda yaşamaktadır. Bu 8 köyden birisi olan Ağcasu köyünde Adil, Ali fakih, Çavundur, Atabey gibi cemaatlere mensup kimselerin yerleştikleri mufassal deftere kaydedilmiştir.⁸⁸ 1576'da ise İskilip'in 11 köye karşılık nüfusu 1396 nefer olarak görülmektedir.⁸⁹1520 yılı ile kıyasladığımızda İskilip merkez kazaya bağlı köylerin 1520'de toplam nefer sayısı 379 iken 1576'da bu rakam 1396'ya yükselmiştir. Kaza merkezinde toplam vergi nüfusunun 1092 olduğu düşünülecek olursa köy ve kırsalda yaşayan nefer sayılarının 1576 yılında toplam 2488 nefer olduğu görülecektir.

⁸³ Td,444,s.183.

⁸⁴ Td,444,s.183.

⁸⁵ Td,444,s.187.

⁸⁶ Td,444,s.187.

⁸⁷ Td,444,s.187.

⁸⁸ Td,444,s.187.

⁸⁹ Td,38,s.156/a-226/b.

SONUÇ

Özetlenecek olursa,1520-1576 arasında İskilip Kazasında nüfus % 100'e yakın bir artış göstermiştir. Nüfusun daha çok “nefs-i İskilip”te teşekkül ettiği görülmektedir. Anılan tarihler arasında İskilip'in demografik yapısı göz önünde tutulacak olursa, orta boy bir şehir olarak temâyüz ettiği söylenebilir. İskilip'in ana ticaret yollarının üzerinde olmamasına rağmen orta boy bir şehir hüviyetinde ortaya çıkmasının temel nedeni özellikle Halkasuyu divanı başta olmak üzere kırsal çevre için önemli bir Pazar yeri olma ihtiyacını gidermesidir. Yerleşme açısından değerlendirilecek olursa İskilip'in tamamen Türk yerleşmesine sahne olduğu görülmektedir. Özellikle 1520 yılında teşekkül eden mahalle ve köylerin isimlerinin tamamen Türkçe isimler olması, 1576'da da bu şekilde devam etmesi bu durumu destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

BARKAN, Ö.Lütfi, “ Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”,
Türkiyat Mecmuası TM,X(1951-1953).s.1-26.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defteri 444, H:927/M:1520.

BULDUK, Üçler, “Çorum Sancağının Osmanlı İdarî Teşkilatındaki Yeri -1”,
OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama
Merkezi Dergisi), Sayı. 3, 1992 .s.129-167.Yayımları, Ankara, 1999.

ÖZ, Mehmet “15 ve 16.Yüzyılda Çorum Sancağı: Nüfus ve İktisadi Hayat”. *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum sempozyumu*.26-27 Temmuz 1991.s.5.

ŞAHİN, Kamil “Çorum Adının Menşei”, *Osmanlı Döneminde Çorum*, Çorum,
2006.

Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi (TKGM KKA),
Tapu Tahrir Defteri 38 H:984/M:1576.

TEXİER, Ch., *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (çev. Ali Suat) C.II,
Ankara,2002.

Türk Ansiklopedisi “ Çorum”C.12.M.E.B. Basımevi, 1964.117.

BİR ALİM, ABİT VE MÜTEFEKKİR OLARAK İSKİLİPLİ MEHMET ATIF EFENDİ (1876 -1926 m.)

Kasım TATLILIOĞLU¹

Özet

Atif Efendi Akkoyonlu aşiretinden ve İmamogulları denilen aileden Mehmed Ali ağanın oğlu olup, 1292 hicri senesinde Çorum’un İskilip kazasının Tophane köyünde dünyaya gelmiştir. Annesi Mekke-i Mükerrermeden göç etmiş Ben-i Hattap aşiretinden, Arap dedenin torunlarından Nazlı hanımdır. Altı aylıkken öksüz kalan Mehmed Atif, dedesi Hasan Kethüda efendinin himayesinde yetişmiştir. Büyük babası Hasan Kethüda efendinin himmetiyle evvela köy hocasından başladığı tahsiline 1891 yılından itibaren iki sene İskilip’te, müderris Hoca Abdullah Efendi nezaretinde devam etmiştir. 1893 nisanında ailesinin karşı çıkmasına rağmen İstanbul’a geldi ve medrese tahsiline burada devam etti. Meşhur Çarşambalı hocanın rahle-i tedrisine oturdu. Medresede daha çok “İskilipli Mehmed” olarak anılırdı.1902’de medrese eğitimini iyi derece ile bitti ve aynı yıl açılan Ruus imtihanına (bir nevi mesleki kariyer sınavı) girerek İstanbul müderrisliğini (Profesör) kazandı, ertesi sene Fatih Camiinde ders vermeye başladı. Bu arada İstanbul Dar-ül Fünunun İlahiyat Fakültesine girdi ve 1905’te buradan mezun olarak Kabataş Lisesi Arapça muallimliğine atandı. Mehmed Atif Efendi Cumhuriyet döneminde olduğu gibi, Meşrutiyet öncesi ve sonrasında da çeşitli garazkarların yanlış tevil ve nazarları yüzünden taşlanıp durdu. Meşihat –ı İslamiye dairesinde bulunan dersiamların mağduriyetini giderme konusunda yaptığı çalışmalar üzerine devrin Şeyhülislam’ı tarafından Bodrum’a sürüldü. Üzerinde yoğunlaşan baskılar yüzünden Kırım’lı İbrahim Tali Efendi’nin pasaportu ile gizlice Kırım’a geçti. Kırım’dan Varşova’ya kadar gitti. Meşrutiyet’in ilanından bir hafta evvel İstanbul’a geri döndü. 1910’da medreselerin genel müfettişliğine getirildi. Fazileti ve ilmi İstanbul’un her tarafına yayıldı, hatta yurtdışına kadar taşıdı.

Anahtar sözcükler: Daru’l fünun, icazet, müderrislik, dersiam.

¹ Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü.
kasimtatlili@hotmail.com.

1. Yetiştığı Çevre, Ailesi ve Eğitimi

İskilipli M. Atıf Efendi, Akkoyunlu aşiretinden ve İmamoğulları denilen aileden Mehmed Ali ağanın oğlu olup, 1292 h. senesinde Çorum’un İskilip kazasının Tophane (Toyhane) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası, Akkoyunlu aşireti beylerinden ve İmamoğulları’ndan Mehmet Ali Ağa, annesi Mekke-i Mükerrerme’den göç etmiş Ben-i Hattap aşiretinden, Arap dedenin torunlarından Nazlı Hanım’dır. Altı aylıkken öksüz kalan Mehmed Atıf, dedesi Hasan Kethüda Efendi’nin himayesinde yetişmiştir. İlk dini bilgileri köyündeki hocalardan aldı.

Büyük babası Hasan Kethüda efendinin himmetiyle evvela köy hocasından başladığı tahsiline 1891 yılından itibaren

iki sene İskilip’te, Müderris Hoca Abdullah efendi nezaretinde devam etmiştir. 1893 Nisanında ailesinin karşı çıkmasına rağmen İstanbul’a geldi ve medrese tahsiline burada devam etti. Burada öğrenimine devam ederken bir yandan da geçimini sağlamaya çalıştı. (TDV, c.22, s. 583). Meşhur Çarşambalı Hoca’nın rahle-i tedarisine oturdu. Medresede daha çok “İskilipli Mehmed” olarak anıldı. 1902’de medrese eğitimini iyi derece ile bitirdi ve aynı yıl açılan Ruus imtihanına (bir nevi mesleki kariyer sınavı) girerek İstanbul müderrisliğini kazandı, ertesi sene Fatih Camii’nde ders vermeye başladı. Bu arada İstanbul Dar-ül Fünunu İlahiyat Fakültesi’ne girdi ve 1905’te buradan mezun olarak Kabataş Lisesi Arapça muallimliğine atandı. (TDV, c. 22, s. 583).

Atıf Efendi, Meşihat-ı İslamiye Dairesi’nde bulunan dersiamların mağduriyetini giderme konusunda yaptığı çalışmalar üzerine Şeyhülislam tarafından Bodrum’a sürüldü. Bodrum’dan Kırımlı İbrahim Tali Efendi’nin pasaportu ile Kırım’a geçti. Kırım’dan Varşova’ya giden Atıf Efendi, II. Meşrutiyet’in ilanından bir hafta önce İstanbul’a döndü. 1910’da Medaris Müfettişliği’ne getirildi. Bu arada Sebilürreşad ve Beyanül-Hak’ta yazılar yazmaya başladı. Donanma Cemiyeti yararına kaleme aldığı, “*Nazar-ı Şeriatte Kuve-i Berriyye Bahriyye’nin Ehemmiyet ve Vücubu*” adlı eseri dolayısıyla takdirname aldı. 31 Mart Vak’asında 1 hafta tutuklu kalmıştır. 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa’nın öldürülmesi olayında şüpheli olduğu gerekisiyle Sinop’a sürülmüştür. 1.5 yıllık bir sürgün hayatından sonra yeniden İstanbul’a dönmüştür. Sürgün yıllarını Çankırı, Sungurlu ve Boğazlıyan’da geçirmiştir. Her iki olayın sonucunda resmi makamlar, yanlış anlaşıldığını ve suçsuz olduğunu kendisine beyan etmişlerdir. Bu arada geçen zaman diliminde, 4 yıl kendisine bir görev verilmemiştir. 1918’den sonra Darü’l Hilafet’il Aliye Medresesi kısmı Ali tefsir-i şerif ve Medresetü’l-Kudatta’ta Hikmet-i Teşriyye müderrisliğine tayin edilmiştir. 1 Ocak

1919’da da İbtida-i Dahil Medresesi umum müdürlüğü idari görevine getirilmiştir (TDV İslam Ansiklopedisi, c. 22, s. 583).

2. Cemiyet Hizmetlerinde M. Atif Efendi

Atif Efendi içine kapalı, toplumdan uzak, kitapları arasında ördüğü kozasında yaşayan bir insan değildi. Sosyal hayatta çok aktif, faal, üretken ve toplumsal sorumluluk bilinci oldukça yüksek bir insandı. Eserlerine baktığımızda da her birinin bir toplumsal yarayı tedaviye, bir hayır hizmetine yönelik hazırlandığını görürüz. Mesela, geliri donanma cemiyetine bağışlanmak üzere kaleme aldığı “*Nazar-ı Şeriatta Kuve-i Berriye ve Bahriyenin Ehemmiyeti ve Vücubu*” adlı eser o sıralar çok takdir toplamıştır. 19 Ocak 1919’da Mustafa Sabri, Bediüzzaman Molla Said Efendi, Ermenekli Saffet Efendi gibi arkadaşları ile beraber Müderrisler cemiyetini (profesörler derneği) kurdu ve ikinci başkanlığına getirildi. Bu cemiyet müderrislerin haklarını korumak ve aralarında dayanışmayı sağlamak üzere kurulmuştur. Daha sonra cemiyet aldığı bir karar gereği ismini Teali-i İslam’a (İslamı yüceltme) çevirdi ve halka açıldı. Mustafa Sabri Beyin Şeyh’ülislam olması üzerine cemiyetin başkanlığına getirildi.

Tahir-ül Mevlevi Bey Atif Hoca’yla ilk tanışmasını şöyle anlatıyor: “Fatih dersiamlarından İskilip’li Mehmed Atif Efendi 1336 (1920) tarihlerinde İbtida-i Dâhil medresesi umum müdürlüğüne getirilmişti ki, ben de orada müderris bulunuyordum. İttihat hükümeti tarafından nefy edilmiş ve birkaç sene sürgünde kalmış olan Atif Efendi’yi o vakte gelinceye kadar tanımıyordum. Kendisi ile vazife sebebiyle görüştüğümde, “Cemiyet-i Müderrisin” adı ile teşkil eylemiş olduğu cemiyete benim de dâhil olmamı teklif etti.” Memleketin kara günleriydi. Payitahta düşman çizmesi girmiş, vatan toprakları yüzyıllar sonra yeni bir haçlı işgaline maruz kalmıştı. Şairin dediği gibi, “dert çok, derman yok, düşman kavi, talih zebundu”. Anadolu insanı çaresizdi.

İzmir’in işgali üzerine Teali-i İslam Cemiyeti bir protesto beyannamesi neşretti. 1922 yılı Ramazan ayında Saray’daki Huzur derslerine muhatap olarak katıldı. Huzur dersleri Ramazan aylarında, Saray’da padişah huzurunda yapılan ve seçkin bazı âlimlerle saray erkânının katıldığı ilmi sohbetlerdi. Huzurda doğrudan ders veren âlimlere “*mukarrer*” ders veren hocalara soru tevcih eden ve kendisine soru sorulursa cevap veren hoca efendilere ise “*muhatap*” denirdi. Bu gelenek 1922 yılında son bulmuştu. Bu sıralar Atif Hoca’nın “Alemdar ve Mahfil”de yazıları yayımlandı. Tam bu sıralar cereyan eden bir başka hadise hocanın idam edilmesinde mühim bir amil olmuştur. İstanbul hükümeti Anadolu’daki Kuvva-i Milliye hareketine karşı halkın teveccühünü kırmak için bir fetva

yayınlanmış, ama Anadolu ulemasının karşı fetvası bunu boşa çıkarmıştı. Bunun üzerine Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin marifetiyle, Teali-i İslam Cemiyeti namına yazılmış ve bastırılmış bir beyanname zorla Teali-i İslam Cemiyeti idare heyetine imzalatılmaya çalışılmıştı. Atıf Hoca ve Tahir-ül Mevlevi'nin şiddetle karşı koymaları üzerine de mühürsüz olarak Yunan uçaklarınca Anadolu'ya atıldı. Buna karşın, o zamanın Vakit gazetesinde Atıf Hoca tekzipname yayınladıysa da, Ankara İstiklal mahkemesi zabıtlarından anlaşıldığı üzere, bu beyanname Hoca Efendi'ye karşı güdülen kinin mühim bir amili olarak zihinlerde kalmıştır. Atıf Eefendi, imzalamadığı gibi karşı çıktığı bir belgeden dolayı suçlanmış, yargılanmış ve asılmıştır.

3. M. Atıf Efendi'nin Cumhuriyet Dönemi Yazıları

M. Atıf Efendi, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yazılarında, Frenkleşme (batılılaşma) illetine tutulmuş Cenab Şahabeddin, Ömer Rıza Doğrul, Süleyman Nazif gibi zatlarla çeşitli mevzularda kalem münakaşalarına girişti. Yazılarını ve eserlerini incelediğimizde onun Şark ve Garb'da yazılan eserlere vukufu rahatlıkla anlaşılmaktadır. O, “Ehl-i sünnet vel cemaat” düşüncesinin yılmaz bir müdafaacısı ve kalesi idi. Ona göre, güzel bir fikir kimden gelirse gelsin alınır ve sahip çıkılırdı. Özellikle modernist düşüncelerin Osmanlı ülkesinin saçaklarını sardığı bir zamanda engin bilgisiyle bunlara karşı dimdik durdu. Şimdilerde memlekette cirit atan bir grup modernist, oryantalist mütercimi, ilmilik yaparak meşhur olmak isteyen zavallılar o zaman da vardı. Ama karşılarında Atıf Hoca ve emsali çetin ceviz ulemayı bulmuşlardır. Beyan-ül Hak dergisinde bir yazısında Atıf Hoca bunlar hakkında şunları yazmıştır: “Vakıa şimdiye kadar İslam dini aleyhinde hasımlar tarafından hücumlar olmuş ve bu konuda pek çok küfür ve hezeyanlar neşredilmiş ise de, ulema-i kiram hazeratı, ilmi satvetleri ile hepsini red ve iptal etmişlerdir. Son zamanda ise bir taraftan maddeciler, tabiatçılar, farmasonlar gibi İslam dininin en şiddetli düşmanları tarafından ilahi nurun mahvına çalışılıyor. Diğer taraftan İslamiyet kisvesi altında türlü türlü küfür, hezeyan ve fesatlıklarla İslam dininin yıkılmasına çalışılıyor. Zamanımızdan ikinci zümreden olmak üzere bir takım müçtehid, istinbat melekesine malik imişler gibi içtihadı yeltenmek ve hatta bütün Ehl-i sünnetçe Allah katında umum Ümmet-i Muhammed'den efdaliyetleri müsellemlen olan şeyhayn hazeratına (Hz. Ebubekir ve Ömer) dil uzatmak, dört imam gibi müçtehidin-i kiram ve fukaha-i izamı hatalı bulmak ve tahkir etmek, esası bütün müçtehidlerce kabul olunan dini meseleleri inkar etmek cüretinde bulunan dalalet ve idlal erbabının Müslümanları zehirlemekte olduğu maalesef görülmektedir” demiştir.

Ona göre;

➤ “Ehl-i Sünnet vel Cemaat mezhebi haklıdır. Bundan başka mezhepler batıldır. Doğru değildir. Ehl-i Sünnet vel cemaat itikadı, Cenab-ı Hakkın Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin (sav) hadis-i şerifleriyle beyan buyurdıkları müstakim, doğru yol olup bu itikatta olanların itikatlarında bozukluk yoktur.”

➤ Osmanlı Devleti’nin kuruluş sıralarında fevkalade durumlarda sancak beyleri ve Ocak ağaları gibi milletin ileri gelenlerin görüşleri sorulur ve ona göre hareket olunurdu. Sonraları, meşveret adı ile meclislerde işlerin müzakeresi yapılmaya başlandı. Fakat çoğunlukla hükümetin satvetine mağlup olup, şeriatın tarifi şekliyle söz hürriyeti ve azarlayanın azarlamasından sakınmamak esaslarına dayanmadığından, hakkıyla fayda sağlanamadığı gibi, sultanların istibdatlarını ve onların keyfi muamelelerini de kaldıramamıştır.”

➤ M. Atıf Efendi’ye göre, “zulüm üç kısımdır:

a-Allah Teala’ya karşı icra olunur: Küfür, Şirk, Nifak, İsyan gibi...

b-Halka karşı icra edilir: Halkın canına, ırzına, malına ve sair haklarına tecavüz gibi...

c-Kendi şahsına karşı yapılan zulüm: “Bir şahsın, nefsi arzularına kapılarak dünya ve ahirette nefsi için zararlı hal ve hareketlerde bulunması gibi.”

➤ Tesettür-ü Şer’i gibi dini hükümler, esasen süfli medeniyeti ve terakkiyat-ı sefihaneyi yıkmak ve men etmek üzere vaz olunduğundan onunla içtimayı gayr-i kabil ise de, medeniyet-i fazıla ve hakiki terakkilere hiçbir suretle mani teşkil etmez. Çünkü medeniyet-i fazıla ulum, maarif, sanayi, ticaret ile hâsıl olmuş olur. Halbuki tesettür-ü şer’i buna mani değildir.”

Ona göre, Osmanlı medreselerinin gerileme sebepleri:

a- Osmanlılar zamanında, ilim tahsili hususunda Seyyid ve Sadeddin mesleği, yani allamelik davasında bulunmak için her ilmi, her fenni öğrenmek ve bilmek usulü takip olunup, daha faydalı, daha semereli olan mütekaidimin ve eslaf mesleği yani ilmi şubelerinde birinde ihtisas kesbetmek usulünün terk olunması...

b- İlmın kaynakları mesabesinde bulunan eslafın eserlerini terk ve ihmal ederek mütebahhirin ulemanın kısa ve muğlak kitaplarının medreseler programında kabulü ile maksatlarını anlamak için şer, haşiye,

haşiyet’ül haşiyeye tedrisd olunarak talim ve terbiyede suubet (güçlük) gösterilmesi.

c- Ulum-u aliye ve ibarelerin lafızlarının tahlilleri ile lüzumundan fazla vakit harcanıp, dini ilimler ve faydalı hakikatlere pek az iştilgal olunması ve ilimlerin göğüslerde değil, satırlarda muhafazasına çalışılması.

d- İlmiye mensupları maişetçe darlığa düşer olup, ilmi şerefleri ile gayr-i mütenasip ve mezelleti mucip bir çeşit maişete sevk olunmaları ve bu vesile ile de talebelerin zekilerinin memuriyet ve makam arkasından koşarak ilmi araştırmalarla meşgul olmaktan mahrum olmaları.

e- İbn-i Kemal, Ebu Suud merhumlar ile bazı emsallerinden sonra riyaset ve idare-i ilmiyeyi ihraz ile ilmiyenin mukaderratını tedvir edenlerin ehliyetsiz ve ilmiye mesleğine ruh verecek kabiliyetten mahrum olmalarıdır.”

4. M. Atıf Efendi’nin Eserlerinden Bazıları

- 1-Mirat-ül İslam (İstanbul, 1332)
- 2-İslam Yolu (İstanbul, 1338)
- 3-İslam Çılgırı (İstanbul, 1339)
- 4-Din-i İslam’da Men-i Müskirat ve Mirat’ül İslam (İstanbul, 1340)
- 5- Nazar-ı Şeriatta Kuvve-i Berriyye ve Bahriyye (İstanbul, 1326)
- 6-Tesettür-ü Şer’i (İstanbul, 1339)
- 7-Muayenet’üt Talebe (İstanbul, 1326)
- 8- Medeniyet-i Şeriyye ve Terakkiyatı Diniyye (İstanbul, 1329)
- 9- Frenk Mukallitliği ve Şapka (İstanbul, 1340, nşr. Ö. Faruk, İstanbul, 1994)
- 10-Şeriat Medeniyeti (Nşr., S. Albayrak, İstanbul, 1975).
- 11-Yeni İlmihal: İslam Yolu (Nşr., S. Hüküm, İstanbul, 1991).

5. “Frenk Mukallitliği ve Şapka” adlı eseri

Atıf hoca 1924 yılında “Frenk mukallitliği ve Şapka” kitabını neşretti. Yani Şapkaya dair kanunun kabulünden bir buçuk sene evvel. Tabii, diğer kitapları gibi neşretmeden önce onu da Maarif Vekaleti’ne gönderdi, izin aldı ve hatta takdir bile aldı. Bu risale körü körüne Avrupa taklitçiliğini eleştiren bir eserdir. Atıf Efendi 32 sayfalık bu eserinde; Avrupa’nın ilim ve fennini almanın caiz, hatta lüzumlu bulunup, ama bizde yapılanın ise daha çok şuarsuz bir Batı taklitçiliği olduğunu, kılık kıyafette onlara benzemenin aslında ruhtaki ve maneviyattaki bir bozuluşa alamet veya onun bedene aksetmesine sebebiyet vereceğini, bunun ise müstakil bir şahsiyet inşa eden İslam düşüncesine zıt düştüğünü, Resul-i Ekrem’in Ebu

Davud gibi sünen kitaplarında geçen, “Bir kavme benzemeye çalışan onlardandır” hadis-i nebevisi ışığında izah etmeye çalışıyor ve şu hükmü veriyordu: “Bir Müslüman şiar ve alamet-i küfür addolunan bir şeyi zaruretsiz giymek ve takınmak suretiyle gayr-i Müslimleri taklit etmesi ve kendini onlara benzetmesi şer’an memnûdur.” O, şapka devriminden önce yayımlanmış olduğu Frenk Mukallitliği ve Şapka adlı risalesinde Müslümanları amel-iman bütünlüğüne davet ediyordu.

Atif Efendi tutuklanmasında, yargılanmasında, tevkif edilmesinde ve idam edilmesinde iki jurnalciden bahsetmek doğru olacaktır;

1-Zeynelabidin: Bu şahıs, medrese öğrencisiyken Atif efendiye haksız yere kin bağlamış bir ruh hastasıdır. Şapka inkılâbı olunca çeşitli yerlere, “filan şapka aleyhtarıdır” diye ihbarlarda bulunan bu zavallı, Atif Efendi’nin asılmasında ve onca mazlumun zindanlarda sürünmesinde önde gelen kişilerden birisidir. Mesela, iğrenç bir hareketinden dolayı kendisini pataklayan ve medreseden kovan Nuru Osmaniye Camii imamı Hafız Osman Efendi için; “Frenk Mukallitliği ve Şapka eserini Atif efendi ile birlikte kaleme aldı” gibi iftiralarda bile bulunmuştur.

2-Süleyman Nazif: Edebiyatçı olan bu şahıs daha önce oruç ile alakalı bir meselede kaleminin Atif Efendi karşısında susması üzerine intikam için fırsat kollamış, Şapka risalesi yazılınca “Bir Hoca Efendiye cevap” adıyla vukufsuzca bir yazı yazmıştı. Atif Efendi’nin mukabil yazısı ve cevabı üzerine daha sert karşılık vermiş ama bunu hocanın eli kolu bağlanıp, hapse gönderildiği sırada yayınlamıştır. Süleyman Nazif adı geçen yazısında tehevvrle ve hakaretvari davranmış ve selef ulemasına ağır ithamlarda bulunmuştu. Nazif bu yazısında Atif efendi için de “dar düşünceli, cahil, Allah’ın haram etme yetkisini gasp eden” gibi seviyesiz ithamlarda bulunmuştur. Süleyman Nazif, İskilipli Mehmed Atif Efendi’nin şahadetinden tam bir yıl sonra 4 Şubat 1927’de zatürreeden ölmüştür.

6. M. Atif Efendi’nin Tevkifi, Mahkemesi ve Şahadeti

M. Atif Efendi, 7 Aralık 1925’te tutuklandı. Ankara İstiklal mahkemesi tarafından Giresun’a gönderildi. Ankara İstiklal Mahkemesi bu esnada şapka kanunu ile ilgisi olup olmadığını araştırdı. Söz konusu eseri 1 Kasım 1925’te çıkan Şapka Kanunu’ndan tam 1.5 yıl önce yazdığı anlaşıldı. Buradaki mahkemede suçsuz olduğu anlaşılıp beraatına karar vermesine rağmen, İstanbul’a gönderilmedi. 1926 başlarından itibaren Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından tutuklu olarak yargılandı.

Mahkeme hâkimi Ali Çetinkaya (Kel Ali) Hocaya suçunu sordu. Hoca sakin ve vakur bir tavırla: “Evet efendim. Şapka kanunu çıkmadan iki

sene önce, şapkanın bir Müslüman kisvesi olmadığına dair bir risale yazmıştım.” dedi. Kel Ali: “Şimdi ne yapıyorsun?” diye sordu. Hoca: “Kanunlara itaat ediyorum” cevabını verdi. Bunun üzerine Kel Ali hiddetle bağırarak: “Sen bilmiyor musun ki şapka da bezdir, fes de bezdir” deyince hoca sükûnetle: “Evet biliyorum, ancak hâkim heyetinin arkasındaki bayrak da bezdir, lütfen o bezi kaldırınız ve yerine bir İngiliz bayrağı asınız.” karşılığını verdi. Kel Ali hiddetlenmişti. Celse tatil olundu ve savunmasını yapmak için mahkeme bir gün sonrasına ertelendi. Mahkemede, savcının 3 yıllık kürek cezası istemesine rağmen, Kel Ali lakaplı Ali Çetinkaya’nın başkanlığını yaptığı mahkeme heyeti oybirliği ile idamına hükmetti.

4 Şubat 1926 yılında Perşembe günü Sabahın ilk saatleri... Metin bir şekilde, dilinde dualarla idam sehпасına gelen Atf Efendi kelime-i şehadetle bu dünya defterinin kapısını kapıyor ve “yevme tüble’s serair” olarak Kur’an’da bildirilen dar-ı ahiretin özel bir bekleme salonu olan şehadet kapısını çalıyordu. Allah Rahmet eylesin. O gece, hanımının gördüğü rüya şöyledir: “Bahçemizde kızı ile birlikte dikmiş olduğu çam ağacının dibinde hoca abdest almakla meşguldü. Kızı Melahat ona su döküyordu. Abdestini aldıktan sonra doğrulan hoca bize; “Ben artık gidiyorum. Sakın ağlamayın. Yalnız bana yedi Yasin okuyun” diyordu... Ankara’da eski Meclis binası yakınlarındaki Karaoğlan Çarşısı’nda, Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi ile beraber idam edildi. (TDV, c . 22, s. 583).

Asıl mesele Atf hocanın suçlu olup olmaması meselesi değildi. Kafaya konmuştu bir kere... Suç olmasa bile suç icad edilecekti. Bu elim ve vahim durum, kurdun kuzuya “Suyu bulandırıyor sun” demesi hikâyesine benzemektedir. Üstad Necip Fazıl Kısakürek’in de dediği gibi artık onu mahkûm edebilmek için “Halis dindar olmak kabahati yüzünden asılacaksınız” demekten başka çare yoktu. İstanbul’a getirildiği zaman bitkin ve zayıflamış bir haldeydi. Tahir-ül Mevlevi anlatıyor: “Akşama doğru Atf ve Nuru Osmaniye imamı Hafız Osman Efendilerin getirildiklerini ve müdüriyet dairesine götürüldüklerini yine pencereden gördük. Her ikisinde de yol hali olmak üzere yorgunluk ve zayıflık vardı.” Maznunlar tekrar yargılanmak üzere trenle Ankara’ya götürüldüler.

Tahir-ül Mevlevi; Atf Efendi’nin mahkemede son gününü şöyle anlatıyordu: “Atf Efendi metin görünüyordu. Suud Bey’in söylediğine göre gece sabaha kadar oturmuş, 8-10 tane eser-i cedid kâğıdını doldurmak suretiyle bir müdafaaname yazmıştı. Yazılmışını görmediğim ve mealini öğrenemediğim o müdafaamenin kıraati epeyce uzun sürmüştü ki, o mahkemede okunurken biz merdiven altında bekliyor, mahbesimizin kapısı kapalı olduğu için de okunan şeyi işitemiyorduk. Ali Rıza Efendi

müdafaanâme yazmamış, verilecek hükme razı olduğunu söylemiş. Atıf Efendi müdafaanamesini yazmıştır ama gece rüyasında Peygamberimizi gördüğü için savunma vermekten vazgeçmiştir. “Muhakemeyi takip eden yazar Şevket Süreyya Aydemir mahkeme zulmüne olan tanıklığını şöyle anlatıyor: “Hükümlüler arasında sarıklı bir müderris göze çarpıyordu. Müderrisin başında fes ve sarık vardı. Cübbesi ve kıyafeti temizdi. Suçu, o sıralar yayınlanan şapka kanununa muhalefet etmekte. Fakat bu suç, bir takım ithamlarla da karışınca mahkemeden en ağır hükmü yemişti. Artık son saatlerini yaşıyordu. Hocanın yüzü sakindi. Metanetini muhafaza ediyordu. Yalnız dudakları kımıldıyor ve galiba bir dua okuyordu. Fakat eskiden kalpaklı ve şimdi hasır şapkalı zat, bu hükümle de kanmamış gibiydi. Gelen korku dolu seslerden, acaba Hoca’yı bir tekmeyle merdivenlerden aşağıya yuvarlayacak mı diye bekledim. Fakat olmadı. Sonra sağanak geçince yürüdü. Muhafızların arasında merdivenlerden indi. Önümüzden geçerken gene dudakları kımıldıyordu.”

Cevdet Soydanses Bey de şunları ifade etmekte; “Atıf Hoca’ya İttihatçılar da düşmandı. Sanırım idamında İttihatçıların bu eski kininin rolü de olmuştur. İdam edileceği sırada başında sarığı varmış. Kılıç Ali de orada... Kılıç Ali ağır bir söz sarf etmiş ve “Alın şu herifin başından sarığı” demiş. “Son sözün ne?” diye sorduklarında, sadece “kelime-i şehadet” getirmiş... Atıf Hocayı astıklarında kimsenin sesi çıkmadı. Diyanet işlerinde çok yakın arkadaşları vardı. Onlar bile sustu. Kimse konuşamadı.”Nasıl konuşacaklardı ki?... Konuşmak, ölümü göze alabilmek demektir.

A. Hamdi Ertekin Bey anlatıyor: “Ömer Yüce’nin merhum babası, Atıf hocanın yanında okumuştur. Bir gün Ömer efendiye babasının Atıf Hoca’nın idamıyla ilgili kendisine anlattığı bir şeylerin olup olmadığını sorduğumda şu cevabı vermişti: “O konu açıldığı zaman babamı bir ağlama tutar ve konuşamazdı. “Bediüzzaman hazretlerinin talebelerinden Mustafa Sungur da 1.06.2003’te kendisini ziyaretimizde şu hatırayı anlatmıştır: “Büyük Doğu’da neşredilen, İskilipli Atıf Hoca’nın başına gelenleri anlatan yazıyı Üstad’a okuyordum. Bir ara baktım, Üstad gözlerini siliyordu. Bu arada bir şeyi de hatırlatalım; Mahkeme zabıtları incelendiğinde, Atıf hoca hakkında ne kadar bilgisiz olduklarını görüyoruz. “Bu adam bütün tarikatlara karşıdır” demeleri tümüyle yalan ve yanlış bilgilere sahip olduklarının bir göstergesidir. İskilipli Atıf Hoca’nın hukukî değil, siyasî bir yargılama sonunda idam edildiği çok açıktır. Bu hukuksuzluğu örtme gayretiyle bazı çevreler, Atıf Hoca’nın aslında şapkadan dolayı değil, İstiklal Savaşı aleyhine fetva verdiği için asıldığını iddia etmektedirler. Hatta “vatan haini” demeye kadar iftiralarını ilerletmektedirler. Böyle bir fetvanın altında imzası olmadığını, hatta bu fetvaya karşı geldiğini, bu sebeple söz konusu

cemiyetten ayrıldığını, hem kendisi, hem de dostu Tahirü'l-Mevlevi bizzat mahkemede açıklamışlardır. Söz konusu fetvaya karşı olduğunu da zamanın Vakıt gazetesine ilan vererek ortaya koymuştur. Tüm bu açıklamalar, mahkeme tutanakları ile sabittir

Sonuç

Çorum vilayetinin İskilip kazasına bağlı Tophane köyünde 1292/1876 yılında dünyaya gelen, tahsilini İskilip, Çankırı ve İstanbul'da tamamlayan, zamanında ilmin en yüksek mertebesine çıkan, çok önemli vazifeleri, ehliyetle en yüksek mertebesine çıkan, çok önemli vazifeleri ehliyetle yüklenerek alın akıyla ifa eden, dürüstlük, fedakârlık, vekar, iffet dini gayretin unutulmaz örneklerini veren M. Atıf Efendi Müslümanların bayrak kişilerinden biridir. Asıldığı günden beri müminlerin vicdanında bir sızı olarak kaldı. Onu her anışımızda içimiz burkuldu, gözlerimiz doldu...Onun idam edilmesine sebep sayılan eser önce Maarif vekaletinin onayından geçiyor ve bu eseri yazdığı için de ayrıca takdir belgesi veriliyor. “Frenk Mukallitliği ve Şapka Meselesi”, adlı eseri, Şapka kanunu çıkmadan 1.5 yıl önce yazılmıştır (Sivridağ, Güven, 1994). Bu eser ilim ve kültür tarihimizin önemli vesikalarından biridir. İstiklal Mahkemeleri'ndeki uygulamalar hukuksuzluklarla dolu idi. Sadece şu husus bile İstiklal mahkemelerinin yargılamasının ne kadar gülünç olduğuna yeter; Ankara İstiklal mahkemesi azalarından sadece Rize mebusu Ali Bey ile savcı Necip Ali Bey hukuk öğrenimi görmüştü. Reis Kel Ali (Çetinkaya) ve diğer azalar Kılıç Ali ile Reşid Galip Beyler asker kökenli idiler. Zaten bunun çok da önemi yoktu. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun “Milli Mücadele Anıları” adlı eserindeki İstiklal mahkemeleri hakkındaki şu ifadesi çok şeyi açıklıyor: “Mübalağasız denilebilir ki, bunlardan her biri kendi başına bir Büyük Millet Meclisi, kendi başına birer diktatördü.”

1926 yılında idam edildikten sonra 3 kez farklı mezarlıklara defnedilen ve son olarak Çorum'a getirilen İskilipli Atıf Hoca'nın kabri kendi memleketinde bile unutuldu Bir duvar dibinde taş parçaları ile çevrelenen Atıf Hoca'nın mezarı otlar içinde kaybolmaya yüz tutmuş durumda. İskilipli Atıf Hoca, Ankara İstiklâl Mahkemesi kararıyla 4 Şubat 1926'da idam edildi. Ne cenazesi yıkandı ne de cenaze namazı kılındı. İlk olarak Mamak Mezarlığı'nın 'kimsesizler' bölümüne defnedildi, 1954'de ise Gülveren ile Çinçin arasındaki asri mezarlığa taşındı. Mezarlık, Şafaktepe Parkı'na dönüşürken, Atıf Hoca'nın mezarı taşınmayan diğer mezarlar gibi kayboldu. Mahkemede zabıt kâtipliği yapan ve Atıf Hoca'nın idam ve defninde bulunan bir kişinin oğluna bıraktığı vasiyet ile kaybolan mezar 2000 yılında bulundu. Hatay eski milletvekili Mehmet Sılay'ın başını çektiği

15 kişilik ekip, Atıf Hoca'nın mezarını bularak memleketi İskilip'e getirilmesine öncülük etti. Atıf Hoca'nın kabri, halen İskilip Gülbaba Mezarlığı'nın bir bölümünde, bir duvar dibinde, taş parçaları ile çevrelenmiş, bakımsızlık ve üzerindeki otlar nedeniyle kaybolmaya yüz tutmuş durumda bulunmaktadır.

Kaynakça

Abdullah Sivridağ ve M. Hatip Güven, M. Atıf Hoca İslam Fıkhı, c. 1, Nehir Yayınları, İstanbul,1994.

A. Turan Alkan, İstiklal Mahkemeleri, İstanbul, 1993.

Ahmed Nedim, Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları (1926), İşaret yayınları, İstanbul, 1993.

Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, Ankara, 1982.

İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Risale Yayınları, c. 2, İstanbul, 1986.

Necip Fazıl Kısakürek, Son Devrin Din Mazlumları, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2000.

O. Selim Kocahanoğlu, Atatürk'e Kurulan Pusu: İzmir Suikastının İçyüzü, Temel Yayınları, İstanbul, 2012.

Sadık Albayrak, Son Devrin Osmanlı Uleması, c. 3, Gazete Yayınları, İstanbul 1980.

Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi, cilt 4, Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, İstanbul, 1991, c. 4, s. 60-61.

Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2000. c. 22, s. 583-584

İnternet kaynakları:

http://www.cevaplar.org/index.php?content_view=1582&ctgr_id=12, İskilipli Atıf Hoca (1876-1926), (erişim: 28.12.2014).

http://www.gencgazete.net/popup/kose_yazi_yazdir.asp?seo=iskilipli-atif-hoca-ve-sapka, İskilipli Atıf Hoca ve Şapka, (erişim: 28.12.2014).

http://www.basakder.org.tr/haber-4152atif_hocayi_rahmetle_aniyoruz.html, (erişim: 28.12.2014).

http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0skilipli_Mehmed_Hoca, (erişim: 29.12.2014).

<http://www.guncelmeydan.com/pano/iskilipli-atif-hoca-necip-fazil-recep-erdogan-yusuf-dulger-t30049.html>,(erişim: 29.12.2014).

<http://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/195813/iskilipli-atif-hoca-kimdir>
(erişim: 29.12.2014).

İSKİLİPLİ ATIF HOCA’NIN İTHAM VE İDAMI

Ethem ERKOÇ¹

Sayın başkanı, teşekkür ediyorum.

Bayrami Tarikatı’nın önde gelen ismi **Şeyh Yavsi’yi** bağrında barındıran, **Ebüssud** gibi bir şeyhülislamı, **Atif Hoca** gibi inancı uğruna idamı göze alan alimleri yetiştiren İskilip’i ve İskilip halkını saygıyla selamlıyorum. Tüm izleyicilere hoş geldiniz diyorum.

Bismillah diyerek sözlerime başlıyorum.

Mehmet Atif Hoca, o dönemde İskilip’e bağlı olan **Toyhane Köyü’nde 1876** yılında doğmuştur. İlk tahsiline İskilip’te başlamış, medrese eğitimini İstanbul’da tamamlamıştır. Müderris olunca ata yurdunu ziyaret etmiş ama hizmet yeri olarak İstanbul’u seçmiştir.

İstanbul’da müderrislik görevini yürütürken yüzlerce talebeye ders vermiştir. **Sebilürreşat, Beyanülhak, Mahfel** gibi dergilerde ve **Alemdar gazetesinde** yazılar yazmıştır. Savaşlarda eksikliği hissedilen donanmamızı güçlendirmek için **Donanma Cemiyetine destek olmuş** ve halkı yardıma teşvik için bir risale yazmıştır.

Burada Atif Hoca’yı her yönüyle anlatmak, bu kısa sürede elbette mümkün değildir. Yazmış olduğum eserin tamamını nakletmeyeceğim. Sadece Atif Hoca’nın suçlandığı hususları, mahkemesi ve idamını anlatmaya çalışacağım.

Atif Hoca; çalışkan, cesur ve atak bir müderris/profesör idi. Çevresinde dikkat çekiyordu. Zamanla sevenleri kadar kıskananları da çoğaldı. İşte bu dönemden itibaren suçlamalar başladı.

1. İlk olarak 31 Mart olaylarının olduğu günlerde “Mahfel” dergisinde yayınlanan bir yazısı bahane edilerek tutuklanmış, bir hafta hapis yattıktan sonra suçsuzluğu anlaşılıp “pardon” denilerek tahliye edilmiştir.

Tahliyeden sonra müderrislik görevine devam ederken 1910 yılında bütün medreseleri teftiş etme yetkisi ve görevi verilmiştir. Bu dönemde İttihatçılar, kendilerine rakip gördükleri ilim ve fikir adamlarına tahammül edemiyorlar. Sudan bahanelerle onları suçluyor ve sindiriyorlar.

¹ Eğitimci, Araştırmacı Yazar

2. Tam bu sırada II. Meşrutiyet’in sadrazamı **Mahmut Şevket Paşa, 14 Haziran 1913’te bir suikast sonucu öldürülmüştü**. Silahı ateşleyen Topal Tevfik ve diğer işbirlikçileri, kısa zamanda yakalanıp idam edilmişti. Bu karışık ortamda İttihatçılar, kendilerine muhalif saydıkları ve bölgelerinden mebus adayı olabilecek potansiyelde gördükleri Atif Hıca gibi yüzlerce günahsız insanı Eser-i Cedid adlı vapurla **Sinop’a sürgün** etmişlerdir. Atif Hoca, orada da boş durmamış, Mir’atü’l-İslam adlı eserini yazmaya başlamıştır.

Atif Hoca; **Sinop’tan Çorum’a, ardından Boğazlayan’a, oradan da Sungurlu’ya** gönderilmiştir. Bu dönemde köyüne üç kere ziyaret imkanı bulmuş ve kendi kesesinden köyüne cami yaptırmıştır.

Bir buçuk yıllık sürgünden sonra, bir yanlışlık yapıldığı belirtilerek özür dilenerek tekrar İstanbul’a dönmesine izin verilmiştir. O sırada seferberliğin en buhranlı günleri de başlamıştır. Devletin bütün kurumları çökmüştür. Medreseler de iyice bozulmuştur. 1918 yılında başladığı **Medresetü’l-Kuzat’ta** (Mahkeme kadılarını yetiştiren medrese/fakülte) müderrislik/profesörlük görevini yürüten Atif Hoca’ya **Medreseler Genel Müdürlüğü ile birlikte bütün medreselerin ıslahı** görevi verilmiştir.

Atif Hoca, imkansız gibi görülen bu görevi de başarıyla sürdürdü. Medreseler, tanınamayacak derecede toparlanıp canlandı. Bunu duyan ilim çevresi, dünyanın her yerinden Atif Hoca’yı ziyarete gelmeye ve kendi ülkelerinde görev yapması için davet etmeye başladılar.

3. Atif Hoca’nın suçlandığı en önemli konuların başında **Teali-i İslam Cemiyeti** başkanlığı sırasındaki bir bildiridir. Medreselerin ıslahıyla uğraştığı sırada 15 Şubat 1919 tarihinde alimlerin ve müderrislerin haklarını korumak için İstanbul’da **“Cemiyet-i Mederrisin”** adlı kuruluşa öncülük etti. Bu cemiyetin kurucuları şunlardı: Fatih dersiamlarından Abdülfettah, Gevvelî İbrahim Hakkı, İskilipli Mehmet Atif, Beyazıd dersiamlarından Ermenekli Mustafa Saffet Efendiler.

Bunlardan Mustafa Sabri Efendi başkan, İskilipli Atif Hoca ikinci başkandı. Mustafa Sabri Efendi şeyhülislam olunca Mehmet Atif Efendi başkanlığa geçti. Kasım 1919’da adı da **Teali-i İslam (İslamın Yükselişi) olarak değiştirildi**. Faaliyet alanı daha da genişletildi.

Tamamen ilmi ve içtimai gayelerle kurulmuş olmasına rağmen memleketin içinde bulunduğu sıkıntılardan uzak kalamamışlardır. Mütareke sırasında **Yunanlıların İzmir’i işgali üzerine ilk protesto** hareketinde bulunan bu cemiyet olmuştur. Atif Hoca, bu cemiyetin başkanı sıfatıyla, tanınmış bazı hocaları da yanına alarak işgal altındaki İstanbul’da bulunan

itilaf devletlerinin temsilcilerini, özellikle İngiliz delegasyonunu ziyaret ederek bu şen’i taarruzu protesto etmişlerdir. Bu durum, işgal devletlerini epeyce tedirgin etmişti.

Teali-i İslam Cemiyeti ve Atıf Hoca, Anadolu’nun işgali karşısında Kuva-yı Milliyye’yi desteklemişlerdir. Bizzat kendisi, karakoldaki ifadesinde bu yolda pek çok vaaz ederek ahaliyi uyandırdığını ifade etmiştir.

İskilip’in tanınmış vaizlerinden merhum **İsmail İpekçi** (1891-1977) Hoca’nın anlattığına göre Atıf Hoca, Milli Mücadele döneminde İskilip Ulu Camiinde şöyle vaaz etmiştir: *“İstanbul işgal altındadır. Padişahımız ve İstanbul hükümeti, İngilizlerin esiri durumundadır. Hiçbir şey yapacak güçleri yoktur. Umut, Ankara hükümetindedir. Ankara’yı ve Kuva-yı Milliyye’yi (Milli Kuvvetleri yani Kurtuluş Savaşını) desteklemek lazımdır.”*

Atıf Hoca’nın bu vaazı, dilden dile ve nesilden nesile nakledilmektedir. *Yeğeni Ahmet Faruk İmal ve İskilip’in Sesi Gazetesi yöneticisi Ahmet Çarkacı da aynı şeyi söylemektedir.*

Atıf hoca’nın başında bulunduğu Teali-i İslam Cemiyeti, halkın güvenini kazanmış bir cemiyetti. Bu nedenle İstanbul’u işgal eden İngilizler, Milli Mücadele aleyhinde hazırladıkları bildiriye **Teali-i İslam Cemiyeti adına yayınlamak** isterler. Bildiriye şeyhülislam Mustafa Sabri aracılığıyla ve zorla cemiyete onaylatmaya çalışırlar.

Bildirinin hazırlanıp Anadolu’da Yunan uçaklarıyla dağıtılacağına dair duyum alan Tahirü’l-Mevlevi, cemiyet başkanı Mehmet Atıf Hoca’ya durumu anlatır. Birlikte Mustafa Sabri Efendi ile görüşmeye karar verirler. Oraya vardıklarında İstanbul hükümetinin emri ve baskısıyla bir bildiri hazırladığını öğrenirler.

Atıf Hoca bu işten cemiyetin haberinin olmadığını söyleyince **Şeyhülislam’ın bunun fuzuli bir nikah kabilinden olduğu** şeklindeki cevabı, ortamın birden gerilmesine sebep olur. Mustafa Sabri Efendi, ısrarla bunun bir hükümet icraatı olduğunu vurgular. *Öyleyse hükümet bildirisi şeklinde yayınlanması gerekmez miydi sorusuna cevap veremez.*

Bu tartışmalardan sonra cemiyet idare heyeti toplanıp bu bildiriye müzakereye karar verirler. Toplantı mekanının kapısında **Memurin/personel Müdürü Sağır Emin Efendi** beklemekte ve gelenlere *“Efendimizin selamı var, sakın itiraz etmeyisin. Hakkında böylesi hayırlı olur.”* Diye kulaklarına fısıldayarak baskı yapmaktadır.

O gün toplantı, her zamankinden kalabalıktı. **Şeyhülislamlık makamının mektupçusu ve Mustafa Sabri Efendi’nin damadı Bergamalı Zeki**

Efendi de oradaydı. Zeki Efendi: **“Hükümet namına söylüyorum ki”** diyerek söze başladı. **Bu beyannamenin olağanüstü önemine binaen derhal kabul edilip mühürlenmesi lazım geldiğini, aksi hareketin vatana ihanet sayılacağını uzun uzun anlattı.**

Bu ve benzeri tehditlerin havada uçtuğu bir ortamda Tahirü'l-Mevlevi ve Atf Hoca, bu bildiriye asla kabul etmeyeceklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine Zeki Efendi:

-Siz kabul etmeniz de etmeseniz de hükümet bu bildiriye Anadolu'ya gönderecek, dedi.

Tahirü'l-Mevlevi:

-Tekzip ederiz deyince;

-Matbuat Müdürlüğüne emir verdim, tekzip edemezsiniz, diyerek tehdidini sürdürdü.

Bütün baskılara rağmen Atf Hoca'nın kararlı tutumuyla **beyanname/bildiri çoğunlukla reddedildi.** Karar böyle olmasına rağmen bu bildiri, cemiyetin mührü olmadan **fakat cemiyetin adı kullanılarak Eskişehir semalarında Yunan uçaklarıyla dağıtılmıştır.**

Bu duruma çok üzülen Atf Hoca, o dönemde **İstanbul'da yayınlanan ve Milli Mücadele'ye destek veren Vakit Gazetesi'ne bir tekzipname/yalanlama yazısı göndermiş** ve bu bildirinin cemiyet tarafından kabul edilmediğini açıklamıştı. Bu tekzip yazısı, Vakit **Gazetesi'nin 1034 nolu nüshasında yayınlanmıştır.**

Bildiri oylamasında olumsuz ol kullanan Tahirü'l-Mevlevi, memuriyet görevinden azledilmiştir. Bu olaydan sonra Atf Hoca da Teali-i İslam Cemiyeti'nden tamamen ayrılmıştır. Durum böyle olmasına rağmen Atf Hoca, İstiklal Mahkemesi'nde bu yüzden sorguya çekilip suçlanmaktan kurtulamamıştır. Bu propagandanın sonucu olarak hala Atf Hoca'yı vatan haini, İngiliz uşağı gibi damgalarla ananlar bulunabilmektedir.

4. Atf Hoca'yı idama götüren en önemli suçlama, **1924 yılı Temmuz ayında yayınlamış olduğu “Frenk Mukallitliği ve Şapka”** adlı risalesi ile ilgilidir.

Atf Hoca, bu eserini hazırladığı zaman önce **Maarif Vekaletine (İstanbul Maarif/ Milli Eğitim Müdürlüğüne) baş vuruda bulunmuştur.** İki nüshasını da Matbuat Genel Müdürlüğüne vermiştir. Onlar okuyup tetkik ettikten sonra: **“Hoca Efendi, çok lüzumlu bir mevzua temas etmişsin. Allah**

indinde sa'yin meşkur olsun. Amelin makbul olsun inşallah.”diyerek gerekli izin belgesini vermiştir.

Ancak bu risalenin yazılışından **bir buçuk yıl sonra 25 Kasım 1925 tarihinde “Şapka iktisası (Giyilmesi) Kanununun, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilmiştir.** Buna göre bütün millet, tüm devlet memurları ve milletvekilleri şapka giymek mecburiyetindedir. *Uygulamalarda çıkabilecek tepkileri yok etmek için İstiklal Mahkemelerine sınırsız yetki verilmiştir.* Öyle ki bu mahkemelerin verdikleri kararların bir üst mahkemeye temyizi yoktur. Kararlarını Meclis adına vermektedirler. Kararları derhal infaz edilir.

Şapka İnkılabı söz konusu olunca hemen akla İskilipli Atıf Hoca gelmiştir. Ama o, yaklaşık bir buçuk yıl önce yazılmış ve resmi izinle basılmış bir eserden dolayı suçlanacağına ihtimal vermiyordu. Ceza hukukunda cezaların geriye yürütülemeyeceği iyi biliyor ve ona inanıyordu.

Ancak **1925 yılında bir sonbahar akşamı** Laleli’deki evinden götürülerek göz altına alındı. Sonra **Sefine-i Cedid vapuru ile Giresun İstiklal Mahkemesi’ne gönderildi.** Şikayet konusu kitabın Şapka Kanunundan bir buçuk yıl önce yazılmış olduğunu fark eden mahkeme heyeti, Atıf Hoca’nın beratına karar vermiştir.

Ancak Atıf Hoca, serbest bırakılmak yerine yine bileklerine kelepçe vurularak İstanbul’a sevk edilmiştir. İstanbul’da evine hiç dönememiş, nezarethaneye atılmıştır. Bir hafta sorgusuz sualsi orada bekletilmiştir.

O günlerde **Ankara’da İstiklal Mahkemesi’nde** hazırlıklar sürmektedir. Şapka Kanunu’na direnenler ve bu konuda halkı ayaklanmaya teşvik edenler, Türkiye’nin her tarafından toplanıp getirilmişler ve burada yargılanacaklardır.

Mahkeme, **1926 yılı Ocak ayının dördüncü Pazartesi günü ilk celsesini yaptı.** İstanbul’dan getirilen Atıf Hoca’yı yargılamadan önce yargılandıkları kişilere, şapka karşıtı hareketlerde parmakları olmakla ya da şapka aleyhinde halkı kışkırtmakla suçluyorlardı. Sorguya çekilen her sanığa İskilipli Atıf Hoca’yı tanıyıp tanımadığı, Frenk Mukallitliği halka tavsiye edip etmediği, bu kitaptan kaç sattığı, halen satmaya devam edip etmediği gibi sorular soruluyordu.

Mahkeme. Şapka isyanına karşıları Atıf Hoca etrafında halkalamak suretiyle, bir başka ifadeyle Atıf Hoca’yı Şapka İnkılabı karşıtı eylemlerin odağı haline getirmek suretiyle bir karara varmak istiyorlardı.

Yalnız Atf Hoca'nın Frenk Mukallitliği yayınlandığı ve satıldığı günlerde, Şapka Kanunu gibi bir yasanın olmadığı dönemde şapka giyenlerin polis tarafından takip edilerek cezalandırıldıkları görülmüştür.

Ankara İstiklal Mahkemesi **reisi Ali (Çetinkaya)** Afyon milletvekilidir. Kel Ali lakabıyla tanınmıştır. Asker kökenlidir. **Kılıç Ali** de asker kökenli olup Gaziantep milletvekilidir. **Dr. Reşit Galip** ise tıp doktoru olup Aydın milletvekilidir. Mahkemenin tek hukukçusu, **savcı** makamında bulunan **Necip Ali**'dir.

26 Ocak 1926 Salı günü Atf Hoca ilk defa Ankara İstiklal Mahkemesi huzurundadır. Mahkemede **kitapçı Aziz Efendi, kitapçı Mihran Efendi** Atf Hoca'nın kitaplarını satmaktan sorgulanıyor. Sonra Tahirü'l-Mevlevi'nin sorgusuna geçiliyor. Teali-i İslam Cemiyeti ile ilgili sorular yöneltiliyor. Atf Hoca ile irtibatını soruyorlar. Meşhur bildiri konusunu araştırıyorlar. **Tahirü'l-Mevlevi de “Kuva-yı Milliyye'ye karşı harekete geçmek günahtır” deyip bildiri reddettiklerini anlatıyor.**

Sonra Atf Hoca'nın davasına geçiliyor. Mahkeme reisi, Atf Hoca'ya: **“Bu zamana kadar hiç tutukluluğunuz oldu mu?”** diye sorar. O da şapka olayından önce hakkında yapılan suçlamaları sıralar. Yunanlıların attıkları bildirinin altında Teali-i İslam Cemiyetinin mührü ve onayı olmadığını anlatır. Bildiriye tekzip ettiğini söyleyip belgesini sunar.

Sonra Frenk Mukallitliği kitabını ne zaman ve niçin yazdığını sorarlar. O da ayrıntılarıyla anlatır. Bastırmadan önce Milli Eğitim Müdürlüğünden onay aldığını belgeler. Eserin Şapka Kanunu'ndan bir buçuk yıl önce **1924 Temmuzunda basıldığını söyler. Şapka Kanunu'ndan sonra şapka aleyhine konuştuğu iddiasına: “Hayır, asla... Ben kanunlara itaat ediyorum.” deyince mahkeme heyetinin kanun çıktıktan sonra sattın mı sorusuna da “Hayır, asla...” diye cevap verir.**

31 Ocak 1926 Cumartesi günü, Atf Hoca ile birlikte onun kitabını satan dostları da İstiklal Mahkemesinin huzurundadır. Frenk Mukallitliği kitabını bulundurmaktan, satmaktan ve Şapka Kanunu aleyhine halkı tahrik etmekten yargılanıyorlar. Cevaplardan ipucu bulamayınca dava, 2 Şubat 1926 Salı gününe erteleniyor.

Duruşmalara ara verilmesi üzerine İstanbul'a gelen **Kılıç Ali**, gazetecilere şu açıklamada bulunuyor: **“Atf Hoca ve arkadaşlarının duruşmaları bitmiş gibidir. Karar, bir iki güne kadar açıklanacaktır. Yapılan duruşmalarda İstanbul'un son irtica olaylarıyla ilgisi olmadığı bir kat daha kesinleşmiştir. Aslında İstanbul'da yapılan tahkikat da aynı neticeyi vermiştir. Atf Hoca ve arkadaşlarının mahkemesi de bunu teyit etmiştir.”**

Bu açıklamaya bakarak herkes umutlanmıştır.

2 Şubat 1926 Salı günü Savcı Necip Ali Bey, ayağa kalkıp iddianamesini okumaya başladı. Uzun bir girişten sonra sanıklar hakkındaki taleplerini sıraladı:

“... Şapka ve bu yüzden hasıl olan hadiselerin amilleri olmakla sanık bulunan kişilerden Babaeski müftüsü Ali Rıza Hoca'nın idamına, İskilipli Atıf Hoca.... ve arkadaşlarına üçer seneden az olmamak üzere hapis ve küreğe konmalarına.... karar verilmesini” istiyordu.

Atıf Hoca'nın arkadaşları sevinçliydi. “Kurtuldun demektir. Savcının talebine göre mahkeme size birkaç ay ceza verir. Onu da yattığınıza sayar. Sonra sizi salarlar.” diyorlardı. Ama Atıf Hoca umutsuzdu. O gece gördüğü rüya da umutsuzluğunun gerekçesini ortaya koymuştu. Mahkemenin vereceği kararı artık biliyordu.

3 Şubat 1926 Çarşamba günü... Sanıkların savunmaları alınacak, ardından karar ilan edilecekti. Herkese tek tek savunmaları soruldu. Savunmalar uzadığında “Kısa kes” diyerek sözleri kesiliyordu.

İdamla yargılanan **Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi**, şöyle diyor: *“Zaten hakkımda ölüm kararı vermişsiniz. Savunma yapmıyorum. Ben daha neyin müdafaasını yapacağım ki? Sizi Allah'a havale ediyorum. Şerrinizden Allah'a sığınıyorum.”*

Bundan sonra mahkeme reisi Kel Ali, Atıf Hoca'ya “Sıra sizde” diyerek eliyle işaret etti. **Atıf Hoca**, o vakur ve heybetli haliyle ayağa kalktı: *“Hacet yok efendim. Savunmayı gerektirecek bir günahımız olmadığı zaten ortaya çıkmıştır. Binaenaleyh vicdanınızın vereceği hükmü beklemekteyim.”*

Atıf Hoca'dan uzun ve veciz bir savunma beklerken bunları duyanlar, hayal kırıklığına uğradılar. Zira Atıf Hoca'nın kutlu rüyasından habersizdiler.

Atıf Hoca'nın savunma yapmayıp da kararı heyetin vicdanına bırakmasından Ali (Çetinkaya) oldukça memnundu. “Peki... Mahkemenin adaletinden emin olabilirsiniz. Oturunuz.” diyordu.

Sanıkların savunmaları tamamlandıktan sonra mahkeme heyeti, verecekleri hükmü kararlaştırmak için yandaki odaya çekildiler. Birkaç saat sonra kırk kişi hakkındaki kararı kesinleştirmiş olarak salona geri döndüler.

Mahkeme reisi, kısa bir nutuk çektikten sonra kararı açıklamaya başladı. Herkesin beklentisi, sanıkların beratı veya savcının talebinden daha az bir ceza ile cezalandırılması doğrultusundaydı. Mahkemelerde usul böyleydi. Önce savcı yüksek cezalar ister, hakimler de bazı hafifletici sebepleri göz önünde bulundurarak daha az bir ceza verirdi. Fakat sonuç, hiç de öyle olmadı.

Hakimler heyeti, Atıf Hoca’yı öncelikle Türkiye’nin yenilenmesine yönelik atılımları engellemek, irticai ayaklanmaları teşvik etmekle suçladı. Bu tür isyanların odağı olarak gösterdi. 31 Mart olayında ve Mahmut Şevket Paşa’nın ölümüyle ilgili yanlışlıkla yapılan tutuklama ve sürgünleri de buna ekleyerek Atıf Hoca’yı potansiyel suçlu haline getirdi. Teali-i İslam Cemiyetine mal edilen bildiri suçlamasının cevapları duruşmalarda verilmiş olmasına rağmen onlar hiç dikkate alınmayarak bu konuda suçu sabitmiş gibi bir hava estirdikten sonra nihai kararı mahkeme reisi açıkladı:

“...Frenk mukallitliği ve şapka adlı risaleyi yazıp muhtelif yerlere göndererek halkı isyana teşvik ettiğinden dolayı 7.12.1341 (1925) tarihinde tutuklanan Fatih Dersiamlarından Hoca Atıf ve arkadaşlarından Babaeski müftü-i sabıkı Ali Rıza Hoca’nın idamına...”

Bütün sanıklarla ilgili hükümler sıralanarak “karar verilmiştir” deniyordu.

Atıf Hoca, kararır böyle olacağını biliyordu. Ancak bu kararın hukuki olmadığını da fakındaydı. Zira karar, tam bir hukuk garabeti ve hukuk cinayeti idi. Bu nedenle yanında bulunan **Tahirü’l-Mevlevî’ye şöyle diyordu:**

“Zalimler ve katillerle mahşer gününde mutlaka hesaplaşacağız.

Bu esnada mahkeme reisi Ali (Çetinkaya), jandarmaları yüksek sesle uyardı:” **Kararın infazı için mahkumları çıkartınız.”**

Öyle ya İstiklal Mahkemesi’nin kararları kesindi. Temyizi mümkün değildi. Bir üst mahkemeye itiraz gibi bir ihtimal yoktu. İdam kararlarının meclis tarafından onaylanmasına da gerek yoktu. Zira İstiklal Mahkemeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına karar veriyordu. Mutlaka uygulanacaktı.

İki idam kararı çok ilginçti. **Biri Anadolu’dan, diğeri Trakya’dandı.** İki ayrı bölgeden iki ayrı kişiye idam kararı verilmesi tesadüf müydü?...sonuç kesindi. **4 Şubat 1926 Pazartesi günü şafak sökerken kapının önünde gardiyan belirdi. Künyesini okuyordu:**

“Mehmet Ali oğlu İskilipli Mehmet Atıf “

Başını secdeden kaldırıp kapıya doğru yöneldi. Yanındaki hücreden çıkan Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi ile birlikte **Ulucanlar Cezaevinden** darağacının bulunduğu **Eski Meclis binasının önündeki meydana** doğru yürüdüler. Atıf Hoca, infaz memurundan izin alarak idam sehпасının yanında sabah namazını kıldı. Selam verip kısa bir duada bulunduktan sonra vakur adımlarla idam sehпасına doğru ilerledi.

Başındaki sarığı çıkartıldı. İdam fermanının yazılı olduğu ferman boynuna takıldı. Dudakları sürekli kıvıldıyordu. Boynuna ilmek geçirilirken usulen son isteği soruldu. Hiçbir şey söylemeden sadece kemle-i şehadet getiriyordu. Görevli zat, ayağının altındaki iskemleye tekme vurdu.

Tarih: 4 Şubat 1926 Perşembe. Sabah ezanı vakti.

Yer: Eski Meclisin önü.

Cesetler, ibret-i alem için gün boyunca asılı kaldı.

Basın, idam haberini büyük bir gururla okuyucularına duyurdu. Ancak eşi ve kızına haber geç ulaştı.

Cenazesi, ailesine teslim edilmedi. Cenazesi, yıkanmadan ve cenaze namazı kılınmadan **Mamak Mezarlığının kimsesizler bölümüne**, kimsenin bilmediği bir yere defnedildi. Bu mezarlığın **bir kısmı Asri Mezarlığa taşındı**. Ancak Atıf Hoca'nın mezarı, kimse sahip çıkamadığından dolayı olduğu yerde kaldı. **Sona burası Şafaktepe Parkı oldu.**

2000 yılında Dr. Mehmet Sılay, burayı bilen bir İstiklal Mahkemesi zabıt katibinin oğlu ile mezarı bulup büyük bir cesaretle gizli kazı yaparak kemiklerini çıkartmış, DNA testi sonucu Atıf Hoca'nın cesedi olduğundan emin olunca İskilip'e naklini gerçekleştirmiştir.

Bu aşamada İskilip'e anıt mezar yaparak hemşehrilerini bağrına basan İskilip Belediyesi'ni kutluyorum. Artık devletimiz, Atıf Hoca'yı düşman olarak görmemektedir. Devlet bakanı ve başbakan yardımcısı **Bülent Arınç da 2012 yılında Atıf Hoca'nın kabrini ziyaret etmiştir.**

Millet, Atıf Hoca'ya saygı ve muhabbet duymaktadır. **Adı ve hatıraları Çorum'da büyük bir parkta ve İskilip'te bir hastanede yaşamaktadır.**

Bizler de İskilipli Mehmet Atıf Hoca'ya Yüce Allah'tan rahmet diliyoruz..Bizleri de şefaatine nail etmesini niyaz ediyoruz.

HALVETİ UŞŞÂKİ GELENEĞİNİN SON TEMSİLCİLERİNDEN İSKİLİPLİ ÜÇ MÜRŞİDİ KÂMİL

Oğuzhan Kantar¹

İskilip, İç Anadolu ve orta Karadeniz bölgesinde Kızılırmak havzasında zahiren küçük ama yetiştirdiği birçok âlim ve sûfi şahsiyetler dolayısıyla ünü yaygın olan, Anadolu'nun kadim beldelerinden birisidir. Her ne kadar şu an Çorum iline bağlı bir ilçe olsa da özellikle Osmanlı döneminde önemli bir ilim ve irfan merkezi olup Şeyh Muhyiddin Yavsi, oğlu Ebu's-Suûd Efendi, Akşemsettin ve şu anda halk arasında Hacı Karani olarak tanınan Abdülbâki İskilibî gibi önemli alim ve mutasavvıflar bu beldede yetişmişlerdir. Bu durum Osmanlı'nın son döneminde de devam etmiş olup özellikle Kadirî, Rifâî ve Nakşibendî geleneğinin son dönem önemli temsilcileri İskilip'ten çıkmıştır.

İskilib'in bu yakın dönemlerde manevi atmosferini koruduğunu yine alim ve mutasavvıf kimselere ev sahipliği yaptığını görmekteyiz. Bu manada İskilipli Atıf hoca başta olmak üzere Mekkeli Ömer Hafız, Osman Kalfa Hoca, Tavukçu Hoca gibi alimlerle Nakşibendiyeden Hacı Faik Efendi, Zeynel Abidin Efendi Kadriyeden Kadir Efendi, Kadirin Ali Efendi, Mehmet Tığlıoğlu, Demirci Hacı Nuri Efendi, Rıfaiyeden Terzi Mehmet Efendi, Uludereli Mehmet Efendi gibi zevâtın son dönemde İskilip ve yöresinde yetişen zatlar olduklarını görmekteyiz.

Konuya Halvetîlik açısından baktığımızda ise Halvetiyye'nin önemli kol başlarından Habib el-Karamani'nin bir dönem İskilip'te yaşadığını ve bu beldede önemli tesirler bıraktığını ve yine Halvetiyye'nin Şabaniyye Şubesi'ni tesis eden Şeyh Şabanı Veli'nin hulefâsından ve Kastamonu Şabani Âsitanesi'nin ilk postnişini olan Abdülbaki İskilibî'nin de İskilipli olduğunu görmekteyiz. Asıl konumuza dönecek olursak Halveti Tarıkına bağlı bir şube olan Uşşakilik de son dönemde İskilip yöresinde yaygınlaşmış ve tebliğimize konu edineceğimiz İskilip Yerliköy'lü Hacı İbrahim İpek Efendi, İbrahim İpek Efendi'nin ağabeyi ve halifesi olan Hacı Esat Celali Efendi ile İskilip Çayköy'lü Hacı Hayrullah Ümmihan Efendi gibi üç önemli mürşid bu çevrede yetişmiştir.

Biz kısaca tebliğimizde Halveti Uşşakiliğin tarihine, iç Anadoludaki etkisine ve İskilip yöresinde bünyesinden çıkardığı bu üç önemli mürşidin hayat ve irşad hizmetlerine değineceğiz.

¹ Araştırmacı Yazar

HALVETİ UŞŞAKİYE

Ömer b. Ekmeleddin el-Halveti(ö. 1396) tarafından kurulan Halvetilik kurucusuna nispetle bu ismi almıştır. Aslı itibariyle İran’da doğan bu ekol, Osmanlı döneminde Osmanlıların hakim olduğu Anadolu ve Balkanların en yaygın ekolü haline gelmiştir. Halvetiyye yayıldığı geniş coğrafyada bünyesinden pek çok şube çıkarmış ve zamanla bu kollar kol başlarının adlarına nispet edilmişlerdir. Bu manada Uşşakiyye de Halvetiyye’nin şubelerinden birisidir. Kurucusu olan Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1593) Buhara’da doğmuş, aldığı manevi işaretler neticesi Anadolu’ya hicret etmiştir. Anadoluda Emir Ahmed-i Semerkandî’ye intisap eden Hüsameddin Uşşaki, Uşak şehrinde elli yıl kadar kalmış, bu esnada Manisa’da şehzade olan III. Murad’la tanışıp daha sonra padişahın davetiyle İstanbul’a gelmiştir. Padişah tarafından kendisine yaptırılan âsitane bugün İstanbul’un Kasımpaşa semtinde bulunmaktadır. 120 yaşlarında çıktıkları Hac dönüşü Konya’da vefat eden Hüsameddin Uşşaki’nin türbesi de bu merkez tekkededir. Uşşakiyye Şubesi, tarikatın piri Hasan Hüsameddin Uşşaki’nin vefatından sonra İstanbul merkez olmakla beraber Anadolunun değişik bölgelerine yayılmıştır. Daha çok Marmara ve Ege bölgelerinde yaygınlık kazanan Uşşakilik bir asrı geçkin bir süreden beri İç Anadolu bölgesinde de etkinliğini sürdürmektedir.

Uşşakiliğin İç Anadoluya gelişi Kırıkkale’nin Balı Şeyh Kasabası’ndan Seyyid Hasan Necati (ö.1938) vasıtasıyla olmuştur. Osmanlının son döneminde askerliğini Edirne’de yapan Necati Dede, Mustafa Kanber Efendi ile tanışıp kendisine intisap etmiştir. Mustafa Kanber Efendi ise Uşşaki ekolünün son dönem önemli temsilcilerinden Çanakkale Kilitbahir’de bulunan Ahmed Talip İrşadî’nin (ö. 1883) Edirne halifesidir. Uşşakiliğin İç Anadolu kolu olan bizim de burada konu edindiğimiz bu silsile, Ahmed Talip İrşadî ’ye bağlanmaktadır. Hasan Necati Dede’den sonra Çorum’un Sungurlu ilçesi Müdü köyünden olan Hüsnü Gülzari (ö.1965) posta geçmiş ve Sungurlu merkez olmakla beraber Çorum, Çankırı, Kırıkkale, Yozgat ve havalisinde hizmetlerini sürdürmüştür. Necati Dede’den sonra tarikatın irşad faaliyetlerini üstlenen Hüsnü Gülzari’nin yetiştirdiği muhtelif kasaba ve köylerde pek çok halifesi olmuştur. Bu bağlamda Hüsnü Gülzari’nin iki önemli halifesi Hacı İbrahim İpek Efendi ve Hacı Hayrullah Ümmihan Efendi’ye ilaveten Hüsnü Gülzari’nin dervişi olup bilahare Hacı İbrahim İpek Efendi’den icazet alan Hacı Esat Celali Efendi İskilipli olmaları hasebiyle tebliğimize konu edilmiştir.

HACI İBRAHİM İPEK EFENDİ

(1934 - 2000)

İbrahim İpek Efendi 20 Eylül 1934 yılında Çorum ili İskilip ilçesi Yerli Köyü’nde dünyaya gelmiştir. Babası Çerkez Mehmet Efendi olup, büyük dedeleri Kafkasya göçmenidir. Annesi ise Fatma Hanım’dır. İpek Efendi anne tarafından seyyittir.

İbrahim İpek Efendi, ailesinin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İbrahim İpek Efendi’nin çocukluğu doğduğu köy olan Yerli Köyü’nde geçmiş, altı-yedi yaşlarına geldiği vakit köyde çiftçi olan babasına yardım ettiği gibi, aynı zamanda köy hocalarından da ders alarak tahsil hayatına başlamıştır. Bilahare İskilip ulemasından Mekkeli Ömer Hafızdan hıfzını tamam etmiş, Osman Kalfa Hoca’dan da Arapça, Tefsir, Hadis gibi dersleri talim etmiştir. Ayrıca İbrahim İpek Efendi’nin doğmuş olduğu Yerliköy, son dönem Halveti Uşşaki kolu temsilcilerinden Hüsnü Gülzari Hazretleri’nin çok sık uğradığı bir yer olmasından dolayı, İbrahim İpek Efendi çok küçük yaşlarında tasavvuf neşesiyle tanışmış, Hüsnü Gülzari Hazretleri’nin muhibbanından olmuştur.

İbrahim İpek Efendinin Hüsnü Gülzari Hazretleri’ne intisabı 13-14 yaşlarında olmuştur. 18-19 yaşlarında ilk eşi olan Lale Hanım’la evlenmiş, yirmili yaşlarında askere çağrılarak Bitlis’te vatani görevini ifa etmiştir. Askerlik dönüşü İskilip Kaya Ağzı Köyü’nde imamet görevine başlamış iki yıl burada imamlık yaptıktan sonra, kendi köyü olan Yerli Köy’de imam hatiplik görevine devam etmiştir. 23-24 yaşlarına geldiği vakit seyr u sülûkunu tamamlayarak mürşidi tarafından icazeti yazılmıştır. Bilahare Hüsnü Gülzari Hazretleri’nin 1965 yılında vefat etmesi ile birlikte, bizatihi irşad görevini ifa etmeye başlamıştır. Yine aynı yıllarda birinci hanımı Lale Hanım’dan çocuğu olmamasından dolayı, birinci hanımının isteği ile Cemalnur Hanım’la ikinci evliliğini yapmıştır.

İbrahim İpek Efendi, 1965 yılından itibaren bilfiil hizmete başlayarak, ikamet ettiği Yerli Köy merkez olmakla birlikte Çorum, Çankırı, Kırıkkale, Ankara gibi Anadolu’nun bir çok yerini köy ve kasabalar da dahil olmak üzere dolaşarak, insanlara hak ve hakikati, Allah ve Rasulünü, ehli beytin aşkını sevgisini duyurmak yolunda gayret sarfetmiştir. Bu hizmetler cümlesinden olmak üzere Ankara, İstanbul, Çankırı, Kırıkkale başta olmak üzere bir çok yurt içi, Pakistan, Hindistan, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Almanya, Hollanda gibi bir çok da yurt dışı seyahatlerinde bulunmuştur. Bu seyahatler esnasında gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında ilim ve irfanlarıyla temayüz etmiş, Mehmet Zahit Kotku, İsmail Hakkı Toprak,

Muhammed Maliki Alevi, Muhammed Mustafa Kamil, Muhammed Nezir, Şeyh Nazım Kıbrısı, Abdullah Çetin Faruki, Prof. Dr. M. Esat Coşan gibi bir çok ilim, fikir ve gönül adamıyla görüşmüştür.

İbrahim İpek Efendi ilk haccını 1965 yılında yapmış ve ömrünün sonuna kadar kırk küsur hac ve umre ziyaretlerinde bulunmuştur. Hac ve umre ziyaretlerinin çok olmasından dolayı kutsal topraklarda oraya gelen çok sayıda İslâm ülkesinden bir çok müntesibi ve muhibbanı oluşmuştur.

1970’li yıllarda köyünde daha sonra da Çorum Merkez Gülabibey Mahallesi’ndeki evinde hizmetlerine devam eden Hacı İbrahim İpek Efendi, 5 Haziran 2000 tarihinde vefat etmiş 6 Haziran günü Yerli Köy kabristanına sırlanmıştır.

Eserleri:

İbrahim İpek Efendi’nin Rüştü ve Mücahit mahlaslarıyla yazdığı bir çok tasavvufi içerikli şiirleri vardır. Bunlar 1992 yılında Gönül İncileri isimli kitapta, 2001 yılında da hayatını ve şiirlerini konu edinen İpek Yolu isimli kitapta yayınlanmıştır. Ayrıca ileriki yıllarda basılmak üzere üzerinde çalıştığımız bazı notları bulunmaktadır.

HACI HAYRULLAH ÜMMİHAN EFENDİ

(1916 - 2001)

Hacı Hayrullah Efendi 1916 yılında Çorum ili Bayat ilçesi Çay Köyü’nde dünyaya gelmiştir. Babası köyde çiftçilikle uğraşan Hüseyin Efendi, annesi ise Nazife Hanım’dır. Ailenin tek çocuğudur.

Hacı Hayrullah Efendi’nin çocukluğu ve gençliği doğmuş olduğu köy olan Çay Köy’de, çiftçi olan ailesine yardımla geçmiş, bu arada her hangi bir eğitim almamıştır. Bilahare otuzlu yaşlarında Sungurlu Müdü Köyü’nden Halveti Uşşaki şeyhi Hüsnü Gülzari Hazretleri ile tanışarak kendisine intisap etmiş, bu zatın irşat ve sohbet halkasına dahil olmuştur. Hacı Hayrullah Efendi Hüsnü Efendi’ye intisap etmekle birlikte, kendisinin tasavvufi terbiyesi Hüsnü Efendi tarafından ilk halifesi Mehmet Ali Fehmi Dede’ye verilmiş, bu sebeple Hacı Hayrullah Efendi, beş yılı aşkın bir süre, bizatihi Fehmi Dede’nin Tirkeş Köyü’ndeki dergahında kalarak onun hizmetinde bulunmuştur. Bu esnada büyük sıkıntılara imtihanlara tabi tutulmuş, ancak sabrı ve samimiyeti neticesi bu imtihanları başarıyla atlatmıştır. Onun hakkında anlatılan şöyle bir rivayet vardır:

Mehmedi Fehmi Efendi çok celalli bir zat olması hasebiyle bir gün yine celallenerek Hayrullah Efendi’yi dergahtan kovar. Hayrullah Efendi köyden gitmeyerek sabaha kadar bir kayanın dibinde ağlar ve sabah

dergaha geri gelir. Fehmi Dede Hayrullah Efendi’yi görünce “Geldin mi evlat?” der. O da geldim efendim diyerek boynunu büker. Yine kendisinden naklen şöyle anlatılmıştır:

Bir harman zamanı Fehmi Dede Hayrullah Efendi’ye harmana sap getirmesini ister. Oda bir gece boyunca çalışıp harmana sap getirir. Ertesi gün ise Fehmi Dede buna kızarak, "Bu saptarı getirdin, sana kim getir dedi!" diye azarlar. Bu duruma da sesini çıkartmayan Hayrullah Efendi, sapı harmana dağıtır. Düvenle sürer bu arada yağmur yağar. Efendi, "Oğlum, saptarı topl!" der. Hayrullah Efendi saptarı toplarlar. Fakat bu kez de neden topladın diye bağırır. Buna da sabreden Hayrullah Efendi’ye nihayetinde Fehmi Dede gözleri yaşarmış bir halde "Oğul, Allah işini gücünü rast getirsin, ben bunları senin sabrını denemek için yaptım." diyerek gönlünü almıştır. İşte bu şekliyle bir çok imtihanlara tabi tutularak seyr u sülûkunu ikmal eden Hayrullah Efendi, 1956 yılında şeyhi Hüsnü Gülzari Efendi’den icazetini alarak irşada başlar. İkamet ettiği Bayat Çay Köy merkez olmakla beraber, o yörede bulunan köy ve kasabaları irşat etmeye gayret ederek binlerce insanın hidayetine vesile olur. Nihayet 14.11.2001 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşarak Çay Köy’deki dergahının arkasındaki tepeye defnedilir. Ümmihan mahlasını kullanarak yazmış olduğu tasavvufi şiirleri mevcuttur.

HACI ESAT CELALİ EFENDİ

(1919-2003)

Esat Efendi 1919 yılında Çorum ili İskilip ilçesi Yerli Köyü’nde dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Çerkez Mehmet Efendi, annesinin ise Fatma Hanım’dır. Esat Efendi Baba tarafından Çerkez, anne tarafından ise seyyittir.

Esat Efendi, Yerli Köy’de doğmuş, çocukluğunu ve gençliğini bu köyde geçirmiştir. Ailenin ilk çocuğu olması ve o dönemin imkansızlıkları nedeniyle ileri bir tahsil yapamamıştır.

Bilahare köyde çevresinden ve köy hocalarından temel dini bilgileri tahsil etmiş, ancak daha çok babasıyla birlikte çiftçilikle uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu arada askere giderek, Kars'ta 4 yıl askerlik vazifesinde bulunmuş, daha sonra memleketine dönerek evlenmiş ve çiftçiliğe devam etmiştir.

Bilahare Tasavvufa meylederek Halveti Uşşaki meşayihinden Hüsnü Gülzari Hazretleri’ne intisap etmiş ve büyük bir gayretle seyr u sülûkuna başlamıştır. Kardeşi Hacı İbrahim İpek Efendi’nin de Hüsnü Gülzari’ye intisabıyla birlikte, kendi aralarında kardeşane tatlı bir çekişme

ve yarışla sülûklarını ikmale çalışmışlardır. İbrahim İpek Efendi, Esat Efendi'den yaşça küçük olmasına ve tarikata sonra girmesine rağmen Esat Efendi'den önce hilafete hak kazanmıştır.

Esat Efendi 1965 yılına kadar Hüsnü Efendi'nin sohbetinde bulunmuş, bilahare de kardeşi İbrahim İpek Efendi'ye biat ederek sülûkuna devam etmiştir. 1973 yılında kardeşi İbrahim İpek Efendi'den hilafet almıştır. Bu tarihten sonra ikamet ettiği Yerliköy, İskilip, Bayat, Ankara ve İstanbul'da irşat hizmetlerine devam etmiştir. Bir kaç defa hac ve umre ziyaretlerinde bulunan Esat Efendi, fakir bir hayat sürmüş ve çiftçilikle hayatını geçirmiştir. Bu fakir hayata sabretmesiyle tanınır olmuştur ki İpek Efendi, kendisi için “Eğer melek görmek isterseniz Esat Aşam'a bakın!” buyurmuşlardır. Ve nihayet 84 yıllık uzun bir ömrün neticesinde 11/11/2003 yılında bir İstanbul seyahati esnasında vefat etmiştir. Cenazesi aynı gün Hz. Pir'in huzuruna götürülüp dua ve niyazdan sonra, memleketi Çorum İskilip Yerliköy'e getirilerek 2000 yılında vefat etmiş olan kardeşi İbrahim İpek Efendi'nin yanına defnedilmiştir.

Tebliğimize bu şekilde son verirken İskilip ve yöresinde geçmişten günümüze var olan Tasavvufi faaliyetler ve bu yörede yetişen zevât-ı kiram hakkında daha detaylı ilmi çalışmaların yapılmasını temenni ederiz.

KAYNAKÇA

Hamdi Ertekin, ©Son Dönem İskilipli Alimler©, Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler Sempozyumu, 23-25 Mayıs 1997, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Eyüp Fatih Şağban, İpek Yolu, t.y, y.y. -----, Gülzari Hüsnüya, İpek Yolu Yayıncılık, İstanbul, 2003. -----, Nurdan Doğan Nur Damlayan Sohbetler, İpek Yolu Yayıncılık, İstanbul, 2005.

İbrahim İpek Efendi©ye ait kendi el yazması notlar ve bant kayıtları kişisel sohbetler

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI DEVRİNDE İSKİLİP MAHALLELERİ VE BU MAHALELERDEKİ VAKIF YAPILAR

Ali Kılıcı¹

Özet:

Tarihi bir kale etrafında yer alan İskilip şehri Selçuklu devrinde Bizanslılardan fethedilmiştir. Kale dibinde yer alan çarşının çevresinde kurulan mahallelerden meydana gelen İskilip şehri çok zengin bir tarihe ve buna paralel olarak çoğunluğu Osmanlı devrinden kalma çok sayıda kültür varlığına sahiptir. Şehirde, Selçukludan itibaren hayır sahiplerince kurulmuş olan vakıflar bünyesinde, halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaptırdıkları cami, mescid, türbe, zaviye, medrese, mekteb, köprü, çeşme gibi yapılar bulunmaktadır. Çarşının merkezinde Ulu Cami, mahallelerin merkezinde genellikle oraya ismini de veren cami mescid ve zaviye gibi vakıf yapılar bulunmaktadır.

Şimdiye kadar şehrin bu yönlerini ele alan, arşiv belgelerine dayalı etraflı bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan bazı çalışmaları yürüten araştırmacılar genellikle görülebilen unsurları değerlendirerek çalışmalarını tamamlamışlardır. Oysa arşivlerimizde ortaya çıkarılması halinde İskilip'in tarihini ve kültürünü çeşitli yönleriyle aydınlatmayı bekleyen binlerce belge olduğu muhakkaktır. Çorum ili genelinde arşiv belgeleri üzerinden yapılmış birkaç çalışmada İskilip'e yer verilmiştir. Bu durumdan hareketle arşiv belgelerine dayanan bir çalışma yapmayı hedefledik. Öncelikle Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan, Osmanlı devrine şehir isimlerine göre tutulmuş olan Hurufat Defterlerindeki İskilip vakıflarına ait kayıtlar incelenmiştir. Arşivdeki Hurufat Defterlerinin 24 adedinde İskilip'e ait vakıf kayıtlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kayıtlar yaklaşık bir buçuk asırlık bir zaman dilimini kapsamakta olup bu süre içinde tutulmuş olan kayıtlarda ismi geçen cami, zaviye, medrese, çeşme gibi vakıf yapılar buldukları mahallelere göre ayrılacaktır. Bu kayıtların tutulduğu süre içinde mahallelerin sınırlarında ve isimlerinde dolayısı ile de şehirde meydana gelen değişiklikler ortaya çıkarılacaktır. Mahallelerin şekillenmesi ile şehrin bir dönem içindeki gelişimi de takip edilmiş olacaktır. Bu konuda hurufat defterlerinin yanında çeşitli arşivlerde bulunan tahrir defterlerinden de faydalanılmaya çalışılmış, İskilip'in şehircilik tarihinde yeni bilgilere ulaşılması amaçlanmıştır.

¹ Arkeolog Sanat Tarihi Uzmanı Vakıflar Genel Müdürlüğü / Ankara

Giriş

İskilip şehrinin kuruluş tarihi tam olarak belirlenmemiş olmakla birlikte Kaledeki bazı kalıntılara göre MÖ.11-4. yüzyıllarda Orta Anadolu’da hüküm sürmüş olan Friglere² kadar uzanır. Ancak şehir içinde Türklerden öncesine ait İskilip Kalesi ve Kaya mezarları dışında önemli bir mimarı kalıntı görülmemektedir.

İskilip adının nereden geldiği, bilhassa antik çağlarda ne olduğu konusu şimdiye kadar hep merak edilmiş, bunun için çok çeşitli ve farklı isimler ileri sürülmüş, yorumlar yapılmıştır³. Antik dönemde " Paflagonya" adı verilen bir bölgede yer alan “ İskilip “ kelimesinin sağlık tanrısı Asklepius’un isminden geldiği, İskilip-Asklepius kelimelerinin benzerliğine dayanmaktadır. İskilip isminin kaynağını ortaya koyabilecek başka bir izah şekli şimdiye kadar ortaya konulamamıştır.

İskilip kalesi Selçukluların Danişmentli kolu tarafından Bizanslılardan fethedilmiştir. Selçuklular kaleyi Bizanslılardan aldıkları dönemde İskilip’in “Menkuriye” adıyla anıldığı ileri sürülür⁴. O sırada İskilip, sadece kalenin dibinde yer alan küçük bir şehir olmalıydı⁵. Selçuklular devrinde de şehir özelliklerini taşıyan İskilip daha sonra daha da büyümüş ve genişlemiştir. Çelebi Mehmed tarafından 1416 yılında Osmanlı idaresine katılan İskilip doğudan gelen göç dalgaları ile şehir oldukça büyümüşdür⁶. İskilip Osmanlı devrinde “İmad “ adını da taşımaktadır⁷.

Muhtemelen Türklerden önce de şehir, Kale ve dibindeki geniş düzlük bölgede yer alıyordu. Şehrin merkezini Türk şehircilik geleneğine uygun olarak çarşı ve Ulu Cami teşkil etmekte, Çarşının çevresinde

² Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara 1998, s.265.

³ W.M.Ramsay, *Küçük Asya'nın Tarihi Coğrafyası*, (Çeviren Mihri Aktaş), İstanbul, 1960, s.217; Fügen İlter, *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Ankara 1992,s.1.; M. Tevfik Göktürk, *Anadolu'da Her Sikke Bir Şehir Anadolu'da Sikke Basan Kentler Üzerine Alfabetik Bir İnceleme*, Anadolu Medeniyetler Müzesi 2001 Yıllığı, Ankara 2002, s. 138.

⁴ Kamil Şahin,“Emeviler döneminden (714-715) Anadolu Selçuklu Dönemine Kadar Çankırı'nı Rolü”, *Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni'*ne sunulan tebliğ(28-29 .09. 2005) .”

⁵ Ali Kılıcı, “Selçuklu Devrinde İskilip Şehri”, *Selçuklu Şehirleri ve Medeniyeti Sempozyumu*,7-8 Ekim 2008 Konya, s.323.

⁶ Hoca Saadeddin Efendi, *Tac üt-Tevarih*, (Sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu), C.II, İstanbul 1975, s.98.

⁷İskilipli Şeyh Yavsi ve oğlu Ebussuud Efendiden başka onlarla çağdaş, zamanın tasavvuf büyüklerinden Şeyh Muslihiddin ile oğlu Şeyh Nasreddin “İmadî “ lakabı taşımaktadır. VGM Arşivi 952 Nolu defter, 76.sayfa, 71.sıradaki, Zilkade 972/Haziran 1575 tarihli, Şeyh Nasreddin İmadi vakfiyesi.

mahalleler yer almaktadır. Zaman ilerledikçe tarihi dokunun çevresindeki mahalleler genişlemiş, yenileri eklenmiş olmalıdır.

Fetihten itibaren eski Anadolu şehirlerinin yeni bir kimliğe büründüğü görülür. Bunlardan birisi olan İskilip ve diğer şehirlerde, Türklerle birlikte eğitim, sağlık, ticaret, dini ve sosyal ihtiyaçları karşılamak için yeni binalar yapılmıştır. Şehir, cami, mektep, medrese, zaviye, han, hamam, bedesten ve çarşı gibi çeşitli vakıf yapılar etrafında kümelenen konutlarla şekillenmiştir. Şehrin yolları, köprüleri, su tesisleri de vakıf yoluyla yapılmıştır. Günlük hayatı kolaylaştırmak için kurulmuş vakıflar ve onlara ait mimari eserlerin sürekli olarak insanlara hizmet edebilmesi amacıyla çeşitli gelirler tahsis edilmiştir⁸.

Şehirlerde ilk olarak bir cami, mescid ve zaviye gibi yapılar yapılmakta, onların çevresinde kümelenen mahalleler çoğunlukla bu yapıların adını taşımakta idi. Bu düzende genellikle her şehrin merkezinde Ulu Cami adını alan büyük bir cami yer almaktadır. Bir yerleşimin şehir olabilmesi için bir çarşısı olması ve Pazar kurulması gerekirdi. Çarşıda bir vakfa bağlı olan bedesten ile han veya kervansaray adını taşıyan büyük ticari mekanlar arasında belli bir meslek erbabının toplandığı dükkan sıralarından oluşan arastalar yer alıyordu. Sadece kıymetli mallar satılan bedesten çarşının merkezi idi⁹. Şehirlerin bir kenarında bayram ve cuma namazı kılınan, asker ve hacı uğurlanan namazgah yer almakta idi.

İskilip’te Selçuklu ve Osmanlı döneminden kalmış, 24 cami ve mescit, 24 çeşme, 2 hamam, 1 bedesten kalıntısı ve 1 türbe bulunmaktadır. Günümüze gelen bu yapılar şehrin tarihi önemini göstermektedir. Şimdiye kadar şehrin bu yönlerini ele alan, arşiv belgelerine dayalı etraflı ve müstakil bir çalışma yapılmamıştır.

Arşivlerimizde bulunan ortaya çıkarılması halinde İskilip’in tarihini ve kültürünü çeşitli yönleriyle aydınlatmayı bekleyen binlerce belge olduğu muhakkaktır. Çorum il geneli için arşiv belgeleri üzerinden yapılmış birkaç çalışmada İskilip’e de yer verilmiştir. Ancak İskilip mahalleleri konusunda doyurucu bir bilgi ortaya konulamamıştır¹⁰.

⁸ Tahsin Özcan, “Osmanlı Şehirciliğinde Vakıflar”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, İstanbul 2008, s.113.

⁹ Halil İnalçık-Bülent Aru, “ Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık’ın Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 2005, s.49

¹⁰Figen İlter, *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Ankara 1992; Ali Kılıç, “ İskilip' teki Vakıflar ve Ebus Suud Efendi Vakfı”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler Sempozyumu*, Ankara 1998, s.86; Ferruh

Bu durumdan hareketle arşiv belgelerine dayanan bir çalışma yapmayı hedefledik. Bu çalışmada hurufat defterlerinin yanı sıra çeşitli arşivlerde bulunan tahrir defterlerinden ve çeşitli tarihi kaynaklardan da faydalanmaya çalıştık. İskilip şehri ve mahalleleri konusundaki bilgileri tarihi kaynaklardan kronolojik sıralarına göre ele alalım.

İskilip şehri hakkında en eski bilgiyi Selçuklu emirlerinden Caca oğlu Nureddin Cibril'in 1272 tarihli vakfiyesinde buluruz. Vakfiyede XIII. yüzyılın ikinci yarısındaki İskilip şehrinin durumu hakkında oldukça faydalı bilgiler vardır¹¹. Caca oğlu Nureddin Cibril İskilip'te yaptırdığı medreseye gelir olarak vakfettiği mülklerle, onların sınırlarındaki, cami, mescid, han, hamam, çarşı, dükkan ev gibi yapılar sayılmaktadır. Burada sayılan cami ve mescid ile Amire Medresesi, İğdişbaşı Hanı, Emir Yakup Hamamı, Emir Kızıl Hamamı ve Yeni Hamam gibi yapılar bu vakfiyenin yazıldığı yıldan önce yapılmış olmalıdır. Yine burada söz edilen cami Ulu Cami (Cami Atik) olmalıdır. Sınır belirtmek için ismi geçen İğdiş Başı Hanının çarşı ve pazarın yakınında olduğu anlaşılmaktadır¹².

Osmanlı devrinde çeşitli tarihlerde yaptırılan tahrirlerin yazıldığı defterler önemli birer kaynaktır. İskilip, Çorum ve çevresine ait en eski tahrir defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivinde MAD.d. 354 numara ile kayıtlı, 1456 tarihli defterdir. Fatih Sultan Mehmed devrine ait bu defterde İskilip Kalesi ve Cacabey Medresesi'ne ait bazı kayıtlar bulunmaktadır¹³.

Diğer bir kaynak yine aynı yerde bulunan ve Genel Müdürlükçe tıpkıbasımı da yapılmış olan 387 numaralı, 1530 tarihli Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteridir. Defterde İskilip'teki bazı mahalle ve vakıflar hakkında kısa bilgiler vardır. Tahrir defterlerinde 10 mahallenin ismi okunmakta olup okunanlar, Cami Mahallesi, Cami'-i Fevka't-tarik Mahallesi, Hacı-Piri Mahallesi, Kasım-Fakih Mahallesi, Meydan Mahallesi,

---

Toruk, “Anadolu’da Osmanlı Kimliğini Koruyan Bir Yerleşim: İskilip”, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu*, Çorum, 2006, s.613.

¹¹İskilip'ten Topkapı Kütüphanesine giden vakfiyenin tanıtımı: Ahmet Temir, *Caca oğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara 1989.

¹²Bunlardan Emir Yakup Hamamı günümüzdeki Deri Hamamı olmalıdır. Emir Kızıl Hamamı ve Yeni Hamam hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. A. Kılıcı, *Ağm*(2008), s.327.

¹³Defterin açıklamasında “Kastamonu'nun Ulu nahiyesi, Çorumlu nahiyesi ve kezalik Çorumlu ve Çat nahiyelerinde ve İskilip divanlarındaki cemaatler ve mezraların hasılatı ve muhasses lehleri olan vakıf hayrat ve İskilip Kalesi mensubları ile sair timar sahiplerinin isimleri, vs. timar defteri olup baş tarafı eksiktir.” şeklinde açıklama bulunmaktadır. Aslında bu defter Kataroğulları konusunda önemli bir belgedir.

Şeyh-Halil(Habib) Mahallesi, Yenice Mahallesi, Zaviye-i İsa Mahallesi ve Zaviye-i Şeyh-Musa Mahallesi¹⁴.

387 numaralı Defterdeki İskilip şehrine ait genel bilgiler aşağıdadır¹⁵.

Nefs-i İskilib

Nefs	1
Mahalle	10
Kale	1
Pazar	1
Cuma	1
Hamam	1
Müslüman evi	303
Mücerred nefer	269

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivindeki 1576 tarihli, KK. TTd.54 numaralı Çorum Mufassal Defteri’nde İskilip mahalleleri konusundaki bilgiler biraz daha fazladır. Bu defterde 12 mahallenin isminin yazılı olduğu görülür. Bunlar Mahalle-i Cami, Mahalle-i Fevkettarik, Mahalle-i Ali Bey, Mahalle-i Şeyh Habib(Şeyh Halil), Mahalle-i Camii Kazasker Cedid, Mahalle-i Hacı Piri, Mahalle-i Zaviye-i İsa, Mahalle-i Yenice, Mahalle-i Meydan, Mahalle-i Kasım Fakih (Durul), Mahalle-i Zaviye-i Şeyh Musa ve Mahalle-i Cedid Şeyhülislam Mevlana Ebussuud Efendi ibnil mehum Mevlana şeyh Muhyedddin mahalleleridir¹⁶.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde 1576 tarihli, KK. TTd. 588 nolu Evkaf-ı Rum Defteri’nde İskilip mahalleleri konusunda aşağıdaki bilgiler bulunmaktadır¹⁷.

¹⁴ Ahmet Özkılınç vd, *387 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II, Amasya, Çorumlu, Sivas-Tokat, Sonisa-Niksar, Kara-hisâr-ı Şarkî, Canik, Trabzon, Kemah, Bayburt, Malatya, Gerger Kâhta ve Divriği-Darende Livâları* (dizin tıpkı bs) Ankara 1997, s.407.

¹⁵ A. Özkılınç v.d, *age*, s.29.

¹⁶ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, KK. TTd.54 nolu *Çorum Mufassal Defteri*,s.151-155.

¹⁷ Genellikle vakfiyesi günümüze gelemeyen vakıflar için tahrir defterleri önemli bir bilgi kaynağıdır. Ancak Osmanlı Arşivindeki tahrir defterleri ve özellikle Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan Evkaf-ı Rum Defterindeki diğer şehirlerde mevcut olan vakıflar gelir ve giderleri ile yazıldığı halde, İskilip vakıfları konusunda böyle düzenli ve toplu bir kayıt bulamadık. İskilip’in bir özelliği sebebiyle yazılmadığını tahmin ettiğimiz bu duruma tarihçilerin açıklama getireceğini umuyoruz.

Nefs-i İskilib

1- Mahalle-i Cāmi‘ tābi‘-i Nefs-i İskilib ma‘a Mahalle-i Fevka't-tarīk.	Nefer:248
2- Mahalle-i Ali Bey	Nefer: 65
3- Mahalle-i Şeyh Habib	Nefer: 127
4- Mahalle-i Cāmi‘-i Kādī‘asker-i Cedīd	Nefer: 121
5- Mahalle-i Hacı Piri	Nefer: 92
6- Mahalle-i Zāviye-i İsa	Nefer: 47
7- Mahalle-i Yenice	Nefer: 48
8- Mahalle-i Meydan	Nefer: 18
9- Mahalle-i Kasım Fakih nām-ı diğēr Tarul	Nefer: 72
10-Mahalle-i Zāviye-i Şeyh Musa (Zāviyedār Şah Bula Hatun)	Nefer: 45
Toplam: 881	

HURUFAT DEFTERLERİNE GÖRE İSKİLİP MAHALLELERİ VE VAKIF YAPILARI

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan, Osmanlı devrinde şehir isimlerine göre tutulmuş olan Hurufat defterlerindeki İskilip vakıflarına ait kayıtlar en önemli kaynağımızı teşkil etmektedir. Arşivdeki hurufat defterlerinin 24 adedinde İskilip vakıflarına ait kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtların en eskisi 1680 tarihlidir¹⁸. En yenisi 14 Mart 1835 tarihini taşımaktadır¹⁹. Osmanlı devrinde yaklaşık bir buçuk asırlık bir zaman dilimini kapsayan hurufat kayıtlarında ismi geçen cami, zaviye, medrese, çeşme gibi vakıf yapılar buldukları mahallelerin sınırlarını da çizmektedir. Bu kayıtların çoğunluğu vakıflarda yapılan görevli tayinleri teşkil eder²⁰.

Hurufat defterlerindeki vakıf yapılardan günümüze ulaşmış olanları koyu renk büyük harf başlıklı olarak, gelememişleri de normal şekli ile buldukları mahallelere göre; yapılan en eski görevli tayinini bulunduğu

¹⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 1098 numaralı defter,s.15.

¹⁹ VGMA. 536 numaralı defter, s.99.

²⁰ Yasemin Beyazıt, " Hurufat Defterlerinin Şehir Tarihi Araştırmalarındaki Yeri" *History Studies*, Volume 5 Issue 1 Ocak/January 2013,s.39-69.

defter, sayfa numarası ve tayin tarihini parantez içinde not olarak vererek sıra ile ele alalım.

KALE

Şehirden ayrı bir yönetime sahip olan Kale’de Hacı Yusuf tarafından yaptırılan cami, mektep ve çeşmenin kayıtları vardır. Bunlardan sadece kale çeşmesi günümüze aslı değişerek gelmiş, diğerleri yıkılmıştır. (1098, s.16, . Şaban1111/22.1.1700)

CAMİ MAHALLESİ(ÇARŞI)

Günümüzde ismi Kaleboğazı Mahallesi olmuştur. Tahrir defterlerinde ismi geçen “Cami Mahallesi”, Ulu Caminin yer aldığı İskilip Çarşısı olmalıdır.

ULU CAMİ

Kayıtlarda Camii Atik şeklinde geçen yapı ilk defa şehrin fethinden hemen sonra XI. Yüzyılda yapılmış olmalıdır²¹. İlk yapı Selçuklu devrinde, şehrin fethi ile mevcut bir kilise camiye çevrilerek veya harap bir kilisenin malzemelerinden faydalanılarak yapılmış olmalıdır. 20 Şevval 1210/ 28 Nisan 1710 tarihli bir arşiv belgesinde “İskilip'te Suk-u Sultanide vaki merhum Kiçi Bey'in bina eylediği Cami-i Atik” şeklindeki kayıt, caminin Kiçi Bey tarafından yaptırıldığını gösterir²². Eski şekli hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız Ulu caminin mevcut binası 1841 yılına aittir²³. Bir depremle yıkılan Ulu Caminin yeniden yapımı sırasında ilk yerinden biraz ileriye yapılmış, arta kalan yere şimdiki şadırvan yapılmıştır.

Musalla-Namazgah, Şehir Parkı yerinde idi. Cuma ve bayram namazları ile yazları üç vakit namaz kılınıyordu²⁴. Belgelerde Namazgah'ın ismi Camii Atik vakfı ile birlikte geçmektedir.(1098,s.15, 1104 /1692-3)

ÇİFTE HAMAM

Şeyh Muhiddin Yavsi, 888/1500 yılında evlatlık bir vakıf kurmuştur. Vakfa gelir getirmek üzere Ulu Cami civarındaki hamamı yaptırmıştır²⁵. Hamamın hemen karşısında, onun oğlu Ebussuud Efendi'nin İskilip'teki hayratına gelir getirmek ve şehrin ticari hayatını canlandırmak için

---

²¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 10/2 numaralı Defter, 565 sıra

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, CE. EV. 280.14269 nolu belge.

²³A. Kılıcı, *agm*, s.328.

²⁴ VGMA,1057 *nolu hurufat defteri*, s.103.

²⁵ VGMA,1962 *nolu defter*, s.49de kayıtlı Şeyh Muhiddin Mevlâna Mehmed bin Mustafa bin İmad vakfiyesi.

yaptırıldığı bedesten ve yanındaki han yer almaktadır. Depremde yıkılan bedesten ve han onarılmadığı için satılmış, bedesten özel mülkiyete geçmiş, kalıntıları günümüze kadar gelmiştir. Han ise Hacı Ali tarafından kendi adı ile yaptırıldığı çeşmeler için satın alınarak ahşap olarak yeniden yaptırılarak vakfedilmiştir. Cumhuriyet devrinde bu han çeşmeleri ile birlikte İskilip Belediyesine devredilmiştir. Bu yapı günümüzdeki kasaplar çarşısıdır. Mahkeme de çarşıda yer almaktadır²⁶.

Kırşehir emiri Caca Bey’in İskilip’te yaptırdığı medresenin mahallesi hurufat kayıtlarında belirtilmemiştir. Osmanlı devri sonuna kadar kullanılan medresenin Belediye Parkının kuzey batı köşesindeki kavşakta olduğunu, yol açmak için yıkıldığını yaşlılardan öğreniyoruz²⁷. (1098, s.15, 1103/1691-2)

Hurufat kayıtlarında İskilip Çarşısında Arasta Çeşmesi vardı.(1057, s.104, Muharrem 1182/ 6. 1768)

MEYDAN MAHALLESİ

Bu mahalle muhtemelen Semerkand’tan gelen Mustafa İmadî tarafından buraya bir zaviye yapılması ile kurulmuştur. Oğlu Şeyh Yavsi de burada doğmuştur²⁸. Mahallenin ismi günümüzde de değişmeyerek ilk şeklini korumuştur.

ŞEYH YAVSİ CAMİSİ,

Ebussuud Efendi tarafından babasının zaviyesine bitişik olarak yaptırılmıştır. Ebussuud Efendi’nin, vâkıfın doğduğu İskilip şehrinde “Meydan mahallesinde pederinin kabrine bitişik olarak bina ettiği cami” diye tarif ettiği hayratının vakfiyesi 977 / 1569 tarihlidir²⁹. İstanbul’da da hayrat ve akarı olan bu vakfın İskilip’teki mektep, han, bedesten ve köprüsü yıkılmıştır³⁰. Hurufat defterlerinde bu vakfa ait çok sayıda kayıt yer alır. Ebussuud Efendinin kardeşi ve babasının vefatı ile onun yerine geçen şeyh olması gereken Şeyh Ebunnasr Efendinin Türbesine ait hurufat kayıtları olmasına rağmen bu yapının yeri konusunu açıklığa kavuşturamıyoruz. (1098, s.14, Rebiulevvel 1110/9-10.1698)

²⁶ Ali Kılıç, “İskilip’te Yaşayan Hacı Ali Çeşmeleri Vakfı”. IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Erzurum, 2006, s.319-326.

²⁷ A. Kılıç, *agm*(2008), s.329.

²⁸ Mustafa Aşkar, İskilipli Şeyh Muhiddin Yavsi hayatı eserleri Tasavvuf Anlayışı, Ankara, 1992, s. 32.

²⁹ V. G. M. Arşivi, *571 numaralı defter*, s. 266, 94. sırada kayıtlı vakfiye.

³⁰ Tapu ve Kadastro Arşivindeki 1576 tarihli, KK. TTd.54 nolu Çorum Mufassal tahrir defterinde (s.151-15)Ebussuud Efendi Camisi Mahalle-i Cedid’de imiş gibi kaydedilmiştir.

MEYDAN CAMİSİ

(Hacı Mahmud Mescidi) Günümüzde mahallenin ismi ile anılmaktadır. Burası belgelere göre 18. Yüzyıldan önce Hacı Mahmud Mescidi tarafından yaptırılmış olmalıdır. (1098, s.16, Zilhicce 1112/Mayıs Haziran 1701)

Daha sonra cemaatinin çoğalmasıyla camiye çevrilmiştir. (536, s.99, 5 Zilhicce 1247/6.5.1832)

Ahmed Beşe Mescidi (1140, s.23, Şaban 1108/2-3.1697),

Hacı Yusuf Mescidi (1098, s.16, Zilkade 1111/4-5.1700),

Hacı Hasan Çeşmesi (1140, s. 24, Şaban 1109/2-3.1698),

Hacı Mehmed Mescidi (1140, s. 25, Zilkade 1109/ 5-6. 1698),

Emir Efendi Mescidi (1069, s, 27, Gurrei Rebiulevvel 1121/11.5.1709)

Sofular Mescidi (1069, s.30, Gurre-i Muharrem 1127/7.1.1715)

SARAÇLAR(SARACULLAH) MAHALLESİ

Günümüzde ismi Bahabey Mahallesi olmuştur.

Şeyh Musluhiddin Camii halk arasında Çakmak Dede Camii diye anılırken 1942’de satılmış sonradan yerine Diyanet Vakfı tarafından Müftülük binası yapılmıştır. (1098, s.16, Receb 1111/11 -12 1699 1700). Şeyh Muslihidin’in oğlu Şeyh Nasreddin İmadi aynı yerde Zilkade 972/5-6.1565 tarihinde zaviye kurmuştur³¹. Türbesi, günümüze gelen Çakmak Dede mezarı olmalıdır³². (1069, s.30, Gurre-i Muharrem 1128 /27.12.1715)

El-Hac Abdurrahman Mescidi (1098, s.16 Şaban 1104/4-5.1693)

Hidayetullah Efendi Mescidi (1069, s.28, Gurrei Receb 1123/15.8.1711)

Hacı Abdulkadir Mescidi (1069, s.29, Gurrei Rebiulahir 1123/19.5.1711)

Bahabey Mahallesinde, günümüzde Kibritçi Camii olarak bilinen yapının bu yapılardan hangisi olduğunu bilmiyoruz.

---

³¹ VGMA.592 *nolu defter*, s.76, sıra 71.sıra.

³² Günümüzde Şeyh Muslihidin’in mezarı önündeki yapının kaldırılarak, eskisi gibi insanların ziyaret edebileceği bir düzenleme yapılması konusunda görüşler vardır.

ALİ BEY MAHALLESİ

Günümüzde mevki ismi olarak kullanılmaktadır. Yeni Cami mahallesinde kalmaktadır.

Ali Bey Mahallesi Mescidi(1140, s. 24, Rebiulevvel 1109 /9-10.1697)

İsmail Fakih Mescidi (1069, s, 28 Gurrei Safer 1122/1.4.1710).

Bu yapılar günümüze ulaşmamıştır.

TEMENNA MAHALLESİ

Günümüzde mevki ismi olarak kullanılmaktadır. Kaleboğazı Mahallesinde kalmaktadır.

Ömer Bey Mescidi mahallenin kenarında eski Demirciler Çarşısında yer almakta idi. Hacı Mehmed Ağa tarafından 1754 yılında camiye çevrilen yapı 1938’de satıldıktan sonra yıkıldı.(1098, s. 1103/1691-2)

Ahmet Bin Mustafa Mescidi mahalledeki diğer bir yapıdır. (1055, s. 73, Safer 1168/12.1754)

CAMİ CEDİD (YENİ CAMİ) MAHALLESİ

Tahrirlerde bu mahallenin adı “Mahalle-i Kadıasker Cami-i Cedid” şeklinde geçmektedir. Kazasker Cafer Efendi burada yeni bir cami yaptırınca Camii Atik (eski cami) denilen Ulu Camiye nispetle Camii Cedid yani Yeni Cami diye anılmış; çevresinde oluşan mahalle de aynı adı almıştır. Bu isim günümüze Yeni Cami Mahallesi olarak gelmiştir.

CAFER EFENDİ CAMİİ(Yeni Cami),

Anadolu Kazaskeri Cafer Efendi tarafından yaptırılmıştır. Caminin vakfiyesi 7 Şevval 973/ 27 Nisan 1566 tarihli³³. Cafer Efendi burada bir de mektep de yaptırmıştır.

KAYAKOPARAN CAMİİ

Günümüzde Büyüктаş Mahallesinde yer almaktadır. Hurufat kayıtlarında (1693) ismi “Müftü Ahmed Mescidi” olarak geçen yapı³⁴ daha sonra camiye çevrilmiştir³⁵. (1098, s.16, Şaban 1104/3-4.1693)

³³ Nebi Oğlu Kazasker Cafer Efendi Şeyhülislam Sunullah Efendinin babasıdır. Kamil Şahin, “Cafer Çelebi, Molla”, TDV. *İslam Ansiklopedisi*, C.6, s.547; Vakfiyesi VGMA. 1962 *Nolu Defter*, s. 34, sıra 35.

³⁴ VGMA 1098 *nolu defter*, s.16.

HACI ŞABAN CAMİİ,

Günümüzde Mutaflar Mahallesinde kalmakta, mahallenin ismi ile anılmaktadır. (1098,s. 17, Ramazan 1118/12.1706)

Hacı Mehmed Camii(1098, s.16, Ramazan 1104/5-6.1693)

Hüseyin Efendi Mescidi(1098, s. 17, 1125/1713-14),

Murad Fakih Mescidi (1098, s. 18, Muharrem 1104/9-10.1692)

Hacı Musa Mescidi (1069, s.29, Rebiulahir 1123/19.5.1711)

Mustafa Mescidi (1069, s.29, Gurrei Zilhicce 1124/ 30.12.1712)

elhac Recep Muallimhanesi (1068, s. 226, Rebiulevvel 1147/8.1734)

Hacı Musa Muallimhanesi (1069,s.33, gurre-i Ramazan 1133/26.6.1721)

Tuzcuzade Hacı Mustafa Muallimhanesi (535, s.175,Muharrem 1201/ 11.1786)

Tekyenişin Mustafa bin Mehmet Medresesi(532, s.47, 8 Şaban 1218/23.11.1803).

Müftü Muallimhanesi, Günümüzde Kayakoparan Camisinin kuzeyinde yer alan, özel mülkiyete geçmiş olan yapı olmalıdır. (1144, s.96, Ramazan 1140/4-5.1728)

Hacı Şaban köprüsü (1069 ,s.26, gurre-i Muharrem 1118/15.4.1706)

KADIAĞA MESCİDİ Günümüzde Büyüktaş Mahallesinde yer alan Büyüktaş Camiinin Yeni Cami Mahallesindeki yapılardan birisi olması gerekir.

ZAVİYE-İ FEVKANİ MAHALLESİ

Günümüzde Sakarya Mahallesi olarak anılmaktadır.

CAFER GAZİ MESCİDİ Mescit olarak yapılmış, sonradan camiye çevrilmiştir. (1069, s.33, Gurrei Cemaziyelevvel 1134/17.2.1722)

-elhac Ahmet Muallimhanesi(536, s.99, 6. Zilhicce 1247/ 7.5.1832)

Hacı İsmail Camii (1055,s.66, Cemaziyelahir 1157/7-8.1744)

Bıçakçızade Hacı Mahmut Mektebi (1055,s.68, safer 160/2-3.1747)

---

³⁵ VGMA, 601 nolu defter, s.204.sıra 269 ve 1098,s.16; 534 nolu defter, s.189.

ZAVİYE-İ TAHTANI -AŞAĞI ZAVİYE MAHALLESİ

Günümüzde ismi Ekizoğlu Mahallesi olmuştur.

EKİZOĞLU CAMİİ

Hacı İbrahim Mescidi, Ekizoğlu Hacı İbrahim tarafından yaptırılmıştır. Aslı değişerek günümüze gelmiştir. (1069,s, 33, Gurrei Safer 1134/21.11.1721)

PAZARBAŞI CAMİİ

Hasan Efendi Mescidi, Günümüzde mahallesi değişmiştir. (1098,s.15, 1103/1691-2.).

Hacı Yusuf Camii (1098,s.15, Şaban 1104/4-5.1693-2)

Susuzoğlu Mescidi (1098,s.15 ,1103/1691-2)

Zaviye-İ Tahtani Mescidi (1098,s.16, 1111/1699-700)

Abdi Bey Camii(1069 ,s, 26, Gurrei Şevval 1116)

Küçük Mescit() (1069, s.26, Gurrei Zilkade 1116/27.1.1705)

Kapı Mescidi (1069,s.29, Gurrei Muharrem 1123/17.2.1711)

Hanım Hatun Mescidi, 1938’de şahsa satılmıştır. (1069,s.29, Gurrei Rebiulahir 1125/27.4.1713)

İkizzade Hacı Halil Ağa Camii (1068, Sayfa 225,. Zilkade 1144)

İbrahim Efendi Bin Halil Mullimhanesi (1068, s 227, Rebiulevvel 1149/ 7-8.1736)

ŞEYH HABİB MAHALLESİ

Tahrir defterlerinde bu isimle anılır³⁶. Hurufatlarda ayrıca “Debbağhane” şeklinde, günümüzde “Tabakhane” olarak kullanılmaktadır.

ŞEYH HABİB CAMİİ (Tabakhane Camisi), Şeyh Yavsi’nin damadı Şeyh Habib Karamani, Gurrei Receb 881/20.10.1476 tarihinden önce bu

³⁶ 1530 ve 1564 tahrirlerindeki “Şeyh Halil Mahallesi” aslında bu mahalle olmalıdır. A. Özkılıç, Age, s.407.

camiyi yaptırmıştır³⁷. Aslı değişerek günümüze gelen bu yapı Tabakhane Camisi diye anılır³⁸.

Seyyit Ahmet Efendi Bu caminin yanına bir sıbyan mektebi yaptırmıştır. (1062, s.7, Rebiu’l-evvel 1168/12.1754)

Debbagin Zaviyesi, Caminin karşısında imiş.(1069,s. 28. Gurrei Şaban 1122/25.9.1710)

Hoca Mahmud Mescidi(1098,s.15, Şaban 1104/4-5.1693)

Seyyid Müftü Mehmed Efendi Camii, (Seyyid Müftü Mehmed Efendi kayıtlar vardır. (1098, s.15, Şaban 1104/ /3-4.1693)

Hacı Ömer Mescidi(1057, s.101, Gurrei Cemaziyelahir 1176/18.12.1762)

Şeyh Habib Mahallesi Cisri(köprü) (1069, s.28, Gurrei Şaban1123/22.9.1808)

HACİPİRİ MAHALLESİ

Bu mahalle, Osmanlıdan günümüze değişmeden aynı ismi taşımaktadır. Halk arasında Sıyrıncak şeklinde de bir ismi daha vardır.

HACI HASAN CAMİİ

Köprübaşı ve Hanönü Camii diye de bilinir. Hacı Hasan tarafından mescid olarak yaptırılmış, daha sonra camiye çevrilmiştir. (1069, s.28, Zilkade 1122/12.1710)

Hacı Hasan Camisinin yanında Muallimhane yaptırmıştır. (1144, s.97, Rebiulevvel 1142/9-10. 1729)

MÜFTÜ CAMİİ

Elhac Feyzullah Mescidi diye anılır. (1098,s. 18, 1104/ 1692-3)

Latif Efendi Mescidi (1098,s.16, Şaban 1104/3-4.1693)

Lütfullah Efendi Mescidi (1098,s.16, 1111/1699)

Ahi Mescidi (1069.s.30, Gurrei Muharrem 1127 / 7.1.1715)

Hüseyin Ağa Sıbyan Mektebi (1064, s.114, Muharrem 195/12.1780)

---

³⁷ Vakfiyesi, VGMA, 601 numaralı defter, 204.sahife, 269. Sırasında kayıtlıdır.

³⁸ Kamil Şahin, “Habib Karamani”, TDV. *İslam Ansiklopedisi*, C.14, İst.1996,s.371; Hoca Saadeddin Efendi, *Tacüttevarih* (Sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1979, C.5, s.204.

ULAŞTEPE MAHALLESİ

Bu mahallenin ismini sadece hurufat defterleri ve diğer vakıf kayıtlarında görüyoruz. Tahrir defterlerinde geçen isimlerden birisi olduğu halde günümüze yerlerini tespit edemediğimiz mahallelerden birisi olabileceği gibi Tabakhane Mahallesinden ayrılmış olması da mümkündür.

HACI MÜRSEL CAMİİ,

Aşağı Taslı Camisi diye de bilinir. Hacı Mürsel tarafından yaptırılmış olup mimari özelliklerine göre XV-XVI yüzyıllara tarihlenmek gerekir.(1098,s.15, Şaban 1104/3-4.1693)

FAZLIOĞLU CAMİSİ

Çukur Mahalle Ali Bey Mescidi Halk arasında Yukarı Taslı diye bilinen bu yapı olmalıdır³⁹. (1058, Safer 186/ 5-6.1772)

Hüseyin Ağa Mescidi (1098,s.15. Cemaziye'l- Ahir 1103/2-3.1692)

Leyla Hatun Mescidi (1098,s.16. 1112/ 1700)

Ulaştepe Mahallesi Avarızı Ve Çeşmeleri Vakfı 1098,s.17,1113/ 1701)

Hacı Nasuh Mescidi(1069, s.27, Gurrei Ramazan 1119/ 26.11.1707)

Hacı Receb Mescidi (1140, s. 24, Şaban 1109/ 2-3.1698)

Hacı Mesud Mescidi (1069 ,s, 33, Gurrei Safer 1134/ 21.11.1721)

Hacı Musa Camii (1144,s.96, Zilkade 1140/ 6-7.1728)

Elhac Ali Mescidi (1144,s.96, Rebiulevvel 1140/ 10.11.1727)

Çelebi Mehmed Bey Camii, Bey Mescidi, Peyk Mescidi gibi isimlerle anılan bu yapı hakkında kayıtlardan başka bir bilgi bulunamamıştır. Günümüze gelen camilerden birisi olup olmadığını bilmiyoruz. İsim benzerliğine göre İskilip’e gelen Çelebi Mehmed’in emri ile yaptırmış olması muhtemeldir⁴⁰. (1098,s. 18, Muharrem 1104 / 9-10.1692)

Mehmet Efendi Muallimhanesi (1057, s.103, Şaban 177/ 2-3.1764)

Ahmet Efendi Muallimhanesi (1065,s.72, 17 Cemaziyelula 188/ 26.7.1774)

³⁹ VGMA, 597 nolu defter, s.157, sıra 136.

⁴⁰ Nihal Atsız, *Aşıkpaşazade Tarihi*, İstanbul 1970, s.70.

Ulaştepe Mahallesi Camii (1057, s.104, Şaban 178/1-2.1765)

ULUDERE MAHALLESİ

Tahrirdeki “Ulu karye” Uludere olmalıdır. Hurufat defterlerinde Uludere şeklindeki ismi korumuştur.

HACI AHMET CAMİİ(Uludere Camisi)(532, s. 49, 11 Cemaziyelahir 1222/16.8.1807)

Hızır Osman Mescidi (1098,s.15, 1103/1691-2)

Meryem Hatun mescidi(1098, s.16. Muharrem 1113/6-7. 1701)

Hacı Hasan Camii (1062, s.15, Receb 1172/ 2-3. 1759)

Bayezıt Camii (1098,s.16. 1111/1699)

Mısri Hacı Mehmet Efendi Muallimhanesi (1057, s.101, Gurrei Rebiulevvel 1176/20.9.1762)

Uludere Mahallesi Camii (1055, s.69, Muharrem 1162 /12. 1748)

ÇAVUŞ HACIĞA MAHALLESİ

Tarihi bir yerleşim yer olan bu mahallenin Osmanlı devrinde hangi mahalleler içinde olduğunu tesbit edemedik.

ŞADİBEY CAMİİ (Cuval Camisi)

Mahalle ismi yazılmayan Gülbaba Mescidi, muhtemelen Şadibey (Cuval) Camisi olabilir.

(1098,s. 17, 1116/ 1705)

Osmanlı devri kayıtlarında göremedik.

ÇAVUŞ CAMİİ

Osmanlı devri kayıtlarında göremedik.

MAHALLESİ BİLİNMEYEN YAPILAR

Karışcı Mescidi (1069,s.30, Rebiulahir 1129/ 3-4. 1717)

Sağırıcık Ağa Muallimhanesi (1098,s.16, Ramazan 1104/ 5-6. 1693)

Ahmed Bey Zaviyesi ve Türbesi (1098,s.15, 1103/1692)

Şazi Bey Zaviyesi (1098,s.15, 1103/ 1692)

Ahi Şeyh Cisri (1069, s, 27, Gurrei Şaban 1118/ 1706-7)

Pınar Binası Ve Ali Mahmud Bey Evkafı ?(1098,s. 17, 1115/ 1703-4)

Ayvalı Türbesi (1069, s.32, Gurrei Safer 1130/4.1.1718)⁴¹

Elhac Mustafa Efendi Medresesi (1062, s.7, Cemaziyelahir 168/ 3-4.1755)

HURUFAT KAYITLARINDA OLMAYAN ESKİ İSKİLİP CAMİLERİ

Yesırağa Mescidi Hacıpiri Mahallesi

Arap Camisi Tabakhane Mahallesi

Kadığa - Büyüктаş Camii Büyüктаş Mahallesi

Saffan-Kadirefendi Camii Mutaflar Mahallesi

Çavuş Mahallesi Camisi Çavuş Mahallesi

Hamza Hoca Mescidi Tabakhane Mahallesi

Doruk Mescidi Ulaştepe Mahallesi

Köseoğlu Mescidi (bahçesine daha önce Misakı Milli ilkokulu yapılmıştır)

Kurban Efendi Mescidi (Mutaflar Mahallesi)

Tokatlıoğlu Mescidi

Teberoğlu Mescidi,

Çulhalıoğlu Mescidi

Hacı Yüzbaşı Camii,

Temenne Mescidi

Tellioğlu Mescidi,

Molla Yusuf Camii(kibritçi)

Günümüzde Tokatlı Mahallesi adını taşıyan mahallenin eski bir mahalleden mi ayrıldığı veya yeni kurulan bir mahalle mi olduğunu bilemiyoruz. Günümüzde Çatlakdere ve Kanlıdere isimlerini taşıyan yerleşimlerin hangi eski mahallede olduğunu da tespit edemedik.

⁴¹ Tabakhane Mahallesindeki “Ayvalı Çeşme” yakınında olabilir.

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE İSKİLİP MAHALLE İSİMLERİ TABLOSU

BOA,387 numaralı defter (1530)	TKGMA, Td.54 numaralı Çorum Mufassal defteri (1576)	VGMA, Hurufat defterleri(1680-1835)	Günümüzdeki isimleri
Cami	Cami		Kaleboğazı
Camii Tevkattarik	Camii Tevkattarik		
Hacı Piri	Hacı Piri	Hacı Piri	Hacı Piri
Kasım Fakih	Kasım Fakih(Durul)		
Meydan	Meydan	Meydan	Meydan
Yenice	Yenice		
Zaviye-i İsa	Zaviye-i İsa	Zaviye-i Tahtani	Ekizoğlu, Pazarbaşı
Zaviye-i Şeyh Musa	Zaviye-i Şeyh Musa	Zaviye-i Fevkani	Sakarya
Şeyh Habib	Şeyh Habib	Debbağın	Tabakhane
	Camii Kazasker Cedit	Camii Cedit	Yeni Cami, Büyüktaş, Mutaflar
	Ali Bey Cedit	Ali Bey	Yeni Cami
		Saracullah	Bahabey
		Temenna	Kaleboğazı
		Ulaştepe	Ulaştepe
		Uludere	Uludere

DEĞERLENDİRME

İskilip şehri, Meydan Çayı ve Ak Çayın aktığı yatakların meydana getirdiği ve iki çayın birleştiği V şeklindeki bir vadide kurulmuştur. Bu iki çay günümüzdeki gibi rıhtıma sahip olmadığı için mahallelerin kesin sınırını teşkil etmemiş, bazen sınır olurken, bazı mahallelerin çayın iki tarafında da bölümleri olmuş, şehir üç bölümden oluşmuştur.

Birincisi İskilip Kalesinin dibinde yer alan, iki çayın arasında kalan düz alandır. Günümüzde de şehir merkezini oluşturan, çarşının da yer aldığı şehrin ilk kuruluşundan itibaren kullanılan en eski ve en geniş bölümüdür. Burası Çarşı, Temenna (Kaleboğazı), Saracullah (Bahabey), Camii Cedit (Yeni Cami) gibi mahallelerden oluşmaktadır. Merkezi bölüme

sonradan Zaviye-i Fevkani (Sakarya) ve Zaviye-i Tahtani (Ekizoğlu) mahalleleri eklenmiş, Çavuş Mahallesi bu ikisinden bölünmüştür.

İkinci bölüm Ak Çayın diğer kenarına doğru gelişen kısımdır. Burası önce Tabakhane Mahallesi olarak kurulmuş, sonradan Ulaştepe Mahallesi buradan bölünerek gelişmiştir. Bu kısmın güney doğusundaki Hacı Piri Mahallesi ise kuruluşundan günümüze adını koruyarak gelmiştir.

Üçüncü bölümde erken Osmanlı devrinde kurulan Meydan Çayının batısındaki Meydan Mahallesinin yer alır. Meydan Mahallesi muhtemelen Şeyh Yavısı'nın babası Mustafa İmadi'nin tekkesini buraya yapması ile kurulmuş olmalıdır. Daha sonra Ebussuud Efendinin yaptırdığı cami, mektep, türbeler ve bilhassa günümüze gelmeyen köprü ile Meydan Mahallesi daha da büyümüş olmalıdır.

Bu bölümdeki Büyüктаş ve Mutaflar mahalleleri Meydan Çayının diğer tarafında olmalarına rağmen önceleri Yeni Cami Mahallesi içinde iken sonradan müstakil mahalleler haline geldiklerini çeşitli vakıf kayıtlarından öğreniyoruz. Tabakhane, Hacı Piri ve Meydan mahalleleri günümüze kadar aynı isimle devam etmişlerdir. Zaviye-i Musa Mahallesi sonradan Zaviye-i Fevkani, Zeyköyü ve günümüzde Sakarya olmuş, Zaviye-i İsa mahallesi sonradan Zaviye-i Tahtani, günümüzde Ekizoğlu Mahallesi olmuştur. Pazarbaşı sonradan bu mahalleden ayrılarak yeni bir mahalle olmuştur.

Tahrir defterlerindeki “Şeyh Halil –asında- Şeyh Habib” olarak okunmalı ve günümüzün Tabakhane ve Ulaştepe mahalleleri olması gerekir. Mahalle-i Cedit, Mahalle-i Yenice ve Mahalle-i Kasım Fakih'in günümüzdeki hangi mahalle olduğu bilinmemektedir.

Yeni Cami Mahallesi üzerinde biraz durmak gerekiyor. Anadolu Kazaskeri Cafer Efendi 1565 yılında İskilip'te bir cami yaptırmıştır. O zamanlarda Camii Atik denilen Ulu Cami'ye(Çarşı Camii) nispetle Cafer Efendi'nin camisi Camii Cedit, yani Yeni Cami diye anılmış; çevresinde oluşan mahalle de Mahalle-i Cami-i Cedit adını almıştır. Bu isim günümüze kadar Yeni Cami Mahallesi şeklinde gelmiştir.

İskilip ve çevresini 1576 tarihli tapu tahrir defterine göre tanıtan bazı araştırmacılar tahrir defterine dayanarak Cami-i Kazasker-i Cedit mahallesinden başka Ebussuud Efendinin adına bir mahalle kurulduğunu onun da Mahalle-i Cedit diye isimlendirildiğini yazmışlardır. Araştırmacıların şehri bilmeden sadece tahrir defterlerinden faydalanmak sureti ile konuyu ele aldıklarını düşünüp, yöreyi iyi tanımayan

araştırmacıların hata yaptığını sanmıştık⁴². Ancak defterleri bizzat inceleyince, araştırmacılardan özür dilememiz gerektiği; tahrir yazılırken yanlış yapıldığı kanaatine vardık. Zira defterdeki “Mahalle-i Cedid Şeyhülislam Mevlana Ebussuud Efendi ibnil merhum Mevlana Şeyh Muhyeddin” şeklinde yazılan kaydın⁴³ benzerini bakabildiğimiz diğer defterlerde göremedik. Bu kayıt Ebussuud Efendi vakfiyesinde yazılı bilgilere de ters düşmektedir. Ebussuud Efendi vakfiyesinde Meydan Mahallesi, babasının (Şeyh Muhiddin) türbesine bitişik olarak bir cami yaptırdığını söylemektedir. Dolayısı ile günümüzde Şeyh Yavsi Camisinin yer aldığı Meydan Mahallesi’nden başka bir mahallenin var olması vakfiye metnine uymamaktadır. Dolayısı ile Ebussuud Efendi Camii etrafında yeni bir “Mahalle-i Cedid”in oluşması da mümkün değildir.

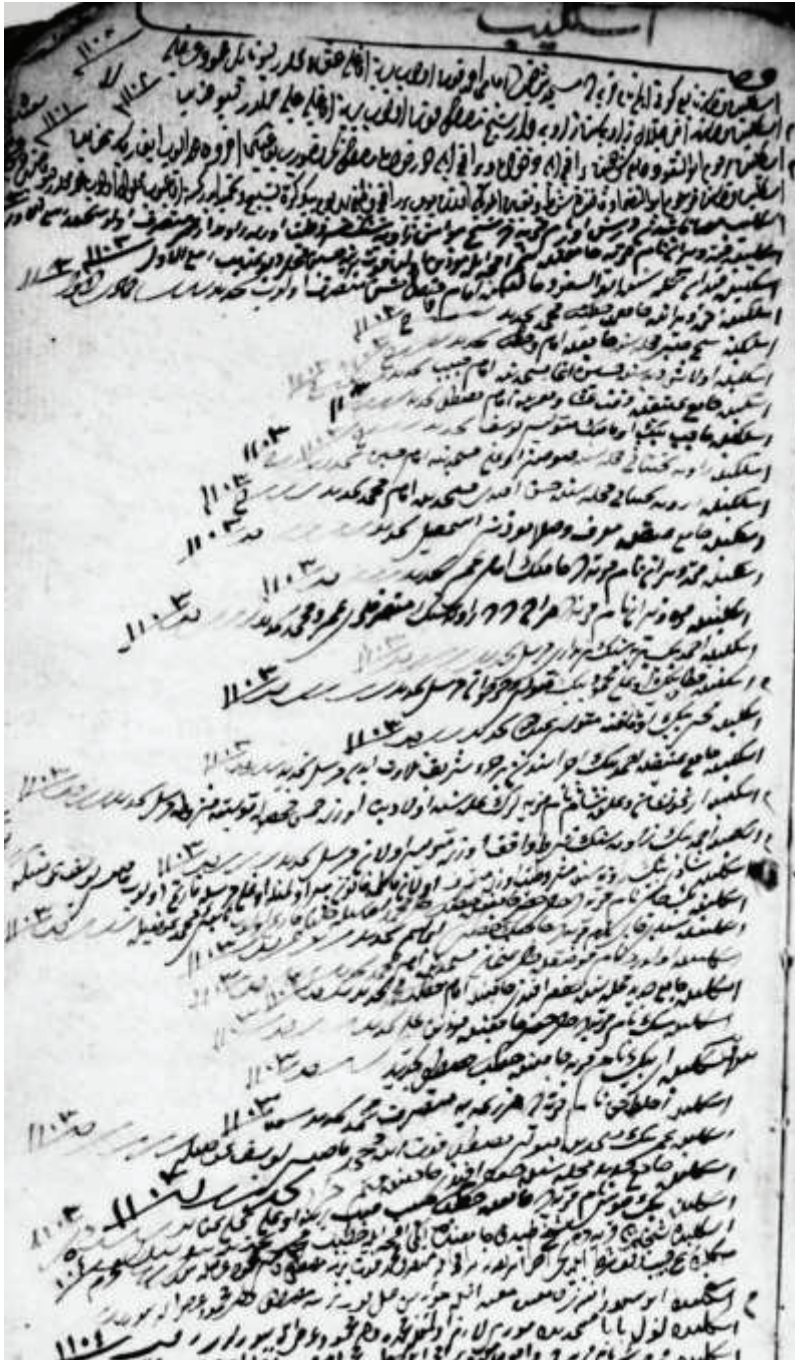
Burada ele aldığımız vakıf yapıların sayısının 100’ü geçtiği görülmektedir. Bu durumda bazı yapıların farklı birkaç isimle kaydedilmiş olması muhtemeldir. Günümüze gelen eski ismini bilemediğimiz bazı yapılarla birlikte ortaya çıkan yapı sayısının çokluğu İskilip’in Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde önemli bir şehir olduğunu ortaya koymaktadır.

---

⁴²Üçler Bulduk, “16.Yüzyılda Çorum Sancağının İdari Yapısı”, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum Sempozyumu* Tebliğler 1991, Ankara, Basım yılı yok, s.39; Yılmaz Kurt, “İskilip Kazasında Kişi ve Yer Adları”, *Türk Kültüründe İskilipli Alimler Sempozyumu*, Ankara, 1998, s.48.

⁴³Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğe Arşivi, KK. TTd.54 nolu *Çorum Mufassal Defteri*, s.151-155.

1098 numaralı hurufat defteri, s.15'de16801681tarihli belgeler

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde 536 numaralı hurufat defteri, s.99'da 1835 tarihli İskilip belgeleri

**XVII-XIX. YÜZYILLARDA İSKİLİP’TEKİ VAKIF YAPILARIN
MAHALLELERE GÖRE DAĞILIM TABLOSU**

Mahalle ismi	mabed	mektep Medrese	han- bedesten	Türbe	zaviye	hamam	Köprü, çeşme diğer	TOPLAM
Kale	1	1					1	3
Cami (Çarşı)	1	1				1	4	9
Meydan	7	2					1	11
Saracullah	4							5
Temenna	3							3
Ali Bey	3							3
Yeni Cami	8	4					2	14
Zaviye-i fevkani	2	2						4
Zaviye-i tahtani	10	1						11
Debbağın	5						1	7
Hacı Piri	5	2						7
Ulaşdepe	11	2					1	14
Uludere	5						1	6
Bilin-miyen	2	1					1	7
Toplam	64	14				1	11	104

BİR ANADOLU KENTI İSKİLİP’İN TARİH VE COGRAFYASINA BAKIS

Serap SERT¹

Özet :

İskilip, Çorum iline bağlı; Canik Dağ silsilesinin devamı niteliğindeki dağların arasında yer alan bir Orta Karadeniz kasabasıdır. Coğrafi olarak Karadeniz’i İç Anadolu’ya bağlayan geçiş noktalarında olması İskilip’in tarihini ve kültürel gelişimini etkilemiştir. Süphesiz ki Eskiçağ’dan günümüze Frigler’den Galatlar’a Anadolu Selçuklu’dan Osmanlı’ya varlığını ve ismini koruyarak gelen İskilip bir kasaba olmaktan da öte Anadolu’nun geçmişinin küçük bir örneğidir. Bildirimizde, kronolojik olarak İskilip’in tarihini aydınlatmayı amaç edindik.

Anahtar Kelimeler :Çorum, İskilip, Osmanlı Devleti, Selçuklu Devleti, Nüfus

---

¹ Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Doktora Öğrencisi, serap.sert@windowslive.com

İskilip, Çorum iline bağlı; Canik Dağ silsilesinin devamı niteliğindeki dağların arasında yer alan bir Orta Karadeniz kasabasıdır. İşte bu dağlardan Teke Dağı, Kavak Dağı, Göl ve Deveci Dağları ile Çakarözü dağlarının meydana getirdiği vadiler arasında kurulmuştur. Dağların yapısındaki andezit yüzünden pembe silueti olan kentin yaşam kaynağını Kızılırmak'ın kolları ile beslenen akarsular oluşturur.² Yerleşmeler ilçenin kuzeyinde dağlık kesimde Kızılırmak'ın kollarınca açılan vadi boylarında yoğunlaşmıştır. İlçe merkezi İskilip Kenti, İskilip Suyu vadisinde kurulmuştur.³ İskilip ilçesinde yerleşmelerin, dolayısıyla da nüfusun büyük çoğunluğu Kızılırmak, Çomu Çayı ve İskilip Çayı dolaylarında toplanmıştır. Sahada İskilip kenti ile birlikte beraber toplam 177 devamlı yerleşme bulunmaktadır. Bunların 64'ü köy, 93'ü mahalle ve 18'ini çiftlik yerleşmeleri oluşturmaktadır.⁴

İskilip ilçesinin yüzölçümü 1187 kilometrekaredir ve kuzeydoğuda Osmancık, doğuda Oğuzlar, güneybatıda Bayat, güneyde Uğurludağ ilçeleri ile güneydoğuda Çorum, kuzeyde Kastamonu'nun Tosya ilçesi ile komşudur.⁵ İskilip geçiş bölgesinde bulunduğu için Karadeniz ve karasal iklimin etkisi altındadır. Ekonomisi büyük oranda tarıma dayanır ve ekilebilir arazilerin miktarı 39.137 ha kadardır. Bunun dışında kent halkının az bir kısmı el sanatları ile uğraşmaktadır. Son birkaç yılda yapılan sanayi yatırımları ile kentte bir ayakkabı ve bir de gıda fabrikası faaliyet göstermeye başlamıştır. Kentin kuzeyindeki Çomu köyünde linyit madeni rezervi vardır, Yerliköy ve Çukurköy'de de tuz havzaları bulunmaktadır.⁶

İskilip adının Yunan sağlık Tanrısı Asklepios'dan kaynaklandığı söylendiği gibi, Aziz İsikus'un burada (Andrapa'da) doğmuş olmasıyla da bağ kurulmaya çalışılır.⁷ Tac-üt Tevarih'e göre ise İskilip kelimesi doğru-direkt-amud manasına gelen Yunanca İtlus kelimesinin değişmesi ile İmad adını almış zamanla bu ad da değişerek de İskilip şeklini almıştır.⁸

² Cumhuriyetin 50. Yılında Çorum, 1973 İl Yıllığı, Çorum Valiliği, Çorum 1973, s. 22

³ Hüseyin Koçbey - Ertuğrul Şahinci, *Çorum Tarihi*, Hazırlayan Şahinci Kitabevi Yayınları ÇORUM, s.53-54

⁴ Mustafa Ertürk ve diğerleri “İskilip İlçesinin Demografik Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Erzurum 2000, S.4, s.237

⁵ *Tarihten Günümüze İskilip*, Haz:Komisyon , Baskı Mavi Ofset, İskilip Kamu Kurumları Hizmetlerine Yardım ve Yaşatma Derneği Yayınları, İskilip 1996, s.11

⁶ *Çorum İl Yıllığı 2003*, Çorum Valiliği, İstanbul 2004, s.311

⁷ Fügen İltter, *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Basımevi, Ankara 1992, s.1

⁸ *Tarihten Günümüze İskilip*, sf: 1

İç Anadolu ile Karadeniz Bölgesinin sınırında bulunan Bayat, İskilip ve Osmancık hattının maden yatakları bakımından çok zengin olduğu ve bu zenginliğin özellikle tarih öncesindeki yerleşmelerin bölgede yoğunlaşmasına zemin hazırladığı düşünülmektedir. Çorum ve çevresinde M.Ö. 4'cü binde başlayan yerleşmeler, madenlerin işlenmesi ile gelişerek M.Ö.3'cü binde Anadolu'nun en zengin beyliklerinden birini oluşturmuştur. Bu yerli beylikler, bölgede yaşamaya devam ettiyse de Hititler'in M.Ö. 2'ci binin başlarından itibaren bölgeyi etkisi altına almasıyla yeni bir dönem başlamıştır.⁹ Şehir merkezinde, yıpranmış olsa da varlığını birkaç burcu ile günümüzde de koruyan İskilip kalesinin de yapılışı Hitit dönemine dayandırılmıştır. Sahip olduğu sıcak ve soğuk su kaynaklarının varlığı İskilip'in Eskiçağ'da bir yerleşim yeri olmasını sağlamıştır. Hititlerin ardından İskilip Frigler'e, Medler'e, Persler'e, İskender'in egemenliğine, Selevkoslara, Galatlar'a, Roma ve Bizans'a ev sahipliği yapmıştır.¹⁰

Eski çağda İskilip, M.Ö.900-700'lerde “Paflagonya” adı verilen bölgenin önemli kentlerinden biridir. Eski Yunan'dan Roma İmparatorluğu'na kadar uzanan tarihi dönem içerisinde büyük ticaret yollarının Karadeniz'e ulaşmak için Çorum ve havalisinden geçmesi; geçerken de dört yol kavşağı olarak bilinen Sinop ile Alaca yolunu kullanması bu sebeple de Boyabat ve İskilip'in önemli bir yol güzergâhu üzerinde bulunduğu sanılmaktadır.¹¹ İskilip, Antik Çağda Galat hakimiyetindeyken Blocium adıyla anılmış ve Galat yönetiminin önemli üç kalesinden birisine sahip olmuştur.¹² İskilip, Galatlar'dan sonra Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiş ve M.S. 2. Yüzyılda Bitinya eyaletinin sınırları içinde sayılmış ve şehre bu dönemde Neoklauniopolis adı verilmiştir.¹³ Roma döneminde şehir Hıristiyanlar'ın "Hacılar Yolu" olarak adlandırdığı, İzmit'ten Amasya'ya uzanan askeri ve ticari maksatlarla da kullanılan yol güzergahına ev sahipliği yapmıştır.¹⁴ Bizans çağına

⁹ Sevim Uluç “Çorum İlinin Tarihi Coğrafya Konumu”, *Çorum Tarihi*, 5.Hitit Festival Komitesi, Çorum 1990, s. 19

¹⁰ İlter, *Bir Anadolu Kenti..* sf:2,9

¹¹ Atilla Alpay, “İskilip'in Tarihi Dokusu ve Çevresi Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu 23-25 Mayıs 1997*, Haz. Yrd.Doç.Dr. Mevlüt Uyanık, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1998, s.14-15

¹² Abdülkerim Erdoğan ve diğerleri, “Tarih İçinde Ankara”, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal Dairesi Başkanlığı, Ankara 2007, s. 51

¹³ *Çorum İl Yıllığı 2003*, s.308

¹⁴ Üçler Bulduk, “Çorum Sancağı'nın Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri”, O.T.A.M, , Ankara 1992, S.3, s.148

geldiğimizde İskilip için Neoklaniopolis’in yanında Dadybra adı da kullanılır olmuştur.¹⁵

1071’de Malazgirt Savaşı sırasında Anadolu’ya Alparslan ile birlikte pek çok Türk de savaşmak için gelmiştir. Emir Danişment Gazi de bu savaşçı Türklerden biridir ve kendisine fethetmesi için Orta Anadolu işaret edilmiştir. Ahmet Gazi 1071’de Sivas, Kayseri ve Niğdeyi almış ardından 1073’de Tokat ve Zile’yi fethederek 1075’de Amasya’yı fethetmiş Çorum, Çankırı, İskilip’i alarak Elbistan’a ilerlemiştir. Amasya’nın 1075’te fethedildiği düşünülürse Çorum ve çevresinin de aynı yılın sonbaharında fethedildiği düşünülebilir. Ancak bazı kaynaklarda Danişment Gazi’nin bu fetihleri bizzat yapmadığı Artuk Bey tarafından fetihlerin yapıldığı ve Emir Danişment’in bundan sonra adı geçen yerlere emir tayin edildiği ifade edilmiştir.¹⁶ Danişmentliler’in Anadolu’daki idaresi sürecinde sahip oldukları bölge Türkleşmeye başlamıştır. İskilip ve çevresine bu dönemde yoğun Türk yerleşmeleri olmuştur. Anadolu Selçuklu hükümdarı Mesud döneminde Danişmentliler’in etkisi gittikçe artmıştır. Bizans İmparatoru Yohannes Comnenos’un kardeşi İsaç’ın Danişmentiler’e sığınması üzerine Bizans kuvvetleri 1332’de İskilip’in de içinde bulunduğu Kızılırmak ve çevresindeki Danişment topraklarını kuşatmışsa da Bizans İmparatoru’nun İstanbul’a dönmesi ile 1333’de Danişmentliler bölgede tekrar egemen duruma gelmişlerdir.¹⁷ Danişment Beyliği’nin hakimiyeti Orta Anadolu’nun genelini olduğu gibi İskilip’i de Haçlı istilalarından ve yağmalardan korumuş ve bölgeye refah getirmiştir.¹⁸

Danişment idaresinin zayıflaması ve Selçuklu idaresinin Anadolu’da güçlenmesi ile İskilip de 13.yüzyılda Anadolu Selçukluların idaresi altına girmiştir. Ancak Selçukluların Moğol istilaları (1243 Köseadağ bozgunu ile başlayan süreçte) ile sarsılması Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi İskilip’te de derin izler bırakmıştır. Bu sebeple kentte Danişmentiler ya da Selçuklular dönemine ait günümüze ulaşmış herhangi bir yapıdan söz etmek mümkün görülmemektedir.(Ancak en erken 1267 yılına tarihlenen bir

---

¹⁵ Michale F.Hendy, *Studies in The Byzantine Monetary Economy C.300-1450*, Cambridge University Press 2008, s. 112

¹⁶ Ömür Bakırer, “Bizans, Danişmend,Selçuklu ve Beylikler Dönemlerinde Çorum”, *Çorum Tarihi*, 5.Hitit Festival Komitesi, Çorum 1990, s.58-59

¹⁷ Mükrimin Halil Yınanç, *Danişmentliler*, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, C.3, s.469-470

¹⁸ Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, Cem Yayınevi,İstanbul 1974, C.1,s.91

Seçuklu vakfiyesi tespit edilmiştir¹⁹⁾ Moğol idaresine girdiği bu dönemde İskilip’e büyük miktarda Tatar aşireti yerleşmiştir. ²⁰

13. yüzyılın sonlarında Anadolu’da Moğol hakimiyeti yavaş yavaş zayıflamış ve Moğollar yerlerini valilere bırakarak çekilmeyi tercih etmişlerdir. Moğol valilerinden Eredna isminde bir vali Sivas, Ankara ve Amasya ve çevresini ele geçirerek bir hükümet kurmayı başarmıştır. İskilip bu dönemde Eredna’nın kurduğu Beyliğin hakimiyeti altına girmiştir.²¹ Eredna Beyliği bir süre sonra Sivas ve çevresinde güçlenen Kadı Burhaneddin karşısında yenilince toprakları istila edilmiştir. Böylelikle Çorum ve çevresi tabi ki İskilip Kadı Burhaneddin’in yönetimi altına girmiştir.²² Anadolu’nun Moğol hakimiyetine girdiği ve Türk birliğinin zayıfladığı bu süreçte Türk boyları da beylikler şeklinde organize olmaya başlamıştır. Bu beyliklerden Osmanlı Beyliği 14. yüzyılın başlarında büyüyerek ve organize olarak Moğollar’ın ortadan kaldırdığı Anadolu birliğini kurmaya çalışmıştır. Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid’e Anadolu birliğini sağlamasında yardım eden Candaroğulları beyliği hükümdarı bir süre sonra Bayezid’in kendi aleyhine döneceğini düşünerek Sivas’ta etkin hale gelen Kadı Burhaneddin ile işbirliği yapmıştır. Bu durum üzerine Bayezid, Candaroğulları üzerine bir sefer düzenleyerek Kastamonu’yu (1391) almıştır. Kastamonu ve Yeşilirmak tarafındaki beyler Kadı Burhaneddin’in yönetiminden bıktıkları için Osmanlı hakimiyetini kabul etmişlerdir. Kadı Burhaneddin Beyliği’nin tehlike haline gelmesi, bu bölgeye bir seferi zorunlu kılmıştır. Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin’e ait Amasya, Osmancık ve Maden tarafındaki beyleri itaat ettirmiştir ve 1392 yılının Temmuz ayında Çorum’a yakın Kırkdilim mevkinde Kadı Burhaneddin’in kuvvetleri ile savaşmıştır. Bayezid’in idaresindeki Osmanlı kuvvetleri yenilmiş ve oğlu Ertuğrul ölmüştür. Kadı Burhaneddin Ankara, Kalecik, Çorum, Amasya ve İskilip’i Moğollara yağma ettirmiştir. Başlangıçta Amasya’ya çekilen Kadı Burhaneddin Osmanlı kuvvetleri karşısında başarısız olacağını düşünerek merkezi olan Sivas’a çekilmiştir. ²³

¹⁹ Ali Kılıcı, “İskilip’teki Vakıflar ve Ebusuud Efendi”, *Türk Kültüründe İz Brakan İskilipli Âlimler Sempozyumu 23-25 Mayıs 1997*, Haz.Yrd.Doç.Dr. Mevlüt Uyanık, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1998, s.78

²⁰Ferruh Toruk, “Anadolu’da Osmanlı Kimliğini Koruyan Bir Yerleşim: İskilip” *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Basımevi, Çorum 2006, s.615

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, C.1, s.41-42

²² Derya Kendircioğlu, “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk On Yılında Çorum”, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat 2011, s.26

²³ Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s.275-277

Böylece Kastamonu, Osmancık, Çorum, Amasya ve İskilip Osmanlı topraklarına katılmıştır.²⁴

İskilip Osmanlı toprağına dahil olduktan sonra 1398 yılında Sivas şehrinin merkezi olduğu Rûmiye-i Suğra adını taşıyan eyaletin sancak merkezlerinden biri olan Çorum’a bağlandığı tahmin edilmektedir.²⁵ 1395’ten sonraki süreçte Osmanlı idaresi altında huzurlu günler yaşayan İskilip 1402’de Yıldırım Bayezid’in Timur ile yaptığı Ankara Savaşı’ndan sonra Osmanlı Devleti’nin yenilmesi ile Anadolu’da bozulan siyasi düzenden etkilenmiştir. Fetret devrinde özellikle bazı Tatar beylerinin İskilip ve çevresinde güçlenerek Timur orduları tarafına geçmesinden sonra Osmanlı birliğini yeniden sağlamaya çalışan Yıldırım Bayezid Han’ın oğullarından Mehmet Çelebi zamanında Çorum ve çevresinde önemli muharebeler gerçekleşmiştir. Mehmet Çelebi’nin kazandığı başarı üzerine İskilip ve çevresinde konuşlanmış olan bazı Tatar beyleri iskan politikası gereğince 1416’da Filibe’nin Koniş kasabasındaki yerli halkla mübadele edilmiştir.²⁶ Mehmet Çelebi devleti yeniden derleyip toparlamasından sonra Çorum Bölgesi Eyalet-i Rûm’daki yerini almıştır, tabiidir ki İskilip de bu taksimattaki yerini sancak idaresi olarak almıştır.²⁷ 1423’te Çorum sancağının Amasya’ya bağlanması ile İskilip de Amasya sancağına bağlanmıştır. Aradan geçen zamanda hala Çorum’un bünyesinde olan İskilip 1591’de Ankara’ya, 1595’de ise tekrar Amasya’ya bağlanmıştır²⁸

Çorum’un 15. yüzyılın ikinci yarısında, sancak merkezi olup olmadığı anlaşılmamaktadır: ancak, Kanuni Süleyman’ın ilk yıllarında meydana getirilen icmal defterlerinde Çorum sancak merkezi olarak görülmektedir. Bu sancak beş kazadan oluşmaktadır, bu kazaların merkezleri Çorumlu, İskilip, Osmancık, Demirli Karahisar ve Katar birer kasaba olarak anılırken Çorum ve İskilip birer şehir olarak geçmektedir. Bu durum 16. ve 17. Yüzyıl boyunca devam etmiş, Amasya her ne kadar ekonomik anlamda büyüye de Osmancık ve İskilip idari taksimatta Çorum’a bağlı kalmaya devam etmiştir.²⁹ 1576’da İskilip’te tahminen 3500-4000 arasında bir nüfus yaşamaktadır. Bu dönemde İskilip bir kadılık merkezidir ve Çorum’dan sonra bölgenin ikinci büyük yerleşim birimidir ve on bir

²⁴ Toruk, “Anadolu’da Osmanlı Kimliğini Koruyan...”, s.615

²⁵ Muhsin Ilık, *Temettuat Defterleri’ne Göre İskilip’in Sosyal ve Ekonomik Yapısı* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2011, s.3

²⁶ Alpay, “İskilip’in Tarihi Dokusu ve Çevresi Üzerine...” sf:16

²⁷ Bulduk, “Çorum Sancağı’nın Osmanlı ...”, s.130

²⁸ Ilık, *Temettuat Defterleri’ne Göre İskilip’in...*, s.3

²⁹ Suraiya Faroqhi, “Fatih Dönemi’nden Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ne Kadar Çorum”, *Çorum Tarihi*, 5. Hitit Festivali Komitesi, Çorum 1990, s.87-88

mahalleden oluşmaktadır. 16. yüzyılda İskilip kazası, Bayat'ı da dahil edecek olursak, hemen hemen günümüzdeki sınırlarına ulaşmıştır. Bu yüzyılda, Karahisar-ı Demirli ve Katar kazalarında henüz konar-göçer cemaatler yerleşik hayata geçiş aşamasında iken, İskilip kazasında nüfusun tamamına yakını yerleşik düzene geçmiştir. Kazaya bağlı 114 köyün birçoğunun günümüze ulaşması ve idari sınırların genel çizgileriyle aynı kalması, bölgenin oturmışluğunun ifadesidir. İskilip nüfusunun %10'luk kısmı bu dönemde kasaba merkezinde yaşarken %90'lık bir kısmı köylerde yaşamaktadır.³⁰

İskilip, Osmanlı Devleti'nde yaşanan Celali İsyanlarından ciddi manada etkilenmiştir. Eşkıya tarafından yerleşik halkın malına canına zarar verildiği olmuştur. Özellikle 1600'lerde suhte ve leventlerin Merzifon, Osmancık, Gümüş ve İskilip taraflarında yaptıkları saldırılar ve verdikleri zararlar kayda geçirilirken, pek çok insanın bu saldırılarda öldürüldüğü, oğullarının ve mallarının ele geçirildiği de tespit edilmiştir.³¹ Celali isyanlarının etkisi ile merkezi yönetimde oluşan boşluk Amasya'dan Çorum'a uzanan coğrafyada özelde İskilip'te Safevi propagandalarının etkili olmasına sebep olmuştur. Safevi propagandası (propagandalar yapılırken İran'dan gelen bazı kişilerin casusluk yaptığı düşünülmektedir) Osmanlı Devlet sistemine yeni yeni entegre olan göçebe Türkmen aşiretleri üzerinde etkili olmuş: devlet karışıklıkları önlemek için bu bölgeleri zorunlu göçe tabi tutmak, isyana karışanları idam etmek gibi önlemler almak zorunda kalmıştır.³²

Celali isyanları, ardından yaşanan Safevi takibi İskilip'i derinden etkilemiştir. Osmanlı padişahı II. Mahmud'un 1826'da Yeniçeri ocağını kaldırması ile İstanbul'dan kaçan yeniçeriler büyük oranda Anadolu'nun içlerine dağılmışlardır. Osmanlı Devleti bu yeniçerilerin Anadolu'da çıkarabileceği olası huzursuzluklara karşı da önlem almak zorunda kalmıştır. Bu dönemde İskilip ve Çorum'da Yeniçeri takibi yapılmış ve yakalananlar idam edilmiş ya da sürgün edilmiştir.³³ II.Mahmud'un geniş çaplı ıslahat yapma isteği, bu bağlamda yeni vergi kaynaklarının bulunması ve askerlik yapabilecek halkın sayısının bilinmek istenmesi yüzünden 1831'de Osmanlı topraklarında nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayım neticesinde İskilip merkezi 11.450 kişilik nüfusu ile Çorum'un en kalabalık

³⁰ Bulduk , “Çorum Sancağı'nın Osmanlı ..”, s.149-150, 156

³¹ İlter, *Bir Anadolu Kenti..*, s. 17-18

³² Saim Savaş, “Osmanlı Safevi Mücadelesi'nin Toplumsal Sonuçları”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ed: Hasana Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Adana 2002, C.6, s.908-909

³³ Ahmet Yaramış, “Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasının Çorum ve Çevresindeki Yansımaları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.99

nüfuslu kazalarından birisi haline gelmiştir (burada sayım neticesinde elde edilen verinin sadece erkek nüfustan elde edildiği göz ardı edilmemelidir).³⁴

1841 yılında Sivas’tan alınan Çorum tekrar Ankara’ya bağlanmış ve Çorum’a bağlı İskilip 1863 yılına kadar Ankara vilayetine bağlı kalmıştır. 1864’te Çorum kaza olmaktan çıkarılınca İskilip de Çankırı Sancağına bağlanmıştır.³⁵ 187’de İskilip Kastamonu sancağına bağlı bir kaza durumundadır.³⁶ İskilip’te ilk belediye teşkilatı da 1872 yılında kurulmuştur.³⁷

İskilip’in, idari olarak bağlandığı merkezlerin sürekli değişmesinin de dönemsel olarak askeri, siyasi ve ekonomik nedenlerle alınmış kararların sonucu olduğu düşünülebilir. Nitekim 1894 yılına geldiğimizde Anadolu’nun genelinde ve özelde Çorum ve çevresinde etkili olan Ermeni hadiseleri neticesinde Çorum Ankara’ya bağlı bir sancak merkezi olmuş; Kastamonu’ya bağlı olan İskilip Çorum’a bağlanmıştır. 1909 yılına geldiğimizde ise İskilip tekrar Kastamonu’ya bağlanmıştır: hatta Osmanlı Mebusan Meclisi’nde Çorum için seçilen milletvekillerinin her ikisi de İskilipli olması sebebiyle Çorum milletvekilisiz kalmıştır. İskilip Kastamonu’ya bağlı olmasına rağmen bu iki milletvekilinin Çorum milletvekili olarak görev yapmasına karar verilmiştir.³⁸ 1907 yılında yapılan nüfus sayımı neticesinde İskilip nüfusu 52.362’ye ulaşmıştır: bu sayı 1914 yılında yapılan nüfus sayımında çok az bir miktar artarak 55.187’ye ulaşmıştır.³⁹

Birinci Dünya Savaşı’nın esnasında İskilip işgal edilmemiştir: ancak savaşa çok sayıda asker göndermiştir. Bunun dışında Çorum ve İskilip birlikte orduların ihtiyacı olan erzakın temin edilmesinde önemli görevler üstlenmiş, savaştan kaçan insanlar için sığınıp yerleşebilecekleri bir merkez olmuştur. ⁴⁰ Birinci Dünya Savaşı bitip Mondros ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra Anadolu işgale uğradığında İskilip halkı oluşan Milli Mücadele’ye destek vermiştir. Çorum’da Rum kökenlilerin Sulh

³⁴ Tahir Kodal , “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayet’inin Nüfus Özellikleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.19, S.1, Elazığ-2009, s.236-237

³⁵ İlk, *Temettuat Defterleri’ne Göre İskilip’in...* s.3

³⁶ Tunay Karakök , “H. 1288 (M. 1871) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayeti”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Zonguldak 2010, C.6 S.11, s.271

³⁷ *Çorum İl Yıllığı* 2003, s.30

³⁸ M. Mahfuz Söylemez, “Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Çorum”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2007/2, C.6, S.12,s.8-9 (milletvekilleri için bakınız dipnot 3)

³⁹ Kodal , “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus...”, s. 238-239

⁴⁰ Ayfer Ertan, “Milli Mücadele Döneminde Çorum ve Çevresi”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.21, 26

Selamet adında kurdukları cemiyete katılmayan İskilip, Alaca ve Osmancık halkı Sivas Kongresi’nde alınan kararlara destek verdiklerini duyurmuşlardır. ⁴¹ 1920’de Yozgat ve çevresinde düzenli orduya karşı çıkarılan Çapanoğlu ayaklanması Çankırı ve Çorum’un ardından İskilip’i de tehdit etmiştir. İskilip kaymakamı bu süreçte düzenli orduya yardım eden gönüllü kuvvetler oluşturarak ayaklanmanın bastırılmasında rol oynamıştır.⁴² İskilip Kurtuluş Savaşı sırasında bir yandan isyanları önlemeye uğraşırken diğer yandan Batı Cephesi’ne asker ve Tekalif-i Milliye emirlerince erzak yiyecek gibi malzemeler göndermiştir. Kurtuluş Savaşı’nda İskilip 269 şehit vermiştir.⁴³ 20 Nisan 1924 günü 491 sayılı Anayasa’ya göre Çorum il haline getirilmiş: Alaca, İskilip, Mecitözü ve Sungurlu ilçeleri Çorum’a bağlı birer ilçe haline gelmiştir.⁴⁴

Tarihi çerçevesini kısaca çizdiğimiz İskilip bununla sınırlı değildir şüphesiz. Bilgilerimizin bir kısmını da gezginlerin notları ile pekiştirebiliriz. Bu gezginlerden en önemlisi Evliya Çelebi’dir. Seyahatnamesi adlı eserinde 17. Yüzyılda İskilip ile ilgili bilgiler verir. Evliya Çelebi Hicri 1057/Miladi 1648 yılında Sivas’tan İstanbul’a yaptığı yolculuk sırasında İskilip’e de uğramıştır ve kasabanın kalesi, çarşıları hakkında bilgi vermiştir. Kalenin anlaşıldığı kadarı ile o dönemlerde burçları sağlam durumdadır. İskilip’in çok sayıda bilim adamı barındırması ile önemli bir kent olduğuna değinmiştir. Kasabanın düzgün bir çarşısı olmadığından yakınan Evliya Çelebi gördüğü diğer yerlerle karşılaştırdığında İskilip’i sönük bulduğunu dile getirir.⁴⁵ 19. yüzyılın ortalarına geldiğimizde pek çok Avrupalı gezginin J.Hamilton, C.Textier, H. Kiepert, Tchichatscheff ve W.F.Ainsworth ve Cuinet’in gezi notlarında İskilip’e değinmişlerdir ve çoğunlukla İskilip’in coğrafyasını ve nüfus özelliklerini ile tanımlama yoluna gitmişlerdir. ⁴⁶ Bu gezginlerden en önemli sayısal verileri sağlayan, Cuinet’tir ki o İskilip kent merkezinin 10.000’e yakın nüfusu ile küçük el sanatlarının hakim olduğu, kendi halinde sessiz-sedasız şirin bir Anadolu kasabası olarak tanımlamıştır.⁴⁷

⁴¹ Kendircioğlu, “Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in ...”, s.47

⁴² İlhan Tekeli, “Mütareke ve Kurtuluş Savaşı’nda Çorum”, *Çorum Tarihi*, 5.Hitit Festival Komitesi, Çorum 1990, s.184

⁴³ Kendircioğlu, “Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in ...”, s.59

⁴⁴ Ertan, “Milli Mücadele Döneminde Çorum...”, s.35

⁴⁵ Reşad Ekrem Koçu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Kenan Matbaası İstanbul 1944, C.3,s.58

⁴⁶ İlter, *Bir Anadolu Kenti...* s. 4-6

⁴⁷ Ahmed Esenkaya, “Cumhuriyet Dönemi İskilip’in Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Yapısındaki Değişiklikler,Sosyal Gelişme”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu* , Haz: Yrd.Doç.Dr. Mevlüt Uyanık, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1998,s: 137

İskilip’te kültür tarihi Osmanlı’nın bölgeye hakimiyeti ile gelişme göstermiş, Osmanlı öncesi bölgenin sürekli el değiştirmesi ile beraber siyasi belirsizlik kültürel gelişmeyi önlediği gibi halkı içine kapanık bir hale getirmiştir. Osmanlı, Türk kültürü içerisinde İskilip’te medrese, kütüphane ve sanat dallarının gelişmesinde baş etken olmuştur. tespit edilen ilk vakıf Selçuklular’a aittir ve 1267 tarihini taşımaktadır. İkinci bir vakıf ise 1272 tarihli Kırşehir emiri Caca oğlu Nureddin’e aittir. Caca Bey İskilip’teki pek çok araziye İskilip’teki medresenin ihtiyaçlarına vakfetmiştir. Medreseden günümüze herhangi bir şey kalmamakla birlikte mescidi uzun zaman hizmet verdikten sonra yıkılmıştır. Bir diğer vakıf da Osmanlı döneminde Şeyh Muhiddin Yavsi adına kurulmuştur. Kanunî’nin şeyhülislamlarından Ebusuud Efendi tarafından babası için kurulmuş ve 1550’lere tarihlenen vakıftan günümüzde hala hizmet veren hamam ile artık yıkılmış olan pek çok dükkan ve köyler vakıf geliri olarak kaydedilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde vakıfedilen yapılar sayesinde İskilip’te pek çok cami, medrese gibi yapıların yanı sıra bedesten, han, hamam, çeşme gibi hayır yapıları ile medrese ve zaviye binası inşa edilmiştir.⁴⁸ Bu yapılardan maalesef çok az bir kısmı ayakta kalabilip günümüze ulaşmıştır. İskilip’in kültür yapısındaki temel taşlardan olan Osmanlı medreselerinden çok sayıda alim ve bilim adamı yetişmiştir.

İskilip, Osmanlı hakimiyetinde ilmi anlamda olduğu gibi ekonomik anlamda da gelişme göstermiştir. Debbaglık denilen deri işlemenin oldukça yaygın bir uğraş olduğu görülür. 19. yüzyılda 35’e yakın debbaghane varken bu 20. yüzyılda sayıca azalmış ve günümüzde tamamen unutilan bir iş kolu olmuştur.⁴⁹ Semercilik, keçecili, dokumacılık, mutafılık, bakırcılık gibi sanatlar da Osmanlı döneminde yapılmakla birlikte sanayileşme ile birlikte Cumhuriyet sonrasında önemini kaybetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR VE TEZLER

Abdülkerim Erdoğan ve diğerleri, “Tarih İçinde Ankara”, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal Dairesi Başkanlığı, Ankara 2007

Ayfer Ertan, “Milli Mücadele Döneminde Çorum ve Çevresi”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008

Cumhuriyetin 50. Yılında Çorum, *1973 İl Yıllığı*, Çorum Valiliği, Çorum 1973

⁴⁸ Ali Kılıç, “İskilip’te Vakıflar ve Ebusuud Efendi”, Türk Kültüründe İz Bırakan Âlimler Sempozyumu, Haz: Yrd.Doç.Dr. Mevlüt Uyanık, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1998, s.78-79

⁴⁹ İltar, *Bir Anadolu Kenti...*, s. 10

Çorum İl Yıllığı 2003, Çorum Valiliği, İstanbul 2004

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, C.1

Derya Kendircioğlu, “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk On Yılında Çorum”, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat 2011

Fügen İlter, *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Basımevi, Ankara 1992

Hüseyin Koçbey - Ertuğrul Şahinci, *Çorum Tarihi*, Hazırlayan Şahinci Kitabevi Yayınları ÇORUM

Michale F.Hendy, *Studies in The Byzantine Monetary Economy C.300-1450*, Cambiridge University Press 2008

Muhsin Ilık, *Temettuat Defterleri'ne Göre İskilip'in Sosyal ve Ekonomik Yapısı* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2011

Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974, C.1

Reşad Ekrem Koçu, *Evluya Çelebi Seyahatnamesi*, Kenan Matbaası İstanbul 1944, C.3

Tarihten Günümüze İskilip, Haz:Komisyon , Baskı Mavi Ofset, İskilip Kamu Kurumları Hizmetlerine Yardım ve Yaşatma Derneği Yayınları, İskilip 1996

MAKALE, SEMPOZYUM VE ANSİKLOPEDİ MADDESİ

Ahmed Esenkaya, “Cumhuriyet Dönemi İskilip'in Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Yapısındaki Değişiklikler,Sosyal Gelişme”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu* , Haz: Yrd.Doç.Dr. Mevlüt Uyanık, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1998

Ahmet Yaramış, “Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasının Çorum ve Çevresindeki Yansımaları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Ali Kılıcı, “İskilip'teki Vakıflar ve Ebusuud Efendi”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu 23-25 Mayıs 1997*, Haz.Yrd.Doç.Dr. Mevlüt Uyanık, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1998

Atilla Alpay, “İskilip'in Tarihi Dokusu ve Çevresi Üzerine Bir Araştırma”,*Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu 23-25*

Mayıs 1997, Haz. Yrd.Doç.Dr. Mevlüt Uyanık, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1998

Ferruh Toruk, “Anadolu’da Osmanlı Kimliğini Koruyan Bir Yerleşim: İskilip” *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Basımevi, Çorum 2006, s.615

İlhan Tekeli, “Mütareke ve Kurtuluş Savaşı’nda Çorum”, *Çorum Tarihi*, 5.Hitit Festival Komitesi, Çorum 1990

M. Mahfuz Söylemez, “Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Çorum”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2007/2, C.6, S.12

Mustafa Ertürk ve diğerleri “İskilip İlçesinin Demografik Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Erzurum 2000, S.4

Mükrimin Halil Yınanç, *Danışmentliler*, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, C.3

Ömür Bakırer, “Bizans, Danışmend,Selçuklu ve Beylikler Dönemlerinde Çorum”, *Çorum Tarihi*, 5.Hitit Festival Komitesi, Çorum 1990

Saim Savaş, “Osmanlı Safevi Mücadelesi’nin Toplumsal Sonuçları”,*Türkler Ansiklopedisi*, Ed: Hasana Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Adana 2002, C.6

Sevim Uluç “Çorum İlinin Tarihi Coğrafya Konumu”, *Çorum Tarihi*, 5.Hitit Festival Komitesi, Çorum 1990

Suraiya Faroqhi, “Fatih Dönemi’nden Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ne Kadar Çorum”, *Çorum Tarihi*, 5. Hitit Festivali Komitesi, Çorum 1990

Tahir Kodal , “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayet’nin Nüfus Özellikleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.19, S.1, Elazığ-2009

Tunay Karakök , “H. 1288 (M. 1871) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayeti”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Zonguldak 2010, C.6 S.11

Üçler Bulduk, “Çorum Sancağı’nın Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri”, O.T.A.M, , Ankara 1992, S.3

1923-1950 YILLARI ARASI BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİV BELGELERİNDE ‘İSKİLİP’

Kamil ÇOŞTU¹

Özet

1923-1950 yılları arasında Türkiye, yönetimden siyasal yapıya, sosyal yeniliklerden kültürler değişikliklere pek çok yasal düzenlemenin, inkılapların gerçekleştirildiği dönemdir. Aslına bakıldığında ise, bu düzenlemelerin pek çoğu Osmanlı son döneminin tartışma konularıdır.

Bu dönemde yenilikler gerçekleştirilirken çeşitli (Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü vb. gibi) simalar, (Cumhuriyet’in ilanı, hilafetin kaldırılması, Şeyh Sait ayaklanması vb. gibi) olaylar ve (Ankara, Menemen, İskilip vb. gibi) mekânlar ön plana çıkmıştır. Bu sima, olay ve mekânların önemi ilerleyen yıllarda devletin bekasına lehte veya aleyhte etki etmesi açısından çokça zikredilmiştir.

Çeşitli âdet, yiyecek, olay veya şahıslar; her ilin-ilçenin bulunduğu toplum tarafından ve hatta dünyaca bilinmesine etki ederek o yerin akıllarda kalmasını sağlayan faktörlerdendir. İskilip; tarihi, sosyo-kültürel yapısı itibariyle uzun bir geçmişe sahip olması bakımından çeşitli özellikleriyle Türk toplumunca maruf bir ilçedir. Bu beldenin ismi ile hem hal olmuş bir kişi olan İskilipli Atıf Hoca, ilçenin diğer özelliklerinin kimi zaman önüne geçerek bilinirliğini daha çok etkileyen, akıllarda kalmasını sağlayan şahsiyetlerdendir.

1923-1950 yılları arasında resmî belgelerle, bir taraftan Türk kültürünün önemli ilçelerinden olan İskilip’in, belli bir dönemine ışık tutulması; diğer taraftan İskilipli Atıf Hoca olayı sonrası, kurucu iradenin olumlu-olumsuz anlamda bu kişiyle adı geçen mekânı bir tutup-tutmadığının açıklanmaya çalışılması araştırmanın hedefini oluşturmaktadır. Her iki anlamda da Cumhuriyet Türkiye’sinin belli bir dönemine bir ilçe bazından ışık tutulması açısından önem arz etmektedir.

¹ Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı ,Din Eğitimi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi,

Kıymetli Katılımcılar

Öncelikle bu sempozyumu düzenleyen, emeği geçen herkese teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum. Çünkü bu tür organizasyonların hazırlanması dışarıdan bakıldığında kolay, içerisinde yer aldığı ise, her bakımdan zorluklar ihtiva etmektedir. Ama şu bir gerçek ki; zahmet olmandan rahmet olmuyor. Bu tür zahmetler çekilip bir ürün ortaya konacak ki; bu güzel ilçe tüm insanlarca hakkıyla tanına bilsin. Ve tabi ki bunun için de bu sempozyumdaki tebliğlerin kısa sürede bir kitap haline getirilerek kütüphanelerdeki yerini alması ayrıca önem ifade ediyor.

Sempozyuma gönderdiğimiz tebliğ başlığımız ‘1923-1950 Yılları Arası Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv Belgelerinde İskilip’ konusudur. Bu ifadeden anlaşıldığı üzere; tarih bakımından, araştırma konusu, alanı ve belgelerin edinileceği yer açısından tebliğ, bütün araştırmalarda olduğu gibi sınırlılıklar ihtiva etmektedir. Tebliğin amacını; Türkiye’de din, devlet, lâiklik ilişkisine kişi veya mekânların etkisinin olup-olmadığının resmî belgeler eşliğinde değerlendirme yapma düşüncesi oluşturmaktadır. Çünkü bazen kişi, mekân veya olaylar; olgu, kavram ve sistemlerin önüne geçerek onun nasıl algılanması gerektiğini etkilemektedir. İskilipli Atıf Hoca belki de bunun en bariz örneklerindedir. 1924-1926 yılları arasında vuku bulan olaylar zinciri, kimileri için ilçenin; kimilerine göre ise, şahsın daha tanınır hale gelmesine sebebiyet vermiş üzücü bir vakiadır. Sonuç olarak; bu olaylar zinciri, şahısların ya da kurumların ilçeye yaklaşımlarında olumlu-olumsuz ön yargıların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Kimileri Atıf Hoca’yı ön plana alıp, İskilip’in diğer özelliklerini ve şahsiyetlerini görmezden gelirken; kimileri ise, bu kişiyi ve olayı yok sayma anlayışı gibi bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yaklaşım tarzlarını şu örneklerle daha anlaşılır kılabiliriz. Bunlardan bir tanesi, ilçe halkından Çorum dışında ikamet edenlerin sıklıkla karşılaştığı bir durumdur. Çorum dışında ikamet eden kişiler, herhangi bir yerde köken muhabbeti ederken ‘Ben İskilipliyim’ dediğinde, hemen karşı tarafın çoğu zaman cevaben İskilipli Atıf Hoca hakkında bir cümle ile karşılaşmasını içeren örnekliktir. Bu durum, ilçenin kimileri tarafından sadece bu olay ve şahıs etrafında tanındığını göstermektedir. Bir diğeri ise, daha hassas şekilde üzerinde durup düşünülmesi gereken -ilk örneğe nispeten- daha objektiflik arz etmektedir. İskilipli Atıf Hoca hakkında ön yargılı olan bazı kişilerin, bu şahıs ile ilçe arasında mesafe koyma tutumudur. Bu yaklaşımı rahmetli Mücteba Uğur beyefendi 1997 yılında yapılan sempozyumda şu şekilde dile getirmiştir.

“Tebliğime başlamadan evvel önemli gördüğüm bir hususa değinmek istiyorum. Türk kültüründe iz bırakan

İskilipli âlimler sempozyumu henüz müzakere aşamasında iken M. Atıf Efendi'nin dâhil edilmesine bazı itirazlar olmuştu. Sonradan sayın Valimizin da alimimizin siyasal polemik konusu yapılabileceği endişesi taşıdığını duyduk.

Huzurlarımızda M. Atıf Efendi hakkında tek tebliğ sunan bir ilim yolcusu olarak açıkça belirtmek isterim ki, bu sempozyumda gerek tebliğ sunarak, gerek müzakereci; gerekse yönetici olarak görev yapan bütün zevaat tek kelimeyle ilim adamıdır. İlmi politikaya feda edecek, öteki deyişiyle ilmi politika aracı yapma durumuna düşürerek küçülecek insanlar değildir. Kaldı ki; İskilipli oluşu ismiyle özdeşleşmiş bir âlimi tarihte ve kültürümüzde iz bırakmış İskiliplilerden dışlamak bilime, İskiliplilere ve nihayet M. Atıf Efendi'ye karşı saygısızlık olurdu. Çünkü bu bilimsel toplantıda politika yoktur ama İskilipli vardır.”²

Evet, Mücteba beyin değindiği gibi bu ortamlar siyaset üretme değil, ilim yerleridir. Ve ilim adamlarının düşüncesi her daim devletin gelişmesi için elinden gelen gayreti göstermektir. Bununla birlikte, şu da bir başka gerçek ki; 1923-1950 arası din-devlet-lâiklik ilişkisini konu edinmek, araştırmacıların onun yazılarını okuyan kişiler tarafından yanlış anlaşılmasına sebebiyet verebilecek bir husustur. Bu durumu Edirne valiliği tarafından basımı gerçekleştirilen ‘Şehrin Hüznü’ isimli kitapta Cumhuriyet’in ilk döneminde bu ilde satılan, yıkılan camileri konu edinen esere önsöz yazan Vali Hasan Duruer şu şekilde dile getirmiştir: “Kişi düştüğü yerden kalkar, der bir atasözümüz. Biz de ‘gerçekleri gizlemek veya gözden gelmek’ yerine, asla dünle hesaplaşmak değil ama ‘dünümüzü bilerek yarınlara yürümek’ bilinci amacımız çerçevesinde Rıfıkı Melûl Meriç’in söz konusu makalesini kamuoyuyla paylaşmak istedik.”³ Bu anlayış ise, maalesef yaygın bir yaklaşım değildir. Bunu İskilip ile ilgili eserlerde de görebilmekteyiz. Mesela, sayın oturma başkanımız Ethem Erkoç’un hazırladığı birinci baskısı Çorum Belediyesi tarafından 2008 yılında yayınlanan ‘Sahabe, Evliya, Ulema Yurdu Çorum’ adlı kitapta bu ilin ve ilçelerinin en bilinen şahsiyetlerine değinilmiştir. İskilip ile ilgili olarak esere bakıldığında; Şeyh Muhiddin Yavsî, Ebusuud Efendi, İskilipli Soğanzade Mehmet Efendi, İskilipli Gökmen Hacı Mustafa Efendi, İskilipli Osman Efendi, İskilipli Ömer Efendi, İskilipli Mehmet Efendi gibi bir kısmı meşhur; çoğunluğu ise, az bilinen

² Mücteba Uğur, “M. Atıf Efendi’ye Göre Geri Kalışımızın Nedenleri”, **Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu (23-25 Mayıs 1997)**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1998, s.390.

³ Rıfıkı Melûl Meriç, **Şehrin Hüznü**, Edirne Kitaplığı, İstanbul, 2013, s.10.

şahsiyetlere yer vermişken, İskilipli Atf Hoca'ya hiç değinmediği görülmektedir.⁴ Ethem Erkoç beyin, bu eksikliği İskilipli Atf hocayla ilgili müstakil bir çalışmayla tamamladığını ise, bu sempozyum esnasında öğrendik.⁵

Bu örnekler göstermektedir ki; kurucu iradenin İskilip'e bakışı veyahut ilçenin Cumhuriyet'in yeni yönetimini benimseyip-benimsemediği yönünde görüş bildirmek oldukça sübjektif bir konu olarak devam edegelmiştir. Bu sübjektif konuyu objektif hale getirecek olan ise, kanıtlardır. İşte bu tebliğ belki de, kurucu iradenin ilçeye bakışını veyahut İskilip halkının Cumhuriyet'in kuruluşu sonrasındaki yeni yönetim hakkındaki tutumunu objektifleştirecek kanıtlara sahiptir. Bu nedenle Cumhuriyet Arşivinde bulunan veyahut bir onun kadar önemli olarak bulunamayan belgeler konunun anlaşılması için önem arz etmektedir. Arşiv belgelerine bakıldığında; İskilip hakkında yedi ayrı fonda toplamda 30 belge bulunduğu, bu araştırmanın hazırlanması sırasında tespit edilmiştir. Belgelere geçmeden önce İskilip'in tarihî önemine ve Cumhuriyet dönemi din-devlet-lâiklik ilişkisine kısaca değinmek istiyorum:

İskilip; milattan önce 900-700'lere dayanan tarihî geçmişe sahip olup, Anadolu'nun önemli yerleşim yerlerinden biri olarak geçmişten günümüze devam edegelmiştir.⁶ İlçenin bu önemini tarihî geçmişinden olduğu gibi nüfus yoğunluğundan da anlamak mümkündür. Mesela, 1831 yılına ait veriler üzerinden İskilip, İstanbul ve Bursa nüfusu kıyaslamak mümkündür. Bu verilere baktığımızda, 19. yüzyılın başında İstanbul nüfusu 200.000 kişi iken İskilip 11.450 civarında olup arada 20 kat gibi bir oran vardır. 21. yüzyılın başında ise bu oran, 600 kata ulaşmıştır. Aynı veriye göre, 19. Yüzyılın başında İskilip, Bursa'daki müslüman nüfustan daha fazla yoğunluğa sahiptir.⁷ Yine aynı şekilde, 1926-27 yıllarında Çorum'un 55.117; İskilip'in ise, köyleriyle beraber 51. 386 nüfusa sahip olması da ilçenin önemini göstermesi açısından oldukça önemli verilerdendir.⁸

⁴ Ethem Erkoç, *Sahabe, Evliya, Ulema Yurdu Çorum*, I. Baskı, Çorum Belediyesi, 2008, s.399-403; Ethem Erkoç, *Yirmibirinci Yüzyılda Çorum İli ve İlçeleri*, Kardeş Matbaacılık, Çorum, 2001, s.104.

⁵ Ethem Erkoç, *İskilipli Atf Hoca: Hayatı, Düşünceleri ve İdamı*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 2014.

⁶ Fisun İlter, *Bir Anadolu Kenti İSKİLİP*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s.1

⁷ Türkiye İstatistik Kurumu. “*İskilip'in Nüfusu*”, **2013 genel nüfus sayımı verileri**”. 15.02.2014.

⁸ İlçenin nüfusu ilerleyen tarihlerde şu şekilde olduğu görülmektedir. 1935 yılında ilçe merkez nüfusu 10.698; köyleriyle beraber toplamda ise, 63.166'e yükselmiştir. 1950'ye gelindiğinde ise, merkezin az da olsa düşerek 9.908 olduğu; köyleriyle beraber toplamda ise, 66.611'e arttığı anlaşılmaktadır. A. Recai Akalan (Haz.), *Tarihten Günümüze İskilip*, Kamu Kurumları Hizmetlerine Yardım ve Yaşatma Derneği, İskilip, 1997, s.15.

17. yüzyılda İskilip’e de uğrayan Evliya Çelebi’nin dediği gibi ilçe; bir ilim ve hilm beldesi olup, buradan pek çok âlim yetişmiştir. Aşağıdaki isimlerden bir kısmı, Evliya Çelebi’nin bahsettiği kişiler olup bir kısmı ise, daha sonraki dönemde yaşamıştır. Bunlar: Şeyh Muhiddin Yavsî, Şeyhülislam Ebussuud Efendi, Aksemseddin’in oğlu Nuru-l Hüda, Şeyhülislam Sunullah Efendi, Muslihittin Attar el-İskilip’i (Çakmak Dede), Hacı Karanî (Abdülbaki), İskilipli Atf Hoca bunlardan bazılarıdır.⁹ Bu isimler arasında, İskilipli Atf Hoca’nın durumu diğerlerinden farklıdır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, diğer isimler genel halk kitlesi üzerinde ilçeye adı anılan şahıs görünümünü vermemektedir. İkincisi ise, bir devrin siyasal yapısını, din-devlet ilişkisini anlamada Atf hoca diğerlerinde olmayan farklı bir algıyı üzerinde taşımaktadır.

Atf Hoca, 1341 yılı Aralık ayında tutuklanmıştır.¹⁰ Bundan iki ay sonra ise, idam edilmiştir. Eşinin idam edildiğini bilmeyen Zahide Hanım Ankara’ya durumunu sormak isteyerek telefon ettiğinde ‘Atf Hoca vefat etmiştir’ haberini almış bu durum araştırmacılarca “*Görülüyor ki, her iş olup bittikten sonra bile (Onu biz öldürdük) diyemiyorlardı. Rahmetli Atf Hoca’nın eceliyle vefat etmiş olduğunu kabul ettirmek istiyorlardı*”¹¹ şeklinde yorumlanmıştır.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Fonları’na bakıldığında İskilip ile ilgili şu belgelere rastlanılmaktadır:

1. **Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü fonunda**, İskilip ile ilgili sadece bir adet belge bulunmaktadır. Bu belgede; 1946 yılında gerçekleştirilen belediye seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı konu edilmektedir.¹²

2. **Başvekâlet, Muamelat Genel Müdürlüğü fonunda** dokuz belge bulunmaktadır. Bu fonda bulunan belgelerin konu içerikleri şu şekildedir:

2.1. Kanunlara sövdüğü ihbar edilen İskilipli Kuş Mehmet Damadı Şevket’in anayasanın 160. Maddesi mucibince işlem yapılması hakkında 10.11.1929 tarihli belge olup 5 tane eki bulunmaktadır.¹³

2.2. İskilip, Mudurnu ve Develi’de ‘Un koruma kanunu’dolayısıyla vergi veremeyeceklerini söylemek üzere gösteri yapan

⁹ Akalan, **Tarihten Günümüze İskilip**, s.45-48.

¹⁰ Kimi eserde 1341 tarihi 1926 olarak çevrilmişse de bu yanlıştır. 1341’i 1924 olarak çevirmek daha uygundur. **İskilipli Atf Hoca Nasıl İdam Edildi**, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul, 1950, s.14-25.

¹¹ **İskilipli Atf Hoca Nasıl İdam Edildi**, s.48.

¹² **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon No:30.1.000.000, Kutu No:65, Dosya No:401, Sıra No:11

¹³ **BCA**, 030.10.0.0. Kutu No:36, Dosya Gömleği No:211, Sıra No:12.

kadınlardan bazıları ve onları teşvik eden şahıslar hakkında adlî işlem yapıldığını başvekâlete bildiren iki eki olan 19.7.1935 tarihli belgedir.¹⁴

2.3. İskilip’in Alagöz (Bayat) nahiyesinde yağın yağmur ve dolu sonrasında iki erkek, iki kadın, üç çocuk ve 100 kadar hayvanı selin götürdüğünü; dört evin tamamen yıkılıp, on evin ise, tahrip olduğunu Başvekâlet’e bildiren 10.8.1937 tarihli belgedir.¹⁵

2.4. Yağmur sonrasında oluşan sel felaketi sebebiyle pek çok evde hasar meydana geldiğini ve yardım için Kızılay gibi kuruluşlara da yazı iletildiğini konu edinen 03.07.1938 tarih belgedir.¹⁶

2.5. Şiddetli yağış sonrasında oluşan sel sebebiyle bir kişinin boğulduğunu, iki kişinin kayıp olduğunu ve henüz tespit edilemeyen hasarın oluştuğunu konu edinen ve çeşitli kuruluşlara yardım için bilgilerin gönderildiğini Başvekâlet’e bildiren 13.07.1941 tarihili belgedir.¹⁷

2.6. İskilip’in Kızılveren nahiyesinde 04.07.1941 tarihinde meydana gelen yağışta buğday (13.000 kilo), arpa (7.600 kilo), fasulye (200 kilo) gibi mahsullerin zarar gördüğü ayrıca bir inek, öküz ve kağı arabasını sele kapılıp gittiğini Başvekâlet’e bildiren belgedir.¹⁸

2.7. 13.7.1941 tarihinde meydana gelen sel felaketinde kaybolan iki kişinin köylerine geri geldiğini Başvekâlet’e bildiren belgedir.¹⁹

2.8. 24.4.1938 tarihinde meydana gelen 14.5 saniye süren depremde hasar gören İskilip’te bir okulun baca ve sıvalarının düştüğünü Çorum vilayetine bildiren belgedir.²⁰

2.9. Çorum-Samsun, Mecitözü, İskilip yollarının bakımı; Ankara-Sivas demiryolunun Çerikli kesiminde onarım yapılması için Çorum Valilik’inin ilgili yazısı. Bir tanede eki mevcuttur.²¹ Dönemin Çorum milletvekillerinden Alpars 1924’te bunu mecliste gündeme getirmiştir.

3. Başvekâlet, Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı fonunda, İskilip ile ilgili on bir tane belge bulunmaktadır. Bu belgelerin konu içerikleri şu şekildedir:

¹⁴ BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:104, Dosya No:676, Sıra No:24.

¹⁵ BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:824, Sıra No:1.

¹⁶ BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:824, Sıra No:30.

¹⁷ BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:835, Sıra No:12.

¹⁸ BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:835, Sıra No:15.

¹⁹ BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:835, Sıra No:16.

²⁰ BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:119, Dosya No:840 Sıra No: 15.

²¹ BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:154, Dosya No:89, Sıra No:19.

3.1. İskilip kaymakamlığına Bahaddin’in tayinini gösteren 7.8.1340 (1924) tarihli altı eki olan belge.²² ‘Tarihten Günümüze İskilip’ adlı eserde sehven 15.04.1926 olarak verilmiştir.

3.2. J. Tk. K. J. Üstğm. Osman’ın emekliye sevkini gösterir 1341 tarihli sekiz eki bulunan belgedir.²³

3.3. İskilip kaymakamlığına Tire Kaymakamı Baha’nın tayin olduğunu gösteren 21.1.1933 tarihli kararname üç ek sayfa ile beraber birlikte bulunmaktadır.²⁴ ‘Tarihten Günümüze İskilip’ adlı eserde 22.02.1933 tarihinde başladığı verilmektedir.

3.4. İskilip kaymakamlığına Buldan Kaymakamı Cemal Bolat Bey’in tayin olduğunu gösteren 15.9.1934 tarihli kararname üç ek sayfa ile beraber birlikte bulunmaktadır.²⁵ ‘Tarihten Günümüze İskilip’ adlı eserde göreve başlama tarihi 08.03.1933 olarak verilmiştir.

3.5. İskilip kaymakamlığına Darende Kaymakamı Memduh Payzenin’in tayin olduğunu gösteren 16.08.1938 tarihli kararname üç ek sayfa ile beraber birlikte bulunmaktadır.²⁶ ‘Tarihten Günümüze İskilip’ adlı eserde ismi Memduh Payzun olarak geçmektedir. 14.09.1938’de göreve başladığı dile getirilmiştir.

3.6. İskilip Kaymakamı Hulusi Akalın’ın ilçe idare heyeti muamelelerinde husule getirmiş olduğu anlaşılan ihmalden dolayı vekâlet emrine alınmasına dair hazırlanan kararname 12.7.1941 tarihli olup üç sayfa eki bulunmaktadır.²⁷

3.7. İskilip kaymakamlığına Pütürge Kaymakamı Ekrem Gönen’in tayin olduğunu gösteren 27.01.1945 tarihli kararname üç sayfa eki bulunmaktadır.²⁸ ‘Tarihten Günümüze İskilip’ adlı eserde 14.02.1945 te göreve başladığı dile getirilmiştir.

3.8. İskilip ilçesi Alagöz bucağına bağlı Danabaşı, Ağzıbüyük, Geveran (Reşadiye), Taytak, Karaömer, Satıyüzü, Bayanpınarı, Karadibek, Tepealagöz köyleri ile mahallelerinin Çankırı ili merkez ilçesine bağlanmasını gösteren 03.03.1947 tarihli karar yazısı dört sayfa eki bulunan belgedir.²⁹

3.9. İskilip kaymakamlığına Ağrı ili Tutak ilçesi Kaymakamı Muharrem Balasaygun’un tayin olduğunu gösteren 27.05.1947 tarihli

²² BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:6, Dosya No:21, Sıra No:19.

²³ BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:20, Dosya No:55, Sıra No:12.

²⁴ BCA, Fon No:30.10.11.1, Kutu No:75, Dosya No:3, Sıra No:9.

²⁵ BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:90, Dosya No:32, Sıra No:2.

²⁶ BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:123, Dosya No:26, Sıra No:5.

²⁷ BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:147, Dosya No:40, Sıra No:15.

²⁸ BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:173, Dosya No:3, Sıra No:7.

²⁹ BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:189, Dosya No:5, Sıra No:15.

kararname üç sayfa eki bulunmaktadır.³⁰ ‘Tarihten Günümüze İskilip’ adlı kitapta ismi Hüseyin Rahmi Balasaygun olarak geçmektedir. Göreve başlama tarihi olarak ise, 14.05.1947 bilgisi yer almaktadır.

3.10. Edirne Emniyet Amiri Ali İnal’ın İskilip ikinci sınıf Emniyet Amirlikleri’ne naklen tayinlerini gösterir 06.05.1949 tarihli kararnamenin üç sayfa eki bulunmaktadır.³¹

3.11. Çorum ili Alaca ilçesi kaymakamı Şükrü Yarımoglu’nun İskilip’e 30.09.1949 tarihinde tayin olduğunu gösterir kararnamenin üç sayfa da eki bulunmaktadır.³²

4. Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Kararlar Daire Başkanlığı ‘1920-28’ Yıllarını kapsayan bu fonda İskilip ile ilgili iki adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin konu içerikleri şu şekildedir:

4.1. İskilipli Jandarma erlerinden birini tehdit eden Çorumlu Hasan oğlu Deli Hasan’ın Ankara İstiklal Mahkemesi’ne sevkini anlatır belge.³³

4.2. İskilip hükümet konağı bitişiğinde bulunan namazgahın bedeli karşılığında adı geçen ilçe belediyesine terkinin konu edinen belge³⁴

5. Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Kararlar Daire Başkanlığı ‘1928-’ ve sonrasında İskilip ile ilgili üç adet belge bulunmaktadır. Bunların konu içerikleri şu şekildedir:

5.1. İskilip’te Kuş Göz oğlu İsmail ve ortaklarının elek ve vals tertibatlı bir un fabrikası açmaları için, 2.643 sayılı kanunun 5. Maddesine göre izin verilmesi hakkındaki 25.01.1936 tarihli belge³⁵

5.2. İskilip’in Karaviran köyünde vuku bulan yangın sonrasında 24 şahsa yeniden yaptıracağı ev, samanlık ve ahır için ihtiyaçlarına binaen parasız kerestelik ağaç verilmesini konu edinen 1943 tarihli belge.³⁶

5.3. İskilip Posta, Telgraf, ve Telefon binası inşaatı için müteahhit Âdil Kavukçu’ya ek süre verilmesini konu edinen 20.12.1948 tarihli belge.³⁷

6. Toprak İskân Genel Müdürlüğü ‘Muhacirin Fonu’, Muhasebe, Levazım Mübayaat fonunda İskilip ile ilgili bir adet belge bulunmaktadır. Bu belgenin konu içeriği şu şekildedir: Pınarbaşı’ya tayin olan İskilip Kaymakamlarından İbrahim Rüştü Bey’in harcırahının ödenmesini konu edinen 05.03.1930 tarihli bir ek sayfası bulunan belge.³⁸

³⁰ BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:191, Dosya No:15, Sıra No:14.

³¹ BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:205, Dosya No:14, Sıra No:7.

³² BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:208, Dosya No:26, Sıra No:10.

³³ BCA, Fon No:30.18.1.1, Kutu No:16, Dosya No:76, Sıra No:10

³⁴ BCA, Fon No:30.18.1.1, Kutu No:22, Dosya No:76, Sıra No:13.

³⁵ BCA, Fon No:30.18.1.2, Kutu No:61, Dosya No:7, Sıra No:3.

³⁶ BCA, Fon No:30.18.1.2, Kutu No:103, Dosya No:74, Sıra No:10.

³⁷ BCA, Fon No:30.18.1.2, Kutu No:118, Dosya No:90, Sıra No:3.

³⁸ BCA, Fon No:272.0.0.74, Kutu No:70, Dosya No:60, Sıra No:4.

7. *Siyasî Partiler, Cumhuriyet Halk Partisi fonunda* İskilip ile ilgili üç adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin konu içerikleri şu şekildedir:

7.1. Eski adı ‘Alagöz’ yeni ismi ‘Bayat’ olan İskilip nahiyesinde bir halk odası olduğunu gösterir 1948 tarihli belge.³⁹

7.2. 20.8.1949 tarihinde Zafer gazetesinde çıkan habere göre, İskilip’te CHP zorla halkı üye yapmaktadır. Bu haber üzerine ilçe muhtarları gazeteden tekzip istemiş, CHP parti merkezine de olayla ilgili bilgilendirici yazılar gönderilmiştir. Bu belgenin beş sayfa eki bulunmaktadır.⁴⁰

7.3. İskilip’e Halkevi inşasının yapılmakta olduğunu konu edinen belge.⁴¹

Bu belgeler bize din-devlet-lâiklik ilişkisi açısından ne anlatmaktadır, gibi bir cümleyi sorduğumuzda şu cevapları vermemiz mümkündür:

✓ İskilipli Atıf Hoca ile ilgili Cumhuriyet Arşivinde belge bulunmamaktadır. Osmanlı arşivine bakıldığında ise; 1334-1336 tarihli dört belgenin olduğu görülmektedir. Bu belgelere göre, Atıf hoca önce Sinop’a, oradan Sungurlu’ya sürgün edilmiştir.⁴² Bu durum, devletin çeşitli sebeplerle belgeleri arşivde araştırmaya açmadığı kanaatini uyandırmaktadır. Yine aynı şekilde Şeyh Said’le ilgili de olayın kendisini anlatır belgelerin bulunmaması bu durumu desteklemektedir.

✓ Bu tebliğde Cumhuriyet Arşivinin 1923-1950 olmak üzere 27 yılı İskilip üzerinden taranmıştır. Bu 27 yıllık tarama 1923 öncesine doğru yapıldığında yani 1313-1340 arasına bakıldığında, Osmanlı Arşivi’nde ilçe ile ilgili 382 adet belgenin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Çorum’un kimi ilçeleri ile ilgili arşivde 1923-1950 arasında İskilip’e nazaran daha çok belge bulunması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Mesela, Sungurlu 49, Osmancık 35 ve Mecitözü 31 ile ilgili belge bugün Cumhuriyet arşivinde kullanıcılara açık bulunmaktadır. 1923-1950 yılları arası göz önüne alındığında, o ilçelerden nüfus ve sosyo-kültürel yapı itibarıyla daha gelişmiş bir merkez olan İskilip hakkında daha az belge bulunması, dönemin kurucu iradesinin İskilip ile ilgili çekincelerinin olduğunu, kimi

³⁹ BCA, Fon No:490.1.0.0, Kutu No:8, Dosya No:42, Sıra No:16.

⁴⁰ BCA, Fon No:490.01.0.0, Kutu No:1281, Dosya No:258, Sıra No:4.

⁴¹ BCA, Fon No:490.1.0.0, Kutu No:1690, Dosya No:871, Sıra No:13. Büro

⁴² Âtıf Hoca 31 Mart vakasında bir hafta tutuklu kalmış, Mahmut Şevket Paşa’ı öldürülmesi (1913) olayında etkisi olduğu gerekçesiyle Sinop’a oradan Çorum, Boğazlıyan ve Sungurlu’ya bir buçuk yıl süren sürgüne gönderilmiştir. Sonrasında kendisine özür beyan edilerek serbest bırakılmış, dört yıl işsiz kalmıştır. Sadık Albayrak, *‘İskilipli Âtıf Efendi’*, C.22, DİA, İstanbul, 2000, s.583.

belgeleri muhafaza etmediğini göstermektedir. Bunun bir delili olarak şu ifadeyi göstermek mümkündür: “İskilip olayı: Bu olay, 1936 yılı Ocak ayında ortaya çıktı. Bu da gene bir Nakşibendî tarikatı mensubu tarafından tezgahlandı. Kayserili Ahmet Kalaycı adındaki bir kişi, bu tarikatı yaymak amacı ile ortaya atıldı”⁴³ Neşet Çağatay’ın bahsettiği olay ile ilgili herhangi bir belge tespit edilememiştir.

✓ İskilip’te un kıtlığı sebebiyle çıkan olayın sadece bu ilçede olmadığı ilgili belgede görülmektedir. Bu bilgi ışığında belge ele alındığında, vuku bulan olayın devleti yıkmaya teşebbüs olarak değerlendirilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

✓ Un kıtlığı sebebiyle çıkan olaydaki gibi Kuş Mehmet damadı Şevket’in kanunlara karşı sövmesi ile ilgili olay sadece İskilip’te vuku bulmamıştır. Mesela aynı tarihlerde; Mecitözü’nde 5 (Afifezade Nuri Efendi, Aştayol köyünden Ömer oğlu Sadık, Saban köyünden Ali Çavuşoğlu Mehmet, Ortaköy öğretmeni Reşit, Boyacı köyünden Abbasoğlu Hüseyin), Sungurlu’dan ise, bir kişi (Araf köyünden Emirgin oğlu Mehmet) hakkında benzer sebeplerle hatta bazen daha ağır nedenlerle (Hükümete, Cumhurbaşkanına ve Kanunlara hakaretten) tahkikat yapılmıştır.

✓ Namazgahın alınıp belediyeye verilmesi belgeler arasında en önemli olanlardandır. Çünkü camilerin tasnifi ile ilgili çalışmalar her ne kadar 1918’e dayansa da, cami ve vakıf mallarının satışları veyahut devirleri 1928 yılında çıkartılan ek değişiklikle başlamıştır. İskilip’te bu durumun 1926 yılında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu ise, devletin bu anlayışı denediği merkezlerden birinin İskilip olduğunu göstermektedir.

Belgeler hakkındaki bu bilgilerle birlikte şu durumlarında hesaba katılması devletin İskilip’e, halkın kurucu iradeye bakışının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

✓ 1923-1950 yılları arasında Çorum milletvekili olarak görev yapanların arasında İskilipli kişilerin yer alması CHP’de ilçeye karşı bir antipatinin olmadığını göstermektedir. Bu Mezkur yıllarda milletvekilliği yapan İskilipliler şunlardır: İsmail Kemal Alpsar (İskilip 1874, Mülkiye Mektebi 2-6. Dönem), Münür Çağıl (İskilip 1874 Hukuk, 2-8. dönem), Edip Alpsar (İskilip 1902 Lise 7-8. Dönem), Cevat Köstekçi (İskilip 1905 Rüştüye 10-11. Dönem), Abdurrahman Güler (İskilip 1931 Hukuk, 1-3. Dönem)⁴⁴

⁴³ Neşet Çağatay, *Türkiye’de Gerici Eylemler (1923’ten Buyana)*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1972, s.35-36.

⁴⁴ Akalan, *Tarihten Günümüze İskilip*, s.51.

✓ İskilip’in 1930’larda Türk Hava Kurumu’na uçak hediye etmesi yeni yönetimi benimsemediğini, kurucu iradeye karşı herhangi bir olumsuz tepkiye sahip olmadığını gösteren en önemli kanıtlardandır.

✓ Yine aynı şekil de İskilip’in mahallelerinden birinin ‘Bahabey’ olması ve bu ismin 1930’larda ilçede kaymakamlık görevi yapan kişiden ileri gelmesi de halkın kurucu iradeyi benimsediğini göstermektedir.

1924-1950 yılları arası bu belgeler ve bilgiler ışığında kısaca şunları söylememiz mümkündür. İskilipli Atıf Hoca olayı sonrasında ne kurucu iradenin bölgeye, ne de ilçe halkının yönetime karşı olumsuz bir algıyla hareket etmediğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Akalan, A. Recai (Haz.), **Tarihten Günümüze İskilip: 1996 İskilip**, Kamu Kurumları Hizmetlerine Yardım ve Yaşatma Derneği, İskilip, 1997.

Albayrak, Sadık, *İskilipli Âtîf Efendi*, C.22, **DİA**, İstanbul, 2000.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.0.0. Kutu No:36, Dosya Gömleği No:211, Sıra No:12.

BCA, Fon No:30.1.000.000, Kutu No:65, Dosya No:401, Sıra No:11.

BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:104, Dosya No:676, Sıra No:24.

BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:824, Sıra No:1.

BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:824, Sıra No:30.

BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:835, Sıra No:12.

BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:835, Sıra No:15.

BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:118, Dosya No:835, Sıra No:16.

BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:119, Dosya No:840 Sıra No: 15.

BCA, Fon No:30.10.0.0, Kutu No:154, Dosya No:89, Sıra No:19.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:6, Dosya No:21, Sıra No:19.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:20, Dosya No:55, Sıra No:12.

BCA, Fon No:30.10.11.1, Kutu No:75, Dosya No:3, Sıra No:9.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:90, Dosya No:32, Sıra No:2.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:123, Dosya No:26, Sıra No:5.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:147, Dosya No:40, Sıra No:15.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:173, Dosya No:3, Sıra No:7.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:189, Dosya No:5, Sıra No:15.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:191, Dosya No:15, Sıra No:14.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:205, Dosya No:14, Sıra No:7.

BCA, Fon No:30.11.1.0, Kutu No:208, Dosya No:26, Sıra No:10.

BCA, Fon No:30.18.1.1, Kutu No:16, Dosya No:76, Sıra No:10

BCA, Fon No:30.18.1.1, Kutu No:22, Dosya No:76, Sıra No:13.

BCA, Fon No:30.18.1.2, Kutu No:61, Dosya No:7, Sıra No:3.

BCA, Fon No:30.18.1.2, Kutu No:103, Dosya No:74, Sıra No:10.

BCA, Fon No:30.18.1.2, Kutu No:118, Dosya No:90, Sıra No:3.

BCA, Fon No:272.0.0.74, Kutu No:70, Dosya No:60, Sıra No:4.

BCA, Fon No:490.1.0.0, Kutu No:8, Dosya No:42, Sıra No:16.

BCA, Fon No:490.01.0.0, Kutu No:1281, Dosya No:258, Sıra No:4.

BCA, Fon No:490.1.0.0, Kutu No:1690, Dosya No:871, Sıra No:13.

Çağatay, Neşet, **Türkiye’de Gerici Eylemler (1923’ten Buyana)**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1972.

Erkoç, Ethem, **Sahabe, Evliya, Ulema Yurdu Çorum**, I. Baskı, Çorum Belediyesi, 2008.

Erkoç, Ethem, **Yirmibirinci Yüzyılda Çorum İli ve İlçeleri**, Kardeş Matbaacılık, Çorum, 2001.

İlter, Fisun, **Bir Anadolu Kenti İSKİLİP**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

İskilipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul, 1950.

Meriç, Rıfki Melûl, **Şehrin Hüznü**, Edirne Kitaplığı, İstanbul, 2013.

Türkiye İstatistik Kurumu, “İskilip’in Nüfusu”, [2013 genel nüfus sayımı verileri](#)”, 15.02.2014.

Uğur, Mücteba, “*M. Atıf Efendi’ye Göre Geri Kalışımızın Nedenleri*”, **Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu (23-25 Mayıs 1997)**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1998.

İDARİ YAPI VE SANAYİ FAALİYETLERİNİN İSKİLİP VE ÇORUM MERKEZ İLÇE NÜFUSLARINA ETKİLERİNİN KARŞILATIRMALI OLARAK İNCELENMESİ (1831-2013 YILLARI)

Yard. Doç.Dr. Recep YURT¹

ÖZET

Nüfus yapısı ve nüfus miktarı beşer faaliyetlerin en belirleyici elamanıdır. Beşeri ve ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde nüfusun miktarı sosyo-ekonomik özellikleri zamana ve şartların değişimine bağlı olarak değişmektedir. Kırsal nüfus, tarımsal nüfus, kentli nüfus nitelikli nüfus vb. gibi.

Bu çalışmada; iki idari yerleşimin zamana bağlı olarak idari özelliklerindeki değişimin nüfus üzerine etkisi ile ekonomik faaliyetlerin nüfus hareketleri üzerindeki önemini İskilip ve Çorum Merkez ilçe örneklerinde ele alınarak karşılaştırmalı olarak incelenecektir(1831-2013

Osmanlı Devleti’nde yapılan ilk modern nüfus sayım sonuçları incelendiğinde; Sivas Eyaleti’ne bağlı bir sancak olan Çorum’un, merkez kaza dâhil, toplam 5 tane kazası mevcuttur. Çorum’un toplam nüfusu 33.735 kişiden oluşmuştur. Bu sayımda, daha çok asker olabilecekleri belirlemek için daha çok Müslüman olanlarının sayımı yapıldığından, Çorum’da ileride karşımıza çıkacak ve çok az miktarda olan gayrimüslim nüfus dikkate alınmamıştır (Tablo.1.). Bu nedenle, sayım sonrasındaki nüfusun tamamını Müslümanlar oluşturmuştur. Sayım sonuçlarına göre, nüfus bakımından Çorum’un en büyük kazasının İskilip olduğu anlaşılmıştır. En az nüfusa sahip kazası ise Hacıhamzaderbendi’dir ve toplam nüfusu 559’dur.

1831 Nüfus Sayımında Çorum Sancağı’nın Nüfusu İskilip’te 11.450 kişi, Çorum merkez ilçede 10.075 kişi olarak tespit edilmiştir (Karal, 1997, s.210.).1914 Nüfus Sayımı’nda Çorum Sancağı’nın Nüfusu Çorum merkez Sancağında 84.936 kişi yaşamaktadır İskilip ilçesinde 55.187 kişi yaşamaktadır (Memâlik-i Osmanîye’nin 1330 (1914/15) Senesi Nüfus İstatistikî, Dersaadet İstanbul, s.10-11.).

1927 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Çorum merkezde 60.869 kişi, İskilip ilçesinde 53.763 kişi yaşamaktadır. 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, Çorum merkez ilçede 189.748 kişi, İskilip ilçesinde 52.569 kişi yaşadığı görülür.(TUİK). 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Çorum merkez ilçede 221.699 kişi yaşarken, İskilip ilçesinde nüfus 45.327

¹ G.Ü. Fen-Edebiyat Fak, E-posta: yurt61@hotmail.com

kişiyeye gerilemiştir (TUİK). 2013 verilerine göre Çorum merkez ilçede 270.864, İskilip ilçesinde nüfus 36.496 kişiyeye gerilemiştir (TUİK).

Bu veriler incelendiğinde; yaklaşık 180 yıllık bir periyot'ta İskilip nüfusu 3,5 kat artış sağlarken Çorum Merkez ilçenin nüfusu 27 kat artmıştır. İskilip ilçesinde nüfusun artış katsayısının çok düşük olmasına rağmen Çorum Merkez ilçede nüfus artışının çok yüksek olmasının demografik nedenlerini, idari yapının nüfus artışı ve azalmasındaki etkilerini, en önemlisi sanayi nüfus ilişkileri (Toprağa Dayalı Sanayi) Nil özellikle İskilip ilçesi yönünden incelenmiş birtakım somut bulgular çalışmada ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdari Yapı, Nüfus Değişimi, Nüfus Sayımı, Sanayi, Nüfus Hareketleri

Foto.1.Doğa Yürüyüş parkurundan görünüm

1.GİRİŞ

İskilip 1075 tarihinde Selçuklu Komutanı Gümüştekin Ahmet Gazi tarafından fethedilmiştir. Yıldırım Bayezit zamanında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Belediye 1872 yılında kurulmuştur. 1921 Yılına kadar bağımsız bir sancak olan Çorum, Cumhuriyetin ilanından sonra İl olunca İskilip’ de Çorum’a bağlanmıştır. . Çorum'un en eski ilçesidir.

Çorum İli; Orta Karadeniz Bölümünün iç kısmında yer almaktadır. Doğuda Amasya, güneyde Yozgat, batıda Çankırı, kuzeyde Sinop, kuzeydoğuda Samsun, güneybatıda Kırıkkale ile çevrilidir. Yüzölçümü 12.820 km² dir. Çorum; Alp-Himalaya Orojenezi (Dağ oluşumu) olarak bilinen sistem içerisinde yer alan K.A.F. (Kuzey Anadolu Fay Hattı) üzerinde yer almaktadır. K.A.F. il merkezinin 20 km. kuzeyinden geçmektedir

Şekil.1.Çalışma Sahası Lokasyon Haritası

İskilip, farklı dönemlerde farklı grupları ve nüfusu bünyesinde barındırmıştır. Osmanlıdan günümüze kadar geçen süre içerisinde, özellikle ekonomik entegrasyonda yaşanan güçlükler ve idari değişikliklere bağlı olarak ilçenin etki alanının daralması, nüfusun gelişiminde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu durumun en iyi hissedildiği kesim kırsal nüfustür.

Kendine yetebilen bir ekonomik yapı içerisinde yaşamaya devam eden kırsal nüfus, 1950'lerden başlayarak, geçim sıkıntısı, eğitim, daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak, büyük kentlerin Sosyal ve kültürel olanaklardan yararlanma isteği gibi beşeri faktörlerin etkisiyle ilçe dışına göç etmeye başlamıştır. Ayrıca Bayat, Oğuzlar ve Uğurludağ nahiyelerinin ilçe statüsü kazanmasıyla bazı köylerin yeni oluşturulan bu ilçelere bağlanması, Bu kırsal nüfusunu iyice azaltmıştır

İlçenin nüfusu, doğum-ölüm, okur-yazarlık, doğurganlık ve hane sayıları açısından Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. Ayrıca İskilip ilçesi, seyrek nüfuslu da bir yöredir. Bu durum, geçim kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle, yörenin devamı nüfus kaybına uğramasının bir sonucudur.

Yeryüzü şekilleri gibi iklim ve bitki örtüsü de hiç şüphesiz nüfus dağılışı üzerinde etkili olan faktörlerdir (Foto.2,3.)

Foto.2.Şehirden genel görünüm

İlçe arazilerini kuzeyden, Kös dağlarının güney eteklerindeki Türbetepe (1794 m.) ve Güneybayırı tepesinden (1798 m.) geçen su bolumu çizgisi sınırlandırırken, güney sınırını Kızıllırmak oluşturmaktadır, İlçenin batı ve kuzeybatısında ise sınır, Sakarozu dağlarının zirvelerinden

(Köserelik tepe 1836 m. Bakacak tepe 1829 m.) geçmektedir. İskilip ilçesinin doğu sunularını, Oğuzlar ilçesinin idari sınırları oluşturmakla beraber, kısmen de olsa fiziki engellere dayanmaktadır. Bu izahlardan da anlaşıldığı üzere İskilip ilçesi arazileri, Batı Karadeniz Bölümü Kızılırmak İç Yöresinde bulunan Kös dağlarının güney yamaclarında yer alır. Güneyde kısmen İç Anadolu Bölgesi'ne sokulan Bu arazileri, Kızılırmak'ın kollan (İskilip ve Cornu Çayları) tarafından nispeten parçalanmıştır (Foto.2, 3, 4.).

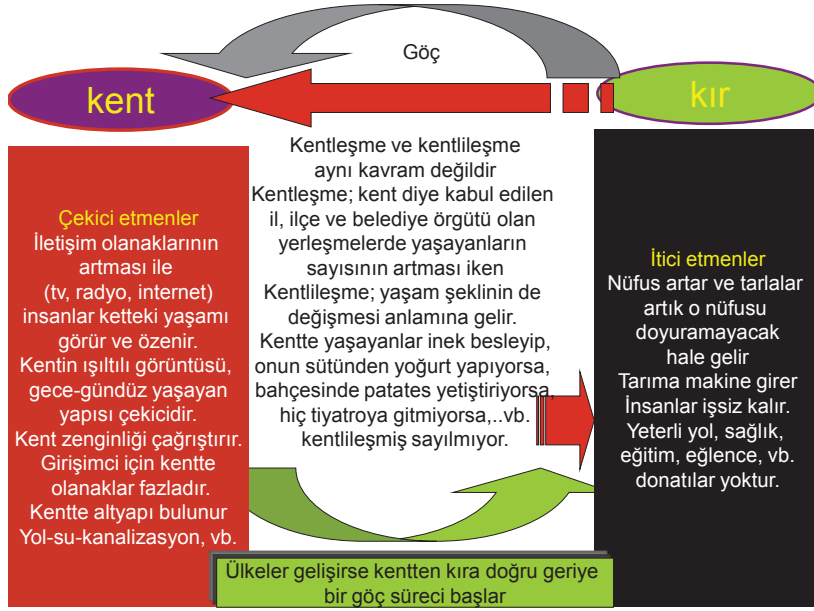
Foto.3.İskilip kalesinden görünüm

Foto.4.Kızılırmak ve yakınında verimli tarım alanları

1.1 Nüfus, hareket halinde her an ve durmadan değişen bir olaydır' ve belli bir sayım gününde, belli bir yerleşim biriminde belirlenen toplam insan sayısını' ifade eder. İnsan bütün coğrafyanın esasını oluşturur". Coğrafyanın iki temel öğesini oluşturan insan ve çevre arsındaki ilişkilerin açıklanabilmesi için doğal çevre özellikleri yanında, çevreye uyan ve değişikliğe uğratan insan topluluklarının sayısı, dağılışı, hareketleri ve

Nitelikleri ile kültürel ekonomik ve teknik seviyelerinin ortaya konulması gerekmektedir”.

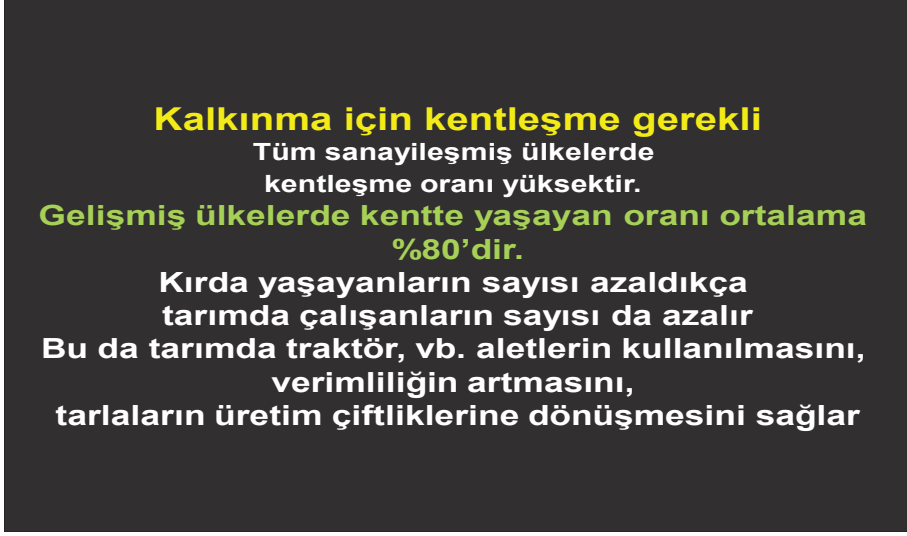

Şekil.2. Nüfus hareketlerini belirleyen itici ve çekici etmenler

Genel olarak nüfus hareketliliği (nüfusun azalması ve çoğalması) terimi ile açıklanan bu olay, sonuçları itibariyle insanların yaşamlarında bir takım değişikliklere de damgasını vurur. Gerçekten de, yeryüzünde bölgesel farklı görünüm ortaya çıkmasına neden olan elemanların basında insan toplulukları gelir" ve bir yerleşmenin nüfus olguları Her ekonomik olgudan arasında yakın ilişkiler vardır"(Şeki.2.)

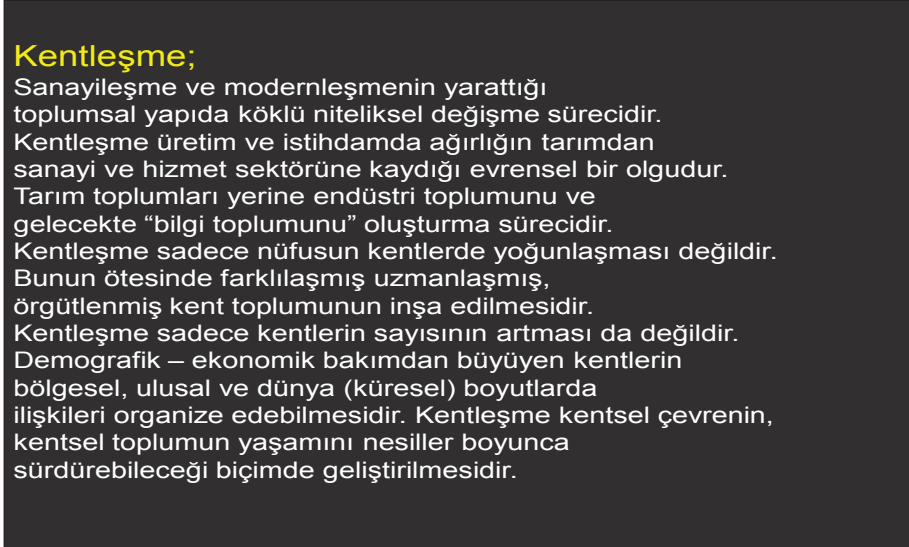
Çorum İline bağlı bulunan 13 İlçeden Sungurlu İlçesi 59.283 kişi ile en fazla nüfusa, Boğazkale İlçesi ise 4.818 nüfus ile en az nüfusa sahip olan ilçelerdir. İskilip ilçesi nüfus miktarı bakımından Sungurlu, İskilip ve Alca ilçelerinde sonra 4.sırada yer alır.

Şekil.3.Kentleşme kriteri

İskilip, kendi bünyesinde 3 ilçe daha çıkarmıştır. Diğer taraftan, 1927 yılında Corum ili nüfusu içerisinde İskilip nüfusunun payı % 21,7 iken bu oran günümüzde % 8'lere gerilemiştir. İskilip İlçesi'nde nüfus artış, 1935-1940 devresinde de devam etmiştir.

Şekil.4.Kentleşme

Bu dönemde, İlçe nüfusu 2614 kişi artmış ve yıllık artış hızı bir önceki döneme göre (1927-1935) düşerek % 0,8 olarak gerçekleşmiştir. İlçe

nüfusunun 1950-1955 devresindeki artış, 1935 yılından sonraki 20 yıllık dönemde en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Şekil.4.).

	Kır	Kent
Yönetim	Muhtarlık	İl / İlçe / Belediye
Fizik mekan	Küçük yerleşme Nüfusu 5 bin kişiden küçük	Büyük yerleşme Nüfusu 5 bin kişiden büyük
Ölçek	Kısa mesafede yürünür	Çoğunlukla araç gerekir
Ulaşım	Gelişmemiştir	Gelişmiştir Hava/ Deniz/ Kara Yolları
Bina nitelikleri	Yöresel / çok işlevli Depolama/ ahır / ... barındırır	Sanayileşmiş bina /çoğunlukla apartman Aynı zamanda iletişim odağı
Yapı yoğunluğu	Birim alanda daha az bina bulunur	Birim alanda daha çok bina bulunur
İnsan yoğunluğu	Birim alanda daha az insan yaşar	Birim alanda daha çok insan yaşar
Gelir düzeyi	Düşüktür	Daha yüksektir
İnsan ilişkileri	Herkes birbirini tanır	İnsan ilişkileri daha soğuk
Doğallık	İnsanlar doğayla iç içe yaşar	Yaşam beton yığınları arasında geçer
Donatı alanları	Sağlık ve eğitim olanakları az	Sağlık ve eğitim olanakları yüksek
Sosyal güvence	Genelde sigortasız çalışılır	Sigortalı çalışılır
Üretim	Herkes her işten anlar	Uzmanlaşma var.
Örgütlenme	Örgütlenme düzeyi düşük	Dernek, sendika, partiler, .. var Örgütlenme düzeyi yüksek
İş alanları	Ağırlıklı tarım	Tarım çok az, sanayi ve ticaret çok

Şekil.5. Kent ve kırsal Alanların Ayrım Kriterleri

Cumhuriyet döneminde ilçe nüfusunun yıllık ortalama en yüksek artış gösterdiği (%1,4) yıllardan olan 1955 sayımında kırsal nüfusun yıllık artışla %1,4 olurken, bu oran şehir nüfusunda %2,0 olarak gerçekleşmiştir. Bu devre aynı zamanda, kırsaldan şehre göç hareketinin de başladığı devredir(Şekil.6.).

Şekil.6.Göç Evreleri

Nitekim şehirli nüfus içerisinde erkek nüfus, 5000 sayısını ilk kez bu devrede asarak 5250 kişi olarak gerçekleşmiştir. Kadın nüfusu ise 1927-1955 devresinde hiçbir zaman 5500-5700 nüfus aralığının üzerine çıkamamıştır.

İskilip ilçesi çok göç veren bir yöredir. İlçeden **yurt dışına göçler nispeten düşük** olmasına rağmen, ülke içi göçler yoğun olarak yaşanmıştır. Halen 10000 civarında aile ilçe dışında yaşamaktadır. Yöreden göç edenlerin yaklaşık %67,0’1 Ankara’ya gitmiştir.

Bu ilden sonra en fazla tercih edilen iller İstanbul ve Çorum olmuştur. İskilip ilçesinin günümüze kadar nüfus verileri bağlı bulunduğu Çorum Merkez ilçe nüfusları ile karşılaştırmalı olarak incelenecek olursa (Tablo.1.2.3.4.)

1831 Nüfus Sayımında Çorum Sancağı'nın Nüfusu Kazalar	İslâm	Reâya	Kıpti	Yahudi	Ermeni	Yekûn (Toplam)
Çorum	10.075	-	-	-	-	10.075
İskilip	11.450	-	-	-	-	11.450
Osmançık	4.349	-	-	-	-	4.349
Hacıhamzaderbendi	659	-	-	-	-	659
Saz	661	-	-	-	-	661
Çorum dahilindeki Türkmen ve Kürt	6.581	-	-	-	-	6.581
Toplam	33.735					33.735

Tablo.1. 1831 Nüfus Sayımı Çorum Sancağı Nüfusu (Kazaları Dahil)²

Genel Nüfus Sayısı ve Cinsiyet İtibariyle Nüfus İlçeler	Erkek	Kadın	Toplam	Km ² 'ye Düşen ve Toplam Nüfus	Nüfus ve Ortalama Nüfus Yoğunluğu	Mevâki (Kayı p)
Merkez	29.152	31.717	60.869	3.055	19.9	174
Hüseyinabat	12.567	14.359	26.926	1.155	23.3	89
İskilip	24.957	28.806	53.763	1.950	27.6	139
Mecitözü	16.968	19.723	36.691	1.390	26.4	139
Osmançık	13.479	15.720	29.199	1.880	15.5	77
Sungurlu	18.978	21.500	40.478	1.810	22.3	114
Toplam	116.101	131.825	247.926	11.240	22.0 (Ort.)	732

Tablo.2. 1927 Genel Nüfus Sayımı Çorum il ve ilçeleri sonuçları³⁴

² Dâhiliye Nezâreti Sicil-i Nüfus İdare-i Umûmîsi Müdüriyeti 1336 (1920), *Memâlik-i Osmanîye'nin 1330 (1914/15) Senesi Nüfus İstatistiki*, Dersaadet İstanbul, s.10-11.

³ T.C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (TCBİUM), *1927 Genel Nüfus Sayımı*, Fasikül I, Ankara 1929, s.VI.

Memâlik-i Osmanîye'nin 1330 (1914/15) Senesi Nüfus İstatistikî, Dersaadet İstanbul, s.10-11.).

1576 tarihli defterde de Çorum Sancağının kazaları Kanuni dönemindeki gibidir:

- 1- Çorumlu Kazası
- 2- Osmancık Kazası
- 3- İskilib Kazası
- 4- Karahisar-ı Demirli Kazası
- 5- Katar Kazası ve Kârım Divanı.

16. yüzyılda İskilib Kazası, Bayat'ı da dahil edecek olursak, hemen hemen günümüzdeki sınırlarını muhafaza etmiştir diyebiliriz. Bu bilgilerden İskilip ilçesinin tarihi, kültürel, stratejik öneme sahip bir yerleşim alanı olduğunu görmekteyiz

(Çorum Sancağı ve bağlı kazalarında 1893 ve 1907 yıllarına ait Müslüman nüfus dışında Rum, Ermeni ve Protestan'da bulunmaktadır. Bunlara ilişkin veriler ise şu şekildedir).

MÜSLÜMAN		RUM		ERMENİ		PROTESTAN		TOPLAM		GENEL TOPLAM
Çorum Kazası		Çorum Kazası		Çorum Kazası		Çorum Kazası		Çorum Kazası		Çorum Kazası
23.830	24.551	45	101	200	297	16	17	24.091	24.966	49.057
Osmancık		Osmancık		Osmancık		Osmancık		Osmancık		Osmancık
8.594	8.997		3	26	19	0	0	8.620	9.019	17.639
Sungurlu		Sungurlu		Sungurlu		Sungurlu		Sungurlu		Sungurlu
30.156	33.789	333	357	1367	1.476	66	63	31.922	35.685	67.607
İskilip		İskilip		İskilip		İskilip		İskilip		İskilip
20.724	20.724	-	-	-	-	-	-	20.724	22.517	43.741
Mecitözü		Mecitözü		Mecitözü		Mecitözü		Mecitözü		Mecitözü
15.992	15.547	80	72	63	69	51	54	16.186	15.742	31.928

Tablo.4. 1893 Nüfus Sayımı'na Göre, Çorum'un Nüfusunun Dini ve Kadın-Erkek Dağılımı (kişi)⁵

⁴ Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Ankara 1997, s.210.

⁵ SALNAME

Karahisar-1 Demirli ve Katar Kazalarında henüz konar-göçer cemaatler yerleşik hayata geçiş aşamasında iken, İskilip Kazasında nüfusun tamamına yakını yerleşmişti. Kazaya bağlı 114 köyün birçoğunun günümüze ulaşması ve İdari sınırların genel çizgileriyle aynı kalması, bölgenin oturmuşluğunun ifadesidir. İncelediğimiz dönemde İskilib Kazasının tahminen 33.000 civarında bir kırsal nüfusa sahip olduğunu söyleyebiliriz. İskilib Kazasının 6335 vergi hanesine (mükellef) sahip olduğu göz önüne alınacak olursa, 50 yıllık dönemde, nüfusta %90'a yakın bir artışın gerçekleştiği görülür

Oguz Boylarının Anadolu'daki son durumu (günümüzdeki yerleşim yerleri)

1-KAYI

Kayı.....Çorum-İskilip

12- KARGIN

Derekarğın.....Çorum-İskilip

16- ÇEPNİ (ÇETMİ)

Çetmi.....Çorum-İskilip

Araştırma: Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

İçinde belirtilen isimler yerleşimlerin 1968 yılından önceki adlarıdır. Bu araştırma Kültür Bakanlığı Folklor Araştırma Dairesi Yayınlarından 1977 Basımı Türk Halkbilim Araştırma Yıllığından alınmıştır. Son dönemde yeni iller oluşması sebebi ile bazı yerlerin bağlı olduğu iller değişmiş olabilir.

İskilip kültür mirasının ne kadar önemli olduğu ve değişim olmadığı görülür

Foto.11.Karabük Demir-Çelik Fab. Görünüm (Yaklaşık 6500 kişi istihdam etmektedir)

İL ADI	İLÇE ADI	BELEDİYE ADI YERLEŞİM BİRİMİ TÜRÜ	NÜFUS
Çorum	Merkez	Çorum İl Belediyesi	231.146
Çorum	İskilip	İLÇE BELEDİYESİ	20.405
Karabük	Merkez	Karabük İl Belediyesi	110.537
Karabük	Safranbolu	İlçe Belediyesi	43.060

Tablo.7.İskilip ve Çorum ile benzer özellikleri olan Karabük ve Safranbolu şehirleri nüfuslarının karşılaştırılması.⁶

2. ÇORUM(MERKEZ İLÇE) NÜFUS VE SANAYİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Çorum 1927 yılı Genel Nüfus sayımına göre 27 il içinde 247946 nüfus ile 20. sırada yer alır. Kentin ekonomik yapısını belirleyen en önemli özelliklerden birisi 1970’li yıllarda başlayan sanayileşme olgusudur. İlimizin ekonomisi bu sanayileşme süreci ile birlikte önemli gelişmeler göstermiştir. 1957 yılında üretime geçen Çorum Çimento Fabrikası sanayileşme sürecinde gerçek anlamda ilk harcı koymuştur. 1972-1980 yılları arasında ise Toprak sanayinin atılımını görüyoruz. İstihdam kapasitesi yönünden de yüksek ve tüm ülkeye mal satan bir sektör haline gelen toprak sanayi, inşaat sektörü ve nakliyeciliğin gelişmesinde de etkili olmuştur. Aynı yıllarda ikinci büyük sektör olarak gıda sanayini görmekteyiz.

Geçmiş 1930’lu yıllara uzanan un değirmenleri yerini çağdaş ve kapasitesi yüksek un fabrikalarına bırakmıştır. Çorum unu tüm ülkede aranılan bir marka haline gelmiştir. Bu iki sektörün dışında ve sektörlerle paralel olarak gelişen sanayi kolu ise makine sanayidir. Bu kuruluşlarımız toprak, un, irmik ve yem fabrikalarını imal ederek ve komple anahtar teslimi fabrika kurarak bu sektörler bazında yurt çapında söz sahibi olmuşlardır.

Son yıllarda değişik sanayi kollarında yeni yatırımların yapıldığı görülmektedir. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse otomotiv yan sanayi alanında faaliyet gösteren oto kalorifer, radyatör, egzoz, dorse, damper ve karoser; sağlık sektörü alanında plastik şırınga, katater, hasta yatak ve muayene ekipmanları; ambalaj sanayi dalında viyol, mukavva kutu; tarım alet ve makineleri dalında külküvator, römork; gıda sektöründe un fabrikaları dışında şeker, çeltik, helva, reçel, turşu, erişte, mantı, tatlı, süt ürünleri gibi ürünler; tavukçuluk ve hayvancılığın gelişmesine paralel olarak yem fabrikaları, ayakkabı imalathaneleri sayılabilir.

Yakın zamanda iplik fabrikası ve konfeksiyon fabrikaları özellikle istihdam açısından önemli bir sektör haline gelmiştir. Sanayileşme Merkez

⁶ TÜİK, 2012

ilçe ve Osmancık ilçemizde gelişme göstermiş, bilahare Sungurlu, İskilip, Alaca ve diğer ilçelerimizde az da olsa sanayi tesisleri görülmektedir.

Merkez ilçede **Çorum-Ankara ve Çorum-İskilip** yolu güzergâhları ile Organize Sanayi Bölgesi tercih edilmiştir. Yanlı yer seçimleri şöyle özetlenebilir; Çorum-Samsun karayolu 5. km. de kurulu bulunan Çimento Fabrikası; tarım arazileri üzerinde kurulan tuğla, kiremit, kâğıt sanayi gibi tesisler örnek olarak gösterilebilir. **Bu tarımsal faaliyetler açısından olumsuz bir durumdur.**

Çorum ülkemizin belli başlı sanayi yöreleri dışında halen gelişmekte olan bir merkezdir. Yıllara göre değişmekle birlikte **Türkiye tuğla ve kiremit üretiminin 1/3'ünden fazlası, Çorum ilindeki fabrikalardan sağlanmaktadır.** Tuğla ve kiremit sektörü önemli bir miktar insana iş olanağı sağlamaktadır. Özellikle Tuğla ve kiremit fabrikalarında çalışanlar **Çorum ilinde çalışan nüfusun % 25 kadarına sahiptir.** Bu nedenle tuğla ve kiremit sanayi Çorum ilinde önemli bir iş sahası olmaya devam etmektedir.

Çorum Modeli olarak adlandırılan gelişme sürecinin 4 temel özelliği saptanabilmektedir:

1. Sanayileşmenin itici gücü, hammadde avantajının olduğu sektörlere makine üretimidir.
2. Çorum'un ekonomik gelişimi Türkiye'deki birçok ilin tersine devlet eliyle değil, özel sektör eliyle gerçekleşmiştir.
3. Girişimciler arasında ortaklığa dayalı iş modeli, ölçek ekonomisi dezavantajını kısmen de olsa telafi etmiştir.
4. Küreselleşme sürecinden iyi yararlanılmış, ihracat geleneksel pazarlara değil yeni açılan pazarlara dayalı olarak genişlemiştir.

Çorum'da ilk kurulan fabrika bir un fabrikasıdır. Bugün de Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi kentte çok sayıda **un fabrikası** vardır. Ancak burada altı çizilmesi gereken nokta, geleneksel olarak her yerde görülen un fabrikalarının Çorum'da bir marka değeri yaratmış olmasıdır.

Benzer bir süreç kiremit ve tuğlada da geçerlidir. 1940'larda başlayan tuğla ve kiremit fabrikaları bugün Türkiye'nin tuğla ve kiremit ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. **Türkiye'deki kiremidin %25-30'u, tuğlanın %10'u Çorum'da üretilmektedir (ÇTSO).**

1980 Çorum olayları da ilin ekonomik hayatı üzerinde çok olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ortaya çıkan güvensizlik ortamı

ekonomik aktiviteyi zayıflatmış, yatırımdan korkulmasına ve göçe yol açmıştır. Keyman ve Lorasdağı’na göre mezhep farklılığı kentte yaşam alanlarının diğer kentlerden farklı olarak belirgin biçimde ayrışmasına yol açmıştır (Keyman ve Lorasdağı, 2011).

Çorum’un geleneksel tarım ekonomisinden sanayi kentine olan bu dönüşümünün önündeki en büyük engel, sanayileşmenin ileri aşamalarının gerektirdiği nitelikli işgücü ve kurumsal yapıdır.

ÇORUM MERKEZDE SANAYİ SİCİLİNE KAYITLI SANAYİ TESİSLERİ (OSB Hariç)			
	Sanayi Sektörü	Tesis Sayısı	Çalışan Sayısı
1	Taşa Toprağa Dayalı Sanayi Tesisleri	53	2353
2	Metal ve Makine Sanayi Tesisleri	92	1425
3	Gıda ve İçecek Sanayi Tesisleri	47	1465
4	Orman Ürünleri ve Ağaca Dayalı Sanayi Tesisleri	19	336
5	Tekstil ve Ayakkabı Sanayi Tesisleri	4	39
6	Kimya ve Plastik Sanayi Tesisleri	24	446
7	Kağıt Sanayi Tesisleri	8	326
8	Diğer Sanayi Tesisleri	33	480
	TOPLAM	280	6870

Tablo.8.Çorum merkez ilçede sanayi tesislerinin sayıları ve istihdam miktarları

Tokat, Amasya ve Samsun illerini geride bırakan Çorum ilinin özellikle imalat sektöründeki ihracat artış hızının, Türkiye’nin ihracat artış hızı ortalamasının üzerinde olması dolayısıyla “Yeni Sanayi Odağı” olarak tanımlanan **Denizli, Gaziantep, Kayseri, Kahramanmaraş ve Eskişehir**’le birlikte adı anılmaya başlanmıştır.

“Yeni Sanayi Odakları” (YSO) tanımı, büyük ölçüde; öz kaynak, yerel girişimcilik özellikleri, esnek üretim özellikleri ve ilişkileri, dayanışma, güven ve örgütlenme kapasitesi gibi içsel faktörlere dayalı olarak gelişen bölgeleri tanımlamak için DPT tarafından kullanılmaktadır.

Çorum Modeli olarak adlandırılan gelişme sürecinin 4 temel özelliği saptanabilmektedir:

1.Sanayileşmenin itici gücü, hammadde avantajının olduğu sektörlerde makine üretimidir.

2.Çorum’un ekonomik gelişimi Türkiye’deki birçok ilin tersine devlet eliyle değil, özel sektör eliyle gerçekleşmiştir.

3. Girişimciler arasında ortaklığa dayalı iş modeli, ölçek ekonomisi dezavantajını kısmen de olsa telafi etmiştir.

4.Küreselleşme sürecinden iyi yararlanmış, ihracat geleneksel pazarlara değil yeni açılan pazarlara dayalı olarak genişlemiştir.

ÇORUM-OSB DE SANAYİ SİCİLİNE KAYITLI SANAYİ TESİSLERİ (2012 YILI)			
	Sanayi Tesisinin Grubu	Sayısı	Çalışan Sayısı
1	Metal ve Makine Sanayi Tesisleri	25	763
2	Tekstil ve Ayakkabı Sanayi Tesisleri	15	3642
3	Gıda ve İçecek Sanayi Tesisleri	5	80
4	Orman Ürünleri ve Ağaca Dayalı Sanayi Tesisleri	3	89
5	Kimya ve Plastik Sanayi Tesisleri	9	102
6	Kağıt Sanayi Tesisleri	1	14
7	Taşa Toprağa Dayalı Sanayi Tesisleri	7	690
8	Diğer Sanayi Tesisleri	1	2
TOPLAM		66	5382

Tablo.9.Çorum merkez OSB sanayi tesislerinin sayıları ve istihdam miktarları

İlçe ölçeğinde endüstrinin durumuna baktığımızda, o dönemde günümüzde olduğu gibi Merkez ilçenin endüstride en büyük pay sahibi olduğunu görürüz. Merkez ilçeden sonra İskilip ilçesi endüstri tesisi ve çalışan sayısı bakımından ikinci durumdadır.

1927 sanayi sayımına göre, Çorum ilinde 10 kişiden fazla işçi çalıştıran 6 tesis bulunmaktadır. Bu tesislerden 3’ü İskilip’te maden çıkarımı konusunda faaliyet göstermektedir. 1964 sanayi ve işyeri sayımı sonuçları incelendiğinde Çorum ilinde endüstri tesisi sayısının 13’e ulaştığını görmekteyiz (1 kamu, 12 özel). Bu tesislerde toplam 572 kişi çalışmaktadır. Çalışanların 337’si (%58,9) bir kamu kuruluşu olan Çorum Çimento Fabrikası’nda, 235’i (%41,1) ise özel sektörde üretim faaliyetinde bulunmaktadır.

1972 yılına verilerine göre , Çorum ilinde ağırlık tuğla-kiremit fabrikalarında olmak üzere, fabrika sayısının 29’a, çalışan işçi sayısının 1526’ya ulaştığını görmekteyiz. 1980 sanayi ve işyeri sayımı sonucuna göre ise, ilde toplam 59 büyük endüstri tesisi mevcuttur. Bunlardan 3’ü devlet, 56’sı özel sektöre aittir.

Çorum ilinde 1983 yılında 39 olan toplam işyeri sayısı, 2000 yılında 86’ya çıkmıştır. 1985 yılında faaliyete geçen, Çorum Organize Sanayi Bölgesi’nin payı sanayi tesislerinin artmasında payı büyüktür. İldeki büyük endüstri tesisi 1996 yılında 99 tesis ile çalışan sayısı ise **1997 yılında 5191 kişi ile en yüksek düzeye çıkmıştır.**

Çorum taş ve toprağa bağlı (özelikle tuğla-kiremit) endüstrinin çok yoğun olduğu bir ildir. Çorum merkez ilçe ile İskilip şehir merkezi karşılaştırıldığında Karabük Safranbolu şehirlerinin zamana bağlı fonksiyonel değişimlerine benzer bir süreç gözlemlenmektedir. Bu konuda 29 Ocak 2013 tarihli Karabük nüfusu hakkında verilen artış haberi görüşümüzü desteklemektedir (Bak, Karabük ilinin nüfusu arttı haberi ve Foto.11.).

KARABÜK’ÜN NÜFUSU ARTTI

29 Ocak 2013

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Karabük’ün genel nüfusu bir önceki yıla göre yüzde 2.46 oranında artarak 225 bin 145’e yükselirken, merkez nüfusu ise bir önceki yıla göre yüzde 3.6 oranında arttı.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2012 Nüfus Sayımı Sonuçları’na Karabük merkez ve köylerinde nüfus artışı yaşandı. 2011 yılında Karabük’ün genel nüfusu 219 bin 728 iken, bu rakam 2012 yılı sonu itibari ile 5 bin 417 kişi artarak 225 bin 145’e yükseldi.

2011 yılında merkez nüfusu 108 bin 504, köy nüfusu da 10 bin 824 olan Karabük’ün 2012 yılında merkez nüfusu 110 bin 537’ye köy nüfusu ise 13 bin 79 kişiye yükseldi.

Genel nüfusun yüzde 2.46 oranında artan Karabük’ün merkez ilçe nüfusunun yüzde 3.5 oranında artması dikkat çekti. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre 2012 yılında Eflani ilçesinin nüfusu bir önceki nüfusa göre 138 kişi azalarak 9 bin 108’e, Eskipazar ilçesi de 8 kişi azalarak 12 bin 519’a, Yenice ilçesinin de 617 kişi azalarak 21 bin 539 kişiye düştü. Nüfusu artan ilçelerden Safranbolu da bir önceki yıla göre, bin 969 kişi artarak 55 bin 170’e, **Ovacık ilçesi ise 654 kişi artarak 3 bin 193 kişiye yükseldi.**

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

İskilip ve Çorum Merkez ilçe için farklı sonuçlar ve farkı öneriler ortaya çıkmıştır. Çorum Merkez ilçede sanayi faaliyetlerinin nüfus artışı sosyo-ekonomik alanlara olumlu katkısı görülürken, İskilip ilçesinde nüfus miktarı, niteliği ve azalma trendi Çorumla zıt bulgular ortaya koymaktadır

1.Obruk Barajı su tutmaya başlamasıyla (2002) ovada mevcut üretim çeşitleri ve desenleri değişim göstermiştir. Barajın yapımıyla birlikte havada yoğunlaşacak bağıl nem miktarı üretimi çeşitlendirmiştir.

Yörede organik tarıma yönelik İskilip Belediyesi'nde destek verdiği İskilip'te Kurulu bulunan İstarge (İskilip Tarımını Geliştirme)'in girişimiyle son yıllarda organik tarım konusu önem kazanmıştır. Hedeflenen değişim ova genelinde zirai ilaçlama yerine tümüyle biyolojik mücadele yapısını oluşturarak organik tarıma destek vermektir.

2.Organik tarıma paralel olarak organik sütçülükte ova köylerinde hızla gelişim göstermektedir. Organik Gıda Ürünlerinin tercih edilme nedenlerini; Gelecek Nesilleri Korumak, Toprak Erozyonunu Önlemek, Su Kalitesini Korumak, Enerji Tasarrufu, Kimyasal İlaç Kalıntılarından Arındırmak, Tarım Çalışanlarını Koruma, Dar Gelirli Çiftçilerin Gelir Düzeylerini Yükseltmek, Ekonomik Üretimi Hedeflemek, Biyolojik Çeşitliliği Sağlamak, Ürünlerde Daha Zengin Bir Aroma Yaratmak olarak açıklanabilir. Ürün yetiştirilmesi, toplanması, hasat, kesim, işleme, tasnif, ambalajlama, etiketleme, muhafaza, depolama, taşıma ile ürünün tüketiciye ulaşmasına kadar olan diğer işlemlerde, kimyasal madde veya tarım ilacı kullanılmadan yapılan tarım "organik tarım" olarak tanımlanır (Foto.9.).

Foto.12.Obruk Barajı

3.Yayla alanları, mükemmel doğal güzelliklere de sahiptir, Gerekli alt yapı çalışmaları yapılarak bu alanlar rekreasyona açılabilir. Böylece, **yaylacı köylere** ek bir gelir sağlanmış olacaktır. Turist kitlelerinin **doğa, tarih ve kültür turizmine** olan ilgisinin artması da Çorum turizmi için bir fırsat yaratabilir (Harita.3.). İskilip şehri bu konuda zengin bir özellik göstermektedir (Kale, Cami, Mezarlık, yaylalar vb).

4. Organik tarım ve ekoturizm faaliyetleri yaygınlaştırılarak göç olgusu azaltılabilir. Ekoturizm faaliyetleri desteklenmelidir. Sivil Toplum Temsilcileri, Kamu kuruluşları ve Üniversite ile işbirliği içinde faaliyetler yürütülmelidir.

5. Kentlerden kırsal alana ilçe dışından ilçeye ters göçü teşvik edici destekler yapılarak göç nispeten azaltılabilir. **İskilip ilçesinden en büyük göç başken Ankara (% 68) olmaktadır.**

6. Arazi parçalanmasının mutlaka önlenmesi lazımdır. Bu konuda hükümetin çalışmaları bulunmaktadır.

8. Nitelikli eğitime özellikle tarım ve tarıma dayalı sanayi alanları eğitimine önem verilmelidir.

9. Tüketim toplumu anlayışının üretim topluma dönüştürülmesi göçü önleyici önemli aktörlerden birisi olacaktır.

10. Kültürel etkinliklere daha da önem verilmelidir. Özellikle marka şehir olma ,marka paten alma konusunda toplumun tüm katmanları bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

AKSU, A.K. 1994, Çorum İli Raporu, DPT Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Kalkınma Genel Müdürlüğü, Ankara

AVCI, S: (1992) Bayburt İlinde Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı Sayı: 27

BALKAN, B. (Tarihsiz) Türkiye Nüfus Bibliyografyası, Kitaplar: 1928-1967, Makaleler: 1962-1967. Hacettepe Üniversitesi Yay. No: 6, Ankara.

BALKAN, B. 1971-1977, Türkiye Özetli Nüfus Bibliyografyası C: 1, 1970, C: 2, 1971, C: 3, 1972, C: 4, 1973, C: 5, 1974, C: 6, 1975, Hacettepe Üniv. Yay. Ankara.

GÖRÇİZ, G. 2000, Ülkemizde Tuğla ve Kiremit Endüstrisi, TUKDER yay. Yıl: 3, Sayı:9, Sayfa: 26-32, Manisa.

KARAL E, Z.(1943) Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, 1831, DİE Yayınları; İstatistik; Ankara, 1943, 14 x 20 cm. 216 sayfa, Türkçe, Ciltli.

Memâlik-i Osmaniye'nin 1330 (1914/15) Senesi Nüfus İstatistikî, Dersaadet İstanbul, s.10-11.). İstanbul

SELEN, H. S. (1958) “Bölge Planlaması ve Coğrafya”, 2. İskân ve Şehircilik Haftası Konf. S. 19-22, Ankara.

(TÜİK). 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçları Çorum ili verileri Ankara

(TÜİK), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2012 Nüfus Sayımı Karabük ili ve ilçeleri Sonuçları TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU Ankara

TÜİK.(2013) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2012 Nüfus Sayımı Sonuçları Çorum ili ve İskilip ilçesi nüfus verileri, TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU Ankara

AVRUPA BİRLİĞİ EĞİTİM VE HİBE PROGRAMLARI İSKİLİP UYGULAMALARI

Bayram GÖKBULUT¹

Özet

Avrupa Birliği(AB) birlik üyelerinin ve aday ülkelerin ekonomik ve sosyal birliğini katkı sağlamak ve üye ülkeleri birbirine yakınlaştırmak amacıyla çeşitli Birlik Programları uygulamaktadır. Üye ülkelerin tamamı için zorunlu olan bu Birlik Programlarının önemli bir bölümü aday ülkeler ve Balkan Ülkeleri gibi AB'nin yakın olduğu ülkelere de açık bulunmaktadır. Türkiye aday ülke sıfatı ile 26 Şubat 2002 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu Arasında Türkiye'nin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşma" ile Programlara katılmaya başlamıştır.

AB programlarına bağlı projelerin İskilip'te ilk uygulama örnekleri 2005 yılında gerçekleştirilmiş olup bu tarihten itibaren Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları kapsamında 11 adet proje uygulanmıştır. Bu projelere, 113 öğrenci ve 86 öğretmen katılmıştır. 2006 Yılında Merkezi Finans ve İhale Birimi tarafından desteklenen Yerel Kalkınma Girişimleri Hibe Programı kapsamında yürütülen projede ise 34 kişi projeden faydalanmıştır. Mesleki Eğitim Girişimleri Projesi kapsamında yürütülen projede 20 meslek dersi öğretmeni projeye katılmıştır. Eylül 2014'de başlayacak olan Mesleki Teknik Eğitimin Kalitesinin Arttırılması projesi kapsamında ise 15 öğretmen ve 4 akademisyen projeden faydalanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Eğitim ve Gençlik Programları, İskilip, Hibe Programları, Mesleki Teknik Eğitim, Mesleki Teknik Eğitimin Kalitesinin Artırılması

¹ İskilip Endüstri Meslek Lisesi' ,skilip.

1. GİRİŞ

Yüzyıllarca kanlı savaşlara sahne olan Avrupa’da barışın sürdürülebilmesi için Avrupalı bazı lider ve düşünürler ülkelerin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi gerektiği konusunu dile getirdiler. Avrupalı düşünürlerin ortaya attığı Avrupa’da kalıcı barışı sürdürme çabaları ikinci dünya savaşı sonrası hız kazandı. Robert Schuman (Fransa Dışışleri Bakanı), Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet’in tasarısına dayanarak, 9 Mayıs 1950 tarihinde, Avrupa Devletlerini, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslarüstü bir kuruma devretmeye davet etti. Schuman Planına göre, Avrupa’da bir barışın kurulabilmesi için Fransa ve Almanya arasında yüzyıllardır süregelen çekişmenin son bulması gerekiyordu. Bunun yolu ise, söz konusu kurumun gözetiminde, ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve bu örgütlenmeyi tüm Avrupa devletlerinin katılımına açık tutmaktı. Schuman Deklarasyonunun bir sonucu olarak, 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda’dan oluşan 6 üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kuruldu. Söz konusu Topluluğun Yüksek Otoritesi’nin ilk başkanı ise, Schuman Deklarasyonu’na ilham veren bu fikrin sahibi Jean Monnet oldu. Böylece, savaşın ham maddeleri olan kömür ve çelik, barışın araçları oluyor; dünya tarihinde ilk defa devletler kendi iradeleri ile egemenliklerinin bir kısmını ulusüstü bir kuruma devrediyordu. Altı üye devlet, 1957’de, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Böylece, kömür ve çeliğin yanı sıra diğer sektörlerde de ekonomik birliği kurmak amacıyla, 1957’de Roma Antlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kuruldu. AET’nin amacı, malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulması, ve en nihayetinde siyasi bütünlüğe gidilmesiydi. Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kuruldu. Topluluğun amacı, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla üye devletlerin araştırma programlarını koordine etmek olarak belirlendi. 1965 yılında imzalan Füzyon Antlaşması (Birleşme Anlaşması) ile, yukarıda adı geçen üç topluluk (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) için tek bir konsey ve tek bir komisyon oluşturularak, bu Topluluklar, Avrupa Toplulukları adı altında anılmaya başlandı. Mamul mallarda gümrük vergileri, planlanandan önce 1 Temmuz 1968’de kaldırıldı; özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 60’ların sonunda yerli yerine oturmuştu. Altılar’ın başarısı Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda’yı Topluluk

üyeliğine başvurmaya yöneltti. General de Gaulle yönetimindeki Fransa'nın 1963'de ve 1967'de İngiltere'nin üyeliğine karşı iki kez veto yetkisini kullandığı çetin bir pazarlık dönemini takiben, bu üç ülke 1973'te üye oldular. Topluluk 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Böylece, üye sayısı 12'ye ulaştı. Dünyadaki durgunluk ve mali yükün paylaşımı konusundaki iç çekişmeler 1980 başlarında bir "Avrupa karamsarlığı" havasının doğmasına neden oldu. Ancak, 1984'ten sonra bunun yerini Topluluğun canlandırılması konusunda daha umutlu beklentiler aldı. Jacques Delors başkanlığındaki Komisyonun 1985'te hazırladığı Beyaz Kitaba dayanarak Topluluk 1 Ocak 1993'e kadar tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi, 17 Şubat 1986'da Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, Lüksemburg ve Portekiz tarafından, 28 Şubat 1986'da ise Danimarka, İtalya ve Yunanistan tarafından imzalandı. 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalar kapsamlı bir biçimde değişikliğe uğradı. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirdi. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Birliği Zirvesi'nde kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. Maastricht Antlaşması, diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu antlaşma ile 1999'a kadar parasal birliğin tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına ve ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde işbirliği politikalarının meydana getirilmesine karar verildi. Maastricht Antlaşması ile üç sütunlu Avrupa Birliği yapısı oluşturuldu. Bu yapının ilk sütununu Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET ve EURATOM), ikinci sütununu "Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası", üçüncü sütununu ise "Adalet ve İçişleri" oluşturuyordu. 1995 yılında, Avusturya, Finlandiya İsveç'in katılımıyla, Avrupa Birliği'nin üye sayısı 15'e yükseldi. Avrupa ortak para birimi olan Euro, 1 Ocak 2002 tarihinde resmen tedavüle girerek, 12 ülkede kullanılmaya başlandı. 2004 yılında, Avrupa Birliği'nin tarihindeki en büyük genişleme dalgası gerçekleşti ve 10 yeni ülke (Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) Avrupa Birliği'ne katıldı. 2007 yılında, Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla AB'nin üye sayısı 27'ye yükseldi. 2013 yılında Hırvatistan'ın katılımıyla Avrupa Birliği Üye Devlet sayısı 28'e ulaştı. Avrupa Birliği'nin derinleşme sürecindeki son önemli aşama, 2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile gerçekleşti. Bu antlaşma ile, temel

olarak, AB'nin karar alma mekanizmalarındaki tıkanıklıkların giderilmesi ve Birliğin daha demokratik ve etkili işleyen bir yapıya kavuşması hedeflendi. Bu hedef doğrultusunda kapsamlı değişikliklere gidilerek, Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın adı "Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma" olarak değiştirildi (1).

1.1. Türkiye'nin AB Süreci

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş süreci 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık anlaşması imzalamasıyla başlayan ve 1987 yılında tam üyeliğe başvurusuyla ivme kazanan bir süreçtir. Türkiye, Avrupa Birliği'nin Eğitim ve Gençlik Program'larına katılımı ise 1999 Yılında Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de Avrupa Birliği zirvesinde adaylık statüsü verilmesiyle başlamıştır. Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı'nın (Ulusal Ajans) yasal bir statüye kavuşturulması için hazırlanan tasarı 31 Temmuz 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve 6 Ağustos 2003'te 25191 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 1 Nisan 2004 tarihi itibarıyla de Türkiye, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programlarına tam katılım sağlamıştır.

2. İSKİLİP'TE UYGULANAN PROJELER

2004 yılından itibaren İskilip'te AB Eğitim ve Gençlik Programları kapsamında 11, Yerel Kalkınma Girişimleri Hibe Programı kapsamında 1, Dünya Bankası Mesleki Eğitim Girişimleri Programı kapsamında 1, Kalkınma Ajansı Hibe Programları kapsamında 1, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(ÇSGB) Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Arttırılması Hibe Programları kapsamında 1 olmak üzere, toplam 15 adet proje hibe almaya hak kazanmıştır.

2.1. AB Eğitim ve Gençlik Programları

Ulusal Ajans'ın kurulmasıyla birlikte AB Eğitim ve Gençlik Programları kapsamında ülkemizde eğitim alanında ilk projeler 2004 yılında uygulanmıştır. İskilip'te ise AB Eğitim ve Gençlik Programları alt grupları olan Leonardo Da Vinci kapsamında 8, Comenius kapsamında 3, toplamda 11 adet proje uygulanmıştır. Uygulanan bu projelere 127 öğrenci, 32 öğretmen ve idareci katılmıştır.

2.1.1. Leonardo Da Vinci Projeleri

Leonardo Da Vinci Programı; Mesleki eğitim ve öğretime özel olarak ise mesleki eğitimde öğrenim görenlerin istihdamını ve becerilerini arttırmak, Avrupa ekonomisinin rekabet edebilmesine katkıda bulunmak,

mesleki eğitim alanında güçlendirilmiş Avrupa işbirliğini desteklemek ve kalite güvencesini sağlamayı amaçlayan proje grubudur.

Uygulanana Projeler;

Proje No: 1

Projenin Adı	Pic 16F84 Mikrokontroller ve Assambler uygulamaları
Proje No	TR/05/A/F/PL1-030
Desteklendiği Hibe Programı	Leonardo Da Vinci
Proje Sahibi Kurum	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Uygulandığı Ülke	Fransa-Saint Die
Uygulanma Tarihi	06-25 Kasım 2005
Bütçesi	7556 Avro
Katılımcı Öğrenci	6
Katılımcı Öğretmen	2
Proje Özeti	Proje konusu PIC 16F84 microdenetleyicilerin programlanması ve sanayideki kullanım alanlarının incelenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Proje Fransa’da Saint-Die’de Şehrinde bulunan Lycee Georges Baumont lisesinde uygulanmıştır. Proje ülkemiz Ulusal Ajansı tarafından örnek proje seçilmiş, Ulusal Ajans dergisinde yayınlanmış ve 81 İl Milli Eğitim Müdürünün katıldığı 2. Eğitimde İyi Örnekler konferansında sunulmuştur.

Proje No:2

Projenin Adı ve Numarası	Duvar örgü yapım teknikleri
Desteklendiği Hibe Programı	Leonardo Da Vinci
Proje Sahibi Kurum	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Uygulandığı Ülke	Almanya
Uygulanma Tarihi	22 Nisan- 13 Mayıs 2006
Bütçesi	12363 Avro
Katılımcı Öğrenci	10
Katılımcı Öğretmen	2

Proje Özeti	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi İnşaat Teknolojileri Alanı’ndan 10 öğrenci Almanya’nın Mainhaim Şehrinde 3 hafta süreyle “Duvar Örme Teknikleri” konusunda eğitimler almışlardır.

Proje No: 3

Projenin Adı	İş Kazalarından Korunma ve İş Güvenliği
Desteklendiği Hibe Programı	Leonardo Da Vinci
Proje Sahibi Kurum	Saint Dié Lycée Georges Baumont
Proje Koordinatörü	Yannick CHARRON
Uygulandığı Ülke ve yer	Türkiye- İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Uygulanma Tarihi	6-27 Kasım 2006
Bütçesi	-
Katılımcı Öğrenci	9
Katılımcı Öğretmen	3
Proje Özeti	Proje kapsamında Fransa’nın Saint-Dié’de Şehrinde bulunan Lycee Georges Baumont lisesinden 9 öğrenci ve 3 öğretmen 3 hafta süreyle iş sağlığı ve güvenliği konusunda İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesinde ve Çorum’da bulunan işletmelerde eğitimler almışlardır.

Proje No: 4

Projenin Adı	Binalarda Çatı yalıtımı ve Yapım Teknikleri
Proje No	LLP-LDV-IVT-07-TR-0075
Desteklendiği Hibe Programı	Leonardo Da Vinci
Proje Sahibi Kurum	İskilip Mesleki Eğitim Merkezi
Proje ortağı	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Uygulandığı Ülke	Almanya
Uygulanma Tarihi	30 Mart-20 Nisan 2008
Bütçesi	16931 Avro
Katılımcı Öğrenci	10
Katılımcı Öğretmen	3
Proje Özeti	İskilip Mesleki Eğitim Merkezinden 4 çırak

ve İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi İnşaat Teknolojileri Alanı’ndan 5 öğrenci Almanya’nın Ludwingshafen Şehrinde 3 hafta süreyle “Binalarda Çatı yalıtımı ve Yapım Teknikleri” konusunda eğitimler almışlardır.

Proje No: 5

Projenin Adı ve Numarası	<i>TYPO3 WEB içerik geliştirme</i> 2009-1-TR1-LEO01-07073
Desteklendiği Hibe Programı	Leonardo Da Vinci
Proje Sahibi Kurum	İskilip Kız Meslek Lisesi
Proje Ortağı	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Uygulandığı Ülke	Almanya
Uygulanma Tarihi	14 Haziran- 02 Temmuz 2010
Bütçesi	33660 Avro
Katılımcı Öğrenci	20
Katılımcı Öğretmen	5
Proje Özeti	İskilip Kız Meslek Lisesi’nden 10 ve İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi Bilişim Teknolojileri Alanı’ndan 10 öğrenci Almanya’nın Ludwingshafen Şehrinde 3 hafta süreyle “TYPO3” isimli web tasarım programı kullanımına yönelik eğitimler almışlardır.

Proje No: 6

Projenin Adı ve Numarası	<i>Elektrik Kazalarından Korunma ve İş Güvenliği</i> 2011-1-TR1-LEO01-25123
Desteklendiği Hibe Programı	Leonardo Da Vinci
Proje Sahibi Kurum	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Proje Ortağı	İskilip Mesleki Eğitim Merkezi
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Uygulandığı Ülke	Almanya
Uygulanma Tarihi	22.04.2012-11.05.2012
Bütçesi	41488 Avro
Faydalanan Öğrenci Sayısı	20
Faydalanan Öğretmen Sayısı	6
Proje Özeti	İskilip Mesleki Eğitim Merkezinden 3 çırak ve İskilip Teknik ve Endüstri

Meslek Lisesi İnşaat Teknolojileri, Makine Teknolojileri ve Elektrik-Elektronik Teknolojileri Alanlarından 17 öğrenci Almanya’nın Ludwingshafen Şehrinde 3 hafta süreyle “*Elektrik Kazalarından Korunma ve İş Güvenliği*” konusunda eğitimler almışlardır.

Proje No: 7

Projenin Adı ve Numarası	Restorasyon Uygulamaları 2013-1-TR1-LEO02-48968
Desteklendiği Hibe Programı	Leonardo Da Vinci
Proje Sahibi Kurum	İskilip İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Proje Ortakları	İskilip Belediyesi İskilip Esnaf Odası İskilip Metin Alkan Halk Eğitim Merkezi Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksek Okulu, İskilip Sanatlılar Derneği
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Uygulandığı Ülke	Almanya
Uygulanma Tarihi	30 Mart-27 Nisan 2014
Bütçesi	37704 Avro
Faydalananıcılar	20
Faydalanan Öğretmen	3
Proje Özeti	İskilip İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Restorasyon Eğitimi üzerine hazırlanmıştır. Projeye İskilip Belediyesi restorasyon biriminde çalışan 6 usta, İskilip Metin Alkan Halk Eğitim Merkez’inden 4 usta öğretici, İskilip Esnaf Odası’na bağlı İskilip sanayisinde restorasyon alanında çalışan 3 usta, Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksek Okulu’ndan mezun 3 işsiz genç ve İskilip Sanatlılar Derneği adına 4 genç işsiz olmak üzere toplam 20 kişi katılmıştır. Proje katılımcıları 4 hafta süreyle Almanya’nın Ludwingshafen Şehrinde “Restorasyon Uygulamaları” konusunda eğitimler almışlardır.

Proje No: 8

Projenin Adı Numarası	<i>Bulaşıcı Hastalıklar ve Korunma Yolları</i> 2013-1-TR1-LEO01-49518
Desteklendiği Programı	Hibe Leonardo Da Vinci
Proje Sahibi Kurum	İskilip Anadolu Sağlık Meslek Lisesi
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Yurtiçi Ortak	Zonguldak Anadolu Sağlık Meslek Lisesi
Uygulandığı Ülke	Almanya-Hollanda
Uygulanma Tarihi	30 Mart-19 Nisan 2014 Almanya 07-28 Haziran 2014 Hollanda
Bütçesi	64.994 Avro
Faydalanan Öğrenci Sayısı	32
Faydalanan Öğretmen Sayısı	8
Proje Özeti	İskilip Anadolu Sağlık Meslek Lisesi tarafından Kırım Kongo Kanamalı Ateşi ve korunma yöntemlerinin Avrupa uygulamalarını yerinde görmek ve eğitimler almak üzere Almanya ve Hollanda’da 3 hafta süreyle uygulanmıştır. Projeye İskilip Anadolu Sağlık Meslek Lisesi’nden 16 öğrenci, proje ortağı Zonguldak Anadolu Sağlık Meslek Lisesi’nden 16 öğrenci katılmıştır.

2.1.2. Comenius Projeleri

Comenius Programı; Okul eğitim alanına özel olarak ise eğitimde kaliteyi artırmayı, Program Ülkelerindeki okullar ve eğitim personeli arasında işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan proje grubudur. Erasmus+ Comenius faaliyetlerinin hedef kitlesi, okul eğitimine taraf olan kamu ya da özel kurum ve kuruluşlar ile bu kurumlardaki idareciler, eğitimciler/öğretmenler ve öğrencileri kapsamaktadır.

İskilip’te Comenius Programı kapsamında 3 adet eğitim projesi tamamlanmıştır. Bu projeler kapsamında yurtdışı akışına 44 öğretmen ve 4 öğrenci katılmıştır.

Proje No: 1

Projenin Adı ve Numarası	Çevre Kirliliği ve Kültürler Arası Miras 07-TUR01-CO06-00267-1
Desteklendiği	Hibe Comenius

Programı	
Proje Sahibi Kurum	Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Türkiye Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Uygulandığı Ülkeler	Bulgaristan-Romanya-İspanya-Türkiye
Uygulanma Tarihi	2007-2009
Bütçesi	12000 Avro
Katılımcı Öğretmen	15
Proje Özeti	Proje, çevre kirliliği ve kültürel mirasın korunmasına üzerine hazırlanmış olup 2 yıl sürmüştür. Bulgaristan-Romanya-İspanya-Türkiye'nin ortak olarak hazırladığı projede her ülke çevre kirliliği konusunda okulunda ve çevresinde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Proje ortağı ülkelerin yaptığı bu çalışmalar İspanya'nın Linares şehrinde düzenlenen sempozyumda sunulmuştur. Proje faaliyeti olarak İskilip'te bütün okullara atık pil kutuları konulmuş, evlerden kullanılmayan ilaçlar toplanmış, Elmabeli mevkiinde çevre temizliği yapılmış, resim ve şiir yarışmaları düzenlenmiştir.

Proje No: 2

Projenin Adı	People And Places In Europe (PAPIE)
Proje No	“Different But The Same In Five Lands” 06-TUR01-S2C01-00806-2
Desteklendiği Programı	Hibe Comenius Çok Taraflı Okul Ortaklıkları
Proje Sahibi Kurum	Karhen Koulu - Finlandiya
Türkiye Ortağı	Erenler Cumhuriyet İlköğretim Okulu
Türkiye Proje Koordinatörü	Ahmet Bilen
Uygulandığı Ülkeler	Türkiye, Finlandiya, İrlanda, Polonya, Kuzey İrlanda, İzlanda
Uygulanma Tarihi	01.08.2006 – 30.09.2008
Bütçesi	9,300 Avro
Katılımcı Öğrenci	4
Katılımcı Öğretmen	15
Proje Özeti	Projenin Konusu Farklı Ülke ve Farklı kültürlerden kişilerin birbiri ile iletişim

kurması, birlikte çalışması, kültürlerin ve ülkelerin farklılıklarının araştırılması teması üzerine kuruludur.

Proje ülkemiz Ulusal Ajansı tarafından örnek proje seçilmiş, Ulusal Ajans tarafından Karabük İli Safranbolu ilçesinde düzenlene Bölgesel Proje Sergisine çağrılmış ve tanıtımı yapılmıştır.

Proje No: 3

Projenin Adı	Save Our SuperTed “Healthy Foods”
Proje No	2009-1-GB1-COM06-03771-8
Desteklendiği Programı	Hibe Comenius Okul Ortaklıkları
Proje Sahibi Kurum	St. Louis Catholic Primary School - İngiltere
Türkiye Ortağı Kurum	Erenler Cumhuriyet İlköğretim Okulu
Türkiye Proje Koordinatörü	Ahmet Bilen
Uygulandığı Ülkeler	Türkiye, Finlandiya, İrlanda, Polonya, Kuzey İrlanda, İzlanda
Uygulandığı Ülke	Türkiye, İngiltere, İrlanda (2 Okul), Norveç, Fransa, Almanya, İspanya
Uygulanma Tarihi	25.09.2009 – 30.09.2011
Bütçesi	12.000 Avro
Katılımcı Öğretmen	14
Proje Özeti	Projenin Konusu Superted isimli hayali kahraman (kukla) aracılığıyla sağlıklı beslenme ve sağlıklı yaşam yollarının ilkokul çocuklarına öğretilmesidir. Proje toplantılarında yerel bazda toplantı yapılan her ülkede sergi açılmış ve yerel yönetim ve eğitim çalışanları sergileri gezmişlerdir.

2.2. Yerel Kalkınma Girişimleri Hibe Programı

Yerel Kalkınma Girişimleri hibe programı; İnsan kaynakları potansiyelini güçlendiren ve bölgelerdeki dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerin kalitesini ve erişimini iyileştiren ve bu şekilde yerel olarak tanımlanan ihtiyaçlara karşılık veren ve kamu kuruluşları, STKlar ve

üniversiteler arasında ortaklıkları destekleyen toplu hizmetlerin geliştirilmesi ve sunulmasını amaçlayan bir programdır. Bu program kapsamında 2006 yılında İskilip Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından bir adet proje uygulanmıştır.

Projenin Adı	Tarımda İyi Uygulamalar Ve Modern
Proje No	Kapama Meyve Bahçesi Tesisi Çiftçi
	Eğitimi Projesi
	TR0305.02/LDI/049
Desteklendiği	Hibe Merkezi İhale ve Finans Birimi
Programı	Yerel Kalkınma Girişimleri Hibe Programı
Proje Sahibi Kurum	İskilip Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği
Türkiye Ortağı Kurum	İstarge-İskilip Tarımını Araştırma Ve Geliştirme Derneği(İSTARGE)
Proje Koordinatörü	Mustafa Sak
Uygulandığı Yer	İskilip
Uygulanma Tarihi	2006-2007
Bütçesi	78.168,85 Avro
Faydalanan Çiftçi Sayısı	38
Proje Özeti	Bu proje ile İskilip çiftçisine ve tarımsal üretim yapanlara modern tarım tekniklerini öğretmek mevcut arazilerinde ekonomik getirisi yüksek ürünler yetiştirmelerini sağlamaya, işsizlik ve bu nedenle oluşan göçü azaltmaya yönelik çalışmalar hedeflenmiştir. Küçüklüğü, verimsizliği nedeniyle işlenmeyen tarım arazilerinin verimliliğinin sağlanması, buralardan tatmin edici miktarlarda kaliteli ürün yetiştirilebileceğinin yeni tekniklerle imkan dahilinde olduğu alanında uzman 14 akademisyenler tarafından bire bir 34 çiftçiye uygulamalı olarak eğitimler verilmiştir. Proje kapsamında 8 adet uygulama bahçesi oluşturulmuştur.

2.3. Mesleki Eğitim Girişimleri Programı

Orta Öğretim Projesi (OÖP) İkras Anlaşması, Hükümetimiz ile Dünya Bankası (IBRD) arasında 22 Şubat 2006 tarihinde imzalanarak 28 Nisan 2006 tarih ve 26152 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış, 31 Mart 2006 tarih ve 2006/10275 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe girmiştir. Orta öğretim reform sürecinin uygulanmasına yerel mesleki eğitim kurumlarının da dahil edilmesi yoluyla sistemin yerelleşme sürecinin hızlandırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, yurt içinde ve yurt dışında kurulacak ortaklıklar yoluyla mesleki eğitim kurumlarının eğitim hizmeti verdikleri alanlardaki yeterlilikleri geliştirilmesi, kalitesinin yükseltilmesi ve bununla birlikte Bakanlık birimlerinde görevli personelin uzmanlık alanlarının (program geliştirme vs.) güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

OÖP kapsamında 2009 yılında çıkılan çağrıda Türkiye genelinde 46 okulun projesi desteklenmiş olup bunlardan bir tanesi de İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi tarafından hazırlanan “Teknik Öğretmenler için Bilgisayar Destekli Çizim, Sistem Uzmanlığı ve Teknik İngilizce Eğitimi” isimli projedir(2).

Projenin Adı Proje No	Teknik Öğretmenler için Bilgisayar Destekli Çizim, Sistem Uzmanlığı ve Teknik İngilizce Eğitimi 93	
Desteklendiği Programı	Hibe	Dünya Bankası
Proje Sahibi Kurum	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut	
Uygulandığı Yer	İskilip	
Uygulanma Tarihi	2009	
Bütçesi	25.432 Avro	
Faydalanan Öğretmen	20	
Proje Özeti	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nde görev yapan 20 teknik öğretmen projeye katılmıştır. Bu öğretmenlerden 7 tanesi Microsoft Sistem Mühendisliği, 13 tanesi de AUTOCAD çizim programı eğitimi almışlardır.	

2.4. Kalkınma Ajansı Projesi

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı(OKA), 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun çerçevesinde “Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak” amacıyla, 10.11.2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş bir kamu kurumudur. Merkezi Samsun’da yer alan Ajansın bugün Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinde buluna Yatırım Destek Ofisleri ile bölgesine hizmet etmektedir(3).

2014 Yılı içerisinde İskilip Kaymakamlığı tarafından Doğrudan Destek Faaliyeti kapsamında “Redif Kışlası Rölöve ve Restitüsyon Projesi” desteklenmeye değer bulunmuş ve bu proje halen devam etmektedir(3).

Projenin Adı Proje No	Redif Kışlası Rölöve ve Restitüsyon Projesi TR83/14/DFD/0015
Desteklendiği Hibe Programı	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
Proje Sahibi Kurum	İskilip Kaymakamlığı
Proje Koordinatörü	Ahmet Bilen
Uygulandığı Yer	İskilip
Uygulanma Tarihi	2014
Bütçesi	63.000 TL
Proje Özeti	1900’lü yıllardan kalma Tarihi Redif Kışlası’nın restorasyonu için gerekli olan Rölöve ve Restitüsyon projesi bu destek faaliyeti altında çizimleri gerçekleştirilerek Anıtlar Kuruluna onaya sunulacaktır. Proje halen devam etmektedir.

2.5. ÇSGB Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Arttırılması Hibe Programı

Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Arttırılması Hibe Programı, AB- Türkiye mali işbirliği çerçevesinde Çalışma ve Sosyal Güvenliği Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı (ABKD) ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ortaklığında yürütülen bir programdır. Ülkemizde

mesleki ve teknik eğitimin içeriğinin geliştirilmesine ve kalitesinin artırılmasına odaklanan hibe programı çerçevesinde, mesleki ve teknik eğitim kalitesinin artırılması ve ilgililer arasında iletişimin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu program kapsamında Türkiye genelinde 70 proje hibelerden faydalanmaya hak kazanmıştır. Bu projelerden bir tanesi İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi tarafından hazırlanan “Alternatif Enerji Sistemleri” isimli projedir. Proje sözleşmesi imzalanmış olup 1 Eylül 2014 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlamış ve bir yıl sürecek olan bir projedir(4).

Projenin Adı Proje No	Alternatif Enerji Sistemleri EuropeAid/13386/M/ACT/TR/811
Desteklendiği Programı	Hibe Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı
Proje Sahibi Kurum	İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Proje Ortağı	Gazi Üniversitesi
Proje Koordinatörü	Bayram Gökbulut
Uygulandığı Yer	İskilip
Uygulanma Tarihi	2014
Bütçesi	173.000 Avro
Faydalanan Öğretmen	10
Faydalanan Akademisyen	4
Özel sektör temsilcisi	1
Proje Özeti	Proje güneş enerjisi ve rüzgar enerjisi konusunda eğitimleri kapsamaktadır. Projeye İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi’nden 10 öğretmen, Gazi Üniversitesi Teknik Bilimler yüksekokulundan 4 akademisyenin ve bu alanda çalışan özel sektörden bir mühendisin katılması planlanmaktadır. Proje 1 Eylül 2014 tarihi itibarıyla uygulamaya başlamış olup bir yıl sürecektir. Proje kapsamında katılımcılar öncelikle 60 saat Teknik İngilizce eğitimi, sonra 60 saat güneş ve rüzgar enerjisi konusunda eğitimler ve iki hafta süreyle de Almanya’da teknik gezilerde bulunacaklardır. Proje sonrasında proje kitapçığı hazırlanacak, aynı zamanda Gökçebel mevkiinde bulunan okula ait 150 kişilik pansiyona güneş ve rüzgar enerjisi

sistemleri kurulacaktır. Kurulacak bu sistemler ile okul pansiyon elektrik tüketiminin %50'sinin karşılanması planlanmaktadır.

3. SONUÇLAR

İskilip'te 2005 yılında uygulanmaya başlayan projeler sonrasında Avrupa Gençlik ve Eğitim Programları kapsamında; Erenler Cumhuriyet İlköğretim Okulu 2, İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi 5, Mesleki Eğitim merkezi 1, Kız Meslek Lisesi 1, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 1, Anadolu Sağlık Meslek Lisesi 1 olmak üzere toplam 11 proje uygulanmıştır. Bu projelere 131 öğrenci, 76 öğretmen katılmıştır ve toplam 247.996 Avro bütçe kullanılmıştır.

Yerel Kalkınma Girişimleri Programı kapsamında İskilip Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından 1 proje uygulanmış olup, 38 çiftçi eğitim alarak 78.168 Avro bütçe kullanılmıştır.

Mesleki Eğitim Girişimleri kapsamında Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi tarafından bir proje uygulanmış olup projeden 20 öğretmen faydalanmıştır. Projede 25.432 Avro bütçe kullanılmıştır.

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı(OKA) kapsamında İskilip Kaymakamlığı tarafından bir proje yürütülmekte olup, bütçesi 63.000 TL'dir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi “Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Arttırılması” hibe programında Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi tarafından bir proje uygulanmaya devam etmekte olup, bu projeden 10 öğretmen ile 4 akademisyen faydalanacaktır. Proje sonunda kullanılacak bütçe 173.000 Avro'dur.

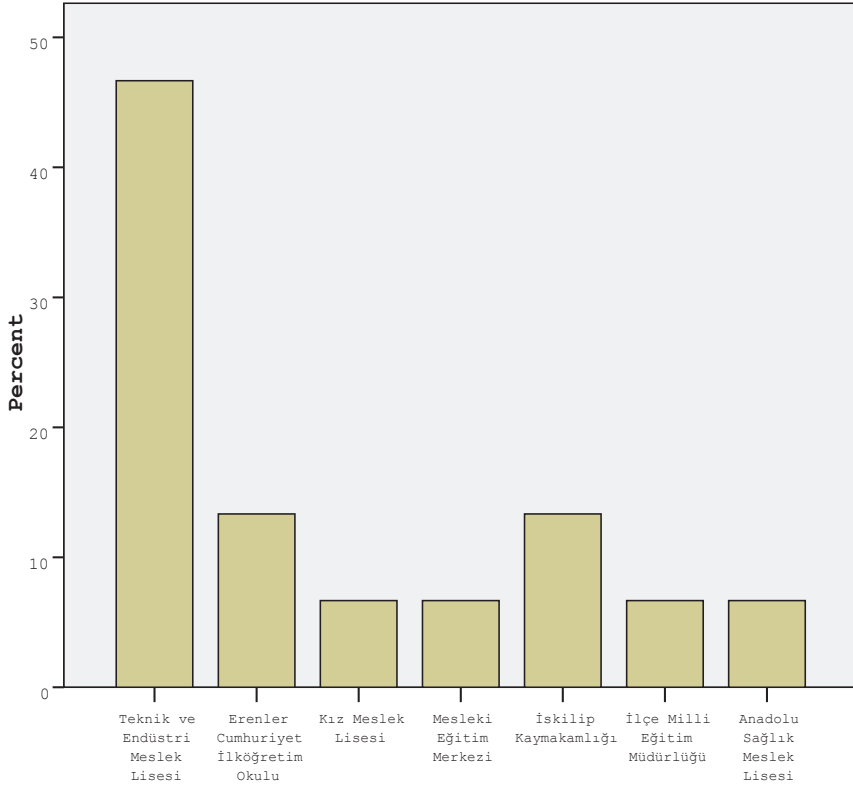
İskilip'te uygulanan projelerden toplam 524.596 Avro ve 63.000 TL hibe alınmıştır.

Yürütülen projelerin kurumlara göre dağılımı

Kurumun Adı	Proje Sayısı	Oran %
İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	7	46,7
İskilip Kaymakamlığı	2	13,3
Erenler Cumhuriyet	2	13,3

İlköğretim Okulu		
Mesleki Eğitim Merkezi	1	6,7
Kız Meslek Lisesi	1	6,7
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	1	6,7
Anadolu Sağlık Meslek Lisesi	1	6,7
Toplam	15	100

proje

proje

Uygulanan bu projeler sonucunda;

- Lisede öğrenci iken Almanya’da Mesleki Eğitim projesine katılan ve şu anda Elektrik-Elektronik Mühendisliği öğrencisi olan öğrenci Erasmus programı kapsamında tekrar Almanya’ya staj yapmak için gitmiş ve şu anda staj yaptığı şirket tarafından kendisine iş teklifinde bulunulmuştur.
- “Restorasyon Uygulamaları” Projesine katılan gençlere Almanya’da proje uygulama esnasında iş teklifinde bulunulmuş olup bu gençlerden 5’i oturma izni alabilmek için Almanca kursuna devam etmektedir.
- İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi tarafından Fransa’da yürütülen mesleki eğitim projesi sonucunda kurulan iyi ilişkiler neticesinde Fransa’nın Saint-Die Belediye Başkanı İskilip ile kardeş şehir olma teklifinde bulunulmuştur. Bu teklif dönemin Belediye Başkanı Orhan Öztürk’e iletilmiştir.
- İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi tarafından Fransa’da uygulanan proje Ulusal Ajans tarafından örnek proje seçilerek II. Eğitimde iyi örnekler konferansında 81 il milli eğitim müdürüne sunulmuştur.
- İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi’nin Comenius projesi kapsamında İskilip’te çevre kirliliği konusunda yapılan çalışmalar İspanya’nın Linares şehrinde düzenlenen sempozyumda sunulmuştur.
- Erenler Cumhuriyet İlköğretim Okulu’nun People And Places In Europe (PAPIE) isimli projesi Ulusal Ajans tarafından örnek proje seçilerek Karabük İli Safranbolu ilçesinde düzenlenen Bölgesel Proje Sergisine çağrılmış ve tanıtımı yapılmıştır.
- İskilip Kaymakamlığı ve İSTARGE’nin yürütmüş olduğu Tarımda İyi Uygulamalar ve Modern Kapama Meyve Bahçesi Tesisi Çiftçi Eğitimi Projesi neticesinde 38 çiftçi eğitim almış, 8 adet uygulama bahçesi kurulmuş olup, bu proje neticesinde İskilip meyveciliğini geleneksel yöntemlerden akademik boyuta dönüşümünün başlangıcı olmuştur.
- İskilip Kaymakamlığı tarafından hazırlanan ve İskilip’te bulunan tarihi Redif Kışlası’nın restorasyonu için hazırlanan projede; rölöve projesinin çizimi tamamlanmış, restitüsyon projesinin çizim çalışmaları devam etmektedir. Kasım 2014 tarihine kadar rölöve ve restitüsyon projeleri tamamlanması planlanmaktadır.

• Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Artırılması Hibe Programı, kapsamında Yenilenebilir Enerji konusunda İskilip Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi tarafından hazırlanan proje uygulaması devam etmekte olup, 31 Ağustos 2015 tarihinde proje sona erecektir. Proje tamamlandığında okulun öğrenci pansiyonuna 1 adet rüzgar gülü ve 15 adet güneş enerjisi paneli yerleştirilerek pansiyonun enerji tüketiminin %50’lik kısmı güneş ve rüzgar enerjisinden karşılanması planlanmaktadır. Ayrıca proje sonunda 10 teknik öğretmen ve 4 akademisyen yenilenebilir enerji konusunda yurt içinde ve yurt dışında eğitimler alacaklardır. Eğitimler neticesinde Türkiye genelinde görev yapan meslek dersi öğretmenlere yönelik İskilip’te yenilenebilir enerji konusunda hizmetiçi eğitimler düzenlenerek proje kazanımları ülke genelinde öğretmenlerle paylaşılacak aynı zamanda ilçemizin tanıtımı yapılmış olacaktır.

4. ÖNERİLER

İskilip’te 2005 yılından itibaren AB kaynaklı 15 adet proje uygulanmıştır. Bu rakam diğer il ve ilçelerle kıyaslandığı takdirde hiç de azımsanacak bir oran değildir. Ancak uygulanan bu projelerin kurumsal yada proje koordinatörlüğü açısından incelendiğinde bazı kurumlar ve kişilere endeksli yürütüldüğü görülmektedir. AB kaynaklı projelerin 2005 yılında başlamasına rağmen resmi olarak ilçe genelinde proje birimi ilk kez 2013 yılında İskilip Kaymakamlığı tarafından oluşturulmuştur. Burada görev yapan kişilerde gönüllük esasına göre çalışmakta olup, kendi işlerine ek olarak boş zamanlarında bu görevi yürütmeye çalışmaktadırlar. İskilip Belediyesi ise proje birimi oluşturma çalışmalarına 2014 yılında başlamıştır. Yürütülen projelere bakıldığında İskilip’in proje yürütme kapasitesi bakımından yeterli kapasiteye sahip olduğu görülmektedir. İskilip’in AB fonları ve projelerden hak ettiği ölçüde yararlanabilmesi ve var olan kapasitesini daha da geliştirilerek tüm ilçeye yaygınlaştırılabilmesi için;

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Esnaf Odaları proje birimleri oluşturmaları,

İskilip Kaymakamlığı ve İskilip Belediyesi var olan proje birimlerini daha aktif hale getirmeleri,

İlçe genelinde proje koordinasyon merkezi oluşturulmalı,

Proje koordinasyon merkezi ile diğer proje birimleri birbirleriyle işbirliği içerisinde olmaları sağlanmalıdır.

Bu koordinasyon sağlandığı takdirde ilçenin AB fonlarından daha büyük katkılar alması kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1> (erişim: 08.09.2014)

http://oop.meb.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=91&Itemid=200 (erişim: 08.09.2014)

<http://www.oka.org.tr> (erişim: 08.09.2014)

<http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/abk.portal?page=haber&id=haber25>
(erişim: 08.09.2014)

“İskipli Olmak”: İskilip Kent Kültürü Üzerine Olgubilimsel Bir İnceleme

Yrd. Doç. Dr. Salih BARDAKCI¹

Filiz BARDAKCI-GÖKBULUT²

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI³

Bayram GÖKBULUT⁴

Özet

Bu araştırmanın amacı İskilip Kültürü’nü bu kültürle çeşitli biçimlerde etkileşme olanağı bulmuş bireylerin bakış açılarından hareketle betimlemek; böylece İskilip kültürel yaşamının ve kentlilik bilincinin yeni nesillere doğru ve sağlıklı biçimde aktarılmasına katkı sağlamaktır. Araştırma olgubilimsel incelemeler ve yol analizlerini içeren karma bir desende tasarlanmıştır. Araştırma grubunda İskilip Kültürü’yle yakın ilişkiler içerisinde bulunan 19 katılımcı yer almıştır. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı 5 kadın (%26.32), 14 erkek (%76.68) biçimindedir. İskilip’te yaşama süreleri ise 15 ila 57 yıl arasında değişmektedir. Veri toplama paketinde araştırmacılar tarafından geliştirilen beş açık uçlu sorudan oluşan bir anket ve paralel bir görüşme formu yer almıştır. Çözümleme sürecinde içerik ve yol analizleri işe koşulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre İskilip kültürünün temel özellikleri geleneksel yemekleri, kentin özgün mimari dokusu ve güz adetleri biçiminde ortaya çıkmıştır. İskiplinin temel özellikleri ise, İskilip’e özgü yaşam alışkanlıklarını bilme, İskilip Ağzıyla konuşma ve İskipliliğe düşkünlük biçimindedir. Araştırma sonuçları ayrıca İskilip kültürüne ilişkin farkındalık düzeyinin artırılmasının İskiplilik bilincini, bu bilinçteki artışın da kültürel mirası korumaya dönük fikir üretme eğilimini arttırabildiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: *İskilip, İskilip Kültürü, İskiplilik, Kentli olma bilinci, Kültürel miras.*

¹ Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. Tokat. E-posta: salih.bardakci@gop.edu.tr

² Atatürk İlk ve Orta Okulu, İskilip.

³ Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Denizli.

⁴ İskilip Endüstri Meslek Lisesi, İskilip.

Bardakçı Ailesi, 1980'ler.

Bizden önceki İskiliplilere

ithaf olunur...

Giriş

Bir kentin kültürü denince aklımıza geliverenler genellikle yemekleri, düğünleri, el sanatları ya da belki yöresel ağızdır. Bununla birlikte, asıl üzerinde durulması gereken tüm bu etkinliklerin öznesi olan kentli insan topluluğudur. Kentli birey, o kentin kültürünü beğenmenin çok ötesinde, kendisini onun bir parçası olarak hissetmekte; yaşadığı kentle bütünleşerek kültürünü, başka bir söyleyişle yaşam biçimini devam ettirmeye yönelmekte ve bu yaşam biçiminin korunmasına ilişkin bir sorumluluk duygusu taşımaktadır (Kaya, 2003: 75). Dolayısıyla, kültürel sürdürülebilirliğin önemli bir bileşeni kentlilik bilincinin korunması ve geliştirilmesidir. Tatlıdede (2014) sosyokültürel açıdan kentlilik bilincini kentli toplumun düşünme sistemini, değer ve normlarını benimsemek; kısaca kentli gibi düşünmek, davranmak ve yaşamak olarak tanımlamaktadır.

Günümüz İskilip’i bu bakış açısıyla ele alındığında; 20. yüzyılın ortalarından beri İskilip-büyük şehirler ve çevre köy/kasabalar-İskilip ekseninde devam etmekte olan göç hareketlerinin kent kültüründe yarattığı bozulma ve kentli bireyde bu bağlamda oluşan duyarsızlaşmanın önlenmesinde “İskiliplilik” bilincinin artırılması önemli bir tedbir olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, kentlilik bilincini yerel yönetim birimlerinden-sivil toplum kuruluşlarına ve örgün-yaygın eğitim kurumlarına değin İskilip’te varlık gösteren birçok inisiyatif için politika ve uygulama boyutlarıyla önemsenmesi gereken bir unsur olarak karşımıza getirmektedir. Bu noktada, kent kültürünün korunmasına dönük çabalara bir başlangıç teşkil etmek üzere “İskilip Kültürü” olgusunun ilişkili kavramlarıyla birlikte ortaya serilmesi de bir gereklilik halini almaktadır.

Araştırma bu düşüncelerden hareketle İskilip Kültürü’nü, geçirdiği yarım asırlık başkalaşım süreci çerçevesinde ve bu kültürle çeşitli biçimlerde etkileşme olanağı bulmuş bireylerin penceresinden betimlemeyi; böylece İskilip kültürel yaşamının ve kentlilik bilincinin yeni nesillere doğru ve sağlıklı biçimde aktarılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma olgubilim ve yol analizi çalışmalarını içeren karma bir desende tasarlanmıştır. Olgubilim (fenomenoloji), yöntembilim alanyazınında günlük yaşamda etkileşim halinde olunan olguların derinlemesine ve ayrıntılı biçimde anlaşılması için önerilen bir araştırma deseni olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2006). Kökleri 18. Yüzyıla dek uzanan bu desen, araştırma sürecini araştırmacının olguya

ilişkin kişisel düşünce, inanç ya da önyargılarının etkilerinden arındırabilmek amacıyla; incelenen olguyla etkileşimde bulunmuş farklı bireylerin deneyimlerine odaklanmaktadır. Böylece, gerçeğe ilişkin pek çok farklı algı, anlam ve deneyimi ele alarak daha geçerli, ayrıntılı, özgün ve araştırmacı etkisinden arınık tanımlamalar ortaya çıkarabilmektedir (Marton, 1981; Giorgi, 1997; Baş & Akturan, 2008; Giorgi & Giorgi, 2008). Araştırmada bu desenden yararlanılarak “İskilip kültürünün” temel bileşenleri betimlenmeye çalışılmaktadır.

Yol (path) analizi ise, sosyal bilimler içerisinde yaygın biçimde kullanılan ve bir grup gözlenen ya da gizil değişken arasındaki nedensel ilişkileri ortaya koymaya yönelik bir araştırma yöntemidir. Çoklu regresyon analizlerini temele alan yöntem bir grup bağımsız değişkenin incelenen bağımlı değişken üzerindeki kısmi etkilerine ilişkin standardize edilmiş katsayılar ortaya çıkarabilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Araştırmada bu analizlerden yararlanılarak “İskiliplilik bilincinin nasıl geliştirilebileceği” sorgulanmaktadır.

Katılımcı listesinin geliştirilmesinde kartopu örnekleme yöntemi işe koşulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle kent kültürüne ilişkin ayrıntılı bilgi verebileceği düşünülen 12 bireye erişilmiş; onların önerileri doğrultusunda listeye yeni katılımcılar eklenmiştir. Bu listenin oluşturulmasında, gerek İskilip Kültürü’ne ilişkin çok boyutlu bir bakış ortaya koyabilmek gerekse geçerlik ve güvenilirliği arttırmak amacıyla çeşitlemeye gidilmiş, farklı yaşlardan ve meslek gruplarından olma; yanı sıra İskilipli olma/olmama ve İskilip’te yaşama/yaşamama gibi çeşitleme ölçütlerine yer verilmiştir. Oluşturulan listede, İskilip kültürüne ilişkin ayrıntılı, derinlemesine ve gerçekçi bilgi verme gücüne sahip olduğuna inanılan, 41’i erkek (%60.29), 27’si kadın (%39.71) olmak üzere toplam 68 kişi yer almaktadır. Araştırma sürecine Nisan-Temmuz 2014 döneminde listenin tamamına erişilmeye çalışılmış; ancak belirtilen dönemde İskilip’te bulunmamak ve diğer kişisel nedenlerle ancak 35 bireye erişilebilmiş, bunlardan 19’undan dönüt sağlanmıştır.

Böylece ortaya çıkan araştırma grubunda yer alan 19 bireyin 5’i kadın (%26.32), 14’ü erkektir (%76.68). 15’i İskiliplidir (%78.04), 4’ü aslen İskilipli değildir ancak uzun yıllardır İskilip’te ikamet etmektedir (%21.06). Katılımcıların İskilip’te yaşama süreleri 15 ila 57 yıl arasında değişmektedir. Mesleklerine bakıldığında öğretmen, devlet memuru, diş hekimi, esnaf (fırıncı, camcı, dikici, tuhafiyeci, reklamcı), siyasetçi (belediye başkanı), iş güvenliği uzmanı gibi farklı sektörlerden uzmanlıklara rastlanmaktadır.

Veri toplama aracı araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Bu aşamada öncelikle katılımcı listesinden üç kişiyle ön-görüşmeler gerçekleştirilmiş; ön-görüşme bulgularından hareketle yarı yapılandırılmış bir anket formu ve paralel bir görüşme formu geliştirilmiştir. Geliştirilen anket formunda kentin kültürel dokusunu “temel bileşenler” ve “bozulma unsurları” biçiminde ortaya koymaya yönelik beş soru yer almaktadır.

Verilerin çözümlenmesinde içerik analizlerinden yararlanılmıştır. Başlangıçta hiçbir kuramsal çerçevenin temele alınmadığı bu süreçte öncelikle kent kültürüne ilişkin kodlara, sonrasında bu kodların altında gruplandığı özgün temalara erişilmeye çalışılmıştır. Bu boyutta katılımcılar tarafından üretilen 332 kod ele alınmıştır.

Araştırmada ayrıca erişilen temalar altındaki kodların sıklık (frekans) değerleri belirlenerek bunlar üzerinden yol analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu noktada önemli bir eksiklik katılımcı sayısının yol analizi gibi çok değişkenli bir nicel çözümleme yöntemi için oldukça düşük olmasıdır. Bununla birlikte İskilip’te kentlilik bilincinin geliştirilmesine dönük kuramsal ve pratik çabalara sınırlı da olsa bir başlangıç teşkil etmesi amacıyla bu analizle ortaya koyulabilecek bulgulara yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bulgular

Araştırmada İskilip’in kültürel dokusuna ilişkin kodların “İskilip kültürünün temel bileşenleri”, “İskilipli’nin temel özellikleri”, “İskilip’in kaybolan kültürel değerleri”, “Kültürel dokudaki bozulmanın nedenleri” ve “Kent kültürünün korunması için yapılması gerekenler” biçiminde beş tema altında toplandığı görülmektedir.

Tema	f	%
<i>Toplam Kod</i>	119	100
İskilip mutfağı	13	10.92
Şehrin mimari dokusu ve eski eserler	12	10.04
Güz adetleri	12	10.04
Toplumsal doku	12	10.04
Köklü esnaflık geleneği	11	9.24
İskilip düğünü	10	8.40
Bayram adetleri	4	3.36
Uzun tarihi geçmişi	4	3.36
Misafir ağırlama adetleri	4	3.36

İskilip ağzı	3	2.52
Yöresel kıyafetler	3	2.52
Yetiştirdiği tarihi şahsiyetler	3	2.52
Özgün mutfak gereçleri	2	1.68
İskilip ağzı	3	2.52
Cenaze gelenekleri	2	1.68
Doğa güzellikleri	2	1.68
İskilip ağzı	3	2.52
Yöresel kıyafetler	3	2.52

Tablo 1. İskilip Kültürünün Temel Bileşenleri

Tablo 1 incelendiğinde, İskilip kültürünün üç temel bileşeni olarak geleneksel yemekler, mimari doku ve güz adetleri (kış hazırlıkları) üzerinde durulduğu gözlemlenmektedir. Bunu günlük yaşam adetleri, köklü esnaflık kültürü ve düğün gelenekleri izlemektedir. Kodlar arasında ayrıca şehrin uzun tarihi geçmişi, geleneksel mimari dokusu ve yetiştirdiği önemli şahsiyetler gibi unsurlara da rastlanmaktadır.

Temalar bütüncül bir bakışla yeniden ele alındığında katılımcıların kent kültürünü günlük yaşam alışkanlıkları, yöresel mutfak ve düğün-bayram gibi kutlama adetleri dışında; şehrin köklü tarihi, esnaf kültürü ve bunların mimari dokuya yansımalarıyla özdeşleştirdikleri görülmektedir. Bu durum aslında bu kentin insanlarının kültür olgusuna ilişkin özgün bakışının tipik bir örneğidir. Elbette, İskilipli'nin kültür algısının önemli bir bölümünü günlük yaşam alışkanlıkları oluşturmaktadır. Bu alışkanlıklar içerisine, aslen İskilipli olmayan ancak uzun yıllardır İskilip'te yaşamakta olan bir katılımcı yukarıdaki kodlardan farklı biçimde şunları eklemektedir:

“Hamama akraba ve ahbablarla toplu gidilmesi.

Kadınların taktıkları çember ve tek gözlerini kapatmaları.

İskilipli-köylü ayrımı.

Yemek esnasında ev sahibinin ara sıra“Hadi buyurun-

Allasen şundan da alıvi” demeleri, zor çayı ikram etmeleri.

Düğünlerde dolmayı kimin yaptığı üzerine sohbetin yoğunlukla geçmesi

(Gencoğlanın İsmayıl mı yapmış dolmayı).

Misafirlikte iki kırmalı masanın kurulması ve masanın üzerinin kuruyemiş ve tatlılarla donatılması.

Düğün sonrası damat ve galin davetleri.

Ramazanda her evde tarhana ve keşkek yemeklerinin olması.

Esnafın tepsi yemek kültürü.”

Bununla birlikte bu algının önemli bir bölümünü de, kentte yüzyıllar içerisinde geliştirilen esnaf kültürü ve bir esnaf koluna ilişkin bağlar oluşturmaktadır. Günümüzde esnaflık yapsın yapmasın hemen her İskilipli kendisini atalarından gelen böyle bir bağ ile tanımlamaktadır. Bugün hala kentin çeşitli mahalleleri (Örn: Tabakhane, Mutaflar) buralarda yaygın olarak yaşamış olan sanatkarların mesleğiyle anılmaktadır. Esnaf kültürü kentte yüzyıllar içerisinde ticarethanelerden çıkmış günlük yaşama, gelenek ve adaba yansımıştır. Bir katılımcı bu durumu şu tümcelerle anlatmaktadır:

“Yaşlanmış, bir ömür verdiği sanatını ircaa edemeyen, bedeni müsaade etmeyen ustaların yetiştirdiği çırakları ve kalfaları tarafından ihtiyaçlarının karşılanışından; hiçbir uyarı, haber vs. olmadan ustalarının bütün işlerine koşturan arastaların yeni nesil sanatkârlarından bahsedebiliriz. Yine bir arife sabahı ana-baba kabir ziyaretlerinde bulunan birinin ustasının kabrini de kendi atalarından ayırt etmediğini; hayatta son demlerini yaşayan bir sanatkârın çocukluğundan itibaren yetiştirdiği, sanatını bilgisini beynine kopyaladığı varisine kendi evlatlarına vermediklerini emanet ettiğini görürüz...”

İskiliplinin kültür algısının önemli bir bileşeni de şehrin uzun tarihi geçmişine ilişkin bir farkındalıktır. Bu noktada İskilipli için kentin uzun tarihi geçmişini özümsemiş birey denilebilir. Bir katılımcı kendi İskilip kültürü tanımında bu durumu şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

“İskilipte bir yerin değil birçok yerin kültürünün birleşmesi, harman olması ile ayrıca kurulduğundan beri kesintisiz bir yaşayış olması, tarihi geçiş yolları üzerinde olması, böylece her gelenin bir kırıntı bırakması ile biriken, oluşan, yaratılan bir kültür vardır.”

Bu özümseyişte belki de en büyük etken bugünün şehrinin Paflagonya ve Roma kalıntıları üzerine kurulmuş olmasıdır. İskilipli her sabah penceresini açtığında 100 metreyi aşkın yekpare bir kaya üzerinde ihtişamla durmakta olan Kale ile selamlaşır. Evinden çıkar. Asırlık dar yollardan, eski evlerin, çeşmelerinin, dibeklerin yanından geçe geçe çarşıya ulaşır. Şehir parkında bir çay içer. Parkın içinden Ulu Camiye, Osmanlı dönemi çarşılarına doğru yöneldiğinde, memleketin en eski taşlarının da önünden geçmektedir aynı zamanda. Biri Tarajan döneminden kalma (M.S.

1. yy) bir mil taşı, diğeri kale taşına Likya Alfabesi ile yazılmış bir kitabe (tahminen M.Ö 7.yy) olan taşlar uzun ömürlerinin son demlerini parkın bu köşesinde geçirmektedirler. İlginçtir, şehrin en yaşlı simaları da bu taşların etrafındaki banklarda bir araya gelmektedirler. Parktan çıkarak sol tarafta az ötede görülen yokuşa doğru yavaşır. Yokuşun sol tarafı Ulu Caiidir. Hemen altında akmakta olan Yülük suyundan bir iki avuç içer... Caminin hemen yukarısı şehrin en korunmuş çarşılarıdır. Dikiciler, Leblebiciler, Semerciler... Dikiciler çarşısından aheste aheste yürür. Az ötede beş asırdır aralıksız çalışan, Ebu Suud Efendi vakfiyesi şehir hahamı durmaktadır. Aynı yolun devamında ise 40 yıl öncesine kadar çalışan, geçmiş M.S. 6 yüzyıla dek uzanan ve hala ayakta duran Deri Hamamı. Yürürken başını sola çevridğinde, hamam bahçesinin ötesinde, M.Ö. 7. yüzyıldan kalma Paflagon kaya mezarının alınlığında yer alan meleklerle (nike) karşılaşır. Mevsimlerin yazsa, mezarların yanındaki boşlukta Kayadibili teyzelerinin kurutmak için dökdükleri tarhananın mis gibi kokusu duyulur...

Tema	f	%
<i>Toplam Kod</i>	70	100
İskilip'e özgü yaşam alışkanlıklarını bilir (çarşı-pazar, sofr, alış-veriş, parkta oturma adabı)	9	12.85
İskilip ağzıyla konuşur (deyimler, atasözleri, lakaplar)	9	12.85
İskilip'e ve iskilipliliğe düşkündür	8	11.43
Aile bağları güçlüdür, sıcakkanlıdır, misafirperverdir	7	10
Bencildir, toplu hareket edemez, birlikte çalışmaya yatkın değildir	5	7.14
Manevi değerlere bağlıdır, çocukken hocaya gider, dindardır	5	7.14
İskilip mutfağını bilir	3	4.28
İnsanlara saygılı davranır, toplumsal sorumluluk duygusu gelişmiştir	3	4.28
Varlıklıdır, yastık altı altını çoktur, hanımları altını sever	3	4.28
Şakacıdır, hazırcevapdır, konuşkandır	3	4.28
Birbirini çekemez	2	2.85
Modern yaşama ayak uyduramaz, değişimden hoşlanmaz	2	2.85

Zekidir	2	2.85
Alınan, nevi şahsına münhasır	2	2.85
Belli bir giyim kuşam tarzı vardır	1	1.43
Çalışkandır	1	1.43
İskilip'in uzun tarihi geçmişinin farkındadır	1	1.43
Mütevazidir	1	1.43

Tablo 2. İskilipli'nin Temel Özellikleri

Tablo 2 incelendiğinde İskiliplinin en temel özellikleri olarak otantik yaşam alışkanlıklarını bilme, İskilip ağzıyla konuşma (yalnız aksan değil, yöresel atasözü ve deyimleri de bilme ve doğru biçimde kullanma) ve İskilip ve İskilipliliğe düşkünlük olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bu özellikleri güçlü aile bağları, manevi değerlere bağlılık ve bireycilik (birlikte çalışmaya yatkın olmama) izlemektedir. Katılımcı ifadeleri incelendiğinde; İskilipli kimliği altında belirgin birtakım olumlu ve olumsuz nitelikler barındıran ortak bir kişilik örüntüsünün tanımlanabildiği görülmektedir. Buna göre İskilipli, yaşadığı kentin kültürel öğelerine (gelenek-görenek, mutfak, giyim tarzı...) son derece düşkün; bu kültürün uzun geçmişinin ve özgünlüğünün farkında olan; güçlü ailevi ve toplumsal bağlar geliştiren; manevi değerlere bağlı, toplumsal sorumluluk duygusu gelişmiş; zeki, çalışkan, hazırcevap, şakacı; varlıklı ancak mütevazı yaşamayı seven; tüm bunların yanında bencil, benmerkezci, başkalarıyla ortak çalışmalar yürütemeyen; ayrıca değişime ve modern yaşama kolay ayak uyduramayan kimsedir.

Bir katılımcı bu niteliklere ilişkin şöyle söylemektedir:

“İskilipli... başta sorulduğunda İskilipliyim demesindedir. Her işini kendi yapmasındandır. Üretken olduğundandır. Biz yerine daha çok ben demesindedir. Birlikteliği yiyip içelim, gülelim oynayalım ile sınırlıdır.”

Bir diğer katılımcı ise, İskiliplinin genel özellikleri içerisine şu bileşenleri dahil etmektedir:

“Çorumluyum dememeleri İskilipliyim demeleri... Yaşlı kadınların çember ile gözlerinin tekini kapatıp diğeri ile bakmaları. Dolmasız düğün yapılamayacağına inanmaları. Kadınlarının altına çok düşkün olmaları; ilk fırsatta paraları ile altın almaları... Yabancıyı sevmeleri yabancıya karşı çok hürmetkar olmaları. Bağevi muhabbetlerinin fazla olması. Erkeklerin mutaassıp gibi görünüp

aslında çok fazla olmamaları. Haftanın günlerini farklı biçimde saymaları. “

Nitelikleri incelendiğinde, İskiliplinin önemli bir kişilik özelliğinin de güçlü toplumsal bağlar olduğu görülmektedir. Bugün azalmış olsa da, geçmişte düğün, bayram, cenaze gibi toplumsal olaylardan günlük yaşam gereksinimlerine kadar yaşamı her yönüyle etkileyen bu bağlara ilişkin olarak bir katılımcı şunları ifade etmektedir:

“İskiliplilik deyince... Sırayla hasat edilen bağlardan, bahçelerden; komşunun üzümünü kesmek için eşeğiyle yardıma giden iç içe geçmiş ailelerden, hayatlardan konuşabiliriz. Banmanın başında birlikte kaynatılan pekmezlerden, altında pişirilen mısırlardan; hazır ocak yanmışken komşununkini de aradan çıkararak sağlam yürekli ablalardan; oğlu askerde olanın zor ve meşakkatli işlerinde azığını torbasına koyup koşanlardan bahsedebiliriz. “

İskiliplinin ortak özellikleri arasında öne çıkan bir unsur da güçlü bir kültürel aidiyettir. Kendisini İskilipli olarak tanımlamasıyla başlayan bu aidiyet, kentli bireyi yaşadığı yer ve içerisinde bulunduğu koşullar ne olursa olsun kendi kültürünü yaşamaya yöneltmektedir. Bir katılımcı bu duruma ilişkin olarak şöyle demektedir:

“Karşılaştıkları kültürlere alışma ve o kültürlerin değerlerini alışkanlık haline getirme konusunda dirençlidir. Bir başka deyişle, nereye giderse gitsin oraya dair unsurları benimsemez kendi öz kültürünü yaşatır”

Tema	f	%
Toplam Kod	65	100
Mimari Doku	11	16.92
Komşuluk ilişkilerindeki sıcaklık	10	15.39
Arasta kültürü	9	13.85
Çarşı yemişleri (köpük helva, yağlı, tatlımaya, kurabiye)	5	7.69
Akraba ilişkilerindeki sıcaklık	4	6.15
Toplumsal dayanışma	3	4.62
Bayram adetleri	3	4.62
Geleneksel yemekler	2	3.08
İskilip kültürü bilinci	2	3.08
Güz adetleri	2	3.08

Toplumsal nezaket	2	3.08
İskilipli'nin inançlı, mütevazı kişiliği	2	3.08
Geleneksel kıyafetler	2	3.08
Sinema kültürü	2	3.08
Geleneksel oyunlar	1	1.54
Hamam sefaları	1	1.54
Düğünlerde misafire gösterilen ihtimam	1	1.54
Tiyatro kültürü	1	1.54

Tablo 3. İskilip'in Kaybolan Kültürel Değerleri

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların kentin kaybolan kültürel değerleri arasında ilk sıralarda mimari doku, komşuluk ilişkilerindeki sıcaklık ve arasta kültürü üzerinde durdukları gözlemlenmektedir. Bu unsurları çarşı yemekleri ve alevi/toplumsal bağlar izlemektedir. Bu tema altında ortaya çıkan kodlar incelendiğine, İskilip kültürel yaşamındaki temel bir sorunun, kültürel dokunun modern yaşam içerisine yeterince transfer edilememesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu transfer yetersizliğinin oldukça belirgin bir örneği mimari dönüşümde ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel İskilip Evi'nde yöresel yemeklerin pişirildiği geniş ocaklar (ocaklık) ve özel alanlar (mağaza) varken, apartman yaşamında bunların karşılığı bulunamamakta; bu durum geleneksel yemeklerin unutulması gibi bir sorunu beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte kentteki modern konutların önemli bir bölümünün balkonunda kentli ile hiçbir kültürel bağı olmayan, dolayısıyla hiçbir biçimde yararlanılmayan barbekü ocaklara rastlanmaktadır. Oysa bunlar yerine en azından küçük dolma tencerelerinin sığabileceği ocaklıklar da yapılabilir. Benzer bir sorunda hazır yemek kültürü üzerinedir. Beş yıl öncesine kadar İskilip lokantalarının menüsünde hiçbir yöresel yemek yer almamaktaydı. Günümüzde ise sadece dolma bulunmakta, o da çoğunlukla geleneğe yakın bir biçimde sunulmamaktadır. Güz adetleri, ya da düğün, bayram, cenaze gelenekleri gibi kültürel bileşenler üzerinde de benzer etkilerden söz etmek olanaklıdır.

Kaybolan kültürel değerler teması altında toplanan kodlar incelendiğinde dikkat çeken bir diğer unsur; günümüz İskiliplisinin kültürel dokudaki bozulmayı geçmiş günlere yönelen bir özlemle anmaktan çok, günümüz kent yaşamının ahengine zarar veren oldukça temel bir etken olarak ele almasıdır. Bununla birlikte maalesef kentli toplulukta bu bakışın gelişebilmesi için kültürel dokuda 40 yıla yaklaşan bir deformasyonun

yaşanması ve bozulmanın en sonunda insanların yaşamını olumsuz biçimde etkiler hale gelmesi gerekmiştir.

Kentte 1980’li yıllarla birlikte özellikle mimari dokudaki önemli bir bozulma başlamış; 1990’lar ve 2000’lerin başlarında bu bozulma neredeyse bir kıyıma ulaşmıştır. Mimari dokudaki bozulma mahalle yapılarının ve komşuluk ilişkilerinin bozulmasına, dolayısıyla katılımcıların üzerinde ağırlıkla durduğu mahalle kültürünün yok olmasına neden olmuştur.

Kültürel dokudaki bozulmanın önemli bir etkeni de, İskilip-Büyükşehir ve çevre yerleşimler-İskilip ekseninde gerçekleşmekte olan göç hareketleridir. Göç ülkemizde belki son 75-80 yıldır pek çok kentin kültürel dokusunda önemli bozulmalar yaratan bir olgu olmuştur. Bununla birlikte İskilip’ten büyükşehre doğru gerçekleşen göç hareketleri kentin kültürü ve demografik yapısını değiştirmekle kalmamış; aynı zamanda önemli bir ekonomik bozulmaya da neden olmuştur. Zira bu hareketler yoğunlukla nitelikli genç beyinlerin önce eğitim, sonrasında da istihdam gereksinimleri nedeniyle memleketi terk etmesi biçiminde gerçekleşmektedir.

Eğitim amacıyla büyükşehirlere gitme İskilip’te kökleri yüzyıllarca öncesine inen bir olgudur. Ancak, özellikle 19. yüzyılın sonlarıyla birlikte bu durum kentin ekonomik geleceği için olumsuz sonuçlar yaratmaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren Cehri ticareti ile oldukça zenginleşen aileler çocuklarını saygın mesleklere yönelmeleri amacıyla büyükşehirlerdeki ortaöğretim kurumlarına göndermeye başlamışlardır. Büyükşehirlere giden bu gençler gerçekten e oldukça nitelikli meslek sahibi olmuş; bunlar içerisinde edebiyat, sağlık, hukuk gibi dallarda ülke çapında ün kazananları, bürokraside oldukça yüksek mevkilere ulaşanları olmuştur. Bununla birlikte genç neslin geri dönmemesi uzun vadede köklü esnaf ailelerin ekonomik güçlerini koruyamamaları ve küçülmeleri sorununu beraberinde getirmiştir.

Bir diğer göç hareketi de çevre küçük yerleşimlerden-İskilip’e doğru gerçekleşmektedir. Temelinde ilçe ekonomik şartlarının küçük yerleşim birimlerinden görece daha iyi olması yatan bu hareket ilçede yaşayan ancak yaşadığı coğrafyanın kültürüne yabancı bir topluluk yaratmıştır. 2000’li yıllarla gelindiğinde bu iki yönlü göç hareketinin bir sonucu olarak; kültürel anlamda kente yabancı bu topluluğun kent nüfusu içindeki payını önemli biçimde arttırdığı İskilip’te ikamet eden İskilipli bireylerin ise ciddi biçimde azaldığı görülmektedir.

Katılımcılar kentin kültürel dokusundaki bozulmaları şu ifadelerle ortaya koymaktadırlar:

“İskilipliğim... İskiliplilik bugün bahsettiğim değerler arasında parça parça gizli. Düğünlerde komşuya verilen ödünç çatal-kaşıktan, cenazede gönderilen birkaç yudum zembere kadar binlerce madde var kafamda. Beni İskilipli yapan şeyler bunlardı. Özlediğim, kaybettiğim, kendi ellerimle yok oluşuna sebep olduğum geçmişim, geleceğim... Kaybettiğim, katlettiğim İskilip, İskiliplilik...”

“İskilip boşaldı. Boşalan yer birileri tarafından dolduruldu. Bu7 gelenlerin İskilip’ten İskilip kültüründen haberi yoktu; yada işlerine gelmedi. Kendilerini zormaladılar, bireysel kültürleri ile geldiler. Ve İskilip’in kültür adamları, eşrafı, esnafı bu olanları seyrettiler. Bir-iki cılız girişim, gazete, dergi kaybolan değerleri dile getirmeye çalıştı ama düşüş çok hızlı oldu. 1000 yıllık geleneğimiz diye övündüğümüz İskilip dolayısıyla ikram edilen Sirke Salatası’nın adı cacık oldu...”

“Düğününde, mevlidinde gösterişli davetlerinin çoğalması misafire olan ilgiyi azalttı. Damadın koluna bant, omzuna janjanlı eşarplar takıldı... Ağır-ekabir bir havada geçen yemekler bitti; kıtlıktan çıkmışçasına sandalye kapılan, temizlenmemiş masalarda haldır-huldur dolmaların biri gelsin biri gitsin denilen bir hal oldu. Marifetmiş gibi... çarşı ortasında sofrada adabının terbiyenin olmadığı dolma yeme yarışmaları düzenlendi. İskilip kültürüne yetişmeyen, İskilip’i tanımayan insanlar İskilip hakkında ahkam kesip, böyledir diye zorlamaları oldu. En kötüsü de bütün bunlar olup biterken çırpman bir iki cılız ses de bir kenara itildi...”

Tema	f	%
Toplam Kod	40	100
Kentin mimari dokusunun bozulması	13	32.50
İskilip içine ve dışına göç	8	20
Toplumsal ilişkiler, ahlaki değerlerde zayıflama	7	17.50
Mahalle ve sokak kültürünün bozulması	5	12.50
Esnaf kültürünün bozulması	4	10.00
Düğün kültürünün bozulması	3	7.50

Tablo 4:Kültürel Dokudaki Bozulmanın Sebepleri

Katılımcıların kent kültüründeki bozulmanın kaynaklarına ilişkin düşünceleri incelendiğinde bunların da yukarıdaki düşünceleri destekler

biçimde mimari dokunun bozulması, göç hareketleri ve toplumsal değerlerdeki zayıflama gibi unsurlar üzerinde durdukları görülmektedir.

Tema	f	%
<i>Toplam Kod</i>	38	100
Tarih ve kültüre ilişkin basılı, görsel, görsel-işitsel materyal çoğaltılmalı, ulaşılabilir hale getirilmeli	15	39.47
Mimari doku korunmalı, yaşatılmalı ve geleceğe aktarılabilir olmalı	6	15.38
Yerel yönetimler tarih ve kültürün korunmasına ilişkin sivil inisiyatifleri de kapsayan politikalar geliştirmeli	5	13.16
Kültürün korunması konusunda halk bilinçlendirilmeli	3	7.89
Çeşitli adlarla evlerden eski eşya toplanmasının önüne geçilmeli	2	5.26
El sanatları desteklenmeli	2	5.26
Kent kültürü konusunda bilimsel etkinlikler düzenlenmeli	2	5.26
Kültürel unsurların yaşatıldığı müzeler kurulmalı, otantik İskilip unsurları kent mimarisine katılmalı	2	5.26
İskilip kültürü okul müfredatlarına dahil edilmeli	1	2.63

Tablo 5. Kent Kültürünün Korunması İçin Yapılması Gerekenler

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların kent kültürünün korunmasına dönük olarak en çok “İskilip Kültürü” içerikli materyallerin çoğaltılması ve ulaşılabilir hale getirmesi üzerinde durdukları görülmektedir. İskilip’te kent kültürüne ilişkin olarak üretilen basılı, görsel ve görsel-işitsel materyallerin sayısı aslında hiç de az değildir. Bununla birlikte bunlara erişimde önemli eksiklikler söz konusudur. Örneğin, İskilip’le ilgili olarak belediye tarafından bastırılan kitaplar zaman zaman halka dağıtılmaktadır. Ancak bu sırada bu kaynakları edinemeyenler, dışarıdaki İskilipliler, dışarıdan gelen misafirler ya da diğer ilgililer için bunlara erişimi kolaylaştıracak dağıtım birimleri yoktur. Yine bu kaynakların İskilip dışında tanıtımları neredeyse hiç yapılmamaktadır.

Erişimde bir diğer sorunda anlaşılabilirlik noktasındadır. Kent kültürüne ilişkin olarak ortaya koyulan çalışmaların, araştırmaların metinleştirilmesinde bazen asıl hedef kitle olan İskilipli birey için anlaşılır olma ölçütü gözden kaçırılmakta bu da kent kültüründen bahseden ancak kentli için anlaşılır, dolayısıyla yararlanılabilir olmayan kaynakların ortaya çıkması sorununu beraberinde getirmektedir.

Erişilebilirlik sorununun aşılmasında İskilip Belediyesi tarafından 2015 yılından başlatılan Kent Arşivi Projesi’nin oldukça yararlı olabileceği açıktır. Bununla birlikte böyle bir projenin gelecek nesillere daha sağlıklı kültürel bağlar sağlaması açısından basılı materyalin dışında günümüz İskiliplisi ise yapılan röportajlar, düğün, bayram, cenaze gibi törenler ve yöresel yemeklerin ya da diğer ürünlerin yapımına ilişkin ses ve görüntü kayıtları gibi birincil bilgi kaynakları da oluşturması oldukça yararlı olabilecektir.

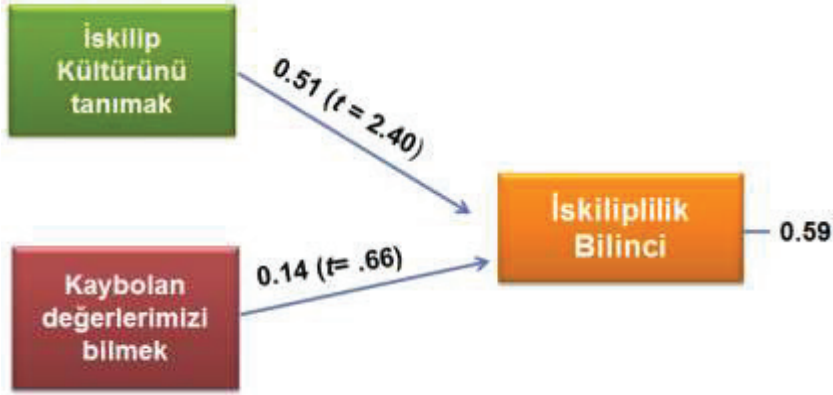
Katılımcıların kent kültürünün korumasına ilişkin olarak üzerinde durduğu bir diğer unsur da kültürel mirasın korunmasını uzun vadede ele alan politika ve planların geliştirilmesidir. Bu süreç kültürel mirasın tanımlanmasını, mevcut sorunların belirlenmesini ve giderilmesi için proje ve uygulamalar geliştirilmesini kapsamaktadır. Günümüzde kültürel mirasın korunması için oldukça önemli çalışmalar sürdürülmektedir (Dikiciler Arastası ve Redif Kışlası’nın restorasyonu, kent turizm irtibat bürosu ve proje ofisinin yapılandırılması, ayrıca Yazmalı Konak, Çatalkara Kültür ve Sanat Evi gibi.). Bununla birlikte bir “anaplanın” yokluğu birbirinden bağımsız olarak sürdürülen çabaların denetimini ve bunlardan tümlşik çözümlere gitmeyi zorlaştırmakta; pek çok olumlu unsurun yanında ortaya çıkan çeşitli olumsuzlukların görülememesine sebep olmaktadır. Örneğin eski çarşılar restore edilirken sokakların kanalizasyon sistemi yenilenmemekte, bu durumda ortaya çıkan alanlar yaşanabilir ve çalışılabilir olmamaktadır.

İskilip’in bugün sahip olduğu tarihi ve kültürel miras deyim yerinde ise çok zengin bir adamın mirasyedi evlatları elinde oyuncak olmuş servetinden torunlarına kalan kırıntılar gibidir. Sahip olduklarımız zaten kültürümüzü yeniden canlandırmak noktasında çok yeterli değildir. Dolayısıyla elimizdeki küçük büyük her unsurun kültürümüzü yeni nesillere aktarmak noktasında önemi büyüktür ve hiçbir kaybın telafisi yoktur.

Araştırmada son olarak: “İskilipli bireyde kentlilik bilinci ve kültürel mirası korumaya yönelik çözüm üretme eğiliminin nasıl geliştirilebilir?” sorusu üzerinde durulmuştur. Bu noktada temel varsayımımız kent kültürü

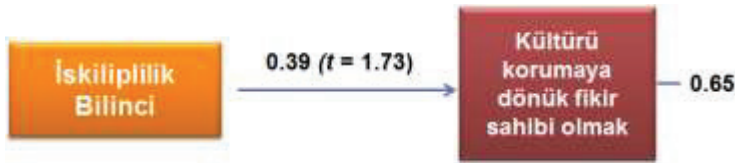
ve kültürel dokudaki bozulmaya yönelik olarak geliştirilebilecek bir farkındalığın kentlilik bilincinin gelişimine; kentlilik bilincindeki gelişimin ise kültürü korumaya ilişkin çözüm geliştirme eğilimindeki artışa anlamlı katkı sağlayabileceği biçimindedir.

Bu varsayımları sınavabilmek amacıyla; katılımcı ifadelerinden elde edilen toplam 332 kod “İskilip Kültürünü tanıma”, “kaybolan kültürel değerleri bilme”, “İskiliplilik Bilinci’ne sahip olma” ve “kültürel değerleri korumaya yönelik fikir sahibi olma” gibi dört kategori altında toplanmış; her bir katılımcının bu kategoriler altında ifade ettiği toplam kod sayıları üzerinden bu durumlar arasındaki nedensel ilişkiler çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çözümlenmelere ilişkin yol modelleri Şekil 1 ve 2’de sunulmaktadır.

Chi-Square=0,00 df=0, P-value=1,00, RMSEA=0,00

Şekil 1: İskilip kültürünü tanıma ve kaybolan kültürel değerleri bilme durumlarının İskiliplilik Bilinci üzerindeki etkileri

Chi-Square=0,00 df=0, P-value=1,00, RMSEA=0,00

Şekil 2: İskiliplilik bilincinin kültürel değerleri korumaya dönük fikir sahibi olma durumu üzerindeki etkisi

Şekil 1 incelendiğinde İskilip kültürünü tanıma ve kaybolan kültürel değerleri bilme durumlarının İskiliplilik Bilinci üzerindeki değişimin %41’ini açıklayabildiği görülmektedir. Bu bulgu, bireylerin İskilip kültürü ve kültürel dokudaki bozulmaya ilişkin farkındalık düzeylerinin artırılmasının İskiliplilik bilinçlerinde %41 düzeyinde bir artış sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bulgudan hareketle, İskilip’te yaşayan bireylere dönük olarak gerçekleştirilecek kent kültürüne ilişkin bilgilendirme toplantıları, eğitimleri ya da gösterirli gibi çalışmaların İskiliplilik Bilinci’nin gelişimine oldukça önemli düzeyde katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Şekil 2’de İskiliplilik Bilinci ve kültürel değerleri korumaya yönelik fikir sahibi olma durumları arasındaki nedensel ilişkiler ortaya koyulmaktadır. Buna göre, İskiliplilik Bilinci taşıma durumu tek başında kültürel değerleri korumaya yönelik fikir sahibi olma durumu üzerindeki varyansın (değişimin) % 35’ini açıklamaktadır. Bu bulgu da göstermektedir ki İskilip’te yaşayan bireylerin kentlilik bilinci arttıkça kültürel mirası korumaya yönelik farkındalıkları ve çözüm geliştirme eğilimleri %35 düzeyinde artabilecektir.

Sonuç

Leblebiciler Çarşısı’nda bir ikindi sohbeti, 1970’ler

Bu araştırmada İskilip kültürünün temel bileşenleri, İskiliplilik kimliğinin temel özellikleri, kültürel dokuda ortaya çıkan bozulmalar, bunların temel kaynakları ve kent kültürünün korunmasına dönük çözüm önerileri İskilip kültürüyle yakın ilişki içerisinde bulunan katılımcıların ifadeleri üzerinden ortaya serilmeye çalışılmıştır.

Buna göre, İskilip kültürünün temel bileşenleri mutfağı, mimari dokusu, güz adetleri, esnaf kültürü, uzun tarihi geçmişi, düğün-bayram-misafir ağırlama gelenekleri biçiminde ortaya çıkmaktadır. İskiliplinin temel özellikleri ise, İskilip’e özgü yaşam alışkanlıklarını bilme, İskilip ve İskilipliğe düşkünlük, güçlü ailevi ve toplumsal bağlar geliştirme, gelişmiş toplumsal sorumluluk duyguları, İskilip mutfağına düşkünlük, manevi değerlere bağlılık, zekilik, hazırcıvaplık, nüktedanlık; ayrıca bencillik ve bir arada çalışmaya yatkın olmamaktır.

Kültürel dokudaki en önemli bozulmalar mimari dokunun bozulması, bağlı olarak mahalle kültürünün zayıflaması; arasta ve esnaf kültürünün bozulması, geleneksel yemeklerin unutulması, yapılmaması, doğru biçimde sunulmaması, akraba ilişkileri ve toplumsal bağlarda zayıflama, ayrıca düğün-bayram geleneklerinin kaybolması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu bozulmaların en önemli nedenleri ise yine kentin mimari dokusunun bozulması ve İskilip içine ve dışına gerçekleşmekte olan göç hareketleridir.

İskilip kültürüyle yakın ilişki içerisine bulunan katılımcıların, kültürel mirasın korunmasına dönük düşünceleri ise kent kültürünün korunmasına yönelik olarak geniş katılımlı politikaların geliştirilmesi, mimari doku ve el sanatlarının korunması ve İskilip kültürüne ilişkin basılı, görsel ve görsel-işitsel materyalin ve bunlara erişim olanaklarının artırılması biçimindedir.

Araştırma sonuçlarına göre, bireylerin kent kültürüne ilişkin farkındalık düzeyleri artırılarak “İskiliplilik Bilinçlerini” geliştirmek mümkündür. Buna göre kent kültürü ve kaybolan kültürel değerlere ilişkin bilgi ve düşüncelere sahip olma durumunun geliştirilmesi halinde, İskilip’te yaşayan bireyin kentlilik bilincini %41 düzeyine arttırabilecektir. Bu durum özellikle çevre yerleşimlerden İskilip’e gelen ve kent kültürüne yabancı olan bireylerin kültürel uyum sorunlarına dönük olarak geliştirilebilecek farkındalık programları ve eğitimlerinin oldukça yararlı sonuçlar ortaya koyabileceğine ilişkin önemli bir kanıt oluşturmaktadır. Bu kanıt aynı zamanda İskilip’te kentlilik bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanması gibi yeni bir sorumluluk alanını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada, yine bu araştırmayla ortaya koyulan kodların kültürel farkındalığın geliştirilmesine ilişkin proje ve öğretim programı geliştirme sürecine anlamlı katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Tablo 6’da bu doğrultuda kent kültürüne ilişkin anahtar kavramlar sunulmaktadır.

İskilip mimari dokusu ve eski eserleri,
İskilip’in uzun tarihi geçmişi, tarihi şahsiyetleri
İskilip mutfağı (yemekleri, yöresel gereçleri, yemek sunumu),
İskilip ağzı,
İskilip’e özgü yaşam alışkanlıkları (çarşı-pazar, sofrası, alış-veriş, parkta
oturma, komşuluk adabı)
İskilip arastaları, esnaf kültürü
Yöresel kıyafetleri
Düğün, bayram, cenaze, misafir ağırlama gelenekleri
Mahalle kültürü
Güz adetleri
Doğa güzellikleri

Tablo 6. İskiliplilik Bilincinin Geliştirilmesine Dönük Proje ve Eğitim Programı Geliştirme Çalışmalarında Temele Alınabilecek Anahtar Kavramlar

Kaynakça

- T. Baş ve U Akturan. *Nitel araştırma yöntemleri NVİVO 7.0 ile nitel veri analizi*. Seçkin Yayıncılık. Ankara, 2008
- Ö. Çokluk, G. Şekercioğlu ve Ş. Büyüköztürk. *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamalı*. Pegem Akademi. Ankara, 2010.
- A. Giorgi. “The theory, practice, and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research.” *Journal of Phenomenological Psychology*, 1997, Vol. 28, Issue, 2, pp. 235-261.
- A. Giorgi, & B, Giorgi. *Qualitative psychology a practical guide to research methods* Sage Publications (2nd Ed.). London, 2008.
- E, Kaya. *Kentleşme ve kentlileşme*. İlke Yayıncılık. İstanbul, 2003.
- F. Marton. “Phenomenography-describing conceptions of the world around us” *Instructional Science*, 1981. Vol. 10, Issue, 2, pp. 177-200.
- D. Tatlıdede. “Kentleşme ve kentlileşme bağlamında Türkiye’de kentlilik bilinci”. *İstanbul Şişli MYO Şişli Akademi Dergisi*, 2014. Cilt/Sayı: 2014/01, s. 19-29.
- A. Yıldırım ve H, Şimşek. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık (6. Baskı). Ankara, 2006.

GELENEKSEL DOKUSUYLA İSKİLİP KENTİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Nurhan KOÇAN*

Özet

Geleneksel kent dokuları, doğal ve kültürel çevre üzerinde karşılıklı ilişkilerin etkisiyle zaman içinde değer kazanan görsel ve anlamsal nitelikleriyle ifade edilen miraslardır. Tarihin farklı zaman dilimlerinden günümüze ulaşmış bu miraslar toplumların kültürel yapılarının simgesi olarak değer taşırlar. Yaşayan geleneksel kültürler ile kültürel peyzajlar olarak da nitelenen özgün kent dokularının gelecek kuşaklara aktarılması için koruma altına alınmaları ve sürdürülebilir kullanımlarla değerlendirilmeleri gerekmektedir. Bu değerlerin gerçek anlamda yaşaması ve kalıcılığı sürdürülebilir kararlar ile mümkün olabilir. İskilip’te kültürel geçmişin örneklerini yansıtan özgün bir kent dokusu yer almaktadır. Kent bulunduğu konum ve tarihi geçmişiyle kültürel çekiciliğe sahiptir ve bu anlamda değerlendirilmeyi beklemektedir. Çalışma İskilip tarihi kent dokusunda dikkati çeken önemli tarihi yapılar ve çevre üzerinden, potansiyellerin ve sorunların belirlenmesi şeklinde geliştirilmiştir. Çalışmada kente yönelik değerlendirmeler, tarihi mirası koruma ve geliştirme yaklaşımı içinde yapılmıştır. Koruma bilincinin artırılması, tarihi yapıların sürdürülebilir kullanımının sağlanması ve tanıtılması amacıyla öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Geleneksel kent dokuları, koruma, sürdürülebilir kullanım, İskilip (Çorum).

---

* Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

AN EVALUATION ON İSKİLİP CITY WITH ITS TRADITIONAL TEXTURE

Abstract

Traditional urban textures are visual and semantic nature heritage which gain value over time through the impact of the mutual relations on the natural and cultural environment. The heritages are of value as a symbol of their cultural communities which survive from different time periods of the history to now. The original urban textures living with traditional culture should be preserved and evaluated with sustainable use because they are described as cultural landscapes and to be transferred to future generations. The survival and persistence of these values in real meaning may be possible with sustainable decisions. A unique urban texture samples that reflect the cultural background of the Iskilip is located. Iskilip has cultural attractions with the location and history of the city. So it should be assessed with this context. The study has been done regarding as important historical buildings in the urban and environment by determining the potential and problem. In the study; assessments for the city have been made with approach covering conservation and development of the historical heritage. The suggestions have been presented to increase awareness of the protection, ensure and promote sustainable use of the historical buildings.

Keywords: Traditional urban texture, conservation, sustainable use, Iskilip (Corum).

GİRİŞ

Tarihi kentler insanoğlunun sosyal gelişiminin, yaratıcılığının ve ruhsal zenginliğinin aynaları olarak ortak kimliğimizin parçalarını oluştururlar. Tarihsel, sanatsal, belgesel, işlevsel vb. değerleriyle geçmiş ile bugün arasında bağlantı kuran bu alanların taşıdıkları değerler ve önemleri nedeniyle korunmaları gerekmektedir (Ahunbay, 2004).

Tarihi kentler içindeki geleneksel yapılar kent içindeki konumları, topografya ve insan ölçülerine uyumlu duruşları, plan özellikleri ve yapım teknikleri ile kentleri ayrıcalıklı bir konuma getirmektedirler. Ancak bu yapılar mülkiyet problemleri, maddi olanaksızlık ve ilgisizlikten kaynaklanan bakım ve onarım eksiklikleri gibi nedenlerden dolayı geleneksel özgünlüklerini yitirme tehlikesi altında kalmaktadırlar. Tarihi ve kültürel mirasımızın korunmasına yönelik çeşitli yasal düzenlemelere karşın sivil mimarlık örneği olan geleneksel konutların sayılarında her geçen gün azalmalar süregelmektedir.

Tarihin derinlikleri içinde çeşitli uygarlıkların özde yaşam felsefesi ve birikimleri sonucu oluşmuş mekan kurgusunu somut bir ifade olarak yansıtan tarihi kentler kendine özgü, yer ve zaman koşullu bir kimliği ve ayrıcalığı oluştururlar (Norberg ve Loci, 1979). Geleneksel kent dokusunu koruyarak geçmişten günümüze kadar gelebilmiş olan tarihi kentlerin niteliklerini ve değerlerini saptamak, belgelemek, koruma sorunlarını ve yeni yapılanma koşullarını belirlemek korumada ilk aşama olmaktadır.

İskilip geleneksel dokusunu yitirmemiş, doğal ve kültürel niteliklerini koruyan tarihi bir kent olmasından dolayı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma, İskilip kenti tarihi kentsel dokusunun sürdürülebilir kullanımının sağlanması, farkındalık oluşturulması ve kentin gelişimine katkıda bulunulması amacıyla hazırlanmıştır.

Bu doğrultuda İskilip tarihi kent dokusunda kente tarihi nitelik kazandıran kültürel öğelerin çevresel ilişkileri ortaya konmuş, tarihi kent dokusunun korunması ve iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Tarihi Çevre ve Kent Kavramı

Tarihi çevreler, fiziksel homojenlikleri, tarihi geçmişleri, kültürel, sosyal, ekonomik, arkeolojik ve estetik değerleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken kent dokularını ve yapı gruplarını içinde barındıran alanlardır. Tarihi çevreler, kentin fiziksel ve sosyal yapısı içinde yapıldıkları devirlerin duygu, düşünce, eğitim, sosyal yaşam, deneyim ve birikimlerini bugüne aktararak kentlerin algılanabilirliğine ve okunabilirliğine yardımcı olurlar (Doratlı ve Önal, 2000).

Toplumların etnik ve kültürel farklılıkları, bölgelerin coğrafi yapısı, topografya, inşaat yapım teknikleri, yaşam tarzları, maddi yaşam koşulları ve bunların dönüşümüne bağlı kalınarak mimari yapıların kimliği oluşmuştur (Algan, 2009). Dolayısıyla tarihi çevrelerin sosyal ilişkileri olumlu yönde etkileyen ve bireyler arasındaki birlik duygusunun pekiştirilmesine yardımcı olan bir ortamları vardır (Ahunbay, 2004).

Tarihi çevreler, kentin fiziksel ve sosyal yapısı içinde birer düğüm noktası konumundadırlar. Bu alanlar kentlerin algılanabilirliğine ve okunabilirliğine yardımcı olurlar (Önal, 1999). Tarihi çevrelerde yer alan kültürel öğeler kentsel elemanın kontur, biçim, oran, strüktür, malzeme, doku ve simgesel durumunun oluşturduğu form ve görüntü; kentsel elemanın doğal ve kültürel çevre elemanlarıyla ilişkileri açısından bulunduğu yer ve konum; kentsel elemanın işlevsel önem ve sembolik değer açısından ifade ettiği anlam nedeniyle farklı özelliklerle ön plana çıkarlar (Ocakçı, 1993; Groat, 1988). Biçimsel karakteristikler, kütle ve cephe özelliklerinden oluşur. Kat sayısı, çıkmalar, çatı özellikleri; malzemeye bağlı renk, doku, pencereler, doluluk boşluk oranı, kapılar cephe özelliklerini yansıtır. Tüm bu özelliklerin bir araya gelmesinden oluşan harmoni kentsel dokuyu simgeleyen özgünlüğü ifade eder.

Zengin tarihsel ve kültürel birikimi olan kentlerin, sahip olduğu değerlerin farkına vararak korunması ve sürdürülebilir plan kararlarıyla bu değerlerin kullanımının sağlanması, insanlığın ortak kültür mirasının paylaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Kültürel Miras ve Tarihi Kent Koruma

Değişik evrelerde her toplumun yarattığı kentsel mekanlar o toplumun kültürel yapısının kalıntısını oluşturmuştur. Bir sonraki evreler için bu kalıntılar eski olarak nitelendirilmiş, insanoğlunun kültürel evriminin birer parçası olması nedeniyle tarihi nitelik kazanmıştır. Çağdaş gelişmeler koruma kavramına yeni içerikler kazandırarak yeni yorumlar getirmiş, tarihin sürekliliği kavramına dayanan koruma anlayışı, tarihsel dokunun bir bütün olarak korunmasının ve koruma yaklaşımlarının fiziksel çevrenin sürekli değişmesi üzerine kurulu bir düzlemde geliştirilmesinin gerekliliğine dayanmıştır (Ter, 2002).

Tarihi çevre bilincinin gelişimi ile geleneksel kent dokularının kent kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve korumada yöntemler geliştirmenin gerekli olduğu yaygınlaşmıştır (Smith, 2001). Kültür varlıklarını korumanın en önemli yolu; korumayı amaçlayan bilgilendirme ve

bilinçlenmenin gerçekleşmesiyle olur. Kültürel varlıkların korunması kamu yararına olan bir eylem olduğu için sorumluluk bütün topluma aittir (Ponting, 2000).

Günümüzde kentsel koruma tarihi nitelikli bu alanların aktif olarak kullanımı, tarihi geçmiş en iyi şekilde koruyup günümüzle ilgisini kurarak, günümüz gereksinimlerine uygun kullanımlara yönelik korumak şeklinde kabul edilmektedir. Koruma kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi uygulamalarının ana hedefi, değişik nitelikteki kişi ve grupların; kültürel değerlerin korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerine ortak bir sorumluluk ve bilinç içerisinde, kamu yararını kişisel yararının önünde tutarak katılmalarını sağlamaktır (Altunsoy, 2002).

Böylece zengin tarihi ve kültürel birikimi olan kentlerin, sahip olduğu değerlerin farkına vararak korunması ve sürdürülebilir plan kararlarıyla bu değerlerin kullanımının sağlanması, insanlığın ortak kültür mirasının paylaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Tarihi Çevrelerde Kentsel Peyzaj Planlama ve Tasarım

Değişen kent dinamikleri içinde kentin doğal ve kültürel peyzaj unsurlarının ve yerleşim dokusunun yeniden değerlendirilmesi ve gözden geçirilmesi gerekmektedir. Fiziksel mekan ve kullanım ilişkileri ile kullanıcı gereksinim ve beklentilerinin araştırılması bu mekanların bugünün koşullarına uygun planlanması ve tasarımına olanak sağlayacaktır (Özsüle, 2005).

Tarihi çevrelerin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesi peyzaj planlama ve tasarım çalışmaları ile istenilen düzeye ulaşabilir. Bu bağlamda tarihi çevrelere yönelik kentsel peyzaj tasarım ilkeleri şöyle sıralanabilir:

- Koruma-yaşatma-geliştirme ön koşulu ile planlama ve tasarımlar yapmak
- Tarihi kent kimliğinin devamlılığını sağlamak
- Kentin algılanabilirliğini (okunabilirliğini) sağlamak
- Kent imajını belirginleştirmek
- Tarihi bölgelerin kültürel işlevlerinin, sosyal ortamlarının yeniden hayat kazanması için sosyo-kültürel kamusal mekanlar oluşturmak
- Her tür kullanıcı gereksinimini düşünülerek en uygun çözümleri üretmek

- Fiziksel ve sosyo-kültürel bütünleşmeyi sağlamak, yaşam koşulları iyileştirilmiş, geçmişin kültürel çevresini yaşatan ve sürdüren bir kentsel peyzaj ortamı oluşturmak
  - Tüm düzenlemelerde insan ölçeğini esas almak
  - Tarihi çevrelerde görülen bozulma ve sağlıksızlaşmalara neden olan etmenleri belirlemek ve bunların ortadan kaldırılması için ilgili disiplinlerce ortak, ayrıntılı tasarım standartları geliştirmek
  - Koruma bölgelerinde, kentsel peyzaj öğelerinin (yapılar, bitkisel elemanlar, kent mobilyaları vb.) buldukları bölge ile renk, doku gibi özellikler açısından özgün kimliği ile uyumlu olmasını dikkate almak
  - Yayaların hızlı ve güvenli ulaşımına öncelik vermek, yayalaştırma projeleri geliştirmek
  - Tarihi dokuya zarar verecek yoğun trafiği tarihi dokudan mümkün olduğunca uzaklaştırmak
  - Geleneksel sokak dokusunu ve döşemelerini korumak ve yenilerinin de geleneksel dokuya uyumlu olmasını sağlamak
  - Yeni yapılacak yapıların bölgedeki özgün yapılaşmaya uygun gerçekleştirilmesi için geleneksel mimariden yola çıkarak yeni tipolojiler oluşturmak
  - Halkın katılımını ve tarihi çevreler konusunda bilinçlendirilmesini sağlamak
  - Yeterli parasal kaynak oluşturmak ve yasal destek sağlamak
  - Kamu yöneticileri, yerel idareciler, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin, tarihi çevrelerin korunması ve yaşatılmasında bir arada rol almasını mümkün kılmak
  - Kentin fiziksel ve sosyo-kültürel düzenini sağlarken işlevsellik, uygulanabilirlik ve estetik tüm değerleri göz önünde bulundurmamak
  - Geçmişe saygılı, zamanın şartlarına uygun, geleceği de göz önünde bulunduran bir yaşam ortamı sağlamak, öngörüye sahip, esnek çözümler yaratmak
  - Kentsel peyzajı oluşturan idari alanları, ticaret alanlarını, konut alanlarını, endüstri alanlarını, trafik sitemini, sosyal tesisleri, açık ve yeşil alanları algılanabilir ve kolay kullanım imkanları sağlayarak bütünleştirmek

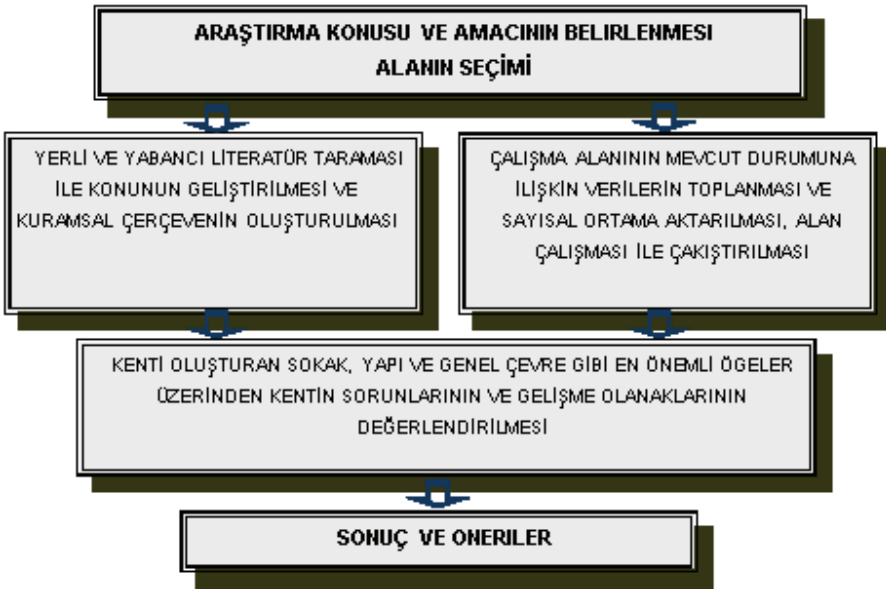

MATERYAL YÖNTEM

Çalışma; öncelikle araştırma konusu ve alanın seçimi ile başlamış daha sonra verilerin hazırlanması ve değerlendirme ile devam etmiş ve alan özgü önerilerle sonuçlanmıştır.

Bu çalışmanın ana materyalini Çorum İli İskilip İlçesi oluşturmaktadır. Çalışma alanı İskilip’in barındırdığı doğal ve kültürel potansiyeller sebebi ile seçilmiştir.

Çalışma akışı Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Genel akış diyagramı

İlçe doğal ve kültürel güzellikleri ile Türkiye’de bulunan küçük tarihi ve turistik yörelere örnek teşkil etmektedir. Alanın daha önce bu anlamda çalışılmamış olması, farkındalık oluşturulması ve yerel yöneticiler ile bilim insanlarının konuya yönlendirilmesi açısından önemli olacaktır.

Çalışmada yardımcı materyaller olarak konu ile ilgili önceden yapılmış araştırmalar incelenmiş yerli ve yabancı kaynaklar ve internet verileri literatürün oluşturulması amacıyla kullanılmıştır.

Çalışmada İskilip Belediyesinden temin edilen 1/1000 ölçekli İskilip İmar Planı kullanılmıştır. Plan üzerinden tespit edilen kültürel sit alanları yerinde gözlem ve değerlendirmelerle ele alınmıştır. Çalışma alanında

İskilip geleneksel kent dokusunda yapılar büyüklük ve malzeme bakımından birbirlerine benzerlik göstermekte ve bütünlüğü sağlamaktadır. Kentin eski yerleşim merkezi ve yapılarına bakıldığında kentin işlevsel ve kamusal yapıları olan dini, ticari, idari ve eğitim yapılarının kent merkezinde yer aldığı görülür. Bu yapılanma toplumsal yaşamla birebir uygunluk göstermektedir.

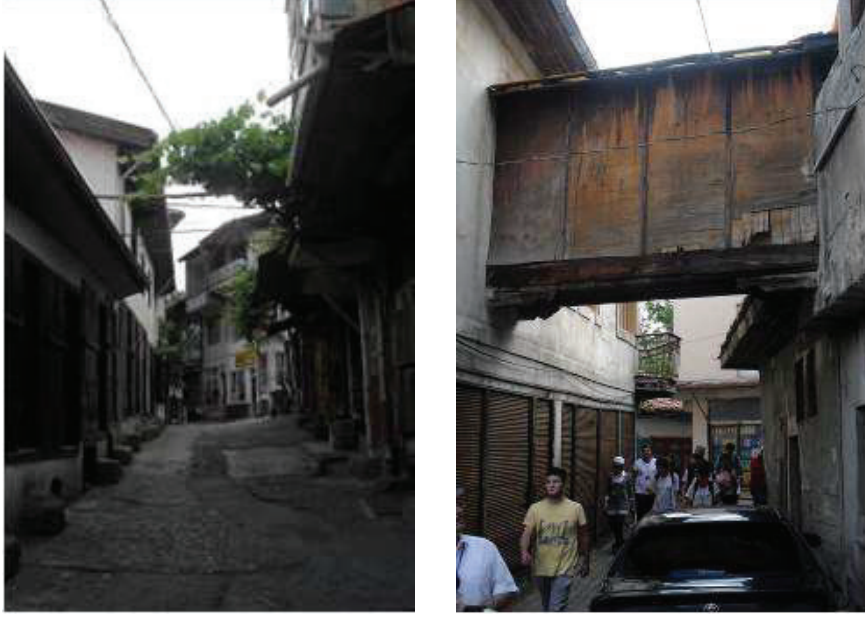

Şekil 3, 4. İskilip Kenti'nden genel görünüm

İskilip kent merkezindeki çarşı bir ve iki katlı ahşap strüktürlü dükkanlardan oluşmaktadır. Dükkanlar karşılıklı olup, büyüklükleri yaklaşık aynıdır. Plan şeması kabaca; dikdörtgen bir ana mekan, bazen arkasında bazen üstünde depo ve imalat bölümleri şeklindedir.

Konutların bahçeleri ve konut alanları arasında yer alan ağaçlık alanlar ve bahçeler kentin açık yeşil alan dokusunu oluşturmaktadır. Tepelik ve kayalık alanlar ile sokakların kesiştiği noktalardaki küçük meydanlar, kamusal alanları oluşturur. Evlerin bahçeleri iç kısımlarda yer alır. Bu da aileye verilen önemi ve mahremiyeti simgeler.

Sit alanı içindeki yerleşim düzenine bakıldığında sokakların dar ve evlerin yan yana olduğu görülür. Bu komşuluk ilişkilerinin çok sıcak yaşandığını gösterir. Yollar çok dar ve organik bir yapıya sahip olduğu için kaldırım ve yol ağaçlandırması yoktur. Alanın mevcut yerleşimi ve sokak dokusunda yaya ulaşımı önceliklidir. Sokakların iki tarafı moloz taş bahçe duvarları ile sınırlandırılmış, yer yer topografyadan dolayı taş ya da ahşap basamaklarla erişim sağlanmıştır. Sokak döşemesi Arnavut kaldırımı ile kaplanmıştır.

Şekil 5, 6. İskilip Kenti sokak dokusundan örnekler

Sokak köşelerinde birden fazla sokağın kesişmesinde meydanlar ve genişlemeler meydana gelmektedir. Yapıların kitleleri parsel sınırının sokak cephesine dayanmıştır. Geleneksel sokak dokularında karakteristik cumbalı yapılarla birlikte ilgi çekici sokak perspektifleri meydana gelmektedir.

Geleneksel yapı tarzına sahip yapılar ahşap konstrüksiyon ve yığma yapı tipindedir. Zemin katlar moloz yığma olarak inşa edilmiş olup ikinci katlar çoğunlukla karkastır. Ahşap karkasın üzerine bağdadi sıva yapılmıştır. Ahşap karkas arasında dolgu olarak tuğla, kerpiç ve moloz taşlar kullanılmıştır.

Yapıların giriş kapıları, yer kotundan genelde birkaç basamak yukarıda yer almaktadır. Bahçesiz yapılarda yapıya doğrudan cadde veya sokaktan giriş sağlanmaktadır. Genellikle kesme taş veya dökme beton üzeri mozaik kaplı basamaklarla ulaşılan kapılar, kemerli olup çoğunlukla ahşap çift kanatlıdır. Evlerin alt katları oda, mutfak, odunluk ve depodan oluşmaktadır. İkinci katta ise salon, odalar ve cumba kısmı yer almaktadır.

Çıkma ve yan pencerelerden sokak izlenebilir. Evlerin çatıları Türk mimarisindeki kare-dörtgen iki yana eğimli kırma çatı olup, çatı örtü malzemesi alaturka kiremittir.

Şekil 7, 8. İskilip Kenti geleneksel konutlarından örnekler

İskilip’te güncel durumda geleneksel yapıların çoğu bakımsız durumdadır. Yapıların birçoğu özel mülkiyette olup bunların da çoğu hisseli yapılar şeklindedir. Yapıların onarılmamış olması, ucuz konut olması sosyo-ekonomik, kültür ve gelir seviyesi düşük ailelerin burada yerleşmesine neden olmuştur. Geleneksel tarihi konutlardan kiraya verilen bazı konutlarda yeni kullanıcıların yapıya yeni eklentiler yapması konutun yapının orijinalliğinin bozulmasına sebep olmuş yapıların özgün görünümüne zarar vermiştir. Bakım ve onarım görmeyen yapılar ise boş konut olarak kentte yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Geleneksel kent dokularında tarihi yapıların sürdürülebilir kullanımlarla yeniden işlevlendirilmesi ve güncel yaşam koşullarına uyarlanması gelecek kuşaklara korunarak aktarılmasını ve sürekliliğini sağlayacaktır. İskilip tarihi kenti turizm potansiyeline kaynak teşkil eden kültürel değerleri, arkeolojik ve tarihi mekanları, yapıları, yerleşim dokusu, el sanatları ve yerel mutfak özellikleri ile zengin potansiyele sahiptir. Geleneksel Türk yaşantısı ve kentin karakteristik özelliklerinin devamlılığının sağlanması kenti daha ilgi çekici bir yer olarak tanımlayacaktır.

Kentte özgünlüğünü kaybetmemiş yapılardan bazılarının müze ev olarak düzenlenmesi korumaya yönelik bir örnek olacaktır. Alanda yaya mekanları, yöresel satış ürünleri, oturma ve dinlenme alanları, yürüyüş yolları, kültür-bilgi evleri vb. sergi alanlarının yapılması sosyal hayatı canlandıracak, kültürel faaliyetlerin gerçekleştirileceği alanlar yaratılması tarihi kent merkezini daha yaşanır kılacaktır. Kentin canlanması ile halka yeni iş olanakları ve ekonomik kazanç sağlanacaktır.

İskilip’te tescilli yapıların çoğunluğu özgün niteliklerini kısmen koruyabilmiş yapılardır. Geleneksel mimarlık örneklerinin yaşatılması için; kültürel aktivitelerin geliştirilebileceği merkez, kütüphane, müze gibi kamusal işlevlerle yapıların yeniden kullanımı sağlanmalıdır. Zamanla kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda bazı yapılara yeni eklemeler yapılmıştır. Bu yapılar özgün plan tipleri ve cephe özellikleri doğrultusunda onarılmalı ve yapıya sonradan eklenen eklentiler kaldırılmalıdır.

Kentin çevresindeki açık yeşil alanlarda koruma ve bakım çalışmaları gerekmektedir. Bölgede yaşayanların ve turistlerin fiziksel ve görsel ihtiyaçlarını karşılayıcı açık yeşil alanlar, parklar ve çocuk oyun alanları düzenlenmelidir. Aktif yeşil alanların malzeme, donatı ve bitkisel materyali kentin orijinal-doğal yapı ve bitkilerine uygun olmalıdır. Bitkilendirmede seçilecek türlerin geleneksel dokunun silüetini bozmamasına, doku, form ve renkleri ile tarihi dokuya estetik kazandırmasına özen gösterilmelidir.

Kentte günümüz yaşam koşullarının beraberinde getirdiği araç kullanımı ve park sorunu çözümleni, erişim mesafesinde otoparklar tasarlanmalıdır. Yürüyüş ve doğa yürüyüşü için uygun güzergah ve patikalar belirlenmeli, ahşap yürüme yolları ile her mevsim alanda, kentte yürüyüş yapma olanağı sağlanmalıdır.

Kentte görüntü bütünlüğünü bozacak çalışmalardan kaçınılmalı, özelliğini yitirmiş tarihi yapılara alanla uyumlu malzeme ile cephe giydirmeye çalışmaları yapılarak yeniden kent bütününe kazandırılmalıdır. Düzenlenen alanlarda donatı elemanları renk, biçim, malzeme türü, dokusu bakımından alanın ve yapıların özelliğini ve kimliğini yansıtabilecek türden olmalıdır (Koçan, 2003).

Yeni yapılarda kullanılan malzeme ve inşaat tekniği açısından bütün kentin birbiri ile uyumu korunmalıdır. Tahrip olan yol ve sokak donanımları kullanıma uygun hale getirilmelidir. Elektrik ve telefon direklerinin, reklam ve işaret panolarının karışıklığı giderilmelidir. Kentin gece algılanabilirliğini artırmak için yapı çevresi ve sokaklarda aydınlatma yapılmalıdır.

Aydınlatma için tarihi kimliğe uygun renklerde mat, gri siyah, ferforje demir, bakır, fener tipi aydınlatma ve ahşap malzeme kullanılmalıdır (Koçan, 2003).

Üniversite, belediye ve sivil toplum kuruluşlarının ortak kararlarla birlikte çalışması alanın koruma kararlarının uygulanması ve kentin gelişimi açısından hız ve başarı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2004, 183 s.

Algan, Ö. *Türkiye'nin Kuzey-Güney Mimarisi ve Yaşam Tarzı*. Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, 2009.

Doratlı, N., Önal, S. “Tarihi Çevrelerde Kentsel Tasarım Stratejileri: Lefkoşe Arab Ahmet Bölgesi Canlandırma Projesinin Stratejik Yaklaşımlar Açısından Değerlendirilmesi”. *Mimar Sinan Üniversitesi 1. Kentsel Tasarım Haftası*, İstanbul, 2000, 167 s.

Altunsoy, A. *Kentsel Tarihi Çevre Koruma Kars Üzerine Bir İnceleme*. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2002, s. 130.

Groat, L.N. *Contextual Compatibility in Architecture: An Issue of Personal Taste?* Cambridge University Pres, New York, 1988, 228-253.

Koçan, N. *Tarihi Özellikleriyle Safranbolu Kenti Çarşısı Kesimi ve Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi*. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2003, s. 157.

Norberg-Schulz, C., Loci, G. *Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli International Publications Inc., New York, 1979.

Ocakçı, M. “Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri”. *Türkiye’de 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu Bildiriler Kitabı*, Bursa, 1993, 163-170.

Önal, S. “Tarihi Çevrelerde Fiziksel Değişimin Kontrolü ve Geleneksel Kent Dokularının Korunması”. *Yenidüzen 8*, İstanbul, 1999, s. 11.

Özsüle, Z. *Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirilmesi, Mudanya Örneği*. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2005, 249 s.

Ponting, C. *Dünyanın Yeşil Tarihi, Çevre ve Uygarlıkların Çöküsü*. Detay Basım, İstanbul, 2000, s. 351.

Smith, B. *Managent of Historic Cities 2002*. Case Studies Council of Europe, Strazburg, 2001, pp.112.

Ter, Ü.Ö. *Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2002.

İLKÇAĞDAN CUMHURİYETE BİR CAZİBE MERKEZİ: İSKİLİP

Mustafa BAKAN¹
Özlem SIR GAVAZ²

Özet

İskilip; Anadolu'nun en eski yerleşim birimlerinden birisidir. Antik çağlara kadar uzanan tarih akışı içerisinde; Hititler, Galatlar, Paflagonyalılar, Romalılar ve Bizanslılar yaşamışlardır. Bölgede ayrıca: Hititlerle birlikte Frigler, Medler, Persler ve Büyük İskender dönemleri de görülmüştür. Çorum ili sınırları içerisinde 70 adet Hitit yerleşimi tespit edilmiş olup; bu yerleşimlerin daha fazla Çorum'un Kızılırmak kavsi içinde yer aldıkları görülmektedir. Bu durumda; İskilip ve yöresinin Hititler döneminde önemli bir yerleşim bölgesi olduğu kaçınılmazdır. İskilip tarihinin İslamiyet öncesi dönemi; Selçukluların Anadolu'ya gelmeleri ile son bulmuş zamanla diğer Türk boyları da bu bölgeye gelerek yerleşmişlerdir. İlçede, hem Helenistik dönem, hem Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait pek çok tarihi ve kültürel eserler ve kalıntılar bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde de tarihsel, kültürel ve doğal güzelliklerini sürdüren İskilip; Milli Mücadele yıllarında ülke savunmasına çok önemli katkılarda bulunmuştur. İskilip; gerek Osmanlı gerek Cumhuriyet döneminde yetiştirmiş olduğu pek çok din ve bilim adamları ile de özellikle bir “Âlimler Kenti” görünümündedir. Bu çalışmada; başta Hitit tarihi ve coğrafyası olmak üzere, ilk çağdan Cumhuriyete kadar bölgenin tarihi süreci incelenerek bir hedef bölgesi ve cazibe merkezi olduğu anlatılmaya çalışılacaktır.

---

¹ Yrd. Doç. Dr. Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

² Yrd. Doç. Dr. Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Giriş

Anadolu'nun en eski yerleşim alanlarından birisi olan İskilip; Çorum'a 55 km kadar uzaklıkta ve deniz seviyesinden 720 m. yükseklikte şirin bir ilçemizdir. İskilip: tarihi, sosyal yapısı, din, dil ve kültürü, mimari zenginlikleri, folklorik özellikleri, el sanatları, gelenek ve görenekleri, yetiştirdiği ünlü şahsiyetleri gibi konular başta olmak üzere; tarihi coğrafyası ve günümüz coğrafyası olarak da oldukça önemli bir yerleşim merkezidir.

İskilip; Çorum'un en eski ilçelerinden birisidir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde icmal defterlerinde Çorum sancak merkezi olarak görülmekte ve 5 kazasından birisi de İskilip olarak yer almaktadır.³

İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü ile Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü arsamdaki geçiş kuşağında yer alan İskilip ilçesinin yüz ölçümü, 1170 km²'yi biraz aşar. İskilip'in güneyinde Uğurludağ ve Corum Merkez ilçesi, batısında Bayat, doğusunda Oğuzlar ve Osmaniye, kuzeyinde Kargı ve Tosya (Kastamonu) ilçeleri bulunmaktadır. İskilip ilçesinde yerleşmelerin, dolayısıyla da nüfusun büyük çoğunluğu Kızılırmak çevresinde toplanmıştır. Sahada İskilip kenti ile birlikte toplam 177 devamlı yerleşme bulunmaktadır. Bunların 64' ü köy, 93' ü mahalle ve 18 'ini çiftlikler oluşturmaktadır. Ayrıca geçici yayla yerleşmesi de bulunmaktadır.⁴

İlçenin coğrafi konumu gereği Osmanlı Döneminde Mekke ve Medine'ye bağlanan ana yol ile tarihi güzergâh olarak bilinen ve Eski Yunandan Bizanslılara kadar uzanan büyük ticaret yolunun Karadeniz'e ulaşmak için Çorum havzasından geçmesiyle birlikte dört yol kavşağı olarak bilinen Sinop ile Çorum'un Alaca ilçesinin arasında kalmaktadır. İskilip; gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde yetiştirmiş olduğu pek çok din ve bilim adamları ile bir “Âlimler Kenti” durumundadır. Coğrafya olarak da; bağları, bahçeleri, ormanları, akarsularıyla yeşili bol olan bir ilçedir.⁵

İskilip ilçesinin tarih akışı içerisinde kültürünü incelediğimizde Hititler, Galatlar, Paflagonyalılar, Romalılar ve Bizanslıların bu bölgede

³ (Suraiya Faroqhi, Fatih Döneminden Evliya Çelebi Seyahatine Kadar Çorum, Çorum Tarihi, Çorum Hitit Festivali Komitesi Yayını, Çorum 1985, S.87-88)

⁴ Mustafa Ertürk ve Diğerleri, İskilip İlçesi'nin Demografik Özellikleri, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021006797/1021006241>, 30.03.2015, s.238-239.

⁵ Ferruh Toruk, Anadolu'da Osmanlı Kimliğini Koruyan Bir Yerleşim: İskilip, Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu, 01-03 Ekim 2014, Türk Diyanet Vakfı Yayını, Çorum 2006, s.611.

yaşadığı tarihi eser kalıntılarında anlaşılmaktadır. İskilip; Hititlerle birlikte Frigleri, Medleri, Persleri ve Büyük İskender dönemlerini de görmüştür. İlçe Merkezinde bu dönemlerden kalan Kale ve Kalenin eteklerinde üç tane Kaya Mezarı bulunmaktadır.⁶ Eski Romalılardan Bizanslılara kadar gelen İslamiyet öncesi dönem Selçukluların Anadolu'ya yerleşmeleri ile son bulmuştur. Çorum, Tokat ve Osmancık Emir Danişment Ahmet Gazi tarafından fethedilmiş ve Müslüman Türk hâkimiyetine girmiştir. Zamanla diğer Türk boyları da bu bölgeye yerleşmiştir.

İlçeye Gelen Bazı Gezginler

İskilip ilçesine ünlü gezginlerin geldikleri ve gezi notlarında İskilip'e yer verdikleri bilinmektedir. Gezi notlarında İskilip'e yer verenler arasında, J. Hamilton, Charles Texire, Heinrich Kiepert ve Tschichatscheff' i sayabiliriz.⁷

Kent aynı zamanda ünlü tarihçi ve gezginlerden *Herodotos* ve *Skymonos'* un da ziyaret ettiği bir bölge olarak bilinmektedir.⁸ Ünlü gezginlerden W..F. Ainsworth da İskilip'i görmüş ve anılarında genişçe bilgi vermiştir: “..İskilip tepelerine varana değin bataklık ve çayırılık arazide epey yol aldık. Burada bayırları bağlarla kaplı küçük bir vadiye girdik, Kıvrılarak uzayan bir yoldan insanların oturduğunu kanıtlayan bakımlı ağaçların fundalıkların zengin bahçelerin bulunduğu bir yere geldiğimizde, bir dönemeci geçince bir kent ve bir kale görüş alanımız içinde karşımıza dikildi... Aşağıda sayısız minare ve vadinin derinliklerinden tepelerin yamaçlarına kadar varan evler, kalenin çevresinde göz alabildiğine uzanmaktaydı...”⁹

Evliya Çelebi, “...Uleması gayet çok olmakla her camiinde medrese müderrisleri ve talebeden musannifleri vardır. Burası zevk ve hava madeni olmayıp ilm ve hilm madenidir. Olgun, necip çocukları, üç yüz kadar hafızı ve 40 adet ebcet okuyan çocuk mektebi vardır...”¹⁰ Yine Tschichatscheff 1849 yılında Anadolu gezilerinde İskilip'e uğramıştır. Gezi notlarında şu satırlar bulunmaktadır: “... Tepeyi aşınca iniverdiğimiz dar vadide resim gibi uzanan bir kent çıktı karşımıza. Meyve ve asma bahçelerinin taze yeşiliyle kuşatılmış bu yer İskilip'ti. Kentte bin Türk evi vardı”¹¹

⁶ Ferruh Toruk, s.613)

⁷ (Fügen İlter, Bir Anadolu Kenti İskilip, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992,s.4.

⁸ Toruk, s.611.

⁹ İlter, s.4-5.

¹⁰ İlter, s.6.

¹¹ İlter, s.7.

Bazı Önemli Şahsiyetler

Şeyh Yavısı (Muhyiddin Muhammed el- İskilîbî)

Sultan II. Beyazıt'ın şeyhi olması dolayısı ile “Hünkar Şeyhi” olarak da tanınan Şeyh Muhittin Yavısı'nın asıl adı Muhyiddin Muhammed el-İskilîbî'dir. İstanbul ikametinden sonra İskilip'te vefat etmiş ve daha sonra oğlu Ebussuud tarafından kabrinin bulunduğu yere bir cami ve imaret yaptırılmıştır. Annesi ünlü bilim adamı Ali Kuşçu'nun kızı ya da kardeşidir.

Şeyhülislam Ebussuud Efendi

14. Şeyhülislamdır. Babası Şeyh Muhittin Yavısı'dır. Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim zamanlarında aralık vermeden 29 yıl şeyhülislamlık yapmıştır. Süleymaniye Caminin temel atma töreninde caminin ilk temel taşı Ebussuud Efendi koymuştur. 30 a yakın eseri vardır.¹²

Ak Şemseddin

Akşemseddin, İskilip'te doğup büyümemiştir.; ama İskilip'e gelmiş, yerleşmiş, buradaki insanları irşat etmiştir.¹³

İlkçağdan Cumhuriyete

Çorum, coğrafi olarak kıyı ve iç kesim olmak üzere ikiye ayrılan Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. İç kesimlerde dağların oluşturduğu doğal geçitler sayesinde İç Anadolu ile bağlantısı kopmamış bu da çağlar boyu, kültürel bir harmoninin oluşmasına olanak tanımıştır. Nitekim Erken Tunç Çağı'ndan itibaren özellikle M.Ö. 2. Bin yılda Hititler döneminde Orta Anadolu ile kültürel bir bütünleşme içine girmiştir¹⁴.

Çorum küçük verimli dağ içi ovalara ve nehir vadilerine sahiptir. Bu nedenle de özellikle Hititler Dönemi'nde tercih edilen ve yerleşim sıklığı gösteren merkezlerden biri olmuştur. Çorum ili sınırları içerisinde 70 adet Hitit yerleşimi tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerin dağılımı incelendiğinde; Çorum'un Kızılırmak kavsî içinde yer alan ilçelerinde Hitit kalıntılarının daha fazla olduğu görülmektedir¹⁵. Çorum yöresinde bulunan, yüzey araştırması ya da arkeolojik kazılarda Hitit Çağı'na ait buluntu veren

¹² Şevket Kotan, *Şeyh'ül-İslam Ebussuud Efendi*, Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sempozyumu 23-25 Kasım 2007 C.I. Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, s. 383.

¹³ Ayşe Yücel, Akşemseddin'in İnsan ve Devlet Adamı anlayışı, Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler Sempozyumu, 23-25 Mayıs 1997,İskilip/Çorum, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s.185

¹⁴ Tanju E. İpek Ö., Çorum Bölgesinde Fotoğraflarla Hitit tarih ve Kültürü, 2004: 2

¹⁵ Yılmaz M. – Serinci H., “Hitit Yerleşimlerinin Turizm Potansiyellerinin Değerlendirilmesi” VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, (Çorum, 25-31 Ağustos 2008), 2010: 991 vd.

höyüklerin küçük olanlarının, halkın ikamet ettiği çiftlik köyleri, orta ve büyük boyutlu höyüklerin ise idari, askeri veya kült amaçlı kullanılan kasabalar olduğu tahmin edilmektedir¹⁶.

Çorum’da halen yürütülen beş büyük arkeolojik kazı mevcuttur. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesinde bulunan ve Hititlerin başkenti olan Hattuşa’dır. 1834 yılında Charles Texier tarafından keşfedilen antik yerleşimdeki kazılar 1906 yılından bu yana devam etmektedir¹⁷. Halen kazılarda açığa çıkarılan çok sayıda yeni ve önemli buluntu uygarlık tarihine büyük katkı sağlamaktadır. Öte yandan; Boğazkale’den sonra bölgede en çok tablet veren ve Hitit Çağı’nda hem idari hem de askeri bir krallık merkezi özelliği taşıyan Ortaköy/Şapinuwa, Hititlerin Baş Tanrıçası’nın kült merkezi olduğu düşünülen Alacahöyük ve yine önemli bir kült merkezi olan Eskiyyapar’da yürütülen kazılar, uygarlık tarihi açısından paha biçilmez öneme sahiptir. Bununla birlikte Çorum’un erken Tunç Çağına ışık tutan Kazı merkezlerinden bir tanesi de Resuloğlu arkeolojik kazısıdır.

Bu yerleşimlerde açığa çıkarılacak, yeni arkeolojik ve filolojik buluntular, özellikle de gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen yeni çivi yazılı tabletler, Hitit tarihi coğrafyasının rekonstrüksiyonunda hayati önem taşımaktadır. İskilip ve yöresinin de Hitit döneminde önemli bir yerleşim bölgesi olduğu varsayımı kaçınılmazdır. Bu nedenle bu İskilip’in Hitit dönemindeki isminin ve böylece konumunun ortaya çıkarılması için Tarihi Coğrafya çalışmaları yapılması gereklidir. Tarihi Coğrafya çalışmalarında izlenmesi gereken aşamaları da şöyle sıralayabiliriz:

- Yüzey Araştırmalarının incelenmesi
- Devam eden Kazıların sonuçları, Kazı başkanlarının görüşü
- Arazi Gezileri (1/25.000 lik Haritalar eşliğinde)
- Bölgedeki halkın görüşleri
- Filolojik Belgelerin taranması (Çivi Yazılı Tablet, mühür, bulla vb.)
- Lokalizasyon teklifi yapılacak şehrin isminin geçtiği çivi yazılı metinlerin sınıflandırılması

---

¹⁶ Yakar J., Anadolu’nun Etnoarkeolojisi, 2007:200.

¹⁷ Seeher J. - Schachner, A – Seeher A.B, Hattuşa’da 106. Yıl- Hitit kazılarının Fotoğraflarla Öyküsü, 2012:13 vd.

- Bu bölge ile ilgili daha önce yapılmış olan Tarihi Coğrafya çalışmalarının lokalizasyon önerilerinin gözden geçirilip yeniden değerlendirilmesi.

Bütün bu bilgiler ışığında elimizde bulunan çok az sayıdaki veriden yola çıkarak, İskilip ve yakın çevresinde aranması gereken Hitit yerleşimleri üzerine birkaç yeni önerimiz bulunmaktadır.

Paphlagonia Bölgesi'nin önemli yerleşimlerden biri olan İskilip İlçesi'nin adının Yunan panteonunda Sağlık Tanrısı olan Asklepios ile bağlantılı olduğu söylenmektedir. Öte yandan; Aziz Isikius'un burada doğmuş olmasıyla da bağlantı kurulmaktadır. Andrapa, Klaudiopolis, Neoklaudiopolis ve Bloacium(Blokiyum) isimlerinin İskilip'in antik isimleri olduğu öne sürülmüştür. Ramsay, kral yolunun geçtiği yerleri saptarken haritada İskilip'in bulunduğu yere Neoklaudiopolis'i, Andrapa ismi ile birlikte işlemiştir¹⁸. Öte yandan; French, Neoklaudiopolis'i, Vezirköprü ile eşitlemektedir¹⁹. Roma döneminde yapılan yollara dikilen ve yerleşmeler arasındaki mesafeleri gösteren mil taşları güzergâh belirlemelerde çok önemli rol oynamaktadır. French, Roma dönemi mil taşları üzerine yapmış olduğu çalışmasında, İskilip İlçesi'nde de bir mil taşı tespit etmiştir²⁰. Bu da İskilip'in Roma Dönemi'nde aktif olarak kullanılan bir yol güzergâhında olduğunu göstermektedir. Muhtemelen Roma Dönemi'nde kullanılan yol çok daha eski dönemlerde de kullanılmış olmalıdır.

Türk egemenliğine Danişmendliler ile geçen İskilip, hem Helenistik dönemde hem de, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eşsiz tarihi ve kültürel mirası ile göz doldurmakta fakat Hitit Dönemi açısından oldukça bakir bir konumda bulunmaktadır. Maalesef bölgenin Hitit tarihine yönelik bilgilerimiz nerdeyse tamamen bölge halkının söylenceleri ve anlatılarından ibaret kalmıştır. Fakat diğer taraftan; başkent Boğazkale'ye ve Çorum'daki diğer önemli Hitit merkezlerine olan yakınlığı düşünüldüğünde İskilip ve yöresinde önemli bir Hitit yerleşiminin varlığı kaçınılmazdır.

Öte yandan; son zamanlardaki araştırmalarda Hititlerin en önemli kutsal kentlerinden biri olduğu düşünülen Nerik'in Vezirköprü / Oymaağaç'a lokalize edilmesi ve İskilip'in buraya olan yakınlığı da Hititçe metinlerde geçen binlerce Hitit yerleşiminden önemli bir kaçının İskilip ve yöresinde aranması gerektiğine işaret etmektedir. Hatta biraz daha

¹⁸ İlter, 1992:1. ; Asıl kaynak; Ramsay, 1961: 216 vd.

¹⁹ French D. H., Roman Roads and Milestones of Asia Minör, Fasc.2, Ankara, 1988 / II: 548 (Map).

²⁰ French, 1988 / I: 130.

daraltırsak, Hitit Devleti'nin kuzey sınırında Kaşkalkı düşman ile mücadele hattının güneyinde, askeri üs olarak kullanılan kentlerden birkaçı bu yörede aranmalıdır.

Hitit Devleti'nin oluştuğu çekirdek Hatti Bölgesi dediğimiz ve genel olarak da Yukarı Kızılırmak Bölgesi olarak adlandırılan coğrafya, her bakıma yaşanabilir şartlar sunsa da bir o kadar da zor ve güç koşullara sahipti. Zira devletin kuzeyinde konumlanmış durumda olan Kaşkalkar, coğrafyaya ayak uydurmuş, göçebe kavimler halinde yaşayan ve vur-kaç yöntemi ile Hitit ordusunu oldukça zorlayan ve vazgeçmeyen bir düşmandı. Nitekim Kaşkalkar, Orta Krallık Çağı'nın başlarından İmparatorluğun sonuna kadar sürekli Hititlerle mücadele içinde olmuş hatta devletin çöküşünü hazırlayan etmenlerden biri olarak da tarihte yer etmiştir.

İmparatorluk Devri Krallarından II. Murşili'ye ait olan yıllıklardan Kaşkalkı düşmanın dağların üzerinde şehirler kurduklarından ve bazı yerlere arabayla çıkamayıp, yaya olarak devam ettiklerinden bahsetmektedir²¹. Karadeniz Bölgesi'nin sarp ve dağlık coğrafyası düşünöldüğünde dağlarda yaşayan düşmanla mücadele etmenin ne kadar zor olduğu da anlaşılmaktadır. Bu yüzden korunaklı ve savunması kolay askeri üslere ihtiyaç duyulmuştur.

Bedri Rahmi Eyüpoğlu, İskilip'i “Dağların yuttuğu şehir” olarak tanımlamaktadır²². Dağların arasında böylesine korunaklı bir mevkide bulunan İskilip, Htit Çağı'nda, kralların kışı geçirdiği ve kuzeydeki daimi düşmana karşı askeri bir üs olarak kullanılan önemli bir garnizon kent özelliğine sahiptir. Bu nedenle Hititçe metinlerde sık sık anılan ve II. Murşili'nin yıllıklarında da kralın uğrak yerlerinden olan bazı kentlerin İskilip ve civarında aranması gerektiğini düşünöyoruz. Diğer taraftan; Vezirköprü/ Oymağaç =Nerik eşitliği göz önünde bulundurulursa Nerik'e giden yol üzerinde bulunan şehirlerden İştahara'nın da bu bölgeye yakın bir mevkide aranması gerekecektir. Hitit Devleti'ni İmparatorluğa taşıyan I. Şuppiluliuma Dönemi'ne ait belgelerde Kaşka saldırılarına karşı Tumana ve İştahara'da askeri üsler oluşturulduğundan bahsedilmektedir. Tumana Ülkesi Kastamonu ve civarına lokalize edilmektedir²³. III. Hattuşili'nin anlatımına göre; kral Muwatalli başkenti Aşağı Ülkeye taşıdığında sadece Amasya ve civarına lokalize edilen Hakmiş ile İştahara Kaşka istilasından kurtulabilmişti. Demek ki İştahara, Nerik'den daha güneyde ve korunaklı

---

²¹ KUB 19.37 öy. II 1 vd.

²² Eyüpoğlu, 1942, Kardeş mektupları.

²³ Ertem H., Hitit Devleti'nin İki Eyaleti: Pala-tumana ile Yakın Çevresindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler, 1980: 13 vdd.

bir mevkide aranmalıdır. Metinlerden kentin önemli bir tarım bölgesinde olduğuna dair de bilgiler mevcuttur. Öte yandan; II. Murşili'nin ordusunun Şapinuwa (Ortaköy) ve İştahara üzerinden Hatenzuwa'ya ilerlemesi şehrin Ortaköy'e yakın bir mevkide aranmasına da işaret etmektedir ve Hakmiş ile de komşu kentlerdir²⁴.

Bölgenin anlaşılması için verdiğimiz bu bilgilerden sonra özetle; Biz İskilip'in Tumana ve Osmancık'ta aranan Pala Ülkeleri'ne komşu, kuzeydeki Kaşkalı düşmana karşı da önemli bir askeri üs olduğunu düşünüyoruz.

Kuşkusuz sadece bölge coğrafyasını göz önünde bulundurarak, arkeolojik ve filolojik malzeme olmadan yapılan lokalizasyon teklifleri sağlıklı bir sonuca ulaşmamıza yardımcı olmayacaktır, fakat yine de bölgeye dikkat çekmek açısından önemlidir. Biz İskilip ve yöresinde yapılacak yüzey araştırması ve kazıların başta Hitit tarihi ve coğrafyası olmak üzere, bölge tarihi ve coğrafyasını aydınlatmada hayati önem taşıdığını düşünüyoruz. Ayrıca İlçe'nin tarihi değerlerinin ön plana çıkması buranın bir destinasyon bölgesi ve turizm açısından bir cazibe merkezi olmasına da büyük katkı sağlayacaktır.

Cumhuriyet Dönemi

İskilip Halkı başlangıcından itibaren Milli Mücadeleyi desteklemiştir. İskilip Müftüsü İsmail Hakkı Efendi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin çalışmaları sayesinde Milli Faaliyetlere destek vererek Sivas Kongresi kararlarına da bağlılıklarını göstermişlerdir. Mili Mücadeleye destek veren İskilip Müdafaa- i Hukuk Cemiyeti 30 Nisan 1920 tarihinde TBMM 'ne bir telgraf çekerek; başlangıçtan beri Kuvayı Maliye'yi desteklediklerini, Büyük Millet Meclisinin meşruluğunu onayladıklarını belirterek ilçe ve nahiyelerinde bu anlamda hiçbir kişinin olumsuz bir harekete girişilemeyeceği konusunda bağlılıklarını belirtmişlerdir. İskilip halkı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti aracılığı ile 24.076 kuruş para toplayarak TBMM binasının yapımı için Ankara'ya göndererek Milli Mücadele'ye maddi destekte de bulunmuşlardır.²⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında İskilip'te Öğretmenler tarafından Kurulmuş olan Muallimler Birliği İlçede son derecede önemli faaliyetler göstermişlerdir. Türkiye Muallimler Birliğinin İskilip şubesi olarak 1925

²⁴ Forlanini M., "The Central Provinces of Hatti: an Updating", K. Strobel (ed.), New Perspectives on the Historical Geography and Topography of Anatolia in the II and I Millenium B.C. EOTHEN 16, 2008: 169.

²⁵ Ali Sankoyuncu *Milli Mücadelede İskilip Müftüsü İsmail Hakkı Efendi*, Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler, 23-25 Mayıs 1997, İskilip/Çorum, Türk Diyanet Vakfı Yayınları/264, Ankara 1998, s.403.

yılında kurulan Birliğin üyeleri arasında öğretmenlerden başka, kaymakam, ziraat kâtibî, doktor, dava vekili ve baytar gibi görevliler de bulunuyordu. Bütün bu üyeler kendi alanları ile ilgili olarak halkı aydınlatmaya çalışmışlar; pek çok konferans, konser ve tiyatrolar gibi sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemişlerdir. 1 Ekim 1927 yılında Birlik Tasarruf sandığı oluşturularak; para toplamışlar birlik üyeleri amaçlı kullanmanın yansira ihtiyacı olan fakir ve şehit çocukları ve okulların ihtiyaçları için de kullanmışlardır. Birlik, “Kurtuluş Yolu”²⁶ adında bir de mecmua çıkarmıştır.²⁷

İSKİLPTE CAZİBE MERKEZLERİ:

İskilip Ovası:

İskilip Ovası adıyla bilinen düzlük alan, İskilip, Bayat ve Uğurludağ ilçeleri arasında Kızılırmak tarafından oluşturulmuş bölgeyi kapsamaktadır. Uzunluğu yaklaşık 45 km. civarındadır.²⁸

Kızılırmak

Çorum İli topraklarının 2/3 ü Kızılırmak Havzası içinde kalmaktadır. Sungurlu, Boğazkale, Uğurludağ, Bayat, İskilip, Kargı, Osmancık, Laçın, Dodurga ve Oğuzlar ilçelerinin tamamı Kızılırmak havzası içinde kalır. Toplam uzunluğu 1355 km. olan Kızılırmak'ın yaklaşık 200 km' ye yakın kısmı Çorum ili toprakları içerisinde akış göstermektedir. ²⁹ Kızılırmak boyunun İskilip Ovası boyunca dikkati çeken özelliği eğimin son derece az oluşudur. (% 006.7) Bu yüzden Kızılırmak bölgede yavaş ve salınlı bir akışa sahiptir.³⁰

Arkeolojik Sit alanı (Kaya Mezarları),

(Tescil Tarihi 11.12.1982)³¹

Tespiti Yapılan Taşınmaz Kültür Varlıları

---

²⁶ İskilip'te 5 Nisan 1926 yılında yayın hayatına başlayan Kurtuluş Yolu mecmuası, daha sonraları bir takım zorluklardan dolayı 1 Haziran 1928 tarihindeki 42. sayıyla birlikte yayın hayatına son vermiştir.

²⁷ Sadiye Tutsak, Remzi Karabudak, *Çorum'da Muallimler Birliği*, Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu 23-25 Kasım 2007, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, III. C. Çorum 2008, s.1191.

²⁸ Faruk Aylar, *Çorum'un Genel Coğrafya Özellikleri*, Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum, Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çorum 2008, s.51

²⁹ Aylar, s. 61

³⁰ Aylar, s. 51

³¹ Çorum Kültür Envanteri, Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çorum 2008, s.65.

Külhöyük: Orijinal kullanımı: Yerleşim Alanı. Yükseklik 3 m, genişlik 150m. Kaya Ağzı Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Padişah tepesinin 2 km. kadar güneyindedir. Üst tarafı tarla yapmak amacıyla düzenlenmiştir. Elde edilen buluntulara göre M.Ö. 3. Bin ve Klasik Dönem yerleşim izlerine rastlanmıştır.³²

Aşağı Maltepe Höyük: Orijinal kullanımı; Yerleşim alanı. Veletler Köyü sınırları içerisindeki höyük ; Yukarı Maltepe Höyüğünün yaklaşık 2 km güneybatısındadır. Güney, doğu ve batı yamaçları dikdir. Höyükten Batıya doğru bakılınca Kızılırmak Görülebilir. Höyükte eski Tunç, M.Ö 2 Bin ve I. Bin yerleşmeleri tespit edilmiştir.³³

Ören Tepe: Orijinal kullanımı; yerleşim alanı. Konumu ve Genel Tanımı: Kültepe olarak da bilinmektedir. Etekleriyle beraber 100X100 m. Ölçülerinde olup, güneyden bakıldığında 10 metrelik bir yüksekliğe sahiptir. Yoğun olarak eski Tunç Çağı yerleşmesidir.³⁴

Padişah Tepesi: Orijinal kullanımı; yerleşim alanı. Kaya Ağzı köyü sınırları içerisinde. Bayat ilçe yolunun 750 m. Sol tarafında yer alır. Düzlük bir alanda yüksekçe bir yapıdadır. M.Ö III. Bin ve M.Ö I. Bin kültürlerinin varlığı tespit edilmiştir. ³⁵

Yukarı Maltepe Höyüğü: Veletler Köyü sınırları içerisindeki höyük, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda olup, üzerinde halen köy evleri vardır. Höyük üzerindeki eski tunç ve M.Ö. I. Bin kültürlerine rastlanmıştır.

³⁶

RESMİ BİNALAR VE ANITSAL YAPILAR:

İskilip Kalesi: Osmanlı dönemine tarihlenen kale yaklaşık100 metre yükseklikte tabi bir kaya üzerine inşa edilmiştir. Üç yanı sarp kayalıklır. Kalenin inşa edildiği sarp kayanın eteklerinde roma Devrine ait Kaya Mezarları bulunmaktadır.³⁷

Redif Kışlası: Orijinal Kullanımı Kışla olup, günümüzde kullanılmamaktadır. Geç Osmanlı Dönemine tarihlenen yapı, dikdörtgen planlı olup, iki katlıdır.³⁸

³² Çorum Kültür Envanteri,150.

³³ Çorum Kültür Envanteri, 151.

³⁴ Çorum Kültür Envanteri, 152.

³⁵ Çorum Kültür Envanteri, 153.

³⁶ Çorum Kültür Envanteri,154.

³⁷ Çorum Kültür Envanteri, 230.

³⁸ Çorum Kültür Envanteri, 233.

Deri Hamamı: Kale ağızı mahallesinde bulunmaktadır. Günümüzde kullanılmamaktadır. Kalenin eteğindeki hamamın ilk yapımının Romalılar dönemine kadar indiği ve XV. yy da bugünkü şeklini aldığı anlaşılmaktadır.³⁹

Yeni Hamam: Şeyh Yavsi, Güven, Şifa, Sabah Hamamı da denilen ve günümüzde de kullanılan Yeni Hamam, Vakıflar genel Müdürlüğüne bağlı olup; Osmanlı Dönemine Tarihlenmektedir.⁴⁰

Taş Mektep: Meydan Mahallesinde bulunan Taş mektep; Günümüzde de Misak-ı Milli İlkokulu adı ile halen okul olarak kullanılmaktadır.⁴¹

Sakarya İlköğretim Okulu: Sakarya Zaferi Mektebi adı ile 1926 yılında yapılan okul günümüzde Sakarya ilköğretim Okulu adıyla eğitime devam etmektedir.⁴²

Dini Yapılar

Aşağıda isimleri bulunan dini yapıların tümü anıtsal olup günümüzde de cami olarak kullanılmaktadır. Köprübaşı Camii, (Hacıpiri Mahallesi), Şeyh Yavsi Camii (Meydan Mahallesi), İskilip Ulu Camii (Kaleboğazı Mahallesi), Kuzuluk Köyü Camii (Kuzuluk Köyü), Arap Camii (Tabakhane Mahallesi), Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Camii (Ulaştepe Mahallesi), Çuval Cami (Şadi Bey Camii) (Çavuşağa Mahallesi), Kadı Ağa Camii, Kaya Koparan Camii (Büyüktaş Mahallesi), Meydan Camii (Hacı Mahmut Camii) (Meydan Arif Mahallesi), Mutaflar (Hacı Şaban) Camii, (Mutaflar Mahallesi), Tabakhane(Şehy Habib) Camii (Tabakhane Mahallesi), Yeni Camii (Kazasker Cafer Efendi) Camii (Yeni cami Caddesi, Alibey Sokak), Yukarı Taşlı (Kazlıoğlu) Camii (Ulaştepe Mahallesi), Cafer Gazi (Sakarya) Camii (Sakarya Mahallesi), Müftü Camii (Hacıpiri Mahallesi).⁴³

Çeşmeler

Aşağıda isimleri bulunan Çeşmelerin tümü anıtsal olup pek çoğu günümüzde de kullanılmaktadır. Aşağı Taşlı Çeşmesi, Aşağı Taşlı Cami yanı (kullanılıyor), Çavuş Sokak Çeşmesi, Çavuş Sokak (kullanılıyor), İyci (İğci) Sokak Hacı Ali Çeşmesi, İyci Sokak (kullanılıyor), Kanara Çeşmesi, Bağözü Mevkii (kullanılıyor), Kaya dibi Hacı Ali Çeşmesi, Kayadibi Mahallesi, (kullanılıyor), Sıtma Pınarı, Sıtma Pınarı Mevkii (kullanılıyor),

³⁹ Çorum Kültür Envanteri, 246

⁴⁰ Çorum Kültür Envanteri, 247.

⁴¹ Çorum Kültür Envanteri, 260.

⁴² Çorum Kültür Envanteri, 261.

⁴³ Çorum Kültür Envanteri, 285-300.

Şerbetli Pınar , Kuruçay Yakınları (kullanılıyor), Çatlak Dere Hacı Ali (Sabire Hanım) Çeşmesi, Çatlakdere sokak (kullanılıyor), Yanıklar Sokağı Hacı Ali Çeşmesi, Yanıklar Sokağı (kullanılıyor), Hacı Ali Çeşmesi (Abdurrahman Ağa Çeşmesi), Alibey Caddesi (kullanılıyor), Hacı Ali Çeşmesi, Alibey Mahallesi (kullanılmıyor), Temenne Hacı Ali Çeşmesi, Kancalı Sokak (kullanılıyor), Yeni Cami Hacı Ali Çeşmesi, Yeni Camii yanı (kullanılmıyor), Gülbaba Mezarlık Çeşmesi (Şadi Bey Camisi Hacı Ali Çeşmesi), Gülabibey Mezarlık Mevkii (kullanılıyor), Salilerbaşı Çeşmesi (Hacı Ali Çeşmesi), Semerciler Çarşısı (kullanılıyor), Cafer Gazi Çeşme ve Şadırvanı, Cafergazi Camii Yani (kullanılıyor), Sakarya Hacı Ali Çeşmesi, Sakarya Caddesi (kullanılıyor), Mutaflar Camisi (Aksu) Çeşmesi, Aksu Sokak (kullanılıyor), Mutaflar Yukarı Çeşme, Mutaflar Sokak (kullanılıyor), Odun Pazarı (Kale Boğazı) Hacı Ali Çeşmesi, Kale Boğazı Meydanı (kullanılıyor).⁴⁴

Sivil Mimari Örnekleri

Tarihi Konutlar

İlçede 41 tane anıtsal tarihi konut bulunmaktadır. Bunların tümü özel mülkiyet olup konut, işyeri ya da konut-işyeri olarak günümüzde de kullanılmaktadır.⁴⁵

İskilip İl Halk Kütüphanesi:

İlçede ilk kütüphane Osmanlı medrese kütüphanesi olarak 1730 yılında yapılmıştır.1924 yılında Caca Bey Medresesi 1966 yılında Halkevi Binasına yeni ilave ile Belediye sebze pazarı mevkiinde ve 1987 yılında ise şimdiki modern binasındadır. İskilip İl Halk Kütüphanesinde 529 el yazma olmak üzere, 1436 adet Arap harfli basma kitap bulunmaktadır. Toplam kitap sayısı 35 000 dir. 1996 yılında kütüphanenin zemin katında İl Özel İdaresinin katkılarıyla “Yaşlılar Okuma Salonu” hizmete açılmış olup, bu salon yurt genelindeki ilk uygulamadır.⁴⁶

Bedri Rahmi Eyüboğlu Sergisi

İskilip Halk Kütüphanesi Binasında sürekli açık tutulan ve bir de müze görünümünde “**Bedri Rahmi Eyüboğlu Sürekli Sergi Salonu**” bulunmaktadır. Bedri Rahmi, 1942 yılında, Çorum’a ve oradan İskilip’e gitmiştir. İki hafta kaldığı İskilip gezisi, onun resim anlayışını etkilemiş ve değiştirmiştir. Resimlerinde yoğun olarak halay çekenler, han avluları,

⁴⁴ Çorum Kültür Envanteri, 327-346.

⁴⁵ Çorum Kültür Envanteri, 402-443.

⁴⁶ Aysun Kambur, *Çorum kütüphanelerinin Yönetim Sürecinde Bilgi ve Belge Yönetimi*, Uluslararası Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çorum Sempozyumu,23-25 Kasım 2007, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, III. C. Çorum 2008, s.1229.

kadınlar, saz çalan âşıklar temalarını işlemeye başlamıştır... Bedri Rahmi ağabeyine yazmış olduğu bir mektubunda İskilip için şöyle demektedir: “Memlekete girerken aklımı oynatacaktım. Bütün Anadolu anılarını bir araya toplasak bile yine de tasarlayamayacağımız bir memleket. Ağabey resim için bundan daha olağanüstü bir yer düşünemezdim. Dağlar dağa kalkıyor, dağlar doğruluyor, gökler şaha kalkıyor, gökler doğruluyor, sonra şehir. Dağların yuttuğu şehir. Dere boylarında salkım saçak sıralanan Ortaçağ evleri. İskilip’e vurulmamak elde değil.⁴⁷

Kaynakça

Aylar, F., “ Çorum’un Genel Coğrafya Özellikleri”, *Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum, Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm müdürlüğü, Çorum 2008.*

Çorum Kültür Envanteri, Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çorum 2008.

Ertem H., *Hitit Devleti’nin İki Eyaleti: Pala-tumana ile Yakın Çevresindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*, 1980.

Ertürk, M. ve Diğerleri, “İskilip İlçesi’nin Demografik Özellikleri”, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/1021006797/1021006241,30.03.2015>

Eyüpoğlu, B.R., *Kardeş Mektupları*, 1942.

Faroqhi, S., *Fatih Döneminden Evliya Çelebi Seyahatine Kadar Çorum, Çorum Tarihi, Çorum Hitit Festivali Komitesi Yayını, Çorum 1985.*

French D. H., *Roman Roads and Milestones of Asia Minör*, Fasc.2, Ankara, 1988 / II: 548 (Map).

Forlanini M., “The Central Provinces of Hatti: an Updating”, K. Strobel (ed.), *New Perspectives on the Historical Geography and Topography of Anatolia in the II and I Millenium B.C.* EOTHEN 16, 2008.

İlter, F., *Bir Anadolu kenti İskilip*, TTK Basımevi, Ankara 1992.

Kambur, A., “Çorum kütüphanelerinin Yönetim Sürecinde Bilgi ve Belge Yönetimi,” *Uluslararası Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çorum Sempozyumu*, 23-25 Kasım 2007, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, III. C. Çorum 2008, s.1229.

Kotan, Ş., “Şeyh’ül-İslam Ebussuud Efendi”, *Uluslararası Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sempozyumu 23-25 Kasım 2007 C.I.* Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

⁴⁷ Resim Kent İskilip, Çorum Valiliği İskilip Kaymakamlığı Kültür Yayınları, Mayıs 2009, s.22.

Resim Kent İskilip, Çorum Valiliği İskilip Kaymakamlığı Kültür Yayınları, Mayıs 2009.

Sarıkoyuncu, A., *Milli Mücadelede İskilip Müftüsü İsmail Hakkı Efendi*, Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler, 23-25 Mayıs 1997, İskilip/Çorum, Türk Diyanet Vakfı Yayınları/264, Ankara 1998.

Seeher J. - Schachner, A – Seeher A.B, Hattuşa’da 106. Yıl- Hitit kazılarının Fotoğraflarla Öyküsü, 2012.

Tanju E.-İpek Ö., *Çorum Bölgesinde Fotoğraflarla Hitit tarih ve Kültürü*, 2004.

Toruk, F., “Anadolu’da Osmanlı Kimliğini Koruyan Bir Yerleşim: İskilip”, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu*, 01-03 Ekim 2014, Türk Diyanet Vakfı Yayını, Çorum 2006, s.611.

Tutsak, S. – Karabudak, R., “Çorum’da Muallimler Birliği”, *Uluslararası Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çorum Sempozyumu 23-25 Kasım 2007*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, III. C. Çorum 2008, s.1191.

Yakar J., *Anadolu’nun Etnoarkeolojisi*, 2007.

Yılmaz M. – Serinci H., “Hitit Yerleşimlerinin Turizm Potansiyellerinin Değerlendirilmesi” VII. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (Çorum, 25-31 Ağustos 2008), 2010: 991 vd.

Yücel, A., “Akşemseddin’in İnsan ve Devlet Adamı anlayışı”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler Sempozyumu*, 23-25 Mayıs 1997, İskilip/Çorum, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

İSKİLİP’İN TARİHİ EVLERİ

Emel ALTUNAN ÖZKURT¹

ÖZET

Çorum’un İskilip ilçesi zengin kültürel bir mirasa sahiptir. Geleneksel tarihi evler ilçenin en önemli taşınmaz kültür varlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Evler kültürel yaşam, sosyal ve ekonomik yapının tarih içinde fiziki mekâna yansımaları temsil ederler. Bu bağlamda bu evlerin incelenip miras değerlerinin ortaya konması gerekmektedir. Evlerin yapımından günümüze kadar geçirdiği zaman ve zamanın etkileri anlatılmaya çalışıldı. Kültürel, ekonomik, sosyal ve fiziki değişimler koruma kavramları da göz önünde bulundurularak irdelendi.

Çalışma, alanında yapılan tespitler (fotoğraf ve rölevo) ve daha sonra farklı analiz teknikleri şeklinde yürütülmüştür. Öncelikle İskilip ilçesinde geleneksel doku içinde mevcut olan tescilli evlerin günümüz koşullarının tespiti, evlerin yapısal durumları ve kullanım şekilleri tespit edilmiştir. Daha sonra rölevesi var olan evlerin çizimleri elde edilmiştir. Bu veriler yardımıyla evler yerleşme ve mimari özellikleri bakımından analiz edilip özellikleri ortaya konmuştur. Analizlerde görsel malzemeler yardımıyla plan, cephe ve diğer mimari özelliklerinin tipolojileri oluşturulmuştur. Ayrıca incelenen evlerden restorasyonu yapılanların fiziki durumları ve kullanımları incelenerek sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Restorasyon çalışmaları başlangıcı ve sonu arasında kullanıcı odaklı farklılıklar tespit edilmiştir. Çalışma alanında yapılan söyleşilerde halkın tarihi çevreye karşı tutumu, koruma ve restorasyon hakkında bildikleri, düşündükleri, yaklaşımları öğrenilerek sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak; Çağımızın getirdiği sürdürülebilirlik kavramının en önemli kollarından biri olan kültürün burada yapılan röleve ve restorasyon çalışmaları ile devamlılığının sağlandığı gözler önüne serilmiştir. İskilip evlerinin genel özellikleri sunularak, bu evlerin kültürel değerlerinin ve yeni nesillere devredilmesinin önemi ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İskilip Evleri, Restorasyon, Kültürel miras, Geleneksel Mimari, İskilip

---

¹ Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi

GİRİŞ

Tarihi çevreler, yapıldıkları dönemlerin duygu, düşünce, eğitim, yaşam deneyimleri birikiminin anlatıldığı, ortak bir dil barındıran yerleşmelerdir. Yaşanan mekânın okunabilirliği ve algılanabilirliği açısından önemli bir yer tutan ve ortak bir dil taşıyan ve bu nedenle tanıdık, bildik ortamlar olan tarihi çevrelerin hızlı, ancak olumsuz yöndeki değişimleri, yok olmaya yüz tutmaları sonucunda bir bütün içinde algılanabilirlikleri zorlaşmaktadır. Oysa bu çevreler geçmişle gelecek arasında bir köprü kuran mekânlardır ve korunmalarının yanı sıra sürekliliklerinin sağlanabilmeleri de ayrıca önem taşımaktadır.² Bu bağlamda İskilip evlerinin incelenip miras değerlerinin ortaya konması bu çalışmanın çıkış noktasıdır. Bu amaca yönelik olarak evlerin yapımından günümüze kadar geçirdiği zaman ve zamanın etkileri tespit ve saptama çalışmaları yapılmıştır.

Çalışma kapsamında tarihi kentler birliği üyesi olan İskilip’in yerleşme ve mimari özellikleri saptanarak analizler yapılmıştır. Alanda restorasyon çalışmaları, imar haritaları ve fotoğraflar yardımıyla sokak dokusu, cephe ve plan özellikleri ortaya konulmuştur. Derlenen bu veriler yardımıyla plan ve cephe tipolojileri oluşturulmuştur. Saptamalar sonucunda mevcut dokunun korunabilmesine yönelik önerilerin belirlenmesi hedeflenmiştir. İskilip geleneksel sivil mimarisinin, tüm özelliklerini bünyesinde barındıran önemli örneklerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu tespit sonucunda sivil mimari örneklerinin kültürel devamlılığı sağlanması için korunması zorunludur.

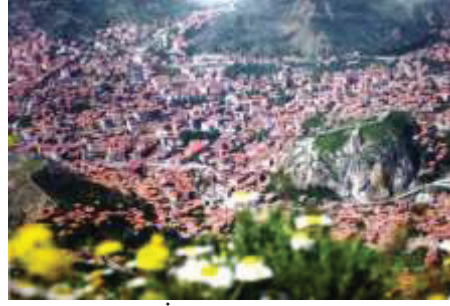
ÇALIŞMA ALANI

Tarihi kentler birliği üyesi olan İskilip de sivil mimari örnekleri bir arada kalamamış şehrin çeşitli bölgelerine dağılmış durumdadır. Bu nedenle çalışma alanı neredeyse tüm İskilip’i kapsamaktadır. Kent merkezinde arasta kültürü ile beraber ticari alanlar korunmuştur bunların arasında sivil mimari örnekleri yoğunluk göstermektedir.

² Yrd.Doç.Dr. Fikret MAZI, “Tarihi Çevrenin Korunmasında Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Etkisi” *Mevzuat Dergisi*, Haziran 2009, sayı:138

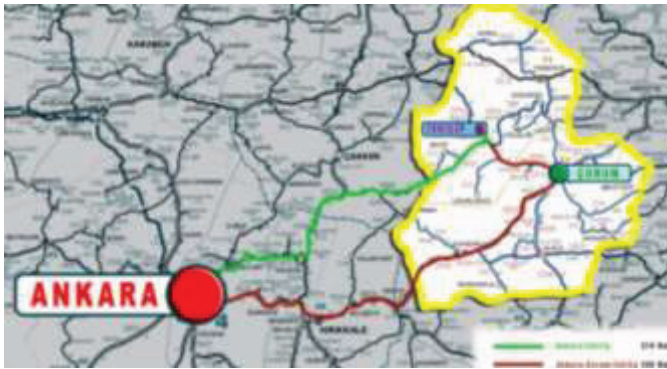
Şekil 1 İskilip (Ainsworth'dan gravür)³

Şekil 2 İskilip Günümüz⁴

İskilip Çorumun en eski ilçesidir. Tarihide milattan önceki dönemlere kadar uzanır. Hititler ve Galatlar döneminden kalma kalıntılar vardır. İskilip adının Asklepios = Sağlık Tanrısı adından doğduğu çeşitli eserlerde yazılmaktadır. Tac-üt Tevarih'e göre İskilip kelimesi, doğru-direkt –amud manasına gelen Yunanca (İtlus) kelimesinin değişik telaffuzundan alınarak imad şehri anlamında kullanılmıştır. İmad şehri İskilip şimdiki Bağözü mevkinde ki derenin iki yakasında kurulu bir kasaba idi. 20-30 yıl öncesine kadar burada ki bağlarda o devre ait eşya ve kalıntılar çıkmakta idi. İskilip Paflagonya kıtası içindeki yerleşim merkezlerinden birisidir.

İlçe Kastamonu iline bağlı iken 1890 (Hicri 1310) tarihinde Amasya sancağına bağlanmış bunu takiben kısa bir süre Yozgat ve Ankara sancağına bağlı kaldıktan sonra Osmancık Sungurlu Alaca Mecitözü ilçeleri ile birlikte 1921 yılında Çorum sancağına bağlanmıştır. Cumhuriyet devrinde ise 1924 yılında Çorum'un il oluşuyla birlikte İskilip de aynı ile bağlı bir ilçe olarak bu güne kadar gelmiştir.⁵ İskilip Çorum il merkezine 55 km, Ankara'ya ise 210 km uzaklıkta konumlanmaktadır. (Harita 1).

³ Fügen İLTER, *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992 , s. 145 resimler, resim 1

⁴ *Resim Kent İskilip*, T.C. Çorum Valiliği İskilip Kaymakamlığı Kültür Yayınları Mayıs 2009, s.5

⁵ Ethem ERKOÇ, *Yirmi Birinci Yüzyılda Çorum İli ve İlçeleri*, Çorum, 2001, s.100-101

Harita 1 Ankara- İskilip (210 Km), Ankara-Çorum (205Km), Çorum-İskilip (55Km)⁶

İskilip kentinin tarihsel ve bugün kısmen de mevcut olan dokusu, Prof. Kemal Ahmet ARÜ ‘nün; “Topografyadan ayrı olarak, doğal anlamda bir gayri muntazamlığa yer veren içe dönüklüğü mümkün kılan bir yaşama biçimi, eski kent dokularında durmadan tekrarlanır. Aynı düzen yamaçlarda olduğu kadar, düz arazide de görülmektedir. Bu arada çıkmaz sokak kavramı çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar. Bireysel bir topluluk mekânı yaratma gayreti hemen hemen her konutun biçimlendirilmesinde temel fikir olarak görülür. İnsanoğlunun dış dünyadaki ısı farklılıklarını, kendi meskeni içinde kendi rahatına intibak ettirmesi evi sayesinde mümkün olacaktır. Genel olarak, Türkiye de ki eski evler ve dokular daima dışarıya kapalı bir iç dünya meydana getirmişlerdir.”⁷ şeklindeki Türk Kenti tanımıyla örtüşmektedir.

Şekil 3 - İskilip Kaya Mezarları - Dikiciler Arastası

Şekil 4 – İskilip Sokak Manzarası - Ulucami

Şekil 5 - İskilip Kalesi – Redif Kışlası

⁶ http://www.iskilip.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=59
(31.05.2011)

⁷ Kemal Ahmet ARÜ, *Türk Kenti*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, Nisan 1998, s.11-12

İskilip, 2000 yılında Muğla’da gerçekleştirilen Tarihi Kentler Birliği (TKB) Meclis Toplantısı’nda, yapılan değerlendirme sonunda oybirliğiyle Tarihi Kentler Birliği’ne üye kabul edilmiştir. Bu haber belediye tarafından anonsla tüm şehre duyurulmuştur.⁸ ⁹ Kentin merkezi; camii ve lonca sistemine uygun olarak farklı meslekler için oluşturulmuş sokaklardan oluşmaktadır. Sokakların adları mesleklerin kendileri kalmamış olsa bile hala sokağın işlevini yansıtmaktadır; dikiciler, leblebiciler, mesçiler, bakırcılar, yorgancılar, semerciler, demirciler gibi...¹⁰

Sivil mimari örnekleri 2008 yılında yayımlanan Çorum Kültür Envanterinde 42 tescilli yapı olarak tespit edilmiştir.¹¹ 12.06.2009 tarihinde İskilip’te toplanan Ankara Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu uzmanlarınca yerinde yapılan incelemeler sonucunda; 2003 – 2004 – 2006 – 2008 - 2009 tarihlerinde tescil edilen ve/veya tescil kayıtlarının devam etmesine karar verilen yapılardan 25 sivil mimari örneğinin tescil kaydının kaldırılmasına diğer 64 eserin tescil kayıtlarının devamına,¹ caminin de envantere dâhil edilmesine karar verilmiştir.¹² Bahsi geçen 64 eserin; 23’ü sivil mimari örneği, 20’si çeşme, 15’i cami, 2’şer tane hamam, okul ve kaya mezarı 1’er tane ise kale ve kışladır. Tescil kararı kaldırılan yapıların bazıları mimari özelliklerini korumaktadır, bazıları ise yıkılmış ve yerini modern binalara terk etmiştir. Çalışmamızda tescil kararı devam eden ve restorasyonu yapılan sivil mimari örneklerinin fiziki durumları ve kullanımları incelenerek sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İskilip Evlerinin Özellikleri

İskilip Evlerinin mimari özellikleri sokak-bahçe, plan cephe ve yapıım sistemleri olarak incelenmiştir. Öncelikle evlerin sokak üzerindeki konumlanışlarına göre ele alınmış daha sonra plan ve cephe özellikleri bakımından tipolojileri oluşturulmuştur.

⁸<http://www.tarihiKentlerBirligi.org/icerik/haberDetay.asp?newsID=90> (31.05.2011)

⁹<http://www.arkitera.com/h1484-iskilip-tarihi-kentler-birliigi-ne-uye-oldu.html>, Tarih: 5 Mayıs 2005 Kaynak: Zaman Yazan: B. Selçuk Dokgöz (31.05.2011)

¹⁰Hülya - Ferhan YÜREKLİ, *Türk Evi Gözlemler Yorumlar*, YEM Yayın, İst., 2. Baskı Mart 2007, s 37

¹¹ *Çorum Kültür Envanteri*, Çorum İl Özel İdaresi, Çorum 2008, Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları Yayın No:3, s.401-443

¹² T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 12.06.2009 gün ve 4195 sayılı kurul kararı, Toplantı Yeri: İskilip

Şekil 6 - İskilip Sivil Mimari Örnekleri

Sokak – Ev ilişkisi: Sokaklar genellikle evlerin zemin kat hizasından geçmektedir. Evlerin girişleri sokaktan direk ya da 1-2 rıht ile olmak üzere iki şekildedir.

Bahçe – Ev ilişkisi: evler genellikle bahçesizdir. İncelenen 16 evin 6 tanesi bahçeli bunlardan 3 tanesi önce bahçe sonra ev girişlidir. Bahçe duvarları yüksektir ve sokaktan net bir şekilde ayırır. Diğer iki evin hem bahçeye hem de konuta doğrudan girişleri bulunmaktadır.

Girişler:

Evlerin girişleri genellikle üzerindedir ve çıkmalara göre farklılıklar gösterir. İkinci katta bulunan balkon ya da kat çıkmalarının ortasında ya da tam altında konumlanmıştır. Girişlerin 7 tanesi çıkmaların altında 3 tanesi ortasında 2 tanesinde orantısız olarak yer almaktadır. Diğerleri ise ticari

alan içinde kalan yapılardır çıkmalar ön cephede bulunmaktadır ve girişleri arka cephede bulunmaktadır. Topografya eğimleri sayesinde bodrum girişleri yan cepheden yine yol kotunda ya da 1-2 riht ile sağlanmaktadır.

ALTINDA			
ORTADA			
DÜZENSİZ			
ARKADA			

Tablo 1 - Çıkmalar ve Girişlerin Konumu

Plan Özellikleri:

Çalışma alanında evler genellikle üç katlıdır. Sokak eğiminin izin verdiği ve iki cephesi sokağa bakan evler B+Z+N şeklindedir. Bitişik nizam,

kot farkı bulunmayan alanda ise bodrumsuz evler Z+2Nşeklindedir. Bazı evlerin zemin katı ticari alan olarak kullanılmaktadır.

Belediye tarafından İskilip evi tarif edilirken; ‘ Toprağa, bağlara ve bahçelere bağımlı, kalabalık ailelerin yaşadığı bu evlerde, ahır, kümes, kiler, meyve ve ambar odaları, taştan oyulmuş çamaşır yıkama tekneleri, ocak, samanlık, pekmez kaynatmak veya ekmek yapmak için kullanılan farklı mekânlar bulunur.’¹³ Tanımlaması ve Sedat Hakkı Eldem’in Türk Evi Plan Tipleri kitabında belirttiği; “ Zemin kat; yerine göre depo, ahır, arabalık, samanlık ve taşlık olarak kullanılır ve zemini ekseriya, dövülmüş toprak veya taş kaplıdır.”¹⁴ tanımıyla özellikle bodrum olmayan evler örtüşmektedir.

Bodrum katı girişi ayrı olan evlerde giriş katı yaşam katı iken bodrumsuz evlerde üst kat yaşam katı olmuştur. Bu katlarda mutfak misafir odası wc bulunmaktadır. Üst katlar genellikle yatak odası katı olarak kullanılmaktadır. Evlerin çatı araları bulunmamaktadır. Genellikle çatıya ulaşımı sağlayan kapaklar bulunmaktadır.

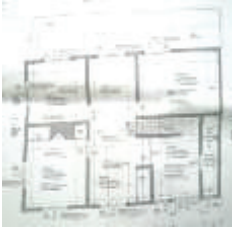

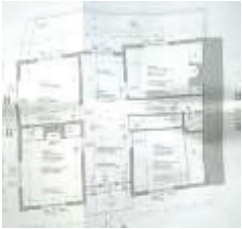

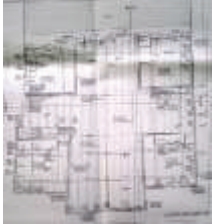

Üst katlar da genellikle evin her köşesine yerleştirilmiş büyüklükleri yaklaşık aynı olan dört oda ve bu odaları birbirine bağlayan bir sofa bulunmaktadır. Zemin katta eklemelere uğrayan sofa üst katta yalınlığı ile kendini gösterir. Sofa genellikle çıkma ile bitmiştir. Sadece bir tanesinde haremlik selamlık şeklinde çift merdivene rastlanmıştır.

Cephe Özellikleri:

Evlerin cephelerinde belirleyici özgün elemanlar giriş kapısı, balkon, kat çıkmaları, pencere, çatı kornişleri ve dekoratif süslemelerdir. Evlerin neredeyse tamamında en az bir cepheden çıkma bulunmaktadır. Çıkma bulunmayan evlerin balkonları cepheye hareketlilik katmıştır. Pencereler cephede ikili, üçlü gruplar ya da geniş kanatlı pencereler şeklindedir. Evlerin balkon ferforjeleri dikkat çekmektedir. Evlerin cepheleri çıkmalı balkonsuz, çıkmalı balkonlu ve balkonsuz olarak üç şekilde saptanmıştır.

¹³http://www.iskilip.bel.tr/index.asp?id=iskilip&kt=ev&kt_adi=TAR%DDH%DD%20%DDSK%DDL%DDP%20EVLER%DD (31.05.2011)

¹⁴ Sedat Hakkı ELDEM, *Türk Evi Plan Tipleri*, İst. Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1968 s.127

	BODRURLU EVLER	BODRUMSUZ EVLER	TİCARİ ALAN ÜSTÜ
FOTOĞRAF			
BODRUM KAT			
ZEMİN KAT			
1.KAT			
2.KAT			

Tablo 2 - Plan Tipleri

Şekil 7 - Dış Cephe Örnek ve Süslemeleri

İç Mekân Elemanları:

Evlerin kapıları, merdivenler, tavan süslemeleri, dolaplar ve ocaklar, mekân zenginliğini artırmaktadır. Türk evi odasının sedir, ocaklık, dolap, yüklük, lambalık gibi özelliklerine sahiptir.

Şekil 8 - İç Mekân Süslemeleri

Yapım Sistemleri

Evlerin tamamı yarı kâgir sistemde inşa edilmiştir. Bodrum katlar; yığma ya da taş, üst katlar ahşap iskelet sistemindedir. Bodrum bulunmayan evlerde giriş kapısının yaklaşık yarısına kadar taş örgüye rastlanmaktadır.

Şekil 9 – İskilip Evleri Yapım Sistemleri

Sonuçlar Ve Tartışmalar

Kültürel sürekliliğin en önemli mirası evlerdir. Ev mimarisi kuşaklar arasında kültür köprüleri oluşturmaktadır. İskilip evlerinin Türk Evi karakterlerini taşıdığı ve kendine özgü sergilediği görülmüştür.

İskilip de yapılan saptamalar ve analizler sonucunda şu sonuçlar çıkarılmıştır.

- Ev sahiplerinin şehri terk etmesi ve evlerin alt gelir grubuna hitap eder hale gelmesi evlerde tahribata neden olmuştur.

- Restorasyon çalışmaları yapılan evlerin özgünlüklerine bağlı kalarak kültür mirası oldukları saptanmıştır.
- Evlerin sokaklara çıkmaları sokaklara hareket katmıştır.
- Cephelerde ve iç mekânda süslemeler dikkat çekmektedir.
- Kat sayıları hepsinde üç olmaktadır.
- Halk restorasyon sonrası yapılan işi beğense de kendi evinin tescil almasını istemiyor.
- Evlerin kullanım amacı bir ev dışında değişmemiştir.
- Kendi haline terk edilmiş olanların en kısa zamanda strüktürel desteğe ihtiyacı vardır.

Kent turizmine katkı sağlayan günümüze kadar korunmuş loca sistemindeki çarşının sivil mimari örnekleriyle desteklenerek bir bütün olarak korunması gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi

Yrd.Doç.Dr. Fikret MAZI, “Tarihi Çevrenin Korunmasında Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Etkisi “ *Mevzuat Dergisi*, Haziran 2009, sayı:138

Fügen İLTER, *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992 , s. 145 resimler, resim 1

Resim Kent İskilip,T.C. Çorum Valiliği İskilip Kaymakamlığı Kültür Yayınları Mayıs 2009, s.5

Ethem ERKOÇ, *Yirmi Birinci Yüzyılda Çorum İli ve İlçeleri*, Çorum, 2001, s.100-101

http://www.iskilip.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=59 (31.05.2011)

Kemal Ahmet ARÜ, *Türk Kenti*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, Nisan 1998, s.11-12

<http://www.tarihkentlerbirliği.org/icerik/haberDetay.asp?newsID=90> (31.05.2011)

<http://www.arkitera.com/h1484-iskilip-tarihi-kentler-birliği-ne-uye-oldu.html>, Tarih: 5 Mayıs 2005 Kaynak: Zaman Yazan: B. Selçuk Dokgöz (31.05.2011)

Hülya - Ferhan YÜREKLİ, *Türk Evi Gözlemler Yorumlar*, YEM Yayın, İst.,2. Baskı Mart 2007, s 37

Çorum Kültür Envanteri, Çorum İl Özel İdaresi, Çorum 2008, Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları Yayın No:3, s.401-443

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 12.06.2009 gün ve 4195 sayılı kurul kararı, Toplantı Yeri: İskilip

http://www.iskilip.bel.tr/index.asp?id=iskilip&kt=ev&kt_adi=TAR%DDH%DD%20%DDSK%DDL%DDP%20EVLER%DD (31.05.2011)

Sedat Hakkı ELDEM, *Türk Evi Plan Tipleri*, İst. Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1968 s.127

RESMÎ-I KAYSERÎ SEYAHATNÂMESİ'NDE ÇORUM VE ÇEVRESİNE AİT BİLGİLER

Muhittin ELİAÇIK¹

Özet

Çeşitli gayelerle yapılan gezi veya görevlerde yazılan eserler seyahatnâme adı ile bilinmekte olup bu eserler başta edebiyat, tarih ve sosyoloji olmak üzere tüm bilim dalları için mühim bilgiler ihtiva etmektedir. Görülen yerin iklimi, insanı, tarihi eserleri, yapıları vs. ayrıntıları hakkında önemli bilgiler verilen bu eserlerde geçmişte varken, hâlen mevcut olmayan birçok yapı veya kurumdan haberdar olunmaktadır. Türk edebiyatında yazılmış seyahatnâmelerin en önemlisi Evliya Çelebi'nin eseri olup daha başka birçok seyahatnâme bulunmaktadır. Osmanlı'da yazılmış seyahatnamelerden birisi de 18. yüzyıla ait Resmî-i Kayserî Seyahatnamesi olup, adı kaynaklarda geçmeyen bu eser, şairliği de bulunan bir kâtip tarafından kaleme alınmıştır. Bu seyahatnâmenin yazarı, görevi gereği defalarca kabile ile seyahatlere çıkmış ve bu seyahatlerde gördüğü yerleri seyahatnâme mahiyetindeki özel defterine kaydetmiştir.

Anahtar kelimeler: Seyahatnâme, Resmî-i Kayserî, Çorum.

---

¹ Prof.Dr. Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Giriş

Çeşitli amaçlarla gerçekleşen seyahat, görev veya seferlerde yazılan eserlere genel olarak seyahatnâme veya sefâretrnâme (sefernâme) denilmektedir. Edebiyat, tarih, sosyoloji başta olmak üzere bütün bilim dalları açısından önemli bilgi ve belgeler içeren bu eserlerde gidilip görülen coğrafyanın birçok özelliği ortaya konulmaktadır. Türk edebiyatında belli başlı seyahatnâmeler arasında: Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın *Acâibü'l-Letâif*'i, Pirî Reis'in *Kitab-ı Bahriyye*'si, Seydi Ali Reis'in *Mir'atü'l-Memâlik ve Kitâbü'l-muhît fi-ilmî'l-eflâk ve'l-ebhur*'u, Babür Şah'ın *Babürnâme*'si, Trabzonlu Âşık Mehmet Çelebi'nin *Menâziru'l-Avâlim*'i, Evliya Çelebi *Seyahatnâme*'si, Kâtip Çelebi'nin *Cihannümâ ve Tuhfetü'l-kibâr fi-esfâri'l-bihâr*'ı, Süleyman Ağa ve Keçecizade İzzet Molla'nın esarete yazılan eserleri, hac yolculuklarında yazılan Nâbî'nin *Tuhfetü'l-Haremeyn*'i, Mehmet Edîb'in *Menâsiku'l-Hacc*'ı ile sefaretnâmelerden Almanya, Avusturya, İtalya, Fransa, İspanya, Rusya, İran vs. ülkelere gönderilen elçilerce yazılan sefaretnâmeler sayılabilir.² Osmanlı'da kaleme alınmış bir seyahatnâme de kaynaklarda adına rastlanmayan, 18. yüzyıla ait Resmî-i Kayserî adlı şairliği de bulunan bir kâtip tarafından kaleme alınmış eser olup, bu eserin yazarı defalarca kafil ile seferlere çıkmış ve gördüğü yerleri seyahatnâme mahiyetindeki özel defterine kaydetmiştir.

Resmî-i Kayserî ve Seyahatnâmesi

Bu eser, Osmanlı'da Lale Devri yıllarında, bir paşanın maiyetinde kâtiplik veya muaşşirlik, câbîlik³ gibi bir görev yapan Kayserili Resmî adlı bir kimse tarafından kaydedilmiş bilgi ve notlardan oluşmaktadır. 215 yaprak olan defterin⁴ ilk 145 yaprağında şiirler, diğer 70 yaprağında ise seyahatnâme bilgileri vardır. Yazarın adı, görevinden dolayı “Resmî” olarak kaydedilmiş ise de defterin herhangi bir yerinde bu kimliğine ait kayıt yoktur. Yazar, defterin 150b yaprağının kenarında doğum tarihini: “Velâdetimiz târihi: 2 Muharrem 1084/19 Nisan 1673” olarak vermiştir. Defterin bazı sayfalarında çeşitli kalelerin fethi ve mukataa tertibinden bahsedilmesi yazarın seferdeki bir paşanın maiyetinde yazıcı ve vergi işleriyle görevli bir kimse olduğunu açıkça göstermektedir.⁵ Defterin en sonunda geçen: “Basradan geldükden sonra 1127/1715 senesinde Kuşçu ağasına

² Bâki Asiltürk, *Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler*, Turkish Studies, V.4/1-I, Winter 2009, s.911-995.

³ *Câbî*:Eskiden vakıf gelirlerini ve zekâtları toplayan tahsildar. *Muaşşir*, Aşar memuru.

⁴ Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 4277/2.

⁵ *İşbu gece ki mübârek Ramazân-ı şerîfün bayram gecesidür Pazarertesi gecesidür 1119 bayramdur yatsuyu kıldukdan sonra paşa efendimizün mehterhânesini fasl iderken...vrk. 150a.*

yazıcı olup gezdiğimizizde gördüğümüz kasaba ve şehirler bunlardır ki...” ifadesinden yazarın mesleği açıkça belli olmaktadır. Bu defter hem bir seyahatnâme, hem bir şiir mecmuası, hem de bir kronolojik kayıt defteridir. Yazarın adı, sadece işinden dolayı *Resmî* olarak kaydedilmiş ise de, yazarın kendisi veya bir yakınca çeşitli tarihlerde defterin kenarlarına yazılmış birtakım notlarda kendisi, ailesi, memleketi vs. hakkında birçok ayrıntı ortaya konulmuş, eş ve çocuklarının sayılarıyla adları, doğum ve ölüm tarihleri, evlendikleri gün ve saat dahi kaydedilmiştir. Bu bilgilerin defterin kenarlarında olması bunların sonradan yazarın bir yakınca yazıldığına işaret edebilirse de, hem hattın aynılığı, hem de kayıt tarihlerinin birbirine çok yakın oluşu bu kayıtların da yazara ait olduğunu ortaya koymaktadır. Böyle olmakla beraber kenarlara bir yakınca epey sonra yazılan bilgiler de vardır. Defterin ilk bölümünde şiirlerin bulunması ve yazarın bazı sayfalarda kendi şiirlerini de vermesi bu defterin usta bir şair tarafından düzenlendiğini göstermektedir. Defterin 146a yaprağındaki şu nottan yazarın şair olduğu açıkça anlaşılmaktadır:

“Râmî Mehmed Paşa vezir oldukda söyledüğümüz târîhdir:

Gün gibi burc-ı şerefden tulû’ itdi zemîn üzere

Ziyâlandı kamu ‘âlem eger Rûmî eger Şâmî (1703)”

Ayrıca, çeşitli tarihlerde vuku bulan afet ve depremler de ayrıntılı olarak kaydedilmiş, hatta o sırada oluşan kıtlık ve pahalılık da ortaya çıkan fiyatlarla birlikte açıklanmıştır. Eserde Kayseri’den itibaren gidilen yerler numara verilmek suretiyle sırayla anlatılmıştır. Kayseri’den sonra Kırşehir, Engüri, Ayaş, Beypazarı, Torbalı, Taraklı, Geyve, Sabancı, İzminid, Gekbüze, Kartal, Üsküdar, İslambol vd. şeklinde gidiş ve dönüş yönünde toplam 120 yer anlatılmıştır. Bu yerlerin bazısı 20 sayfa iken, bazısı sadece tek satırda kalmıştır. Yazarın seferlere kabile ile gittiği varak 205b’de geçen: *“Adamlarımızın iki yüz kadarı helâk oldılar bâkî kalanlar hastalıktan iki sene mikdârı kurtulmadılar sonra biraz alışdılar. Basrada tamâm dört sene sâkin olduk.”* ifadelerinden anlaşılmaktadır. Defterin 214a yaprağında yazarın görevi ve son gezdiği yerler şöyle açıklanmıştır: *“Basradan geldükden sonra 1137/1725 senesinde Kuşçu ağasına yazıcı olup gezdiğimizizde gördüğümüz kasaba ve şehirler bunlardır ki zikr olunur: Adana Sis Misis Tarsus Karaman Karaağaç Yalvaç Seydişehir Beğşehir Konya Aksaray Niğde Bor”*

Defterde Çorum ve çevresine ait bilgiler

En çok sayfanın İstanbul’a ayrıldığı defterde, Anadolu’da da birçok yerleşim yeri anlatılmış ve bunlar arasında Çorum ve çevresi de yer almıştır. Çorum ve çevresi, Kuzey Anadolu hattıyla batıdan doğuya dönüşte görülüp

anlatılan bir bölgedir. Bu hatta sırasıyla 68. Kasaba-i Handek, 69. Kasaba-i Bolu, 70. Kasaba-i Bayındır maa Çerkeş, 71. Medîne-i Tosya, 72. Kasaba-i Osmancık, 73. Medîne-i Amasiyye, 74. Kasaba-i İrek, 75. Kasaba-i Niksar, 76. Kasaba-i Karahisâr-ı Şarkî anlatılmıştır. Eserde Çorum ve çevresine ait sadece Osmancık’tan geçilmiş olup, bu da İstanbul’dan doğuya giden yolun güzergahından dolayıdır. Bu güzergah bugün de yaklaşık aynı olup, İskilip ve Çorum daha güneyde kaldıklarından uğranılmadan geçilmektedir. Bayındır, Çerkeş, Tosya, Amasya ve Karahisâr-ı Şarkî (Şebinkarahisar) Çorum’a epey uzakta olup bugün Çorum il sınırları içinde bulunmadıklarından geriye Çorum’a ait sadece 171b yaprağında anlatılan Osmancık kalmakta, ayrıca Çorum’un Kargı ilçesine bağlı Hacıhamza da Tosya anlatılırken kısaca bahsedildiğinden Çorum’la ilgili bir yer olarak görülmektedir. Öte yandan bugün Çorum’a bağlı olmasa da hem içinde Hacı Hamza’nın anlatılması hem de İskilip’e yakın bir mesafede bulunması (70 km) sebebiyle burada Osmancıkla birlikte Tosya ile ilgili verilmiş bilgiler de aktarılacaktır:

71- Medîne-i Tosya

Bu şehir bir derin çukurun içinde aynıyla mezara benzer üstüne varmayınca görünmez, güzel şehrdir. Güzel camileri ve güzel kebir hanları ve acâyib çarşusu vardır. Her ne murâad olursa bulunur, güzel bağları vardır meyve ganîmdir ve ucuzluktur ve güzel köyleri var. Bundan kalkan HacıHamzaya konar bir ıssız handır bir ormanlı dağın dibinde köylerden geçinir.

72- Kasaba-i Osmancık:

Bu bir sahranın ortasında Hak ta’âlâ bir kaya halk etmiş anı bir metîn kal’a yapmışlar kasaba anın dibindedir çarşusu ve hanları ve câmi’leri mükellef her ne murâad olursa bulunur ucuzluktur. Ve Sivasdan Kayseriden berü gelen Kızılırmak buna uğrar ırmağın üzerine dolablı altı yedi değirmen yapmışlar unları anda öğünür ve evlerin çoğu bu ırmağın kenarındadır ve âl-i Osmân ibtidâ bundan hurûc eylemiştir. Ve ekin sâhibin hâline göre ve köyleri hâline göre.

Sonuç

Bu bildiride incelenen seyahatnâme, bir paşanın maiyetinde görevli bir şair ve kâtip tarafından tutulmuş kişisel bir defterde bulunmakta olup, kütüphane kataloğunda Resmî-i Kayserî Seyahatnâmesi diye kayıtlıdır. Bu defterde Çorum ve çevresine dair verilen bilgiler 300 yıl öncesini ortaya koymaktadır. 300 yıl öncesinde İstanbul’dan Doğu’ya dönüşte Çorum civarında Tosya-Hacıhamza-Osmancık-Amasya-İrek-Niksar-Şebinkarahisar hattı izlenmekteydi. Defterde bu hatta yer alan Merzifon, Suluova, Erbaa gibi önemli yerlerin neden anlatılmadığı kesin olarak bilinmemekle beraber,

yazarın bir paşanın maiyetinde görevli bir kâtip olmasından dolayı ancak paşanın konakladığı yerleri görüp anlatma imkanı bulabildiği de açıktır. Çorum, İstanbul’dan Erzurum’a gidiş güzergahında yer almadığından uğranılıp anlatılmamıştır. Eserde verilen bilgilere göre Tosya derin bir çukurun içinde tıpkı mezar gibi olup üstüne varılmayınca görünmemektedir. Güzel camileri, büyük hanları, acayip çarşısı olup istenilen her şey bulunur. Güzel köyleri ve bağları olup bol ve ucuz meyveleri vardır. Buradan sonra gelinen Hacı Hamza ormanlı bir dağın dibinde ıssız bir handır ve burası köylerden geçinir. Osmancık ise, bir ovanın ortasında duran sağlam bir kayadan yapılmış kalesiyle tanınır ve bu kasaba da bu kalenin dibindedir. Çarşı, han ve camileri mükemmel olup istenilen her şey bulunur ve ucuzdur. Sivas ve Kayseri’den beri gelen Kızılırmak buraya uğrar ve bu ırmağın üzerine dolaplı 6-7 değirmen yapılmış olup unlar burada öğütülür; evlerin çoğu da bu ırmağın kenarındadır. Osmanoğulları ilkin buradan zuhur etmiştir. Burasının ekini sahibinin hâline göre, köyleri de yine hâline göredir.

Kaynakça

Asiltürk, Bâki, “Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler”, Turkish Studies, 4/1-I, Winter (2009), s.911-995.

Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yay., 3 cilt, İstanbul, 1972-1975.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Hz.Z.Danışman), Zuhuri Danışman Yayınları, İstanbul. 1969.

Resmî-i Kayserî Seyahatnâmesi, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 4277/2.

Şemseddin Sami, *Kamusu'l-a'lâm*, 6 cilt, İstanbul 1306-1316.

İSKİLİP HALK EĞİTİMİ MERKEZİNDE AÇILAN EL SANATLARI KURSLARININ YÖRENİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİNE KATKILARI

Begül ÖZKOCA¹
Filiz Nurhan ÖLMEZ²

Özet

Değişen ve hızla gelişen dünyamızda, yaşadığımız yüzyılda başarıyı yakalamak, kolaylıkla bilgiye ulaşmak, farkındalık yaratmak, sürdürülebilir olmak, rekabete, teknolojiye ayak uydurmak ve inovatif yaklaşımlar oldukça önem kazanmaktadır. Ülkemizde bilgi ve beceri, örgün eğitim yoluyla bireylere ancak belli bir yaşa kadar aktarılabilir. İnsanoğlu ömrünü, doğumundan ölüme kadar öğrenmekle geçirmektedir. Bizi biz yapan kültürümüzün nesiller boyu yaşatılması, korunması, gelecek kuşaklara taşınması ve merak uyandırması için yaşam boyu öğrenmenin yaygınlaştırılması gerekliliği kabul görmektedir. Bu nedenle Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulları'nın Milli Eğitimdeki yeri ve önemi giderek artmaktadır. Yaşam boyu öğrenme bilincini geliştirmek ve her yaşta her kesime yönelik eğitim olanakları sağlamak görevini üstlenen Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulları'nın bünyesinde, temeli üretkenliğe dayanan el sanatları kursları açılmaktadır. Bu merkezlere en güzel örneklerden biride 1970 yılında faaliyete başlamış olan İskilip Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'dur. Kurulduğu günden bu yana bünyesinde ustalar, usta öğreticiler, çıraklar, kalfalar yetiştiren ve daha birçok alana insan iş gücü sağlamayı temel alan bu kurum yıl içerisinde hiç de azımsanmayacak oranda üretim yapmaktadır. Kurum bünyesinde her yıl değişen çizgisiyle el sanatları kursları hem geleneksel olanı yaşatarak, sonraki kuşaklara aktarmakta hem de çağın gereksinimi modern tasarımları uygulayarak üretimler yapmaktadır. İskilip Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu; ayakkabı atölyesi, mobilya atölyesi, sepet-hasıp örücülüğü atölyesi, ağaç oymacılığı ve sedef kakama atölyesi, deri giyim ve çanta atölyesi ve diğer atölyeleri ile mesleki ve teknik kurslar vermekte işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu çırak, kalfa ve ustaların yetiştirilmesi de sağlanmaktadır. Bu bildiride İskilip Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulunda açılan el sanatları kursları irdelenmiştir. Kullanılan araç-gereçler, uygulanan geleneksel ve modern teknikler belirlenmiş usta öğreticiler ve

¹ Öğr.Gör., İskilip MYO Teknik Programlar Bölümü Geleneksel El Sanatları Programı, İskilip-Çorum kayragoktug@hotmail.com

² Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta, filizolmez@sdu.edu.tr

mezun kursiyerler bağlamında yöreye kazandırılan meslek erbabı sayısı ve niteliği incelenmiş, ürünler fotoğraflarla belgelendirilmiş ve pazarlanma durumları ortaya konulmuştur.

1.GİRİŞ

Çocuk, genç ve yetişkin bireylerin zamanlarını kaliteli değerlendirmeleri ve ekonomik verimliliklerini artıracak bilgi ve becerileri kazandıkları ortamların başında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak, il ve ilçelerde uzun zamandır faaliyet gösteren kurumların başında Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulları gelmektedir. Bu kurumlarda eğitimin temel amacı; bireylere örgün eğitim yoluyla edinemediği kazanımları sağlamak, mesleki anlamda destek vermek, değişen eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktır. Ayrıca yaşam boyu öğrenme anlayışıyla eşit fırsatlar sunmak, farklılaşan toplumsal ve ekonomik rollere ayak uydurmalarını ve bu bilgi ve becerileri kendi yaşamlarında hayata geçirmeleri amaçlanmaktadır. İskilip Halk Eğitim Merkezinde de bugüne kadar açılan kurslar arasında da ayakkabı, sepet-hasır örücülüğü, ağaç oymacılığı ve sedef kakma, el ve makine nakışları gibi mesleki ve teknik kurslar yer almaktadır. Bu kurslar, yörenin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağlarken, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu çırak, kalfa ve ustaların yetiştirilmesine de ortam hazırlamaktadır.

2.İSKİLİP HALK EĞİTİMİ MERKEZİNDE AÇILAN EL SANATLARI KURSLARI

2.1.Ağaç Oymacılığı Kursu

İskilip Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu günümüzün değişen ihtiyaçlarını karşılamak ve geleneksel sanatlarımızın da yaşatılması için her yıl değişen kurs yelpazesıyla el sanatlarına katkılar sağlamaktadır. Geniş kapsamlı olarak faaliyet gösteren ağaç oyma atölyesinde üç usta öğretici ve 25 öğrenci eğitim almaktadır. Kışın öğrenci sayısı yaza oranda düşmektedir. Çeşitli teknik liselerden ve Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksekokulundan öğrenciler yazın staj yapmakta ve çeşitli tekniklerle ürünler üretmektedirler. Bu ürünlerin başında; çeyiz sandıkları, rahleler, sehpa takımları, mücevher kutuları, süs eşyaları ve mutfak gereçleri olmak üzere geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Şekil 5.’de yer alan şekerlik gibi küçük ebatlı ürünlerin yanı sıra şekil 4’ yer alan büyük ebatlı kapılarda oyulmaktadır. Bu ürünlerin üzerine çeşitli tekniklerde süslemeler yapılmaktadır. Ağaç oymacılığı eğitiminde en çok kullanılan teknikler derin ve yüzeysel oymadır. Genellikle Maraş işi, Osmanlı ve Selçuklu teknikleri kullanılmaktadır. Geleneksel motiflerle süslenenlere Osmanlı, geometrik

motiflerle süslenenlere ise Selçuklu isimleri verilmektedir. Geleneksel tarzda üretilen ürünlerin yanı sıra ustaların kendi stillerini yansıttıkları farklı malzemelerle çeşitlilik kazanan ceviz üzerine gül kaplama tekniği ve dekopa oyma tekniği de kullanılmaktadır. Genellikle ham madde olarak ceviz ve kayın ağacı kullanılmaktadır. Malzeme temini çevre illerden Kastamonu ve Tosya’dan sağlanmaktadır. Kullanılan malzemeler çeşitlidir; şerit testere makinesi, planya, titreşimli zımpara, çark taşı, dekupaj testere, el frezesi, el breysi, telkari keski, düz ağız ıskarpela, pürmüz, küçük tüp, çekiç aspiratör, cetvel, çeşitli desen kâğıtlarıdır. Çeşitli yıllarda eğitime alınmış birçok kursiyer yakın illerde kendilerine ait atölyeler kurmuş ve üretime devam etmektedirler.

Ağaç oyma kurslarında günlük kullanıma yönelik ve ayrıca süs eşyası olarak birçok ürün üretilmektedir. Bu ürünler Türkiye'nin birçok şehrinde hediyelik eşya satan mağazaya pazarlanmaktadır. Ayrıca eğitim merkezinin teşhir salonunda satışa sunulmaktadır. İlçe ve çevre köylerden bu kursa katılım oldukça fazladır. Bunun en büyük nedenlerinden biri alınan eğitimle iş olanağı sağlanmasıdır. Ahşap atölyesinde eğitim alan 438 kişi Bursa İnegöl ağaç işleri ve mobilya atölyelerine, 269 kişi Ankara Siteler ağaç işleri ve mobilya atölyelerine, 62 kişi Çorum ağaç işleri ve mobilya atölyelerine ve 41 kişi İskilip ağaç işleri ve mobilya atölyelerine yerleştirilerek istihdamları sağlanmıştır.

Şekil 1.2. Ağaç oyma atölyesi

Şekil 3. Ağaç oyma sandık

Şekil 4. Ağaç oyma kapı

Şekil 5. Ağaç oyma şekerlik

Şekil 6. Ağaç oyma sandık

Şekil 7. Ağaç oyma baharatlık

Şekil 8. Ağaç oyma mücevher sandığı

2.2.Sepet-Hasır Örücülüğü Kursu

Doğada kendiliğinden yetişen ya da kültüre alınmış bazı bitkilerin saplarını, soyulmuş ya da kabuklu ince dallarını ve yapraklarını doğrudan doğruya; kalın dallarını ise boyuna yarıp uzun levhalar haline getirdikten sonra çeşitli biçimlerde örme ve değiştirme işlemine “bitkisel örücülük “ denir (Kayabaşı, Erdoğan, Söylemezoğlu,2011). Bitkisel ürünlerden örülerek yapılan ürünler her mevsim tarımsal ürünlerin saklanması, mobilyacılık alanlarında, süs eşyası ve kullanım eşyası yapımında yaygın olarak kullanılır. Sepet hasır örücülüğü kursunda üretilen ürünler geleneksel olanın yanı sıra modern tarzda üretilen çeşitlerde yer almaktadır. Bunlara örnek mutfak gereçleri, çeşitli yük sepetleri, bahçe mobilyaları, arıcılıkta kullanılan kovanlar, süs eşyaları gibi çeşitlenmektedir. Kullanılan ürünlerin hammaddeleri çevre il, ilçe ve köylerden temin edilmekte kursiyerlerle birlikte işlenmektedir. Genelde ıhlamur, çam, söğüt, fındık, çavdar, buğday, meşe ve ceviz ağacı tercih edilmektedir. Sepet hasır örücülüğü yapımında kullanılan malzemeler; bıçak, bıçkı, metre, makas, bağ makası, ıslatma teknesi, biz, ağaç şeritleri, kesici ve delicilerdir. Üretilen ürünler Ankara Sitelere, çevre köy il ve ilçelere, turistik yerlere satılmaktadır. Elde edilen ürünlerin satışı ile kursiyerlere döner sermaye yolu ile ekonomik anlamda katkı sağlamaktadırlar.

Şekil 7.8. Sepet-hasır örücülüğü atölyesi

Şekil 9. Hasırsepetler

Şekil 10. Hasır tabure

Şekil 10. Hasır tabure takımı Şekil 11. Hasır bahçe takımı

2.3.Sedef Kakma Kursu

Sedef kakma atölyesi ahşap oyma atölyesi ile ortak çalışan bir atölyedir. Dört usta ve 23 öğrenci ile birçok ürün üretilmekte ve ustalar bu atölyede eğitim almaktadır. Sedef kakma atölyesinde ürün yapım aşamasında çeşitli malzemeler kullanılmaktadır. Bunlar; tatlı su midyesi, pirinç tel, zeytin yağ, kezzap, gomalak cila, pamuk, zımpara, yan tırnak makası, dolgu macunu, gözlük, maske, cetvel, üstübü, desen kâğıtları olmak üzere çeşitlidir. Sedefleme işlemi çeşitli işlem basamaklarından oluşmaktadır. Tasarımı yapılacak malzeme ahşap atölyesinde şekillendikten sonra sedefleme bölümünde öncelikle desenleri çizilmekte daha sonra oyulmakta, tel kakma işlemi yapıldıktan sonra sedef, oyulan bölüme yapıştırılmakta, yakma ve cilalama işlemi ile üretim süreci son bulmaktadır. Üretilen ürünler ise oldukça çeşitlidir çeyiz sandığı, mutfak gereçleri, hançer, tavla, sehpa takımları, koltuklar ve birçok çeşitli süs eşyaları olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Kursa katılan kursiyerlerin yaş aralığı 10-45

yaş aralığındadır. İlçede eğitim faaliyetini sürdüren çeşitli teknik liselerden ve Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksek Okulu Geleneksel El Sanatları öğrencileri ayrıca bu kursta staj yapma imkânı bulmaktadır. Daha iyi eğitim vermek için her yıl kendilerini geliştiren, yenileyen kurs usta ve kalfaları, 2007 yılında Gaziantep ilinde kullanılan yöntemleri, kullanılan malzemelerin özellikleri hakkında geniş çaplı eğitim almışlardır. Üretilen ürünler çeşitli lüks mağazalarda, turistik yerlerde ve eğitim merkezinin teşhir salonunda (şekil 11) satışa sunulmakta ve kursiyerlere döner sermaye ile ekonomik olarak katkı sağlamaktadır.

Şekil 11. Sedef kakma teşhir salonu Şekil 12. Sedef kakma mücevher sandığı

Şekil 13. Sedef kakma rahle Şekil 14. Sedef kakmamücevher sandığı

2.4. Geleneksel El Nakışları Kursu

Türk süsleme sanatının önemli bir bölümünü işlemler alır. Dokuma ve deri üzerine iğne ile çeşitli cins ve renkteki ipliklerle yapılan süslemeye işleme denir (Fenercioğlu, 1973). İskilip Halk Eğitim Ve Akşam Sanat

Okulun’ da halka hizmet veren kursların arasında el nakışları ve makine nakışları kursları da yer almaktadır. Geleneksel el nakışları kurslarına genelde ev hanımları ve genç kızlar katılmaktadır. Kurs kapsamında çeşitli ürünler üretilmektedir ve çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Basit nakış iğneleri, elde Türk işi, hesap işi, kurdele nakışı ve pul boncuk işleri teknikleri kullanılarak birçok ürün yapılmaktadır. Kullanılan malzemeler çeşitlidir; ütü, ütü masası, çizim masaları, dikiş makineleri, piko makineleri, overlok makineleri, pamuk ve naylon iplikler, çeşitli boylarda iğneler, makas, desenler, çeşitli kumaşlar ve kasnaktır. Yapılan ürünler; salon takımları, pike takımları, çeyizlik ürünlerin yanı sıra tablo ve tepsi örtüleridir. Yıllara göre kursiyer sayısı her yıl farklılık göstermektedir. 2012 yılında 28 kursiyer, 2013 yılında 35 kişi ve 2014 yılında ise 48 kişiye ulaşmıştır. Her yıl katılımcı sayısı artarak devam eden nakış kursları değişen yaş aralığındadır. Kursa katılan kursiyerlerin yaş aralığı 15-65 yaş aralığındadır. Kursa katılım amacının başında kişisel gelişim ve aile ekonomisine katkıda sağlamak gelmektedir. Kursiyerler ayrıca dışarıdan siparişle iş yapabilmekte ve yılsonunda açılan sergide satış imkânı sağlanmaktadır.

Şekil 15. Nakış atölyesi

Şekil 16. Bohça

Şekil 17. Havlu-bohça takımı

Şekil 18. Misafir odası takımı

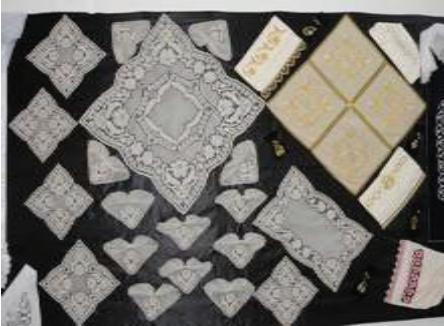
Şekil 19. Mutfak takımı

Şekil 20. Misafir odası takımı

2.5. Makine Nakışları Kursu

Bu kurs kapsamında kullanılan en önemli araç gereç nakış makinasıdır. Halk eğitim ve akşam sanat okulu az sayıda makineye sahip olduğundan dolayı, kursiyerler bir makinada üç yada beş kişi aynı anda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle ve el nakışları kurslarına olan ilgiden dolayı kursiyer sayısında yıllar bazında üç yıl içerisinde düşüş görülmüştür. Kursta katılan kursiyerlerin yaş aralığı 15-65 yaş aralığındadır. Makine nakışları kursunda üretilen ürünlerde geleneksel tarzda beyaz iş, kum iğnesi, Türk işi ve ajur teknikleri kullanılmaktadır. Araç gereçlerde çeşitlidir; on adet beyaz iş makinesi, iki adet piko makinesi, iki adet overlok makinesi, ütü, ütü masası, çizim masaları, pamuk ve naylon iplikler, çeşitli boylarda iğneler, makas, desenler, çeşitli kumaşlar ve kasnak kullanılmaktadır. Üretilen ürünlerde çeşitlidir; salon takımları, seccade, pike takımları ve bohça havlu takımlarıdır. Kursiyerler yaptıkları ürünleri yılsonunda açılan sergide satışa sunmaktalar ve çeşitli çeyizlik eşya satan mağazalara siparişle iş yapabilmektedirler. Böylelikle aile ekonomisine katkı sağlamaktadırlar.

Şekil 21. Misafir odası takımı

Şekil 22. Misafir odası takımı

Şekil 23. Misafir odası takımı

Şekil 24. Misafir odası takımı

2.6.İğne Oyası Kursu

İğne oyası Anadolu'nun hemen her bölgesinde yapılmakta olup kullanılan iplikler, motiflerin şekillendirilmesi, kumaşa uygulanması, renklendirilmesi bakımından bazı farklılıklar gösterilmektedir. Anadolu'da geleneksel kültürün sözsüz anlatım aracı olan oyalar çeyiz geleneğinin de vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır (Ortaç. 1997) günümüzde unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarımızdan iğne oyası, halk eğitim merkezinde son iki yıldır aktif olarak açılan el sanatları kurslarından. Her geçen gün kursiyer sayısında artış görülmektedir. İlk sene 25 kursiyere sahipken ikinci sene 47 kişiye ulaşmıştır. Kursa katılan kursiyerlerin yaş aralığı 15-65 yaş aralığındadır. Üretilen iğne oyası motiflerinde zürafa tekniği, kirpik tekniği, düz kaya ters kaya ve bülbül türküsü teknikleri kullanılmaktadır. Üretilen ürünler arasında oda takımları, yemeni, fular, havlu uçları, bohça takımları ve modern tarzda takı yapımında iğne oyası yapılmaktadır. Kullanılan malzemelerde çeşitlidir; farklı ebatlarda iğneler, renkli pamuk ve naylon iplerdir. Kursiyerler üretilen iğne oyalarını takı aparatlarıyla birleştirip farklı kullanım alanlarına uyarlayarak bu sanatı yaşatmaya çalışmaktadırlar.

Şekil 25. Misafir odası takımı

Şekil 26. Oyaly yazmalar

2.7.Dericilik Kursu

Bu iş kolunda çeşitli hayvanlardan sağlanan deri çeşitli işlemlerden geçirilmekte de başka deyişle tabaklanmakta, kazınmakta böylece hazırlandıktan sonra işlenmektedir(Barıştı,2005). İskilip Halk Eğitim Merkezinde deri iki farklı şekilde kullanılmaktadır. Verilen kurs ve eğitimler incelendiğinde ayakkabı ve deri giyim eşyası olarak iki başlıkta toplanmaktadır. Ayakkabıcılığın kendi atölyesi bulunmakta ve burada üretilen ürünler; eğitim kurumlarına, köy korucularına, valiliklere, yatılı ilköğretim bölge okullarına, askeriye ve özel sipariş üzerine çeşitli ayakkabıcılara satış yapılmaktadır. Üretilen ürünlerin ham maddesi olan deri İstanbul’dan hazır olarak temin edilmekte ve koyun, kuzu derisi tercih edilmektedir. Bu kursta üretilen ayakkabı çeşitleri kullanılan malzemeye göre değişen fiyat aralığındadır. Bunlar kösele taban ya da hazır taban olarak farklılık göstermektedir. Ayakkabı üretim aşamasında çeşitli malzemeler kullanılmaktadır; deri, taban astarı, çivi, yapıştırıcı, potluk, bıçak, dikiş makinesi, ökçe, ökçe lastiği, meşin, freze makinesi, kösele veya hazır tabandır. Atölyede eğitim alan kursiyerler İstanbul’da farklı fabrikalarda, ilçenin dışında kurulu olan Greyder ayakkabı fabrikasında çalışmakta bazı kursiyerler ise kendi atölyesini kurmuşlardır.

Deri atölyesinin de ise konusun da uzman usta öğreticiler rehberliğinde çeşitli deri giyim eşyaları üretilmektedir. Üretim esnasında kullanılan malzemeler çeşitlidir; deri, traş makinası, eye, muşta, maşat, dikiş makinesi, mezura, makas, çeşitli kalıplardır. Üretilen ürünler arasında; mont, çanta kemer ve cüzdan yer alır. Dönem dönem ev hanımlarına yönelik olarak açılan deri mont kurslarında boş iş gücü değerlendirilmekte ve aile ekonomisine katkı sağlanmaktadır. Hammadde temini İstanbul’dan sağlanmakta olup hakiki derinin yanında ucuz suni derilerde kullanılmaktadır. Şekil 33. ve 34.’deki montlar hakiki deriden üretilmiş örnekler ise de şekil 35. ve 36’daki bayan çantalar ise suni deriden üretilmiştir. Yapılan ürünler eğitim merkezinin teşhir salonun da satışa sunulmakta ayrıca özel sipariş üzerine de ürün tasarlanmaktadır.

Şekil 27.28. Deri atölyesi

Şekil 29.30. Deri atölyesi

Şekil 31.32. Erkek deri ayakkabı örnekler

Şekil 33.34. Bayan, erkek deri mont örnekleri

Şekil 35.36. Bayan deri çanta örnekleri

SONUÇ

Gelişen teknoloji ile birlikte doğal olarak bazı el sanatlarımız fabrikasyon seri üretimlere yenik düşmüştür. İskilip Halk Eğitimi Merkezi ise ülkemizde el sanatlarını olabildiğince yaşatmak için olağan üstü mücadele vermektedir. Türkiye’de gerek özel sektörden gerekse kamu kuruluşlarından yüklü miktarda siparişler alacak seviyede üretim kapasitesine sahiptir. Ayrıca yurt dışına da ürün pazarlama konusunda çalışmalar yapmaktadır. Ekonomisi büyük ölçüde, ilçede çalışan memurlara endekslili olduğundan, halk eğitim merkezi şehrin sosyo-ekonomisine azımsanmayacak kadar katkı sağlamaktadır. Daha önceleri çini, halı-kilim dokuma ve kumaş dokuma gibi el sanatları alanlarından kurs açılmış olsa da günümüzde bu kurslar aktif değildir. Bu nedenle Türkiye’de kendi alanında örnek teşkil eden bu kurum daha fazla desteklenerek geçmişte kursları açılan bazı el sanatlarının yeniden canlanması için gayret edilmelidir.

KAYNAKÇA

Barışta. ÖRCÜN., “Türkiye Cumhuriyeti Dönemi, Halk Plastik Sanatları” s.158, Ankara, 2005.

FENERCİOĞLU, S. “Türk İşlemelerinden Motifler”, Ay Yıldız Matbaası, Ankara, 1973, s.13

Kayabaşı, N., Erdoğan, Z., Söylemezoğlu, F., “Türk El Sanatları” Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, s.136, Ankara, 2011.

Ortaç.H. Serpil., “ Elazığ İğne Oyaları” “Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Tasarımlar İçerisindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri” Ankara.1997.

ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİM İHTİYAÇLARI İLE ÖZGÜVENLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: İSKİLİP ÖRNEĞİ

Bayram GÖKBULUT¹

Özet

Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçları ile özgüvenleri arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyacının belirlenmesine yönelik uygulanan ankette öğretmenlerin mesleki gelişimleri öğretimsel, kurumsal ve kişisel olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. Ele alınan bu üç boyutun her biri ile öğretmenlerin özgüvenleri arasındaki var olduğu düşünülen ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu Çorum ili İskilip İlçesinde ilk, orta ve liselerde görev yapan farklı branşlarda 118 öğretmen oluşturmaktadır. Betimsel nitelikte olan çalışmada, veriler “Öğretmenlerin Mesleki Gelişim Anketi” ve “Öz Güven Ölçeği” ile toplanmıştır.

Tarama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada toplanan veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiş ve anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Analizler neticesinde öğretmenlerin özgüvenleri ile mesleki gelişim ihtiyaçları arasında ters yönde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmenin özgüveni artıkça mesleki gelişim ihtiyacında bir azalma olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Mesleki Gelişim, Özgüven, Öğretimsel İhtiyaç, Kişisel İhtiyaç, Kurumsal İhtiyaç, Özgüven Eksikliği

---

¹ İskilip Endüstri Meslek Lisesi İskilip

Giriş

Bir toplumun kalkınması için öncelikle yetişmiş insan gücüne ihtiyaç vardır. Yetişmiş insan gücünü sağlayacak kurumlar ise okullardır. Bir okulun iyi olabilmesi de büyük ölçüde öğretmenler tarafından verilen eğitimin kalitesine bağlıdır (Seferoğlu, 2001). Okulların gelişmesi için öğretmenlerin mesleki gelişimi gereklidir (Barko, 2004). Bir eğitim sisteminin en önemli ögesi öğretmendir. İyi eğitimi iyi öğretmenler, nitelikli öğretimi de nitelikli öğretmenler yapar (Kavcar, 2002).

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri konusunda yaptığı çalışmasında; Eğitim ve öğretimin bütün boyutlarıyla dinamik bir yapıya sahip olması, bu süreçte önemli bir rol üstlenen öğretmenin görevinin ve bu görevin gerektirdiği niteliklerin sürekli sorgulanmasını ve geliştirilmesini gerekli kılar. Öğretmenlerin Kişisel ve Meslekî Değerler - Meslekî Gelişimi ile öz değerlendirme yaparak değişim ve sürekli gelişim için çaba harcar. Yeni bilgi ve fikirlere açıktır, kendisini ve kurumu geliştirmede etkin rol oynar. Mesleği ile ilgili mevzuatı (yasa, yönetmelik, genelge vb.) izleyerek bunlara uygun davranır (MEB, 2006) denilmektedir.

Öğretmenlik mesleği sürekli kendini geliştirmeyi gerektiren bir meslektir. Çünkü dünyada gittikçe artan bir hızda büyük ve köklü değişimler olmaktadır. Öğretmenin bir yandan yeniliklere ayak uydurması ve diğer yandan da yeniliklere açık bir toplum için öğrenciler yetiştirmesi gerekmektedir (Kahyaoglu ve Yangın, 2007).

Bu öğrencileri yetiştirecek öğretmenlerinde kendi alanlarında daima daha güçlü, gayretli ve gelişme sağlayan kişiler olarak görev yapabilmeleri için onların hizmetiçi eğitimler ile desteklenmelerine ihtiyaç vardır (Saban, 2000).

Öğretmen, meslekî gereksinimlerinin farkında olarak kendini ve öğretme- öğrenme sürecini geliştirmek için hizmet içi eğitim, toplantı, seminerlere katılabilmeli, alanı ile ilgili yayınları izleyebilmelidir. Bu tür etkinliklere katkı getirme çabası içinde olabilmelidir (MEB, 2006).

Öğretmenin mesleki açıdan yetişmişlik düzeyi sunacağı eğitimin kalitesinin önemli bir belirleyicisi olarak düşünülebilir. Öğretmenin iyi olması onun hem hizmet öncesinde iyi yetiştirilmesi, hem de hizmet içinde kendisini geliştirecek olanaklardan yararlanmasını sağlamakla olasıdır. Bunun için de öğretmene her yönden destek olunmalıdır ki, öğretmen kendisini hem kişisel olarak hem de mesleki açıdan geliştirebilsin (Seferoğlu, 2001).

Öğretmenler eğitim-öğretimle ilgili olarak öğrenciyi tanıma, öğretimi planlama, materyal geliştirme, öğretim yapma, öğretimi yönetme, başarıyı değerlendirme, rehberlik yapma, temel becerileri geliştirme, özel gereksinimi olan öğrencilere hizmet etme, yetişkinleri eğitme, ders dışı etkinliklerde bulunma, kendini geliştirme, okulu geliştirme, okul-çevre ilişkilerini geliştirme yeterlik alanlarının tümünde eğitim gereksinim duymaktadır(Gültekin ve Çubukçu, 2010).

Öğretmenlerin meslekî gelişimi ile ilgili etkinlikler, yılın belli dönemlerinde, belli merkezlerde, belirli uzmanlar tarafından birtakım bilgilerin aktarılması yolu ile sınırlı tutulmamalıdır. Okula dayalı gelişme yaklaşımı bireyin ve okulun ihtiyaçlarını birlikte ele almayı gerektirmektedir(Saban, 2000).

Okulların gelişmesi için öğretmenlerin mesleki gelişimi gereklidir. Öğretmenlerin kalitelerinin yükseltilmesi için bütün akademik konularda ve eğitim seviyelerinde mesleki gelişim gereklidir (Barko, 2004).

Hizmet içinde amaç, nitelikli personel sağlamak, kişisel gelişimi artırmak, eğitim-öğretim yöntem ve stratejileri geliştirmektir(Aydın, 2010).

Kurumsal gelişim için personele, kurum kültürünü benimsemelerini sağlayacak uyum programları, kurumsal işleyiş ve özlük hakları konularında programlar düzenlenmelidir. Mesleki gelişim faaliyetlerinde öğretme-öğrenme ortamlarında yeni teknolojilerin kullanılması, değerlendirilmesi ve öğrenciyi etkin kılacak öğretimselfaaliyetlerine öncelik verilmelidir. Araştırma görevlilerinin özellikle göreve ilk başladıkları yıllarda zamanın etkili kullanılması, stres ve kaygıyla başa çıkma etkinliklere katılmaları sağlandığı takdirde kişisel gelişimlerine katkı sağlayacaktır. Böylece onların araştırmacı ve öğretici olmaları yönündeki çalışmalarını dengelemeleri ve belli başlı stres kaynaklarıyla başa çıkmalarını kolaylaştırabilir(Kabakçı, 2005).

Öğretmenlerin bilgi, inanç, deneyim ve öz güvenleri öğretme-öğrenme ortamlarına bilişim teknolojilerinin dahil edilmesinde önemli bir etmendir(Gültekin, 2010).

Başarılı deneyimlere sahip öğretmenler kendi yetenek ve becerileriyle ilgili olarak daha fazla kendine güven duygusu geliştirirler. Bunun bir sonucu olarak daha etkili ve verimli olabilmek için kendilerini geliştirme yolunda arayışlar içinde olurlar ve bunun için daha çok çaba gösterirler(Seferoğlu, 2004).

Çolak (2006)’da belirttiği gibi özgüveni yüksek bireylerden oluşan bir toplum oluşturmak, özgüveni yüksek öğretmenlerin rehberliğinde gerçekleşecektir.

Bu çalışmanın amacı Çorum İli İskilip İlçesinde ilk, orta ve liselerde görev yapan idareci ve öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçları ile özgüvenleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçları hakkında düşünceleri öğretimsel, kurumsal ve kişisel gelişimine yönelik olarak üç boyutta ele alınmıştır. Ele alınan bu üç boyut ile öğretmenlerin özgüvenleri arasında bir ilişkinin olup olmadığına dair şu sorulara cevap aranmıştır.

Öğretmenlerin öğretimsel olarak mesleki gelişim gereksinimleri ile özgüvenleri arasında bir ilişki var mıdır?

Öğretmenlerin kurumsal olarak mesleki gelişim gereksinimleri ile özgüvenleri arasında bir ilişki var mıdır?

Öğretmenlerin kişisel gelişim boyutunda mesleki gelişim gereksinimleri ile özgüvenleri arasında bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, araştırmada veri toplama aracı, veri toplama aracının uygulanması ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler açıklanmıştır

Araştırma Modeli

Bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırma (Çalışma) Grubu

Bu çalışma, 2012-2013 Eğitim-Öğretim yılında Çorum İli İskilip İlçesinde bulunan ilçedeki 4 ilkokul, 3 Ortaokul, 2 lise ve 3 meslek lisesinde görev yapan 118 öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin 81’i kadın, 37’si erkektir. Bu öğretmenlerden 8’i ön lisans, 99’u lisans ve 11’i yüksek lisans mezunudur. Bu öğretmenlerin 31’i ilkokul, 23’ü ortaokul ve 64 kişisi ise lisede görev yapmaktadır.

Çalışma grubuna katılan öğretmenlerin branşları ve sayıları Tablo 1’de verilmiştir.

Branş	Frekans	Yüzde
Beden Eğitimi	3	2,5
Bilişim Teknolojileri	9	7,6
Biyoloji	2	1,7
Coğrafya	2	1,7
Din Kültürü	4	3,4
Fen ve Teknoloji	3	2,5
Görsel Sanatlar	2	1,7
Kimya	3	2,5
Matematik	8	6,8
Meslek Dersleri	19	16,1
Müzik	1	,8
Rehberlik	2	1,7
Sınıf Öğretmeni	27	22,9
Sosyal Bilgiler	2	1,7
Tarih	4	3,4
Teknoloji Tasarım	1	,8
Türk Dili ve Edebiyatı	6	5,1
Yabancı Dil	7	5,9
Zihinsel Engelliler	1	,8
Türkçe	4	3,4
Çocuk Gelişimi	3	2,5
Felsefe	1	,8
Fizik	2	1,7
Kamu Yönetimi	1	,8
Okul Öncesi	1	,8
Toplam	118	100

Tablo 1. Çalışma grubu öğretmen sayıları ve branşları

Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğretmenlerin özgüven ve mesleki gelişim ihtiyaçlarının tespitine yönelik iki ayrı ölçek kullanılmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanması için öncelikli olarak alanyazın taraması yapılmış ve bu konuyla ilgili geliştirilmiş ölçek ve anketler incelenmiştir.

Öğretmenlerin mesleki gelişimleri ile ilgili olarak kullanılan anketler incelenmiş olup bunlardan Işıl Kabakçının doktora tezinde kullandığı anket bu çalışma için uyarlanmıştır.

Bu anketin ilk bölümünde araştırmaya katılanların cinsiyetleri, eğitim durumları, çalıştıkları kurum türü, branş ve mesleki kıdeme ait beş adet soruya yer verilmiştir. Anketin ikinci kısmında ise üç aşamadan oluşan ve her aşamada likert tipi anket uygulanmıştır. Birinci aşamada öğretmenlerin öğretimsel olarak mesleki gelişim ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik 22 soruya yer verilmiştir. İkinci aşamada öğretmenlerin kişisel gelişimleri açısından mesleki gelişim ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik olarak yedi soruya yer verilmiştir. Üçüncü aşamada ise kurumsal açıdan mesleki gelişim ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik olarak altı soruya yer verilmiştir.

Araştırmada kullanılan ikinci ölçek ise Ahmet Akın tarafından geliştirilen özgüven ölçeğidir. Öz-güven Ölçeği’ndeki toplam madde sayısı 33’dür. Bu nedenle 5 dereceli Likert tipi hazırlanan bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 165, en düşük puan ise 33’dür. Olumsuz madde bulunmayan ölçekten alınan yüksek puan, yüksek düzeyde öz-güveni göstermektedir.

Verilerin toplanması

Bu çalışma, 2012-2013 Eğitim-Öğretim yılında Çorum İli İskilip İlçesinde bulunan ilçedeki 4 ilkokul, 3 Ortaokul, 2 lise ve 3 meslek lisesinde görev yapan 118 öğretmene araştırmacı tarafından ulaşılarak anket ve ölçek doldurtulup tekrar toplanmıştır.

Verilerin çözümlenmesi

Araştırmada, veri toplama aracıyla toplanan verilerin analizine geçmeden önce, verilerin düzenlenmesi ve işlenmesiyle ilgili işlemler gerçekleştirilmiştir. Bunun için öncelikle, çalışma evrenindeki öğretmenlerden elde edilen verilerin analizi için, veriler Microsoft Excel’e, oradan da SPSS programına aktarılmıştır.

Mesleki gelişim anketinin öğretimsel, kurumsal ve kişisel boyutları için temel bileşenler analizine dayalı açımlayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır.

KMO değeri (.855); bu örnekteki 118 kişilik örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu ve Bartlett’s testi sonuçları da ($p<.01$); verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir.

22 Maddelik mesleki gelişimin öğretimsel boyutunda incelenen faktör analizinde toplam varyansın %63.8’ni açıkladığı için tek faktörlü ölçek gibi çalışabildiği görülmüştür.

7 Maddelik mesleki gelişimin kişisel boyutunda incelenen faktör analizinde toplam varyansın %75’ni açıkladığı için tek faktörlü ölçek gibi çalışabildiği görülmüştür.

6 Maddelik mesleki gelişimin kurumsal boyutunda incelenen faktör analizinde toplam varyansın %76’ni açıkladığı için tek faktörlü ölçek gibi çalışabildiği görülmüştür.

Öğretmenlerin mesleki gelişim gereksinim anketinin, ikinci kısmında öğretimsel, kurumsal ve kişisel alanlardaki mesleki gelişim etkinliklerine yönelik gereksinim ve önem derecelerini belirlemeye yönelik olarak düzenlenmiş 35 madde yer almaktadır. Bu her bir madde için öncelikle gereksinim düzeyine ilişkin verilerin bilgisayara girilmesinde, çok gereksinimim var seçeneğine 5, oldukça gereksinimim var seçeneğine 4, kararsızım seçeneğine 3, biraz gereksinimim var seçeneğine 2, hiç gereksinimim yok seçeneğine 1 puan verilmiştir. Mesleki gelişim gereksinim duyma anketinin 22 maddeden oluşan mesleki gelişimin öğretimsel açıdan gereksinim duyma kısmından maksimum 110, minimum 22 puan alınabilmektedir. 7 maddeden oluşan mesleki gelişimin kişisel açıdan gereksinim duyma kısmından maksimum 70, minimum 7 puan alınabilmektedir. 6 maddeden oluşan mesleki gelişimin kurumsal açıdan gereksinim duyma kısmından maksimum 60, minimum 6 puan alınabilmektedir.

Her bir maddenin toplamı ve değerlendirildiği kısımda puan ne kadar yüksek olursa mesleki gelişim’e gereksinim o kadar fazla, puan ne kadar düşük olursa mesleki gelişime gereksinim duyma o kadar az olmaktadır.

Öz güven toplamı ile öğretimsel, kişisel ve kurumsal değerler arasında korelasyon Tablo 2’de tablosunda verilmiştir.

	Öğretimsel Toplam	Kişisel Toplam	Kurumsal Toplam
Öğretimsel Gelişim	1		
Kişisel Gelişim	.75 ***	1	
Kurumsal Gelişim	0.70 ***	0.85 ***	1
Özgüven Toplam	-0.22 ***	-0.33 ***	-0.29 ***

p=.01, *=.00

Tablo 2 Özgüven ile mesleki gelişim ilişkisi boyut tablosu

Öz güven toplamı ile öğretimsel, kişisel ve kurumsal değerler arasında korelasyon tablosu incelendiğinde öğretmenlerin öz güvenleri ile öğretimsel, kişisel ve kurumsal mesleki gelişim ihtiyacı arasında negatif bir ilişki olduğu gözlenmektedir.

Öğretmenlerin özgüven ölçeği puanlarının cinsiyet, eğitim durumu, çalışılan kurum ve hizmet sürelerine göre t-testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırmada “Öğretmenlerin mesleki gelişim gereksinimi ile özgüveni arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusuna bunun alt problemleri olarak da

Öğretmenler öğretimsel olarak mesleki gelişim gereksinimleri ile özgüvenleri arasında bir ilişki var mıdır?

Öğretmenler kurumsal olarak mesleki gelişim gereksinimleri ile özgüvenleri arasında bir ilişki var mıdır?

Öğretmenler kişisel olarak mesleki gelişim gereksinimleri ile özgüvenleri arasında bir ilişki var mıdır? sorularına cevaplar aranmıştır.

Araştırma neticesinde elde edilen verilerin analizi sonucunda Öğretmenlerin mesleki gelişim gereksinimleri ile özgüvenleri arasında negatif yönde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin özgüvenleri arttıkça mesleki gelişim ihtiyaçlarının azaldığını söyleyebiliriz. Yada bunun tam tersini öğretmenlerin özgüvenleri azaldıkça mesleki gelişim gereksinimleri artmaktadır. Özgüveni düşük olan öğretmenler kendilerini öğretimsel, kişisel ve kurumsal açıdan geliştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

Sonuçlara göre, özgüveni yüksek öğretmenlerin öğretmenlik becerilerine ilişkin olarak kendilerini daha yetkin hissetmektedirler. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %69.5’inin mesleki kıdemi 6 yıl ve üzeri mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerden oluşmaktadır. Öğretmenlerin

özgüvenlerinin arttıkça mesleki gelişime olan ihtiyaçlarını daha az hissetmelerinin sebebi mesleki tecrübeden kaynaklanabilir. Öğretmenlerin mesleki gelişime ihtiyaçlarının hissettirilmesi için öğretmenler belirli dönemlerde hizmetiçi eğitim kurslarına katılmaları zorunlu tutulabilir. Böylece mesleklerinde olan yeni gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanabilir. Diğer bir bakış açısıyla mesleki açıdan odlukça donanımlı olan bazı eğitimcilerin salt özgüven eksikliği nedeniyle bu potansiyellerini açığa çıkaramıyor olabilir. Ülkemizde 1997 yılından beri yürütülmekte olan öğretmen yetistirme programları incelendiğinde öğretmenlik becerilerini bilişsel boyuta kazandırmaya yönelik pek çok kuramsal dersin var olduğu; bununla birlikte duyuşsal ve devinişsel gelişime odaklanan uygulamalı derslerin görece az sayıda ve sadece 4. sınıf düzeyinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum ülkemizde öğretmen adaylarının fakültelerinden mesleki özgüvenleri yeterince geliştirilmeden mezun olabilmekte oldukları biçiminde yorumlanabilir. Bununla birlikte, öğretmen yetiştirme kültürümüz içerisinde özgüven geliştirmeye yeterince önem vermediğimize ilişkin önemli bir gösterge oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle, araştırma sonuçlarına dayalı olarak öğretmen yetiştirme programlarının mesleki özgüveni daha çok pekiştirecek ve özellikle fakülte-uygulama okulu bağını güçlendirecek biçimde iyileştirilmesinin mesleki becerilerini daha nitelikli biçimde ortaya koyacak öğretmenler yetiştirmede yararlı olacağı düşünülebilir.

Araştırmanın üzerinde düşünülmesi gereken bir sonucu da, özgüveni yüksek öğretmenlerin kurumsal gelişim konusunda kendilerini daha yeterli hissetmeleridir. Bireyin çalıştığı kurumda kendisini yeterli ve gerekli hissetmesi kurumsal deneyimlerinin bir sonucudur. Aynı kurumda uzun yıllar çalışmalarından, ortamı tanınmaları, idareci ve meslektaşlarını tanınmalarından kaynaklanabilir. Öğretmen açısından bakıldığında bu durumun öğretmenin kurumsal ilişkileri, kurumunda üstlendiği rol ve sorumluluklar, ayrıca branşı gibi birtakım değişkenlerden etkileniyor olabilir. Bu noktadan hareketle gelecek araştırmalarının mesleki gelişim gereksinimlerinin özgüvenin yanı sıra, deneyim, kurumsal rol-sorumluluk ve yönetici-öğrenci-meslektaşlarla ilişkiler gibi değişkenlerle olan ilişkileri üzerine durmasının anlamlı sonuçlar ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aydın İnayet, “Milli Eğitim Bakanlığı Hizmetiçi Eğitim Dairesi Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı’nda Hizmetiçi Eğitimin Yeniden Yapılandırılması Panel ve Çalıştayı Değerlendirmesi. Ankara 2010, s. 93.

Borko Hilda, “Professional development and teacher learning: Mapping the terrain.” *Educational researcher*, 33(8), 3-15. 2004.

Çolak, E. (2006). Meslek Lisesi Makine Bölümü Öğretmenlerinin Denetim Odaklarının Medeni Durum, Yaş, Anne Ve Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenleri Açısından İncelenmesi. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Edu7,2(1), 1-14.

Göktaş, Z. (2011). Beden Eğitimi Ve Spor Öğrencilerinin Bilgi Ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Özgüven Algılamaları. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1).

Gültekin, M., Çubukçu, Z., & Dal, S. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin eğitim-öğretimle ilgili hizmetiçi eğitim gereksinimleri. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 131-152.

Kabakçı, I. (2005). Araştırma Görevlilerinin Mesleki Gelişime Yönelik Bakış Açıları: Eğitim Fakülteleri Örneği. *Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri*

Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir, Türkiye.

Kahyaoğlu, M., & Yangın, S. (2007). İlköğretim Öğretmen Adaylarının Mesleki Özyeterliklerine İlişkin Görüşleri.

Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet döneminde dal öğretmenini yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, “Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri”. *Milli Eğitim Basımevi* Ankara (2006).

Saban, A. (2000). Hizmet içi eğitimde yeni yaklaşımlar. *Milli Eğitim Dergisi*, 145(1), 25-27.

Seferoğlu, S. S. (2001). Sınıf öğretmenlerinin kendi mesleki gelişimleriyle ilgili görüşleri, beklentileri ve önerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 149, 12-18.

Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen yeterlilikleri ve mesleki gelişim. *Eğitim Dergisi*, 58, 40-41.

SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI

SEMPOZYUM SONRASI TRAKKING

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
İSKİLİP MESLEK YÜKSEKOKULU

**“ Her Yönüyle İskilip:
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI”**

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

9-11 EKİM 2014

<http://www.iskilipsempozyumu.hitit.edu.tr>

